คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา

คดีประทุษฐร้าย

ต่อ

พระบาทสมเด็จ
พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
รัชกาลที่ 8

พร้อมด้วย

คำแถลงของพนักงานอัยการโจทก์

คำพิพากษา
ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา

คดีประทุษฐ์ร้าย

ต่อ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา
อานันทมหิดล

รัชกาลที่ ๘

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์
www.pridi-phoonsuk.org
ChangeFusion OPENBASE.in.th
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

จัดพิมพ์โดย
โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์
๔–๑๐ ถนนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร
นายจุมพล เชษฐพงศ์พันธุ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๗
โทร. ๒๒๕๑๗๖–๙

สารบาญ

คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ในคดีเกี่ยวกับกรณีสวรรคต
ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ๑

คำแถลงของพนักงานอัยการโจทย์ในคดีประทุษฐร้าย
ต่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ๓๒๙

คำพิพากษาศาลฎีกาคดีประทุษฐร้ายต่อ
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ๓๖๕

คำพิพากษาศาลอุทธรณ์

ในคดีเกี่ยวกับกรณีสวรรคต

ของ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

รัชกาลที่ ๘

คำพิพากษา

คดีหมายเลขดำ
ที่ ๓๐๕๖/๒๔๙๔
คดีหมายเลขแดง
ที่ ๒๖๓๖/๒๔๙๔

ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ศาลอุทธรณ์

วันที่ ๒๘ เดือน ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖

ความอาญา

	พนักงานอัยยการ กรมอัยยการ	โจทก์
ระหว่าง	นายเฉลียว ปทุมรส ที่ ๑, นายชิต สิงหเสนี ที่ ๒,	
	นายบุศย์ ปัทมศริน ที่ ๓.	จำเลย

เรื่อง ประทุษฐร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพทุบายเท็จปกปิดการกระทำผิด โจทก์และนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ อุทธรณ์คำพิพากษา

ศาลอาญา ลงวันที่ ๒๗ เดือน กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๔

ก่อนอื่นศาลอุทธรณ์ใคร่ที่จะสำแดงให้ประจักษ์ ณ ที่นี้ว่า สรรพคดีที่ขึ้นมาสู่ศาลอุทธรณ์นั้น จะต้องได้รับการพิจารณาปรึกษาและตรวจตราโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้วจึงกระทำคำพิพากษาประกอบด้วยเหตุผลตามประเด็นที่คู่ความต่างโต้เถียงกัน สำนวนใดมีปัญหายุ่งยากก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องใช้เวลาในการวินิจฉัยขบคิดเพื่อให้คำพิพากษาได้เป็นไปด้วยความรอบคอบที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ศาลอุทธรณ์ตระหนักดีว่าคดีนี้สืบอนุสนธิมาจากการสูญเสียพระชนมชีพของพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะ คือพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยพระองค์ต้องกระสุนปืนเสด็จสวรรคตปัจจุบันทันด่วน อันยังให้เกิดความวิปโยคโศกเศร้าอาดูรอย่างสุดซึ้งแก่ปวงพสกนิกรผู้มีความจงรักภักดีทุกทั่วหน้า เพราะฉะนั้นคดีจึงย่อมอยู่ในความสนใจของประชาชนว่ากรณีมีข้อเท็จจริงเป็นฉันใด ทั้งที่คณะผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ได้วางมือเรื่องอื่นเสียสิ้น และขะมักเขม้นที่จะให้เสร็จมิชักช้า แต่ก็ไม่สามารถจะลุล่วงไปโดยพลันทันประสงค์ ด้วยว่ากรณีเกิดในพระที่นั่งที่ระโหฐานในพระบรมมหาราชวัง

และอยู่ภายใต้บังคับที่จะต้องกระทำตามขัตติยราชประเพณี หลักฐานใดอันควรได้ไว้แต่ต้นมือในเวลากระชั้นชิด ก็กลับเป็นว่าหลักฐานนั้นหลาย ๆ อย่างไม่มีหวังที่จะพบในท้องสำนวน ดังนั้นการสืบสวนและสอบสวนเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผลแวดล้อมกรณีก็ต้องใช้เวลาถึง ๒ ปีเศษ อัยยการจึงสามารถยื่นฟ้องต่อศาลอาญา และศาลอาญาก็ได้ใช้เวลาพิจารณาอยู่เกือบ ๓ ปีจึงเสร็จ หลังจากศาลอาญาได้ฟังคู่ความแถลงการณ์ปิดสำนวนแล้ว ๔ เดือน จึงพิพากษายืดยาวถึง ๒๑๔ หน้ากระดาษพิมพ์ พนักงานอัยยการโจทก์ และนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ไม่พอใจคำพิพากษานั้น ต่างก็ได้อุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาทั้งสองฝ่าย รวมทั้งแก้อุทธรณ์และแถลงการณ์ประกอบมากมายหลายสิบประการ ตั้ง ๙๗๔ หน้ากระดาษพิมพ์ ทั้งนี้ศาลอุทธรณ์จะต้องพิจารณาจากคำพยานบุคคล ๓๙๐๐ หน้าเศษ และจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ อีก ๔๓๐๐ หน้าเศษ ในการแถลงการณ์ด้วยวาจาของโจทก์ จำเลยได้ใช้เวลาติดต่อกันถึง ๓ วัน นอกจากนี้พยานวัตถุที่สำคัญบางอย่างได้เก็บไว้ ณ โรงพยาบาลศิริราช เผอิญนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้รักษาและจะเป็นผู้ให้คำอธิบายประกอบ ต้องออกไปดูงานเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศเสียหลายเดือน อีกทั้งแต่ละประเด็นกว่า ๓๐ ประเด็น ซึ่งคู่ความเสนอขอให้ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยล้วนแต่เป็นปัญหายุ่งยากยอกย้อนสลับซับซ้อน จึงจำเป็นที่ศาลอุทธรณ์จะต้องตรวจพินิจพิจารณาและปรึกษากันโดยละเอียดทุกแง่ทุกมุมเนือง ๆ กว่าจะได้มติแต่ละประเด็นก็ต้องสิ้นเปลืองเวลามิใช่น้อย มิฉะนั้นก็จะเป็นไปไม่ได้ว่าศาลอุทธรณ์ได้กระทำไปด้วยดีแล้วเฉกเช่นคดีอื่นทั้งหลาย อนึ่ง โดยที่เป็นกรณีเกี่ยวกับการสวรรคตของพระประมุขแห่งประชาชาติไทยอันไม่เคยมีเรื่องใดในประวัติศาสตร์ของศาลยุติธรรมไทย ที่จะใหญ่ยิ่งเสมอเหมือนศาลอุทธรณ์จึงจำต้องระมัดระวังอย่างยิ่งยวด เพราะฉะนั้นหากการพิพากษาของศาลอุทธรณ์จะล่าช้าไม่ทันใจไปบ้างก็เป็นเพราะความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ข้อความตามฟ้องของโจทก์มีว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลได้ทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์เป็นพระเจ้าอยู่หัว เฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก่อน ครั้นแล้วในกาลต่อมาจึงเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

ฝ่ายจำเลยทั้งสามเคยเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์ ดำรงตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน กล่าวคือ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ เป็นทั้งราชเลขานุการในพระองค์และข้าราชการ

ผู้ใหญ่ประจำพระราชสำนัก มีหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการในส่วนพระองค์โดยตลอด ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ เป็นมหาดเล็กห้องบรรทมของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล มีหน้าที่รับใช้ในส่วนพระองค์โดยใกล้ชิด จำเลยทั้งสามได้สมคบกับพรรคพวกซึ่งยังหลบหนีอยู่ กระทำความผิดต่างกรรมต่างวาระดังนี้ คือ

๑. ระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๔๘๙ เวลาใดไม่ปรากฏ ถึงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลากลางวัน จำเลยทั้งสามกับพวกได้ทะนงองอาจสมคบคิดการตระเตรียมจะทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยได้ประชุมปรึกษาวางแผนการณ์และตกลงกันในอันที่จะกระทำการปลงพระชนม์เมื่อใด และให้ผู้ใดเป็นผู้รับหน้าที่ร่วมกันไปกระทำการปลงพระชนม์ แล้วจำเลยบังอาจช่วยปกปิดไม่นำความนั้นไปร้องเรียน เหตุเกิดตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

๒. เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ กับพวก ได้บังอาจสมคบกันกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยใช้อาวุธปืนยิง ๑ นัด ถูกที่พระนลาฏทะลุเบื้องหลังพระเศียรในขณะบรรทมอยู่บนพระที่เป็นเหตุให้เสด็จสวรรคตในขณะนั้นโดยมีเจตนาทำลายพระชนม์ เป็นผลสำเร็จตามแผนการณ์ดังกล่าวในข้อ ๑ ขณะเกิดการกระทำผิด นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ ได้ร่วมรู้ ณ ที่นั้น แต่จงใจไม่ถวายความพิทักษ์ตามหน้าที่มหาดเล็กห้องบรรทม กลับบังอาจเป็นใจกระทำการช่วยให้ช่องโอกาสแก่พรรคพวกอันเป็นอุปการะในการกระทำการประทุษฐร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สำเร็จ แล้วปกปิดการกระทำผิดไว้ไม่เอาความนั้นไปร้องเรียน เหตุเกิดที่พระที่นั่งบรมพิมาน ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร

๓. ต่อมาในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลากลางวันภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลถูกปลงพระชนม์แล้ว นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้บังอาจกระทำการเพทุบายเอาปลอกกระสุน ๑ ปลอก ส่งแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ และกล่าวเท็จว่าเก็บได้ในที่ใกล้พระแท่นบรรทมซึ่งบรรทมอยู่ในขณะถูกประทุษฐร้าย ทั้งนี้โดยประสงค์เพื่อให้เจ้าหน้าที่หลงเชื่อไปในทางที่เป็นเท็จว่า เป็นปลอกกระสุนปืนซึ่งได้ยิงในวันนั้นจากอาวุธปืนกระบอกหนึ่งซึ่งวางอยู่ใกล้พระกรเบื้องซ้าย และเพื่อจะให้หลงเชื่อไปในทางที่เป็นเท็จว่าได้ทรงใช้อาวุธ

ปืนนั้นประทุษฐร้ายพระองค์เอง ซึ่งความจริงอาวุธปืนกระบอกนั้นมิได้ใช้ยิงในวันนั้น และไม่ได้ใช้ประทุษฐร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้โดย นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ รู้อยู่ว่าเป็นความเท็จ อันเป็นการเพทุบายด้วยเจตนาจะช่วยพรรคพวกให้พ้นอาญา และปกปิดมิให้ปรากฏว่าได้มีการประทุษฐร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เหตุเกิด ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ขอให้ลงโทษจำเลยตามกฎหมายอาญา มาตรา ๙๗, ๑๕๔, ๖๓, ๖๔, ๗๐, ๗๑.

จำเลยทั้งสามปฏิเสธว่ามิได้กระทำผิดดังฟ้องของโจทก์ และต่อสู้ต้องคำกันว่า เหตุที่จำเลยถูกกล่าวหานี้ก็เพราะมีบุคคลบางจำพวก ฉวยโอกาสการสวรรคตของพระบาทสมเด็จปรเมนทรมหาอานันทมหิดลมาเล่นเป็นเกมการเมืองเพื่อทำลายล้างบุคคลอื่น เช่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ เป็นต้น ส่วนนายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนั้น แม้ไม่ได้เกี่ยวข้องในทางการเมืองอย่างใด ก็พลอยเป็นชะนวนเครื่องทำลายของบุคคลบางจำพวกนั้น ๆ ไปด้วย

โดยเหตุที่ปรากฏตามท้องสำนวนว่า มีพระมหากษัตริย์เกี่ยวข้องในกรณีนี้ถึง ๒ พระองค์ เพื่อให้เป็นที่สังเกตได้มั่นเหมาะยิ่งขึ้น ศาลอุทธรณ์ขอกำหนดความหมายถวายการขนานพระปรภิไธยโดยย่อ คือคำว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อม หมายถึงพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ส่วนแห่งใดหมายถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็จะใช้คำว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อนึ่ง คำว่าในหลวงนั้น เป็นถ้อยคำที่จำจะต้องรักษาไว้เพื่อให้ตรงกับคำพยาน จึงไม่หมายถึงพระองค์หนึ่งพระองค์ใดโดยเฉพาะ แต่จะหาความเข้าใจได้จากข้อความในตอนนั้น ๆ ว่าหมายถึงพระมหากษัตริย์พระองค์ใด

ข้อเท็จจริงเท่าที่ควรฟังเป็นยุติได้ ตามทางพิจารณาในเบื้องต้นว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ลำดับพระองค์ที่ ๗ และสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดชกรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งภายหลังได้มีประกาศพระบรมราชโองการถวายพระนามว่า สมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดชกรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงอภิเศกสมรสกับสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ และ

ทรงมีพระโอรสพระธิดา ๓ พระองค์ พระองค์ใหญ่คือสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา พระองค์กลางคือล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระองค์เล็กคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ณ เมืองไฮเด็ลแบร์ก ประเทศเยอรมันนี ระหว่างที่สมเด็จพระราชบิดากับสมเด็จพระราชชนนีประทับอยู่นอกประเทศไทย เมื่อทรงพระเจริญพระชันษาประมาณ ๓ เดือน ได้ตามเสด็จพระราชบิดาไปประทับยังประเทศฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา พอพระชันษาได้ ๓ ปี ก็ได้เสด็จสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ และได้ประทับอยู่จนกระทั่งสมเด็จพระราชบิดาทิวงคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ลุถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จจากประเทศไทยไปประทับที่เมืองโลซาน์ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระพี่นาง และสมเด็จพระอนุชา ณ ที่นั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงศึกษาวิชาขั้นต้นด้วย

ครั้นวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติ และทรงสละพระราชสิทธิที่จะทรงสมมตเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งให้เป็นรัชทายาทตามความในมาตรา ๕ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และโดยที่ขณะนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับพระราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์นั้น สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ แสดงความเห็นชอบในการที่จะเชิญล้นเกล้าล้นกระหม่อมขึ้นทรงราชย์สืบต่อไปตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันและเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ จึงเป็นอันว่าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ สมบูรณ์ตามกฎหมาย นับเป็นพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ลำดับพระองค์ที่ ๘ เฉลิมพระนามาภิไธยว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และต่อมาเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว ได้มีประกาศพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๘๙ ให้เฉลิมพระปรมาภิไธยว่า "พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลอดุลยเดชวิมลรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร์ สยามินทราธิราช พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย"

แต่โดยที่เวลานั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราช

ภาระไม่ได้ สภาผู้แทนราษฎรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญ จึงได้ลงมติตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น หลังจากนั้นก็ได้มีการเปลี่ยนบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หลายคราวตามความเหมาะสมของสถานการณ์ ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีเหลือแต่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา กับนายปรีดี พนมยงค์ ครั้นจวนสงครามมหาเอเซียบูรพาสงบ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และคณะรัฐมนตรีได้ลาออกจากตำแหน่งตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎรส่วนข้างมากสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน แต่พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภาไม่เห็นพ้องด้วยก็กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว

เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาเยี่ยมประเทศไทยครั้งหนึ่งพร้อมด้วยสมเด็จทั้งสามพระองค์ ประทับ ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐานประมาณ ๒ เดือน ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสวิสเซอร์แลนด์ เข้าทรงศึกษาวิชานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ในวาระนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังทรงพระเยาว์อยู่ การบริหารราชกิจจึงตกเป็นภาระของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

พอดีเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง และการสงครามนั้นได้กระทบกระเทือนถึงประเทศไทยด้วย ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงไม่อาจเสด็จกลับมาเยี่ยมพสกนิกรของพระองค์ได้เป็นเวลาหลายปี ครั้นเสร็จสงครามผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับรัฐบาลพิจารณาเห็นว่าระหว่างสงครามล้นเกล้าล้นกระหม่อมประทับอยู่นอกประเทศตลอดมาเป็นที่ว้าเหว่แก่ประชาราษฎร เมื่อสงครามเสร็จสิ้นลงแล้ว หากยังคงประทับอยู่นอกประเทศก็จะเพิ่มความว้าเหว่ยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นที่อบอุ่นแก่ประชาราษฎรในยามเช่นนั้น สมควรอัญเชิญให้เสด็จกลับมาเป็นมิ่งขวัญเสียที ประจวบกับล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว รัฐบาลจึงกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จกลับประเทศไทย อันเป็นวาระสุดท้ายของพระองค์ท่าน

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จนิวัตถึงประเทศไทยพร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชาธิราช *เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน* ในพระบรมมหาราชวัง โดยที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมบรรลุนิติภาวะแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ใน

ฐานะที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยู่จึงได้มอบถวายพระราชภารกิจแด่พระองค์เพื่อทรงบริหารเต็มพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญสืบมา ความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของนายปรีดี พนมยงค์ จึงสิ้นสุดลงแต่บัดนั้น แต่ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ยกย่องไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน

ความคิดที่จะอัญเชิญล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตประเทศไทยในสมัยที่นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี แต่สถานการณ์ได้บังคับให้จำต้องเปลี่ยนรัฐบาล คือเมื่อถึงวันสันติภาพโดยญี่ปุ่นยอมแพ้ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้กราบถวายบังคมลาออกตามมรรยาท บุคคลที่สมควรเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อเพื่อให้เหมาะสมกับกระแสการเมืองระหว่างประเทศน่าจะได้แก่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ในประเทศอเมริกา เมื่อเกิดความจำเป็นที่นายควง อภัยวงศ์ จำต้องกราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรีทันทีที่มีสันติภาพ นายทวี บุณยเกตุ เลยต้องเข้าเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๑๕ วัน พอหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เดินทางเข้ามาถึงพระนครก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นนายกรัฐ-มนตรีแทนนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งกราบถวายบังคมลาออก หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๔ เดือน ก็มีการยุบสภาและมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาใหม่ ความเป็นนายกรัฐมนตรีของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงเป็นอันสิ้นสุดลง และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน เป็นอยู่เกือบสองเดือน นายควง อภัยวงศ์แพ้คะแนนเสียงในสภาเรื่องพระราชบัญญัติลดค่าครองชีพ ซึ่งนายทองอินทร์เป็นเจ้าของร่าง รัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงได้กราบถวายบังคมลาออก แล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นนายกรัฐมนตรีตลอดมา

เมื่อความเปลี่ยนแปรในทางการเมืองเป็นมาโดยลำดับดังนี้ ขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จพระราชดำเนินนิวัตถึงพระนครวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ จึงอยู่ในสมัยที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ทางราชการได้จัดพระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวังให้เป็นที่ประทับ

อันพระที่นั่งบรมพิมานนี้เป็นพระที่นั่งที่กว้างใหญ่ไพศาล อยู่ภายในกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านตะวันออก ถัดไปทางทิศใต้ของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นตึกแบบใหม่สองชั้น ยาว ๖๒ เมตร กว้าง ๒๖ เมตร ชั้นล่างมี ๑๗ ห้อง ชั้นบน ๑๘ ห้อง

ทั้งสองชั้นมีระเบียงหน้าอยู่ทางทิศเหนือ ระเบียงหลังอยู่ทางทิศใต้ ห้องพระบรรทมของล้นเกล้าล้นกระหม่อมอยู่ปีกเกือบสุดความยาวของพระที่นั่งไปทางตะวันออก ส่วนห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระราชชนนีอยู่อีกปีกหนึ่งเกือบสุดพระที่นั่งไปทางตะวันตก ห่างจากห้องพระบรรทมของล้นเกล้าล้นกระหม่อมถึง ๔๐ เมตร ในเรื่องรายละเอียดของพระที่นั่งอันเป็นที่เกิดเหตุนี้จะได้กล่าวโดยพิสดารเมื่อถึงคราวจำเป็นดังจะปรากฏต่อไปข้างหน้า

คราวแรกที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนคร พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้นยังทรงพระเยาว์ ทางราชการได้จัดพระตำหนักจิตรลดารโหฐานให้เป็นที่ประทับ ซึ่งอยู่นอกพระบรมมหาราชวังและห่างไกลจากสำนักพระราชวัง จึงมีการดำริตั้งข้าราชการผู้ใหญ่คอยกราบบังคมทูลแนะนำการปฏิบัติพระราชกิจบางประการ และคอยถวายความสะดวกความปลอดภัยในขบวนเสด็จ ดังนั้นในคราวหลังนี้เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมานแล้ว ๓ วัน นายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งหมาย ๒๒ ตั้งให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์ เพื่อรับพระบรมราชโองการดุจเดียวกัน นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย จึงไปตั้งสำนักงานขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่ตึกชั้นเดียวในบริเวณพระที่นั่งบรมพิมานตรงข้ามกับพระที่นั่งนั้น คือหลังที่ ๓ นับจากประตูเหล็กกล้าเข้าไปตามที่ปรากฏในหุ่นจำลองว่า "ที่พักราชเลขา"

ตำแหน่งมหาดเล็กห้องพระบรรทมซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ที่สุดนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ มีในทำเนียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนั้น ๆ ท่านทรงเลือกมหาดเล็กห้องพระบรรทมเอง ครั้นถึงรัชกาลที่ ๘ ทางการเห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังมิได้ประทับประจำในประเทศไทยจึงได้ตัดทอนออก ต่อเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนครครั้งหลังนี้พระองค์ท่านทรงพระเจริญแล้ว สมเด็จพระราชชนนีจึงรับสั่งให้จัดมหาดเล็กห้องพระบรรทมถวายล้นเกล้าล้นกระหม่อมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เวลานั้นนายนเรศธิรักษ์เป็นหัวหน้ากองมหาดเล็ก และนายฉันท์ หุ้มแพร เป็นหัวหน้าแผนกมหาดเล็กรับใช้ ทั้งสองนายนี้จึงจัดให้นายชิต สิงหเสนี จำเลย กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม และให้นายเวศน์ สุนทรรัตน์ กับนายเฟื่อง จันทนดิลก เป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มหาดเล็กห้องพระบรรทมของแต่ละพระองค์นี้ผลัดกันเป็นเวรคนละวัน ตามปกติเริ่มเข้าเวรเวลา ๑๐ นาฬิกาของวันหนึ่งและออกเวรเวลา ๑๐ นาฬิกาในวันรุ่งขึ้น งานในหน้าที่มหาดเล็กห้องพระบรรทมกล่าวโดยกว้าง ๆ คือการรับใช้ส่วนพระองค์ จัดเครื่องฉลองพระองค์คอยเป็นธุระเวลาจะเสด็จเข้าพระบรรทมและเวลาตื่นบรรทม เมื่อเสด็จเข้าพระที่แล้วมหาดเล็กห้องพระบรรทมก็หมดหน้าที่และไปพักที่อื่น คือนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย นายเวศน์ สุนทรรัตน์ นายเฟื่อง จันทนดิลก ไปพักที่ห้องพักมหาดเล็กรับใช้ข้างประตูพิมานไชยศรี ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลย เกี่ยวเป็นญาติกับพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร ดังนั้นนายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงอาศัยพักอยู่ ณ ที่พักของพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรซึ่งอยู่ภายในบริเวณพระที่นั่งบรมพิมาน คือชั้นแรกขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จจากต่างประเทศมาประทับพระที่นั่งบรมพิมานนั้น พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรเป็นหัวหน้าแผนกตำรวจวัง ตั้งที่ทำการอยู่ที่ตึกชั้นเดียวหลังที่หนึ่งจากประตูเหล็กกล้าดังปรากฏในหุ่นจำลองว่า "ที่ทำการตำรวจวังและตำรวจสันติบาล" ต่อมาเมื่อนายฉันท์ หุ้มแพร หัวหน้ากองมหาดเล็กถึงแก่กรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองมหาดเล็ก พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรจึงย้ายไปอยู่ที่ตึกชั้นเดียวหลังที่ ๔ สุดไปข้างประตูเหล็กเพ็ชร์ดังปรากฏในหุ่นจำลองว่า "ที่พักหัวหน้ากองมหาดเล็ก" ซึ่งพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรได้ใช้เป็นที่ทำการ และใช้เป็นที่กินอยู่หลับนอนด้วย เพราะฉะนั้นในบรรดามหาดเล็กห้องบรรทมด้วยกันแล้ว นายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงมีที่พักไม่ไกลจากห้องพระบรรทมของล้นเกล้าล้นกระหม่อมมากนัก

ความสำคัญของมหาดเล็กห้องพระบรรทมมีอยู่อย่างไรนั้นจะเห็นจากพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน ๆ ได้ทรงเลือกเฟ้นโดยพระองค์เอง ซึ่งไม่ต้องสงสัยว่าจะไม่ได้แต่บุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย แต่รัชกาลที่ ๘ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระเจริญในต่างประเทศจึงมีผู้เลือกถวายให้ ถ้าไม่ทราบหน้าที่ของมหาดเล็กห้องพระบรรทมไว้บ้างแล้วก็จะรู้ไม่ได้ว่า เขาต้องอยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทอย่างไร ได้ความว่าตามปกติแล้วล้นเกล้าล้นกระหม่อมตื่นพระบรรทมราวระหว่าง ๘ นาฬิกา ถึง ๘.๓๐ นาฬิกา แต่เช้าก่อนตื่นพระบรรทม มหาดเล็กต่างก็จะต้องเตรียมการไว้ถวายให้พร้อมสรรพ คือเวลาเช้าทั้ง ๓ พระองค์จะเสวยพระกระยาหารที่มุขหน้าพระที่นั่งด้านเหนือชั้นบนซึ่งอยู่ตรงกับพระอัฒจันทร์ใหญ่ในห้องเสวยพระกระยาหารเช้านี้ ทางฝา

ด้านตะวันตกมีตู้ไซด์บอร์ดตั้งอยู่ ๑ ตู้ สำหรับพักชามล้างพระหัตถ์และช้อนซ่อมที่เสวย กลางห้องมีโต๊ะกลมและที่สำหรับรับแขกตั้งเป็นปกติ ต่อเมื่อมหาดเล็กรับใช้จะตั้งโต๊ะเสวยจึงเลื่อนโต๊ะกลมไปไว้ข้างฝา และยกโต๊ะเสวยซึ่งอยู่ในห้องพระภูษามาตั้งกลางห้องเสวย ล้อมด้วยเก้าอี้ที่ประทับสำหรับ ๓ พระองค์ ทุกพระองค์จะประทับเป็นประจำคือ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมหันพระพักตร์ไปทางตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหันพระพักตร์ไปทางเหนือ สมเด็จพระราชชนนีหันพระพักตร์ไปทางใต้ มหาดเล็กรับใช้จะเริ่มทำงานกันตั้งแต่ย่ำรุ่งที่ห้องพักเครื่องชั้นล่างใกล้ทางขึ้นพระอัฒจันทร์ใหญ่ คือทำความสะอาดช้อนซ่อมและเครื่องภาชนะที่จะถวายสำหรับเสวยแล้วขนขึ้นไปจัดที่ชั้นบน ฝ่ายหัวหน้าเวรวรภาชน์ก็จะทำการคั้นน้ำส้มใส่คนโทให้นายมังกร ภมรบุตร์ หรือขุนวรศักดิ์พินิจ คนใดคนหนึ่งชิมดูรสเปรี้ยวหวานและป้องกันภยันตรายไปในตัว แล้วใช้ผ้าขาวผูกปากคนโทและใช้ดินสอพองตีตรานำไปไว้ในขันเงินหล่อน้ำแข็งที่โต๊ะพักเครื่องชั้นบน ซึ่งอยู่หน้าห้องเสวยพระกระยาหารเช้า

มหาดเล็กห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะออกจากที่พักไปยังพระที่นั่งบรมพิมานชั้นบนราว ๗ นาฬิกาเศษ ตรงไปที่ห้องพระภูษา เก็บพระภูษาที่ทรงใช้แล้วไปให้พนักงานพระภูษาทำความสะอาด แล้วเปิดบานพระฉากที่พระทวารห้องแต่งพระองค์ที่ติดต่อกับระเบียงด้านหลังไว้บานหนึ่งเพื่อคอยดูว่าทรงตื่นพระบรรทมหรือยังพอเกือบ ๗.๓๐ นาฬิกา ก็ไปรินน้ำส้มคั้นจากโต๊ะพักเครื่องใส่ถ้วยแก้วนำไปวางพักไว้บนขอบพระแกลหน้าห้องแต่งพระองค์คอยถวาย มหาดเล็กห้องพระบรรทมจะได้นั่งรออยู่ที่พื้นระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ที่เปิดบานพระฉากไว้ ระหว่างนั่งรอตื่นพระบรรทมอยู่เจ้าหน้าที่สำนักงานราชเลขานุการ ฯ จะได้นำหนังสือพิมพ์ที่จะถวายมาส่งให้อ่านดู ถ้าพบข่าวใดซ้ำกันก็จะเอาดินสอเขียวแดงขีดกาไว้ให้เป็นที่ทรงสังเกต

เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตื่นพระบรรทมเสด็จลงจากพระแท่นแล้ว ตามปกติก็จะเสด็จเข้าห้องสรงโดยเสด็จผ่านห้องแต่งพระองค์มหาดเล็กห้องพระบรรทมที่คอยระวังอยู่ก็จะเห็นได้ตอนนี้แล้วนำน้ำส้มคั้นเข้าไปถวายทันทีก่อนจะเสด็จเข้าห้องสรง เว้นแต่ว่าพระองค์ท่านรีบด่วนเข้าห้องสรงเสียก่อน เมื่อเสด็จออกมาก็ต้องเสวยน้ำส้มคั้นทั้งนี้จะต้องเสวยเสมอเป็นประจำขาดไม่ได้

เมื่อถวายน้ำส้มคั้นแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมก็จะแหวกพระวิสูตรขึ้นเกี่ยวขอ

และจัดผ้าปูพระที่ให้เรียบ แล้วเปิดบานพระฉากที่พระทวารเข้าห้องพระอักษรให้อ้าค้างไว้ทั้ง ๒ บาน นำหนังสือพิมพ์ไปทอดถวายไว้ที่โต๊ะกลางในห้องทรงพระอักษร แล้วเปิดบานพระฉากที่พระทวารห้องพระอักษรที่ออกสู่ระเบียงด้านหน้าพระฉากที่พระทวารนี้มี ๒ บาน เมื่อเสด็จเข้าพระที่บรรทมแล้วมหาดเล็กห้องพระบรรทมมีหน้าที่ต้องปิดลงกลอนข้างในทุกคืน

เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จออกจากห้องสรงแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมก็เข้าไปเก็บพระภูษาที่ทรงเปลื้องทิ้งไว้ในห้องสรงนำไปไว้ที่ห้องพระภูษา เพื่อมอบให้พนักงานพระภูษานำไปจัดทำความสะอาดต่อไป

ระหว่างที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ประทับอยู่ในห้องพระบรรทม เช่นเสด็จไปเสวยพระกระยาหารเช้า พนักงานชาวที่จะเข้าไปทำความสะอาดในห้องพระบรรทม อาทิกวาดพื้นและจัดทำพระที่ให้เรียบร้อย มหาดเล็กห้องพระบรรทมก็จะต้องตามควบคุมอยู่ด้วยทุกห้อง เสร็จแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมก็ไปนั่งคอยรับใช้อยู่แถวพระอัฒจันทร์ชั้นบนตลอดเวลากลางวันสุดแต่พระราชประสงค์จะทรงเรียกใช้สอย

การเสวยพระกระยาหารเช้าตกหน้าที่มหาดเล็กรับใช้ถวายการปฏิบัติเมื่อใกล้เวลาตื่นพระบรรทม หัวหน้าห้องเครื่องก็ให้มหาดเล็กวรภาชน์เชิญเครื่องเสวยไทย เช่นข้าวต้มธรรมดาบ้าง ข้าวต้มปรุงบ้าง จากห้องเครื่องที่อยู่ใกล้สวนศิวาลัยไปไว้ที่ห้องพักเครื่องชั้นล่าง แต่ถ้าเป็นคนประจำแล้วก็เชิญเครื่องเสวยไปวางที่โต๊ะพักเครื่องชั้นบนทีเดียว ส่วนเครื่องฝรั่งนั้นใกล้จะถึงเวลาประทับโต๊ะเสวย มหาดเล็กรับใช้จึงบอกให้มหาดเล็กวรภาชน์ไปเชิญมาไว้ที่โต๊ะพักเครื่อง ดังนั้นที่โต๊ะพักเครื่องจึงต้องมีมหาดเล็กรับใช้คอยเฝ้าอยู่เสมอ ตามปกติแล้วเวลาเสวยเช้าจะต้องมีมหาดเล็กรับใช้คอยรับใช้ประจำโต๊ะ ๓ คน

ตามธรรมดาแล้วทั้งสามพระองค์มักจะเสวยพร้อมกัน โดยเฉพาะล้นเกล้าล้นกระหม่อมเมื่อแต่งพระองค์แล้วก็เสด็จผ่านห้องพระบรรทมไปยังห้องทรงพระอักษร ถ้ายังเช้าอยู่ก็จะประทับทรงอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ในห้องทรงพระอักษรก่อน เมื่อจะเสด็จไปยังห้องเสวยเช้าซึ่งอยู่ในระหว่างเวลา ๘ นาฬิกาครึ่ง ถึง ๙ นาฬิกา ก็จะทรงหยิบหนังสือพิมพ์ติดพระหัตถ์ไปยังห้องเสวยเช้าด้วย เสวยเสร็จแล้วทั้งสามพระองค์จะทรงอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ในห้องเสวยราว ๕ นาทีบ้าง ๑๐ นาทีบ้าง แล้วต่างพระองค์ก็เสด็จกลับห้องของท่าน ส่วนพระกระยาหารกลางวันและค่ำ ทั้งสามพระองค์เสวยที่ห้องเสวยชั้นล่างซึ่งอยู่ทางมุขตะวันออก บางทีก็โปรดเกล้าฯ ให้ผู้อื่นร่วมโต๊ะเสวยด้วย

ก่อนเสด็จเข้าพระที่บรรทมกลางคืน ราว ๒๑ นาฬิกาเศษ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเสด็จเข้าห้องสรงทรงเปลี่ยนพระภูษาชุดบรรทม คือพระสนับเพลาจีน และฉลองพระองค์ชั้นใน แล้วเสด็จเข้าในห้องพระทรงกราบพระ ตอนนี้มหาดเล็กห้องพระบรรทมต้องคอยถวายเทียน เสร็จแล้วเมื่อจะขึ้นพระที่ มหาดเล็กห้องพระบรรทมต้องคอยแหวกพระวิสูตรถวาย แล้วม้วนชายพระวิสูตรให้เรียบร้อยกันปลิว ถัดจากนั้นมหาดเล็กห้องพระบรรทมก็ไปดับเทียนในห้องพระและปิดบานพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษร ซึ่งออกไปยังระเบียงหน้าแล้วลงกลอนไว้ข้างในแห่งหนึ่ง เพื่อป้องกันมิให้ใครเข้าในห้องทรงพระอักษรจากระเบียงหน้าได้ กับพระฉากที่ช่องพระทวารระหว่างห้องทรงพระอักษรกับห้องพระบรรทมอีกแห่งหนึ่ง แล้วไปเก็บพระภูษาที่ทรงผลัดทิ้งไว้ในห้องสรงน้ำนำไปไว้ยังห้องพระภูษา กับปิดบานพระฉากที่พระทวารห้องแต่งพระองค์ซึ่งออกไปสู่ระเบียงหลัง ลงกลอนข้างในไว้บานหนึ่ง อีกบานหนึ่งปิดไว้เฉย ๆ แต่จะมีการอยู่ยามรักษากันอย่างไรนั้นเป็นประเด็นที่จะวินิจฉัยต่อไป แล้วมหาดเล็กห้องพระบรรทมก็หมดหน้าที่กลับไปพักยังที่พักได้

จำเดิมแต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับมอบพระราชภารกิจจากนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ก็ได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถอาจประกอบพระราชกรณียกิจทั้งหลายได้โดยเรียบร้อยพอเหมาะพอเจาะสมกับที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบเสรีประชาธิปไตย พยายามใกล้ชิดสนิทสนมกับเสนามาตย์ราชบริพารอีกทั้งประชากรของพระ-องค์ไม่เลือกว่าชาติศาสนาใด อันยังให้บังเกิดผลเป็นที่ชื่นชมโสมนัสในพระราชจริยาวัตรอันน่ารักน่าเคารพอ่อนโยนละมุนละไม ต่างแซ่ซ้องสรรเสริญพระบารมีด้วยความจงรักภักดีอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเสด็จย่างพระบาทไปหนไหน ณ ที่นั้นก็จะเนืองแน่นไปด้วยประชาชนคอยเฝ้าแหนชมพระบารมีโดยมิคำนึงว่าแดดจะแผดร้อนหรือฝนจะตก ในส่วนพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเล่าพระราชประสงค์บรรดามีที่ทรงแสดงออกนั้น ขอแต่ให้ราษฎรของพระองค์อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโจรผู้ร้ายเบียดเบียนบีฑาเท่านั้นก็เป็นที่พอพระราชหฤทัย หากประชาชนมีทุกข์ร้อนลำเค็ญอย่างไร เมื่อทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วก็จะทรงขอร้องให้เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือบำบัดปัดเป่าเสมือนว่าทุกข์นั้นเป็นทุกข์ของพระองค์เอง การแผ่พระมหากรุณานั้นก็มิได้จำกัดว่าจะอยู่แต่ในพระมหานคร แม้จังหวัดใกล้เคียงที่พอจะไปมาโดยสะดวกก็โปรดที่จะเสด็จประพาสเหมือนกัน เช่นเสด็จประพาสจังหวัดชลบุรีเพื่อทอดพระเนตรการแสดงอาวุธของคณะพลพรรค

เสรีไทย ในคราวนั้นรถจี๊ปที่ถูกจัดให้ตามไปในขบวนเสด็จสำหรับทรงขับเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถเกิดอุบัติเหตุรถคว่ำ ทำให้พลโทพระศราภัยสฤษดิการ สมุหราชองครักษ์ได้รับบาดเจ็บสาหัสสิ้นชีวิต ต่อมาได้เสด็จไปประทับแรมที่หัวหินหลายราตรี ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ อันใกล้กับเวลาที่ทรงกำหนดจะเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อและเยี่ยมเยียนประเทศที่มีสัมพันธไมตรีแน่นแฟ้น ได้เสด็จประพาสจังหวัดใกล้เคียงถี่ยิ่งขึ้น เช่นเสด็จประพาสอำเภอเมืองสมุทรปราการ, จังหวัดปทุมธานี, อำเภอปากเกร็ด, ตำบลบางตะนาวศรี, จังหวัดนนทบุรี, อำเภอพระประแดง, อำเภอเมืองสมุทรสาคร, จังหวัดฉะเชิงเทรา. ทั้งนี้ใช่ว่าจะมีพระราชประสงค์จะหาความสำราญส่วนพระองค์ก็หามิได้ ไม่ว่าเสด็จพระราชดำเนินถึงที่ใดก็พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นและที่ใกล้เคียงได้เฝ้าอย่างใกล้ชิด และทรงมีพระราชปฏิสันถารไต่ถามถึงสุขทุกข์และการอาชีพ หากผู้ใดทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้ทรงแสดงพระราชอัธยาศัยให้เจ้าของปลื้มปีติว่าทรงรับโดยเต็มพระราชหฤทัย แล้วพระราชทานเงินก้นถุงให้เป็นสิริมงคล เช่นครั้งหนึ่งเสด็จเที่ยวงานวัดพระเชตุพนอย่างไม่ถือพระองค์ มีผู้ถวายพระธำมรงค์ถมเท่านั้น ก็ทรงสวมอยู่จนกระทั่งเสด็จสวรรคต ไม่ว่าที่ใดถ้าหากมีหมายกำหนดการจะเสด็จประพาสแล้วไม่เคยเลยที่จะให้เจ้าของท้องถิ่นต้องเก้อค้าง แม้ในยามที่ไม่ทรงสบายก็สู้ทรงพระราชอุสาหะเสด็จโดยไม่ทรงฟังเสียงทัดทานห้ามปรามของผู้ใด จนถึงกับสมเด็จพระราชชนนีต้องทรงเตรียมพระโอสถ เช่นพระโอสถแก้พระวาโยมอบให้มหาดเล็กนำไปคอยถวายเวลาทรงพระประชวรปัจจุบันทันด่วนก็มี เมื่อครั้งเสด็จมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน และประพาสสำเพ็ง กับโรงพยาบาลจีน ก็ทรงพระประชวรอยู่แล้ว กระนั้นก็ยังฝืนพระวรกายไปให้ชื่นชมพระบารมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนและชาวฮินดูได้แสดงความปีติปราโมทย์ในพระมหากรุณาครั้งนั้นเป็นล้นพ้นเหลือที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้

พระราชกิจการบริหารของประเทศชาติ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงกระทำไปโดยเคารพต่อเหตุผลและหลีกเลี่ยงในอันที่จะมิให้เป็นภัยแก่บุคคลใดหรือเหล่าใด ราชการงานเมืองที่ต่างปฏิบัติกันในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ก็สนพระทัยใคร่ที่จะทรงทราบทรงศึกษาโดยเชิญข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนไปเฝ้าสนทนาอย่างกันเอง ทรงซักไซ้ไล่เลียงเพื่อความเข้าพระทัยดีบ้าง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันบ้าง แต่ละล้วนมีพระราชหฤทัยปรารถนาจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศชาติทั้งนั้น

ในด้านการศาสนา ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเหมาะสมกับที่เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทางพระพุทธศาสนาได้ทรงมีพระราชศรัทธาแก่กล้าเลื่อมใสมากถึงกับตั้งพระราชหฤทัยจะทรงผนวช และทรงขอให้สมเด็จพระสังฆราชนิพนธ์หนังสือเรื่องการบวชถวายเพื่อติดพระองค์ไปทรงศึกษาระหว่างประทับอยู่ต่างประเทศ นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงวัดวาอารามกับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ศาสนาอื่นตามควร

อันพระราชจริยาวัตรทั้งหลายเท่าที่ประจักษ์ในระยะเวลาสั้น ๆ ดังกล่าวมานี้ย่อมซาบซึ้งในพระมหากรุณาอยู่ทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะเสด็จ ณ หนไหนก็จะทรงประสบแต่ความสุขพระกายสบายพระทัย กระนั้นแทนที่จะประทับอยู่ภายในราชอาณาจักรท่ามกลางความสำราญทั้งหลาย และแม้จะทรงห่วงใยพสกนิกรของพระองค์สักเพียงใดก็ตาม แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ยังตั้งพระราชหฤทัยแน่วแน่มุ่งหวังต่อไปในอันที่จะทรงศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้สูงยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อประโยชน์ที่จะได้ทรงบริหารพระราชภารกิจนำความสมบูรณ์พูนสุขมาสู่ประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์โดยมิทรงคำนึงถึงความยากลำบาก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เตรียมการที่จะเสด็จกลับไปทรงศึกษา ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก โหรได้ถวายพระฤกษ์ให้เสด็จจากประเทศไทยในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๙ ในโอกาสนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับคำเชิญของรัฐบาลแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ เพื่อเจริญพระราชไมตรีให้สนิทแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้ถ้าการเสด็จเยี่ยมเยียนประเทศมหาอำนาจทั้งสองได้ดำเนินไปสำเร็จสมดังพระราชประสงค์แล้วก็คงจะนำประโยชน์อันใหญ่หลวงมาสู่ประชาชาติไทยโดยไม่ต้องสงสัย

ในการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนครครั้งแรกนั้น ทางราชการได้แต่งตั้งให้พันตรีนิตย์ เวชวิศิษฐ์ ซึ่งต่อไปจะได้เรียกชื่อบรรดาศักดิ์ให้สอดคล้องกับคำพยานว่า หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ เป็นนายแพทย์ประจำพระองค์ร่วมกับพระอัพภันตราพาธพิศาล และพลตรีพระศัลยเวชวิศิษฐ์ แต่การเสด็จนิวัตครั้งหลังนี้หาได้มีการแต่งตั้งนายแพทย์ประจำพระองค์ไม่ แต่โดยที่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เป็นผู้ที่เคยได้รับพระกรุณาของสมเด็จพระราชบิดาให้ไปศึกษาวิชาแพทย์ ณ มหาวิทยาลัยในประเทศอเมริกาโดยทุนส่วนพระองค์ เป็นที่สนิทสนมคุ้นเคยกับสมเด็จพระราชบิดาและสมเด็จพระราชชนนีมาช้านาน สมเด็จพระราชชนนีจึงโปรดให้เป็นนายแพทย์ถวายการรักษาสมเด็จพระราชชนนีเป็นการส่วนพระองค์ก่อน เพราะสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระโรคพระโลหิตจาง ซึ่งจำต้องมีการถวายฉีดยาเมื่อไม่ทรงสบาย ดังนั้นหลวงนิตยเวชวิ-

ศิษฐ์จึงเป็นผู้ถวายการรักษาพยาบาลล้นเกล้าล้นกระหม่อมด้วย ความจริงล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระอนามัยทั่ว ๆ ไปสมบูรณ์ดี ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ในพระนครคราวหลังนี้เท่าที่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เคยถวายปฏิบัติในทางแพทย์ก็มีการฉีดยาบำรุงพระวรกายทั่ว ๆ ไปถวายบ้าง ทรงพระประชวรเกี่ยวด้วยพระนาภีเพราะอาหารไม่ย่อยบ้าง ๒–๓ ครั้ง และเคยทรงพระประชวรหวัดเล็กน้อยอีก ๒–๓ ครั้ง ครั้นระยะหลังระหว่างที่ทรงเตรียมการเสด็จเมืองนอกตามพระฤกษ์นั้น ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงพระประชวรกระเสาะกระแสะเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นประชวรพระนาภีบ้าง ประชวรพระวาโยบ้าง มาตั้งแต่ต้นเดือนมิถุนายน ๒๔๘๙ กระนั้นในวันที่ ๗ เดือนเดียวกัน ค่ำแล้วหลังจากเสวย ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ยังทรงต้อนรับ นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีได้ รุ่งขึ้นวันที่ ๘ พระอาการประชวรพระนาภีไม่ดีขึ้น แต่ไม่มากมายอย่างไร ยังทรงพระราชดำเนินไปมาบนพระที่นั่งได้ดีอยู่ คงเสวยพระกระยาหารเช้าที่ห้องเสวยชั้นบนและเสวยกลางวันอย่างธรรมดาที่ห้องเสวยชั้นล่างพร้อมกันทั้ง ๓ พระองค์ แต่ไม่อาจเสด็จพระราชดำเนินไปในงานตามกำหนดการได้ คืองานพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาสตอนเย็น กับงานที่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในตอนค่ำ จึงต้องโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราช คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแทนพระองค์ ตอนเย็นวันนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งให้ตามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เข้าเฝ้า หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ไปถึงพระที่นั่งบรมพิมานราว ๑๗ นาฬิกาเศษ สมเด็จพระราชชนนีจึงนำเฝ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อม ซึ่งขณะนั้นกำลังทรงพระบรรทมอยู่บนพระเก้าอี้ยาวในห้องทรงพระสำราญ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งกับหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่า ทรงรู้สึกว่าคลื่นไส้ชวนจะอาเจียน หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จึงถวายการตรวจพระวรกายทั่ว ๆ ไปตามวิธีแพทย์ ปรากฏว่าพระชิวหาหนา, พระนาภีอืด, พระวรกายร้อนน้อย ๆ วัดปรอทขึ้นสูง ๙๙ องศาเศษ แสดงว่ามีพระอาการไข้นิดหน่อย หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ลงความเห็นว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภีเนื่องจากอาหารไม่ย่อย จึงกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าควรถวายยาโนวัลยินอันมีสรรพคุณทางแก้ไข้ ๑ เม็ด ตอนค่ำควรสวนพระนาภี ก่อนเสด็จเข้าพระที่บรรทมควรถวายอ้อบทาลิดอนเพื่อให้รู้สึกทรงสบายและช่วยทำให้ไม่เมื่อยทั้งยังจะทำให้ทรงพระบรรทมหลับดีขึ้น ตอนเช้าควรถวายน้ำมันละหุ่งเพื่อล้างพระนาภีให้สะอาด ตามความคิดของหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่า ถ้าหากได้ถวายพระโอสถ และล้างพระนาภีตามคำแนะนำแล้ว

พระอาการประชวรจะดีขึ้น แต่จะถึงปกติหรือไม่ และพระอาการไข้ที่มีอยู่เล็กน้อยจะหมดไปหรือไม่จะต้องได้ตรวจตอนเช้าอีกครั้งจึงจะทราบ อย่างไรก็ดีเพียงถวายพระโอสถครั้งเดียวพระอาการน่าจะยังไม่ปกติและไข้ก็คงยังไม่หมดเพราะที่มีอาการไข้เจืออยู่ด้วยคงเป็นโดยอาหารที่ค้างในกระเพาะและลำไส้เป็นพิษ

เมื่อหลวงนิตย์เวชวิศิษฐ์กลับแล้ว สมเด็จพระราชชนนีได้จัดการถวายการสวนล้างพระนาภีให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมโดยมีนายชิต สิงหเสนี จำเลย เป็นผู้ช่วย การเสวยพระกระยาหารค่ำมิได้เสด็จลงเสวยที่ห้องเสวยชั้นล่างตามเคย สมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งให้จัดซุบข้าวโอ๊ตขึ้นไปถวายบนห้องทรงพระสำราญและสมเด็จพระราชชนนีก็เลยเสวยที่ห้องนั้นด้วย ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปเสวยที่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ขณะที่กำลังเสวยนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งกับนายมณี บูรณสุต ผู้ช่วยหัวหน้ามหาดเล็กรับใช้ว่าพรุ่งนี้ย่ำรุ่งตรงให้จัดน้ำร้อน, นมร้อน, บรั่นดี และถ้วยแก้วเล็ก ๒–๓ ใบ ใส่ถาดขึ้นไปถวาย ทั้งนี้หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์อธิบายว่า การถ่ายด้วยน้ำมันละหุ่งนั้นอย่างช้าไม่เกิน ๓ ชั่วโมงก็ถ่าย อย่างเร็วก็ราวชั่วโมงหนึ่ง ที่ว่านี้หมายถึงน้ำมันละหุ่งขนาดเท่ากัน แต่ถ้าได้เสวยนมหรือน้ำส้มคั้นด้วยแล้วก็จะทำให้ถ่ายเร็วขึ้น สมเด็จพระราชชนนีได้ประทับถวายการปฏิบัติและพระโอสถแด่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมอยู่จน ๒๑ หรือ ๒๒ นาฬิกา ล้นเกล้าล้น-กระหม่อมก็เสด็จเข้าพระที่บรรทม แล้วสมเด็จพระราชชนนีจึงเสด็จจากไปและไม่ได้เสด็จไปอีกจนกระทั่งเช้าวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันอาทิตย์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาราว ๖ นาฬิกา หรือก่อนเล็กน้อย สมเด็จพระราชชนนีได้ตื่นบรรทมก่อนเวลาที่รับสั่งให้ข้าหลวงปลุก แล้วเสด็จจากที่ประทับไปถึงพระอัฒจันทร์ใหญ่ก็ได้พบนายมณี บูรณสุต นำน้ำร้อน, นมร้อน, บรั่นดีและถ้วยแก้วเล็ก ๒ ถ้วยไปคอยถวายสมเด็จพระราชชนนีจึงได้ทรงผสมน้ำมันละหุ่งกับบรั่นดีในถ้วยใส่ถาดให้นายมณี บูรณสุต เชิญตามเสด็จเข้าในห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทรงปลุกพระบรรทมขึ้น แล้วกราบทูลถามว่า "หลับดีไหม" ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งตอบว่า "หลับดี" แล้วสมเด็จพระราชชนนีก็ถวายน้ำมันละหุ่งผสมบรั่นดีให้เสวยก่อน แล้วจึงเสวยนมร้อนอีกช้อนโต๊ะกว่าๆ เมื่อทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้ว สมเด็จพระราชชนนีรู้สึกว่าล้นเกล้าล้น-กระหม่อมยังใคร่จะทรงพระบรรทมต่ออีก จึงรีบเสด็จออกจากห้องพระบรรทมไปเสวยโอวัลตินแล้วเสด็จกลับห้องประทับเข้าพระที่บรรทมต่อไปเหมือนกัน ขณะนั้นมหาดเล็กห้องพระ

บรรทมยังไม่มีใครไปถึง จนราว ๗ นาฬิกาเศษ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ซึ่งเป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมประจำเวรนั้นจึงไปถึงและนั่งรอตื่นพระบรรทมอยู่ที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา พอราว ๘ นาฬิกาเศษ นายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงไปนั่งอยู่ด้วยอีกคนหนึ่ง

ประมาณราว ๘ นาฬิกาเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเสวยพระกระยาหารเช้าที่ห้องเสวยเช้ามุขพระที่นั่งชั้นบนพระองค์เดียว เสร็จแล้วก็เสด็จจากห้องเสวยเลยไปยังระเบียงหลัง ทรงพบนายบุศย์ ปัทมศริน กับนายชิต สิงหเสนี จำเลย นั่งอยู่ด้วยกันที่ระเบียงนั้น หน้าพระทวารเข้าห้องแต่งพระองค์ จึงทรงรับสั่งถามพระอาการล้นเกล้าล้นกระหม่อม ได้ทรงรับคำตอบว่าทรงสบายดีขึ้นและได้เสด็จเข้าห้องสรงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จไปตามระเบียงหลังกลับไปยังห้องประทับของพระองค์ท่าน ทรงพระราชดำเนินเข้า ๆ ออก ๆ อยู่ในห้องพระบรรทมกับห้องเครื่องเล่น ขณะนั้นสมเด็จพระราชชนนีตื่นพระบรรทมและแต่งพระองค์เสร็จแล้ว พอเวลาประมาณ ๙ นาฬิกาล่วงแล้วแต่ยังไม่ถึง ๙.๓๐ นาฬิกา มีเสียงปืนดังขึ้น ๑ นัดภายในห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม สมเด็จพระราชชนนีกำลังจะเสด็จออกจากห้องพระบรรทมไปเสวยพระกระยาหารเช้า นายชิต สิงหเสนี จำเลย ก็วิ่งไปกราบทูลว่า "พระเจ้าอยู่หัวทรงยิงพระองค์" สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงวิ่งทันทีไปตามระเบียงหน้าผ่านห้องพระสำราญเข้าทางห้องแต่งพระองค์ตรงเข้าในห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม เบื้องพระปฤษฎางค์มีผู้ตามเสด็จติด ๆ ไปคือนายชิต สิงหเสนี จำเลย, นางสาวเนื่อง จิตตดุลย์ พระพี่เลี้ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ข้าหลวงของสมเด็จพระราชชนนีตามลำดับ นายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้แหวกวิสูตรถวายแล้วใช้ขอเกี่ยวสับไว้ สมเด็จพระราชชนนีได้ทอดพระเนตรแห่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหงายอยู่บนพระที่ในท่าธรรมดา และพระเศียรก็คงพาดอยู่บนพระเขนยอย่างธรรมดาเหมือนกัน ปรากฏว่าที่พระนลาฏตรงเหนือพระขนงซ้ายมีบาดแผล ๑ แห่ง พระโลหิตไหลนองตกลงไปยังพระเขนยและพระที่ พระเนตรหลับ พระวรกายมีคลุมอยู่ตั้งแต่เหนือพระอุระลงไปจนถึงพระบาท พระกรทั้งสองข้างอยู่ภายนอกคลุมพระบรรทม ข้างพระกรข้างซ้ายมีปืนพกชนิด ยู. เอส. อาร์มี่ ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร วางอยู่ ๑ กระบอก เมื่อสมเด็จพระราชชนนีทอดพระเนตรเห็นพระโลหิตเช่นนั้นก็ทรงร้องกรีดแล้วโผลงทับล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งให้ตามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ ส่วนปืนนั้น พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้หยิบขึ้นวางไว้บนหลังตู้เล็กข้างพระแท่นเบื้องซ้าย แล้วนายบุศย์ บัทมศริน จำเลย จึงนำไปเก็บไว้ในลิ้นชักในห้องแต่งพระองค์

สักครู่ราว ๑๐ นาฬิกา หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ไปถึง หลังจากได้ตรวจล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้วจึงกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าไม่มีทางช่วย เป็นอันว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเสียแล้ว พระราชชนนีจึงรับสั่งให้หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ทำความสะอาดพระบรมศพ

จ่าแผลงฤทธิรอนราญหัวหน้าเวรตำรวจวังประจำพระที่นั่งได้โทรศัพท์รายงานหม่อมราชวงศ์เทวาธิราช ป. มาลากุล (พระยาเทวาธิราช) หัวหน้ากองวังและพระราชพิธี ทั้งได้จัดรถยนต์ไปรับหม่อมราชวงศ์เทวาธิราช ป. มาลากุล ได้เอาหม่อมหลวงปัญญา มาลากุล หัวหน้าหมวดเครื่องสูงและกองชนะซึ่งเป็นบุตรขึ้นรถยนต์มาด้วยแล้วให้แวะลงที่ทำเนียบท่าช้างรายงานให้นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีทราบ นายปรีดี พนมยงค์ ได้จัดรถไปรับหม่อมเจ้านิกรเทวัญ ราชเลขานุการในพระองค์ไปยังทำเทียบท่าช้าง ณ ที่นั้นพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย, นายพลตำรวจโท พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ กับนายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิสุขุมวาท ผู้บังคับการตำรวจสันติบาลอยู่พร้อมกันเพื่อประชุมเรื่องกรรมกรรถไฟหยุดงาน จึงได้พากันเข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานแล้วโทรศัพท์ทูลพระบรมวงศ์ ต่อมาก็มีเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ทยอยกันเข้าไปที่พระที่นั่งบรมพิมาน

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้นายชิต สิงหเสนี จำเลย, นายบุศย์ บัทมศริน จำเลย และพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ เล่าเหตุการณ์กับแสดงท่าทางพระบรมศพตามที่ได้รู้ได้เห็นให้เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นฟัง แล้วนายชิต สิงหเสนี จำเลย ก็นำลิ้นชักตู้ซึ่งมีปืน ยู. เอส. อาร์มี่ ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร หมายเลข ๒ ซี. ๘๑๔๕๙ กับปลอกกระสุนปืนที่ใช้ยิงแล้ว ๑ ปลอกอยู่ในลิ้นชักนั้นลงไปให้ดู ปรากฏว่านกของปืนยังขึ้นอยู่มีกระสุนปืนที่ยังมิได้มีรอยสับแก๊ปอยู่ในลำกล้อง ๑ นัด ในปืนนั้นยังมีแหนบประจุกระสุนที่ไม่มีรอยสับแก๊ปอีก ๕ นัดใส่อยู่อีก

ได้มีการปรึกษาหารือกันระหว่างพระบรมวงศ์ เช่นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ

ชัยนาทนเรนทร, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคล, พระวรวงศ์พระองค์เจ้าธานีนิวัติ, พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอลงกฎ กับข้าราชการผู้ใหญ่เช่นนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีบางนาย อีกทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เช่นนายพลตำรวจโท พระรามอินทรา กับหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ ในการที่จะออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเพราะถูกกระสุนปืนในรูปอุบัติเหตุ ดังแถลงการณ์ของสำนักพระราชวัง ลงวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ตามที่ได้ช่วยกันตรวจตราแก้ไขมีข้อความตามเอกสารหมาย ๕๓ ดังนี้

"ด้วยนับแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ศกนี้เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภีไม่เป็นปกติ และทรงเหน็ดเหนื่อย ไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก็ดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจของพระองค์ ครั้นต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาภีก็ยังมิได้ทุเลาลง จึงต้องเสด็จประทับอยู่แต่บนพระที่นั่ง มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการ ครั้นวันที่ ๙ มิถุนายน ศกนี้ เมื่อตื่นพระบรรทมตอนเช้าเวลา ๖ นาฬิกา ได้เสวยพระโอสถน้ำมันละหุ่งแล้วเข้าห้องสรงซึ่งเป็นพระราชกิจประจำวันแล้วก็เสด็จเข้าพระที่ ครั้นเวลาประมาณ ๙ นาฬิกา มหาดเล็กห้องพระบรรทมได้ยินเสียงปืนดังขึ้นในพระที่นั่ง จึงรีบวิ่งเข้าไปดู เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่มีพระโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และสวรรคตเสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมจึงได้ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบ แล้วเสด็จไปถวายบังคมพระบรมศพ ต่อนั้นมามีพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี ได้เข้าไปกราบถวายบังคม และอธิบดีกรมตำรวจกับอธิบดีกรมการแพทย์ได้ไปถวายตรวจพระบรมศพและสอบสวนได้ความสันนิษฐานได้ว่าคงจะทรงจับคลำพระแสงปืนตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงชอบ แล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น"

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ กรมตำรวจได้ออกแถลงการณ์อีกฉบับหนึ่งเพิ่มเติม และสนับสนุนแถลงการณ์ของสำนักพระราชวัง มีความสำคัญว่าพระบรมวงศานุวงศ์พร้อมด้วยนายกรัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญทางการแสงสรรพาวุธและอธิบดีกรมการแพทย์ ได้ชุมนุมพิจารณารายงานอธิบดีกรมตำรวจเกี่ยวกับการสืบสวนและสอบสวนกรณีสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว ตามทางการสอบสวนยังไม่มีเหตุอันใดที่น่าสงสัยว่ามีผู้ลอบปลงพระชนม์ ทั้งไม่มีเหตุอันใดจะส่อให้เห็นว่าพระองค์ได้ทรงกระทำพระราชอัตวินิบาตกรรม

ตามทางสอบสวนมีพฤติการณ์ชวนให้สันนิษฐานว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมคงจะทรงหยิบพระ-แสงปืนมาลูบคลำเล่นตามพระอัธยาศัยที่โปรดเช่นเคย โดยมิได้ทรงตรวจก่อนว่ามีกระสุนได้ขึ้นลำกล้องอยู่หรือไม่ แล้วคงจะหันปากลำกล้องขึ้นไปตรงตรวจดู แล้วนิ้วพระหัตถ์ไปถูกไกปืนลั่นขึ้นถูกพระนลาฏอันเป็นที่ใกล้ชิดกว่าจะสันนิษฐานเป็นอย่างอื่น และในวันที่ ๑๑ กรมตำรวจก็ได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๒

อันข่าวคราวเกี่ยวกับพระประมุขของชาติซึ่งทางราชการโฆษณามาสู่ประชาชนนั้นถ้าเป็นไปโดยอาการคลุมเครือแล้วย่อมเป็นภัยอันใหญ่หลวง จากคำแถลงการณ์ฉบับแรกของสำนักพระราชวังปรากฏแต่ว่ามีพระโลหิตไหลเปื้อนพระองค์ซึ่งไม่เป็นที่แน่นอนว่าตำแหน่งแห่งหนของบาดแผลอยู่ ณ ที่ใด จึงไม่อาจทำความเชื่อถือให้แก่ประชาชนได้ว่า พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของเขาได้เสด็จสวรรคตโดยที่มิได้เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เพราะการที่สำนักพระราชวังใช้ถ้อยคำกว้าง ๆ แถลงต่อประชาชนว่าพระโลหิตเปื้อนพระองค์นั้นจะให้ประชาชนเข้าใจว่าบาดแผลที่อยู่บริเวณวงพระพักตร์ย่อมเป็นไปไม่ได้ ด้วยว่าแต่ไหนมาเคยเข้าใจกันว่า พระองค์หมายถึง "ตัว" ไม่ใช่ "หน้า" เช่นคำราชาศัพท์ว่า ซับพระองค์ หมายความว่าผ้าเช็ดตัว ซับพระพักตร์ หมายความว่าผ้าเช็ดหน้า ดังนี้ พอวันรุ่งขึ้นกรมตำรวจก็ออกแถลงการณ์ว่า ตามคำของอธิบดีกรมการแพทย์ผู้ถวายการตรวจบาดแผลปรากฏว่ามีแผลกระสุนปืนที่กลางพระนลาฏใกล้ต้นพระขนงซ้าย และตอนเบื้องปฤษฎางค์แห่งพระเศียรของข้างซ้ายมีรอยผิวหนังขาดกลมประมาณครึ่งเซ็นติเมตร และพระอัฐิแตกละเอียดหลายชิ้นดังนั้นแทนที่แถลงการณ์กรมตำรวจฉบับนี้จะสนับสนุนกลมกลืนกับคำแถลงการณ์ของสำนักพระราชวัง กลับกลายเป็นบาดแผลเปลี่ยนที่จาก "ตัว" (พระองค์) ขึ้นไปอยู่ที่ "หน้า" "พระพักตร์" มิหนำซ้ำยังขาดความสำคัญอีกว่าแผลที่พระนลาฏเล็กหรือใหญ่ขนาดไหน คงมีเฉพาะแผลที่พระเศียรเบื้องปฤษฎางค์ว่ามีรอยผิวหนังขาดกลมประมาณครึ่งเซ็นติเมตรเท่านั้นเรื่องจึงกลายเป็นว่าแผลหลังเล็กกว่าแผลหน้า แล้วการโจษจันในทำนองอัปมงคลเป็นการขัดแย้งกับแถลงการณ์ของกรมตำรวจก็ตามมา จนคณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นความจำเป็น จึงให้กรมโฆษณาการ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นกรมประชาสัมพันธ์) ร่วมกับกรมตำรวจรับไปดำเนินการ กรมโฆษณาการจึงได้โฆษณาการทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๙ ว่า "ด้วยปรากฏว่าในขณะนี้ได้มีผู้โจษจันในกรณีเกี่ยวกับการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อานันทมหิดลไปในทำนองอกุศลนานาประการ ซึ่งทั้งนี้อาจทำให้เกิดการไม่สงบและอาจเป็นทางให้เสื่อมเสียพระบรมเดชานุภาพได้ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติว่า หากผู้ใดมีหลักฐานเป็นอย่างอื่นนอกไปจากที่ทางราชการได้แถลงไปแล้วก็ให้นำหลักฐานนั้นเสนอต่ออธิบดีกรมตำรวจโดยเร็ว"

แทนที่คำแนะนำนี้จะบังเกิดผลให้ร้ายกลายเป็นดี กลับมีการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนกระจายหนักขึ้นว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์ หาใช่เหตุสวรรคตโดยอุบัติเหตุไม่ และถึงกับมีผู้ร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่านายปรีดี พนมยงค์ ฆ่าในหลวง ความพิสดารยิ่งไปกว่านี้จะขอกล่าวข้างหน้าในเมื่อถึงคราวที่จะพิจารณาปัญหานั้น ๆ ชั้นนี้ขอรวบรัดว่ารัฐบาลได้หาทางออกโดยวิธีจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งตามประกาศลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้อนุมัติให้ตั้งกรรมการขึ้นประกอบด้วยข้าราชการผู้ใหญ่หลายแขนงทำหน้าที่สอบสวนพฤติการณ์ในการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต แล้วให้เสนอรายละเอียดรวมทั้งการแสดงความเห็นว่ากรณีสวรรคตเกิดขึ้นเพราะเหตุอย่างใดด้วย เพื่อนำความกราบบังคมทูลต่อไป ให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานมาสอบสวนต่อหน้ากรรมการ และถ้ากรรมการประสงค์จะสอบถามเพิ่มเติมก็ให้ทำได้ และหากประสงค์จะให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานหลักฐานอื่นมาพิสูจน์ ก็ให้อธิบดีกรมตำรวจออกหมายเรียกหรือนำพยานหลักฐานนั้นมาพิสูจน์ต่อหน้ากรรมการ ในการนี้ให้ประชาชนฟังได้ด้วย

กรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ได้เริ่มทำงานในวันรุ่งขึ้นจากวันที่มีประกาศแต่งตั้ง โดยเข้าไปตรวจพระที่นั่งบรมพิมานและบริเวณใกล้เคียง กับขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเปิดพระบรมโกษ ให้นายแพทย์ซึ่งทางราชการเชิญให้เป็นกรรมการอีกคณะหนึ่งทำการตรวจชันสูตรพระบรมศพโดยถี่ถ้วน และได้พร้อมกันไปทำการยิงศพคนที่โรงพยาบาลศิริราช ให้ผู้เชี่ยวชาญทำการพิสูจน์พระแสงปืนของกลางแล้วฟังพยานบุคคลตามที่เจ้าหน้าที่ตำรวจนำมาสืบ และเข้าเฝ้ารับพระราชทานพระกระแสรับสั่งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรับพระกระแสรับสั่งจากสมเด็จพระราชชนนี

ความเห็นที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ เสนอนายกรัฐมนตรีนั้นมิได้สอดคล้องกับแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังและกรมตำรวจ ในเบื้องแรก คณะกรรมการ ฯ ได้

ออกตัวว่าไม่มีหน้าที่สืบสวนได้แต่นั่งฟังคำพยานบุคคลและพิจารณาหลักฐานซึ่งตำรวจสอบสวนโดยเปิดเผยและซักถามพยานบุคคลเท่านั้น ถึงแม้ตามประกาศแต่งตั้งจะได้ให้อำนาจกรรมการสั่งให้สอบสวนพยานเพิ่มเติม แต่การที่จะสั่งสอบสวนพยานเพิ่มเติมได้นั้นก็ต้องอาศัยคำพยานหลักฐานที่ได้ฟังมาแล้วอันอาจเป็นลู่ทางให้สั่งสอบสวนเพิ่มเติมได้ ฉะนั้นหากมีสิ่งใดนอกเหนือไปกว่านี้คณะกรรมการก็มิอาจทราบได้ ในบั้นปลายยังกล่าวเสริมต่อไปอีกว่าคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ฯ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ซึ่งในเรื่องเช่นนั้นถ้าไม่มีหลักฐานยืนยันว่าเขากระทำผิด หรือหลักฐานไม่แน่นแฟ้นพอ และมีเหตุสงสัยประการใด ๆ ก็ตาม ผู้วินิจฉัยย่อมยกเอาความไม่แน่นอนและความสงสัยนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกกล่าวหาและวินิจฉัยไปโดยเด็ดขาดทันที โดยที่ชั้นนั้นเป็นแต่เพียงสืบสวนและสอบสวนโอกาสที่จะกระทำการสืบค้นคว้าต่อไปยังมีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งความแน่ชัดแห่งกรณี ในที่สุดคณะกรรมการเห็นว่าในกรณีอันจะพึงเป็นต้นเหตุให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตนั้น สำหรับกรณีอุบัติเหตุไม่เห็นมีทางว่าจะเป็นไปได้เลย ส่วนการถูกลอบปลงพระชนม์ และทรงปลงพระชนม์เองนั้น การถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีพยานหลักฐานและเหตุผลที่แน่นอนแสดงว่าจะเป็นไปได้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะตัดออกเสียโดยสิ้นเชิงเพราะว่ายังมีท่าทางของพระบรมศพค้านอยู่ สำหรับกรณีปลงพระชนม์เองนั้นลักษณะของบาดแผลแสดงว่าเป็นไปได้ แต่ไม่ปรากฏเหตุผลหรือหลักฐานอย่างใดว่าได้เป็นเช่นนั้นโดยแน่ชัด กรรมการจึงไม่สามารถที่จะชี้ขาดว่าเป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณีนี้ ทั้งนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป

คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้เริ่มปฏิบัติงานตามความจำเป็นต้องกระทำเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนบ้างนั่งกระทำการสอบสวนต่อหน้าประชาชนบ้างสืบเนื่องติดต่อกันมาถึงวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงหมดพยานที่ตำรวจนำมาสอบสวน ระหว่างที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ กำลังรวบรวมหลักฐานและการประชุมปรึกษากันนั้น ทั้งที่นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานที่เป็นนายกรัฐมนตรียังมีเสียงในรัฐสภาสนับสนุนเป็นส่วนมากก็ตาม แต่ขาดเสถียรภาพในด้านประชาชนเนื่องจากกรณีสวรรคตเป็นสาเหตุ นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรี ข้อเท็จจริงในตอนนี้ได้ความว่าเมื่อนายปรีดี พนมยงค์เข้ารับหน้าที่นายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปลายรัชกาลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมตลอดมานั้นก็ได้รับ

ความสนับสนุนจากเสียงในสภาเป็นอันดี พอล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต รัฐบาลคณะนายปรีดี พนมยงค์ ก็กราบถวายบังคมลาออกตามแบบอย่างในต่างประเทศ แต่สมาชิกในสภายังสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อยู่เป็นส่วนมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปอีกเป็นครั้งที่สอง ในระยะเวลาใกล้ ๆ กันนั้นก็เกิดมีเสียงจากชนบางหมู่บางเหล่าหาว่านายปรีดี พนมยงค์ หรือพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ ปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พอดีจำต้องมีการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนเพื่อให้ครบจำนวนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงมีผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งในสังกัดของพรรคการเมืองต่าง ๆ บ้าง เป็นไปโดยตัวเองบ้าง ผู้สมัครรับเลือกตั้งในฝ่ายตรงกันข้ามกับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคสหชีพได้ยกเอากรณีสวรรคตไปโฆษณาหาเสียงว่าบุคคลใน ๒ พรรคซึ่งเป็นพวกนายปรีดี พนมยงค์ ลอบปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้น-กระหม่อม หลังจากการเลือกตั้งแล้วปรากฏว่าสมาชิกในสภาผู้แทนก็ดี และพฤฒิสภาก็ดีสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อยู่เหลือหลาย แต่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่อาจทนต่อการค่อนครหาว่าเป็นผู้ร้ายปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายปรีดี พนมยงค์ จึงกราบถวายบังคมลาออกเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๙ แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งโดยการสนับสนุนของรัฐสภาให้พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน พอวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๘๙ คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ก็รายงานความเห็นดังกล่าวแล้วไปยังนายก-รัฐมนตรี ๆ จึงเสนอคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ว่าเห็นพ้องกับความเห็นของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ว่าเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป หากเป็นการตรงกับพระราชประสงค์แล้วคณะรัฐมนตรีก็จะได้มอบเรื่องให้เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติการต่อไป คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พิจารณาเห็นพ้องด้วยกับความเห็นของคณะรัฐมนตรี

ความคิดเห็นนา ๆ ประการดังกล่าวมานี้ นอกจากจะเป็นปรปักษ์กับคำแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังและเจตนารมย์ของรัฐบาลคณะนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งต้องการให้กรณีเป็นอุบัติเหตุแล้ว ยังก่อให้เกิดเงื่อนเงาเป็นรูปร่างขึ้นว่าการที่จะมีผู้ทะนงองอาจประทุษฐร้ายต่อพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นอยู่ในวิสัยที่อาจเป็นไปได้ไม่ใช่ว่าเป็นไปไม่ได้เสียเลย ดังนั้น

นายกรัฐมนตรีจึงมีหนังสือหมายเลข ๑๕๒ ลงวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้สั่งเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ กระทรวงมหาดไทยจึงส่งเรื่องให้กรมตำรวจจัดการ นายพลตำรวจตรี พระพิจารณ์พลกิจ ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้นตรวจสำนวนแล้วเห็นว่าเท่าที่ปรากฏยังไม่มีหลักฐานเพียงพอจะให้ความเห็นได้ว่าการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเกิดจากกรณีใด จำต้องสืบสวนหาหลักฐานเพิ่มเติมต่อไปอีก พระพิจารณ์พลกิจได้ลงมือสืบสวนเองแต่ไม่ได้ผลดีขึ้นโดยเป็นเรื่องที่สืบยากเพราะบางคนที่น่าจะรู้อะไรอยู่บ้างหายอมพูดไม่ โดยอ้างว่ากลัวไม่กล้าพูด ถามว่ากลัวอะไรก็ไม่ยอมบอก พระพิจารณ์พลกิจเห็นว่าไม่มีอะไรดีไปกว่าดำเนินการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาใหม่ทั้งหมด จึงสั่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ให้ดำเนินการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใหม่ ดังคำสั่งหมายเลข ๑๕๓ มีนายพลตำรวจตรี หลวงชาติตระการโกศล เป็นประธานกรรมการ กรรมการได้ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของกรมตำรวจ ๓ เดือนเศษ มิทันทราบผล พอดีคณะทหารได้กระทำการรัฐประหารสำเร็จเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ งานของกรรมการคณะนี้จึงสิ้นสุดลง

วันที่ ๑๘ เดือนเดียวกัน นายพลตำรวจตรี หลวงชาติตระการโกศล ผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจได้มีคำสั่งหมายเลข ๑๕๔ ว่าทางราชการฝ่ายทหารได้ส่งหลักฐานแผนการของบุคคลคณะหนึ่งสมคบกันดำเนินการประทุษฐร้ายองค์พระมหากษัตริย์ มีการลอบปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมและเตรียมการเปลี่ยนระบอบการปกครองแผ่นดินโดยทำลายล้างรัฐบาลมาให้กรมตำรวจจัดการสอบสวนดำเนินคดี กรมตำรวจจึงตั้งนายตำรวจ ๑๐ นายเป็นพนักงานสอบสวนเจ้าหน้าที่ดำเนินการ มีนายพันตำรวจเอกเนื่อง อาขุบุตร์ เป็นหัวหน้า พอวันที่ ๒๑ เดือนนั้นตำรวจก็จับจำเลยทั้งสามในฐานเป็นผู้ต้องหาว่าสมคบกับพวกประทุษฐร้ายต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ สั่งให้นายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนแทนนายพันตำรวจเอกเนื่อง อาขุบุตร์ ครั้นแล้วกระทรวงมหาดไทยได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี ๆ อนุมัติให้นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี กลับเข้ารับราชการอีก กระทรวงมหาดไทยจึงมีคำสั่งหมายเลข ๑๕๙ แต่งตั้งให้นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี ประจำกรมตำรวจ เป็นประจำกองกำกับการกอง ๒

ตำรวจสันติบาลอีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑ และโดยคำสั่งหมายเลข ๑๖๐ กระทรวงมหาดไทยได้สั่งให้นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนกรณีสวรรคต แทนนายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน และให้นายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน คงเป็นพนักงานสอบสวนต่อไปด้วย

ระหว่างการสอบสวนได้มีพระราชบัญญัติกำหนดเวลาขังผู้ต้องหาในกรณีที่ต้องหาว่าปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๙๑ ออกมา มีความสำคัญว่า ในกรณีความผิดอาญามีข้อหาว่าปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น เมื่อพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหาไว้ในระหว่างที่ทำการสอบสวนยังไม่เสร็จสิ้น ก็ขอให้ศาลมีอำนาจสั่งขังผู้ต้องหาหลายครั้งติดกันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสามสิบวัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันแรกที่ได้ขัง เพราะฉะนั้นอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พนักงานเจ้าหน้าที่จึงได้ร้องขอ และศาลอาญาก็ได้อนุญาตให้ขังจำเลยทั้งสามตามกฎหมายพิเศษฉบับนี้จนเสร็จการสอบสวนและพนักงานอัยการกรมอัยการได้ยื่นฟ้องจำเลยทั้งสามต่อศาลอาญา

ศาลอาญาได้ดำเนินกระบวนพิจารณาเป็นลำดับมา และคณะผู้พิพากษาศาลอาญาได้ออกไปเฝ้าเผชิญสืบสมเด็จพระราชชนนี ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ภายหลังที่ได้ให้โอกาสคู่ความแถลงการณ์ด้วยวาจา และยื่นคำแถลงการณ์เป็นหนังสือแล้วศาลอาญาวินิจฉัยดังนี้

(๑). การสืบสวนและสอบสวนกรณีสวรรคตได้กระทำเป็นสองตอน ตอนแรกก่อนเกิดรัฐประหาร ประสงค์ให้ปรากฏว่าสวรรคตเพราะกรณีใดโดยยังไม่มีใครตกเป็นผู้ต้องหาได้ผลเท่าที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้รายงานเสนอความเห็นไว้ ตอนหลังเมื่อเกิดรัฐประหารแล้วจึงได้สืบสวนและสอบสวนโดยตั้งรูปว่าจำเลยกับพรรคพวกได้ทะนงองอาจสมคบกันทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม

(๒). รัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ จะถือเป็นกฎหมายรากฐานแห่งระบอบประชาธิปไตยอันมีผลเลิกล้มรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๙ หรือมีผลในการก่อตั้งสถาบันใด ๆ ขึ้นได้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัย

(๓). รัฐบาลที่ต้องรัฐประหารได้พ้นตำแหน่งหน้าที่ไป คณะที่กระทำรัฐประหารได้เข้ากุมอำนาจบริหารราชการแผ่นดินไว้ แล้วจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารราชการแผ่นดินแทน

ดังนั้นจึงกล่าวไม่ได้ว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการภายหลังรัฐประหาร มิได้อยู่ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่โดยชอบ

(๔). ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วการที่รัฐบาลหลังรัฐประหารมีคำสั่งบรรจุนายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี ให้กลับเข้ารับราชการในกรมตำรวจและให้ทำหน้าที่สอบสวนคดีนี้ จึงย่อมอยู่ในฐานะเป็นข้าราชการตำรวจตามกฎหมายตลอดจนนายพลตำรวจตรี หลวงชาติตระการโกศล และไม่ว่าใครอื่นอีกก็ตามย่อมดำรงอยู่ในฐานะตามที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นโดยชอบเช่นเดียวกัน ส่วนนายพันตำรวจเอกเนื่อง อาขุบุตร์ และนายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน ได้รับราชการเป็นมาก่อนรัฐประหารแล้วย่อมไม่มีปัญหา

(๕). ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖ และ ๑๘ นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่และนายตำรวจที่มียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป ซึ่งความผิดอาญาได้เกิด อ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของเขามีอำนาจทำการสอบสวนความผิดนั้นได้จริงอยู่ขณะที่อธิบดีกรมตำรวจสั่งให้นายพันตำรวจเอกเนื่อง อาขุบุตร์ กับนายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน ทำการสอบสวนคดีนี้ นายตำรวจทั้งสองยังรับราชการอยู่ต่างจังหวัด แต่อธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในกรมตำรวจ และเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ย่อมมีอำนาจสอบสวนคดีที่เกิดขึ้นได้ทั่วราชอาณาจักรโดยไม่มีจำกัดเขต จึงมีอำนาจตลอดไปจนถึงสั่งนายตำรวจในบังคับบัญชาไปช่วยราชการ และทำการสอบสวนคดีภายในเขตอำนาจของอธิบดีกรมตำรวจได้ด้วยตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๔๗/๒๔๘๙

(๖). การที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งไม่มีอำนาจสอบสวนคดีตามกฎหมายสั่งให้นายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน กับนายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนนั้น เป็นคำสั่งภายหลังที่นายตำรวจ ๒ นายนี้ได้รับราชการเป็นนายตำรวจสันติบาล ถ้าเป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของนายตำรวจสันติบาลแล้ว นายตำรวจทั้ง ๒ นายย่อมมีอำนาจที่จะสอบสวนได้ตามกฎหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในฐานะผู้บังคับบัญชากรมตำรวจย่อมสั่งให้ปฏิบัติการภายในขอบเขตของกฎหมายโดยจะให้นายตำรวจที่มีอำนาจสอบสวน ซึ่งมีตัวอยู่หลายคนทำการสอบสวนแต่บางคน หรือให้คนใดเป็นหัวหน้ารับผิดชอบก็ย่อมทำได้ด้วย

(๗). พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมตำรวจในกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. ๒๔๘๙ อันเป็นกฎหมายที่ใช้ในขณะมีการสอบสวนคดีนี้ได้จัดตำรวจสันติบาลไว้ในราชการบริหารส่วนกลางคือราชการบริหารทั่ว ๆ ไปในราชอาณาจักรไม่จำกัดเขต

(๘). หากจะถือว่าเขตพื้นที่รับผิดชอบของตำรวจสันติบาลมีเพียงใดไม่ได้ก็จัดว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลไม่จำต้องรับรู้เหมือนข้อกฎหมาย ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๒๗ / ๒๔๙๒ ข้อนี้โจทก์ก็ได้บรรยายมาในฟ้องแจ้งชัดว่าพนักงานสอบสวนกองตำรวจสันติบาลได้สอบสวนแล้ว เมื่อจำเลยมิได้ปฏิเสธหรือโต้แย้งก็ต้องสันนิษฐานว่าพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนตามอำนาจและหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมาย ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๓๙/๒๔๘๑ และ ๔๘๙/๒๔๘๘ ทั้งปรากฏตามคำให้การของนายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดีด้วยว่าตำรวจสันติบาลกอง ๒ มีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั่วไป ดังนั้นตำรวจสันติบาลจึงมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทุกชนิดรวมทั้งคดีนี้ด้วย

(๙). นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี และนายพันตำรวจโท หลวงแผ้วพาลชน ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นนายตำรวจสันติบาลอยู่แล้ว จึงต้องถือว่าเป็นการสอบสวนโดยชอบด้วยกฎหมาย การที่มีทหารและพลเรือนมาฟังการสอบสวนอยู่ด้วยไม่ทำให้การสอบสวนต้องเสียไป อนึ่งถึงหากจะมีผู้ไม่มีอำนาจสอบสวนมาร่วมช่วยก็ได้ทำการสอบสวนอยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจ การสอบสวนนั้นจึงเป็นอันชอบด้วยกฎหมายตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๔๕/๒๔๙๐

(๑๐). พระราชบัญญัติกำหนดเวลาขังผู้ต้องหา ในกรณีที่ต้องหาว่าปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๙๑ ยังผลเพียงให้ขังผู้ต้องหาไว้เนิ่นนานต่อมาเท่านั้น เป็นคนละเรื่องกับการสอบสวนซึ่งอาจทำได้ ถึงแม้กำหนดเวลาขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้หมดไปแล้วก็ตาม

(๑๑). ฟ้องของโจทก์มิใช่ฟ้องเคลือบคลุมและเป็นฟ้องที่สามารถเข้าใจข้อหาได้พอควรแล้ว เท่าที่ได้ดำเนินกระบวนพิจารณามา จำเลยคงต่อสู้คดีทุกแง่ทุกมุมจนสำเร็จสำนวนอันแสดงว่าเข้าใจข้อหาของโจทก์เพียงพอแล้ว

(๑๒). การที่ศาลดำเนินการพิจารณาระหว่างที่จำเลยยังไม่มีทนายแก้ต่างครบถ้วนเป็นโดยจำเลยกระทำให้ขาดทนายเองเพื่อประวิงคดี จึงไม่เป็นการผิดกฎหมาย

(๑๓). การไปเฝ้าเผชิญสืบสมเด็จพระราชชนนี ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์นับตาม

กฎหมายศาลจะทำการสืบพยานนอกศาล ณ ที่ใดก็ได้ การไปสืบพยานนอกราชอาณาจักรถ้าประเทศที่จะผ่านเข้าไปกระทำการสืบพยานไม่ขัดข้องแล้วก็ย่อมไปทำการสืบพยานได้

(๑๔). การที่โจทก์นำสืบว่าจำเลยได้สมคบกับนายปรีดี พนมยงค์ และเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช กระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น บุคคลทั้งสองหาได้เป็นจำเลยด้วยไม่ ย่อมไม่เป็นการผูกมัดรัดรึงไปถึง จึงไม่ควรนำมาพิจารณา เว้นเสียแต่จะเกี่ยวกับประเด็นเฉพาะหน้าซึ่งจะหลีกเลี่ยงไม่ได้

(๑๕). สำหรับพระที่นั่งบรมพิมานมีทางให้คิดได้เป็นสองทางเท่า ๆ กันว่า ผู้ร้ายจะเข้าไปกระทำการได้โดยยากยิ่งหรือเกือบไม่ได้ก็ได้ หรือว่าถ้าผู้ร้ายจะเข้าไปกระทำโดยแยบคายเพราะได้เบาะแสดีอยู่แล้วก็เป็นเรื่องที่อาจเป็นได้ ดังนั้นตามสภาพของสถานที่เกิดเหตุจึงอาจมีผู้ร้ายลอบกระทำการปลงพระชนม์ก็ได้ หรือเกิดจากการกระทำของพระองค์ท่านเองก็ได้

(๑๖). การตรวจพิสูจน์พระแสงปืนทางเคมีของกรมวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยไน-ไตรท์ (NITRITE) เป็นหลักนั้น แม้ว่าศาลอาญาจะเลื่อมใสในหลักวิชาที่ได้ตรวจพิสูจน์ทดลองจนได้ผล แต่เพราะเป็นของใหม่ที่เพิ่งกระทำขึ้นใช้เป็นหลักฐานในคดี ทั้งมีเหตุกระทบกระเทือนความไม่แน่นอน จึงไม่อาจรับรองว่าถูกต้องตรงกับความเป็นจริงโดยไม่อาจผิดพลาด แต่ก็ไม่ปฏิเสธที่จะรับฟัง

(๑๗). การตรวจสนิมปืนทางฟิสิคส์ฟังได้ว่าได้เกิดมีสนิมอยู่ภายในลำกล้องพระ-แสงปืนของกลางตั้งแต่วันเสด็จสวรรคตแล้ว และมีมากเกินกว่าที่ควรจะเป็นสำหรับปืนที่เพิ่งยิงเป็นครั้งสุดท้ายในวันเสด็จสวรรคต

(๑๘). หัวกระสุนปืนซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย นำเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจพบในพระยี่ภู่ตรงรอยขาดนั้นน่าจะไม่ใช่หัวกระสุนปืนที่ผ่านกระโหลกพระเศียร เพราะถ้าผ่านจริงก็ควรจะบู้หรือเยินกว่าที่ปรากฏนั้น และปลอกกระสุนปืนที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย เก็บได้ในพระวิสูตรก็น่าจะไม่ใช่ปลอกกระสุนปืนที่สลัดออกมาจากปืนในขณะที่ยิงกระสุนนัดที่ผ่านกระ-โหลกพระเศียร

(๑๙). ท่าทางพระบรมศพในขณะแรกที่สวรรคตฟังได้ว่าอยู่ในท่าบรรทมหงายตามธรรมดา มีผ้าคลุมพระองค์แต่พระอุระถึงพระบาท พระกรทั้งสองข้างเหยียดตลอดไปตามพระวรกายนอกผ้า ไม่มีลักษณะแข็งเกร็งและเปะปะ

(๒๐). ในเรื่องคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้น ศาลอาญารับฟังในหลักวิชาว่าถ้าเสด็จสวรรคตเพราะทรงกระทำพระองค์เองก็ควรจะมีอาการคาดาเวอริคสปัสซั่ม แต่มีข้อสะดุดใจเกี่ยวกับเบซัลแกงเกลียว่าจะถูกทำลายไปพร้อมกับคอเท็กส์ด้วยหรือไม่ จึงยังรับฟังเป็นการแน่นอนลงไปทีเดียวว่าต้องมีคาดาเวอริคสปัสซั่มดังที่พยานโจทก์ยืนยันไม่สู้ถนัดนัก

(๒๑). โดยลำพังแต่ละข้ออาจจะเห็นว่ายังมีความไม่แน่นอนทีเดียวอยู่ทั้งนั้น โดยมีช่องทางที่อาจผิดพลาดได้ไม่มากก็น้อยต่าง ๆ กัน แต่เมื่อนำเหตุแต่ละข้อมาประกอบซึ่งกันและกันแล้วช่องทางที่คิดว่าอาจจะผิดพลาดไปในทางใดในเหตุหนึ่งอีกเหตุหนึ่งก็เข้ามาค้ำจุนหนุนให้แน่นหนาขึ้น

(๒๒). เหตุใดเหตุหนึ่งใน ๓ เหตุซึ่งไม่อาจรับฟังเป็นที่แน่นอนลงไปได้นั้น ศาลอาญาอุปมาเหมือนด้ายเล็ก ๆ ๓ เส้น แต่ละเส้นไม่สามารถทานน้ำหนักของอิฐแผ่นหนึ่งได้ แต่เมื่อนำด้าย ๓ เส้นนั้นมาพันเป็นเกลียวรวมกันเข้าก็กลายเป็นด้ายใหญ่เส้นหนึ่งที่สามารถทานน้ำหนักของอิฐแผ่นนั้นได้เป็นอย่างดีฉันใด เหตุ ๓ ประการนั้นเมื่อพิเคราะห์แล้วก็ไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้หรือผิดพลาดอย่างไร ความระแวงสงสัยใด ๆ ก็ไม่มี

(๒๓). เพราะฉะนั้นศาลอาญาจึงฟังว่าพระแสงปืนของกลางไม่ใช่ปืนที่ทำให้สวรรคต ตลอดจนหัวกระสุนและปลอกกระสุนก็ไม่ใช่ และความสันนิษฐานย่อมเกิดขึ้นทันทีว่าการสวรรคตมิได้เกิดจากการทรงกระทำของพระองค์เอง

(๒๔). ในส่วนพระองค์ไม่ได้ความเลยว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องทรงประสบข้อขุ่นข้องหมองพระทัย หรือสาเหตุอันใดถึงกับจะทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง

(๒๕). ตามที่โจทก์นำสืบว่าได้มีการสมคบคิดกันที่บ้านพลเรือตรีกระแส ปวาหะนาวิน ศรยุทธเสนี เพื่อกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น ศาลอาญาตำหนิพยานชุดนี้ว่าเชื่อฟังเป็นหลักฐานยันเอาความผิดแก่จำเลยคนใดไม่ได้

(๒๖). ศาลอาญาฟังว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นคนฝักใฝ่สนิทชิดชอบกับนายปรีดี พนมยงค์ และนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้พูดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จ ทั้งการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องออกจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์นั้นไม่ได้เป็นไปโดยความสมัครใจ แต่เป็นเพราะปฏิบัติตนไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยและไม่โปรดที่จะให้ครองตำแหน่งสืบต่อไป

(๒๗). ศาลอาญาเห็นว่าเพียงแต่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ผักใฝ่สนิทชิดชอบกับนายปรีดี พนมยงค์ นั้นไม่จำเป็นว่าคนหนึ่งทำความผิดอะไรแล้วอีกคนหนึ่งที่สนิทชิดชอบจะต้องร่วมกระทำด้วยเสมอไป จะต้องมีหลักฐานพยานแสดงว่าได้ร่วมกระทำด้วยกันอย่างไรและที่ไหนให้เป็นกิจจะลักษณะ ข้อที่พูดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตร อาจเป็นได้หลายนัยและบางทีก็อยู่ในวิสัยของใคร ๆ ที่จะพูดกันได้เสมอ ส่วนการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยต้องพ้นจากหน้าที่นั้นศาลอาญาไม่คิดว่าจะก่อความคุมแค้นอันรุนแรงจนถึงมุ่งหมายทำลายล้างพระชนม์ชีพ แม้จะรวมพฤติการณ์เหล่านี้เข้าด้วยกันก็ยังไม่พอที่จะเอาความผิดแก่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย

(๒๘). ตามที่โจทก์นำสืบถึงเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ว่าในตอนเช้าของวันสวรรคตเวลาราว ๘ นาฬิกาได้นั่งรถยนต์ไปลงที่กระทรวงการต่างประเทศ จวน ๙ นาฬิกา มีผู้เห็นเดินอยู่แถวหน้าโรงละครหลังพระที่นั่งบรมพิมาน เมื่อเสียงปืนดังแล้วมีผู้เห็นลงบันไดพระที่นั่งบรมพิมานชั้นล่างด้านหลังไปอย่างรีบร้อนผิดธรรมดานั้น ศาลอาญาเห็นว่าจะเชื่อฟังได้หรือไม่เป็นเรื่องตกหนักอยู่กับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช จะฟังมาผูกมัดว่าได้ร่วมทำผิดด้วยกับนายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ไม่ได้ เพราะจะต้องอาศัยพฤติการณ์ของจำเลยคนใดว่าเพียงพอที่จะฟ้องเอาผิดได้หรือไม่ ถ้าเพียงพอก็ไม่จำต้องเหลียวแลถึงพยานชุดนี้ ถ้าไม่เพียงพอพยานชุดนี้ก็ช่วยให้ดีขึ้นไม่ได้

(๒๙). ตามที่โจทก์นำสืบว่าเคยมีผู้ว่าจ้าง และนำนายสี่หรือชูรัตน์เข้าไปในวังก่อนสวรรคต ๑ หรือ ๒ วันเพื่อให้ยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อม โดยจะมีผู้รอรับอยู่ในวังคือนายชิต, นายบุศย์ แต่นายสี่ไม่กล้ายิงจึงหลบออกมาเสียนั้น ศาลอาญาเห็นว่าเมื่อไม่ได้ตัวนายสี่หรือชูรัตน์มาสืบพยานชุดนี้ก็จัดว่าเป็นพยานรับบอกเล่า จึงไม่เป็นหลักฐานพอที่จะนำมาประกอบคดีนี้ชี้ผิดชี้ถูกเอาแก่นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้

(๓๐). สำหรับนายชิต สิงหเสนี จำเลย ปรากฏเหตุสำคัญว่าไปนั่งอยู่ที่หน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ก่อนตื่นบรรทมโดยไม่ใช่เวรของตน, กราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงยิงพระองค์, อ้างว่าเก็บปลอกกระสุนปืนของกลางได้โดยไม่ใช่ความจริง, พูดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ กับพฤติเหตุแวดล้อมกรณีอื่น ๆ อีก ศาลอาญาจึงเห็นว่านายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้รู้เห็นร่วมมือกับผู้ร้ายซึ่งกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม

(๓๑). สำหรับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนั้น ศาลอาญาเห็นว่ารูปการอาจเป็นว่าผู้ร้ายเล็ดลอดเข้าออกโดยนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยไม่เห็นก็ได้ การที่ได้ตามเสด็จเมืองนอกไม่น่าจะคิดทรยศเพราะควรจะปลาบปลื้มในพระมหากรุณาจึงเป็นการยากยิ่งที่ผู้อื่นจะเกลี้ยกล่อมหรือชักชวนให้นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย คิดทรยศเพราะดีไม่ดีเรื่องจะแตกขึ้น ศาลอาญาได้สังเกตบุคคลิกลักษณะของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ตามที่มีวี่แววในท้องสำนวนและที่ปรากฏต่อหน้าศาลนานวันรู้สึกว่าไม่ใช่คนฉลาดไหวพริบ ศาลอาญาเห็นว่าไม่มีพฤติการณ์เป็นหลักฐานให้ฟังว่าได้รู้เห็นร่วมมือกับผู้ร้าย

โดยเหตุดังกล่าวศาลอาญาพิพากษาว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยมีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสอง ซึ่งบัญญัติโทษไว้เป็นอุกฤษฏ์สถานเดียว คือให้ประหารชีวิต กับยังมีความผิดฐานสับเปลี่ยนปลอกกระสุนปืนของกลางโดยกล่าวเท็จแก่เจ้าหน้าที่ เพื่อช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้พ้นอาญาตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๑๕๔ ด้วย แต่เป็นการกระทำเกลื่อนกลืนอยู่ในการรู้เห็นร่วมมือกับผู้กระทำการปลงพระชนม์ ไม่พึงแยกกระทงลงโทษอีก จึงให้ลงโทษนายชิต สิงหเสนี จำเลย ตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสองเพียงบทเดียวโดยให้ประหารชีวิตนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ คดียังไม่มีหลักฐานให้พอฟังว่าได้ร่วมมือกระทำผิดด้วยดังข้อหา ให้ยกฟ้องโจทก์ เฉพาะที่เกี่ยวแก่จำเลยคู่นี้และปล่อยตัวไป

โจทก์อุทธรณ์ว่าหลักฐานพยานโจทก์ที่เกี่ยวกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ มีเหตุผลฟังได้มั่นคงว่าได้สมคบร่วมคิดกันกับพวกกระทำความผิดตามฟ้อง ขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสองนี้ด้วย นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ อุทธรณ์ว่าคดีไม่มีเหตุที่จะฟังว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยมีมลทินใด ๆ ในข้อกล่าวหาของโจทก์ ขอให้ยกฟ้อง

ศาลอุทธรณ์ได้ออกนั่งฟังพนักงานอัยการโจทก์และทนายจำเลยแถลงการณ์ด้วยวาจาและประชุมตรวจปรึกษาคดีนี้แล้ว ก่อนที่ศาลอาญาจะไปสู่การวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่โจทก์กล่าวหา ศาลอาญาได้วินิจฉัยข้อตัดฟ้องของจำเลยอันเป็นปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของการสอบสวน และกระบวนพิจารณาที่ศาลอาญาได้ดำเนินไปแล้วว่าเป็นการชอบอย่างไร แต่โดยที่ศาลอาญาได้กล่าวความตอนหนึ่งว่าการวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย ความจริง

จำเลยมิได้หยิบยกขึ้นโต้แย้งมาก่อนเลย ต่อพิจารณาเสร็จปิดสำนวนแล้วจึงได้แถลงเป็นการตัดฟ้องขึ้นมาโดยอ้างเหตุต่าง ๆ ฝ่ายโจทก์ก็ย่อมไม่อยู่ในฐานะที่จะชี้แจงแสดงหลักฐานได้ แต่เพราะเป็นปัญหาข้อกฎหมายซึ่งถ้าฟังได้ดังฝ่ายจำเลยว่านั้นแล้ว ฟ้องของโจทก์อาจต้องตกไป ศาลอาญาจึงวินิจฉัยให้ ความข้อนี้นายชิต สิงหเสนี จำเลย คัดค้านมาในอุทธรณ์หลายประการ ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์คำพิพากษาศาลอาญาโดยละเอียดแล้ว เห็นว่าศาลอาญาได้ตระหนักหน้าที่ของศาลในข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยดีอยู่ ศาลอาญาหาได้ละเลยหน้าที่อันควรต้องกระทำตามกฎหมายอย่างใดมิได้ น่าเสียดายที่ฝ่ายจำเลยเองไม่พยายามแย้มพรายข้อต่อสู้เสียบ้างเช่นอำนาจของตำรวจสันติบาลซึ่งทำหน้าที่สอบสวนกรณีนี้ จึงต้องด้วยข้อสันนิษฐานว่าพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนตามอำนาจและหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายดังที่ศาลฎีกาได้พิพากษาเป็นแบบอย่างไว้หาไม่แล้วปัญหาข้อนี้จะเป็นปัญหาที่น่าคิดไม่น้อย

อย่างไรก็ดีสำหรับปัญหาที่ผ่านมาแล้ว ศาลอาญาก็ได้พยายามวินิจฉัยให้ตามที่จำเลยแถลงปิดข้อสำนวนแทบทุกข้อกระทงความ ซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย ก็คงพอใจอยู่บ้างจึงได้รับรองมาในอุทธรณ์ว่าจำเลยมิได้ประสงค์ถือเอาข้อกฎหมายเป็นข้อสำคัญในการต่อสู้เลย การที่ได้เสนอข้อกฎหมายขึ้นมาด้วยเป็นการเสนอตามกระบวนความที่ได้มีการพิจารณาในศาลยุติธรรมเท่านั้น และในที่สุดนายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้ทำความเข้าใจให้แก่ศาลอุทธรณ์ว่าในส่วนข้อกฎหมายที่ขอให้ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยนั้น เจตนารมย์ของนายชิต สิงหเสนี จำเลย มีเพียงต้องการให้ได้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๙๕ ซึ่งมีความว่าข้อกฎหมายทั้งปวงอันคู่ความอุทธรณ์ ร้องอ้างอิงให้แสดงได้โดยชัดเจนในฟ้องอุทธรณ์ แต่ต้องเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในศาลชั้นต้น

ก่อนอื่นศาลอุทธรณ์ขอทำความเข้าใจไว้ว่าอันข้อกฎหมายที่ศาลอาญายกเหตุผลขึ้นอ้างอิงไว้นั้น ศาลอุทธรณ์จะเห็นด้วยทั้งหมดหรือไม่ก็ตาม ถ้าเผอิญความข้อนั้นไม่อาจทำให้คดีเสร็จสำนวนไปได้แล้ว และจำเลยไม่ได้กล่าวมาในอุทธรณ์ให้ชัดศาลอุทธรณ์ก็จะไม่รื้อฟื้นขึ้นวินิจฉัยอีก เพราะวิธีการต่อสู้ของจำเลยบางอย่างก็ได้ยอมรับเอาเพื่อประโยชน์ของจำเลยเหมือนกัน จึงเป็นอันถือได้ว่าหากจะเป็นข้อกฎหมายก็ไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยดังท่านบัญญัติไว้ในตอนสองของมาตรา ๑๙๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่วนที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย ที่ว่ายังเห็นมีข้อขัดแย้งนั้นมิได้ระบุให้ชัดประการใดบ้าง นายชิต

สิงหเสนี จำเลย กล่าวมาในอุทธรณ์ว่าบรรดาข้อกฎหมายที่เสนอให้ศาลอาญาพิจารณานั้น มีข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่งที่ศาลอาญามิได้หยิบยกขึ้นวินิจฉัยคือคณะอภิรัฐมนตรีอันเป็นสถาบันแรกซึ่งได้ตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๐ หลังรัฐประหารว่ามีมูลฐานที่จะรับนับถือว่าได้แต่งตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

ความข้อนี้สำคัญยิ่งยวดเพราะตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๒๐ ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน และพนักงานผู้ที่จะทำการสอบสวนได้ก็ต้องเป็นพนักงานสอบสวนซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย มิฉะนั้นแล้วคดีนี้อาจจะเสร็จไปโดยข้อกฎหมายไม่จำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงต่อไป ทั้งนี้เป็นปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเหตุฉะนั้นเพื่อความเข้าใจดีควรจะได้ทราบการเป็นมาของรัฐธรรมนูญตามลำดับเสียก่อนแล้วจึงจะวินิจฉัยความถูกผิดได้มั่นเหมาะ พร้อมกันนั้นก็ควรจะต้องทราบถึงการก่อตั้งสถาบันแรกหลังรัฐประหารคืออภิรัฐมนตรีซึ่งได้ตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ และการตั้งรัฐบาลซึ่งอภิรัฐมนตรีคณะนั้นได้แต่งตั้งขึ้นด้วยถ้าไม่มีผลให้มีฐานะเป็นรัฐบาลตามกฎหมายแล้วก็จะกระทบกระเทือนถึงการบรรจุนายตำรวจบางคนให้กลับเข้ารับราชการและการแต่งตั้งเจ้าพนักงานเพื่อปฏิบัติงานตามหน้าที่ซึ่งบังคับไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เบื้องแรกขอกล่าวถึงรัฐธรรมนูญก่อน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรก พ.ศ. ๒๔๗๕ กำหนดให้มีสภาเดียวคือสภาผู้แทนราษฎร ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีก่อนแล้วจึงปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญตกลงกันขอให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งกรรมาธิการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไรเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเรียบร้อย และสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์แล้ว ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตรารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๙ ขึ้นใช้แทนรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้เปลี่ยนแปลงหลักการใหม่โดยกำหนดให้มีรัฐสภา

ประกอบด้วยพฤฒิสภาและสภาผู้แทน พฤฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนแปดสิบคน แต่มีบทเฉพาะกาลเป็นพิเศษว่าในวาระเริ่มแรกพฤฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งองค์การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒิสภาได้แต่งตั้งขึ้น อันความเป็นสมาชิกพฤฒิสภานี้ต่อไปได้มีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่ในกรณีสวรรคตด้วย ส่วนสภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ในวาระเริ่มแรกสภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งตามพระราชกฤษฎีกาดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๘๘ กับให้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มจำนวนขึ้นอีก โดยถือเกณฑ์จำนวนราษฎรหนึ่งแสนคนต่อสมาชิกผู้แทนหนึ่งคน รายการละเอียดอย่างอื่นไม่จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้

เพื่อความเข้าใจข้อเท็จจริงดีขึ้น ขอยกรัฐธรรมนูญฉบับต่อไปกล่าวภายหลัง ชั้นนี้เห็นสมควรกล่าวถึงนายกรัฐมนตรีซึ่งตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ ๒ ฉบับนี้ก่อนปรากฏดังนี้

(๑) พระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ พ้นจากตำแหน่งวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖.

(๒) พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๖ พ้นจากตำแหน่งวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑.

(๓) จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ พ้นจากตำแหน่งวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗.

(๔) พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ พ้นจากตำแหน่งคราวญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามเมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๘๘.

(๕) นายทวี บุญยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ถึง วันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘.

(๖) หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ ระหว่างนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนคร และโดยที่สภาผู้แทนราษฎรชุดที่ให้ความไว้วางใจแก่คณะรัฐมนตรีคณะนี้ได้สิ้นสุดลงตามพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๘ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็น

นายกรัฐมนตรีสืบแทนตามประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงพ้นจากตำแหน่ง.

(๗) พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ และต้องพ้นจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๙ เนื่องจากแพ้คะแนนเสียงในสภาผู้แทน เกี่ยวกับพระราชบัญญัติลดค่าครองชีพ จึงกราบถวายบังคมลาออก.

(๘) นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๙ แล้วกราบถวายบังคมลาออก เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป จึงพ้นจากหน้าที่ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๙.

(๙) พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๙ ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งอยู่นั้นคณะทหารได้กระทำการรัฐประหารสำเร็จ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เป็นเหตุให้พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ต้องพ้นจากตำแหน่งไป.

ในการรัฐประหารนี้ได้มีการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) ลงวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ขึ้น อันนี้เองเป็นเหตุให้เกิดปัญหาข้อกฎหมายกระทบถึงการสอบสวนกรณีสวรรคตนี้.

ประการต้น ขณะเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ รัฐสภาจึงได้ลงมติตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น ประกอบด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร (ต่อมาทรงเลื่อนเป็นกรมพระ) เป็นประธานกับพระยามานวราชเสวี โดยมีข้อตกลงว่าการลงนามในเอกสารราชการนั้น ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ลงนามตามประกาศของประธานรัฐสภา ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๘๙ แต่รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งอ้างว่าได้กระทำในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีกรมขุนชัยนาทนเรนทรลงนามพระองค์เดียว พระยามานวราชเสวีหาได้ลงนามด้วยไม่ ส่วนผู้รับสนองพระบรมราชโองการเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย รัฐธรรมนูญฉบับนี้ประกาศ ณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ได้เปลี่ยนหลักการบ้าง คือ ให้

รัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทน วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งมีจำนวนเท่าสมาชิกสภาผู้แทน สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน นอกจากนี้ยังมีหลักการใหม่เพิ่มขึ้นให้มีอภิรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งประจำห้านาย เป็นผู้บริหารราชการในพระองค์และถวายคำปรึกษาแด่พระมหากษัตริย์การตั้งนายกรัฐมนตรี ประธานคณะอภิรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และตามมาตรา ๘๗ บังคับไว้ว่าบทกฎหมายพระราชหัตถ์เลขาและพระบรมราชโองการใดอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ.

ในวันเดียวกับที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) นั้น ได้มีประกาศแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีขึ้นโดยอาศัยความตามมาตรา ๙ และมาตรา ๑๕ ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็นประธานอภิรัฐมนตรี พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัต, พลโท พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอลงกฎ, พระยามานวราชเสวี, พลเอก อดุล อดุลเดชจรัส เป็นอภิรัฐมนตรีประกาศฉบับนี้อ้างว่าได้กระทำในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นเดียวกัน ส่วนผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือ "รังสิต กรมขุนชัยนาทนเรนทร, ธานีนิวัต, อลงกฎ, พระยามานวราชเสวี, อดุล อดุลเดชจรัส" ทั้งนี้หาปรากฏไม่ว่าทั้งห้าท่านนี้รับสนองพระบรมราชโองการในฐานใด.

อนึ่ง โดยที่ตามมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) มีว่าในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้แต่งตั้งอภิรัฐมนตรีขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ถ้าพระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ก็ให้คณะอภิรัฐมนตรีเข้าบริหารราชการแผ่นดินในหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทันที ดังนั้นวันรุ่งขึ้นที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะอภิรัฐมนตรีที่ตั้งขึ้นจึงทำหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (นับเป็นครั้งที่สาม) โดยกรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ในฐานที่เป็นประธานอภิรัฐมนตรีตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) มาตรา ๗๔ ครั้น วันที่ ๑๑ เดือนเดียวกันคณะอภิรัฐมนตรีทำหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้แต่งตั้งรัฐมนตรีขึ้นโดยนายควง อภัยวงศ์ ในฐานที่เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เฉพาะอย่างยิ่ง

พลโทชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แล้วรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้สั่งแต่งตั้งให้นายพลตำรวจตรีหลวงชาติตระการโกศล เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจได้สั่งแต่งตั้งนายตำรวจ ๑๐ นาย มีนายพันตำรวจเอกเนื่อง อาขุบุตร์ เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งแต่งตั้งนายพันตำรวจโทหลวงแผ้วพาลชน เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนแทนนายพันตำรวจเอกเนื่อง อาชุบุตร์ หลังจากนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยโดยอนุมัติคณะรัฐมนตรีได้มีคำสั่งบรรจุนายพลตำรวจตรีพระพินิจชนคดี ให้กลับเข้ารับราชการและแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนกรณีสวรรคตนี้จนเสร็จ.

เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นพอที่จะปรับกับข้อกฎหมายซึ่งจะวินิจฉัยต่อไปศาลอุทธรณ์เห็นสมควรนำข้อเท็จจริงที่ประจักษ์โดยแน่นอนมาบรรยายไว้ ณ ที่นี้ด้วยตามรัฐธรรมนูญ(ฉบับชั่วคราว) แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๑ มาตรา ๙๕ ทวิ. ได้กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีคุณสมบัติต่าง ๆ กันรวม ๔๐ นาย ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้แล้วเสร็จภายใน ๑๘๐ วัน นับแต่วันที่ได้ทำการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้น แล้วส่งไปยังรัฐสภาปรึกษาว่าจะให้นำทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธยพระราชทานให้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหรือไม่ ในกรณีที่รัฐสภาลงมติไม่ให้นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายก็ตามหรือพระมหากษัตริย์ไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยให้ใช้ภายในกำหนด ๑๘๐ วันก็ตาม ให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ และดำเนินการต่อไปจนกว่าจะได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญถาวร ที่ประชุมรัฐสภาได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๔๙๑ ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสภาร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ ๑๒ เดือนเดียวกัน และเสร็จสิ้นแต่ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๑ จึงได้ส่งร่างรัฐธรรมนูญไปยังรัฐสภา ซึ่งรัฐสภาได้พิจารณาเห็นชอบด้วย ทั้งพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงพระราชวิจารณ์ และทรงพระราชดำริเห็นพ้องตามมติของรัฐสภารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๔๙๒) จึงได้ใช้แทนรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๔๙๐ สืบต่อมาตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒ ต่อมาวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๙๔ ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับลงวัน

ที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พ.ศ. ๒๔๘๓ ตั้งแต่วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ ไปพลางก่อนแล้วให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันดำเนินการปรับปรุงเพื่อให้เป็นหลักถาวรแห่งประศาสนวิธีต่อไป ทั้งนี้โดยคณะบริหารประเทศชั่วคราวเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ.

ในด้านการปรับปรุงรัฐบาลตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญหลังรัฐประหาร วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นั้น ปรากฏว่านายควง อภัยวงศ์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ จนถึงวันที่ ๗ เมษายน ๒๔๙๑ จึงพ้นจากตำแหน่ง แล้วจอมพลแปลก พิบูลสงครามก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๔๙๑ ตลอดมา.

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญนั้นๆ เป็นมาด้วยประการฉะนี้ ลำดับถัดไปจะได้พิจารณาปัญหาข้อกฎหมายปรับกับข้อเท็จจริงตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยอุทธรณ์ยืนยันขอให้ศาลอุทธรณ์วินิจฉัย โดยอ้างว่าศาลอาญาหาได้วินิจฉัยให้ไม่ ซึ่งศาลอุทธรณ์ก็ได้กล่าวมาแล้วว่าประเด็นข้อนี้สำคัญยิ่งนัก จึงจะได้วินิจฉัยต่อไปนี้

ก่อนอื่นพึงเข้าใจว่า การปฏิวัติกับการรัฐประหารนั้นแตกต่างกันในสาระสำคัญ คือ การปฏิวัติเป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีผลให้เกิดความคิดเรื่องรัฐใหม่เข้าแทนที่ความคิดเรื่องรัฐเดิม ส่วนการที่จะจัดการให้ความคิดเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปในวิถีทางใด กล่าวคือจะใช้กำลังหรือไม่, จะทำให้เกิดปั่นป่วนในทางการเมืองหรือไม่ หรือเพียงแต่ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยระเบียบเรียบร้อยย่อมไม่สำคัญทั้งนั้น การจัดการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ครองรัฐและระเบียบการปกครองรัฐใหม่จึงไม่เพียงพอที่จะทำให้ถือว่าเป็นการปฏิวัติ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องรัฐด้วย เช่น เปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตยเป็นต้น ส่วนการรัฐประหารเป็นการเลิกล้มผู้ถืออำนาจโดยใช้กำลัง หรือการเลิกล้มผู้กุมอำนาจโดยไม่มีการต่อสู้โดยบุคคลอื่น ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องรัฐหรืออำนาจแห่งรัฐแต่ประการใด

ตามที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะของการปฏิวัติและรัฐประหาร แต่ความประสงค์ของกฎหมายและผลในทางกฎหมายย่อมเป็นไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ในทางกฎหมายสิทธิ

ที่จะก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารเป็นสิ่งที่มีขึ้นไม่ได้ ผู้กุมอำนาจและผู้ฝักใฝ่ระบอบใดระบอบหนึ่งย่อมถือว่า การปฏิวัติหรือรัฐประหารเป็นความผิดต่อกฎหมายและไม่ต้องด้วยทำนองคลองธรรม ตราบใดผู้กุมอำนาจยังมีอำนาจอยู่ตราบนั้นผู้กระทำการต่อต้านรัฐจะต้องถูกจับมาลงโทษฐานกบฏหรือฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามกฎหมายแล้วแต่กรณี.

เพื่อที่จะไม่ต้องเสี่ยงภัยในการถูกจับมาลงโทษ ก็ต้องปัดเป่าสิ่งที่ไม่พอใจโดยวิถีทางที่ชอบด้วยกฎหมาย คือ ทำภายในกรอบแห่งกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้น และใช้เครื่องมือที่กฎหมายให้ไว้ในขณะนั้น เช่นการตั้งคณะพรรคการเมืองถ้ากฎหมายอนุญาตให้ตั้งได้ หรือการสมัครเป็นผู้แทนราษฎรและพยายามหาเสียงข้างมากสนับสนุน แต่โดยที่การกระทำเช่นว่านี้ไม่มีทางสำเร็จได้เสมอไป เพราะกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานั้นเป็นอุปสรรค เช่นการปกครองตามลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งไม่ยอมฟังความเห็นและความต้องการของประชาชน ๆ จึงต้องการปฏิวัติเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบเสรีประชาธิปไตย ดังนี้ก็ต้องยอมรับนับถือว่าสมควรอยู่,

อุทาหรณ์ดังกล่าวนี้เป็นเหตุผลในทางธรรมจรรยาอันเป็นวิสัยของมนุษย์ที่จะต้องรู้จักป้องกันตัว ตามที่เคยปรากฏมาแล้วการปฏิวัติหรือรัฐประหารมักเกิดขึ้นโดยรวดเร็ว เมื่อสำเร็จราษฎรก็ถือเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแล้ว และต่อมาก็ยินยอมรับรองว่าเป็นฐานะที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่นยอมรับรองผู้ครองรัฐใหม่ว่าเป็นผู้ครองรัฐที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นต้น ดังนั้นจึงมีหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญว่ารัฐบาลใหม่ใด ๆ ที่ได้ชัยชนะแล้วและได้กุมอำนาจแห่งรัฐไว้ในกำมือ และเป็นที่หวังได้ว่าจะกุมอำนาจนั้นต่อไปในภายภาคหน้า จะต้องถือว่ารัฐนั้นเป็นผู้กุมอำนาจที่ชอบด้วยกฎหมาย อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าจะปฏิเสธไม่ยอมรับรองอำนาจของรัฐที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่นี้ว่า ไม่เป็นอำนาจแห่งรัฐตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญหาได้ไม่ การได้อำนาจของรัฐมาจะโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพแห่งรัฐอย่างใด รัฐไม่อาจตั้งอยู่ได้โดยปราศจากอำนาจแห่งรัฐ ทันทีที่อำนาจเดิมได้ถูกกำจัดทันใดนั้นอำนาจใหม่ก็จะเข้ามาสรวมแทนที่

พร้อมกับเวลาที่รัฐบาลใหม่ได้รับอำนาจแห่งรัฐ รัฐบาลใหม่ย่อมมีอำนาจออกกฎหมายใหม่ กฎหมายหรือข้อบังคับที่ตราขึ้นนั้นมีผลเช่นเดียวกับกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งศาลยุติธรรมและเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองย่อมต้องผูกมัดอยู่กับกฎหมายนี้.

ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะแสดงว่า ผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารได้

กุมอำนาจไว้อย่างถาวร และอำนาจโดยพฤตินัยได้กลายเป็นอำนาจโดยนิตินัยแล้ว ผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารอาจทำได้โดยตั้งรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับอำนาจที่จะครอบครองรัฐในเวลาต่อไป จะเป็นโดยออกรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญเดิมเพื่อให้เป็นฐานที่ตั้งแห่งอำนาจของรัฐ หรือยกเลิกรัฐธรรมนูญที่บัญญัติถึงอำนาจของรัฐเดิมซึ่งจะทำให้อำนาจที่ชอบด้วยกฎหมายอีกต่อไป และเป็นการแสดงให้เห็นว่าในทางกฎหมายผู้กุมอำนาจเดิมได้หมดไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักในทางกฎหมายเพื่อป้องกันการสงสัยในกาลข้างหน้าเท่านั้น ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้พึงสังเกตว่าอำนาจการออกกฎหมายซึ่งได้เปลี่ยนมือมายังผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารสำเร็จไม่ได้เกิดมาจากรัฐธรรมนูญที่ออกภายหลังนั้น.

ส่วนข้อบังคับหรือเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ระหว่างทำการปฏิวัติหรือรัฐประหาร บางทีรัฐบาลใหม่จะออกกฎหมายให้ถือว่าข้อบังคับ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วเป็นการชอบด้วยกฎหมาย แต่ตามทฤษฎีไม่เป็นสิ่งที่จำเป็นนัก เพราะเมื่อผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารยึดอำนาจของรัฐได้แล้วก็ย่อมมีอำนาจออกกฎหมายได้ในตัว ถึงแม้ผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารจะไม่ได้บัญญัติกฎหมายว่าข้อบังคับและเหตุการณ์ที่แล้วมาชอบด้วยกฎหมาย ก็ต้องยอมรับว่าเจตนาเช่นนี้มีอยู่จริงจังและผู้ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหาร ได้แสดงเจตนานี้ออกมาโดยปริยายซึ่งเพียงพอที่จะถือว่าเป็นกฎหมายได้ในระหว่างเวลาหัวเ[illegible]ต่อ สำหรับกฎหมายเดิมไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น การปฏิวัติหรือรัฐประหารไม่ทำให้ต้องเลิกไป จะถูกยกเลิกก็เมื่อรัฐบาลหรือองค์นิติบัญญัติออกกฎหมายใหม่ให้ยกเลิกเท่านั้น.

หลักเกณฑ์ของกฎหมายเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญมีดังนี้ จึงต้องพิจารณาข้อเท็จจริงตามที่กล่าวข้างต้นปรับกับข้อกฎหมายว่าชอบหรือไม่เพียงใด เพราะการรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ปรากฏดังนี้

(๑) หลักฐานใดอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินตามมติของรัฐสภาจะต้องมีทั้งกรมพระชัยนาทนเรนทร กับพระยามานวราชเสวี ลงพระนามและลงนามด้วยกันจึงจะเป็นอันใช้ได้ แต่รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๔๙๐ มีกรมพระชัยนาทนเรนทรทรงลงพระนามพระองค์เดียว

(๒) ผู้รับสนองพระบรมราชโองการในรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทยนั้น นายชิต สิงหเสนี จำเลยคัดค้านว่าตำแหน่งนี้มิได้มีในทำเนียบของทางราชการ.

(๓) รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) มาตรา ๘๗ บังคับว่าบทกฎหมายพระราชหัตถ์เลขาและพระบรมราชโองการใด อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ประกาศแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีลงวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ มีแต่บรรดาผู้ที่ได้รับแต่งตั้งนั้นเองลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาโดยถี่ถ้วนกระบวนความแล้ว จริงอยู่ขณะเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ รัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายเวลานั้น คือรัฐบาลคณะพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี สาเหตุที่จะเกิดรัฐประหารก็เพราะไม่มีทางสำเร็จได้ด้วยการปัดเป่าสิ่งที่ไม่พอใจโดยวิถีทางที่ชอบด้วยกฎหมาย ความคิดที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงโดยทำรัฐประหารปรากฏในรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ว่าประชาชาติตกอยู่ในภาวะวิกฤตกาล ประชาชนพลเมืองได้รับความลำบากเดือดร้อน เพราะขาดอาหาร ขาดเครื่องนุ่งห่มและขาดแคลนสิ่งอื่นนานัปการ เครื่องบริโภคและอุปโภคทุกอย่างมีราคาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมทรามในศีลธรรมอย่างไม่เคยมีมาแต่กาลก่อนขึ้นในประชาชน บรรดาผู้บริหารราชการแผ่นดินและสภาไม่อาจดำเนินการแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีให้กลับเข้าสู่ภาวะอย่างเดิมได้ การดำเนินการของรัฐบาลและการควบคุมราชการบริหารของรัฐสภา เพื่อมุ่งหมายที่จะช่วยกันแก้ไขให้ดีขึ้นตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ นั้นไม่ประสบผลดีเลยแม้แต่น้อย เป็นการผิดหวังของประชาชนทั้งประเทศและตรงกันข้ามกลับทำให้เห็นว่าการแก้ไขทุกอย่างเป็นเหตุที่ทำให้ประเทศชาติทรุดโทรมลงเป็นลำดับ ถ้าจะคงปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมก็จะนำมาซึ่งความหายนะแก่ประเทศชาติอย่างไม่มีสุดสิ้น จนถึงกับว่าจะไม่ดำรงอยู่ในภาวะอันควรแก่ความเป็นไทยต่อไปอีกได้ ราษฎรไทยส่วนมากผู้สนใจต่อการนี้พร้อมด้วยทหารของชาติ ได้พร้อมใจกันกราบบังคมทูลขอให้เลิกใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๙ และใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) แทน

ดังนี้จะเห็นว่ามูลเหตุของการรัฐประหารคราวนั้นได้มีอยู่ และรัฐบาลคณะพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ต่อต้านผู้ก่อการรัฐประหารให้พ่ายแพ้ได้ ทั้งไม่อาจใช้อำนาจบริหารไม่ว่าด้วยประการใดๆ จึงเป็นอันว่ารัฐบาลเดิมปราศจากอำนาจแห่งรัฐแล้วถึงกับไม่อาจตั้งอยู่ต่อไปได้ ทันทีที่อำนาจของรัฐบาล คณะพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีได้ถูกกำจัดอำนาจใหม่ซึ่งเกิดเพราะการ

รัฐประหารจึงเข้ามาสวมแทนที่ ข้อเท็จจริงได้ประจักษ์ต่อมาว่าราษฎรได้ยอมรับนับถือว่าการรัฐประหารนั้นเป็นการชอบตามธรรมจรรยา เพราะฉะนั้นพร้อมกันนั้นผู้ก่อการรัฐประหารจึงย่อมมีอำนาจออกกฎหมายรวมทั้งรัฐธรรมนูญได้ด้วยและไม่มีปัญหาอันใดอำนาจนี้ย่อมเกิดขึ้นก่อนรัฐธรรมนูญและโดยที่ข้อเท็จริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งเป็นอย่างอื่นพึงได้สนิทว่ารัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ได้ออกสืบเนื่องมาจากการรัฐประหารคราวนั้น การที่จะมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงพระนามพระองค์เดียวหรือตำแหน่งผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทยจะมีอยู่ในทำเนียบราชการหรือไม่จึงไม่ใช่สาระสำคัญ เพราะความสำคัญอยู่ที่ว่ารัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่ว-คราว) ได้มีผู้ที่อยู่ในฐานะอันสมควรเชื่อถือได้ ได้ลงนามรับรองว่ารัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) นั้นได้ตั้งขึ้นเนื่องจากการรัฐประหาร

ส่วนการตั้งอภิรัฐมนตรีนั้นจริงอยู่มิได้มีรัฐมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) แต่การแต่งตั้งนี้ขอให้สังเกตว่าได้ทำในวันเดียวกับที่รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ออกเป็นกฎหมาย และมิทันที่จะตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นซ้ำไป อนึ่งเมื่อพิเคราะห์รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) นั้นแล้วก็จะเห็นได้ว่าสถาบันแรกซึ่งควรจะได้ก่อตั้งขึ้นเนื่องจากการรัฐประหารควรจะเป็นอภิรัฐมนตรี ในระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนั้นย่อมไม่ต้องสงสัยว่าบุคคลซึ่งสมควรเป็นอภิรัฐมนตรีจะต้องไม่ใช่ฝ่ายต่อต้านหรือปรปักษ์ของคณะก่อการรัฐประหาร และต้องเป็นผู้ที่คณะก่อการรัฐประหารได้รับรองพฤติการณ์ยกย่องขึ้นไปให้อยู่ในเครือของการรัฐประหาร เพราะฉะนั้นจึงต้องด้วยหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งศาลอุทธรณ์ได้อธิบายไว้ข้างต้นว่าเป็นข้อบังคับหรือเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นระหว่างการรัฐประหารซึ่งคณะรัฐประหารได้แสดงออกโดยปริยายอันเพียงพอที่จะถือว่าเป็นกฎหมายทำนองเดียวกับการก่อตั้งรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ดังได้วินิจฉัยมาแล้ว

อนึ่ง นอกจากที่กล่าวมานี้ยังปรากฏพฤติการณ์แจ้งชัดดังได้กล่าวข้างต้นอีกว่ารัฐบาลใหม่ที่ตั้งขึ้นหลังรัฐประหารโดยอาศัยรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) เป็นรากฐานนั้นได้ทำการบริหารตลอดมาโดยราบเรียบปราศจากการขัดแข็งแย่งยื้ออำนาจไม่ว่าจากฝ่ายใดถึง ๒ รัฐบาล คือคณะนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีที่หนึ่ง กับคณะจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีที่สอง และได้แสดงอีกว่าสามารถรักษาสถานการณ์ไว้ได้ด้วยความสงบและผาสุก แม้จะไม่ได้เป็นรัฐบาลที่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อนก็เป็นเพียงชั่วขณะหนึ่ง แต่ในที่สุด

ก็เป็นรัฐบาลที่เกิดขึ้นถูกต้องตรงตามความเป็นจริงในเวลานั้นและในกาลต่อมา ตลอดเวลาช้านานข้อเท็จจริงพึ่งได้สนิทอีกว่ารัฐบาลทั้งสองได้กุมอำนาจไว้ได้อย่างถาวร ถึงกับสามารถตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้น และได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับถาวรสมความประสงค์ของรัฐประหารคราวนั้น และที่เป็นการมั่นคงแน่นอนยิ่งขึ้นก็คือเมื่อมีการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามประกาศพระบรมราชโองการ ณ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๓ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีซึ่งพ้นจากตำแหน่งเพราะรัฐประหารก็ได้เข้าเป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยดุษณี สรุปแล้วจึงเป็นอันว่าสถาบันทุก ๆ สถาบันเป็นต้นว่าคณะอภิรัฐมนตรี, คณะรัฐมนตรี, การบรรจุ, แต่งตั้งข้าราชการอันเป็นประเด็นสำคัญในคดีนี้โดยนิตินัยย่อมเป็นการถูกต้องและชอบด้วยประการทั้งปวง อันเป็นผลให้การสอบสวนกรณีสวรรคตสมบูรณ์ตามกฎหมายด้วย

ลำดับถัดไปนี้จะได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่โจทก์กล่าวหาต่อไป โจทก์นำสืบโดยแสดงหลักฐานพยานแวดล้อมกรณีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตโดยถูกลอบปลงพระชนม์ แต่ด้วยเหตุที่มหาดเล็กห้องพระบรรทมซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดพระองค์และเหตุการณ์ คือนายชิต สิงหเสนี กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ได้ตกเป็นผู้ต้องหาเสียแล้ว การนำสืบของโจทก์จึงต้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้ามิได้ตรวจตราทบทวนประกอบกันและกันแล้วก็ดูประหนึ่งว่าเป็นการสืบนอกเรื่องนอกประเด็น แต่เมื่อใดได้พิเคราะห์โดยตระหนักถี่ถ้วนแล้วจึงปรากฏว่าในคำพยานแต่ละคนย่อมมีข้อขอดที่เป็นสาระทั้งนั้นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่พยานอยู่ในฐานะเช่นไร ทั้งนี้เพื่อให้ศาลเห็นว่าบุคคลซึ่งสมคบกันกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น คือจำเลยทั้งสามนี้กับพรรคพวกที่ยังหลบหนีอยู่ซึ่งได้แก่นายปรีดี พนมยงค์ และเรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช

โดยที่การเสด็จสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นปัญหามืดมน ถกเถียงอย่างลงรอยกันไม่ได้มาตั้งแต่แรกสวรรคตแล้ว ซ้ำยังมีการพยายามกลบเกลื่อนเพื่อบิดผันแปรเปลี่ยนรูปเรื่องมิให้ตรงตามที่ควรเป็น กว่าคดีจะมาสู่ศาลจึงเต็มไปด้วยปัญหาที่สลับซับซ้อน ซึ่งถ้าศาลอุทธรณ์จะทำคำพิพากษาโดยรวบรัดแล้วก็จะกลายเป็นว่าเป็นคดีที่มีแต่ผลส่วนเหตุนั้นต้องจำนนหามีไม่ หากปล่อยให้ฐานะคดีต้องเป็นฉะนี้ไซร้ ก็จะเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยทำนองครองวินิจฉัยอรรถคดีอย่างยิ่ง ซึ่งศาลอุทธรณ์ไม่อาจกระทำเช่นนั้นได้ และเพื่อที่คำพิพากษาจะได้สมบูรณ์จริง ๆ ถ้าจะพูดกันสั้น ๆ แล้ว สำหรับปัญหาเกี่ยวกับเทคนิคก็เกือบจะไม่เข้าใจกัน

ทีเดียว นอกจากนี้แล้วหน้าที่ของศาลยังจะต้องพิจารณาพยานหลักฐานเหล่านั้นให้เป็นไปตามกฎหมายด้วย ในขั้นต้นจึงจะได้พิจารณาก่อนว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเพราะอะไร เป็นประเด็นข้อต้นก่อน

การปรากฏเป็นลำดับมาว่าปืนของกลางกระบอกหนึ่งเป็นวัตถุพยานสำคัญในคดี เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับปัญหาเรื่องปฏิกิริยาของไนไตรท์ และสนิมตามที่โจทก์นำสืบแสดงไว้ ประกอบกับเหตุที่รับรองกันว่าปืนกระบอกนี้เป็นพระแสงของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ซึ่งมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ในระหว่างเสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยครั้งสุดท้ายหลังมหาสงครามโลก จึงสมควรนำบรรดาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องมาประมวลกล่าวไว้โดยละเอียดเพื่อความเข้าใจดีก่อนที่จะวินิจฉัยประเด็นแต่ละข้อซึ่งคู่ความอุทธรณ์และกล่าวแก้ในชั้นนี้

ฐานพิจารณาคงฟังเป็นยุติได้ว่าตอนเช้าวันที่เสด็จสวรรคตเวลาประมาณ ๙ นาฬิกาเศษ หลังจากมีเสียงปืนดังขึ้นในห้องพระบรรทมของล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้วิ่งไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีซึ่งกำลังจะเสด็จออกจากห้องบรรทมของพระองค์ท่านไปเสวยพระกระยาหารเช้าว่าพระเจ้าอยู่หัวยิงพระองค์หรือ "ในหลวงยิงพระองค์" อย่างหนึ่งอย่างใดในสองอย่างนี้ สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงวิ่งไปยังห้องที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อมทันที มีผู้ตามเสด็จติด ๆ ไปคือ นายชิต สิงหเสนี จำเลย, นางสาวเนื่อง จิตตดุลย์ ซึ่งเรียกกันว่าพระพี่เลี้ยงเนื่อง, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ปรากฏว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงอยู่ในท่าพระบรรทมหงายบนพระแท่นบรรทมภายในพระวิสูตรซึ่งยังทรงกางอยู่ พระเศียรหนุนพระเขนย พระนลาฏตรงเหนือพระขนงซ้ายมีบาดแผล ๑ แห่ง พระโลหิตไหลนองไปยังพระเขนยและพระที่ พระเนตรหลับ พระวรกายมีคลุมพระบรรทมคลุมอยู่ตั้งแต่เหนือพระอุระลงไปจนถึงพระบาท พระกรทั้งสองข้างอยู่ภายนอกคลุมพระบรรทม ข้างพระกรข้างซ้ายตรงระดับกับข้อพับมีพระแสงปืนของกลางวางอยู่ ปลายกระบอกหันตรงไปทางพระบาท ด้ามไปทางพระเศียรเป็นปืนพกโคลท์ (COLT) แบบยู. เอส. อาร์มี่ ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร อันเป็นปืนชนิดที่กองทัพอเมริกันทำขึ้นเพื่อใช้ในการสงคราม เพื่อไม่ให้รอยนิ้วมือติดที่แห่งอื่น พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จึงใช้นิ้วมือ ๓ นิ้วจับพระแสงปืนตรงกลางกระบอกขึ้นวางไว้บนตู้เล็กซึ่งตั้งอยู่ชิดกับพระแท่นเบื้องพระเศียรข้างซ้ายที่มีนาฬิกาเล็กตั้งอยู่ ขณะนั้นสมเด็จพระราชชนนีกำลังทรงพระกรรแสงสะอึกสะอื้นและฟาดพระองค์ไปมาแทบไม่สร่างซา นาย

บุศย์ บัทมศริน จำเลย กล่าวว่าเมื่อมองเห็นพระแสงปืนวางอยู่บนหลังตู้เช่นนั้น เกรงว่าสมเด็จพระราชชนนีจะทรงคว้าพระแสงปืนไปทำอันตรายพระองค์เอง จึงคลานเข้าไปหยิบแล้วนำไปเก็บไว้ในลิ้นชักตู้ในห้องแต่งพระองค์ เวลาใกล้ ๆ กัน นายชิต สิงหเสนี จำเลย อ้างว่าเก็บปลอกกระสุนปืนที่ใช้ยิงแล้วได้ใกล้ ๆ พระแท่นบรรทมภายในโครงพระวิสูตร จึงเอาไปรวมไว้กับพระแสงปืนของกลางในลิ้นชักตู้ ครั้นเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมาน และให้นายชิต สิงหเสนี จำเลย เล่าเหตุการณ์ที่ได้รู้ได้เห็นให้ฟังต่อหน้าพระบรมวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นั้น นายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงได้นำลิ้นชักซึ่งมีพระแสงปืนกับปลอกกระสุนที่กล่าวแล้วลงไปให้ดู ปรากฏต่อหน้าท่านเหล่านั้นว่านกปืนขึ้นอยู่แหนบบรรจุกระสุน ๕ นัดที่ไม่มีรอยสับคงใส่ไว้ในปืนและยังขึ้นอยู่ในลำกล้องอีกนัดหนึ่งไม่มีรอยแก๊ปสับเช่นเดียวกัน ครั้นวันที่ ๑๒ เดือนนั้นเวลา ๑๗ นาฬิกา เจ้าหน้าที่ตำรวจ คือนายพันตำรวจโท ประสงค์ ลิมอักษร และนายร้อยตำรวจเอก พจนารถ จันทรสุวรรณ์ ได้ทำการตรวจพระยี่ภู่ที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงบรรทมในขณะถูกกระสุนปืน โดยนายชิต สิงหเสนี จำเลย เป็นผู้นำตรวจได้พบหัวกระสุนฝังอยู่ในพระยี่ภู่ตรงรอยขาดและลึกลงไปในพระยี่ภู่ประมาณ ๓ นิ้วฟุต เป็นหัวกระสุนโลหะสีทองแดง ขนาดวัดผ่าศูนย์กลางตอนต้นกระสุน ๑๑ มิลลิเมตร ยาว ๑.๖ เซ็นติเมตร รอยขาดที่กล่าวนี้มีเพียงด้านเดียวหาทะลุไม่ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้บันทึกเป็นหลักฐานไว้ (หมายเลข ๘๕)

ผู้บังคับการตำรวจสันติบาลได้มีหนังสือที่ ๙๗๕/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ (หมายเลข ๑๖) ถึงผู้บังคับการกองสอบสวนกลางนำส่งพระแสงปืนพร้อมของกลางที่พบในพระแท่นบรรทม ขอให้ทำการพิสูจน์เพื่อทราบผล ๕ ประการด้วยกัน ผู้บังคับการกองสอบสวนกลางจึงขอให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาการอย่างนั้น ๆ ทำการพิสูจน์ คือ

๑. ให้นายพันตำรวจโท เอ็จ ณ ป้อมเพ็ชร์ ผู้ชำนาญการพิสูจน์หลักฐานของกรมตำรวจ ตรวจว่าปลอกกระสุนปืนซึ่งเก็บได้ในที่เกิดเหตุเป็นปลอกที่ได้ยิงจากพระแสงปืนของกลางหรือไม่

๒. ขอให้กรมช่างแสงทหารบกตรวจว่าพระแสงปืนของกลางไกอ่อนผิดปกติหรือไม่, ปลอกกระสุนซึ่งเก็บได้จากที่เกิดเหตุเป็นกระสุนชนิดเดียวกับกระสุนของกลางใช่หรือไม่, ลูกกระสุนของกลางเป็นลูกกระสุนนัดเดียวกับปลอกกระสุนของกลางหรือไม่

๓. ขอให้กรมวิทยาศาสตร์พิสูจน์พระแสงปืนของกลางว่าได้ใช้ยิงมาแล้วหรือไม่ ถ้ายิงแล้วในระยะเวลากี่มากน้อย

บรรดาข้อถามทั้งสามนี้ศาลอุทธรณ์เห็นสมควรกล่าวและวินิจฉัยถึงความในข้อ ๓ ก่อน ส่วนอีก ๒ ข้อจะได้วินิจฉัยตามลำดับภายหลัง

ผู้บังคับการกองสอบสวนกลางได้มีหนังสือที่ ๑๓๐๒/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ (หมายเลข ๘๓) ถึงอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ คือ ดร. จ่าง รัตนรัต นำส่งอาวุธปืน UNITED STATE PROPERTY หมายเลข M. 1911 a I U.S. ARMY ของบริษัท ITHACA CO, INC. หมายเลข 2 C. 81459 ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร ขอให้ตรวจดูว่าได้ใช้ยิงมาแล้วหรือไม่ ถ้าใช้ยิงแล้วจะยิงมาช้านานเพียงไร พระแสงปืนกระบอกนี้ได้ห่อกระดาษสีน้ำตาลตีตรามาเรียบร้อย ดร. จ่าง รัตนรัต เห็นเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวแก่พระประมุขของชาติ จึงเรียกหลวงวิเชียรธาตุการ หัวหน้ากองเคมี กับนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ หัวหน้าแผนกนิติเคมี ไปร่วมในการแก้ห่อปืนนั้นด้วย แล้วมอบหมายให้นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ นำไปจัดการวิเคราะห์ทางเคมีโดยมีข้อกำหนดว่าให้จัดทำด้วยตนเองโดยเฉพาะ เมื่อถึงเวลาจะตรวจปฏิกิริยาหรือดูสนิมในลำกล้องให้แจ้งแก่ ดร. จ่าง รัตนรัต ทราบ เพื่อจะได้ไปควบคุมอยู่ด้วยในเวลาทดลอง

พอเวลา ๑๑.๓๐ นาฬิกา วันเดียวกัน นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ก็ได้ทำการพิสูจน์พระแสงปืนของกลางต่อหน้า ดร. จ่าง รัตนรัต แล้วบันทึกผลของการพิสูจน์ไว้ในสมุด เอ. เค. ๑๒ (A.K. 12) (หมายเลข ๓๕) อันเป็นสมุดประจำตัวเพื่อเตือนความจำของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ แล้วจึงจัดทำเป็นรายงานที่ B.D. ๓๗๒ (หมายเลข ๙๔) เสนอตามลำดับชั้นจนถึงอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ มีความสำคัญตอนหนึ่งว่า "ผลของการวิเคราะห์ทางเคมีปรากฏว่าปืนของกลางรายนี้ได้ใช้ยิงมาแล้ว"

ดร. จ่าง รัตนรัต ได้ประชุมข้าราชการผู้ใหญ่ในกรม ปรึกษาหารือกันว่าควรตอบหนังสือตำรวจไปทั้ง ๒ ข้อหรืออย่างไร พร้อมกันเห็นควรตอบไปแต่ข้อแรกข้อเดียว เพราะตามหลักวิชาข้อหลังยังจะต้องตรวจตราทดลองเพื่อความแน่นอนต่อไปอีก อะไรที่ยังไม่แน่นอนก็ไม่ควรจะบอกไป ดังนั้นกรมวิทยาศาสตร์จึงตอบไปยังผู้บังคับการกองสอบสวนกลาง โดยหนังสือที่ ๖๙๘/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ ส่งรายงานที่ ๖๙๗/๒๔๘๙ แสดง

ผลของการวิเคราะห์ทางเคมีว่าพระแสงปืนของกลางได้ใช้ยิงมาแล้ว พร้อมกันได้แจ้งไปด้วยว่าการที่จะให้ทราบว่า "ฯลฯ ได้ใช้ยิงมาแล้วในระยะเวลากี่มากน้อยนั้น เวลานี้กรมวิทยาศาสตร์ไม่มีเครื่องมือและเคมีภัณฑ์ที่จะพิสูจน์ให้ทราบแน่นอนได้" ทั้งนี้ก็โดยตกลงกันว่าถ้าตำรวจติดใจต่อไปก็คงจะสอบถามเร่งเร้าไป

แต่โดยเหตุที่ ดร. จ่าง รัตนรัต เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและทางตำรวจคงจะสอบถามอีก ทั้งเป็นปัญหาที่กรมวิทยาศาสตร์ไม่เคยตรวจทดลองมาก่อนก็ใคร่จะทำการค้นคว้าทดลองให้เป็นประโยชน์แก่ราชการกรมวิทยาศาสตร์อีกสถานหนึ่ง ดร. จ่าง รัตนรัต จึงเที่ยวหายืมปืนชนิดและขนาดเดียวกับของกลางมาใช้ยิงแล้วเก็บปืนทิ้งไว้ในระยะเวลาต่าง ๆ กัน ให้นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ทำการทดสอบ รวม ๑๑ ครั้ง ระหว่างวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ ถึงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๙ พอดีกระทรวงการคลังขอโอนนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ไปทำงานที่โรงงานยาสูบ รายงานวิเคราะห์อย่างละเอียดจึงมิทันได้ทำไว้

หลังจากกรมวิทยาศาสตร์มีหนังสือตอบไปยังผู้บังคับการกองสอบสวนกลางแล้ว ฝ่ายตำรวจก็มิได้ติดต่อสอบถามกรมวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพระแสงปืนของกลางอย่างใดอีก ถึงหากการทดสอบของกรมวิทยาศาสตร์ในระยะต่อมาจะสามารถลงความเห็นในเรื่องระยะเวลายิงแล้วก็ตาม ดร. จ่าง รัตนรัต ก็ไม่อาจบอกไปให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทราบ โดยอ้างว่าได้รับคำทักท้วงจากผู้ใหญ่มิให้แกว่งเท้าหาเสี้ยน แต่กระนั้น ดร. จ่าง รัตนรัต ก็ได้พยายามจัดทำรายงานการตรวจวิเคราะห์ไนไตรท์และสนิมที่ได้จากการยิงปืนพก COLT แบบ U.S. ARMY ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร ในระยะเวลาและลักษณะต่าง ๆ กันขึ้น หมายเลขวิเคราะห์ RE. ๒๗ (ศาลหมายเลข ๓๖) โดยอาศัยสมุด เอ.เค. ๑๒ ที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ บันทึกไว้เป็นหลัก

ต่อมาวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เวลากลางคืนได้เกิดรัฐประหาร ปรากฏจากแถลงการณ์ของคณะรัฐประหารว่า เพื่อจะคลี่คลายกรณีสวรรคตด้วยเหตุหนึ่ง เมื่อได้มีการตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และหลวงสินาดโยธารักษ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้ว หลังจากนั้น ๔–๕ วัน หลวงสินาดโยธารักษ์ได้ถาม ดร. จ่าง รัตนรัต ว่าเรื่องพิสูจน์เวลายิงของปืนนั้นไปถึงไหนกัน ดร.จ่าง รัตนรัต ตอบว่าทำเสร็จแล้ว แต่ไม่รู้จะส่งไปให้ใครดีเพราะเรื่องค้างมาตั้ง ๒ ปีแล้ว หลวงสินาดโยธารักษ์ จึงสั่งให้ส่งไปยังผู้บังคับการกองสอบสวนกลาง ดังนั้นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์จึงมีหนังสือที่

๒๓๘๓/๒๔๙๐ ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ (หมายเลข ๙๑) ถึงผู้บังคับการกองสอบสวนกลางว่ากรมวิทยาศาสตร์ได้ทำการทดลองยิงปืนแบบเดียวกับพระแสงปืนของกลาง โดยมีภาวะต่าง ๆ กันเพื่อพิสูจน์เปรียบเทียบหาระยะเวลาการยิงอันใกล้เคียงของพระแสงปืนแล้ว มีความเห็นว่าปืนหมายเลข ๒ C. 81459 ได้ใช้ยิงมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๘ วันนับถอยไปจากวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นวันที่กรมวิทยาศาสตร์ได้รับปืนจากทางราชการตำรวจ

ขณะนั้นเป็นเวลาที่รัฐบาลได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำการสอบสวนกรณีสวรรคตแล้ว ดร. จ่าง รัตนรัต จึงถูกเรียกไปให้การที่กองตำรวจสันติบาลอยู่ ๒ วัน แต่พนักงานสอบสวนไม่สู้จะเข้าใจดีถึงการทดสอบที่ให้การด้วยวาจา ดร. จ่าง รัตนรัต จึงเสนอให้ไปดูการกระทำด้วยตาจะเข้าใจดี พนักงานสอบสวนเห็นด้วย จึงจัดการยืมปืนชนิดและแบบอย่างพระแสงปืนของกลางจากกรมคลังแสงไปทำการทดลองให้พนักงานสอบสวนดูโดยใช้ระยะเวลายิงต่าง ๆ กัน ปรากฏว่าได้ผลเป็นที่พอใจและเป็นการรับรองผลของการทดสอบครั้งแรกนั้นอีกสถานหนึ่งด้วย แล้ว ดร. จ่าง รัตนรัต จึงรวบรวมจัดทำเป็นรายงานขึ้นอีกฉบับหนึ่ง (หมายเลข ๙๐) เรียกว่า "รายงานเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับการพิสูจน์ระยะเวลาการยิงปืนโคลท์แบบ U.S. ARMY ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร เปรียบเทียบกับปืนของกลางในกรณีสวรรคต" โดยเหตุที่ในการวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์จำเป็นต้องกล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อความเข้าใจดีและไม่สับสนกัน จึงจะเรียกรายงานฉบับนี้ว่า "รายงานระยะเวลายิง" คงเรียกสมุด ๓๕ ว่า "สมุด เอ.เค. ๑๒" และรายงานการวิเคราะห์ในไตรท์หมายเลข ๓๖ ว่า "รายงาน รี. ๒๗"

ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้หยิบยกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระแสงปืนของกลางขึ้นกล่าวโดยยืดยาวเช่นนี้ ก็เนื่องจากคำพิพากษาของศาลอาญาถือว่าเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งทางฝ่ายจำเลยก็คงมีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน นายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงหยิบยกเหตุผลทั้งจากคำพยานบุคคลและเอกสารขึ้นโต้แย้งคัดค้านมากมายหลายสิบหน้าพิมพ์ ถ้าหากศาลอุทธรณ์จะรวบรัดตัดความให้สั้นก็ไม่อาจที่จะทำความเข้าใจให้ได้ว่า เหตุผลอันเกิดจากพระแสงปืนของกลางนั้นเป็นหลักฐานอันชอบที่จะรับฟังได้เพียงไรหรือหาไม่

ก่อนอื่นขอย่นย่อคำพิพากษาของศาลอาญาเฉพาะที่วินิจฉัยถึงในไตรท์ไว้เพียงแต่ใจความว่าหลักวิชาในการตรวจวิเคราะห์ว่าปืนกระบอกใดได้ใช้ยิงมาแล้วหรือไม่ อาจทราบ

ได้จากการตรวจวิเคราะห์ไนไตรท์ว่ามีมากหรือน้อยเป็นประมาณ ถ้ามีมากก็แสดงว่าเพิ่งยิงมาเมื่อเร็วๆ ไนไตรท์จึงยังไม่ทันสลายตัวไปได้มาก ถ้ามีน้อยหรือไม่มีก็แสดงว่าได้ยิงมานานวันแล้วไนไตรท์จึงสลายตัวไปเกือบหมดทีเดียว ในทางหลักการหาตำหนิไม่ได้ ส่วนในข้อที่ว่าผลของการตรวจวิเคราะห์พระแสงปืนของกลางเทียบกับการพิสูจน์ทดลองกับผลของการตรวจพิสูจน์ที่ได้จัดทำกับปืนกระบอกอื่นชนิดเดียวกันนั้นสมควรจะรับฟังเพียงไร ศาลอาญาได้ยกการพิสูจน์ทดลองก่อนรัฐประหารตามที่ปรากฏในสมุด เอ.เค. ๑๒ ขึ้นเป็นเหตุ อาทิรายปืนกระบอกเลขที่ ๑๐๑๑๓๖๐ ที่ทำการยิงแล้ว นำมาทดลองในระยะ ๘ วันครั้งหนึ่ง ๑๔ วันครั้งหนึ่ง ปรากฏ-ปฏิกิริยาของไนไตรท์ในระยะยิงนานวันกลับเกิดขึ้นเร็วกว่าในระยะเร็ว แต่ปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่สับสนเร็วเป็นช้าหรือช้าเป็นเร็วก็เพียงเฉพาะรายสองรายอันเป็นส่วนน้อยที่สุด แต่ส่วนมากมิได้สับสนเช่นนั้น นอกจากนี้ศาลอาญายังยกเอาการที่มิได้ใช้เครื่องวัดความเข้มของสีในการตรวจวิเคราะห์ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๓ ให้เหมือนกับครั้งที่ ๔ ครั้งที่ ๕ เป็นเหตุ กล่าวความตอนหนึ่งว่าการอาศัยดูด้วยตาเปล่าแล้วบันทึกไว้ด้วยสำนวนภาษาต่างๆ กัน เช่นอ่อนบ้างจางบ้าง เรื่อๆ บ้าง สีตั้งต้นขึ้นบ้าง บางแห่งว่าเกิดสีชมพูทันที บางแห่งว่าสีชมพูแก่เกิดขึ้นทันทีภายใน ๑ นาที อันเป็นถ้อยคำที่ยากแก่การจะเปรียบเทียบกันได้ว่าเสมอกันหรือเหลื่อมล้ำกว่ากันเพียงใด จึงอาจทำให้เข้าใจไขว้เขวไปได้ อีกประการหนึ่งการใช้ปืนต่างกระบอกกันก็ดีหรือสภาวะของปืนที่นำมาตรวจวิเคราะห์ต่างกันก็ดี ตลอดจนดินฟ้าอากาศต่างกันก็ดี ก็อาจให้ผลต่างกันแม้จะว่าไม่ถึงมากก็ทำให้ความแน่นอนหย่อนคลายไปเป็นธรรมดา ทั้งในการพิสูจน์ทดลองเพื่อยืนยันผลซึ่งกระทำในครั้งที่ ๒, ๓, ๔, และ ๕ ก็หาได้กระทำกับพระแสงปืนของกลางทดสอบไปพร้อมกันด้วยไม่ ศาลอาญาจึงไม่อาจจะรับรองว่าการตรวจพิสูจน์ทดลองด้วยการหาไนไตรท์รายนี้ได้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงโดยไม่อาจผิดพลาดไปได้เลย แต่ก็ไม่ปฏิเสธที่จะรับฟัง

ส่วนอุทธรณ์ของนายชิต สิงหเสนี จำเลย ที่โต้แย้งคำพิพากษาศาลอาญากับพยานของโจทก์นั้น มีข้อความยืดยาวมากซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้พยายามพิจารณาข้ออุทธรณ์เหล่านั้นโดยรอบคอบให้ทุกข้อเท่าที่เห็นว่าเป็นสาระสำคัญและจำเป็นต้องยกขึ้นวินิจฉัย ณ ที่นี้

อันต้นเหตุที่ทำให้เกิดการโต้เถียงกันเป็นการใหญ่ก็โดยเนื่องจากหนังสือของกรม-วิทยาศาสตร์ (หมายเลข ๙๐) ถึงผู้บังคับการกองสอบสวนกลางอีกทั้งการแสดงออกเป็นรายงาน

ตลอดจนถ้อยคำของพยานผู้ชำนาญแต่ละล้วนยืนยันว่าพระแสงปืนของกลางต้องได้ยิงแล้วก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตไม่น้อยกว่า ๘ วัน ซึ่งถ้ารูปการฟังได้เช่นนี้ก็ย่อมทำให้คดีฝ่ายจำเลยตกอยู่ในฐานะที่ต้องเสียเปรียบอย่างมาก เพราะจะเป็นเหตุหนึ่งที่ไม่อาจชี้ชวนให้สันนิษฐานอย่างอื่นได้นอกจากการกระทำของบุคคลอื่น และขณะเดียวกันก็ต้องว่าไม่ใช่เป็นการปลงพระชนม์พระองค์เอง

โดยเหตุที่กรณีนี้เกิดขึ้นภายในพระที่นั่งอันเป็นที่ระโหฐานของพระมหากษัตริย์อีกทั้งเป็นเรื่องเร้นลับ จึงเป็นการยากยิ่งที่จะหาประจักษ์พยานมายืนยัน แต่ความจริงในทางกฎหมายก็มิได้จำกัดว่าจำต้องมีประจักษ์พยานเสมอไป หากคดีประกอบไปด้วยพยานหลักฐานอันเป็นประพฤติเหตุแวดล้อมชี้ชวนให้เห็นอย่างไรแล้วศาลก็ยอมรับนับถือหลักฐานเช่นว่านี้เหมือนกัน เฉพาะอย่างยิ่งผู้ชำนาญการพิเศษ เช่นในทางวิทยาศาสตร์หรือการแพทย์เป็นต้น กฎหมายก็ให้รับเป็นพยานในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับร่างกายหรือการทดลองได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา ๒๔๓

ประการต้นเป็นปัญหาเกี่ยวกับวิชาเคมี ตามหลักวิชาจึงควรรู้จักสารที่เกี่ยวข้องก่อน ทางพิจารณาได้ความว่าโดยปกติดินปืนที่ใช้กันอยู่มี ๒ ประเภท คือดินดำ (BLACK POWDER) และดินไม่มีควัน (SMOKELESS OR NITRO POWDER) สำหรับปืนพกแบบใหม่ ๆ ที่ใช้กันนั้นเป็นปืนที่ใช้กระสุนชนิดบรรจุด้วยดินไม่มีควันหรือซึ่งบางทีก็เรียกว่าดินสำลีเพราะดินปืนชนิดนี้ทำมาจากสำลี

ลักษณะของดินไม่มีควัน ส่วนประกอบสำคัญได้แก่ไนโตรเซลลูโลส (NITROCELLULOSE) และบางทีอาจมีไนโตรกลีเซอรีน (NITROGLYCERINE) ด้วยเมื่อปืนมีการยิงแล้วดินปืนจะระเบิดและเกิดก๊าซขึ้นหลายชนิด เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ คาร์บอนมอนอกไซด์ ไฮโดรเจน และไนโตรเจน ส่วนที่เป็นของแข็งเหลืออยู่และเป็นสารที่สำคัญมากในทางเคมีจะเหลือติดค้างอยู่ในลำกล้อง ๒ อย่าง ได้แก่ ไนไตรท์ (NITRITE) และไนเตรท (NITRATE) แต่โดยที่ไนไตรท์เป็นสารที่ไม่คงตัว (UN STABLE) เมื่อถูกอากาศอ็อกซีเยนหรือความชื้นก็จะค่อย ๆ กลายเป็นสารที่คงตัว (STABLE) คือไนเตรท หลังจากยิงแล้วทิ้งไว้ประมาณ ๒๘ วัน ไนไตรท์ก็จะกลายเป็นไนเตรทไปหมด ไม่มีเหลืออยู่เลย

การที่จะวิเคราะห์ว่าปืนกระบอกใดได้ใช้ยิงมาแล้วหรือยังนั้นสามารถพิสูจน์ได้จาก

ปฏิกิริยา (REACTION) ของไนเตรทก็พอแล้ว แต่ถ้าต้องการทราบต่อไปว่ายิงมาแล้วช้านานเท่าใดก็ต้องอาศัยปฏิกิริยาของไนไตรท์เป็นเครื่องช่วยการวินิจฉัยโดยวิธียิงเปรียบเทียบกับปืนของกลาง

ก่อนอื่นผู้ชำนาญจะได้ตรวจดูลักษณะทั่ว ๆ ไปของปืนและลำกล้องว่ามีรอยสนิมหรือไม่ มีรอยเช็ดล้างถูไว้ด้วยน้ำมันหรือไม่ มีเศษของดินปืนติดอยู่หรือไม่เป็นต้น แล้วจึงวิเคราะห์ทางเคมีต่อไป คือใช้สารละลายของ SULPHANILIC ACID กับ NAPTHYLAMINE HYDROCHLORIDE ผสมกับส่วนหนึ่งของน้ำที่ล้างจากลำกล้องปืน ถ้าหากมีไนไตรท์อยู่ สารละลายที่ผสมกันจะเกิดเป็นสีชมพู และการเกิดสีเร็วหรือช้าเข้มหรือจางเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ยิงเป็นสำคัญด้วย สำหรับไนเตรทจะวิเคราะห์ได้โดยให้ทำปฏิกิริยากับ DIPHANYLAMINE ซึ่งถ้าหากมีไนเตรทอยู่ด้วย สารละลายที่ผสมกันจะเกิดขึ้นเป็นสีน้ำเงินหรือสีน้ำมันก๊าดก็นิยมเรียกกัน และถ้าวิเคราะห์ให้ทำปฏิกิริยากับ PHENOLDISULPHONIC ACID และ AMMONIA ซึ่งถ้าหากมีไนเตรทอยู่ สารละลายที่ผสมกันจะมีสีเหลืองเข้ม

ถ้าผลของการวิเคราะห์พบว่ามีทั้งไนเตรทและไนไตรท์ก็จะเป็นว่าปืนกระบอกนั้นได้ใช้ยิงมาแล้ว หรือถ้ามีแต่ไนไตรท์ไม่พบไนเตรท หรือมีแต่ไนเตรทอย่างเดียวไม่พบไนไตรท์ก็คงรายงานได้เช่นเดียวกันจากสมุด เอ.เค. ๑๒ จะเห็นได้ว่าการทดลองบางครั้งมีบันทึกไว้ทั้งปฏิกิริยาของไนไตรท์และปฏิกิริยาของไนเตรท แต่ด้วยเหตุที่กรณีนี้ความสำคัญมีปัญหาอยู่ที่ระยะเวลายิง ซึ่งจะต้องพิจารณาจากปฏิกิริยาของไนไตรท์ ศาลอุทธรณ์จึงจะไม่กล่าวถึงปฏิกิริยาของไนเตรท ทั้งไม่ใช่เป็นข้อที่คู่ความติดใจพิพาทกันด้วย

หลักวิชาเกี่ยวกับการตรวจวิเคราะห์หาไนไตรท์และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นนั้น คงได้ความจาก ดร. จ่าง รัตนรัต นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ และ ดร. ประจวบ บุนนาค ต้องกันว่าใช้ส่วนผสมทางเคมีตามสูตร คือเอาตัวยาชื่อซัลฟาไนลิคแอกซิด กับแอลฟาแน็บซีลามีน-ไฮโดรคลอไรท์ ผสมลงในกรดน้ำส้มรวมเรียกตามศัพท์วิทยาศาสตร์ว่า รีเอเย็นต์ (RE-AGENT) วิธีวิเคราะห์คือใช้น้ำกลั่นที่ต้มเดือดแล้วกรอกล้างลำกล้องปืนที่จะตรวจ ซึ่งถ้ามีไนไตรท์และไนเตรทอยู่ก็จะติดปนออกมากับน้ำนั้นด้วย แล้วจึงเอาน้ำนี้ผสมลงในรีเอเย็นต์เพื่อดูปฏิกิริยาที่จะเกิดขึ้นต่อไป

ปฏิกิริยาสำหรับไนไตรท์จะเห็นได้ด้วยตาเป็นสีชมพู ถ้าเกิดสีชมพูขึ้นชัดเจนทันที

แสดงว่ามีไนไตรท์อยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าสีชมพูไม่ชัดเจนและเกิดขึ้นช้าก็แสดงว่า ไนไตรท์มีอยู่เป็นจำนวนน้อย ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเร็วหรือช้า ชัดเจนหรือไม่ชัดเจนนี้ย่อมสัมพันธ์กับระยะเวลาที่ไนไตรท์เกิดขึ้นในลำกล้องปืนแล้วสลายตัวไป โดยอาศัยผลของการพิสูจน์จากปืนหลายกระบอกเปรียบเทียบกับผลที่ได้จากปืนของกลางจึงสามารถทราบระยะเวลาได้ว่ายิงแล้วล่วงมาเพียงใด

อันหลักวิชาดังกล่าวนี้อุทธรณ์ของนายชิต สิงหเสนี จำเลยก็รับรองอยู่ หากแต่แสดงเหตุผลไปในทางทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานของโจทก์เท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่ง ดร. จ่าง รัตนรัต และนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์เป็นผู้ที่ถูกคัดค้านอย่างรุนแรงที่สุด ความจริงในเรื่องวิทยะฐานะของบุคคลทั้งสองที่มาเป็นพยานในฐานะผู้ชำนาญศาลอาญาก็ได้ บรรยายไว้บ้างแล้วแต่เป็นส่วนน้อย จึงทำให้เกิดความคลางแคลงขึ้น นอกจากนี้ นายชิต สิงหเสนี จำเลยยังติดใจสงสัยในความสันทัดจัดเจนของพยานอีกทั้งคุณภาพของรีเอเย็นต์กับสภาวะอื่นนานัปการเพื่อคลี่คลายความข้องใจเหล่านั้น ครั้นศาลอุทธรณ์จะรวบรัดตัดความก็จะเข้าใจผิดว่าฐานะแห่งคดีมิจำนนต่อเหตุผลหรือ ซึ่งความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น คู่ความทั้งสองฝ่ายต่างก็ใช้ความละเอียดลออซักไซร้ไล่เลียงพยานไปตามกระบวนความซึ่งพยานก็สามารถอธิบายตอบคำถามได้ทุกกระทง เฉพาะ ดร. จ่าง รัตนรัต เป็นเวลาถึง ๖ วัน ยากที่จะหาการพิจารณาคดีอื่นใดได้เสมอเหมือน จึงจำเป็นที่ศาลอุทธรณ์จะต้องเปิดเผยทั้งข้อเท็จจริงและวินิจฉัยปัญหาที่คู่ความต่างหยิบยกขึ้นว่ากล่าวกันชั้นอุทธรณ์ทุกแง่ทุกมุมยิ่งไปกว่าที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลอาญาหาไม่ แล้วก็จะดูประหนึ่งว่าศาลอุทธรณ์พิจารณาไม่สิ้นกระแสความในประเด็นสลักสำคัญซึ่งโจทก์จำเลยโต้เถียงกัน

เบื้องแรกจะได้กล่าวถึง ดร. จ่าง รัตนรัต ก่อน ปรากฏว่าได้ใช้เวลาศึกษาวิชาเคมีที่ประเทศเยอรมันเกือบ ๑๐ ปี คือศึกษาในมหาวิทยาลัยเยนาในวิชาที่มีความสำคัญยิ่งหย่อนกว่ากันตามลำดับทั้ง วิชาเคมี, วิชาฟิสิคส์ และวิชาการแร่เป็นเวลาถึง ๗ ปีครึ่ง จนได้รับปริญญาด๊อกเตอร์ออฟแนทเจอแรลไซแอ๊นซ์ (DOCTOR OF NATURAL SCIENCE) ในชั้นเกียรตินิยมแม๊กน่ากุมเล้าซึ่งเป็นชั้นที่ดีมาก แล้วจึงสมัครงานเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์เคมีในมหาวิทยาลัยนั้นอีกเกือบ ๑ ปี ซึ่งได้ปฏิบัติงานหนักไปในทางอนินทรีย์เคมี (อินออแกนนิคเคมิสตรี) ต่อจากนั้นไปฝึกหัดงานเกี่ยวแก่วิชาการโลหะที่เมืองสติตู๊ตการ์ดไมโดเรียนวิลเลียม

อินสติตู๊ตประมาณ ๑ ปีก็กลับประเทศไทยเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาเคมีในกรมวิทยาศาสตร์ทหารบกมีหน้าที่เกี่ยวแก่วิชาเคมี ทั้งเป็นอาจารย์สอนเกี่ยวกับโลหะที่โรงเรียนนายร้อยเทคนิคทหารบกด้วย ต่อมาทางราชการได้สั่งให้ไปทำการในตำแหน่งนักเคมีของโรงงานบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จนปลาย พ.ศ. ๒๔๘๗ ทางราชการจึงเรียกตัวกลับไปรับการแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ กระทรวงอุตสาหกรรม รวมเวลาที่ได้ทำงานเกี่ยวกับวิชาเคมีถึง ๑๕–๑๖ ปี

นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ สำเร็จวิชาแพทยศาสตร์ชั้นปริญญา และอนุปริญญาเภสัชศาสตร์จากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้เข้ารับราชการในแผนกนิติเคมีกรมวิทยาศาสตร์จนได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกนับเป็นเวลาถึง ๑๐ ปี แล้วจึงโอนไปเป็นนายแพทย์โรงงานยาสูบ

มีบุคคลที่ควรกล่าวถึงด้วยอีกคนหนึ่ง คือ ดร. ประจวบ บุนนาค ได้เคยศึกษาวิชาเคมีทั้งที่ประเทศเยอรมันนีและประเทศสวิตเซอร์แลนด์หลายปี จนได้ปริญญา ที. เอช. ดี. แล้วจึงดูงานในแผนกนิติเคมีอีกครึ่งปีก็กลับประเทศไทยเข้ารับราชการในกรมวิทยาศาสตร์ในตำแหน่งนักเคมีผู้ช่วยแยกธาตุชั้นหนึ่ง แล้วย้ายไปรับราชการกรมพลาธิการทหารบกเกี่ยวกับการดำเนินการสร้างกรมวิทยาศาสตร์ทหารบก ๑ ปีเศษ แล้วไปอยู่กรมยุทธศึกษา ต่อมาจึงย้ายกลับไปรับราชการที่กรมวิทยาศาสตร์เป็นนักเคมีเอกจน พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้เป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงได้ไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นที่สุด รวมเวลาที่ได้ใช้วิชาเคมีอยู่ ๑๐ ปีเศษ

จากชีวประวัติสังเขปของบุคคลทั้ง ๓ ที่กล่าวมานี้ จะเห็นแล้วว่าล้วนแต่เป็นผู้คงแก่เรียนเคยช่ำชองในวิทยาการทางเคมีในขั้นที่ใช้การงานได้ดีมาเป็นเวลาช้านานเป็นอันไว้วางใจได้ทั้งในหลักวิชาและความชำนาญ เฉพาะวิชาเคมีที่ควรแนะนำมากล่าวในที่นี้ โดยการสนับสนุนอย่างมากของ ดร. ประจวบ บุนนาค ก็คือสูตรของการหาไนไตรท์ที่กรมวิทยาศาสตร์ใช้อยู่ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า นอกจากนี้ยังยืนยันอีกว่าเป็นสูตรที่ใช้สำหรับหาไนไตรท์โดยไม่จำกัดว่าในวัตถุใด ๆ ต่อไปจะได้พิจารณาถึงความเชี่ยวชาญของแต่ละคน คือได้ความว่าตลอดเวลาที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ศึกษาวิชาเคมีที่เคยทำการทดลองหาทั้งไนไตรท์และไนเตรทมากมายหลายร้อยครั้งจากวัตถุที่อาจารย์สั่งให้ทดลอง ถึงจะไม่เคยทำกับปืนก็ดี ใช่ว่าวิธีวิเคราะห์จะได้

ผิดแผกแตกต่างกันเป็นอย่างอื่นก็หาไม่ ตามที่ ดร. ประจวบ บุนนาค รับรองไว้ทั้งก่อนหน้าที่จะได้เห็นปฏิกิริยาของไนไตรท์จากพระแสงปืนของกลาง ดร. จ่าง รัตนรัต ก็เคยเห็นปฏิกิริยาของไนไตรท์จากปืนกระบอกอื่นมาแล้ว ที่เห็นความสามารถของ ดร. จ่าง รัตนรัตได้อย่างชัดในวิชาเคมี ก็คือเดิมกรมวิทยาศาสตร์เคยทำการวิเคราะห์ปืนของกลางในคดีอื่นเป็นประจำอยู่แล้ว แต่สูตรที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์หาไนไตรท์เท่านั้น ต่อ ดร. จ่าง รัตนรัตไปดำรงตำแหน่งอธิบดีจึงได้จัดวางสูตรเพิ่มวิธีหาไนเตรทขึ้นอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งก็ได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติงานของกรมวิทยาศาสตร์ตลอดมา เพราะฉะนั้นไม่ว่าพิจารณาในทางใด ดร. จ่าง รัตนรัตซึ่งทางราชการยกย่องให้เป็นถึงชั้นอธิบดีย่อมเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติทั้งทางภาควิชาและภาคปฏิบัติโดยเฉพาะปฏิกิริยาของไนไตรท์ ดร. จ่าง รัตนรัตก็ได้เคยผ่านเคยพบเคยสังเกตมาแล้วหนแล้วหนเล่า อันถึงขนาดที่พอจะรับนับถือได้ว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์ขั้นไหนจะเกิดสีชมพูอ่อนแก่แค่ไหนเพียงไรและควรเรียกอย่างใด

ส่วนนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ นั้น เป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงทางแผนกนิติเคมีของกรมวิทยาศาสตร์ บรรดาอาวุธปืนที่เป็นของกลางในคดีอื่นที่พนักงานสอบสวนส่งไปขอให้ทำการวิจัย ก็ตกหน้าที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ทั้งนั้นเป็นเวลาช้านานมาแล้ว ถ้าจะว่าถึงจำนวนก็กว่าร้อยกระบอก ทั้งเป็นปืนชนิดต่าง ๆ กันด้วย นับว่านายแพทย์ศิริ ติวยานนท์เป็นผู้ที่ใกล้ชิดรู้จักปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่เกิดจากปืนดีคนหนึ่งซึ่งพอจะไว้วางใจได้

บัดนี้จะได้พิจารณาถึงการปฏิบัติงานของนักวิทยาศาสตร์ ๒ นายนี้ต่อไป เบื้องต้นจะได้วินิจฉัยถึงน้ำยารีเอเย็นต์ก่อน ได้ความว่าสูตรที่ใช้ผสมบรรดาตัวยาที่กล่าวข้างต้นเป็นสูตรสากลซึ่งกรมวิทยาศาสตร์ได้รับรองนำมาวางเป็นมาตรฐานสำหรับใช้หาไนไตรท์ได้ผลดีเป็นประโยชน์อันควรแก่การเชื่อถือมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๖ คือครั้งที่เจ้ากรมเป็นฝรั่งชื่อนายกามัน หลังจากนั้นจะเป็นในขณะที่ ดร. ประจวบ บุนนาค เป็นอธิบดีก็ดี ตลอดมาจน ดร. จ่าง รัตนรัต เป็นอธิบดีก็คงรับรองสูตรนี้ในฐานที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นสูตรที่ถูกต้อง

การผสมยาตามสูตรมิใช่ว่าทำกันเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่คราวหนึ่ง ๆ ได้ทำเป็นจำนวนประมาณ ๓๐ หรือ ๕๐ ซี.ซี. ปริมาณของ ๑ ซี.ซี. เท่ากับ ๑ ลูกบาศก์เซ็นติเมตรหรือเท่ากับจำนวน ๑๕ หยด การหาไนไตรท์ในปืนกระบอกหนึ่งจะใช้น้ำยาที่ผสมไว้สิ้นเปลืองไปประมาณ ๔ หยดเท่านั้น

เพื่อวิเคราะห์ปฏิกิริยาของรีเอเย็นต์ที่ผสมไว้แล้วนั้นว่ามีคุณภาพดีพอที่จะใช้การได้ และเพื่อคุมเสียชั้นหนึ่งก่อน จึงจำเป็นต้องมีการทดสอบเพื่อให้ประจักษ์ผลที่ไว้ใจได้ตามที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า CONTROL TEST คือใช้สารละลายของเกลือไนไตรท์ที่ทราบความเข้มข้นแน่นอนแล้ว ๑ กรัม ผสมกับน้ำกลั่นบริสุทธิ์ ๑ แสน ซี.ซี. เป็นเครื่องทดลองเพื่อทราบว่าถ้าใช้เกลือไนไตรท์ที่แท้จริงแล้ว จะได้ผลอย่างไรในเวลาเท่าใด เป็นการเปรียบเทียบน้ำยา (SOLUTION) นี้เรียกว่า KNOWN CONTROL การใช้น้ำบริสุทธิ์และตัวยาส่วนผสมในการทดสอบทุก ๆ ครั้งนั้นถึงจะยืนยันไม่ได้เต็มที่ว่าได้ใช้ส่วนเท่า ๆ กัน แต่ก็ยืนยันได้ว่าได้ใช้ส่วนโดยใกล้เคียงที่สุด ซึ่งอาจเหลื่อมล้ำกันไปเป็นเศษส่วนอันน้อยมาก ไม่อาจทำให้ผลของการทดสอบเสียไป (คำ ดร. จ่าง รัตนรัต)

คำสำคัญที่ควรรู้จักอีกคำหนึ่งตามที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า UNKNOWN CONTROL หรือที่ใช้ในระยะเวลายิงว่า "สารละลายจากการล้างลำกล้องปืน" ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์จะทราบว่ามีไนไตรท์หรือไม่ และปฏิกิริยาเป็นฉันใด

ในการทดสอบไนไตรท์ของปืนแต่ละกระบอก ปรากฏจากนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ประกอบกับรายงาน รี. ๒๗ ว่าต้องใช้หลอดทดลอง ๓ หลอด หลอดหนึ่ง ๆ จะใส่น้ำยารีเอเย็นต์เพียง ๔ หยด หลอดที่หนึ่งใช้น้ำบริสุทธิ์วิเคราะห์เพื่อดูปฏิกิริยาของรีเอเย็นต์ว่าจะทำปฏิกิริยากับน้ำอย่างไร จากผลการทดสอบน้ำกลั่นถ้าเป็นน้ำที่บริสุทธิ์แล้ว ก็จะไม่พบไนไตรท์และไนเตรท หลอดที่สองใช้สารละลายของเกลือไนไตรท์ (ความเข้มข้น KNOWN CONTROL ๑; ๑๐๐,๐๐๐)ทดลอง ถ้าเป็นรีเอเย็นต์ที่ยังดี ไม่เสื่อมคุณภาพแล้วก็จะเกิดปฏิกิริยายืนยันคือในหลอดที่ใส่สารละลายของเกลือไนไตรท์ไว้ ๑ หยด เมื่อเอารีเอเย็นต์ผสมลงไปจะเกิดเป็นสีชมพูขึ้นเหมือนกัน จะไม่ทำให้เป็นสีชมพูอ่อนหรือชมพูแก่แตกต่างกัน เป็นอันว่ารีเอเย็นต์ไม่เสียเพราะว่าถ้ารีเอเย็นต์เสียจะไม่เกิดสีชมพูในหลอดที่สองนี้ ส่วนหลอดที่สามใช้ใส่น้ำล้างลำกล้องปืนหรือที่เรียกว่า UNKNOWN CONTROL ทำการทดสอบโดยผสมด้วยน้ำยารีเอเย็นต์อันทรงคุณภาพตามที่ปรากฏจากการทดสอบหลอดที่สอง ถ้ามีไนไตรท์หรือไนเตรทอยู่ก็จะเกิดปฏิกิริยา คือสีของสารนั้น ๆ ซึ่งย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับวันเวลาที่ล่วงไปตามภาวะการ เฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นไนไตรท์ก็จะสลายตัวไปตามลำดับจนกว่าจะหมด

ทุกครั้งที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ทำการทดสอบเกี่ยวกับกรณีนี้จะเห็นได้จาก

บันทึกแต่ละครั้งในสมุด เอ. เค. ๑๒ ว่าได้มีการทดสอบเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นพระแสงปืนของกลางหรือปืนชนิดเดียวกัน แต่กระบอกอื่น และคงไม่มีครั้งไหนที่ยกเป็นตัวอย่างดีไปกว่าพระแสงปืนของกลางในหน้า ๑๓๖ ดังนี้

"ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

การวิเคราะห์ทางเคมี

ล้างลำกล้องด้วยน้ำร้อน ๑๐ ซี. ซี.

	ไนไตรท์	ไนเตรท
น้ำ	ไม่พบ	ไม่พบ
ทดสอบ	พบ (ทันที)	พบ (ทันที
น้ำล้างลำกล้อง	พบ (เกิดสีอ่อนใน ๑๐ นาที)	พบ (ทันที) เกิดมีสีเหลืองแกมน้ำเงินเข้ม

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

การวิเคราะห์ทางเคมี

ผลการวิเคราะห์ทางเคมีปรากฏว่าปืนของกลางรายนี้ได้ใช้ยิงมาแล้ว"

อีกกระบอกหนึ่งซึ่งแสดงว่าปฏิบัติเช่นเดียวกัน เป็นปืนของกองทัพบกอเมริกันที่ยิงแล้ว ๔๗ ชั่วโมงจึงนำเอามาทำการตรวจ ปรากฏในหน้า ๑๓๘ ดังนี้

"ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ล้างลำกล้องด้วยน้ำร้อน ๑๐ ซี. ซี. แล้วแบ่งเป็น ๒ ส่วน

ผลของการวิเคราะห์

	ไนไตรท์	ไนเตรท
น้ำ	ไม่พบ	ไม่พบ, มีสีขาวขุ่นทันที
น้ำล้างลำกล้อง	สีชมพูอ่อนใน ๒ นาที	พบ มีสีเหลืองขุ่น
	๑๐ นาทีสีเข้มขึ้น	มากมาย
ทดสอบ	สีชมพูทันที	พบใน ๕ นาที"

จากข้อเท็จจริงและเหตุผลทั้งหลายตามที่ได้บรรยายมานี้ ก็จะเห็นแล้วว่านับจำเดิมแต่พระแสงปืนของกลางได้ตกไปถึงมือกรมวิทยาศาสตร์แล้ว ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยไม่ได้นิ่งนอนใจ

ผู้ชำนาญซึ่งอธิบดีกรมนั้นได้เลือดสรรให้เป็นผู้ทดลองพระแสงปืน คือนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ก็เป็นคนที่ช่ำชองในการตรวจหาปฏิกิริยาของไนไตรท์มาแล้วแต่หนหลัง จนประจักษ์การกระทำของเขาเป็นที่เชื่อถือของทางราชการได้ ถึงกับยกย่องให้เป็นหัวหน้าแผนกนิติเคมี อันเป็นแหล่งสำคัญที่เคยเป็นเครื่องมือช่วยพนักงานสอบสวน ในการค้นคว้าหาความจริงมาสู่ศาล-ยุติธรรมช้านานมาแล้ว นอกจากนี้ ดร. จ่าง รัตนรัต ยังได้ไปควบคุมดูแลวิธีปฏิบัติงานของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์อีกแรงหนึ่ง เพื่อช่วยตักเตือนค้นคว้าและรับรู้ผลงานที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ได้ปฏิบัติไป ก็มิได้พบสิ่งบกพร่องอันควรทักท้วงประการใด แต่กลับไว้วางใจให้นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ทำการทดสอบในขั้นต่อมาอีกถึง ๑๐ ครั้ง จนกระทั่งนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ต้องจากกรมวิทยาศาสตร์ไปทำงานที่โรงงานยาสูบ อนึ่งหากจะพิเคราะห์บันทึกของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ในสมุด เอ. เค. ๑๒ ก็จะเห็นอีกว่านายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ได้ใช้ความรู้ความสามารถของเขาให้ความเที่ยงธรรมในผลของการทดลองนั้นอย่างดียิ่ง กล่าวคือความคิดความเห็นที่มีในขณะนั้นอย่างไรก็บันทึกไว้อย่างนั้นโดยความเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงให้โน้มเอียงไปเป็นอื่นของ ดร. จ่าง รัตนรัต ซึ่งถึงแม้จะเป็นผู้ใหญ่ขนาดอธิบดีผู้บังคับบัญชาของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ก็ตาม ดังจะเห็นจากการบันทึกเรื่องสนิมของปืนบางกระบอกซึ่งจะได้วินิจฉัยต่อไปข้างหน้าเป็นต้น

เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์จะเห็นว่าเขาได้กระทำไปด้วยความละเอียดลออรอบคอบอย่างไร ทุกครั้งที่มีการทดสอบก็จะได้ทำให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพของรีเอเย็นต์เสียก่อน ต่อปรากฏคุณภาพว่ายังดีอยู่จึงจะใช้ทำการทดสอบสืบไป การผสมตัวยาก็ได้ใช้สูตรอันเป็นที่รับรองกันว่าถูกต้องแล้วจนแทบจะว่าไม่อาจผันแปรปฏิกิริยาของไนไตรท์ให้ผันผวนผิดจากความจริงไปได้มาก สรุปแล้ว ศาลอุทธรณ์เห็นว่าการทดสอบของกรมวิทยาศาสตร์หาตำหนิมิได้ ฉะนี้หรือยังจะสงสัยทั้งงานด้านวิชาการและด้านปฏิบัติของผู้ชำนาญอยู่อีก

แต่กระนั้นก็ยังมีความจำเป็นอยู่ที่จะต้องพิจารณาปฏิกิริยาของไนไตรท์ทุก ๆ คราวแต่ต้นจนปลายว่าสมควรรับฟังมาเปรียบเทียบกับผลที่ปรากฏจากการทดลองพระแสงปืนของกลางได้เพียงไร และจะใช้สนับสนุนความเห็นของผู้ชำนาญได้หรือไม่

ขอย้ำกล่าวให้เห็นความสำคัญอันจะนำไปสู่ประเด็นซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย

คัดค้านเป็นหนักหนาก่อนอื่น กล่าวคือการทดลองของกรมวิทยาศาสตร์อาจแบ่งได้เป็น ๒ ระยะ ระยะหนึ่งก่อนรัฐประหารซึ่งถึงแม้ผู้ชำนาญจะได้ทำการทดสอบไว้ตั้ง ๑๑ ครั้งก็ไม่อาจที่จะขยายออกสู่สถาบันที่สมควรได้ ผลการทดลองพระแสงปืนของกลางก็ตราตรึงอยู่ในสมุด เอ. เค. ๑๒ ดังได้ยกขึ้นกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งไม่มีอะไรจะเปลี่ยนแปลงหรือหักล้างให้เป็นอื่นไปได้ นอกจากจะปรากฏในการทดสอบด้วยปืนชนิดเดียวกันภายหลังเท่านั้นที่จะชี้ชวนให้หมดความเชื่อถือโดยเหตุผลที่สมควร อีกระยะหนึ่งเป็นการทดสอบหลังรัฐประหาร แต่ก็เพียงเพื่อประสงค์จะให้เป็นการยืนยันการทดสอบในระยะแรกเท่านั้น ซึ่งก็มีความสำคัญอยู่มิใช่น้อยเหมือนกันในอันที่จะชวนชี้ให้เห็นไปในทางใดก็ได้

อย่างไรก็ดีจากผลของการทดลองและทดสอบทั้ง ๑๑ ครั้งที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ได้กระทำไว้ก่อนรัฐประหารนั้น ตามคำของ ดร. จ่าง รัตนรัตกล่าวว่าเป็นหลักฐานเพียงพอที่จะลงความเห็นได้ ดังนั้นกรมวิทยาศาสตร์จึงได้มีหนังสือ (หมายเลข ๙๑) ถึงผู้บังคับการกองสอบสวนกลางยืนยันผลไปว่า พระแสงปืนของกลางนั้นได้ใช้ยิงมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๘ วันนับถอยหลังไปจากวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ อันเป็นวันที่กรมวิทยาศาสตร์ได้รับพระแสงปืนของกลางจากผู้บังคับการกองสอบสวนกลาง

ตามรายงานระยะเวลายิงกรมวิทยาศาสตร์ได้แบ่งระยะเวลาการทดสอบไว้เป็น ๕ ครั้ง โดยความมุ่งหมายดังนี้คือ

ครั้งที่ ๑ ต้องการทราบว่าสีชมพูอันเกิดจากปฏิกิริยาของไนไตรท์ในลำกล้องปืนที่ยิงแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การเช็ดน้ำมันในลำกล้องก่อนยิงจะต่างกับไม่เช็ดหรือไม่ การใช้สำลีอุดปากกระบอกปืนไว้ภายหลังยิงกับการไม่อุดจะให้ผลแตกต่างกันอย่างไร และสนิมในลำกล้องปืนจะเกิดขึ้นในเวลาเท่าใดภายหลังการยิง

ครั้งที่ ๒ ต้องการทราบว่าปืนที่ยิงมาแล้วนาน ๒๘ วันจะวิเคราะห์พบไนไตรท์หรือไม่ และจะมีสนิมในลำกล้องเพียงใด

ครั้งที่ ๓ ต้องการทราบว่าถ้าเอาปืนหลาย ๆ กระบอกมายิงในวันเดียวกันแล้ววิเคราะห์ทีละกระบอกเป็นวัน ๆ ไป ผลจะเป็นอย่างไร

ครั้งที่ ๔ เพื่อทราบว่าถ้าเอาปืนที่ยิงเป็นวัน ๆ มาวิเคราะห์ในวันเดียวพร้อมกันจะได้ผลอย่างไร โดยใช้เครื่องเทียบสีแทนการดูด้วยตาเปล่า

ครั้งที่ ๕ เพื่อทดลองยืนยันการทดสอบครั้งที่ ๔ อีกครั้งหนึ่ง

คงรับรองกันว่าการทดสอบครั้งที่ ๑–๒–๓ ดูด้วยตาเปล่าซึ่งศาลอุทธรณ์จะยกไว้ไปกล่าวทีหลัง ส่วนการทดลองครั้งที่ ๔ และ ที่ ๕ ได้ใช้เครื่องเทียบสีช่วย ซึ่งศาลอุทธรณ์เห็นสมควรวินิจฉัยก่อน

สำหรับการทดสอบครั้งที่ ๔ และที่ ๕ นายชิต สิงหเสนี จำเลยโต้แย้งมีใจความว่าเป็นการตรวจโดยใช้เครื่องเทียบสีแสดงผลเป็นตัวเลยให้เห็น แต่ตัวเลขทั้ง ๒ คราวปรากฏผลแตกต่างของปืนแต่ละกระบอกซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการเกิดหรือการสลายตัวรวดเร็วผิดกันซึ่งทำให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันได้มาก

ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาแล้วปรากฏว่าการทดสอบครั้งที่ ๔ ได้ใช้ปืนชนิดเดียวกับพระแสงปืนของกลางรวม ๖ กระบอกยิงเก็บไว้เป็นวันๆ ไป แล้วเอามาตรวจผลในวันเดียวพร้อมกันหมด ก่อนยิงไม่ได้เช็ดลำกล้องใหม่ คงให้อยู่ในสภาพเดิมหลังจากที่ได้มีการเช็ดล้างครั้งสุดท้ายแล้ว และหลังยิงไม่ได้อุดปากกระบอกจนถึงวันวิเคราะห์ปรากฏตามระยะเวลายิง ๑ วัน, ๒ วัน, ๔ วัน, ๘ วัน, ๑๒ วัน, ๑๕ วัน ว่าตอนยิงใหม่ๆ ตัวเลขที่แสดงโดยเครื่องเทียบสีลดหลั่นน้อยลงเป็นลำดับเช่นระยะ ๑ วัน ได้เลข ๐.๑๕, ๒ วันได้เลข ๐.๐๙, พอถึงระยะสุดท้าย ๑๕ วันคงได้เลข ๐.๐๑๙ เป็นต้น

ส่วนครั้งที่ ๕ ได้ใช้ปืนยิงเป็นวันๆ ไปเหมือนครั้งที่ ๔ แต่เพิ่มเป็นยิงครั้งละ ๒ กระบอกเพื่อเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ในระยะเวลาเดียวกันว่าจะต่างกันหรือไม่ คงได้ผลเป็นตัวเลขเฉลี่ยระยะเวลายิง ๒ วันสูงกว่าครั้งที่ ๔ คือ ๐.๔๓

ถ้าดูเพียงผิวเผินเหมือนกับว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์จากผลทดสอบ ๒ ครั้งนี้เหลื่อมล้ำกันอย่างมากจนน่าจะคิดว่าการไม่แน่นอนย่อมต้องมีอยู่ แต่ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์โดยตระหนักแล้วพบว่าความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือในการทดสอบครั้งที่ ๔ ได้ใช้ STRATUM LENGHT ของ CELL ที่ใส่น้ำสี 10 MM. แต่ปรากฏว่าสีจางเห็นไม่ได้ถนัด การทดสอบครั้งที่ ๕ จึงได้ใช้ STRATUM LENGTH 20 MM. ซึ่งทำให้เห็นสีได้ชัดขึ้น ตามคำ ดร. จ่าง รัตนรัตว่าไม่ใช่ความเข้มของสีจึงต้องมีตัวเลขสูงขึ้นเป็น ๒ เท่าไปด้วย จะเทียบส่วนกันเช่นนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้นถึงแม้ตัวเลขแสดงการดูดสี (ABSORPTION) จะต่างกันก็เนื่องจากการใช้ปริมาณ STRATUM LENGTH ของ CELL แต่ผลของการทดลองคงแสดง

อย่างเดียวกัน คือสีของไนไตรท์นั้นตัวเลขจะสูงในวันต้น ๆ จึงมีความเข้มมาก แล้วตัวเลขก็ลดลงเป็นลำดับเมื่อวันเวลาได้ผ่านไป ซึ่งหมายถึงว่าสีของไนไตรท์ได้จางลง

นายชิต สิงหเสนี จำเลยคัดค้านอีกว่าตัวเลขที่แสดงผลของการดูดสีมีความแตกต่างกันมาก เช่นในราย ๑๒ วัน มากกว่า ๘ วันก็มี, ๒๐ วันเท่ากับ ๑๒ วันก็มี, ๑๖ วันเท่ากับ ๘ วันก็มี ความข้อนี้คงหมายถึงผลของการทดสอบครั้งที่ ๕ สำหรับระยะเวลายิง ๘ วัน, ๑๒ วัน, ๑๖ วัน, ๒๐ วันของปืนแต่ละกระบอก ตัวเลขคงเท่ากันคือ ๐.๓๕ เพียงเท่านี้ก็เหมือนกับว่าเป็นการแตกต่างกันมาก ตัวจำเลยกล่าว แต่ศาลอุทธรณ์ได้พยายามค้นหาเหตุโดยพิจารณาผลของการทดสอบครั้งที่ ๔ และที่ ๕ ประกอบด้วยผลของการตรวจวิเคราะห์สีอันเกิดจากปฏิกิริยาของไนไตรท์ซึ่งแสดงไว้ด้วยกร๊าฟ (TIME CONCENTRATION CURVE) ท้ายรายงานระยะเวลายิง ปรากฏว่าหลังจากยิงแล้วระยะแรกจาก ๑ วันถึง ๒ วันก็ดี ๒ วันถึง ๔ วันก็ดี ๔ วันถึง ๘ วันก็ดี· ตัวเลขได้ลดอย่างมากซึ่งตามหลักที่กล่าวข้างต้นก็จะต้องถือว่าไนไตรท์ได้สลายตัวไปอย่างมากตามส่วนสัมพันธ์ แต่พอถึงระยะเวลาหลังคือจาก ๘ วันถึง ๑๒ วันก็ดี ๑๒ วันถึง ๑๖ วันก็ดี ๑๖ วันถึง ๒๐ วันก็ดี ตัวเลขได้ลดลงทีละน้อยละน้อย ซึ่งเท่ากับว่าไนไตรท์ได้สลายตัวอย่างเชื่องช้า หรือถ้าจะให้กล่าวเป็นตัวเลขการทดสอบครั้งที่ ๔ สำหรับระยะแรกตัวเลขลดลง .๐๖ และ .๐๒๖ แต่พอระยะ ๘ ถึง ๑๕ วัน ตัวเลขลดลงเพียง .๐๑๙ และ .๐๐๗ เท่านั้น สำหรับครั้งที่ ๕ ก็เช่นกัน สำหรับระยะแรกตัวเลขลดลง .๐๓๘ และ .๐๓๐ พอระยะหลังจะลดลงระหว่าง .๐๑๓ กับ .๐๐๒ ดังนี้ เมื่อระยะเวลาที่จำเลยอ้างถึงตกอยู่ในระยะที่ไนไตรท์สลายตัวเชื่องช้า จึงเรียกไม่ได้ว่าเป็นผลที่แตกต่างกันมาก หรืออีกนัยหนึ่งอย่างมากที่สุดก็ไม่เกิน .๐๑๓ และที่ลดลงต่ำถึง .๐๐๒ ก็มี จึงต้องกับหลักทางวิทยาศาสตร์ซึ่งตามรายงานระยะเวลายิงใช้คำว่าไม่ให้ผลแตกต่างกันจนควรเป็นที่สังเกต

ลำดับต่อไปจะได้พิจารณาถึงผลการทดสอบครั้งที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ตามที่กล่าวกันว่า ดร. จ่าง รัตนรัต กับนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ได้ดูด้วยตาหาได้ใช้เครื่องเทียบสีไม่ ก่อนอื่นศาลอุทธรณ์ใคร่จะชี้ให้เป็นที่ควรสังเกตว่าจริงอยู่การใช้เครื่องเทียบสีนั้นดีกว่าดูด้วยตาแน่ แต่ผลงานที่ได้ความแตกต่างกันเป็นคนละรูป ผลที่ได้จากการทดสอบครั้งที่ ๔ ที่ ๕ ไม่ได้แสดงว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์เกิดขึ้นช้าหรือเร็วเพียงไร คงมีแต่ว่าถึงระยะไหนตัวเลขจะมีเท่าใด แต่การตรวจครั้งก่อน ๆ นั้นถึงจะดูด้วยตาแต่การที่ปฏิกิริยาของไนไตรท์จะเริ่มเกิดเป็นสีขึ้นเมื่อ

ใด ถ้าไม่ใช่คนตาพิการแล้วก็พอจะรู้ซึ่งขณะนั้นเองก็จะรู้อีกว่าเกิดจากหลังเวลาทดลองเท่าไร ยิ่ง ดร. จ่าง รัตนรัต และนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เคยชินต่อปฏิกิริยานั้นมาเป็นอย่างดีแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยว่าความชำนาญของเขาจะไม่ทำให้เขาได้เปรียบยิ่งกว่าคนธรรมดา ความจำเป็นที่จะต้องพิเคราะห์ถึงการทดสอบครั้งที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ จึงอยู่ที่ระยะว่าจะสอดคล้องกลมกลืนกับการทดสอบครั้งที่ ๔ ที่ ๕ ดังกล่าวมาแล้วเพียงไรหรือไม่เท่านั้น

ความจริงศาลอาญาก็มีความเลื่อมใสในหลักวิชาเคมีที่ได้ตรวจพิสูจน์ทดลองจนได้ผลดังที่กรมวิทยาศาสตร์ได้กระทำมา และไม่ปฏิเสธที่จะรับฟัง แต่ว่าเป็นของเพิ่งกระทำขึ้นใช้เป็นหลักฐานในคดี อีกทั้งมีเหตุการกระทบกระเทือนความไม่แน่นอนจึงทำให้ข้องใจอยู่บ้าง

ศาลอุทธรณ์ใคร่จะขอกล่าวในที่นี้ว่าศาลอุทธรณ์เองมีความเลื่อมใสในหลักวิชาเคมีตลอดจนผลงานของกรมวิทยาศาสตร์ไม่หย่อนกว่าศาลอาญา แต่ข้อที่ว่าเป็นงานใหม่เพิ่งกระทำขึ้นใช้เป็นหลักฐานในคดีนั้นดูจะกระไรอยู่ กรมวิทยาศาสตร์ได้ตั้งมาช้านานมีหน้าที่ตรวจทำการทดลองวิเคราะห์ทางเคมีและฟิสิคส์ให้แก่พ่อค้าประชาชนทั่ว ๆ ไป และที่ทางราชการส่งให้ปฏิบัติ ตลอดจนกระทั่งการตรวจปืนของกลางว่าได้ใช้ยิงมาแล้วหรือไม่ชั่วระยะเวลา ๑๐ ปีที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ รับราชการในแผนกนิติเคมีมีหน้าที่โดยตรงในการตรวจพิสูจน์ปืนของกลางโดยวิธีหาปฏิกิริยาของไนไตรท์ก็ได้ทำมาแล้วมากมาย อันเป็นรากฐานส่วนใหญ่ แต่ส่วนย่อยที่จะทำการพิสูจน์ด้วยการเปรียบเทียบการเกิดปฏิกิริยาของไนไตรท์ถึงจะไม่เคยทำมาแต่ก่อนก็คงไม่พ้นหลักใหญ่ที่เคยปฏิบัติไปได้ ทั้งตามหลักวิชาก็อยู่ในความสามารถที่จะตรวจให้ทราบได้ด้วย จึงไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกัน หากแต่กรณีอื่นไม่มีความสำคัญยอดยิ่งเหมือนกับกรณีสวรรคตก็จำต้องผ่านไปก่อน เพราะเป็นเรื่องที่จะต้องสิ้นเปลืองมากทั้งยังต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์นานด้วย ก็เมื่อกรมวิทยาศาสตร์ได้แสดงผลงานให้ประจักษ์เป็นลำดับมาดังนี้แล้ว หน้าที่ของศาลก็จะต้องพิจารณาเหตุผลตามที่ปรากฏจากการทดสอบว่าชอบที่กรมวิทยาศาสตร์จะลงความเห็นว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกใช้ยิงมาก่อนวันเสด็จสวรรคตแล้วหรือไม่

ในด้านความละเอียดรอบคอบแล้วจะเห็นว่ากรมวิทยาศาสตร์ได้กระทำอย่างดียิ่ง ปรากฏว่าพระแสงปืนของกลางยังมีน้ำมันที่ชโลมติดค้างอยู่ในลำกล้อง ตามปกติพระแสงปืนนี้จะเก็บไว้ในตู้เล็กๆ อันเป็นที่อับเมื่อถึงมือเจ้าหน้าที่ตำรวจจนกว่าจะถูกส่งไปยังกรมวิทยาศาสตร์ก็ได้ถูกเก็บถูกห่อตีตราอย่างมิดชิด ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับว่าเมื่อยิงแล้วได้อุดปากกระบอกไว้

กรมวิทยาศาสตร์จึงทำการทดสอบหลายวิธีด้วยกัน เพื่อให้ได้ผลที่จะใช้เทียบเคียงได้ใกล้ชิดกันที่สุด กล่าวคือวิธีที่ ๑ ก่อนยิงไม่ได้เช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้อง และเมื่อยิงแล้วอุดปากกระบอกภายใน ๓๐ นาที วิธีที่ ๒ ก่อนยิงไม่ได้เช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้องและเมื่อยิงแล้วไม่ได้อุดปากกระบอก วิธีที่ ๓ ก่อนยิงเช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้องและเมื่อยิงแล้วไม่ได้อุดปากกระบอก

ตามรายงานระยะเวลายิงมีว่า ผลของการทดลองด้วยการเช็ดน้ำมันในลำกล้องก่อนยิงกับไม่ได้เช็ดก็ดี การใช้สำลีอุดปากกระบอกปืนภายหลังยิงกับไม่ได้อุดก็ดีไม่ได้ให้ผลแตกต่างกันจนควรจะเป็นที่สังเกตเลย ข้อนี้ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่าระยะเวลาที่ปฏิกิริยาของไนไตรท์เกิดนั้นใกล้เคียงและละม้ายคล้ายคลึงกันมาก ขอยกตัวอย่างคือ

๑. ใช้ปืนกระบอกเดียวกันหมายเลข ๓๑๓๑๒๖ ระยะเวลายิง ๒๔ ชั่วโมง โดยวิธีที่ ๑ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "ได้สีชมพูทันทีและเข้มแก่กว่าทดสอบเมื่อ ๕ นาที ภายหลังได้เติมอีก ๔ หยดลงไปได้สีเข้มแต่ยังอ่อนอีกเล็กน้อย ๕ นาที ภายหลังสีเข้มมาก ๑๐ นาทียิ่งเข้มขึ้นอีก" โดยวิธีที่ ๒ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "สีชมพูอ่อนขึ้น ๑๐ วินาที สีจัดขึ้นภายใน ๕ นาที สีจัดขึ้นเท่าเดิมภายใน ๑๐ นาที สีจัดขึ้นเท่าเดิมภายใน ๑๕ นาที"

๒. ใช้ปืนต่างกระบอกระยะเวลายิง ๔๘ ชั่วโมง ปืนหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ โดยวิธีที่ ๑ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "สีชมพูอ่อนใน ๒ นาที ๑๐ นาทีเข้มขึ้น" ปืนหมายเลข ๓๑๓๒๖ โดยวิธีที่ ๒ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "สีชมพูขึ้นจาง ๆ ก่อน (๑๐ วินาที) แล้วค่อยแดงจัดใน ๑ นาทีเข้มกว่าน้ำยาไนไตรท์ทดสอบ ๑ หยด ๑/๑๐๐,๐๐๐ ๕ นาที ภายหลังสีแดงเข้มมาก ๑๐ นาทีสีชมพูเข้มเท่าเดิม"

๓. ระยะเวลายิง ๔ วัน โดยวิธีที่ ๒ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "สีชมพูขึ้นทันที แต่สีอ่อนมาก (๕ วินาที) และสีเกิดเข้มมากทันทีภายใน ๑ นาที ๕ นาทีต่อมาสีชมพูเข้มอยู่อย่างเดิม ๑๐ นาทีต่อมาสีชมพูเข้มเท่าเดิม" โดยวิธีที่ ๓ ได้ผลการวิเคราะห์ว่า "น้ำล้างลำกล้องเวลา ๑๑.๒๒ น. ๓๐ วินาทีเกิดสีชมพูอ่อน ทดสอบ ๑/๑๐๐,๐๐๐ หนึ่งหยดขึ้นช้ากว่า ๑๐ วินาทีและสีอ่อนกว่า ๑๑.๒๕ น. สีชมพูเห็นได้ชัดเจนมากและแก่กว่าทดสอบ ๑๑.๓๐ น. สีชมพูเข้มมากเท่าเดิม ทดสอบน้ำล้างลำกล้อง สีจัดขึ้นจนเห็นได้ชัด"

ไม่แต่ศาลอุทธรณ์เท่านั้นที่มีความเห็นดังนี้ แม้ศาลอาญาเองก็ได้กล่าวเป็นเชิง

รับรองอยู่ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์ในปืนกระบอกของกลางเกิดสีชมพูอ่อนขึ้นช้ากว่าที่เกิดจากการพิสูจน์ทดลองในระยะ ๘ วัน และด้วยเหตุนี้อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์จึงได้ยืนยันความเห็นว่าปืนกระบอกของกลางได้ยิงเป็นครั้งสุดท้ายมาแล้วไม่น้อยกว่า ๘ วัน แต่ก็เป็นดังคำคัดค้านของฝ่ายจำเลยว่าได้ใช้ปืนในการตรวจพิสูจน์ทดลองเพียง ๒ กระบอก และปรากฏปฏิกิริยาของไนไตรท์ในระยะยิงนานวัน กลับเกิดขึ้นเร็วกว่าในระยะเร็ววันก็มีแต่เพียงเท่านี้จะทำให้การยืนยันของอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ถึงแก่ไม่มีน้ำหนักจะเชื่อถือก็จะมากไปหน่อย เพราะนอกจากปืน ๒ กระบอกนั้นแล้วยังได้มีการใช้ปืนอีก ๑๐ กว่ากระบอกตรวจพิสูจน์ทดลองยืนยันผลต่อมาอีก ก็ได้ผลตามหลักการเป็นทำนองเดียวกัน ที่ปรากฏปฏิกิริยาของไนไตรท์สับสนเร็วเป็นช้าหรือช้าเป็นเร็วไปนั้นเพียงเฉพาะรายสองรายเท่านั้นอันเป็นส่วนน้อยที่สุด แต่ส่วนมากหาสับสนเช่นนั้นไม่

เป็นอันว่าศาลอุทธรณ์กับศาลอาญามีความเห็นสอดคล้องต้องกันประการสำคัญอันหนึ่งว่าการพิสูจน์ทดสอบในขั้นต่อมาได้ผลยืนยันตามหลักการ เป็นทำนองเดียวกัน แต่ข้อที่ศาลอาญากล่าวว่าได้มีการสับสนเกิดขึ้นเฉพาะรายสองรายนั้นศาลอุทธรณ์ไม่เห็นพ้องด้วย รายที่ศาลอาญาอ้างถึงได้มีกล่าวไว้ในคำพิพากษาของศาลอาญา ซึ่งศาลอุทธรณ์ขอยกมาแสดงไว้ ณ ที่นี้เพื่อเป็นการเปรียบเทียบและชี้ให้เห็นว่าศาลอุทธรณ์มีเหตุผลอย่างไร

รายหนึ่งที่มีระยะเวลายิง ๘ วัน ศาลอาญากล่าวว่า "ถ้าถึง ๘ วันรอถึง ๕ นาทีจึงมีสีชมพูเรื่อ ๆ เกือบมองไม่เห็นสี ถึง ๑๐ นาทีสีมากขึ้นอีกหน่อยแต่ก็ยังเกือบมองไม่เห็น ตามที่ว่านี้สำหรับการทดลองโดยก่อนยิงไม่ได้เช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้องปืน และเมื่อยิงแล้วอุดปากกระบอกปืนภายใน ๓๐ นาที แต่การทดลองอีกภาวะหนึ่ง คือก่อนยิงได้เช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้อง และเมื่อยิงแล้วไม่ได้อุดปากกระบอกปืน ปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่เกิดขึ้นในปืนกระบอกเดียวกัน และระยะเวลา ๘ วันเท่ากันหาเหมือนกันไม่ คือในสภาวะเช่นนี้เพียง ๔๐ วินาทีเท่านั้นก็ได้สีชมพูอ่อนเกิดขึ้น ถึง ๔ นาทีคงได้สีชมพูอ่อน และจนถึง ๑๐ นาที ๑๕ นาทีก็คงได้สีชมพูอ่อนเช่นกัน"

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์เทียบเคียงกับพยานเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ ฉบับ ซึ่งเคยกล่าวถึงข้างต้นปรากฏว่าเป็นข้อความที่คัดมาจากรายงาน รี. ๒๗ ซึ่ง ดร. จ่าง รัตนรัต ทำขึ้นโดยอาศัยสมุด เอ.เค. ๑๒ เป็นหลัก ต่อมา ดร. จ่าง รัตนรัต ทำรายงานระยะเวลายิงอีกฉบับ

หนึ่งก็มีข้อความละม้ายคล้ายคลึงกับรายงาน รี. ๒๗ ดร. จ่าง รัตนรัต อาจเข้าใจว่าข้อความเพียงเท่าที่เขียนไว้คงเป็นเหตุผลเพียงพอแก่การสรุปผลแล้ว ถ้าดูตามตัวหนังสือเพียงเท่านี้ก็อาจข้องใจดังศาลอาญาว่า แต่เมื่อระลึกว่าไม่ใช่เป็นการตีความตามตัวหนังสือของเอกสารฉบับหนึ่งฉบับใดโดยเฉพาะ หากเป็นการพิจารณาหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องว่าควรเป็นสถานไร จึงจำเป็นที่จะต้องยึดสมุด เอ.เค. ๑๒ เป็นหลักเพื่อเทียบเคียงและเอารวมพิเคราะห์ด้วย จึงปรากฏดังนี้

สำหรับภาวะที่ก่อนยิงได้เช็ดน้ำมันซึ่งชโลมไว้ในลำกล้อง และเมื่อยิงแล้วไม่ได้อุดปากกระบอกปืนมีความในหน้า ๑๖๓ ว่า "๑๑.๕๐ น. น้ำล้างลำกล้อง ๕ ซี.ซี. ของน้ำยาหยดลงไว้ ใส่รีเอเย็นต์ ๑๑.๕๐ น. ๔๐ วินาทีเกิดสีอ่อน ๆ เท่ากับสีทดสอบ ๑ หยดของน้ำยา ๑/๑๐๐,๐๐๐ ๑๑.๕๔ น. น้ำยาสีชมพู ๑๒.๐๐ น. น้ำยาสีชมพู ๑๒.๐๕ น. น้ำยาสีชมพู" ข้อความนี้มีความหมายอย่างเดียวกับที่ศาลอาญายกขึ้นกล่าวถูกต้องแล้ว

แต่ที่ไม่ตรงกันคือสำหรับภาวะที่ก่อนยิงไม่ได้เช็ดน้ำมันที่ชโลมไว้ในลำกล้อง และเมื่อยิงแล้วอุดปากกระบอกปืนภายใน ๓๐ นาที ซึ่งมีข้อความในหน้า ๑๕๖ ว่า "๕ นาทีสีชมพูเรื่อเกือบมองไม่เห็นสี ๑๐ นาทีสีชมพูมากขึ้นอีกหน่อยแต่เกือบมองไม่เห็นถ้าเปรียบเทียบกับน้ำยา ๑/๑๐๐,๐๐๐ ภายในเวลา ๑ นาทีแล้วสีนี้ขึ้นมากกว่า ๑๕ นาทีสีชมพูมากกว่าเดิมเล็กน้อยแต่ไม่เข้มเท่าน้ำยาทดสอบ

นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ได้บันทึกข้อความเหล่านี้ไว้ในขณะที่ทำการทดสอบจึงน่าจะถูกต้องยิ่งกว่าฉบับหลัง ๆ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าข้อความตามที่ศาลอาญากล่าวว่า **รอถึง** ๕ นาทีนั้นจึงไม่มีอยู่ในบันทึก ทั้งขาดความสำคัญตอนหนึ่งไปเสียสิ้น คือตอนที่บันทึกว่า "ถ้าเปรียบกับน้ำยา ๑/๑๐๐,๐๐๐ ภายในเวลา ๑ นาทีแล้วสีนี้ขึ้นมากกว่า" ศาลอุทธรณ์เห็นว่าความตอนนี้จะพิจารณาผ่านไปเสียไม่ได้เลย เพราะเป็นหมายเหตุที่แสดงอย่างมากว่าเมื่อล่วงพ้นเวลาทดลองตามที่จดไว้เวลา ๙.๕๕ น. ไปเพียง ๑ นาที น่ายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ได้เปรียบปฏิกิริยาของไนไตรท์กับน้ำยา ๑/๑๐๐,๐๐๐ คือสารละลายของเกลือไนไตรท์ที่ทราบความเข้มข้น (KNOWN CONTROL) ครั้งหนึ่งปรากฏว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่ได้จากน้ำล้างลำกล้องปืนมีสีขึ้นมากกว่าอีกการจึงเป็นไปไม่ได้ว่าต้อง **รอถึง** ๕ นาทีดังศาลอาญากล่าวจึงจะเกิดสี พูดง่าย ๆ อีกนัยหนึ่งนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ได้เปรียบเทียบระหว่างปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่เกิดจากน้ำล้างลำกล้องปืน (UNKNOWN CONTROL) สีได้ขึ้นมากกว่าปฏิกิริยาของ

น้ำยาที่ได้จากสารไนไตรท์ละลายที่ทราบความเข้มข้น (KNOWN CONTROL) มาตั้งแต่ก่อนเวลา ๕ นาทีได้ผ่านพ้นไปแล้ว จึงมิใช่ว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่เกิดขึ้นและซึ่งอาจเห็นได้ด้วยตานั้นจะเพิ่งเกิดตอนถึง ๕ นาที เมื่อแปลความให้ติดต่อก็น่าจะเป็นว่าถึงแม้จะเกิดแล้วกระนั้นเมื่อถึง ๕ นาทีก็มีเพียงสีชมพูเรื่อเกือบมองไม่เห็น ต่อ ๑๐ นาทีสีชมพูจึงมากขึ้นอีกหน่อยแต่เกือบมองไม่เห็น จนถึง ๑๕ นาทีสีชมพูได้มากกว่าเดิมเล็กน้อยแต่สีก็ยังไม่เข้มเท่าน้ำยาทดสอบ ส่วนระยะเวลาก่อน ๑ นาที บันทึกไม่มีถึงทั้งเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกับการพิสูจน์อีกสภาวะหนึ่งที่ว่า ๔๐ วินาทีได้สีชมพูอ่อนเกิดขึ้น ศาลอุทธรณ์จึงเห็นว่าการทดสอบรายนี้ปฏิกิริยาของไนไตรท์หาสับสนไม่

ศาลอาญายกขึ้นอ้างเป็นรายที่ ๒ ว่าในปีนกระบอกเดียวกัน คือกระบอกหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ และทดลองในสภาวะเดียวกันในระยะ ๘ วันครั้งหนึ่ง ๑๔ วันครั้งหนึ่ง ปฏิกิริยาของไนไตรท์ในระยะ ๘ วันแทบจะเกิดขึ้นเร็วและชัดเจนกว่าในระยะ ๑๔ วัน กลับตรงกันข้าม คือในระยะ ๘ วันรออยู่ ๔๐ วินาทีจึงได้สีชมพูอ่อน ส่วนในระยะ ๑๔ วันรอเพียง ๑๐ วินาทีสีชมพูก็ตั้งต้นขึ้น และเพียง ๔๐ วินาทีสีชมพูก็ขึ้นชัดเจน พอถึง ๑๐ นาทีสีเข้มมาก ถึง ๑๕ นาทียิ่งเข้มมากขึ้น

ได้ความจากนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ว่าสีชมพูมีหลายสิบสีด้วยกัน คำว่าสีชมพูตามที่ปรากฏในสมุด เอ. เค. ๑๒ จึงต่างกันด้วยวิธีบอกลักษณะกำกับไว้ เห็นสีชมพูเรื่อ ๆ เกือบมองไม่เห็น สีชมพูอ่อน สีชมพูแก่ สีชมพูเข้มหรือว่าสีชมพูเข้มขึ้นแก่ขึ้นหรือเข้มเท่าเดิม เช่นหน้า ๑๖๑–๑๖๒ มีว่า ๑๑.๒๒ น. ๓๐ วินาทีเกิดสีชมพูอ่อน ทดสอบ ๑/๑๐๐,๐๐๐ หนึ่งหยดขึ้นช้ากว่า ๑๐ วินาทีและสีอ่อนกว่า ๑๑.๒๕ น. สีชมพูเห็นได้ชัดเจนมากและแก่กว่าทดสอบ ๑๑.๓๐ น. สีชมพูเข้มมากเท่าเดิมทดสอบน้ำล้างลำกล้อง สีจัดขึ้นจนเห็นได้ชัดดังนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงจำต้องพิเคราะห์ให้จงดีว่าบันทึกรายใดใช้ถ้อยคำหนักหรือเบาอย่างไร

เมื่อได้หลักเช่นนี้ศาลอุทธรณ์จึงได้เปรียบเทียบกับเอกสาร คงปรากฏว่า ศาลอาญาเก็บความมาจากรายงาน รี. ๒๗ เช่นเดียวกับรายที่ ๑ ผลของการวิเคราะห์ปีนหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๙ สำหรับระยะเวลายิ่ง ๘ วัน เป็นอันถูกต้องกับสมุด เอ. เค. ๑๒ หน้า ๑๖๓ แต่ผลของการวิเคราะห์ เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนเดียวกันสำหรับระยะเวลายิ่ง ๑๔ วันคงขาดความสำคัญไปอีกอย่าง รายที่ ๑ จึงขอคัดมาแสดงต่อไปนี้ตามที่ปรากฏในหน้า ๒๐๐

วิเคราะห์ทางเคมี

	ไนไตรท์	ทดสอบ
๑.๔๕	๕ ซี.ซี. ของน้ำล้างลำกล้อง	
(ล.ท.)	หยดลงใน ใส่รีเอเย็นต์	
๑.๔๕	สีชมพูตั้งต้นขึ้นอย่าง ๒๐ วินาที สีขึ้นจางมากใช้ ๑ หยด	
๑๐ วินาที	จางๆ ( ) ของน้ำยา ๑/๑๐๐,๐๐๐	
๑.๔๕	สีขึ้นชัดเจน	เท่าเดิม
๒๐ วินาที	ชมพู	
๑.๕๐	สีขึ้นชัดเจนเข้มมาก	,,
๑.๕๕	สีขึ้นชัดเจนเข้มมากขึ้น	,,

ดังนี้ถ้าจะดูเพียงผิวเผินตามรายงาน รี. ๒๗ ซึ่งศาลอาญายกขึ้นมาอ้างคำว่าสีชมพูเท่านั้นก็น่าที่สีจะแก่กว่ากระบอกที่ยิงระยะ ๘ วัน เพราะกระบอกนั้นใช้คำว่าได้สีชมพูอ่อน แต่เมื่อพิจารณาตามสมุด เอ.เค. ๑๒ แล้วก็จะชัดว่าผู้บันทึกได้หมายไว้ว่าสีที่เกิดเมื่อ ๑๐ วินาทีนั้นได้ตั้งต้นขึ้นอย่างจางๆ ครั้นถึงระยะ ๒๐ วินาทีถึงจะใช้ถ้อยคำว่าสีขึ้นชัดเจนชมพูก็ยังมีหมายเหตุไว้เป็นเครื่องหมายสำคัญ ซึ่งไม่ปรากฏถึงในคำพิพากษาศาลอาญาและรายงาน รี. ๒๗ คือตอนที่กล่าวว่า "๒๐ วินาทีสีขึ้นจางมาก" คือเท่ากับว่าถึงสีขึ้นชัดเจนชมพูก็จริง แต่ก็อยู่ในลักษณะที่จางมากอยู่นั่นเอง ครั้นเวลาล่วงไปจนถึง ๕ นาทีก็ตาม ๑๐ นาทีก็ตาม แม้จะใช้ถ้อยคำว่าเข้มมากหรือเข้มมากขึ้นก็คงหมายไว้อีกว่าเท่าเดิม คือยังอยู่ในลักษณะจางนั่นเอง ตามที่ศาลอุทธรณ์พิจารณาพบนี้ก็จะเห็นได้ว่าทั้ง ๒ สภาวะหาได้ผิดแผกแตกต่างหรือสับสนไม่ และเมื่อหวนไประลึกถึงข้อที่ศาลอุทธรณ์ได้เคยวินิจฉัยมาแล้วข้างต้นถึงการทดสอบครั้งที่ ๔ และที่ ๕ ซึ่งว่าระยะเวลายิงตั้งแต่ ๘ วันล่วงไปแล้วไนไตรท์ได้สลายตัวอย่างเชื่องช้า ผลของการวิเคราะห์ ๒ สภาวะนี้จึงเป็นการยืนยันอีกชั้นหนึ่ง

ในการทดลองก็ดี ทดสอบก็ดี ได้ความว่ากรมวิทยาศาสตร์พยายามใช้เครื่องมือเครื่องใช้อย่างเดียวกันทุกครั้ง หรือใกล้เคียงกันที่สุดกับชุดที่ใช้ตรวจทดลองพระแสงปืนของกลาง รวมทั้งปืนต่างๆ ก็ล้วนแต่ชนิดเดียวกัน ตลอดจนกระสุนก็สรรแต่ที่มีเครื่องหมายที่ก้นปลอกกระสุนบอกเวลาทำอย่างเดียวกัน คือ "อี.ซี. ๔๓" ซึ่งหมายความว่าเป็นกระสุนที่ทำขึ้น

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นหลักฐานแน่นอนในความจำเป็นที่จะต้องใช้วิธีเปรียบเทียบซึ่งควรต้องให้อยู่ในภาวะเดียวกันและไม่ควรใช้ปืนหรือกระสุนคนละชนิดคนละขนาดดังนี้ แต่กระนั้นเกี่ยวกับความชื้น (HUMIDITY) และอุณหภูมิ (TEMPERATURE) ก็เป็นเหตุจะต้องคำนึงถึงเหมือนกัน ซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย ติดใจสงสัยและคัดค้านไว้ ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์โดยตระหนักแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาถึงเพราะหลักฐานมีอยู่ แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าศาลอุทธรณ์ได้ชี้ขาดมาแล้ว ถึงการเกิดปฏิกิริยาของไนไตรท์ซึ่งได้เป็นไปตามส่วนสัดปราศจากการสับสนอย่างไร นั่นคือการทดลองและทดสอบซึ่งอยู่ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ปัญหาจึงมีว่าถ้าต่างระยะเวลาจะเกิดเหตุกระทบกระเทือนความเชื่อถือและเลื่อมใสอย่างไรบ้างหรือไม่ จากผลงานที่กรมวิทยาศาสตร์ได้ปฏิบัติไปแล้วอาจแยกพิจารณาได้เป็น ๒ ระยะ ระยะหนึ่งทำระหว่างเดือนที่อยู่ในฤดูฝน คือ มิถุนายน กรกฎาคม และสิงหาคม อันเป็นรุ่นราวคราวเดียวกับเวลาที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต ปรากฏผลที่สมควรยกมากล่าวในที่นี้ตามที่ปรากฏในสมุด เอ.เค. ๑๒ หน้า ๑๕๘ มีว่า สำหรับระยะเวลายิง ๔๘ ชั่วโมงสีชมพูขึ้นทันที (๕ วินาที) ๕ นาทีภายหลังสีจัดขึ้น ๑๐ นาทีภายหลังสีเข้มขึ้น สำหรับระยะเวลายิง ๔ วัน สีชมพูขึ้นทันทีแต่สีอ่อนมาก (๕ วินาที) และสีเข้มมากทันทีใน ๑ นาทีต่อมา ๕ นาที ๑๐ นาที ๑๕ นาทีคงเข้มเท่าเดิม

อีกระยะหนึ่งทำการทดสอบภายหลังรัฐประหารระหว่างฤดูร้อน ปรากฏตามรายงานระยะเวลายิงของการทดสอบครั้งที่ ๓ สำหรับระยะเวลายิง ๔๘ ชั่วโมงมีว่าเริ่มเห็นสีชมพูใน ๒.๕ นาที เมื่อครบ ๑๐ นาทีสีชมพูแก่ขึ้น สำหรับระยะเวลายิง ๔ วันมีว่า เริ่มเห็นสีชมพูใน ๖ นาที เมื่อครบ ๑๐ นาทีสีชมพูแก่ขึ้น

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าไนไตรท์ระหว่างฤดูฝนสลายช้ากว่า คือไม่ว่าในระยะ ๔๘ ชั่วโมงก็ตาม ๔ วันก็ตาม ไนไตรท์คงเกิดขึ้นทันที แต่ฤดูร้อนไนไตรท์ก็จะสลายเร็วกว่า เพราะกำหนดเวลาเดียวกัน ปฏิกิริยาจะเริ่มเห็นใน ๒.๕ นาที และ ๖ นาทีตามลำดับ แต่ทั้งนี้ไม่ทำให้การวินิจฉัยต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เหตุว่าจะเป็นการทดสอบในฤดูฝนก็ตาม ฤดูร้อนก็ตาม ปฏิกิริยาของไนไตรท์ได้เป็นไปตามส่วนสัด ไม่ใช่สับสน เร็ววันเกิดช้า นานวันเกิดเร็ว การทดสอบ ๒ ฤดูที่กล่าวนี้ จึงคงสนับสนุนหลักใหญ่ที่ผู้ชำนาญได้วางไว้ว่าวันที่ใกล้กับวันยิง ไนไตรท์จะเกิดปฏิกิริยาเร็วกว่าวันที่ห่างออกไป และที่ตัดบทมิให้สงสัยในกรณีสวรรคต

นี้ ก็คือพระแสงปืนของกลางได้ถูกทำการทดลองในฤดูฝน แล้วจึงมีการทดสอบในฤดูเดียวกัน อันเป็นเวลากระชั้นชิดเป็นลำดับมาอีก โดยเหตุผลเหล่านี้จึงไม่อาจเอาการทดสอบครั้งที่ ๑ กับครั้งที่ ๓ ไปเปรียบเทียบอาการที่แตกต่างกันได้

นายชิต สิงหเสนี จำเลย ยกการทดสอบปืนกระบอกหมายเลข ๒๐๗๗๐๔๗ ซึ่งทำการตรวจวิเคราะห์ในวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๙๑ ขึ้นคัดค้านว่า จะเป็นไปไม่ได้ตามที่จดระยะเวลายิงไว้ ๒ วัน ที่ถูกตามคำให้การของ ดร. จ่าง รัตนรัต น่าจะเป็นวันเดียว โดยที่ความข้อนี้เป็นการทดสอบครั้งที่ ๓ ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยถึงมาแล้วจึงจะเอาไปเปรียบกับการทดสอบครั้งที่ ๑ ไม่ได้ นอกจากนี้ยังได้ความจาก ดร. จ่าง รัตนรัต ต่อไปว่า ระยะเวลาในการทดสอบอาจผิดกันไปบ้าง แต่ไม่เกินชั่วโมงเพียงเท่านี้ไม่ทำให้ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นแตกต่างกันมากนักจนทำให้ผิดสังเกต หรือทำให้หลักการเสียไป แม้ระยะเวลายิงจะผิดกันถึง ๒๔ ชั่วโมง ก็ยังไม่แตกต่างกันมาก อันความข้อนี้จะเห็นได้อีกสถานหนึ่งจากการทดสอบของระยะเวลายิง ๘ ชั่วโมง ๒๔ ชั่วโมง ๔๘ ชั่วโมง ของการทดสอบทุกครั้งว่า ได้เป็นไปในทำนองเดียวกัน

ตามรายงาน รี. ๒๗ ดร. จ่าง รัตนรัต ได้สรุปผลจากการทดสอบซึ่งได้ทำมาแล้ว ๑๑ ครั้งก่อนรัฐประหารว่า

"(๑) ภายในระยะที่ได้ยิงมาแล้วนาน ๔๘ ชั่วโมง หรือ ๒ วัน สีชมพูเกิดขึ้นทันทีและชัดเจน

(๒) ภายหลังที่ได้ใช้ยิงมาแล้วนาน ๔ วัน สีจะเกิดขึ้นภายใน ๕ นาที

(๓) ภายหลังที่ได้ใช้ยิงมาแล้วนาน ๘ วัน สีจะเกิดขึ้นภายใน ๑๐ นาที

(๔) ภายหลังที่ได้ยิงมาแล้วนาน ๑๔ วัน ก็ยังมีสีเกิดขึ้นให้เห็นได้"

นายชิต สิงหเสนี จำเลยโต้แย้งสรุปผลข้อ ๑ ว่า ไม่ถูกต้องตรงกับผลวิเคราะห์ตามที่ปรากฏ การวิเคราะห์สำหรับระยะเวลายิง ๔๘ ชั่วโมงโดยปืนหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ จดไว้ว่า "สองนาทีแล้วมีสีชมพูอ่อน ๑๐ นาทีแก่ขึ้น" ดังนี้ไม่ใช่เป็นผลตามที่ ดร. จ่าง รัตนรัต เขียนสรุปว่า "สีชมพูเกิดทันทีและชัดเจน"

ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า ข้อความตามที่จำเลยยกขึ้นอ้างนั้นได้มาจากรายงาน รี. ๒๗ เช่นเดียวกับรายที่มีการขาดตกบกพร่องดังที่เคยวินิจฉัยมาแล้ว สำหรับรายนี้ก็ไม่ตรงกันอีก ตามสมุด เอ.เค. ๑๒ หน้า ๑๓๘ ต้นฉบับใช้คำว่า "FAINT PINK 2 MIN. 10 MIN.

INTRNSE COLOR" ซึ่งมีคำแปลเป็นภาษาไทยว่า "สีชมพูอ่อนใน ๒ นาที ๑๐ นาทีสีเข้มขึ้น" ดังนี้จึงถือว่าตรงกับรายงาน รี. ๒๗ ไม่ได้ความหมายของถ้อยคำในสมุด เอ.เค. ๑๒ จำต้องพิเคราะห์โดยตระหนัก ก็จะเห็นว่าชั้นแรกเมื่อ ดร. จ่าง รัตนรัต ทำรายงาน รี. ๒๗ อาจมีความคิดที่จะให้เป็นไปตามตัวหนังสือที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ บันทึก โดยเข้าใจความหมายว่า น่าจะเป็นไปดังสรุปความข้อ ๑ ดังนั้นเมื่อ ดร. จ่าง รัตนรัต ทำรายงานระยะเวลายิ่ง จึงได้เขียนข้อความไปในรูปที่ว่า "สีชมพูเกิดขึ้นทันที เป็นสีชมพูอ่อนก่อนและเข้มขึ้นเป็นลำดับภายในเวลา ๑๐ นาที" ข้อความใหม่นี้ตำหนิไม่ได้ว่าผิด เพราะถ้อยคำ เอ.เค. ๑๒ ชวนให้เข้าใจว่าระหว่าง ๒ นาทีแรกนั้นเป็นสีชมพูอ่อน ต่อ ๑๐ นาทีสีจึงเข้มขึ้น ไม่ใช่อย่างที่ดร. จ่าง รัตนรัต ตอบคำถามค้านของทนายจำเลยว่า "สีชมพูอ่อนเกิดขึ้นในสองนาที" นั้นหมายความว่าจะเป็นสีชมพูอ่อนต่อเมื่อเวลาได้ล่วงไปแล้ว ๒ นาที เพราะคำว่าเกิดขึ้นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีอะไรดีกว่าที่จะอาศัยคำให้การของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เอง ช่วยให้กระจ่างขึ้นว่า ถ้อยคำที่บันทึกไว้ในสมุด เอ.เค. ๑๒ หน้า ๑๓๘ นั้น เขาบันทึกไว้เพื่อให้มีความหมายอย่างไร นายแพทย์ ศิริ ติวยานนท์ เบิกความตอนหนึ่งว่า "ฯลฯ ตามรายงานหน้า ๑๓๘ เทียบกับรายการหน้า ๑๔๓ หน้า ๑๕๘ แล้ว ข้า ฯ ตอบไม่ได้ว่า รายการไหนไนไตรท์มาก รายการไหนไนไตรท์น้อยกว่ากัน เพราะปฏิกิริยาที่เกิดเป็นสีขึ้นคล้ายคลึงกันมาก" รายการหน้า ๑๔๓ มีความว่า "ได้สีชมพูทันทีและเข้ม แก่กว่าทดสอบเมื่อ ๕ นาทีภายหลัง" และรายการหน้า ๑๕๘ มีความว่า "สีชมพูขึ้นทันที ฯลฯ ๕ นาทีภายหลังจัดขึ้น ๑๐ นาทีหลังมีสีเข้มขึ้น" ดังนี้ก็พึงเข้าใจได้ว่า ทั้ง ๓ รายการนั้น นายแพทย์ ศิริ ติวยานนท์ ตั้งใจให้มีความหมายอย่างเดียวกันว่าสีชมพูเกิดขึ้นทันที

นายชิต สิงหเสนี จำเลย ตั้งข้อสงสัยมาในอุทธรณ์ว่า การตรวจต้องใช้น้ำร้อนล้าง แล้วใส่น้ำยาที่เรียกว่ารีเอเย็นต์ ตรวจหาดูปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น ฉะนั้นในขั้นแห่งการตรวจจะถูกต้องเพียงใดย่อมขึ้นกับผลแห่งการล้างลำกล้องว่า ล้างออกมาหมดจดเพียงใดหรือไม่

ศาลอุทธรณ์ขอให้สังเกตความข้อหนึ่งซึ่งจะลืมเสียไม่ได้ว่า ในลำกล้องพระแสงปืนของกลางนั้นมีน้ำมันชโลมอยู่ ตามความคิดเห็นของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ว่า ปืนที่ใช้น้ำมันชโลมจะเกิดไนไตรท์มากกว่าปืนที่ไม่ชโลมน้ำมัน การจึงเป็นว่าสิ่งใดที่มีอยู่มาก เมื่อถูกล้างออกก็ย่อมติดมากขึ้นตามส่วน ข้อเท็จจริงฟังได้ว่านายแพทย์ ศิริ ติวยานนท์ เป็นผู้ลง

มือล้างลำกล้องด้วยตนเองต่อหน้า ดร. จ่าง รัตนรัต โดยมีความสำนึกว่าเป็นกรณีพิเศษเกี่ยวกับการสูญเสียพระประมุขของชาติ อีกทั้งต้องทำต่อหน้าผู้บังคับบัญชา ย่อมจำเป็นอยู่เองที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ จะต้องทำอย่างดีที่สุดจนนายแพทย์ ศิริ ติวยานนท์ กล้ายืนยันว่าได้ใช้ตัวยากับน้ำกลั่นและเครื่องมือถูกต้องตามหลักวิชา ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดบกพร่องเลย การล้างด้วยน้ำเดือดนั้นสามารถจะทำให้น้ำมันที่ติดออกมากับน้ำล้างลำกล้องละลายตัว ถึงกับจะไม่มีหุ้มห่อไนไตรท์ไว้ต่อไป น้ำมันที่ติดมากับน้ำจะไม่ทำให้การตรวจวิเคราะห์ผิดแผกอย่างไรเลย เมื่อปรากฏการเป็นเช่นนี้จึงไม่มีอะไรเหลือให้สงสัยในความไม่หมดจดต่อไปอีก

นายชิต สิงหเสนี จำเลย เสนอให้พิจารณาว่าไนไตรท์หรือไนเตรทที่เกิดขึ้นนั้นมีความมากน้อยแตกต่างกันไปตามลักษณะของลำกล้องปืนและคุณภาพของกระสุน

อันความข้อนี้ปรากฏจากรายงานระยะเวลายิงว่า ผลของการทดลองทั้งหมดพอเป็นหลักฐานที่จะพิสูจน์ระยะการยิงของปืนโคลต์ แบบ U.S. ARMY ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร ซึ่งใช้ยิงด้วยกระสุนปืนแบบ ๘๖ หมาย EC. 43 ได้ ถ้าหากเป็นปืนแบบอื่น ขนาดอื่น และกระสุนปืนชนิดอื่น ผลก็คงจะแตกต่างกันไปได้บ้าง จำเป็นจะต้องเปรียบเทียบกันอยู่เสมอจึงจะให้ความเห็นแน่นอนได้ แต่โดยหลักใหญ่แล้วก็คงจะไม่แตกต่างกัน กล่าวคือถ้าเป็นปืนที่ยิงใหม่ ๆ ปฏิกิริยาของไนไตรท์จะเกิดขึ้นเร็วเห็นได้ชัด และจะเกิดขึ้นช้าและจางลงเป็นลำดับตามระยะเวลาของการยิง ศาลอุทธรณ์อาศัยรายงานนี้เป็นหลัก จึงมีความเห็นว่ากรณีมีปัญหาเกี่ยวกับพระแสงปืนของกลาง ซึ่งเป็นปืนชนิดไหนและใช้กระสุนแบบอย่างใด ผู้ชำนาญก็ได้ใช้ปืนและกระสุนชนิดเดียวกันเป็นเครื่องพิสูจน์เทียบเคียง เพื่อขจัดเสียซึ่งความข้องใจอันจะพึงมี สมควรทราบคุณภาพของลูกกระสุนตามที่พลตรี วิเชียร สุตันตานนท์ เจ้ากรมสรรพาวุธทหารบกซึ่งเคยชำชองทางอาวุธปืนต่าง ๆ อธิบายว่า ดินที่ใช้กับกระสุนปืนชนิดนี้เป็นดินชนิดไนโตรซาลูโลส เรียกชื่อเต็มเป็นภาษาอังกฤษว่า SEMI COLLOIDED NITRO CELLULOSE GRANULATED WITH OR-GANIC NITRATES แปลว่าดินสำลีกึ่งละลายเคลือบด้วยวัตถุไนเตรท ถ้าเป็นกระสุนรุ่นปีเดียวกัน เขาใส่ดินทำกระสุนชนิดเดียวกัน เพราะเหตุว่าดินที่ใช้ในปีเดียวกันนั้น เขาระคนหรือปรุงให้ได้อำนาจเท่ากัน แต่ในปีเดียวกันอาจจะทำกระสุนปืนเป็นหลายรุ่นเรียกว่าล๊อทนำเบอร์ ในแต่ละรุ่นนี้ใช้ดินส่วนผสมเหมือนกันหมด อัตราระคนซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า BLEND อาจแตกต่างกันเล็กน้อย แต่อำนาจของดินระเบิดเท่ากัน

ปลอกกระสุนของกลางที่ก้นมีอักษรว่า อี.ซี. ๔๓ คำว่า อี.ซี. ย่อมาจากคำว่าเอ๊กโปรซีฟคอมปานี อันเป็นบริษัทของเอกชนอยู่ในสหรัฐอเมริกาทำกระสุนและวัตถุระเบิดทั่ว ๆ ไป ๔๓ หมายถึงว่าทำในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ เหตุนี้การที่ ดร. จ่าง รัตนรัต เลือกใช้เฉพาะลูกกระสุนซึ่งมีเครื่องหมายที่ก้นปลอก กระสุนอย่างเดียวกับปลอกลูกกระสุนของกลาง จึงถูกตามหลักวิชาทางช่างแสง เพราะทำจากบริษัทเดียวกันและในปีเดียวกัน ย่อมทำให้เกิดอำนาจระเบิดละม้ายคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ผลที่ได้รับตามที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยไว้นานาประการ จึงเป็นผลที่พึงถือได้ว่าสมควรที่จะได้รับความเชื่อถือ เพราะฉะนั้นประเด็นที่เกี่ยวกับปืนและกระสุนชนิดอื่นซึ่งแม้จะแตกต่างกันบ้างก็ไม่มีความสำคัญสำหรับเรื่องนี้ เพราะหากเป็นประเด็นเกี่ยวกับปืนอื่นอย่างไรก็ต้องแสวงหาความแน่นอนจากปืนชนิดเดียวกันนั้น ยิ่งผู้ชำนาญได้บันทึกแสดงไว้ตามลักษณะที่อาจดูด้วยสายตาได้เช่นนี้ ผลที่ได้รับแม้จะเป็นไปได้บ้างก็น่าจะไม่ผิดแผกแตกต่างกันไกลนัก แต่เท่าที่ปรากฏมาแล้วปฏิกิริยาของไนไตรท์ในการทดลองและทดสอบ ไม่มีเหตุอันควรสงสัยในหลักการใหญ่ ๆ ประการใดเลย

นายชิต สิงหเสนี จำเลยยกความบกพร่องของกรมวิทยาศาสตร์ขึ้นโต้แย้งอีกว่าไม่เคยทำการทดสอบเพื่อทราบแม้แต่หยาบ ๆ ว่าในดินฟ้าอากาศอย่างเมืองไทยจะมีผลทำให้การสลายตัวของไนไตรท์แตกต่างกันอย่างไร ความข้อนี้ถ้าพิจารณาให้จงดีแล้วจะพบหลักฐานดังที่ศาลอุทธรณ์ยกขึ้นอ้างข้างต้นว่ากรมวิทยาศาสตร์ไม่แต่ทำการทดสอบเฉพาะฤดูฝนแต่ฤดูเดียว ยังได้ทำในฤดูร้อนอีกด้วย และผลเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ได้กล่าวไว้แล้ว ถ้าจะย้อนว่าฤดูหนาวอีกฤดูยังไม่ทำก็ดูจะมากไปสักหน่อยเพราะเมื่อสิ่งใดพอใจสิ่งนั้นก็ควรยุติได้

ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลยว่ากรมวิทยาศาสตร์ไม่ได้ทำการทดลองและทดสอบเพื่อสร้างมาตรฐานระยะเวลายิงไว้ว่าไนไตรท์สลายตัวช้าเร็วอย่างไร เช่นจะให้บอกว่าในปืนชนิดใดเมื่อยิงแล้วไนไตรท์จะสลายตัวเป็นไนเตรทหมดไม่เกินเท่านั้นวันหรือไม่ช้ากว่ากี่วันก็ไม่อาจทำได้ ดังนี้ศาลอุทธรณ์เห็นว่าจะตำหนิกรมวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ในความรู้ของ ดร. จ่าง รัตนรัต ตำราไม่เขียนไว้ว่าไนไตรท์มีปริมาณเท่านั้น ทิ้งไว้จะกลายตัวเป็นไนเตรทไปหมดภายในเวลาเท่าใด คงกล่าวแต่ว่าไนไตรท์เกิดแล้วถูกอากาศอ๊อกซิเย็นเข้าก็กลายตัวเป็นไนเตรทไป ส่วนนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ที่ว่าเคยเห็นในหนังสือของต่างประเทศก็เอาแน่ไม่ได้ว่าเป็นหนังสืออะไร แต่กระนั้นกรมวิทยาศาสตร์ก็เคยพยายามที่จะแสวงหาเหมือนกัน

คือตั้งแต่ครั้งนายตั้ว ลพานุกรม เป็นอธิบดีมาแล้ว ด้วยว่าก่อนนี้บางรายพนักงานสอบสวนก็ต้องการทราบระยะเวลายิง แต่ยังไม่เป็นปัญหาที่ยืนยันกันจริงจัง ความจำเป็นที่จะต้องตรวจพิสูจน์จึงไม่มี เพราะเท่าที่ทำการทดลองและทดสอบก็ได้ผลเพียงพอแก่ความต้องการ แล้วอีกประการหนึ่งการที่จะหามาตรฐานไว้นั้นจะต้องสิ้นเปลืองมาก ทั้งทางงบประมาณและทางเวลา เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบ เช่นจะต้องใช้ปืนหลายร้อยกระบอก และกระสุนปืนมากมาย เพราะปืนก็ดีกระสุนปืนก็ดีมีมากหลายชนิดหลายขนาดด้วยกัน ซึ่งจะต้องได้มาทดสอบทุกชนิดทุกขนาด แต่ทางตำรวจขัดข้องว่าเป็นการยากลำบาก ไม่พร้อมที่จะจัดหาให้ได้ อย่างไรก็ดีเมื่อถึงคราวจำเป็นจริงจัง กรมวิทยาศาสตร์ก็แสดงผลการพิสูจน์ได้เป็นกิจจะลักษณะดังนี้ย่อมเพียงพอที่จะเป็นหลักฐานในทางคดีได้แล้ว

นายชิต สิงหเสนี จำเลยขอให้สังเกตสิ่งที่ทำให้ไนไตรท์สลายตัวตามคำของผู้ชำนาญคือดร. จ่าง รัตนรัต เบิกความว่าอ๊อกซิเย็นเป็นตัวมูลเหตุให้ไนไตรท์สลายตัวเป็นไนเตรท แต่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ว่าความชื้นเป็นตัวมูลเหตุ เมื่อความชื้นกับอ๊อกซิเย็นมิใช่ของสิ่งเดียวกันดังนี้ จึงทำให้น่าคิดว่าบุคคลทั้งสองมีความรู้กำหนดแน่นอนแล้วหรือ ความข้อนี้ปรากฏจากรายงานระยะการยิงว่าความชื้นและอ๊อกซิเย็นน่าจะแยกออกจากกันไม่ได้ ทั้งสองอย่างคงเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดความไม่เป็นปกติเสมอเหมือนกัน เช่นเมื่อรายงานนั้นกล่าวถึงภาวะภายในลำกล้องปืนก็ว่าถ้าปืนที่ยิงแล้วไม่ได้ล้างเช็ดลำกล้อง ส่วนที่เหลืออยู่ในลำกล้องอันเป็นผลของการยิงประกอบกับความชื้นและอ๊อกซิเย็นในอากาศจะทำให้ภายในลำกล้องปืนสนิมมากและน้อยตามระยะเวลา คือถ้าทิ้งไว้นานสนิมก็จะขึ้นมาก ถ้าทิ้งไว้ไม่นานก็จะขึ้นน้อย นอกจากนี้ถึงแม้ตอนต้น ดร. จ่าง รัตนรัต จะเบิกความว่าเมื่อไนไตรท์ถูกอากาศอ๊อกซิเย็นเข้าก็ค่อยกลายตัวเป็นไนเตรทก็จริง แต่ตอบคำถามของทนายจำเลย ดร. จ่าง รัตนรัต ยังยกเอาความชื้นเป็นเหตุประกอบอีกด้วย เพราะฉะนั้นการที่ ดร. จ่าง รัตนรัต และนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เบิกความไม่เหมือนเป็นพิมพ์เดียวกัน จึงมิใช่เรื่องขาดความรู้

นายชิต สิงหเสนี จำเลยขอให้ศาลอุทธรณ์พิเคราะห์ถึงการที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ไม่สามารถตอบได้ว่าปืนชนิดพระแสงปืนของกลางนี้ไนไตรท์จะหมดไปแน่นอนภายในกี่วัน เพราะระยะเวลาหาไนไตรท์อย่างมากเพียง ๑๔ วัน ว่ายังมีอยู่อีกขั้นหนึ่งก็ไปหาค้นเมื่อระยะ ๒๘ วันทีเดียว กรณีจึงอาจเป็นว่าไนไตรท์ได้หมดไปก่อน๒๘ วันหลายวันแล้วก็ได้ ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์

เห็นว่าประเด็นไม่มีถึงว่าไนไตรท์ของพระแสงปืนของกลางหมดเมื่อใด เพราะผู้ชำนาญรับรองว่าในวันทำการทดลองหลังจากเสด็จสวรรคต ๒ วัน ไนไตรท์ยังอยู่แต่น้อยและขึ้นช้า ความสำคัญจึงอยู่ตรงที่ว่าน้อยและขึ้นช้า ซึ่งศาลอุทธรณ์ก็ได้พยายามวินิจฉัยมาอย่างละเอียดแล้วว่ารูปการควรเป็นไปในสถานใด เพราะฉะนั้นถึงแม้จะไม่ได้ความว่าไนไตรท์ได้หมดไปหลังจาก ๑๔ วันเท่าไร ย่อมไม่ทำให้เกิดผลทางคดีแตกต่างกัน ไม่ต้องสงสัยหากมีปัญหาโดยตรงว่าวันไหนแน่ที่ไนไตรท์สลายตัวหมดสิ้น เท่าที่พฤติการณ์ปรากฏมาแล้วแต่หนหลังคงไม่พ้นความสามารถของผู้ชำนาญไปได้

นายชิต สิงหเสนี จำเลย กล่าวหาว่านายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เบิกความตามอย่าง ดร. จ่าง รัตนรัต ซึ่งศาลอุทธรณ์ขอให้สังเกตว่าขณะที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เบิกความนั้นได้พ้นจากการบังคับบัญชาของ ดร. จ่าง รัตนรัต ไปอยู่โรงงานยาสูบแล้ว ไม่เห็นมีอะไรที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ จะต้องเอาอกเอาใจดร. จ่าง รัตนรัต เพื่อหวังจะได้รับความสนับสนุนอย่างใดอีก ครั้งที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ยังคงอยู่กรมวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ทดลองและทดสอบเกี่ยวกับกรณีสวรรคต นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ก็ได้รับความอิสระในการบันทึกนานาประการ โดย ดร. จ่าง รัตนรัต มิได้แทรกแซง เช่นการบันทึกเรื่องสนิมในการทดสอบครั้งหนึ่ง ซึ่งจะได้วินิจฉัยต่อไปเป็นต้น ดร. จ่าง รัตนรัต คงสงวนทีท่าไว้เพียงแต่ว่าเป็นผู้ชำนาญคนหนึ่งที่รู้เห็นการกระทำของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ มาตลอด ซึ่งอยู่ในฐานะที่ ดร. จ่าง รัตนรัต จะออกความเห็นได้เท่านั้น ตรงข้ามสมุด เอ.เค. ๑๒ เป็นบันทึกที่นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ถือว่าเป็นเครื่องเตือนความจำ ถ้าหากนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ จะกล้ากลับขาวให้เป็นดำ หรือกลับดำให้เป็นขาวนอกเหนือไปจากบันทึกนั้นแล้ว ผู้มีความรู้ความคิดชั้นบัณฑิต คงตระหนักดีว่าจะผลิตดอกออกผลเป็นฉันใด

นายชิต สิงหเสนี จำเลย กล่าวหาว่าการทดสอบครั้งที่ ๑ ในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๙ พอฟังได้ว่าได้มีการตรวจจริงแต่เป็นการกระทำของ ดร. จ่าง รัตนรัต ไม่ใช่กรมวิทยาศาสตร์และทำอย่างซุ่มซ่อน บางทีก็บอกวันที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ยิงปืนให้จดไว้ บางทีก็บอกระยะเวลายิง ไม่ได้บอกวันยิง ทั้งกลับเก็บภาษาสมุดไว้เอง ศาลอุทธรณ์เห็นว่าหน้าที่ของกรมวิทยาศาสตร์ไม่แต่จะทำการทดลองเท่านั้น ยังมีตลอดถึงการวินิจฉัยอันจะเป็นประโยชน์ต่อราชการของกรมวิทยาศาสตร์ด้วย พฤติการณ์เท่าที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ได้ปฏิบัติมาแล้วอยู่ในขอบ

เขตที่ควรกระทำ เพราะประการหนึ่งเป็นปัญหาโดยตรงว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกยิงในวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตหรือก่อนนั้น อีกประการหนึ่งเป็นโอกาสสมควรที่จะกระทำเพื่อหามาตรฐานเป็นประเดิมชั้นหนึ่งก่อนในวงจำกัดแต่เฉพาะปืนชนิดเดียว บรรดาการกระทำทั้งหลายได้ใช้ทั้งข้าราชการและเครื่องอุปกรณ์ของทางราชการทั้งนั้น และเป็นที่ทราบกันอยู่ในวงงานชั้นสูงของกรมวิทยาศาสตร์ เช่นนี้ก็ย่อมต้องเป็นการใช้อำนาจของอธิบดีโดยตรง ไม่ใช่ทำส่วนตัว ส่วนที่ว่าไม่ได้จดวันบ้าง เลขหมายปืนบ้าง เมื่อผลที่ประจักษ์ละม้ายคล้ายคลึงกันก็จะถือเอาเป็นเหตุสงสัยหาควรไม่ การที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ต้องเก็บบางสิ่งบางอย่างไว้ด้วยตนเองนั้น ก็เพราะสรรพสิ่งใดที่ยังเปิดเผยไม่ได้ สิ่งนั้นก็ยังคงเป็นความลับของราชการอยู่ในฐานะที่ได้ดำรงตำแหน่งถึงชั้นอธิบดีก็ย่อมต้องมีความหมายว่าเป็นผู้ที่ทางราชการยกย่องเชื่อถือ เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องรักษาความลับนั้น การที่ผู้ใหญ่จะเก็บเองควรสรรเสริญยิ่งกว่าติเสียอีก

นายชิต สิงหเสนี จำเลย ยกหนังสือของกรมวิทยาศาสตร์หมายเลข ๙๓ ขึ้นเป็นที่ตั้งว่า ดร. จ่าง รัตนรัต เคยบอกผู้บังคับการกองสอบสวนกลางว่าไม่สามารถหาระยะเวลายิงโดยไม่มีเครื่องมือและเคมีภัณฑ์พอที่จะพิสูจน์ให้ทราบแน่นอนได้ ประกอบกับ ดร. จ่าง รัตนรัต ไม่เคยเห็นปฏิกิริยาของไนไตรท์ในปืนมาก่อน พอมาเห็นปฏิกิริยาของพระแสงปืนของกลางในรูปที่ไนไตรท์ขึ้นช้ามาก เลยสงสัยว่าไม่ใช่เพิ่งยิงมาแล้วใน ๒ วัน คือไม่ใช่ปืนที่ทำให้เสด็จสวรรคต ทั้งนี้จึงเป็นอันว่ามิได้สืบเนื่องมาจากความรู้ความชำนาญ อีกประการหนึ่งถ้าเป็นความจริงว่า ดร. จ่าง รัตนรัต ลงความเห็นไว้แต่คราวทำการทดสอบครั้งที่ ๑ แล้ว เหตุใดจึงไม่แจ้งให้ตำรวจทราบเป็นทางการ ข้อที่ว่าผู้ใหญ่ทักท้วงว่าอย่าแกว่งเท้าหาเสี้ยนนั้น เป็นการแสดงว่าไม่เคารพต่อความจริง คือทั้งไม่กล้าสู้และไม่กล้าพูดตามที่เป็นจริง กรณีชวนให้คิดว่าความเห็นของ ดร. จ่าง รัตนรัต ในระยะหลังเกิดจากโน้มเอียงโดยอคติเพื่อจับผิดตามเจตจำนงของคณะรัฐประหาร

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถ้าพิจารณาข้อความตามอุทธรณ์ของจำเลยเพียงเผิน ๆ ความเสียหายก็จะตกอยู่แก่ ดร. จ่าง รัตนรัตอย่างยิ่ง แต่แท้จริงในท้องสำนวนปรากฏเหตุผลมากหลายอันควรแก่การที่จะพิจารณาให้ความเป็นธรรมต่อผู้ไม่มีโอกาสแก้ตัวได้บ้าง หาไม่แล้วอาจทำให้น้ำหนักคำพยานคลอนแคลน ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์ใคร่ครวญโดยตระหนักแล้วเพื่อความเข้าใจดีเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะทราบถึงความผันผวนทางการเมืองเป็นลำดับมาตั้ง

แต่วันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต ครั้งนั้นตกอยู่สมัยที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ไปถึงพระที่นั่งบรมพิมาน ก็ได้ให้นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย กับพระพี่เลี้ยง เนื่อง จิตตดุลย์เล่าเหตุการณ์ให้ฟังต่อหน้าท่านผู้ใหญ่ที่ไปประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีทั้งพระบรมวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ หลังจากปรึกษาหารือกันแล้วก็ได้มีแถลงการณ์ของสำนักพระราชวัง ประกาศให้ประชาชนทราบการเสด็จสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ว่าเป็นไปโดยอุบัติเหตุ กล่าวคือมีพฤติการณ์ชวนให้สันนิษฐานว่าคงจะทรงหยิบพระแสงปืนมาลูบคลำเล่นตามพระราชอัธยาศัยที่โปรดเช่นเคย โดยมิได้ทรงตรวจก่อนว่ามีกระสุนได้ขึ้นลำกล้องอยู่หรือไม่ แล้วคงจะหันปากลำกล้องขึ้นทรงตรวจดู เผอิญนิ้วพระหัตถ์ไปถูกไกปืนลั่นขึ้นถูกพระนลาฏ ตามทางสอบสวนไม่มีเหตุอันใดที่น่าสงสัยว่าจะมีผู้ลอบปลงพระชนม์ และไม่มีเหตุอันใดจะส่อให้เห็นว่าพระองค์ได้ทรงปลงพระชนม์เอง แต่ประชาชนมิได้เชื่อแถลงการณ์นี้ ส่วนมากกลับวิพากษ์วิจารณ์ไปในทำนองว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเพราะถูกลอบปลงพระชนม์ ถึงกับมีผู้ร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า นายปรีดี พนมยงค์ ฆ่าในหลวง ความข้อนี้ได้ทราบถึงนายปรีดี พนมยงค์ ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นต่อมาปรากฏว่านายกรัฐมนตรีออกประกาศลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ความว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้อนุมัติให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งให้มีหน้าที่สอบสวนพฤติการณ์ในการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต ให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานมาสอบสวนต่อหน้ากรรมการ ถ้ากรรมการประสงค์จะสอบถามหรือนำพยานหลักฐานอื่นมาพิสูจน์เพิ่มเติมอีกก็ได้ แล้วให้กรรมการรายงานเสนอรายละเอียดและความเห็นเพื่อกราบบังคมทูล แต่การสอบสวนเช่นว่านี้ยังมิทันลุล่วง นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประชุมคณะรัฐมนตรีที่ทำเนียบท่าช้างเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๙ (รายงานการประชุมหมายเลข ๑๓) นายปรีดี พนมยงค์ ได้แถลงต่อที่ประชุมว่า "มีเรื่องเกี่ยวกับนโยบายทั่วไป ตามที่เป็นอยู่ในเวลานี้เราได้พยายามทำงาน แต่มีคนกลุ่มหนึ่งคอยปลุกปั่นฉวยโอกาสให้เกิดความเสียหาย มีการใส่ร้ายในโรงหนัง ต้นมะขาม โฆษณาหนังสือพิมพ์ เมื่อคนไทยถูกเอายาพิษไปกรอกทุกวันก็เชื่อตามไปด้วยง่าย ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างนี้มีว่าเราจะอยู่หรือจะถอย เมื่อรู้แล้วว่าการกระทำนี้เลวทราม เมื่อเราจะอยู่แล้วก็ต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เวลานี้คนนึกว่าสงครามเลิก แต่ที่จริงนั้นภาวะฉุกเฉินยังอยู่ คำว่า

ฉุกเฉินหมายความไปถึงว่าตราบใดที่เราไม่ได้กลับไปสู่ฐานะเดิมภาวะฉุกเฉินก็ยังคงอยู่ สถิมที่วางหลายอย่างเราจำเป็นต้องปฏิบัติ ตอนนี้จะได้เซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ก่อน ฯลฯ ต่อไปก็เป็นอำนาจอธิบดีตำรวจดำเนินการ"

พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม) กล่าวว่า "ต่างจังหวัดที่ผมไปมา ได้สั่งเขาแล้วว่าควรอดใจรอฟังผลกรรมการสอบสวน ไม่เป็นการบังควรนำกรณีสวรรคตมาวิพากย์วิจารณ์ ควรสั่งทุกจังหวัดเป็นหนังสือลับเฉพาะ ห้ามมิให้เอาเรื่องนี้ใช้เป็นเครื่องมือประหัตประหารในการเลือกตั้ง"

นายปรีดี พนมยงค์ว่า "ผมขออนุมัติประกาศให้ทราบว่ามีภาวะฉุกเฉินส่วนอื่นมหาดไทยก็ทำไป"

พลโท จิระ วิชิตสงคราม (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) กล่าวว่า "การควบคุมหนังสือพิมพ์เกรงว่าจะมีผลสะท้อน"

นายปรีดี พนมยงค์ "ผมก็ได้แฟร์ตลอดมา แต่ต้องป้องกันไม่ให้ประชาชนถูกกรอกยาพิษ รีแอ๊คชั่นมีแน่"

เนื่องจากผลรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีดังกล่าว สำนักนายกรัฐมนตรีจึงออกแถลงการณ์รัฐบาลเรื่องภาวะฉุกเฉินลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๙ มีใจความว่าแม้สถานการณ์สงครามระหว่างประเทศไทยกับบางประเทศจะได้หยุดลงแล้วโดยสัญญาสมบูรณ์แบบ แต่ภาวะฉุกเฉินมิได้หมดไป เพราะบ้านเมืองยังหาได้มีสภาพเหมือนก่อนสงครามไม่ ยังมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงคราม บางประเทศก็ยังถือว่าสถานะสงครามกับประเทศไทยยังคงมีอยู่ การครองชีพก็ไม่กลับเข้าสู่ฐานะเศรษฐกิจอันดี การประทุษร้ายต่อศีลธรรมและจิตใจของประชาชนกลับมีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้งมีการปลุกปั่นบิดเบือนความจริงเป็นความเท็จ เอาความเท็จเป็นความจริงฉวยโอกาสทุกโอกาสและทุกวิถีทางเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว

ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกเหตุการณ์เพียงสังเขปขึ้นกล่าวนี้จะเห็นแล้วว่ารัฐบาลในสมัยนั้นได้วางนโยบายไว้อย่างไร ประการต้นได้ตัดเอาปัญหาเรื่องการถูกลอบปลงพระชนม์พระองค์เองออก คงเหลือสถานะเดียวเฉพาะว่าเป็นกรณีอุบัติเหตุซึ่งก็ได้พยายามที่จะให้ประชาชนเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อไม่อาจโน้มน้าวให้ประชาชนคล้อยเชื่อตาม ประการถัดไปนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีจึงจัดดำเนินไปในทางให้ประชาชนได้รับ

ทราบพยานหลักฐานโดยมีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์กรณีสวรรคตขึ้น จะเป็นโดยการตั้งกรรมการเช่นว่านี้มิได้ยังให้เกิดความเลื่อมใสหรือโดยประการใดๆ ก็ตาม ปรากฏปฏิกิริยาว่าไม่สามารถจะระงับการวิพากย์วิจารณ์ในทางที่ไม่เป็นมงคลเสียได้ดังแจ้งอยู่ในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีว่าทางด้านหนังสือพิมพ์ก็มิได้เอออวยด้วย กลับโฆษณาไปในทางที่ไม่เป็นผลดีต่อหัวหน้ารัฐบาล ส่วนด้านประชาชนก็มีการกล่าวขวัญไปในทางแง่ร้ายตามโรงภาพยนตร์และต้นมะขาม แม้การเลือกตั้งซึ่งกำลังจะทำกัน รัฐบาลในขณะนั้นก็เกรงไปว่าอาจมีผู้ยกกรณีสวรรคตขึ้นประหัตประหาร ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงตกลงในหลักการระงับปากเสียงนั้นโดยทางเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์อย่างหนึ่ง สั่งทุกจังหวัดมิให้ผู้ใดเอากรณีสวรรคตเป็นเหตุเพื่อประหัตประหารกันในการเลือกตั้งอย่างหนึ่งทางส่วนการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะนำพยานสอบสวนต่อหน้ากรรมการและประชาชนข้อสำคัญบางอย่างในการถามพยานที่เป็นแพทย์ก็ได้ถูกกำหนดให้ถามแต่ในวงขอบเขตที่จำกัด (ดูเอกสารหมายเลข ๑๓๑,๑๓๒,๑๓๓) เมื่อรูปการณ์กำลังเป็นไปเช่นนี้รัฐบาลขณะนั้นจึงหาทางออกโดยแถลงการณ์อ้างเอาภาวะฉุกเฉินเนื่องจากสถานะสงครามที่เพิ่งผ่านพ้นไปเป็นเหตุที่ตั้ง พร้อมกันนั้นก็ได้ประณามว่าได้มีการปลุกปั่นปั้นความจริงเป็นความเท็จ เอาความเท็จเป็นความจริงเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัวเป็นการกระทำอันไร้ศีลธรรมและศีลสัตย์ มีแต่จะก่อความเดือดร้อนและเป็นการยุยงให้เกิดเหตุร้ายในบ้านเมือง ถึงแม้จะได้กระทำถึงปานฉะนี้ก็ดูจะไม่สู้มีผลดีนัก เนื่องจากกรรมการคณะที่กล่าวไม่เห็นว่ากรณีเป็นเรื่องอุบัติเหตุ และได้บรรยายไว้ในความเห็นตอนหนึ่งว่ากรรมการไม่มีหน้าที่สืบสวนได้แต่นั่งฟังพยานบุคคลและพิจารณาหลักฐานซึ่งตำรวจสอบสวนโดยเปิดเผยและซักถามพยานบุคคลเท่านั้น ถึงแม้ตามประกาศตั้งกรรมการจะได้ให้อำนาจกรรมการสั่งให้สอบสวนพยานเพิ่มเติม แต่การที่จะสั่งสอบสวนพยานเพิ่มเติมได้นั้นก็ต้องอาศัยคำพยานหลักฐานที่ได้ฟังมาแล้วอันอาจเป็นลู่ทางให้สั่งสอบสวนเพิ่มเติมได้ ฉะนั้นหากมีสิ่งใดนอกเหนือไปกว่านี้คณะกรรมการก็มิอาจทราบได้

ระหว่างที่การเสด็จสวรรคตกำลังเป็นข่าวสับสน บ้างก็ว่าทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง บ้างก็ว่าพระองค์ท่านถูกลอบปลงพระชนม์ซึ่งค้านกับแถลงการณ์ทางวิทยุว่าเสด็จสวรรคตเพราะอุบัติเหตุ อีกทั้งสถานะการณ์ทางการเมืองก็ผันผวนเช่นนี้จึงน่าเห็นใจ ดร. จ่าง รัตนรัต ว่าไม่มีอะไรดีกว่าตอบผู้บังคับการกองสอบสวนกลางไปเพียงข้อเดียวก่อน ส่วนคำถามของ

ตำรวจเรื่องระยะเวลายิงที่ต้องงดตอบก็ปรากฏเหตุผลที่สมควรอีก เพราะเมื่อกรมวิทยาศาสตร์ยังหาหลักฐานประกอบที่แน่นอนไม่ได้ หากตอบไปก็จะเป็นการทรยศต่อวิทยาการที่ได้เล่าเรียนมา ต่อไปวันหนึ่งเมื่อรู้ถึงหูคนภายนอกก็จะเป็นเครื่องทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของกรมวิทยาศาสตร์ ใครเล่าจะเชื่อถือแม้แต่คนที่เบาความคิดก็คงไม่สรรเสริญเป็นแน่แท้ กระนี้หรือจะให้บุคคลที่มีความคิดไม่ผิดปกติกล้าเสี่ยงกระทำในสิ่งที่จะทำลายตัวเอง ยิ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระประมุขของชาติด้วยแล้วจำเป็นเหลือเกินที่จะต้องทำอย่างดีที่สุด เมื่อได้พิจารณาการทดลองและทดสอบซึ่งกรมวิทยาศาสตร์ได้ดำเนินเป็นขั้น ๆ มา จะเห็นว่าเป็นกิจการที่ต้องทำด้วยความละเอียดลออสุขุม มิใช่สักแต่ให้เสร็จไปวันหนึ่ง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ต้องใช้เวลาทั้งนั้นจึงจะได้ผลเป็นที่พอใจตามหลักวิชา นอกจากนี้เครื่องอุปกรณ์ก็ยังหาไม่ได้ เช่นปืนและกระสุนที่จะต้องใช้กับตัวเคมีของกรมวิทยาศาสตร์บางอย่างก็มีจำนวนจำกัดในท้องตลาดก็ขาดแคลนเพราะเพิ่งเสร็จสงครามใหม่ๆ แต่ ดร. จ่าง รัตนรัต ก็มิได้ละความพยายามไปติดต่อกับจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยที่จะได้เคมีภัณฑ์ทางหนึ่ง จัดการสั่งซื้อจากต่างประเทศอีกทางหนึ่ง ความสำเร็จจึงเป็นรูปร่างขึ้นมา หากจะแย้งว่าเมื่อกรมวิทยาศาสตร์ทราบผลการวิเคราะห์ แล้วทำไมจึงไม่แจ้งให้ผู้บังคับการกองสอบสวนกลางทราบความข้อนี้ จะพึงเห็นได้ว่าถ้าหากกรมวิทยาศาสตร์แสดงผลให้ประจักษ์ออกว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกยิงมาก่อนวันเสด็จสวรรคตแล้ว นโยบายของรัฐบาลก็จะพลันล้มเหลวเพราะจะเป็นเหตุสำคัญยิ่งยวดที่จะแปรรูปโฉมให้เป็นไปในทางว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์แต่ทางเดียว ทั้งนี้ย่อมกระทบถึงเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างมาก เมื่อคณะรัฐมนตรีตั้งปัญหาว่าจะสู้หรือจะถอยแล้วก็มีมติว่าไม่ถอยดังนี้ ปฏิกิริยาที่คืบคลานเข้าสู่กรมวิทยาศาสตร์ เฉพาะอย่างยิ่งดร. จ่าง รัตนรัต ผู้เป็นอธิบดีสถานไรนั้นย่อมเป็นสิ่งที่อาจคาดคิดกันได้ไม่สู้ยากนัก ข้อเท็จจริงเท่าที่ปรากฏในท้องสำนวนได้ความว่าเพียงแต่กรมวิทยาศาสตร์ยังคงทำการทดสอบเรื่อยมา ถึงจะไม่ได้เปิดเผยให้เป็นที่ทราบทั่วกันก็ไม่ได้ปกปิดเป็นความลับ บุคคลที่ควรรู้ ดร. จ่าง รัตนรัต ก็บอกให้รู้ เท่านี้ตัวดร. จ่าง รัตนรัต ก็ต้องถูกหาว่าเป็นศัตรูของรัฐบาล ถึงกับหม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ กับพลเรือตรี ชลิต กุลกำธร พลเรือตรีสงวน รุจิราภา เตือนให้ระวังตัว เพราะมีข่าวไม่ดีสำหรับ ดร. จ่าง รัตนรัต วันหนึ่งราวปลายเดือนกรกฎาคมหรือต้นสิงหาคม ๒๔๘๙ ดร. ประจวบ บุนนาค ได้บอกว่านายปรีดี พนมยงค์เอ่ยชื่อดร. จ่าง รัตนรัต เป็นทำนองไม่พอใจมาก ถึงกับเรียกว่าอ้าย โดยหาว่าแอนตี้

คอยคิดจะล้มรัฐบาล พูดจาใส่ร้ายนายปรีดีอยู่เสมอ จะให้ตำรวจเล่นงาน ดร. ประจวบ บุนนาค จึงช่วยแก้ว่าเห็นจะไม่เป็นความจริงเพราะรู้จักดีมาแต่อยู่เมืองนอก เป็นคนตรงพูดขวานผ่าซาก ไม่เกรงใจคนอยู่บ้าง ขอรับรองว่าเจตนาร้ายที่จะคิดล้มรัฐบาลคงไม่มี นอกจากนี้กิตติศัพท์จะถูกตำรวจจับก็มีข่าวแว่วมาเข้าหูอยู่แล้ว ดร. จ่าง รัตนรัต ก็ได้แต่จัดหาที่นอนหมอนมุ้งเตรียมตัวเข้าที่คุมขังเมื่อถูกตำรวจจับเท่านั้น ขอให้คิดดูว่าบุคคลใดที่ตกอยู่ในภาวะเช่นดร. จ่าง รัตนรัต อีกทั้งเหตุผลแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทางการประสงค์จะให้กรณีสวรรคตต้องเป็นไปในทำนองอุบัติเหตุเช่นนี้ ใครเล่าจะกล้าเผยอเสนอตัวเข้าสู่ภัยพิบัติที่มองเห็นอยู่รำไร อุดมคติในการเคารพต่อความจริงถึงจะมีอยู่สูงสักเพียงใดก็ยากนักที่จะหาผู้หาญแกว่งเท้าหาเสี้ยนดุจดังที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ถูกผู้ใหญ่ทัก แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าความจริงนั้นย่อมหนีความจริงไม่พ้น วันหนึ่งเมื่อถึงกาละและเทศะที่สมควรเรื่องก็จำต้องเปิดเผยออก และก็จะเป็นไปไม่ได้ว่าดร. จ่าง รัตนรัต จะกล้ากลับจริงให้เป็นเท็จ หรือกลับเท็จให้เป็นจริง เพราะมีสมุด เอ.เค. ๑๒ ที่คนอื่นคือนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เป็นหลักฐานรัดรึงอยู่

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยอุทธรณ์อ้างถึงการกระทำของกรมวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร. จ่าง รัตนรัต ว่ามีมลทินไม่ควรเชื่อฟังเป็นหลักฐานนั้น ศาลอุทธรณ์จึงไม่เห็นด้วย

ศาลอาญากล่าวความข้อหนึ่งในคำพิพากษาว่า ที่ฝ่ายจำเลยว่าอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบคำซักค้านของทนายจำเลยว่ารายใดมีไนไตรท์มากหรือน้อยกว่ากันนั้น ถ้าเป็นฝ่ายจำเลยแถลงขึ้นมาจริงแล้ว การยืนยันของอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ย่อมขาดรากฐานสนับสนุน แต่ศาลอาญาได้ตรวจดูคำเบิกความของอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์แล้ว หาเป็นเช่นนั้นไม่ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ ตอบซักค้านของทนายจำเลยว่าจะให้บอกว่ามี **ปริมาณ** ของไนไตรท์ในรายใดอยู่มากน้อยกว่ากันเท่าใดไม่ได้ต่างหาก คือหมายความว่ารายหนึ่งมีปริมาณของไนไตรท์มากหรือน้อยกว่าอีกรายหนึ่งเท่าใด อย่างนี้บอกไม่ได้เพราะไม่ได้ทำการทดสอบไปถึงอย่างนั้นด้วย หาใช่หมายความว่ารายใดมีมากหรือน้อยกว่าอีกรายหนึ่งเท่านั้นก็บอกไม่ได้ดังที่ฝ่ายจำเลยเข้าใจไม่

นายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงคัดค้านว่าศาลอาญายกคำให้การของ ดร. จ่าง รัตนรัต ขึ้นวินิจฉัยผิดจากที่ปรากฏในท้องสำนวน ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้ตรวจดูแล้ว ดร. จ่าง รัตนรัต

เบิกความไว้ว่า "นอกจากการทดสอบครั้งที่ ๔ และที่ ๕ แล้วบอกถึงปริมาณของไนไตรท์แต่ละรายว่ามีมากน้อยกว่ากันไม่ได้ เฉพาะการทดสอบครั้งที่ ๔ และที่ ๕ พอจะบอกได้ว่ารายใดมีมากหรือน้อยกว่ากันมากเท่าใดน้อยเท่าใดบอกไม่ได้ ทั้งนี้เพราะได้ใช้เครื่องดูดสีประกอบการทดสอบเพื่อดูผลให้แน่ยิ่งขึ้นด้วย"

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์ใคร่ครวญโดยถ่องแท้แล้ว ถ้าดูเพียงผิวเผินก็เหมือนกับว่าศาลอาญาวินิจฉัยความผิดจากท้องสำนวน แต่เมื่อพิจารณาจากเหตุผลทั่ว ๆ ไปที่กล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นว่าประเด็นที่พิพาทกันเป็นปัญหาเรื่องปฏิกิริยาของไนไตรท์ คือหมายถึงผลของการกระทำซึ่งเป็นเหตุให้เกิดอาการกิริยาสะท้อนมาเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่นนี้แล้วก็ต้องอาศัยปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยสีอย่างหนึ่งและเวลาช้าเร็วอีกอย่างหนึ่งเป็นเครื่องช่วยให้กำหนดว่าถ้าสีขึ้นเร็วและแก่ก็แปลว่าไนไตรท์มีมากหรือปืนนั้นยิงในเร็ววันหลังจากการพิสูจน์ ถ้าขึ้นช้าและสีอ่อนก็แปลว่าปืนนั้นได้ถูกยิงมานานแล้ว เพราะฉะนั้นโดยการเปรียบเทียบปฏิกิริยาดังกล่าวนี้ก็พอรู้ได้ว่ารายใดน่าจะมากหรือน้อยกว่าอีกรายหนึ่ง แต่ความประสงค์ที่ทนายจำเลยต้องการทราบคือ เฉพาะปริมาณว่ารายใดมีมากหรือน้อยกว่ากันเป็นปริมาณเท่านั้นเท่านี้ อย่างนี้ต่างหากที่ดร. จ่าง รัตนรัต ไม่อาจบอกได้ ซึ่งความจริงแล้วคำพิพากษาศาลอาญาก็ได้กล่าวเป็นนัยทำนองเดียวกับที่ศาลอุทธรณ์อธิบายมานี้ แต่เผอิญสั้นไปหน่อยก็เลยเป็นเหตุให้ฝ่ายจำเลยโต้แย้งขึ้น

ตามกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาบรรดาภาวะที่ปรากฏอยู่บนปืนของกลางทั้งมวลย่อมมีเหตุผลเกี่ยวพันถึงกันและกัน บางทีเหตุนั้นก็แสดงอาการที่ขัดแย้งซึ่งเป็นการทำลายน้ำหนักไปในตัว บางทีเหตุนั้นก็สนับสนุนกลมกลืนกับอีกเหตุหนึ่งซึ่งทำให้เป็นหลักฐานแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คดีนี้โจทก์นำสืบถึงภาวะซึ่งปรากฏที่พระแสงปืนของกลางว่า เฉพาะในลำกล้องนั้นอาจพิสูจน์ได้ทั้งทางเคมีเกี่ยวกับปฏิกิริยาของไนไตรท์ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยมาแล้ว นอกจากนี้ยังอาจพิสูจน์ได้ทางฟิสิคส์เกี่ยวกับสนิมอีก ซึ่งมีผลทำนองเดียวกับทางเคมีว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกยิงมาก่อนวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตหลายวัน ซึ่งนายชิต สิงหเสนีจำเลยได้อุทธรณ์โต้แย้งมามากเหมือนกัน ศาลอุทธรณ์จึงไม่อาจผ่านไปเสียได้

อันกำเนิดของสนิมในเนื้อเหล็กนั้นตามหลักวิชาได้ความจากพันเอกสุขุม ยั่งยืนรองเจ้ากรมสรรพาวุธทหารบกว่าสนิมเกิดขึ้นได้โดยการล้างปืนไม่สะอาดอย่างหนึ่ง เกิดจากการ

ยิงอย่างหนึ่ง ทั้งนี้จะรู้ได้ก็โดยต้องใช้แยกทางวิชาเคมี สนิมที่เกิดจากล้างไม่สะอาดไม่มีกรด ส่วนสนิมที่เกิดจากยิงนั้นเป็นผลเนื่องจากปฏิกิริยาของกรดของดินปืนไปถูกกับลำกล้อง กรดที่กล่าวนี้คือกรดกำมะถันและกรดดินประสิวที่ใช้ผสมกับสำลีเป็นดินปืน เมื่อยิงปืนแล้วกรดนี้ก็จะรวมกับความชื้นของอากาศไปติดกับลำกล้องอีกที ตัวกรดและความชื้นไม่อาจเห็นด้วยตา เมื่อยิงใหม่ ๆ คงเห็นแต่กากดินปืนที่เผาไหม้แล้วและยังเผาไม่ไหม้ ดินปืนในลูกปืนนั้นก่อนยิงเป็นสีเขียวนวล (เขียวขี้ม้าอ่อน) และกากของมันที่ไม่ไหม้ก็เป็นสีเขียวนวล ส่วนที่ไหม้เป็นสีดำ กากดินจะเห็นได้หรือไม่ต้องแล้วแต่ลูกปืนว่าทำจากโรงงานใด เพราะบางโรงงานเขาทำลูกปืนกลมือ ลูกปืนชนิดนี้กากดินพอเห็นได้ แต่ถ้าลูกปืนนั้นทำจากโรงงานที่เขาตั้งใจใช้สำหรับปืนพกแล้วกากดินเกือบมองไม่เห็นเลย ทั้งนี้รวมทั้งลูกปืนที่ใช้กับปืนชนิดของกลางด้วย ลูกปืนที่ทำจากโรงงานเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ชนิดเดียวกัน การเผาไหม้ย่อมคล้ายคลึงกัน ก่อน ๔–๕ วันที่จะมีสนิมนั้น ถ้าดูลำกล้องปืนแล้วจะเห็นเป็นสีควัน ต่อมาเมื่อเป็นสนิมแล้วในลำกล้องจะเป็นสีแดงคล้ายดินแดง ชั้นแรกเป็นสนิมธรรมดาก่อน แต่ในกระบอกปืนหนึ่งๆ มีเนื้อเหล็กไม่เท่ากัน เนื้อเหล็กตรงไหนอ่อนสนิมนั้นจะกินเนื้อเหล็กตรงนั้นลึกลงไปและมองเห็นเป็นสนิมขุมขึ้น ถ้าลงได้เกิดสนิมขุมแล้วจะเช็ดล้างให้หมดได้ยาก แต่ถ้าเมื่อเกิดเป็นสนิมขุมขึ้นใหม่ ๆ แล้วรีบเช็ดล้างจนเนื้อเหล็กรอยสนิมขุมนั้นราบลงไปเท่ากัน ก็พอทำให้สนิมขุมหายไปได้ ถ้าปืนที่เกิดสนิมขุมแล้วทำการเช็ดล้างไม่หมดไปทีเดียวกลับเอาไปทำการยิงใหม่ สนิมขุมที่เช็ดล้างไม่หมดนั้นจะทำให้เกิดเป็นสนิมขุมตรงนั้นง่ายขึ้น

เพื่อให้เป็นที่ไว้วางใจว่าหลักวิชาดังกล่าวไม่ผิด ควรทราบวิทยฐานะของพันเอก สุขุม ยั่งยืน ว่านอกจากเป็นรองเจ้ากรมสรรพาวุธทหารบก ทำการบังคับบัญชากรมช่างแสงด้วยแล้วยังเป็นผู้ชำนาญคนเดียวของช่างแสงอีก กรมช่างแสงมีหน้าที่ทำและค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาการอาวุธ พันเอก สุขุม ยั่งยืน ทำงานในกรมช่างแสงมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ ระหว่างนั้นได้ออกไปศึกษาวิชาเกี่ยวกับการทำปืนเล็ก ปืนพก ปืนกลที่ใช้ในการสงคราม และปืนอื่น ๆ ด้วย ๒ ปี รวมทั้งสิ้นเป็นเวลากว่า ๒๐ ปี ราชการในหน้าที่คือการทำ ซ่อมปืนเล็ก ปืนกล ตลอดจนการออกแบบและตรวจปืนกับกระสุนปืนทุกชนิด นับว่าพันเอก สุขุม ยั่งยืน เป็นผู้ชำนาญที่สามารถใช้หลักวิชาให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปืนได้อย่างน่าเชื่อถือ

ได้ความจากพันเอก สุขุม ยั่งยืน ว่าเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตตอน

แรก ๆ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ส่งพระแสงปืนของกลางอันเป็นปืนสมัยสงครามซึ่งต้องประกอบขึ้นด้วยเหล็กอย่างดีไม่เกิดสนิมง่ายไปให้ตรวจตามหนังสือของผู้บังคับการตำรวจกองสอบสวนกลาง ลงวันที่ ๑๔ และ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ขณะนั้นเป็นเวลาหลังจากที่กองสอบสวนกลางส่งพระแสงปืนของกลางไปให้กรมวิทยาศาสตร์ทำการพิสูจน์ทดลองแล้ว พันเอก สุขุม ยังยืน จึงไม่ได้เบิกความถึงสนิมว่ามีอยู่ที่พระแสงปืนของกลางอย่างไรบ้างหรือไม่ นอกจากให้แนวความรู้เกี่ยวกับการกำเนิดและวิเคราะห์ถึงสนิมเท่านั้น ซึ่งพอจะเป็นเครื่องช่วยวินิจฉัยคำพยานปากอื่นได้ถนัดยิ่งขึ้น จากหลักวิชานั้นเท่าที่ควรยกมากล่าวในที่นี้ พอแยกออกได้เป็น ๓ นัย นัยหนึ่งถ้าเป็นสนิมขุมแล้วก็อาจเห็นได้ชัด ถึงแม้จะได้เช็ดล้างแล้วก็ยังรู้ได้ว่าปืนกระบอกใดเคยเกิดสนิมขุมแล้วหรือไม่ คือเหล็กที่ดีจะมองดูเป็นเงา ส่วนที่เป็นสนิมขุมจะเป็นจุดสีดำ อีกนัยหนึ่งเกี่ยวกับสนิมธรรมดา ถ้าไม่ถึงขั้นที่จะเป็นสีคล้ายดินแดงแล้วไม่อาจเห็นด้วยตาได้ ปืนที่ยิงแล้วทิ้งไว้ ๒๔ ชั่วโมงเอาผ้าขาวใส่เข้าไปในลำกล้อง รูดเอาสิ่งในลำกล้องออกมา แล้วเอาไปแยกทางเคมีจึงจะรู้ได้ว่ามีสนิมหรือไม่ ก่อน ๔–๕ วันที่จะมีสนิมนั้น ถ้าดูลำกล้องปืนแล้วจะเห็นเป็นสีควันปืนอย่างของกลางนี้ ถ้ายิงด้วยกระสุนของมันแล้วทิ้งไว้จะเกิดเป็นสนิมเห็นได้ด้วยตาอย่างน้อยต้อง ๔–๕ วัน

ดร. จ่าง รัตนรัต และนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เป็นผู้ชำนาญทางวิทยาศาสตร์มาช้านาน อีกคนหนึ่งคือนาวาเอก สมพันธ์ บุนนาค ก็เคยศึกษาทั้งวิชาทางวิทยาศาสตร์และเคยศึกษาวิชาเกี่ยวกับปืนและดินปืนมา บุคคลเหล่านี้ย่อมอยู่ในฐานะที่จะเชื่อได้ว่าคงรู้จักสนิมแน่ ทั้งตามหลักวิชาก็เป็นสนิมที่อาจเห็นได้ง่ายด้วยสายตาในวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ หลังจากสวรรคตเพียง ๒ วัน บุคคลเหล่านี้ก็ได้เห็นพระแสงปืนว่ามีสนิมมากมายในลำกล้อง ส่วนในร่องเกลียวหมุนบางแห่งถึงกับเป็นสนิมขุม ทั้งนี้นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ได้ทำการตรวจอย่างละเอียด โดยใช้สำลีเช็ดภายในลำกล้องแล้วบันทึกไว้ทันทีในสมุด เอ.เค. ๑๒ หน้า ๑๓๖ ดร. จ่าง รัตนรัต ลองถามความเห็น นาวาเอก สมพันธ์ บุนนาค ตอบว่ายิงหลายวันแล้วจึงมีสนิมมาก ดร. จ่าง รัตนรัต ถามอีกว่าบอกได้ไหมว่ายิงมาแล้วนานเท่าใด นาวาเอก สมพันธ์ บุนนาค ตอบว่าบอกยากเพราะดูด้วยตาเปล่า แต่มีสนิมเช่นนี้ต้องใช้ยิงมาแล้วเป็นแรมอาทิตย์ขึ้นไป กี่อาทิตย์บอกไม่ได้ ความข้อนี้แม้จะเป็นเพียงความเห็นแต่ก็เป็นความเห็นที่มีความจริงสนับสนุน กล่าวคือได้ความจาก นาวาเอก สมพันธ์ บุนนาค ว่าที่ยืนยันเช่นนี้เพราะเคย

ยิงปืนส่วนตัวแล้วทิ้งไว้ ๓–๔ วันไม่เห็นมีสนิมมาก กับได้ความทำนองเดียวกันจากพันเอกสุขุม ยั่งยืน ว่าได้เคยทดลองยิงปืนแล้วทิ้งไว้ไม่ล้าง ๔–๕ วัน จึงจะเกิดสนิม ทั้งยืนยันอีกว่าปืนชนิดเดียวกับพระแสงปืนของกลางนี้ เมื่อใช้ยิงแล้วจะเกิดเป็นสนิมไม่เร็วไปกว่าปืนอื่นที่ได้เคยทดลองมาแล้ว

อนึ่ง เนื่องจากการทดสอบของกรมวิทยาศาสตร์ตามที่ปรากฏในสมุด เอ. เค. ๑๒ นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ได้เอาใจใส่ตรวจตราดูสนิมตามหลักการที่กรมวางไว้เป็นส่วนมาก รายระยะยิง ๘ ชั่วโมง เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ โดยปืนหมายเลข ๓๑๓๑๒๖ รายระยะยิง ๒๔ ชั่วโมง ปืนหมายเลข ๓๑๓๑๒๖ รวม ๒ ครั้ง กับรายระยะยิง ๔๘ ชั่วโมง เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๙ โดยปืนหมายเลข ๓๑๓๑๒๖ เหล่านี้ไม่มีสนิมเลย ต่อถึงระยะยิง ๔ วัน เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๙ กับระยะยิง ๘ วัน เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๙ โดยปืนหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ ทั้งสองรายนี้มีสนิมอยู่มาก

แต่มีรายหนึ่งคือระยะยิง ๔๘ ชั่วโมง เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ โดยปืนหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ ซึ่งได้มีการสืบแสดงและซักค้านกันชั้นศาลอาญาพิจารณามากมาย และในชั้นอุทธรณ์นี้ นายชิต สิงหเสนี จำเลย ก็ยังติดใจคัดค้านอยู่อีก ทั้งนี้ก็เนื่องจากสมุด เอ.เค. ๑๒ หน้า ๑๓๘ บันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า "ใช้เช็ดโดยสำลีมีสนิมและกลิ่นดินปืนเล็กน้อย รอยเกลียวหมุนสะอาด รอยเกลียวบุ๋มมีรอยสนิมปรากฏ เมื่อเช็ดด้วยน้ำมันหายไปส่วนมาก" ถึงแม้ขณะนั้น ดร. จ่าง รัตนรัต จะอยู่ด้วยทั้งที่มีความเห็นขัดแย้งว่าวัตถุนั้นไม่ใช่สนิมก็ดี แต่ ดร. จ่าง รัตนรัต ก็หาได้แทรกแซงบังคับนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ให้ต้องบันทึกเป็นอย่างอื่นไม่ จนกระทั่งคดีถึงศาล ดร. จ่าง รัตนรัต จึงแสดงความเห็นของเขาออกว่าไม่ใช่สนิม โดยได้ส่องดูในลำกล้องปืนเหมือนกันไม่เห็นมีสนิมจับในลำกล้อง บนสันเกลียวก็ใสสะอาด ใช้สำลีแยงลำกล้องดูก็มีแต่สีดำ ๆ ติดออกมา ซึ่งไม่ใช่สีสนิม คงเป็นสีที่เกิดจากความสกปรกอยู่ในลำกล้อง แต่ที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ไม่ได้จัดการให้มีการพิสูจน์ทางเคมีเพราะเห็นว่านายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ไม่ใช่ช่างแสงอาจเห็นผิดไปก็ได้ ทั้งในเรื่องตรวจวิเคราะห์นี้ก็คือเอาผลทางเคมีเป็นสำคัญและเด็ดขาด ส่วนการดูสนิมเป็นเรื่องทางช่างแสงถือเป็นส่วนประกอบเท่านั้น ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์ข้อความตามบันทึกนั้นเห็นว่าเป็นข้อความที่หย่อนคลายอยู่ในตัว ตอนต้นแม้จะเขียนว่าใช้เช็ดโดยสำลีมีสนิมก็ตาม แต่ตอนต่อมาก็ได้หมายเหตุไว้ว่ารอยเกลียวหมุน

สะอาด รอยเกลียวบุ๋มมีรอยสนิมดังนี้ การก็จะเป็นว่าที่ว่าสนิมนั้นที่แท้คือ **รอย** เพราะฉะนั้นเมื่อนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ถูกอ้างเป็นพยานจึงอธิบายความข้อนี้โดยอาศัยคำว่า **รอย** สนิมเป็นหลักว่าเป็นสีน้ำตาลปนเขม่าดำ ๆ ลักษณะคล้ายสนิม ทำให้เข้าใจในขณะนั้นว่าเป็นสนิมจึงได้บันทึกไว้ว่าเป็นรอยสนิม แต่บัดนี้เห็นว่าจะไม่ใช่สนิมเพราะไม่ได้ตรวจด้วยกล้องอย่างหนึ่งและเวลานั้นมีความสนใจในเรื่องจะหาไนไตรท์มากกว่าเรื่องสนิม

นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ มาเป็นพยานเมื่อไปประจำอยู่โรงงานยาสูบแล้วความคิดที่ว่าเพื่อเอาใจนายคือ ดร. จ่าง รัตนรัต เป็นอันไม่มี อันความเข้าใจผิดนั้นอาจเป็นได้ทุกรูปทุกนาม ซึ่งนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ก็มิได้ปฏิเสธข้อนี้ กลับแสดงความบริสุทธิ์ใจออกมาว่าขณะนั้นสนใจในเรื่องหาไนไตรท์ยิ่งกว่าสนิม จึงไม่ได้ตรวจด้วยกล้องขยาย ซึ่งผิดกับเมื่อนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ ตรวจพระแสงปืนของกลางโดยใช้กล้องขยายตรวจดูสำลีที่เช็ดลำกล้อง เท่ากับว่าได้ทำการตรวจพิสูจน์ทั้งในทางเคมีและฟิสิคส์ แต่การปฏิบัติต่อปืนที่โต้เถียงกันนี้ขาดน้ำหนักเพราะไม่ได้ตรวจตามหลักวิชาทางฟิสิคส์ และหากจะพิจารณาถึงลักษณะที่ทำให้นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เข้าใจว่าเป็นสนิมโดยอาศัยว่าเห็นเป็นสีน้ำตาลปนเขม่าดำ เปรียบเทียบกับความรู้ที่ได้จากพันเอก สุขุม ยั่งยืน แล้วก็จะเป็นว่าในส่วนที่เป็นสีดำ คือดินปืนที่ไหม้แล้ว สำหรับสีน้ำตาลก็กำกวมอาจใกล้ไปทางสีดินปืนที่ไหม้ไม่หมดทีเดียวก็ได้ ความเข้าใจผิดโดยมิได้หาความแน่นอนโดยกล้องขยายจึงอาจมีขึ้นได้ง่าย อย่างไรก็ดีเมื่อคำของนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ หนักคล้อยไปข้างดร. จ่าง รัตนรัต และพิจารณาถึงเหตุอีกประการหนึ่งที่ ดร. จ่าง รัตนรัต ได้ใช้ความสังเกตเปรียบเทียบสภาพในลำกล้องปืนกระบอกที่โต้เถียงกับลำกล้องพระแสงปืนของกลาง ก็ได้เห็นว่าผิดกันมากอย่างเห็นชัด คือในลำกล้องปืนที่โต้เถียงใสเป็นมัน แต่ในลำกล้องพระแสงปืนของกลางด้าน ๆ ไม่มันเหมือนฉะนี้แล้ว คำของ ดร. จ่าง รัตนรัต ย่อมมีน้ำหนักกว่า

โดยเหตุผลที่บรรยายมานี้ศาลอุทธรณ์จึงเห็นด้วยกับสรุปผลที่ศาลอาญากล่าวว่าในระยะที่ยิงทิ้งไว้เพียง ๒ วัน หรือเร็วกว่านั้นหามีสนิมเกิดขึ้นไม่ จะมีสนิมบ้างก็ต้องถึงระยะ ๔ วัน และถ้าถึง ๘ วันสนิมยิ่งมากขึ้น

นายชิต สิงหเสนี จำเลย คัดค้านว่าจริงอยู่ที่นาวาเอก สัมพันธ์ บุนนาค เคยยิงปืนส่วนตัวแล้วทิ้งไว้ ๓-๔ วันไม่เห็นมีสนิม แต่ไม่ได้ความว่าเป็นปืนชนิดใดทำในสมัยไหน สภาพ

ของปืนเก่าใหม่ใช้มาก ๆ หรือไม่ค่อยใช้อย่างไรอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผลเกิดขึ้นแตกต่างกันนั้น ศาลอุทธรณ์เห็นว่าความเข้าใจที่ซักถามนาวาเอก สัมพันธ์ บุนนาค กันมานั้นอยู่ในวงว่าปืนสั้นตามที่พันเอก สุขุม ยั่งยืน เบิกความว่าเป็นปืนพกที่ใช้ในการสงครามมีแบบสตาร์ แบบโคลท์ แบบเบรานิง แต่เหล็กลำกล้องสำหรับ ๓ แบบนี้ โคลท์ดีที่สุด เพราะฉะนั้นปืนของกลางอันเป็นแบบโคลท์ที่กองทัพอเมริกันทำขึ้นใช้ในการสงครามจึงทำขึ้นด้วยเหล็กดีทั้งนั้น เพราะหลักทั่ว ๆ ไปเหล็กที่ทำลำกล้องปืนต้องเหนียวและแข็งกันความดันได้ไม่แตกง่าย และไม่เป็นสนิมง่าย อย่างไรก็ดีเฉพาะในทางเกิดสนิมแล้วปืนทั้ง ๓ อย่างคล้ายกัน การจึงเป็นว่าถึงแม้จะไม่ได้ความว่าปืนที่นาวาเอก สัมพันธ์ บุนนาค เคยทดลองยิงเป็นปืนอะไร ก็จะไม่มีผลผิดแผกแตกต่างกันนัก หรือหากจะแย้งว่าปืนนั้นเหล็กเลวกว่าก็จะเป็นว่าสำหรับปืนที่ทำด้วยเหล็กดีกว่าเช่นปืนโคลท์อันเป็นชนิดดีที่สุดนั้นก็น่าเกิดสนิมช้ากว่า และอย่างไรเสียก็คงไม่เกิดเร็วกว่านี้ซึ่งเป็นระยะใกล้เคียงกับที่พันเอก สุขุม ยั่งยืน กล่าวมาก แต่ถ้าเป็นสนิมขุมแล้วก็จะหนักยิ่งกว่านี้ เพราะชั้นแรกจะเกิดเป็นสนิมธรรมดาก่อนต่อนานเข้าจึงจะกลายเป็นสนิมขุม ซึ่งถึงจะไม่ได้ทดลองกัน พันเอก สุขุม ยั่งยืน ก็ได้ตอบคำถามทนายจำเลยไว้ว่าถ้าให้ลองประมาณดูถ้าจะเกิดสนิมขุมแล้วเห็นจะต้องทิ้งไว้เป็นเดือน ๆ

นายชิต สิงหเสนี จำเลย เสนอขอให้พิเคราะห์คำให้การตอนหนึ่งของนาวาเอก สัมพันธ์ บุนนาค ซึ่งมีความว่าถ้ามีสนิมอยู่ทั่ว ๆ ไป ตามปกติไม่มากเกินไปเมื่อยิงไปแล้ว ๑ นัด สนิมที่สันเกลียวอาจจะหมดไปได้ หรือเกือบหมด แต่ที่ร่องเกลียวไม่หมด สนิมขุมอาจกัดและเกิดขึ้นได้ทั้งที่สันเกลียวและร่องเกลียว ที่ปืนกระบอกของกลางได้พบสนิมขุมที่ร่องเกลียว หรือที่เรียกว่าเกลียวบุ๋ม ถ้าปืนมีสนิมขุมที่ร่องเกลียวดังว่ามานี้ การยิงไป ๑ นัดไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้สนิมนั้นหมดไปได้ ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องด้วยกับศาลอาญาว่าถ้าหากก่อนยิงมีสนิมที่เกิดขึ้นเองอยู่บ้างแล้ว กำลังถีบดันของกระสุนปืนที่ถูกรีดแล่นออกจากลำกล้องไปในขณะที่ลั่นไกปืนนั้นย่อมจะเสียดสีสนิมให้ติดตามออกไปด้วย แม้จะไม่หมดสิ้นทีเดียวก็คงเหลือค้างอยู่เป็นส่วนน้อย และเมื่อได้พิจารณาตามความรู้สึกของ ดร. จ่าง รัตนรัต นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ นาวาเอกสัมพันธ์ บุนนาค ซึ่งได้เห็นสนิมขุมมีมากมายเกินกว่าที่ควรจะเป็นสำหรับปืนที่เพิ่งยิงครั้งสุดท้ายในวันเสด็จสวรรคตแล้ว จึงไม่อาจลบล้างเหตุผลทั้งหลายที่แสดงว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกยิงมาก่อนวันเสด็จสวรรคตไปเสียได้ ทั้งนี้ยังมีข้อ

สนับสนุนอีกประการหนึ่งคือปรากฏการณ์ที่นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ได้เห็นในวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต แต่โดยที่ นายชิต สิงหเสนี จำเลย อ้างเหตุหลายประการในอุทธรณ์ว่า ศาลไม่ควรรับฟังนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ แต่โจทก์ก็ยืนยันว่าเป็นผู้สมควรที่ศาลจะเชื่อได้ ศาลอุทธรณ์จึงไม่อาจผ่านการพิจารณาไปเสียได้อีก

ความปรากฏว่าเมื่อเกิดเหตุแล้ว นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ได้ถูกตามตัวจากบ้านให้เข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานแต่เช้า ๑๐ นาฬิกาเศษ ตอนเที่ยงระหว่างนั่งรอรับประทานอาหารอยู่ที่โต๊ะซึ่งมีนายตำรวจผู้มีหน้าที่ถามจดปากคำอยู่ด้วย ก็ได้เห็นปืนกระบอกหนึ่งวางอยู่บนโต๊ะนั้น นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ จึงถามนายตำรวจผู้นั้นได้ความว่าเป็นปืนของกลาง จึงหยิบขึ้นส่องดูลำกล้องทางปากกระบอกเห็นลำกล้องสกปรกมากและมีสนิมอ่อน ๆ จับอยู่ที่เกลียวใน มีความแปลกใจว่าถ้าถูกใช้ยิงเมื่อตอนเช้าทำไมลำกล้องจึงสกปรกเช่นนั้น จึงจดเลขหมายไว้เพื่อสอบว่าเป็นพระแสงปืนของล้นเกล้าล้นกระหม่อมหรือมิใช่ แต่สืบไม่ได้ความ หลายวันเข้ากระดาษที่จดเลขนั้นหายไป

จริงอยู่นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ มิได้มีความชำนาญเป็นพิเศษ หรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการสืบสวนสอบสวนโดยตรงดุจดังนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลายซึ่งไปดำเนินการอยู่ในวันนั้น แต่นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ก็ได้รับราชการในหน้าที่ตำรวจมาช้านานตั้งแต่ชั้นประทวนจนได้ดำรงตำแหน่งสารวัตรในที่สุด อย่างน้อยก็คงมีความรู้อยู่บ้างว่าเมื่อปรากฏการตายโดยผิดธรรมชาติเกิดขึ้น อาวุธที่เกี่ยวข้องกับการตายนั้นควรแก่การที่จะต้องเอาใจใส่ก่อนสิ่งอื่นใด ตามที่เป็นจริงในวันนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นผู้ใหญ่ก็ได้ใฝ่ใจอยู่ไม่น้อยโดยเฉพาะนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ จะว่าไม่ได้เกี่ยวข้องในการสอบสวนเนื่องจากการเสด็จสวรรคตก็ไม่ถูก เพราะมีหลักฐานว่าพระแสงปืนเมาเซอร์ และเอฟ. เอม อีก ๒ กระบอกซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย นำไปมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ นายร้อยตำรวจเอกธานี สาธรกิจก็เป็นผู้จัดทำบันทึก (หมายเลข ๘๔) อนึ่งสำหรับความรู้สึกของนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็มีอยู่อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากทางราชการจัดให้ไปเป็นนายตำรวจติดต่อราชองครักษ์เวรประจำอยู่ในพระราชฐาน มีหน้าที่ติดตามเสด็จภายนอกราชฐานทั้งในกรุงและหัวเมืองตั้งแต่แรกที่เสด็จนิวัตถึงประเทศไทยตลอดมาจนเสด็จสวรรคต อันสถานการณ์เป็นอยู่อย่างไรก็พอรู้ เป็นต้นว่าก่อนที่นายฉันท์ หุ้มแพร หัวหน้ากองมหาดเล็กซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้ชิด

เบื้องพระบาทยุคลถึงแก่ความตาย นายฉันท์ หุ้มแพร เคยปรารภกับนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ว่าเป็นห่วงลันเกล้าลันกระหม่อมเหลือเกินอยากให้เสด็จกลับนอกเสียเร็วๆ ครั้งหนึ่งเมื่อลันเกล้าลันกระหม่อมเสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งที่มีผู้คอยถวายความพิทักษ์อยู่แล้ว นายฉันท์ หุ้มแพร ก็ยังต้องเอาปืนกลติดมือไปด้วย ระหว่างที่ลันเกล้าลันกระหม่อมประทับ ณ คุ้มขุนแผน นายฉันท์ หุ้มแพร ยังมอบปืนให้นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ถือติดตามลันเกล้าลันกระหม่อมโดยใกล้ชิด โดยบอกให้ทราบว่าเผื่อพระองค์ท่านจะต้องใช้ปืนกระบอกนั้นบ้าง ทั้งนี้จึงเป็นที่เห็นได้ว่านายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ มีเหตุผลพิเศษสมควรที่จะเอาใจใส่ต่อพระแสงปืนของกลางซึ่งมีการกล่าวอ้างว่าได้มาจากข้างพระวรกาย บนพระแท่นบรรทม ถึงกับจดเลขหมายของปืนไว้เพื่อสืบดูว่าใช่พระแสงปืนของพระองค์ท่านหรือมิใช่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งการระแวดระวังของนายฉันท์ หุ้มแพร ยังเป็นเครื่องโน้มน้าวใจให้คิดถึงการเสด็จสวรรคตโดยปัจจุบันทันด่วนว่าถ้าพระแสงปืนของกลางไม่ใช่ของพระ-องค์ท่านแล้ว ก็น่าจะต้องเป็นในรูปถูกลอบปลงพระชนม์ แต่เมื่อเที่ยวสอบถามพวกมหาดเล็กได้ความว่าคงเป็นพระแสงปืนกระบอกใหม่ที่ยังไม่มีในบัญชี ทั้งนายฉันท์ หุ้มแพร ผู้รู้ดีก็ตายเสียแล้ว นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ก็จำต้องเลิกความพยายามเพียงเท่านั้นซึ่งกระดาษที่จดหมายเลขปืนย่อมไม่มีประโยชน์อีกต่อไป ถ้านายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ มีความไม่บริสุทธิ์ใจอยู่บ้างแล้ว เพียงแต่จะก่อให้เกิดกระดาษอย่างนั้นขึ้นก็คงไม่ยากเย็นอะไรนัก

รูปการณ์เช่นนี้ศาลอุทธรณ์จึงไม่เห็นว่าจะควรตั้งสงสัยในนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ อย่างไร นอกจากนี้ยังปรากฏคำให้การของนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ ตอนหนึ่งว่าไม่ใช่บุคคลที่ให้การผืนเหตุตามที่ควรเป็นจริง เช่นเบิกความว่าได้ส่องดูลำกล้องเห็นเท่าที่สายตาจะมองเข้าไปได้ราว ๑ องคุลีเท่านั้น ลึกเข้าไปเห็นรางๆ ไม่ชัด

นายร้อยตำรวจเอกธานี สาทรกิจ ผู้นี้เคยใช้เคยชินและรู้จักลักษณะของปืนชนิดเดียวกับพระแสงปืนของกลางมาก่อนระหว่างเมื่อนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ปฏิบัติหน้าที่เสรีไทยคราวสงครามมหาเอเซียบูรพา ถึงกับได้ฝึกให้คนอื่นใช้ตลอดว่าเมื่อยิงแล้วจะมีลักษณะเป็นอย่างไร มิใช่ว่านายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ จะเพิ่งเคยเห็นพระแสงปืนของกลางเป็นกระบอกแรก ดังนั้นนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ จึงย่อมรู้ดีว่าสิ่งสกปรกที่ปากลำกล้องนั้นไม่ใช่สีแดงที่เกิดจากหัวกระสุนทองแดงแต่เป็นสีของสนิม ซึ่งไม่ยากเกินไปนัก

ถึงกับจะไม่รู้จักสนิม เพราะนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ สามารถบอกลักษณะที่ผิดกันได้ว่าลักษณะของสนิมขึ้นคล้ายเป็นสะเก็ด ถ้าเป็นสีแดงหัวกระสุนจะเป็นสีทองแดงรีดรื่น และตามลักษณะที่กล่าวนี้จะเห็นว่าผิดกับกระบอกหมายเลข ๑๐๑๑๓๖๐ ซึ่งได้วินิจฉัยมาแล้วเพราะกระบอกนั้นทิ้งร่องรอยของดินปืนที่ถูกไหม้สีดำให้ประจักษ์อยู่ ส่วนข้อที่จำเลยแย้งว่านายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ เช่น นายพลตำรวจโท พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ และนายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล และรักษาการแทนผู้บังคับการกองสอบสวนกลางในขณะนั้น ไม่ได้เบิกความแสดงข้อสงสัยพิรุธในลักษณะของพระแสงปืนของกลางอย่างใดนั้น เมื่อความไม่ปรากฏเป็นอย่างอื่นก็ทราบไม่ได้ว่านายตำรวจทั้งสองนี้เคยได้ล่วงรู้พฤติการณ์พิเศษอันก่อให้เกิดความปริวิตกห่วงใย ดังเช่นที่นายฉันท์ หุ้มแพร เคยปรารภกับนายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ เพราะฉะนั้นสาเหตุที่จะชักจูงให้มีความคิดเห็นในทางอื่นนอกเหนือไปจากความต้องการของผู้ใหญ่ทางการเมืองซึ่งอ้างไปในทางรักษาพระเกียรติยศ ว่าเป็นเรื่องอุบัติเหตุจึงย่อมเป็นไปไม่ได้ ส่วนข้อที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย แย้งว่านายร้อยตำรวจเอก ธานี สาทรกิจ ไม่เคยบอกข้อพิรุธสงสัยแก่ใครแม้ผู้บังคับบัญชาของตนเองนั้น ศาลอุทธรณ์ไม่เห็นมีข้อความอย่างนี้ในคำให้การของเขา

อนึ่งพลตรีวิเชียร สุตันตานนท์ ซึ่งเคยรู้จักปืนชนิดพระแสงปืนของกลางอย่างดีได้อธิบายว่าปืนชนิดนี้ชาวอเมริกันเรียกว่าปืนขนาด ๐.๔๕ นิ้ว ถ้าคิดเทียบตามมาตราเมตริกเท่ากับ ๑๑.๔๓ มิลลิเมตร (ม.ม.) จึงเรียกกันสั้น ๆ ว่า ๑๑ ม.ม. ทั้งนี้โดยวัดผ่าศูนย์กลางที่ปากกระบอกจากสันเกลียวบนลงมาถึงสันเกลียวล่าง ส่วนลูกกระสุนที่ใช้กับปืนชนิดนี้จะต้องใช้ลูกกระสุนที่โตกว่าปากกระบอกปืน คือโตกว่า ๐.๔๕ นิ้ว ประมาณไม่เกินเศษ ๕ ส่วน ๑๐๐ ของมิลลิเมตร

ดังนี้จึงเป็นว่าถ้าพระแสงปืนของกลางได้ถูกใช้ยิงในวันเสด็จสวรรคตนั้น กระสุนปืนที่ได้ผ่านออกจากลำกล้องคงรีดเอาสิ่งสกปรกอันมีน้ำมันชโลมรวมอยู่ด้วย ลบรอยสะเก็ดของสนิมตอนปากกระบอกออกแม้ไม่หมดก็เกือบหมด คงไม่เหลือมากมายไว้ให้นายร้อยตำรวจเอก ธานี สาธรกิจ ดร. จ่าง รัตนรัต นายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ และนาวาเอก สมพันธ์ บุนนาค ได้เห็นเพียงในระยะ ๒ วันหลังจากนั้น

ปัญหาต่อไปคือมีพยานคนใดที่สามารถหักล้างพยานหลักฐานที่กล่าวนี้บ้างหรือไม่

คงมีพยานซึ่งควรแก่การพิจารณาถึง ๒ คน คนหนึ่งนายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท แม้จะเป็นนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่คนแรกซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย นำพระแสงปืนของกลางใส่ลิ้นชักเล็ก ๆ มาให้แล้ว นายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท จึงได้ยกปืนขึ้นส่องดูในลำกล้องปืนทางปากกระบอกก็ตาม แต่เวลานั้นลำกล้องยังติดอยู่กับตัวปืน และนายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท ก็ไม่ได้ใส่แว่นตาจึงไม่อาจเห็นภายในลำกล้อง เพราะตาของนายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท ต้องใส่แว่นในเวลาดูอะไรจึงจะเห็น อีกประการหนึ่งแม้จะได้ดมปากกระบอกปืนรู้สึกว่ามีกลิ่นดินปืน แต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นกลิ่นดินปืนที่ใช้ยิงมานานเท่าใด นอกจากนี้ยังมีพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม พยานจำเลยอีกคนหนึ่งซึ่งว่าได้ดูพระแสงปืนที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย นำมามอบได้สังเกตเห็นควันปืนสีเทาค่อนข้างขาวติดที่ผิวลำกล้อง แต่พันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม มิได้จับดู เป็นเพียงนายตำรวจคนหนึ่งจับปืนขึ้นส่องอีกทั้งปืนกระบอกนั้นก็วางอยู่ในลิ้นชักซึ่งมีความกว้างยาวเพียง ๑ ฟุตเศษเช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะสังเกตเห็นได้อย่างถนัด คำของพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม จึงไม่อาจหักล้างได้

อาศัยเหตุผลทั้งหลายตามที่ได้บรรยายมา จึงเป็นอันว่าปฏิกิริยาของไนไตรท์ที่ได้จากการพิสูจน์ทดลองพระแสงปืนของกลางนั้นเป็นหลักสำคัญ เพื่อทำการทดสอบเปรียบเทียบในชั้นหลัง ซึ่งประจักษ์ผลอันสมควรที่จะเชื่อถือโดยปราศจากการขัดเขินใด ๆ อีกทั้งสนิมในพระแสงปืนของกลางก็สนับสนุนกลมกลืนกัน ศาลอุทธรณ์จึงเห็นว่าตามที่ดร. จ่าง รัตนรัต ในฐานะที่เป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์มีหนังสือ (หมายเลข ๙๑) บอกไปยังผู้บังคับการกองสอบสวนกลางว่า พระแสงปืนของกลางได้ใช้ยิงมาแล้วครั้งสุดท้ายเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๘ วัน นับถอยหลังไปจากวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นวันที่กรมวิทยาศาสตร์ได้รับปืน จึงเป็นคำตอบที่เพรียบพร้อมไปด้วยหลักฐานและชอบด้วยเหตุผล สำหรับประเด็นข้อนี้ศาลอุทธรณ์ฟังว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกใช้ยิงมาก่อนวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต ไม่ใช่ว่าเพิ่งใช้ยิงในวันเสด็จสวรรคต

ถึงแม้ศาลอุทธรณ์จะรับฟังว่าการตรวจพิสูจน์ทดลองหาไนไตรท์ได้เป็นไปโดยถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และไม่มีเหตุอันควรสงสัยส่อแสดงให้เห็นว่าการผิดพลาดเนื่องจากการทดสอบได้มีอยู่ในรายพระแสงปืนของกลางก็ตาม แต่เมื่อทางพิจารณาปรากฏว่ายังมีเหตุผลอื่น ๆ เป็นประเด็นที่ได้ว่ากล่าวกันมาอีก เช่นว่าความเห็นของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์

ในการเสด็จสวรรคต ความเห็นของคณะกรรมการแพทย์ กับปัญหาเรื่องคาดาวาริคสปัสซั่ม (CADA – VERIC SPASM) ประกอบด้วยท่าทางของพระบรมศพเป็นต้น ซึ่งปรากฏตามรายงานนั้น ๆ ว่ามีข้อความบางประการโน้มน้าวไปในทางที่จะต้องมีการพิจารณากันให้แน่ชัดในชั้นศาล ดังนี้จึงจำเป็นที่ศาลอุทธรณ์จะต้องคลี่คลายปัญหาเหล่านั้น เพราะถ้ากรณีมีเหตุผลสอดคล้องตามกันไป การวินิจฉัยคดีก็ไปรูปหนึ่ง แต่ถ้าเหตุผลขัดแย้งหรือค้านกับปัญหาเรื่องไน-ไตรท์และสนิมในพระแสงปืนของกลางแล้ว การวินิจฉัยก็อาจเปลี่ยนไปอีกรูปหนึ่ง

ศาลอุทธรณ์ได้บรรยายถึงข้อเท็จจริง ซึ่งฟังได้โดยปราศจากการโต้เถียงไว้ข้างต้นเพียงสังเขป ส่วนความพิสดารนอกเหนือจากที่ได้บรรยายไว้แล้วยังมีอีกถ้าศาลอุทธรณ์จะกล่าวเสริมแต่ข้อความเหล่านั้นลงไป ณ บัดนี้ก็อาจไม่ได้ความติดต่อชัดเจน จึงจำต้องนำมากล่าวประกอบกับข้อสำคัญอย่างอื่นโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เห็นประเด็นอันจะพึงวินิจฉัยถ่องแท้ยิ่งขึ้นว่าอะไรเป็นเหตุให้ศาลอุทธรณ์มีความเห็นเช่นนี้

ได้ความว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระอนามัยทั่ว ๆ ไปสมบูรณ์ดี เว้นแต่ที่เกี่ยวกับโรพระนาภีเสียนั้น เคยทรงเป็นมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ แม้ในเวลาประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ก็ประชวรพระนาภีเหมือนกัน แต่ละครั้งเว้นระยะเวลาห่างกันเป็นเดือน ๆ นอกจากนี้ไม่ปรากฏว่าพระองค์ทรงมีพระโรคร้ายแรงอย่างอื่นอีก ระหว่างเวลาที่เสด็จกลับมาประทับในราชอาณาจักรคราวนี้ได้ทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภี โดยพระกระยาหารไม่ย่อย ๒ – ๓ ครั้ง และเป็นหวัดเล็กน้อย ๒ – ๓ ครั้ง กระนั้นเพื่อความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งที่พระองค์ท่านมิได้ประชวรอะไร สมเด็จพระราชชนนีก็มักจะทรงจัดให้นายแพทย์ทำการฉีดยาแคลเซี่ยมกับวิตามินอันเป็นยาบำรุงร่างกายทั่ว ๆ ไป ซึ่งได้ทรงเตรียมหามาจากสวิตเซอร์แลนด์ถวาย ครั้ง-สุดท้ายหลังจากเสด็จประพาสท้องที่สำเพ็งเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ แล้ว ๑ หรือ ๒ วัน ก็เริ่มประชวรเกี่ยวด้วยพระนาภีเล็กน้อย ชั้นนั้นคงรักษาพระองค์เองโดยเสวยพระโอสถจำพวกยาใบเออร์ซึ่งพระองค์ทรงมีอยู่เรื่อย ๆ จนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา ๑๗ นาฬิกาเศษ หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ นายแพทย์ประจำพระองค์จึงถูกตามโดยพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระ-ราชชนนีให้เข้าเฝ้าถวายการตรวจรักษา ความจริงวันนั้นพระอาการประชวรก็ไม่มากมายอย่างไร หากจะผิดปกติไปบ้างก็เพียงไม่อาจเสด็จพระราชดำเนินไปในงานตามกำหนดการเท่านั้น พระ-บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระอนุชาธิราชได้เสด็จแทนพระ-

องค์ อนึ่งถึงแม้หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จะได้สังเกตเห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะทรงมีพระอาการอ่อนเพลียอยู่บ้าง แต่สีพระพักตร์ก็ยังเป็นปกติ ทั้งยังทรงพระราชดำเนินไปมาบนพระที่นั่งได้ดีเสวยพระกระยาหารเช้าก็อย่างธรรมดา กลางวันก็เป็นไปตามปกติ พร้อมทั้ง ๓ พระองค์ที่ห้องเสวยชั้นล่าง แต่พระกระยาหารค่ำไม่ได้เสด็จลงเสวยเช่นเคย สมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งให้จัดซุบข้าวโอ๊ตเชิญขึ้นไปถวายบนห้องทรงพระสำราญ พร้อมกับสมเด็จพระราชชนนีก็เสวยอยู่ด้วย

ตอนเย็นที่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ไปถึงนั้น ได้เห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมอยู่บนพระเก้าอี้ยาวในห้องทรงพระสำราญ ได้ทรงรับสั่งกับหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ถึงพระอาการที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และเมื่อหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ถวายการตรวจพระวรกายทั่ว ๆ ไปแล้วจึงแนะนำวิธีถวายการรักษาพยาบาลให้ทรงทราบ ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงปฏิบัติตามคำแนะนำของนายแพทย์ทุกประการ ตอนค่ำได้รับสั่งให้นายชิต สิงหเสนี จำเลย ช่วยทำการสวนล้างพระนาภี แล้วประทับเฝ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเพื่อถวายพระโอสถและอื่น ๆ อยู่จนเสด็จเข้าพระที่บรรทม แล้วสมเด็จพระราชชนนีจึงเสด็จกลับห้องส่วนพระองค์และไม่ได้กลับไปอีก

รุ่งขึ้นวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาราว ๖ นาฬิกา หรือก่อนเล็กน้อย สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงจัดเตรียมการถวายน้ำมันละหุ่ง โดยนายมณี บูรณสุต ได้เตรียมการตามรับสั่งไว้คอยถวาย สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จไปปลุกบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม กราบทูลถามว่าหลับดีไหม ทรงรับสั่งตอบว่าหลับดี สมเด็จพระราชชนนีจึงถวายน้ำมันละหุ่งกับบรั่นดีแล้วเสวยนมร้อนอีกช้อนโต๊ะกว่า ๆ เมื่อทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้ว สมเด็จพระราชชนนีทรงรู้สึกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังใคร่จะทรงพระบรรทมอีกจึงรีบเสด็จกลับห้องที่ประทับ

เช้าวันนั้นตกหน้าที่ของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย เป็นมหาดเล็กเวรห้องบรรทม แต่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย เพิ่งขึ้นไปประจำหน้าที่เมื่อเวลา ๗ นาฬิกาเศษ โดยนั่งรอตื่นพระบรรทมอยู่ที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ครั้นเวลาราว ๘ นาฬิกาเศษ หรือเกือบ ๙ นาฬิกา นายชิต สิงหเสนี จำเลย ซึ่งเป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมเหมือนกัน แต่ยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องเป็นเวรได้ไปนั่งคู่อยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสร็จจากการเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ก็เสด็จเลยไปยังระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพบทั้งนายชิต

สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย จึงได้ทรงรับสั่งถามถึงพระอาการของล้นเกล้าล้น-กระหม่อม แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับห้องส่วนพระองค์ ทรงพระราชดำเนินเข้า ๆ ออก ๆ อยู่ระหว่างห้องพระบรรทมกับห้องเครื่องเล่น ขณะนั้นเป็นเวลา ๙ นาฬิกาล่วงไปแล้ว แต่ยังไม่ถึง ๙.๓๐ นาฬิกาก็มีเสียงปืนดังขึ้น ๑ นัดภายในห้องพระบรรทมของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ในเวลากระชั้นชิดนั้นนายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้วิ่งไปกราบทูลสมเด็จพระ-ราชชนนีว่า "พระเจ้าอยู่หัวยิงพระองค์" สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงวิ่งไปยังห้องพระบรรทมทันที

ปรากฏว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหงายอยู่บนพระแท่นพระเศียรหนุนพระเขนย ที่พระนลาฏตรงเหนือพระขนงซ้ายมีบาดแผล ๑ แห่ง พระโลหิตไหลนองไปยังพระเขนยและพระที่ พระเนตรหลับ ข้างพระกรเบื้องซ้ายมีปืนพกชนิด ยู. เอส. อาร์มี ขนาด ๑๑ มิลลิเมตร วางอยู่ ๑ กระบอก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้มหาดเล็กไปตามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ ๆ ได้ไปถึงพระที่นั่งบรมพิมาน เมื่อเวลา ๑๐ นาฬิกา หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ตรวจแล้วกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าไม่มีทางช่วย สมเด็จพระราช-ชนนีจึงรับสั่งให้หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จัดทำความสะอาดพระบรมศพ

ระหว่างนั้นเองจ่าแผลง ฤทธิรอนราญ หัวหน้าเวรตำรวจวังประจำพระที่นั่งได้โทรศัพท์รายงานหม่อมราชวงศ์เทวาธิราช ป. มาลากุล (พระยาเทวาธิราช) หัวหน้ากองวังและพระราชพิธีให้ทราบและได้จัดรถไปรับหม่อมราชวงศ์เทวาธิราช ป. มาลากุล ได้เอาหม่อมหลวงปัญญา มาลากุล หัวหน้าหมวดเครื่องสูงและกลองชนะผู้เป็นบุตรติดรถมาด้วย และให้แวะลงรายงานให้นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทราบ

ถึงแม้วันนั้นจะเป็นวันอาทิตย์ แต่เกิดปัญหาเรื่องกรรมกรหยุดงานจึงได้มีการนัดหมายเพื่อปรึกษาหารือกันที่ทำเนียบท่าช้างอันเป็นที่พำนักของนายกรัฐมนตรี ระหว่างเจ้าหน้าที่ประกอบด้วย พันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม นายพลตำรวจโทพระรามอินทรา อธิบดี-กรมตำรวจ นายพันตำรวจเอก หลวงสัมฤทธิ์ สุขุมวาท ผู้บังคับการสันติบาล ซึ่งรออยู่ที่ตึกรับแขก ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ นั่งคุยอยู่กับพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลอยู่ที่ศาลาท่าน้ำ นัยว่าพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลซึ่งรับราชการอยู่กรมศิลปากรและหอพระสมุด ตำแหน่งผู้อำนวยการกองสังคีต ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อพูดจาเรื่องความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ใน

อันจะปรับปรุงงานกรมศิลปากรและหอพระสมุดให้ดียิ่งขึ้น ได้ความตามคำพยานว่าขณะนั้นเอง หม่อมหลวงปัญญา มาลากุล ได้ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่ท่าน้ำ รายงานให้ทราบต่อหน้าพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลว่า "คุณพ่อให้มาเรียนว่าจ่าแผลง ฯ โทรศัพท์มาบอกและมาด้วยตนเองเล่าให้ฟังว่า ได้ยินเสียงดังปังบนพระที่นั่งเข้าใจว่าเป็นเสียงปืน และเสียงสมเด็จพระราชชนนีทรงพระกรรแสง ยังไม่ทราบว่ามีอะไรเกิดขึ้น คุณพ่อให้มากราบเรียนให้ทราบไว้ชั้นหนึ่งก่อน" นายปรีดี พนมยงค์ แสดงอาการตื่นเต้นตระหนกตกใจออกอุทานว่า "อะไรกัน" แล้วจึงทูลพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลขอให้เข้าไปฟังดูว่ามีอะไรกันที่ในวัง ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ จะตามไปทีหลัง เพราะจะโทรศัพท์พูดกับนายทวี บุณยะเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักพระราชวังก่อน นอกจากนี้ยังได้ใช้ให้หม่อมหลวงปัญญา มาลากุล โทรศัพท์ทูลหม่อมเจ้านิกรเทวัญ ราชเลขานุการในพระองค์ให้ไปพบที่ทำเนียบท่าช้าง ตอนนี้ได้ความจากพยานโจทก์จำเลยตรงกัน หม่อมเจ้านิกรเทวัญ พยานโจทก์ เบิกความว่านายปรีดี พนมยงค์ พูดด้วยเป็นภาษาอังกฤษว่า คิงซุยไซ้ แปลว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปลงพระชนม์เอง และพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม พยานจำเลย เบิกความว่านายปรีดี พนมยงค์ เล่าให้ฟังว่าเกิดเหตุใหญ่ มหาดเล็กมารายงานว่าในหลวงต้องพระแสงปืน มหาดเล็กเข้าใจว่าปลงพระชนม์เอง พันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม จึงสั่งอธิบดีกรมตำรวจและผู้บังคับการตำรวจสันติบาลให้เอาตำรวจเข้าไปทำการสอบสวน แล้วนายปรีดี พนมยงค์ พร้อมด้วยหม่อมเจ้านิกรเทวัญและพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม จึงพากันไปยังพระที่นั่งบรมพิมาน นายปรีดี พนมยงค์ ได้โทรศัพท์กราบทูลพระบรมวงศ์ จึงมีกรมพระชัยนาทนเรนทร พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร์ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคล พระองค์เจ้าอลงกฏ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เสด็จทยอยกันเข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานแล้วพากันขึ้นถวายบังคมพระบรมศพ

พระยาชาติเดชอุดม เลขาธิการพระราชวังได้พูดกับหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ ว่าควรฉีดยาเข้าพระบรมศพไว้เพื่อป้องกันการเน่า ตามแบบอย่างที่เคยทำกันต่อพระศพเจ้านาย หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์รับที่จะจัดการ เมื่อระลึกว่าพระราชวงศ์นี้ทรงมีอุปการะคุณแก่สภากาชาดไทยมาก และสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าก็ทรงเป็นสภานายิกาอยู่ สมควรให้สภากาชาดจัดการถวายจะสมพระเกียรติยศยิ่งกว่า หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จึงเรียนปฏิบัติ พันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม ในฐานะที่เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาด จึงมีหนังสือหมาย ๙๗ ถึงพลตรี

พระยาดำรงแพทยาคุณ ผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัย ให้เตรียมน้ำยาพร้อมทั้งเครื่องฉีดศพ และเจ้าหน้าที่ไปทำการฉีดพระศพ ณ พระที่นั่งบรมพิมานในวันนั้น (วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙) เวลา ๑๖ นาฬิกา พระยาดำรงแพทยาคุณจึงสั่งให้พันตรีต่วน จีรเศรษฐ์ กับนายแพทย์ช่วง เศวตรุนทร์ ไปจัดการโดยยังมิรู้ว่าพระศพนั้นคือใคร

ก่อนที่นายแพทย์จะทำการฉีดยาเข้าพระบรมศพ ความจริงประจักษ์อยู่แล้วว่าหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ได้พบบาดแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมในขณะทำความสะอาดที่พระพักตร์ตามพระกระแสของสมเด็จพระราชชนนี คือตรงเหนือพระขนงซ้ายขึ้นไปประมาณ ๒ เซ็นติเมตรมีรอยหนังฉีกขาดเป็น ๔ แฉกเหมือนรูปเครื่องหมายคูณตรงสันตัดของรูปเครื่องหมายนั้นช้ำและบุบลึงลงไปหน่อยหนึ่ง หนังที่ขาดแต่ละแฉกยาวประมาณ ๒ เซ็นติเมตร ผิวหนังตรงเส้นตัดขาดแหว่งไปนิดหน่อย ทำให้เป็นรูปเล็ก ๆ ลึกลงไปถึงกระโหลก เลิกหนังที่ขาดเป็นแฉกขึ้นดูปรากฏว่าเป็นรูที่กระโหลก รูนี้โตเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เซ็นติเมตร ผิวหนังรอบๆ รูมองเห็นเกือบเป็นรูปวงกลม รูที่ผิวหนังรวมทั้งส่วนที่ช้ำรอบๆ โตขนาดเดียวกับรูที่กระโหลก ผิวหนังที่ช้ำนั้น ช้ำเหมือนอย่างที่เรียกว่าห้อเลือด คือสีเขียวหน่อย ๆ ไม่แดงปลายแฉกของหนังที่ขาดมีสีดำ ๆ ลักษณะเป็นผงติดอยู่ตรงปากรูกระโหลก มีเศษกระดูกแตก ๒–๓ ชิ้น ๆ หนึ่งราว ๒–๓ มิลลิเมตร แต่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ไม่ได้ตรวจให้ละเอียดต่อไป เป็นต้นว่าแยงลงไปดูในรูกระโหลก หรือดูว่ากระโหลกส่วนหนึ่งส่วนใดจะเป็นอย่างไรอีกบ้าง เพราะมุ่งจะทำความสะอาดเท่านั้น ทั้งที่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เชื่อแน่ว่าเป็นแผลถูกปืนแต่เข้าใจเสียว่ากระสุนปืนคงฝังอยู่ในพระเศียร ไม่คิดว่าจะทะลุโดยได้ความรู้มาจากที่เคยเห็นรายอื่น ๆ ที่ยิงตัวตาย ซึ่งส่วนมากกระสุนฝังใน

ตอนเที่ยงวันบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งได้ออกพระนามและนามข้างต้นได้พากันขึ้นไปถวายบังคมพระบรมศพ หลังจากนั้นนายชิต สิงหเสนี จำเลยได้ยกลิ้นชักเล็ก ๆ ลงมาจากชั้นบน ในลิ้นชักนั้นมีปืน ยู. เอส. อาร์มี่ขนาด ๑๑ มิลลิเมตรกระบอกหนึ่งกับแม็กกาซีน กระสุนปืนที่ยังมิได้ยิงกับปลอกกระสุนตามบันทึกหมายเลข ๔๔ แล้วจึงได้มีการปรึกษากันระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งมีกรมพระชัยนาทนเรนทร เป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ทางฝ่ายรัฐบาลมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน ทั้งหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ก็ได้ถูกเรียกเข้าไปหารือด้วย ตามเหตุผลจึงไม่มีใครปฏิเสธเสียได้ว่ามิได้ล่วงรู้ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อม

ทรงมีบาดแผลถูกกระสุนปืนที่พระนลาฏ ทั้งนี้ก็โดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้ขอให้กรมพระ-ชัยนาทนเรนทรทรงทราบเรื่องราวที่กำลังจัดการกันไว้ด้วย เพราะเหตุว่าตอนนั้นกรมพระชัย-นาทนเรนทรยังไม่มีหน้าที่ราชการอะไร กรมพระชัยนาทนเรนทรรับสั่งเบิกความว่า เรื่องที่ทางรัฐบาลกำลังจัดการคือเขานึกกันว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์องค์เอง โดยนายปรีดี พนมยงค์ พูดเป็นทำนองว่าไม่มีเหตุอะไรที่น่าจะปลงพระชนม์เลย นายปรีดี พนมยงค์ก็ไม่ได้รบกวนอะไรพระองค์ท่าน เรื่องที่จะเสด็จอเมริกาก็ได้จัดการถวายสมพระราชประสงค์แล้ว ฝ่ายพระรามอินทราก็พูดว่าได้ตรวจพระที่นั่งเรียบร้อยแล้ว เห็นว่าไม่มีใครเข้าไปลอบปลงพระชนม์ได้ เป็นการตัดข้อถูกปลงพระชนม์ออกได้ กรมพระชัยนาทนเรนทรได้รับสั่งเสริมว่าเหตุทางส่วนพระองค์เท่าที่ทราบก็ไม่มีอะไร

ในที่สุดได้มีการพูดกันว่าถ้าจะออกแถลงการณ์ต่อประชาชนว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์เองก็น่าเกลียด จะเปลี่ยนไปอย่างไรได้หรือไม่ นายปรีดี พนมยงค์ แนะว่าเอาเป็นว่าหลอดพระโลหิตแตกได้ไหม หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่าหลอดพระโลหิตแตกไม่ได้เพราะยังหนุ่ม นายปรีดี พนมยงค์ ถามถึงพระอาการประชวรของล้นเกล้าล้นกระหม่อม หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จึงเล่าถึงการทรงพระประชวรพระนาภีและการถวายตรวจ การถวายคำแนะนำรักษา นายปรีดี พนมยงค์ ว่าถ้าเช่นนั้นออกแถลงการณ์ว่าเสด็จสวรรคตเพราะพระนาภีเสียจะได้ไหม หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์แย้งว่าไม่ได้ ถ้าออกไปเช่นนั้นหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เป็นไปก่อนเพื่อนแน่ เพราะเมื่อวานนี้พระองค์ท่านยังดี ๆ อยู่ วันนี้เสด็จสวรรคตใช้ไม่ได้ พันเอกช่วงเชวงศักดิ์สงคราม พูดว่าถ้าเช่นนั้นเอาเป็นเกี่ยวกับหัวใจ หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ตอบว่าไม่ได้เหมือนกัน เพราะอย่างไรเสียตนจะต้องทราบว่าเสด็จสวรรคตเพราะอะไร กรมพระชัยนาทนเรนทรรับสั่งว่าเห็นจะต้องแถลงการณ์ตามความจริง จึงตกลงกันว่าไหน ๆ ก็ทราบกันแซ่ไปแล้วว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตด้วยปืน ฉะนั้นจะปิดเรื่องปืนเห็นจะไม่ได้ นายปรีดี พนมยงค์ พูดว่าเพื่อถวายพระเกียรติยศควรแถลงการณ์ไปในทางอุบัติเหตุ ซึ่งกรมพระชัยนาทนเรนทรทรงเห็นชอบด้วย ดังนั้นจึงได้ร่างแถลงการณ์เป็นไปในรูปนี้ ตามเอกสารที่ได้ร่างขึ้นหมาย ๕๑ และ ๕๒ แล้วจึงเอาเป็นยุติตามหมาย ๕๓ ซึ่งมีข้อความเป็นแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังดังได้ยกขึ้นกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาบ่ายกรมพระชัยนาทนเรนทร พระองค์เจ้า

จุมภฏพงศ์บริพัตร์ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคล พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร พระองค์เจ้าธานีนิวัติ (เจ้านายเหล่านี้ภายหลังได้ทรงกรมเลื่อนขึ้นหลายพระองค์ แต่เพื่อให้ตรงกับหลักฐานจึงคงไว้ในพระนามเดิม) พร้อมด้วยนายกรัฐมนตรีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงกลาโหม พลตรีวิเชียร สุตันตานนท์ ผู้เชี่ยวชาญทางการช่างแสงสรรพาวุธ และอธิบดีกรมการแพทย์ ได้ชุมนุมพิจารณารายงานอธิบดีกรมตำรวจเกี่ยวแก่การสืบสวนและสอบสวนกรณีสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทั้งได้ปรึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริงพฤติการณ์ทั้งหลายแล้ว กรมตำรวจจึงได้ออกแถลงการณ์ฉบับแรกสนับสนุนแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังว่า เจ้าหน้าที่ได้ตั้งประเด็นเป็นข้อสังเกต ๓ ประการแล้วสรุปดังนี้

๑. ในข้อที่ว่ามีผู้ลอบปลงพระชนม์หรือไม่นั้นได้ความว่าในพระที่นั่งที่ประทับมีแต่ผู้จงรักภักดีไม่มีร่องรอยให้เห็นว่าจะมีผู้แปลกปลอมเข้ามา ทั้งเป็นเวลากลางวันจึงไม่เป็นโอกาสที่ผู้แปลกปลอมหรือผู้คิดประทุษร้ายจะทำการลอบปลงพระชนม์ได้

๒. สำหรับปัญหาว่าทรงพระราชอัตวินิบาตกรรม ปรากฏว่าโดยปกติพระองค์มีพระราชอัธยาศัยสุขุมเยือกเย็นเป็นประจำ ก่อนเสด็จสวรรคตเพียงวันเดียวก็ยังประทับฟังศาสตราจารย์บรรยายพุทธประวัติด้วยอิริยาบทอันสงบ ไม่มีเค้าแสดงว่าไม่พอพระราชหฤทัยอย่างใด แม้ในเช้าวันสวรรคตมหาดเล็กก็ได้สังเกตเห็นมีพระอาการแจ่มใส ไม่มีเหตุการณ์อย่างใดเข้าไปแผ้วพานเลย ถ้าจะทรงทำพระราชอัตตวินิบาตกรรมก็น่าจะทรงทำเสียก่อนนั้น แต่กลับปรากฏว่าในตอนกลางคืนได้ทรงพระบรรทมหลับสบายตลอดเวลา

๓. ได้ความว่าทรงโปรดพระแสงปืนมาก ในเวลาว่างพระราชกรณียกิจในตอนเช้าและบ่ายได้ทรงปืนเล่นเสมอ บางครั้งก็เคยทรงหยิบขึ้นตรวจโดยส่องทางลำกล้องและทรงขึ้นลำเล่นด้วยพระแสงปืน ๑๑ มิลลิเมตรนั้น เคยทรงปรารภกับผู้ที่ใกล้ชิดว่าไกปืนอ่อนลั่นง่าย ประกอบด้วยแผลที่ถูกอาวุธปืนไม่มีรอยไหม้ ถ้าจะทรงทำพระราชอัตวินิบาตกรรมแล้ว รอยกระสุนจะถูกพระนลาฏไม่ได้ เพราะจะทรงยิงไม่ถนัด ถ้าจะเอาปากกระบอกพระแสงปืนจ่อใกล้พระนลาฏ คงจะมีรอยไหม้รอบปากแผล ตามพฤติการณ์ชวนให้สันนิษฐานว่าคงจะทรงหยิบพระแสงปืนมาลูบคลำเล่นตามพระราชอัธยาศัยที่โปรดเช่นเคย โดยมิได้ทรงตรวจก่อนว่ามีกระสุนได้ขึ้นลำกล้องอยู่หรือไม่ แล้วคงจะทรงหันปากลำกล้องขึ้นทรงตรวจดูแล้วนิ้วพระหัตถ์ไปถูกไกปืน

ล้นขึ้นถูกพระนลาฏ ทั้งนี้เป็นเหตุที่ใกล้ชิดมากกว่าจะสันนิษฐานเป็นอย่างอื่น

ครั้นวันที่ ๑๑ เดือนเดียวกัน กรมตำรวจก็ได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๒ ว่าก่อนสวรรคตล้นเกล้าล้นกระหม่อม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้เจ้านายเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลลาทรงผนวชองค์หนึ่งร่วมโต๊ะเสวยพระกระยาหารกลางวันองค์หนึ่ง ทั้งยังทรงนัดวันจะไปทูลลาสมเด็จพระสังฆราชด้วย ซึ่งเป็นหลักฐานเพิ่มเติมข้อสันนิษฐานว่าการสวรรคตได้เป็นไปโดยอุบัติเหตุ

ศาลอุทธรณ์ได้บรรยายไว้ข้างต้นถึงความผันผวนทางการเมืองในครั้งนั้นไว้บ้างแล้ว เพื่อนำไปสู่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ จึงเป็นการสมควรที่จะกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ประชาชนขาดความเลื่อมใสในอันที่จะคล้อยเชื่อตามแถลงการณ์ของทางราชการ อาทิ คือแถลงการณ์ฉบับแรกของสำนักพระราชวังอันมีข้อความคลุมเคลือว่า หลังจากได้ยินเสียงปืนดังขึ้นในพระที่นั่งแล้วมหาดเล็กก็วิ่งไปดูเห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมอยู่บนพระที่มีโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และเสด็จสวรรคตเสียแล้ว แต่มิได้ระบุถึงตำแหน่งที่ถูกกระสุนปืนทั้งที่มีการพบบาดแผลที่พระนลาฏแล้ว คืนเดียวกันได้มีการประชุมรัฐสภาตามที่ปรากฏจากรายงานหมายเลข ๒๕ ว่า นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีได้แถลงข่าวอันเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้งเนื่องมาจากการเสด็จสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมทำนองเดียวกับสำนักพระราชวัง แล้วนายพลตำรวจโท พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจจึงแถลงถึงบาดแผลที่นายแพทย์และอธิบดีกรมตำรวจได้ตรวจพบว่ามีรอยกระสุนปืนที่พระนลาฏเหนือพระขนงข้างซ้ายนิดหน่อย และเฉียงไปทางซ้ายบาดแผลรอยกระสุนจึงตรงเข้าไปและมีพระอัฐิหลุดลงมา แล้วหนังยืดแยกออกไปเป็น ๔ แฉก แต่หาปรากฏไม่ว่ากระสุนปืนได้ทะลุหรืออย่างไร ความคิดของหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ในวันนั้นก็ยุติเท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว การถวายฉีดยาเข้าพระบรมศพโดยนายแพทย์ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณซึ่งมีพันตรีต่วน จีรเศรษฐ์ เป็นหัวหน้าใช้ฟอร์มาลีนกับตรีโอโสต ปรากฏว่าคงฉีดยาเข้าไปได้ประมาณ ๑๕๐๐ ซี.ซี. ก็มีพระโลหิตออกทางแผลพระนลาฏ จึงต้องหยุดเพียงเท่านั้นซึ่งหาพอกับจำนวนที่ต้องการไม่ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า อุปนายกผู้อำนวยการสั่งต่อไปว่ารุ่งขึ้น (วันที่ ๑๐ มิถุนายน) เวลาบ่าย ๑๓ นาฬิกา ให้จัดรถพยาบาลกับเจ้าหน้าที่ไปรอรับคำสั่งเพื่อปฏิบัติงานต่อไป พระยาดำรงแพทยาคุณจึงสั่งให้นายแพทย์ ๕ นาย มีพันตรี ต่วน จีรเศรษฐ์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยหม่อมหลวงเกษตร

สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นผู้รู้ขนบธรรมเนียม กับนางพยาบาล ๒ คน เป็นนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ คนหนึ่งไปคอยปฏิบัติงานตามคำสั่ง ปรากฏตามรายงานหมายเลข ๑๗ และ ๑๑๖ ของหม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ กับพันตรี ต่วน จีรเศรษฐ์ ว่าเมื่อได้ทราบถึงการปฏิบัติจากพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรแล้วจึงได้ขึ้นไปทำการสรงและแต่งพระองค์พระบรมศพ ในขณะที่ทำการแต่งฉลองพระองค์นี้ได้พบบาดแผลอีกแห่งหนึ่งที่กระดูกอ๊อคซิบิทัลโบน (OCCIPITAL BONE) อยู่ตรงกึ่งกลางเหนือท้ายทอยขึ้นไปเล็กน้อย เป็นแผลทะลุกลมมีเส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ ๑ ซ.ม. เป็นแผลขอบเรียบ ไม่เห็นมีรอยผิวหนังไหม้ และผิวหนังที่ปากแผลนี้ได้ขาดหายไป จึงได้เชิญหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ไปร่วมตรวจดูด้วย หลังจากนี้ข่าวก็แพร่สะพัดไปในทางที่เป็นปรปักษ์กับคำแถลงการณ์ของทางราชการถึงกับนายปรีดี พนมยงค์ ต้องเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีดำเนินการประกาศภาวะฉุกเฉินดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้นายปรีดี พนมยงค์ ยังได้เชิญพระยาดำรงแพทยาคุณ กับหม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ ไปพบที่ทำเนียบท่าช้างในตอนบ่ายวันที่ ๑๔ เดือนนั้น ทีแรกนายปรีดี พนมยงค์ แสดงกิริยาโกรธเคืองต่อว่าพระยาดำรงแพทยาคุณว่าเหตุใดพวกแพทย์ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จึงกล่าวหานายปรีดี พนมยงค์ว่าเป็นผู้ทำให้ล้นกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต หรือพูดวิจารณ์โน้มไปในทางใส่ร้ายนายปรีดี พนมยงค์ และว่าขออนุญาตจับแพทย์สัก ๒–๓ คนที่พูดให้ร้าย พระยาดำรงแพทยาคุณจึงตอบว่าเรื่องนี้คงไม่เป็นความจริง ไม่มีใครกล้าพูดใส่ร้ายเช่นนั้น เพราะพระยาดำรงแพทยาคุณได้กำชับนายแพทย์ที่เข้าไปเห็นพระบรมศพมิให้พูดหรือวิจารณ์หรือให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ใด ๆ เกี่ยวแก่เรื่องสวรรคต ทั้งรับจะประชุมห้ามปรามมิให้พูดอกุศลด้วย นอกจากนี้นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวอีกว่า พระยาดำรงแพทยาคุณได้ไปที่สถานทูตอเมริกันเพื่อให้เขาช่วยจริงหรือ พระยาดำรงแพทยาคุณปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริง และไม่รู้จักกับใครที่นั่นด้วยซ้ำไป นายปรีดี พนมยงค์ ถามอีกว่าหม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ หรือคนอื่นไป ทราบไหม พระยาดำรงแพทยาคุณว่าจะไปสอบสวนดู (คำให้การพระยาดำรงแพทยาคุณ และบันทึกหมายเลข ๙๙) ส่วนหม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ ได้ถูกเรียกเข้าไปพบภายหลัง นัยว่านายปรีดี พนมยงค์ ถามว่าพระยาดำรงแพทยาคุณบังคับให้นายแพทย์เขียนหลักฐานเพื่อแสดงว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกปลงพระชนม์จริงหรือ แต่หม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ ตอบปฏิเสธ

วันนั้นพระยาดำรงแพทยาคุณได้ประชุมนายแพทย์ขอให้ระงับการวิจารณ์เหตุการณ์

ต่าง ๆ นั้นเสีย (เอกสารหมาย ๑๐๑) ส่วนเรื่องไปสถานทูตอเมริกันนั้น ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ได้ไปที่สถานทูตนั้น มีแต่นายแพทย์เลิศ ศรีจันทร์ ซึ่งได้ออกจากงานไปหากินส่วนตัวแล้วได้ไปบ่อย ๆ เพราะเขามีเพื่อนคนหนึ่งทำงานอยู่ในนั้น พระยาดำรงแพทยาคุณได้มีหนังสือหมายเลข ๑๐๒ แจ้งให้นายปรีดี พนมยงค์ ทราบด้วยแล้ว

แต่การวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชน ของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนวิทยุกระจายเสียงบางประเทศก็ยังคงมีอยู่ ถึงกับกรมตำรวจได้ออกแถลงการณ์ว่าเมื่อได้แจ้งข่าวสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมต่อมหาชนแล้ว มีนายแพทย์บางคนใช้ข้อสันนิษฐานทั้งที่ตนเองยังมิได้เห็นพระบรมศพ โดยแพร่ข่าวว่าพระองค์ท่านถูกยิงทางด้านหลังพระปฤษฎางค์ ส่วนในหมู่ประชาชนแถลงการณ์ต่าง ๆ ของทางราชการก็ไม่มีใครเชื่อ กลับวิพากษ์วิจารณ์กระจายแพร่ออกไปทุกทีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้สวรรคตโดยอุบัติเหตุ แต่ได้เป็นไปในทำนองว่าสวรรคตเพราะถูกลอบปลงพระชนม์ และถึงกับมีผู้ร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า นายปรีดี พนมยงค์ ฆ่าในหลวง ประกอบกับพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กล่าวว่าเกรงจะเกิดความไม่สงบขึ้นภายใน ดังนั้นรัฐบาลจึงหาทางออกเพื่อให้การวิพากษ์วิจารณ์เบาบางลง โดยมีประกาศนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเป็นจำนวน ๑๒ คน และให้พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ ประธานศาลฎีกาเป็นประธาน มีหน้าที่สอบสวนพฤติการณ์ในการที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต โดยความจำเป็นที่จะต้องทำการชันสูตรพระบรมศพโดยเร็ว ด้วยเหตุว่าหากจะรอการชันสูตรล่าไป นายแพทย์แจ้งว่ายาที่ฉีดเข้าไปหล่อเลี้ยงพระบรมศพนั้นเข้าไปไม่ได้มาก เพราะยาซึมออกทางแผลเกรงว่าพระบรมศพจะเปลี่ยนแปลงเสียก่อน จะไม่ได้ผลสมบูรณ์ โดยมติของที่ประชุมจึงได้ติดต่อไปยังรัฐบาลเพื่อดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ต่อมาก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุมัติ

เพื่อให้การชันสูตรพระบรมศพได้เป็นไปโดยถูกถ้วนตามหลักวิชา อธิบดีกรมตำรวจได้มีหนังสือเชิญนายแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่าง ๆ เป็นกรรมการเรียกว่าคณะกรรมการแพทย์ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในเรื่องการชันสูตรพระบรมศพอยู่มาก จึงพระราชทานพระราชประสงค์ไปยังคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ว่า เมื่อจำเป็นที่จะต้องมีการตรวจชันสูตรพระบรมศพเช่นนี้แล้ว ก็ให้ทำเสียให้เสร็จสมบูรณ์ในครั้ง

เดียว และเพื่อให้ปราศจากข้อขัดข้องใด ๆ ควรจะมีเครื่องเอ๊กซเรย์หลาย ๆ เครื่องเพื่อป้องกันการติดขัดและมีพระราชประสงค์ให้เชิญพันเอก เจ. ไดรเบอร์ก แพทย์ใหญ่ทหารอังกฤษในประเทศไทยเข้าร่วม และควรจะมีผู้เชี่ยวชาญฝรั่งในทางอาวุธปืนเข้าร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายไทยด้วย ทั้งนี้มิใช่จะไม่ไว้ใจนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญไทย แต่เรื่องการสวรรคตนี้ระบือไปทั่วโลก การตรวจชันสูตรจึงควรกระทำให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุก ๆ ทาง ย่อมจะเป็นหลักฐานดียิ่งขึ้น คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ได้สนองพระราชประสงค์โดยครบถ้วน ได้เชิญพันเอก เจ. ไดรเบอร์ก พันโทเอชรีส และร้อยเอก ดี. ซี. คุปตา ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่เอ๊กซเรย์ของกองทหารอังกฤษในประเทศไทยร่วมด้วย ส่วนผู้เชี่ยวชาญทางอาวุธปืนนั้น พันเอก เจ. ไดรเบอร์ก ได้เอื้อเฟื้อจัดหามาให้ นอกจากนี้นายแพทย์ อี ซี คอร์ด นายแพทย์อเมริกันก็ยังได้เข้าร่วมพร้อมทั้งผู้แทนตำรวจไทย ๑ นาย คือนายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพ็ชร ผู้เชี่ยวชาญการพิสูจน์หลักฐานกรรมการแพทย์ได้เลือกตั้งพระยาดำรงแพทยาคุณเป็นประธาน

วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ คณะกรรมการสอบพฤติการณ์ ฯ และคณะกรรมการแพทย์ได้พร้อมกันทำการชันสูตรพระบรมศพ ณ พระที่นั่งบรมพิมานรัตยา ซึ่งทางการแพทย์เรียกการชันสูตรเช่นนี้ว่า โพสต์ มอเต็ม (POST MORTEM) หรือโอท๊อปซี่ (AUTOPSY) โดยกำหนดนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางนั้น ๆ เป็นผู้ลงมือตามลำดับ

ศาลอุทธรณ์ใคร่จะกล่าวไว้ในที่นี้ว่ามิได้มีประสงค์เป็นอย่างอื่นนอกเหนือไปกว่าที่จะให้เห็นทำนองคลองวินิจฉัยทุกแง่ทุกมุมที่คู่ความได้โต้เถียงกันขึ้นมา สุดแต่ว่าคำพิพากษาของศาลอาญากระทบต่อความสำคัญแห่งรูปคดี อันจะทำให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์ของฝ่ายตนมากน้อยเพียงใด ฝ่ายนั้นก็ถือเป็นเหตุอุทธรณ์ขึ้นมา ถึงแม้การชันสูตรพระบรมศพอาจต้องกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรกล่าวอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการเหลือวิสัยที่จะผ่านข้อความเหล่านั้นไป หาไม่แล้วใครได้ยินได้ฟังก็จะเข้าใจไม่ได้ว่าสมุฏฐานอันทำให้เกิดการวินิจฉัยในข้อนั้น ๆ มาจากอะไร การชันสูตรพระบรมศพคราวนี้จะหากรณีใดมาเปรียบปานนั้นมิได้แล้ว ฉะนั้นรายงานการชันสูตรพระบรมศพจึงได้สรรบันทึกไว้ล้วนแต่ข้อสลักสำคัญ จนศาลอุทธรณ์ไม่อยู่ในฐานะที่จะย่นย่อให้สั้นเข้าได้ เพราะนอกจากจะเป็นการเชิดชูเกียรติคุณความสามารถของกรรมการแพทย์ซึ่งส่วนมากเป็นนายแพทย์ไทยแล้ว ยังจะเป็นช่องทางให้ศาลอุทธรณ์สามารถวินิจฉัยได้แจ่มกระจ่างถนัดยิ่งขึ้น จึงจำเป็นอยู่เองที่จะต้องบรรยายถึงข้อความในรายงานนั้นให้ตรงกับต้นฉบับทุกประการ

ภายหลังที่ได้เชิญพระบรมศพจากพระรองในและเปลื้องเครื่องทรงออกนำขึ้นประดิษฐานบนโต๊ะพิเศษสำหรับการนี้แล้ว กรมพระชัยนาทนเรนทรในฐานะที่เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ทรงรับรองตามธรรมเนียมว่าเป็นพระบรมศพของล้นเกล้า-ล้นกระหม่อม แล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ลงมือถ่ายรูปพระบรมศพ และยังติดตามถ่ายทุกระยะสำคัญที่นายแพทย์ได้ทำการชันสูตรพระบรมศพ

ครั้นแล้วนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางรังษีวิทยา คือเอ๊กซเรย์มี หลวงพิณพากย์พิทยา-เพท นักรัศมีวิทยา นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ทางรังสีวิทยา คณบดีคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล นายแพทย์ร้อยเอก ดี ซี คุปตา กับผู้ช่วย คือ นายแพทย์อำนวย เสมรสุต ได้ลงมือทำการฉายภาพเอ๊กซเรย์กลับไปกลับมาเฉพาะที่พระเศียร แล้วนำไปล้างที่โรงพยาบาลศิริราชในวันนั้น ปรากฏผลตามรายงานของนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหมายเลข ๗๐ ว่าได้ถ่ายด้านหน้าไปด้านหลัง ถ่ายด้านหลังไปด้านหน้า ถ่ายด้านข้างข้างขวา ถ่ายด้านข้างข้างซ้ายของกระดูกกระโหลกพระเศียร พบว่า (เพื่อรักษาให้ข้อความตรงกับคำแปลเอกสารหมายเลข ๗๑ จึงมิได้ใช้ราชาศัพท์)

๑. เหนือขอบกระบอกตาด้านบนข้าง (UPPER ORBITAL MARGIN) ซ้ายประมาณ ๓ เซ็นติเมตร มีเนื้อที่กระดูกหายไปโตกลมประมาณ ๑ เซ็นติเมตร ที่บริเวณหน้าผากเฉียงไปทางด้านซ้ายของเส้นกลาง (MIDLINE) เล็กน้อย พร้อมด้วยมีเศษกระดูกอีกเล็กน้อยรอบ ๆ รูนี้

๒. เนื้อที่กระดูกกระโหลกศีรษะหายไปอีกแห่งหนึ่ง วัดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๓ เซ็นติเมตร ที่บริเวณท้ายทอยใกล้ปุ่มด้านนอกของท้ายทอย (EXTERNAL OCCIPITAL PROTUBERANCE) พร้อมด้วยมีเศษกระดูก (FRAGMENTATION OF THE CONE) อีกมากมาย

๓. รอยกระดูกแตกเป็นเส้น ๑ รอยแตกของกระดูกกระโหลกศีรษะด้านข้างข้างซ้าย (LEFT PARIETAL BONE) ตั้งต้นใกล้เส้นผ่าศูนย์กลาง (MEDLAN LINE) และลงมาจนถึงกึ่งกลางของกระดูกกระโหลกศีรษะด้านข้าง (SQUAMOUS PORTION OF THE TEMPORAL BONE)

สรุปความว่ามีกระดูกกระโหลกศีรษะแตกมากหลายชิ้น (EXTENSIVE AND

MULTIPLE FRACTURE OF THE SKULL) ปรากฏว่าเกิดจากกระสุนปืนลูกหนึ่งเข้าทางกระดูกกระโหลกศีรษะด้านหน้า (FRONTAL BONE IN FRONT) เฉียงไปทางด้านข้างซ้ายเล็กน้อย และผ่านทะลุเข้าสมอง (INTRACANIAL CONTENTS) ทะลุออกทางกระดูกด้านท้ายทอย ใกล้ปุ่มยื่นด้านนอกของท้ายทอย (EXTERNAL OCCIPITAL PROTUBERANCE) และมีเศษกระดูกแตกมากรอบบริเวณนี้ ไม่ปรากฏว่ามีเศษโลหะเหลือค้างอยู่

เมื่อทำการถ่ายภาพเอ๊กซเรย์เสร็จแล้ว นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ทางกายวิภาคศาสตร์ ของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กับนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ทางนิติเวชวิทยาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และเป็นผู้ชำนาญในการตรวจศพเพื่อรู้สมุฏฐานของโรคที่ทำให้ตาย อันเป็นส่วนหนึ่งของสาขาวิชาพยาธิวิทยา หรือเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุแห่งการตายอันเป็นผลของการกระทำผิดทางอาญา ซึ่งอยู่ในสาขานิติเวชวิทยา จึงได้ลงมือทำการชันสูตรพระบรมศพ เพื่อทราบผลตามหลักเกณฑ์ที่ต้องประสงค์ของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ

นายแพทย์สุด แสงวิเชียร กับนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน เป็นผู้ลงมือผ่าตัดพระบรมศพด้วยกัน นายแพทย์สงัด เปล่งวานิช เลขานุการคณะกรรมการแพทย์ เป็นผู้คอยจดบันทึกผลของการตรวจชันสูตร ทั้งนี้อยู่ภายใต้ความตรวจตราและให้คำปรึกษาของกรรมการแพทย์ นอกนั้นซึ่งคอยสังเกตอยู่อย่างใกล้ชิด ปรากฏตามรายงานการประชุมคณะกรรมการแพทย์ครั้งที่ ๒ หมายเลข ๕๔ ว่า

(๑) ด้านหน้ามีแผลเป็นรูปกากบาท หนังฉีกแยกเป็น ๔ แฉก ทั้ง ๔ แฉกจดกัน ชิ้นทั้ง ๔ ถูกเย็บเข้ามาชิดกันสนิท จนไม่ปรากฏว่ามีหนังหายไป ศูนย์กลางของแผลกากบาทอยู่ที่เหนือหัวคิ้วซ้ายประมาณ ๑ เซ็นติเมตร รอยฉีกที่ยาวคือรอยเฉียงจากบนขวามาล่างซ้ายวัดได้ยาว ๕.๑ เซ็นติเมตร รอยฉีกที่สั้นคือรอยเฉียงจากบนซ้ายมาล่างขวาวัดได้ยาว ๓.๘ เซ็นติเมตร

(๒) ลักษณะทั่วไปของพระบรมศพเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยเนื่องจากการเน่า (PUTREFACTION) เช่นผิวหนังตอนแขน ขาหลุดได้เมื่อถูกต้อง พระพักตร์ส่วนล่างมีสีคล้ำไป แขน (UPPER EXTRENITIES) ปกติ ขา (LOWER EXTREMITIES) มี

รอยแผลที่ต้นขาขวายาว ๑๓.๕ เซ็นติเมตร เป็นรอยฉีดยาฟอร์มาลิน (FORMALINE) เพื่อรักษาพระบรมศพ ทั่วพระวรกายด้านหน้า นอกจากที่พระนลาฏและต้นขาไม่มีบาดแผลอื่นอีก

(๓) ด้านหลังมีแผลซึ่งเมื่อได้ตัดพระเกศารอบบริเวณแผลออกแล้วจึงพบว่าแผลเป็นรูปคล้ายกระสวยที่พระปฤษฎางค์พระเศียร (ท้ายทอย) ผิวหนังรอบบริเวณรอบแผลปกติ แผลนี้ส่วนยาวที่สุดวัดได้ ๑.๔ เซ็นติเมตร ที่สั้นที่สุดวัดได้ ๐.๙ เซ็นติเมตร มีผ้าก๊อซอุดอยู่ แพทย์ผู้ชันสูตรได้ใช้ปากคีบดึงเอาผ้าก๊อซออกมา มีเศษพระอัฐิชิ้นเล็กขนาด ๓ มิลลิเมตรอยู่ในผ้าก๊อซอุดแผลนั้น เมื่อดึงผ้าก๊อซออกแล้ว ใช้หมุดหยั่งเข้าไปอย่างสะดวกได้ลึก ๑.๔ เซ็นติเมตร เมื่อดันเล็กน้อยจะเข้าไปได้ลึกถึง ๕.๑ เซ็นติเมตร

ที่พระเศียรไม่มีแผลอื่นอีก แม้จะได้เลิกพระเกศาตรวจดูจนทั่วแล้ว แต่เมื่อภายหลังได้เลิกหนังพระเศียรออกแล้วก็พบรอยแตกในกระโหลกพระเศียรตรงบริเวณเหนือพระกรรณซ้าย จึงได้ย้อนกลับมาดูผิวหนังซ้ำอีกทีหนึ่ง เมื่อดึงพระเกศาซึ่งเปื่อยให้หลุดออกแล้ว จึงได้พบว่ามีรอยช้ำตรงบริเวณที่กระดูกแตกนั้น มีลักษณะเป็นผื่นแดงเรื่อ ๆ เป็นแว่น ๆ ๒ แว่นต่อกันมีขนาด ๗.๐ เซ็นติเมตร ๔.๐ เซ็นติเมตร รอยช้ำนี้อยู่ตรงตำแหน่งสูงจากใบพระกรรณซ้าย ๓.๕ เซ็นติเมตร แขนและขาปกติ ทั่วพระวรกายด้านหลังนี้นอกจากที่พระปฤษฎางค์พระเศียร (ท้ายทอย) แล้ว ไม่มีบาดแผลที่อื่นอีก

(๔) ผลของการตรวจกระโหลกพระเศียร แพทย์ผู้ทำการชันสูตรได้กรีดผิวหนังเป็นรูปโค้งต่ำกว่าแผลทางด้านหลัง (ท้ายทอย) จากพระกรรณข้างหนึ่งถึงพระกรรณอีกข้างหนึ่ง แล้วใช้มีดเลาะเลิกผิวหนังออก ปรากฏว่ามีรูที่กระโหลกพระเศียรตรงกับตำแหน่งแผลที่พบบนผิวหนังมีรูปเป็นรูใหญ่ ขอบไม่เรียบ วัดทางด้านนอกมีขนาด ๔.๕×๔.๖ เซ็นติเมตร รอบๆ รูตรงขอบของรูมีกระดูกแตกออกเป็นชิ้นๆ (FRAGNENT) ชิ้นใหญ่มี ๒ ชิ้นวัดได้ ๑.๑.×๒.๒ เซ็นติเมตรชิ้นหนึ่ง อีกชิ้นหนึ่งวัดได้ ๒.๒×๑.๐ เซ็นติเมตร ชิ้นกระดูกแตกนี้ส่วนมากเป็นพื้นด้านนอกของกระโหลก (OUTER TABLE) พื้นด้านในของกระโหลก (INNER TABLE) เป็นรูช่องเล็ก ชิ้นกระดูกแตกทั้ง ๔ ชิ้นนี้ดันโปร่งออกมาข้างนอก แต่กระดูกที่แตกเหล่านี้ไม่หลุดออกมา เนื่องจากถูกยึดติดอยู่ด้วยเยื่อหุ้มกระโหลก กระดูกที่แตกนี้มีลักษณะเป็นหน้าสิ่ว (CHISEL) ทำให้รูของกระโหลกด้านในเล็กกว่ารูที่วัดทางด้านนอก

เมื่อกรีดหนังพระเศียรขึ้นไปอีก ก็พบกระโหลกพระเศียรแตกเป็นรอยยาวตรงกับตำแหน่งรอยช้ำบนผิวหนังดังกล่าวมาแล้ว

รอยแตกเริ่มจากจุดซึ่งอยู่ห่างจากปุ่มท้ายทอย (EXTERNAL OCCIPITAL PROTUBERANCE) ๑๐.๘ เซ็นติเมตร (วัดตามโค้งของกระโหลก) แนวแตกนี้ทอดไปข้างหน้าเป็นระยะวัดได้ ๒.๕ เซ็นติเมตร แล้ววกลงล่างไปทางด้านซ้ายผ่านกระดูก PARIETAL ผ่าน SQUAMOUS PART ของกระดูก TEMPORAL วัดได้ความยาว ๑๐.๕ เซ็นติเมตร แล้วต่อรอยนี้เฉียงลงล่างไปทางข้างหลังถึงรูหูนอก (EXTERNAL AUDITORY MEATUS) วัดได้ยาว ๓.๔ เซ็นติเมตร รอยแตกเหล่านี้เป็นแนวเดียวติดต่อกัน

เมื่อเปิดผิวหนังไปถึงพระนลาฏ พบรูในกระโหลกพระเศียรตรงกับตำแหน่งแผลที่พบทางด้านนอกมีลักษณะเป็นรูเกือบกลม ขอบเรียบ ที่ผิวของกระโหลกถัดจากรูไปทางด้านขวามีรอยไหม้ดำ รูนี้มีขนาดวัดจากขวาไปซ้าย ๑.๑ เซ็นติเมตร วัดจากบนลงล่าง ๑.๐ เซ็นติเมตร จากรูมีรอยแตกเล็ก ๆ จากขอบซ้ายเฉียงขึ้นไปทางบนยาว ๑.๗ เซ็นติเมตร รอยแตกนี้ไม่ติดต่อกับรอยแตกตรงกลางกระโหลกผิวหนังด้านใน รอบขอบแผลมีรอยดำโดยรอบ

นายแพทย์ผู้ทำการชันสูตรได้เลื่อยกระโหลกพระเศียรตรงตำแหน่งเหนือรูด้านหน้า ๑.๗ เซ็นติเมตร และเหนือรูด้านหลัง ๔.๓ เซ็นติเมตร แล้วเปิดผ่ากระโหลกส่วนบนออก ตัดเยื่อหุ้มชั้นนอกของสมอง เมื่อเปิดออกแล้วพบว่าสมองซีกขวาเน่าเละ ทางซีกซ้ายมีพระโลหิตตกแข็งเป็นแผ่นอยู่ใต้เยื่อหุ้มชั้นนอก และส่วนด้านหลังของสมอง (CEREBRAL HEMISPHERE) เนื้อสมองหายไปเป็นแผลใหญ่ เมื่อตัดเอาก้อนสมองออกตรวจพบว่ามีรูทางด้านหน้าของสมองตรงกับรูของกระโหลกตรงตำแหน่งต่ำกว่าปลายของ FRONTAL LOBE ประมาณ ๑ เซ็นติเมตร

นายแพทย์ผู้ชันสูตรได้คลำเนื้อสมองจนทั่ว ไม่พบวัตถุแปลกปลอมอย่างอื่น (FOREIGN BODY) ได้ใช้หมุดบายหยั่งจากรูของกระโหลกด้านหลังเป็นแนวเดียวกัน มีระยะวัดได้ ๑๗.๕ เซ็นติเมตร

รูที่แผลกระโหลกด้านหลังเยื้องจากรูแผลด้านหน้าไปทางข้างขวาเล็กน้อย จนแลดูตามหมุดที่หยั่งเกือบเป็นแนวตรงวัดจากสันกระดูก FRONTAL (FRONTALCREST) ถึงขอบขวาของรูมีระยะ ๑.๑ เซ็นติเมตร วัดจากปุ่มท้ายทอยด้านใน (INTERNAL OCCIPITAL

PROTUBERANCE) ถึงขอบขวาของรูหลังมีระยะ ๑.๐ เซ็นติเมตร ทางด้านในของส่วนบนของกระโหลก คงมีรอยแตกตรงกับแนวของด้านนอก แนวแตกนี้เมื่อเลาะเอาเยื่อหุ้มกระดูกที่บุอยู่ที่ฐานของกระโหลกออกได้พบว่า แนวแตกนี้ผ่านกระดูก PARIETAL ข้างซ้ายผ่านไปบนด้านหน้าของ PETOUS PART ของกระดูก TEMPERAL ไปข้างล่างและข้างหน้าจนถึงรู SPINOSUM

ทางด้านขวาพบรอยแตกจากส่วน SQUAMOUS ของกระดูก PARIETAL ผ่านด้านหน้าของส่วน PETOUS ของกระดูก TEMPORAL ลักษณะคล้ายคลึงกับทางซ้าย

นอกจากรอยแตกทั้งสองนี้ ยังมีรอยแตกยาวผ่าน ORBITAL PLATE ซ้ายของกระดูก FRONTAL จนถึงขอบหลังของ LESSER WING ซ้ายของกระดูก SPHENIOD

แพทย์ผู้ชันสูตรได้ตัดเอาผิวหนังตามบริเวณแผลทั้งด้านหน้าและด้านหลังดองในน้ำยาฟอร์มาลิน เพื่อส่งไปชันสูตร

นอกจากนี้ยังได้ตัดเอากระเพาะอาหาร ไตซ้าย และกลีบซ้ายของตับ แบ่งแต่ละสิ่งออกเป็น ๒ ส่วน ใส่ดองในน้ำยาฟอร์มาลินส่งไปชันสูตรอีกด้วย

ก่อนที่จะดำเนินข้อเท็จจริงประการอื่นต่อไป ศาลอุทธรณ์ขอยุติปัญหาการตัดเอาพระอวัยวะภายในไปทำการตรวจพิสูจน์ ตามข้อเสนอของนายแพทย์คอร์ด เพื่อค้นหายาพิษนัยหนึ่งเพื่อให้ล่วงรู้ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเพราะถูกวางยาพิษด้วยหรือไม่ พระอวัยวะที่ตัดออกนั้นได้จัดแบ่งให้โรงพยาบาลศิริราชส่วนหนึ่ง ซึ่งนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นผู้พิสูจน์ ปรากฏตามรายงานหมายเลข ๗๒ ว่า การตรวจหายาพิษจำพวกแร่ธาตุไม่พบ และการตรวจหายาพิษจำพวกอัลคาลอยด์และอินทรีย์สารที่ไม่ระเหยก็ไม่พบเช่นเดียวกัน พระอวัยวะอีกส่วนหนึ่งได้ส่งไปยังกรมวิทยาศาสตร์ ซึ่งนายแพทย์ศิริ ติวยานนท์ เป็นผู้พิสูจน์ ปรากฏตามรายงานตรวจวิเคราะห์หมายเลข ๙๒ ว่า ได้ตรวจทางเคมีไม่พบยาพิษที่แพร่หลาย เพราะฉะนั้นจึงตัดข้อข้องใจว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตโดยถูกวางยาพิษออกเสียได้ ซึ่งตามมติของการประชุมคณะกรรมการแพทย์ครั้งที่ ๕ ก็เป็นไปตามทำนองเดียวกัน

ลำดับถัดไปจะกล่าวถึงการดำเนินของคณะกรรมการแพทย์ซึ่งสืบเนื่องมาจากผลของการชันสูตรพระบรมศพดังกล่าวแล้ว คือในตอนเช้าของวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๙ คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ และคณะกรรมการแพทย์ได้ประชุมพร้อมกัน ณ ห้องชันสูตรศพ

ของแผนกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล เพื่อทำการตรวจและชันสูตรโดยวิธีทดลองยิงศพดอง และศพสดด้วยปืนขนาด ๑๑ มิลลิเมตรตามหลักการวิธีปฏิบัติทดลองเป็นขั้น ๆ ไป ซึ่งนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน เป็นผู้เสนอ ซึ่งคณะกรรมการแพทย์เห็นชอบด้วย

พื้นห้องตรวจศพเป็นพื้นกระเบื้องซิเมนต์ ศพที่ใช้ทดลองวางอยู่บนที่นอน ๒ ชั้น แล้วจึงเปลี่ยนเพิ่มเป็น ๓ ชั้น และเพิ่มหมอนรองใต้ที่นอนอันล่างที่สุดอีก ๑ ใบ เมื่อถึงการทดลองศพที่ ๓ ตั้งแต่ศพที่ ๑ ถึงศพที่ ๖ นอนหงาย ศีรษะวางอยู่บนหมอนใบเดียว ที่นอนวางบนเตียงไม้เตี้ย ๆ มีแผ่นเหล็ก ๓ แผ่นวางกันกระสุนอยู่ใต้ที่นอนอันล่าง มีหีบใส่ทรายอยู่ใต้เตียง ความสูงของเตียงและที่นอนใกล้เคียงกับพระแท่นบรรทม ที่นอนที่ใช้ทดลองเป็นที่นอนทั่วๆ ไปที่ใช้ตามโรงพยาบาล ยัดนุ่นหลวมกว่าพระที่มาก ปืนที่ใช้เป็นปืนสั้นออตอเมติกขนาด ๑๑ มิลลิเมตร ซึ่งคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ นำมาให้เจ้าหน้าที่ของคณะ-กรรมการ ฯ นั้น

การทดลองครั้งที่ ๑ ยิงโดยวิธีให้ปากกระบอกปืนติดกับผิวหนัง (CONTACT) ยิงทางด้านหน้าตรงตำแหน่งที่พบแผลในพระบรมศพตรงตามแนวไม้บรรทัด ที่จัดให้แนวตรงกับแผลหน้าและแผลหลังในพระบรมศพ ผู้ยิงยืนยิงอยู่ทางด้านหัวของศพ

การทดลองยิงครั้งที่ ๒ ถึงครั้งที่ ๖ คงยิงทางข้างหน้าและวิธีเดียวกับครั้งที่ ๑ ผิดกันก็แต่ระยะห่างหรือชิดกับจุดหมาย คือครั้งที่ ๒ ห่าง ๑๐ มิลลิเมตร ครั้งที่ ๓ ห่าง ๕ มิลลิเมตร ครั้งที่ ๔ ปากกระบอกปืนชิดกับผิวหนัง (ALMOST CONTACT) ครั้งที่ ๕ ปากกระบอกปืนติดชิดกับผิวหนัง ครั้งที่ ๖ ปากกระบอกปืนติดชิดกับผิวหนัง ส่วนครั้งที่ ๗ ได้คว่ำหน้าศพวางอยู่บนหมอน ยิงจากทางท้ายทอยไปทางหน้า ผู้ยิงยืนยิงที่ตรงลำตัวของศพ

ผลของการยิงปรากฏว่าบางศพกระสุนได้ทะลุลงไปถึงแผ่นเหล็กก็มี บางศพกระสุนฝังอยู่ในที่นอนก็มี ซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้พิจารณาในอันดับหลังต่อไป

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์รายงานทั้งหลายดังกล่าวมาประกอบกับคำพยานแล้ว พอจับเค้าได้ว่าคณะกรรมการแพทย์ได้ใช้ยิงเฉพาะที่ไม่เกินกว่าช่วงแขนของคนธรรมดา เพราะถ้าใช้ระยะกว่าช่วงแขนแล้ว การก็จะเป็นว่าบุคคลอื่นเป็นผู้ยิงโดยไม่มีข้อสงสัย ทั้งลักษณะของบาดแผลที่ปรากฏตามหลักวิชาก็จะผิดกับบาดแผลของพระบรมศพอย่างมาก การยิงศพครั้งที่ ๗ โดยวิธีคว่ำหน้าของศพ ก็เพื่อพิสูจน์บาดแผลทางออกของกระสุนปืน ปรากฏรูข้างหน้าว่ามี

กระดูกแตกเป็นรอยกว้างรูปสี่เหลี่ยมเหนือกระบอกตาขวา กระดูกเพดานของกระบอกตาขวาแตกออกเป็นชิ้น รอยแตกนี้กว้างถึงขอบบนของกระบอกตามีรอยแยกขึ้นไปทางบนผ่านกระดูก FRONTAL ถึง CORONEL SUTURE รอยซ้ายผ่านกระดูก FRONTAL ถึง TEMPORALLINE รอยขวาแตก ทำให้ ZYGOMATIC PROCESS ของ FRONTAL BONE หลุดมีรอยแตกพื้นของกระบอกตาขวาบ้างเล็กน้อย ลักษณะของทางออกเช่นนี้หาเหมือนกับที่พบในบริเวณพื้นด้านนอก (OUTER TABLE) และพื้นด้านใน (INNER TABLE) กระโหลกพระเศียรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ แต่เมื่อหวลไปพิจารณาบาดแผลด้านหน้าของพระบรมศพแล้วจะพบว่า ลักษณะของการฉีกที่ผิวหนังที่หน้าผากในศพที่ ๑ และศพที่ ๕ คล้ายคลึงกับพระบรมศพ และลักษณะบาดแผลที่ผิวหนังและที่กระโหลกศพที่ ๑ หมายเลข ๗๓๙ ก็คล้ายคลึงกับพระบรมศพ (คำให้การนายแพทย์สุด แสงวิเชียร) กล่าวคือศพที่ ๑ นี้ปรากฏว่ามีแต่รอยทะลุด้านหน้า ไม่มีรอยแตกร้าวแต่มีรอยไหม้พอเห็นได้ รอยร้าวที่ฐานกระโหลกก็มี ๔ แห่งเหมือนพระบรมศพ เฉพาะกระโหลกนอกด้านหลังแตกร้าวเป็น ๔ เสี่ยง แต่ไม่ถึงขมับ ส่วนของพระบรมศพถึงขมับ เมื่อได้เปิดผิวหนังศพที่ ๑ ออกตรวจ รูหน้าวัดได้ ๑.๗×๑.๐ เซ็นติเมตร มีรอยไหม้ที่ขอบรูด้านซ้าย รูหลังมีลักษณะค่อนไปข้างรูปไข่ ขอบของรูมีลักษณะเป็นหน้าสิ่ว (CHISEL) และมีรอยแตกเป็น ๔ แฉก

อาศัยหลักฐานจากการตรวจชันสูตรพระบรมศพ การทดลองยิงศพ ภาพเอ๊กซเรย์กับการตรวจชันสูตรหายาพิษในพระกระเพาะอาหาร ไตและตับ คณะกรรมการแพทย์มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า ในทางวิชาการแพทย์แล้ว สาเหตุที่ทำให้สวรรคตนั้นเกิดจากกระสุนปืนลูกเดียวเข้าทางข้างหน้าออกทางข้างหลัง วิถีกระสุนเฉียงลงข้างหลังตามระดับของกระโหลก ยิงในระยะติดหรือเกือบติดผิวหนัง ซึ่งอย่างไรเสียก็เป็นการแน่นอนที่จะสันนิษฐานว่า ปืนกระบอกนั้นเมื่อยิงออกมีระยะน้อยกว่า ๕ เซ็นติเมตร เพราะในระยะที่น้อยกว่า ๕ เซ็นติเมตรเท่านั้นที่บาดแผลในหนังหน้าผากที่ปรากฏจะมีลักษณะอย่างเดียวกับบาดแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมขนาดกระสุนปืนของกลางอาจทำให้เกิดบาดแผลเช่นที่ปรากฏในพระบรมศพได้ นอกจากบาดแผลที่พระเศียรแล้วไม่พบบาดแผลที่อื่นใดอีก เว้นแต่รอยแผลที่ฉีดยารักษาพระบรมศพที่ต้นขาขวา

อย่างไรก็ดีปัญหามิได้ยุติเพียงเท่านี้ ตามรายงานของคณะกรรมการสอบสวนพฤติ-

การณ์ ฯ ก็ดี ตามแถลงการณ์ของกรมตำรวจก็ดี ตามหลักวิชาทางนิติเวชวิทยาก็ดี มีข้อความต้องกันว่าในเรื่องทางมาของบาดแผลนั้น เท่าที่ปรากฏในพระบรมศพอาจเกิดขึ้นจากทางหนึ่งทางใดใน ๓ ทางนี้ (คณะกรรมการแพทย์ใช้คำอังกฤษในการลงมติ) คือมีผู้ลอบปลงพระชนม์ (REGICIDE) หรือทรงพระราชอัตวินิบาตกรรม (SUICIDE) หรืออุบัติเหตุ (ACCIDENT)

ในการวินิจฉัยประเด็น ๓ ข้อครั้งนั้นได้ประสบความยุ่งยากเป็นลำดับมา จนกระทั่งคดีมาสู่ศาลอุทธรณ์ก็มิได้เบาบาง กลับทับทวีมากยิ่งขึ้นอีก เบื้องแรกเกิดขึ้นในที่ประชุมคณะกรรมการแพทย์ เพราะมีนายหนึ่งเห็นว่าไม่สมควรแสดงความเห็นนอกไปจากที่แพทย์ควรแสดงต่อศาล คือแสดงเท่าที่ตรวจพบเท่านั้น ไม่ต้องเลยไปถึงว่าแผลนั้นเกิดจากการถูกฆ่าตายหรือฆ่าตัวตายอย่างใด แต่กรรมการแพทย์อีกหลายนายอ้างตำรานิติเวชวิทยาซึ่งได้บ่งไว้ชัดเจนว่าให้แพทย์ศึกษาว่าบาดแผลที่เกิดนั้น ๆ อาจจะเกิดจากอุบัติเหตุ หรือว่าอัตวินิบาตกรรม หรือว่าฆาตกรรม ให้นายแพทย์ค้นหาความเห็นประกอบด้วย เมื่อเสียงข้างมากหนักไปในทางยึดถือเอาตำราเป็นหลัก จึงตกลงให้กรรมการแพทย์แสดงความเห็นโดยวิธีให้แต่ละคนเขียนความเห็นของตนว่าเห็นอย่างไรในประเด็น ๓ ข้อนั้น ข้อใดมีน้ำหนักมากให้เรียงไว้ข้างหน้า น้ำหนักน้อยให้เรียงไว้หลังตามลำดับ กรมตำรวจได้ออกแถลงการณ์โต้แย้งมตินี้ โดยสนับสนุนนายแพทย์ฝ่ายข้างน้อยว่า "ตามที่เคยปฏิบัติมาในศาลยุติธรรมตั้งแต่เริ่มตั้งศาลมาได้เป็นอยู่เช่นนี้ เพราะการจะวินิจฉัยลงไปในทางใดทางหนึ่ง จะต้องฟังและพิจารณาพยานหลักฐานสถานที่และประพฤติเหตุประกอบด้วย อันเป็นหน้าที่ของศาลหรือในที่นี้คือคณะกรรมการสอบสวน ฯ"

โดยเหตุที่ในคณะกรรมการแพทย์นั้นมีนายแพทย์ชาวต่างประเทศร่วมด้วย การลงมติจึงให้เป็นไปตามความเห็นที่บริสุทธิ์ใจ ใครจะมีความคิดเห็นอย่างไรก็ได้ นอกจากนี้ยังปรากฏต่อไปว่าแม้รายงานการประชุมคราวนี้ก็ได้จัดทำเป็นภาษาอังกฤษ โดยพันเอก เจ. อี. ไดรเบอร์กรับเป็นผู้จดบันทึก ลายมือของกรรมการแพทย์แต่ละนายได้เขียนขึ้นโดยตนเองตามเอกสารหมายเลข ๔๙ วันนั้นมีผู้แสดงความเห็นทั้งนายแพทย์ไทยและชาวต่างประเทศรวม ๒๑ นาย เป็นกรณีถูกลอบปลงพระชนม์ ๑๖ เสียง ปลงพระชนม์พระองค์เอง ๔ เสียง อุบัติเหตุ ๒ เสียง การเป็นเช่นนี้เพราะได้นับเอาความเห็นที่มีน้ำหนักมากของคนหนึ่ง ๆ เป็นหนึ่งเสียง แต่มีบางคนออกความเห็นว่ามีน้ำหนักเท่า ๆ กันใน ๒ กรณี จึงได้นับเป็น ๒ เสียงแทนที่จะนับเสียงเดียว

คืนเดียวกันได้มีการบีบบังคับทางการเมืองให้นายแพทย์ชาวต่างประเทศซึ่งเป็นนายทหารต้องถอนความเห็น ส่วนบันทึกการประชุมกรรมการแพทย์ภาษาอังกฤษนั้น พันเอก เจ. ไดรเบอร์ก คงจัดทำให้ตามที่รับปากไว้กับกรรมการแพทย์ แต่ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างเป็นอีกรูปหนึ่งดังปรากฏตามเอกสารหมายเลข ๗๕ ซึ่งกรมตำรวจได้แปลและนำออกแถลงต่อประชาชนเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ถึงแม้ฉบับภาษาอังกฤษมีเป็นหลักอยู่ จะเป็นโดยเหตุใดก็ตาม การแปลบันทึกนี้ชั้นเดิมหาได้แปลข้อความสำคัญไว้หมดไม่ แจ้งอยู่ตามเอกสารหมาย ๗๖ ภายหลังจึงมีคำแปลเพิ่มเติมตามเอกสารหมาย ๗๗ ซึ่งมีการสรุปในตอนท้ายของบันทึกว่า

"คณะกรรมการยืนยันเป็นเอกฉันท์ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกษได้สวรรคตโดยลูกกระสุนปืนซึ่งเข้าไปในพระนลาฏของพระองค์ และผ่านทะลุออกไปข้างหลังของพระเศียร และทั้งชี้แจงเป็นเอกฉันท์ว่าตามผลที่ได้ทดลองกับศพ ปากกระบอกปืนได้จ่ออยู่ในระยะ ๕ เซ็นติเมตรของพระนลาฏโดยเกือบถึงแน่นอน

คณะกรรมการส่วนมากรู้สึกว่าในบรรดาเหตุสวรรคตที่อาจเป็นไปได้ทั้ง ๓ ประการนั้น เป็นการลอบปลงพระชนม์มากที่สุด และมากกว่าที่จะเป็นการปลงพระชนม์เอง หรืออุบัติเหตุ และการเป็นอุบัติเหตุนั้นเป็นไปได้น้อยกว่าที่สุด

การลงคะแนนเสียงมี ๑๖ คะแนนว่าน่าจะเป็นการลอบปลงพระชนม์ ๔ คะแนนว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เอง และ ๒ คะแนนว่าเป็นอุบัติเหตุ ความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในจำนวนคะแนนเสียง และจำนวนผู้ออกเสียงลงคะแนนก็เนื่องด้วยกรรมการบางท่านให้ค่างวดของสาเหตุที่อาจเป็นไปได้ของการสวรรคตนั้นมากกว่าสาเหตุเดียว"

ถัดต่อไปรู้สึกว่าคล้ายกับเป็นหมายเหตุซึ่งมีความว่า

"พ.อ. ไดรเบอร์ก พ.ท. รีส และ ร.อ. คุปตา ไม่ออกความเห็นว่า การสวรรคตนั้นเนื่องจากการลอบปลงพระชนม์ ปลงพระชนม์เอง หรืออุบัติเหตุ

การดำเนินการนี้ได้กระทำไปตามข้อไขแห่งคำเชิญ (ดังแบบฉบับคำแปล) ตามที่เชิญมานั้น คณะกรรมการเพียงได้รับเชิญให้ช่วยเหลือในการตรวจพระบรมศพเท่านั้น แม้ในขณะที่คณะกรรมการรู้สึกว่าจะแสดงความเห็นได้ในทางการแพทย์เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในทางแพทย์ซึ่งการตรวจนั้นได้แสดงออก คณะกรรมการยังรู้สึกอีกว่าเป็นการไม่ฉลาดและนอกเหนือ

หน้าที่สำหรับกรรมการที่จะออกความเห็นอย่างใดเกินเลยไปอีก"

เมื่อเปรียบเทียบหมายเหตุนี้กับเอกสารหมายเลข ๔๙ ได้ปรากฏการณ์อันเป็นที่น่าสะดุดใจศาลอุทธรณ์เป็นอย่างยิ่ง ว่าการที่กรรมการแพทย์จะออกความเห็นนั้น ได้ถูกขัดขวางอย่างมากซึ่งโดยมรรยาทแล้วศาลอุทธรณ์ไม่อาจกล่าวได้ยิ่งกว่านี้ แม้ที่สุดในวันเวลากำหนดนัดของกรรมการที่จะลงชื่อพร้อมกันในรายงานบันทึกความเห็นตามที่ได้ตกลงวางกันไว้ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรมตำรวจก็ได้มีหนังสือด่วนหมายเลข ๑๐๗ ถึงประธานคณะกรรมการแพทย์ให้ไปพบกับประธานคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ที่ศาลฎีกาในวันเวลาเดียวกัน แต่ก็ไม่สามารถจะยับยั้งได้ เพราะคณะกรรมการแพทย์ได้ดำเนินการลงชื่อกันจนเสร็จก่อนแล้ว พระยาดำรงแพทยาคุณและหลวงพิณพากย์พิทยาเพทจึงไปพบกับพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ ฯ ได้ตอบปฏิเสธว่ามิได้มีความประสงค์ที่จะพบเลย ทั้งนี้ทำให้พระยาดำรงแพทยาคุณเข้าใจว่าคงเป็นความประสงค์ให้การนัดประชุมลงชื่อในความเห็นของคณะกรรมการแพทย์ต้องประสบความล้มเหลว เมื่อพลาดไปแล้วก็คงยากที่จะมาร่วมกันลงชื่อได้สำเร็จ ความเห็นที่ต่างได้แสดงออกไว้จะได้ระงับไปตามที่มีเสียงไม่ต้องการให้เกิดหลักฐานเช่นนั้นขึ้นตั้งแต่ตอนบ่ายวันที่ ๒๕

อย่างไรก็ดีโดยที่ในเวลาใกล้เคียงกันนั้น พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ ประธานคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้มีหนังสือถึงคณะกรรมการแพทย์ ฯ หมายเลข ๑๐๖ ว่าต้องการรายงานและมติของคณะกรรมการแพทย์โดยเร็วที่สุด ถ้ากรรมการแพทย์ได้มีมติแล้วในแผนกใดเป็นประการใด แต่ทำรายงานเป็นหนังสือยังไม่ทันให้ประธานและรองประธานคณะกรรมการแพทย์ไปรายงานต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ด้วยวาจาเสียชั้นหนึ่งก่อน ดังนั้นหลังจากกรรมการแพทย์เสร็จจากการลงมติหมายเลข ๔๙ คือบ่ายวันเดียวกันพระยาดำรงแพทยาคุณและหลวงพิณพากย์พิทยาเพทจึงนำมตินั้นไปรายงาน มีกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ หลายนายท้วงขึ้นเป็นทำนองไม่พอใจ โดยกล่าวว่ากรรมการแพทย์ไม่ควรแสดงว่ากรณีจะเป็นเช่นไร คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ต้องการให้ตรวจลักษณะของบาดแผลเท่านั้น ส่วนกรณีจะเป็นในข้อใด คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ต่างหากเป็นผู้วินิจฉัยต่อไป ฝ่ายกรรมการแพทย์เถียงว่า เมื่อให้ตรวจแล้วก็ต้องเข้าใจว่าให้มีความเห็นจากการตรวจด้วย เช่นเดียวกับที่แพทย์ได้ตรวจไข้แล้ว จะไม่ให้แพทย์ตรวจลงความเห็น

จะให้คนอื่นลงความเห็นอย่างไรได้ ทั้งประธานกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ยังสั่งมอบหมายด้วยว่าให้ตรวจชันสูตรให้ได้ความกระจ่างว่ากรณีจะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้ด้วย กรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ คนหนึ่งพูดตัดบทว่าเมื่อกรรมการแพทย์ลงความเห็นแล้วก็ให้ลงไป แต่ทางกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ จะฟังอย่างไรก็แล้วแต่

การขัดกันดังนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถ้าไม่พิจารณาความถูกผิดเสียบ้าง ก็ดูประหนึ่งว่าคณะกรรมการแพทย์ได้กระทำไปตามอารมณ์โดยปราศจากหลักวิชาอันจะพึงอ้างอิง ประเด็นข้อนี้มีความสำคัญมิใช่น้อยจึงจำเป็นที่ศาลอุทธรณ์จะต้องพินิจพิเคราะห์ให้รอบคอบเสียชั้นหนึ่งก่อนว่า ความเห็นของกรรมการแพทย์นั้นเป็นหลักฐานซึ่งศาลควรจะรับหรือปฏิเสธไม่รับไว้พิจารณา เพื่อป้องกันความหลงผิด ขอปรับความเข้าใจไว้ก่อนว่าศาลอุทธรณ์มิได้ถือเอาเฉพาะเพียงความเห็นของกรรมการแพทย์คนหนึ่งคนใดเท่านั้นมาเป็นมูลฐานเด็ดขาดที่จะเชื่อหรือไม่ แต่จะอาศัยเหตุผลอันเกิดจากการกระทำของนายแพทย์ที่ได้ปฏิบัติมาแล้วนั้น แต่ละสิ่งแต่ละอย่างเป็นเครื่องพิสูจน์ตามวิถีทางของกฎหมาย

จริงอยู่ในระหว่างกรรมการแพทย์ด้วยกันมีผู้เห็นแย้ง แต่คงแย้งในทางว่าสมควรหรือไม่ที่กรรมการแพทย์จะออกความเห็น ไม่ใช่แย้งในทางหลักวิชา ครั้นเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งยกตำรานิติเวชวิทยาซึ่งวงการแพทย์เคารพกันอยู่ว่าเป็นสาขาสำคัญแขนงหนึ่งมายัน ผู้ที่เห็นแย้งเพียงหนึ่งหรือสองคนก็ได้ยอมตามและสมัครใจที่จะร่วมออกความเห็นโดยไม่มีใครบังคับ ทั้งนี้เพราะนิติเวชวิทยากำหนดให้นายแพทย์ออกความเห็นได้ว่าผู้ตายได้ตายโดยวิธีอะไร พร้อมกับวางหลักไว้ให้อาศัยกรณีแวดล้อมวัตถุที่ใช้เป็นอาวุธ กายวิภาควิทยาและสรีรวิทยาเป็นบรรทัดฐานด้วย เฉพาะความข้อนี้หากจะพิจารณาว่าคณะกรรมการแพทย์ซึ่งได้ตั้งขึ้นโดยมติของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้กระทำแต่ภายในขอบเขตที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ ศาลอุทธรณ์ ฯ ก็ได้พบรายงานการประชุมคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ (หมายเลข ๔๒) หน้า ๓ มีความว่า นายแพทย์ที่ตำรวจเชิญไป ๑๐ นาย ได้ไปพบกับคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม ประธานกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ (พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์) ได้กล่าวแก่คณะแพทย์ว่าเป็นการยากที่จะสั่งว่าจะให้แพทย์ไปทำอะไรบ้าง และถ้าไม่สั่งว่าจะให้แพทย์ทำอะไร คณะแพทย์จะปฏิบัติอย่างใด เรื่องนี้เป็นกรณีรีบด่วนและกรรมการเองก็ไม่มีความรู้จึงอยากจะมอบ

ให้คณะแพทย์สอบสวนเพื่อให้ความรู้ในประเด็น ๓ ข้อ คือเป็นเรื่องฆาตกรรม หรืออัตวินิบาต หรือเป็นเรื่องอุบัติเหตุ แต่ถ้าสั่งเช่นนี้ก็เกรงว่าคณะแพทย์จะขัดข้อง ถ้าบอกว่าให้ตรวจเพื่อให้บอกว่ากระสุนเข้าทางไหน ออกทางไหนดังนี้ก็จะแคบ เพราะคณะแพทย์อาจให้ความรู้อย่างอื่นอันเป็นประโยชน์แก่การสอบสวนอีกได้ จึงอยากจะขอทราบว่าจะควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ผลด้วยดี อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ (พระมนูเวทย์วิมลนาถ) กรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้กล่าวย้ำว่า ขอให้ตรวจรายละเอียดของบาดแผลเพื่อประโยชน์แก่ประเด็นทั้งสามข้อ คำเสนอแนะของ ๒ นายนี้ กรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ อื่นมิได้โต้แย้งคัดค้านประการใด ในทางมรรยาทแล้วกรรมการแพทย์ก็ชอบที่จะปฏิบัติตาม เพราะตรงกับวิชานิติเวชวิทยา ไม่ใช่เป็นการฝืนให้ต้องกระทำ เมื่อเช่นนี้จะหาว่ากรรมการแพทย์ทำนอกเหนือหน้าที่ได้อย่างไร ถ้ากรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ไม่ประสงค์จะให้กรรมการแพทย์ออกความเห็นแล้ว ก็ควรพูดกันให้เข้าใจเสียแต่เบื้องต้น การตำหนิติเตียนกันภายหลังนั้น ก็รังแต่จะเกิดความท้อใจเฉพาะอย่างยิ่ง หากจะพิเคราะห์คำเสนอแนะของพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์และพระมนูเวทย์วิมลนาถนั้น ก็มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๔๓ สนับสนุนเพราะเวลานั้นทางราชการได้รับรองแล้วว่า กรรมการแพทย์มีความชำนาญพิเศษในทางการแพทย์ ซึ่งความเห็นของเขาอาจมีประโยชน์ในการสอบสวน จึงอาจเป็นพยานในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่นได้ ถึงแม้ถ้อยคำของกฎหมายจะวางไว้กว้าง ๆ ตามหลักวิชานิติศาสตร์อันเป็นที่รับรองกันอยู่ ศาลเคยอนุญาตให้เรียกนายแพทย์ผู้ชำนาญวิชาแพทย์มาให้การออกความเห็นในปัญหาว่าเป็นโรคอะไรและตายเพราะเหตุใด สำหรับสมัยปัจจุบันนายแพทย์ผู้ชำนาญได้มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในคดีอาญาอย่างสำคัญ ตามความถนัดและชำนิชำนาญในสาขาใดหรือหลายสาขา เป็นต้นว่า ในคดีที่มีปัญหาว่าบุคคลหนึ่งได้ตายเพราะเหตุใด เช่นนี้นายแพทย์จะเป็นผู้บอกว่าตายโดยถูกฆาตกรรม ฆ่าตัวตายหรือโดยอุบัติเหตุ (ความเห็นของนายแพทย์นั้นมีตัวอย่างที่จะพบได้ ก็เช่นลักษณะพิจารณาคำพยานหลักฐานของพระจินดาภิรมย์ (เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์) เนติบัณฑิตไทยและอังกฤษ พิมพ์เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๘ หน้า ๒๓ กับคำสอนชั้นปริญญาตรีมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ภาค ๔ ว่าด้วยกฎหมายลักษณะพยานและจิตวิทยา โดยศาสตราจารย์ แอล. ดูปลาตร์ และนายวิจิตร ลุลิตานนท์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๑๙๗)

อาศัยเหตุผลดังกล่าวมานี้ การจึงเป็นว่ากรรมการแพทย์ได้ปฏิบัติไปโดยถูกต้องในทุก ๆ ทางตามสมควรแล้ว แต่ผลงานที่กรรมการแพทย์ได้กระทำไปควรแก่การที่ศาลจะรับเชื่อฟังเพียงไรหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ศาลอุทธรณ์จะได้พิจารณาถึงวิทยฐานะที่ได้ฝึกฝนศึกษาเป็นพิเศษ ความสามารถในหน้าที่จะแสดงผลแห่งการพิสูจน์ออกมาให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ความสำนึกในหน้าที่อันมีเกียรติ กล่าวคือกระทำไปด้วยความสุจริตยึดมั่นในหลักวิชาของตน หรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใด ๆ เป็นลำดับไป

แต่ก่อนอื่นขอกล่าวถึงด้านกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ หลังจากที่มีบางคนแสดงอาการไม่พอใจในการกระทำของกรรมการแพทย์ ให้สิ้นกระแสความเสียตอนหนึ่ง คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ได้รายงานเสนอรายละเอียดและความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีตามเอกสารหมายเลข ๑๒ ออกตัวว่าไม่มีหน้าที่สืบสวน ได้แต่นั่งฟังพยานบุคคลและพิจารณาหลักฐาน ซึ่งตำรวจสอบสวนโดยเปิดเผยและซักถามพยานบุคคลเท่านั้น หากมีสิ่งใดนอกเหนือไปกว่าก็มิอาจทราบได้ สรุปแล้วพอย่นย่อได้ข้อสำคัญดังนี้

(๑) เมื่อพิจารณาตำแหน่งของบาดแผลและวัตถุที่ทำให้เกิดบาดแผลคือปืนแล้วไม่เห็นว่าจะเป็นอุบัติเหตุไปได้เลย ถึงอุบัติเหตุอาจเกิดขึ้นในรูปใด ๆ ก็จริง แต่ก็จะต้องอนุมานได้ว่าเกิดขึ้นในรูปหนึ่งรูปใด และอาจเป็นไปได้ในรูปนั้น รูปหนึ่งรูปใดที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ก็คือ ปืนจะต้องอยู่ที่หน้าผาก แต่ปืนไม่ใช่ของเล่นที่หน้าผาก และหน้าผากก็ไม่ใช่เป็นที่ดูปืน ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจเหนี่ยวไกปืนโดยไม่ทันพิจารณาว่าลูกปืนซึ่งขึ้นลำกล้องอยู่ หรือเหนี่ยวไกปืนโดยพลั้งพลาด จึงเหลือวิสัยที่จะเชื่อว่าได้มีการกระทำเช่นนั้นของล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่พระนลาฏอันจะก่อให้เกิดอุบัติเหตุในรูปนี้ ส่วนอุบัติเหตุอันเกิดจากการกระทำของผู้อื่นนั้น ไม่มีเค้ามูลอันจำต้องพิจารณาถึง

(๒) แพทย์ที่ได้ให้ความเห็นมิได้ตัดข้อที่ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกระทำโดยพระองค์เอง (เว้นแต่นายแพทย์ชุบ โชติกเสถียร ผู้เดียว) และโดยลักษณะท่าทางพระบรมศพ ไม่กระจ่างพอที่จะชี้ว่ากรณีเกิดจากการกระทำของผู้อื่น แม้กระนั้นท่าทางของพระบรมศพซึ่งเป็นที่น่าประหลาด ก็ไม่เป็นข้อที่จะผ่านเลยไปโดยไม่คำนึงถึงกรณีดังกล่าว ไม่ใช่เป็นเรื่องที่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด แต่เป็นเพียงในชั้นสืบสวนและสอบสวน โอกาสที่จะกระทำการสืบค้นคว้าต่อไปยังมีอยู่เพื่อให้ได้มา ซึ่งความแน่ชัดแห่งกรณี การสอบสวน

เท่าที่ปรากฏยังไม่กระจ่างในปัญหาบางข้อ เพราะฉะนั้นในส่วนอีก ๒ กรณีจึงเป็นว่าการถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีหลักฐานและเหตุผลที่แน่นอนแสดงว่าจะเป็นไปได้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะตัดออกเสียโดยสิ้นเชิง เพราะว่ายังมีท่าทางของพระบรมศพค้านอยู่ สำหรับกรณีปลงพระชนม์เองนั้น ลักษณะของบาดแผลแสดงว่าเป็นไปได้ แต่ไม่ปรากฏเหตุผลหรือหลักฐานอย่างใดว่าได้เป็นเช่นนั้นโดยแน่ชัด จึงยังไม่สามารถที่จะชี้ว่าเป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณีนี้ ตกเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป

อันผลงานที่ได้จากการตั้งคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ดังได้บรรยายมาโดยละเอียดนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นสมควรแยกตั้งสังเกตไว้ ๒ สถาน สถานหนึ่งเกี่ยวกับการตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ซึ่งขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ จึงต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยกรมพระชัยนาทนเรนทรทรงเป็นประธานบริหารราชการในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระชัยนาทนเรนทรรับสั่งเป็นพยานว่า เหตุที่ต้องตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ขึ้นก็เนื่องจากประชาชนมิได้เชื่อคำแถลงการณ์ของทางราชการมาตั้งแต่ฉบับแรกแล้ว เมื่อกรมตำรวจออกแถลงการณ์ในวันต่อมาอีก พระองค์ท่านได้เคยรับสั่งกับนายปรีดี พนมยงค์เป็นส่วนตัวว่า แถลงการณ์ที่ว่าตำรวจได้ตรวจดูละเอียดแล้วประกอบกับสถานที่และเวลา เห็นว่าคนภายนอกไม่สามารถจะเข้ามาปลงพระชนม์ได้นั้น ยังปิดช่องโหว่ไม่หมด ถ้าเขาแย้งว่าคนภายนอกจะทำได้หรือไม่เล่าจะว่าอย่างไร นายปรีดี พนมยงค์ ว่าก็จริงหรอก แต่ก็มิได้แก้ไขคำแถลงการณ์อย่างไร ผลที่สุดก็ไม่สามารถเปลี่ยนใจประชาชนได้ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลขอตั้งกรรมการเพื่อสอบสวนพฤติการณ์ ฯ นั้น พระองค์ท่านมิได้สนใจและเอาใจใส่เลยเพราะไม่เห็นมีคุณค่าอย่างใด ได้ทรงนึกมาตั้งแต่ก่อนลงมือแล้วว่าทำเปิดเผยอย่างนั้นจะได้เรื่องอะไร แต่ก็จำต้องทรงคล้อยตามเพราะกลัวถูกหาว่าพระองค์ท่านไม่เป็นกลางด้วยความอาฆาตในเหตุที่เคยถูกหาเรื่องการเมือง ในการสอบสวนครั้งนั้นพระองค์ท่านไม่มีความเชื่อถือเลย

ศาลอุทธรณ์ได้ใคร่ครวญคำให้การของกรมพระชัยนาทนเรนทรโดยถ่องแท้แล้ว พระองค์ท่านมีความหมายเฉพาะเพียงการสอบสวนที่กระทำกันอย่างเปิดเผยต่างหากว่าคงไม่มี

ใครกล้าพูดความจริง ในเมื่อต้องมาให้การต่อหน้าประชาชน โดยมิรู้ว่าใครเป็นมิตรหรือเป็นศัตรูอย่างไร ความคิดเห็นเช่นนี้หาเป็นการผิดปกติวิสัยวิญญูชนมิได้ เพราะตามธรรมดาแล้วการสืบสวนก็คือการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อจะทราบรายละเอียดแห่งความผิด และการสอบสวนก็คือการรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ทั้งนี้ย่อมต้องทำกันอย่างไม่เปิดเผย เพราะอาจทำให้เสียประโยชน์ในทางคดีได้ เว้นแต่จะเจตนาให้เป็นอื่นอีกเรื่องหนึ่ง อย่างไรก็ดีในที่สุดผลเป็นประการใดย่อมประจักษ์อยู่แล้ว อย่างน้อยที่สุดมติของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ซึ่งมีความเห็นขัดแย้งกับแถลงการณ์ของรัฐบาลโดยตัดเอาอุบัติเหตุออกเสียนั้น ก็เป็นการขีดวงให้แคบเข้า เพราะได้ชี้ช่องไว้ว่ากรณีอาจเป็นเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์ก็มีทางที่จะเป็นไปได้ดังนี้ ย่อมเป็นเครื่องกระตุ้นให้รัฐบาลจำต้องดำเนินการต่อไป หาไม่แล้วก็จะยุติว่าเป็นการอุบัติเหตุเลยไม่ต้องทำอะไรกันอีก

สถานที่สอง ถึงแม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วยในการตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ อยู่บ้าง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมุ่งจะให้กรณีเป็นอุบัติเหตุแต่ประการเดียว หาได้เอาใจใส่ในปัญหาว่าถูกลอบปลงพระชนม์หรือปลงพระชนม์พระองค์เองไม่ก็ตามแต่ ต่อมาก็เป็นที่รับรองกันว่าการตั้งนั้นเป็นมูลฐานก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญเหลือหลาย กล่าวคือเมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว การจำต้องทำตามกฎหมายว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพมิได้กระทำกันโดยอ้างราชประเพณีเป็นเหตุ ฐานแผลที่พระบรมศพทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ทำให้เกิดถกเถียงกันไม่มีที่สิ้นสุดว่าแผลไหนเป็นทางเข้าและแผลไหนเป็นทางทะลุออก ครั้นเมื่อตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ฯ ขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องตั้งนายแพทย์เป็นคณะกรรมการชันสูตรพระบรมศพโดยมิชักช้าก็ตามมาทันเวลาที่ยังไม่ถึงกับเน่าเฟะทั้งหมด จนปรากฏผลเป็นหลักฐานสำคัญในคดี ซึ่งนายแพทย์ได้อาศัยเป็นเครื่องช่วยให้กระจ่างว่าทางเข้าของกระสุนปืนคือแผลหน้า ส่วนแผลหลังเป็นทางออก ดังนี้ก็จะเห็นแล้วว่าถ้ามิได้มีการตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ขึ้นแล้ว ก็เหลือที่จะคาดว่าความคลุมเครือนั้นจะสิ้นไปโดยอาการอย่างไร นายแพทย์จะได้เหตุผลจากไหนมาแสดงต่อศาล

เท่าที่กล่าวมานี้ก็น่าจะพอใจอยู่บ้างว่าการตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ไม่ใช่

เรื่องไร้สาระเสียทีเดียว เพราะฉะนั้นเมื่อความจำเป็นบังคับซึ่งจะหลีกเลี่ยงเสียไม่ได้ ก็พอดีลุถึงสมัยที่ต้องเปลี่ยนรัฐบาลใหม่โดยมีพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลจึงได้นำความเห็นของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ฯ เสนอคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า หากเป็นการตรงกับพระราชประสงค์แล้ว คณะรัฐมนตรีก็จะได้มอบเรื่องให้เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจและหน้าที่ตามกฎหมาย ดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติการต่อไป ทั้งนี้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เห็นพ้องด้วย เรื่องจึงถูกส่งไปยังกรมตำรวจ ซึ่งขณะนั้นพลตรี พระพิจารณ์พลกิจ เป็นอธิบดี ๆ ตรวจสำนวนเท่าที่มีอยู่เห็นว่ายังไม่พอวินิจฉัย จึงได้สั่งตั้งกรรมการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นเวลาเกือบ ๑ ปี ไม่ปรากฏผลคืบหน้าประการใด จนกระทั่งเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ กรมตำรวจจึงตั้งกรรมการชุดใหม่ขึ้นดำเนินการสอบสวนโดยกำหนดข้อหาว่า ทางราชการฝ่ายทหารได้ส่งหลักฐานแผนการของบุคคลคณะหนึ่งมาว่าได้สมคบกันดำเนินการประทุษร้ายองค์พระมหากษัตริย์ มีการลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และเตรียมการเปลี่ยนระบอบการปกครองแผ่นดิน โดยทำลายล้างรัฐบาล ได้มีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าพนักงานสอบสวนเป็นลำดับ คนสุดท้ายคือนายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี การสอบสวนครั้งนี้ ได้จับกุมผู้อยู่ในข่ายความสงสัยไว้หลายคน และยังพยายามจับก็มีอีก ปรากฏว่าคดีมีหลักฐานพอที่จะนำสู่ศาลพนักงานอัยการจึงฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้ ศาลอาญาได้ทำการพิจารณาอยู่ถึง ๓ ปีเศษจึงเสร็จ

จำเลยพยายามคัดค้านมาแต่ไหน ๆ แล้วว่าหลักวิชาว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่มจะนำมาใช้ปรับกับกรณีสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาได้ไม่ เพราะการอาจไม่เป็นไปแน่นอนตามที่นายแพทย์พยานโจทก์ยืนยันก็ได้ ทั้งยังยกข้อความตอนหนึ่งในตำรานิติเวชวิทยาซึ่งชิดนี่ สมิท (SYDNEY SMITH) แต่งขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๙ หน้า ๒๔ สนับสนุน ซึ่งศาลอาญาเห็นว่าเป็นการอธิบายในแนวเคมี จึงไม่สามารถบั่นทอนความเชื่อถือในหลักวิชา เฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวถึงระบบของประสาทอันเกี่ยวข้องกับอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่ม อีกทั้งการทดสอบด้วยวิธีต่าง ๆ ได้แต่มีข้อสะดุดใจศาลอาญาเกี่ยวกับเบซัลแกงเกลีย ซึ่งถ้าได้ถูกทำลายไปพร้อมกับคอเท็กส์แล้ว อาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ย่อมจะไม่มี ศาลอาญาเห็นว่าการชันสูตรพระบรมศพไม่น่าจะอยู่ในวิสัยที่จะดูได้แน่ชัดว่าเบซัลแกงเกลียได้ถูกทำลายด้วยหรือไม่ จึงมี

ข้อควรกังขาอยู่ซึ่งศาลอาญาไม่อาจฟังเป็นแน่นอนลงไปได้

โจทก์คัดค้านคำพิพากษาของศาลอาญาที่วินิจฉัยในทำนองนี้ โดยอ้างคำให้การยืนยันของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ว่ากระสุนได้ผ่านเฉียดแต่ด้านซ้ายของเบซัลแกงเกลีย ส่วนซีกข้างขวายังดีอยู่ทำหน้าที่ต่อไปได้ เบซัลแกงเกลียอยู่กลางออกไปไม่ได้รับอันตรายจากการกระเทือนของกระโหลก เพราะฉะนั้นฐานแผลอย่างของล้นเกล้าล้นกระหม่อมย่อมต้องมีคาดาเวอริคสปัสซั่ม ถ้าแขนงอก็จะงออยู่ สมองข้างซ้ายไม่เน่าไม่เละ รูที่ผ่านได้เหนือเบซัลแกงเกลียๆ ยังคงทำงานได้ดี การที่นายแพทย์ใช้หลอดแก้วแยงสมองศพอื่นภายหลังก็ปรากฏผลเพียงเฉียด แต่จะยกมาเป็นเหตุสงสัยในสิ่งที่นายแพทย์ได้เห็นพระบรมศพด้วยตาไม่ได้

ฝ่ายนายชิต สิงหเสนี จำเลยได้ยกเหตุผลตามคำให้การของนายแพทย์พยานโจทก์หลายประการขึ้นคัดค้าน สรุปแล้วมีว่าตามลักษณะบาดแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่พร้อมที่จะมีคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะพระวรกายทั่วไปอยู่ในอาการรีแล็คซ์ (RELAX) คือประสาททุกส่วนคลายตัวอ่อนเปียก ฉะนั้นพระวรกายของล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงอาจคลาดเคลื่อนที่ไปได้เพียงเท่าที่มีกำลังอื่นผลักดันไปเปลี่ยนแปลงหรือตกทอดไปตามความดึงดูดของโลกให้ลงสู่ระดับต่ำ

เมื่อความเห็นของศาลอาญาของโจทก์และของจำเลยต่างแตกแยกไปคนละทางเป็น ๓ ทางด้วยกัน ทั้งที่ความจริงก็ต่างยึดถือเอาคำของนายแพทย์พยานโจทก์เป็นหลักโดยฝ่ายจำเลยมิได้มีพยานสืบหักล้างดังนี้ ศาลอุทธรณ์จึงอยู่ในฐานะลำบากเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเผชิญกับปัญหาเท็คนิคในวิชาการแพทย์อันเกี่ยวกับระบบสมองและประสาท ซึ่งวงการแพทย์ได้จัดไว้ในชั้นสูงแม้นายแพทย์เองก็ต้องเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ แต่เป็นภาระอันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาลอุทธรณ์มีแต่วิจารณญานที่ต้องอาศัยถ้อยคำของนายแพทย์เท่านั้นเป็นเครื่องช่วยเหลือให้ตลอดปลอดโปร่งไปได้ภายหลังที่ได้พิเคราะห์โดยตระหนักแล้ว เห็นว่านายแพทย์พยานโจทก์เหล่านั้นล้วนไปด้วยผู้ทรงภูมิวิทยาอย่างสูงในสาขาวิชาต่าง ๆ กันและได้สำแดงความสามารถในวิธีปฏิบัติงานกันอย่างรอบคอบให้ประจักษ์ชัดในการชันสูตรพระบรมศพ แล้วยังมาเป็นพยานให้ความรู้ความเห็นเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาของศาลมากมาย เช่นพระยาดำรงแพทยาคุณ นายแพทย์ใช้ ยูนิพันธ์ นายแพทย์ชุบ โชติกเสถียร หลวงพิณพากย์พิทยาเพท นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน และหลวงนิตย์

เวชวิศิษฐ์ ก่อนอื่นจึงจำต้องพิจารณาถึงวิทยฐานะของนายแพทย์เหล่านี้บางนายเท่าที่จำเป็นตามลักษณะพิจารณาคำพยานหลักฐานเป็นประการต้น

โดยเฉพาะรายละเอียดว่าด้วยวิชาคาดาเวอริคสบ์สซั่มคงได้ความจากนายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ สองคนแรกได้ถูกกรรมการแพทย์ยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษในทางเปิดชันสูตรศพ ตามที่เรียกในวิชาแพทย์ว่า โพสต์มอเต็ม (POST MORTEM) หรือโอท๊อบซี่ (AUTOPSY) อีกคนหนึ่งคือนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญทางสรีรวิทยา อันมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการชันสูตรศพเป็นอันมาก จึงขอกล่าววิทยฐานะของนายแพทย์ทั้งสามนี้ก่อน

นายแพทย์สุด แสงวิเชียร นั้นเดิมได้ศึกษาวิชาแพทย์ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สำเร็จได้รับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ต่อมาได้รับทุนให้ไปศึกษาวิชากายวิภาคต่อที่สหรัฐอเมริกาในมหาวิทยาลัยมิชิแกน และมหาวิทยาลัยเวสเทินรีเซิฟที่โอไฮโอแห่งละ ๑ ปี แล้วดูงานต่อไปจน พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงกลับประเทศไทย ได้เป็นอาจารย์สอนวิชากายวิภาคในคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในทางราชการดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกกายวิภาคศาสตร์ของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีหน้าที่สอนและค้นคว้าทั้งที่ทำเองกับควบคุมแนะนำนายแพทย์รุ่นใหม่ ๆ ที่เพิ่งสำเร็จออกมาเป็นอาจารย์ด้วย

นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน สำเร็จวิชาแพทย์ของคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาแพทย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ชั้นแรกได้เข้ารับราชการเป็นแพทย์ประจำบ้านในโรงพยาบาลศิริราชก่อน ๑ ปี แล้วจึงย้ายไปเป็นแพทย์ในกรมตำรวจอยู่ ๒ ปีครึ่ง มีหน้าที่รักษาผู้ป่วยเจ็บและทำการเกี่ยวกับนิติเวชวิทยา แล้วจึงไปศึกษาวิชาแพทย์เพิ่มเติมณ ประเทศเยอรมันในมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์ก ๒ ปีเศษ สำเร็จได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิต เรียกตามภาษาอังกฤษว่าด๊อกเตอร์ออฟเมดีซีน หลังจากนั้นก็สมัครเป็นนายแพทย์ผู้ช่วยอยู่ในโรงพยาบาลเทศบาลเมืองแฮมเบอร์กอีก ๖ เดือน แล้วจึงไปเป็นนายแพทย์ผู้ช่วยในวิทยาลัยนิติเวชวิทยาของมหาวิทยาลัยเบอร์ลินภายใต้ความควบคุมของศาสตราจารย์ ๖ เดือนก็กลับประเทศไทย การศึกษาในมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์กนั้นได้ศึกษาทั้งในทางทฤษฎีและได้ดูของจริงด้วยเป็นเวลาปีเศษแล้ว ยังได้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับนิติเวชวิทยาตลอดมาจนกลับประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

ได้เข้ารับราชการในคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสอนวิชาพยาธิวิทยาถึงปี ๒๔๘๖ ก็ได้สอนวิชานิติเวชวิทยาเป็นประจำ ทั้งยังต้องทำหน้าที่ประจำทำการตรวจศพที่ตายในโรงพยาบาลเพื่อรู้สมุฏฐานของโรคที่ทำให้ตาย จน พ.ศ. ๒๔๙๑ ก็ได้ไปดูงาน ณ ต่างประเทศอีก คือสก๊อตแลนด์ยาร์ดของประเทศอังกฤษ เกี่ยวกับนิติเวชวิทยาและการพิสูจน์หลักฐาน และไปดูงานที่มหาวิทยาลัยลอนดอนกับมหาวิทยาลัยเอดินเบอเรอเกี่ยวกับนิติเวชวิทยาอีก

นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ สำเร็จวิชาแพทย์ชั้นปริญญาตรีของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย แล้วได้ทำการค้นคว้าทางยาเกี่ยวกับหัวใจ ได้รับปริญญาเอก เรียกว่าแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตในปี ๒๔๗๙ ได้รับทุนไปศึกษาต่อในประเทศเยอรมัน คือศึกษาวิชาสรีรวิทยาที่เมืองแฮมเบอร์กอยู่กับศาสตราจารย์โมนด์ ศึกษาวิชาเคมีอินทรีย์เคมีกับศาสตราจารย์ชลูบัค และทำการค้นคว้าในทางอินทรีย์เคมีเสนอต่อคณะวิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์ก สอบได้ปริญญาเอกในทางวิทยาศาสตร์ได้รับเกียรตินิยมดีมากเรียกว่าแมกนากุมเล้าเด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ นอกจากนี้ยังสอบได้ประกาศนียบัตรในทางเคมีจากเยอรมัน และได้ศึกษาวิชาโรคเมืองร้อนได้รับอนุปริญญาจากมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์ก ก่อนไปเยอรมันได้เป็นอาจารย์สอนวิชาสรีรวิทยาของศิริราชพยาบาล ทั้งยังได้ค้นคว้าทำการตรวจพิเศษบางอย่าง เมื่อกลับเข้ามาถึงประเทศไทยก็ได้เป็นอาจารย์สอนถึง ๓ วิชา คือสรีรวิทยา ชีวะ เคมี และเภสัชวิทยา ทั้งยังเป็นคณบดีแผนกเภสัชศาสตร์ด้วย ในการศึกษาที่มหาวิทยาลัยแฮมเบอร์กได้เรียนนิติเวชวิทยาทางทฤษฎี ส่วนทางปฏิบัติได้ทำเฉพาะที่เกี่ยวกับพิษวิทยา

อันนิติเวชวิทยา (FORENSIC MEDICINE) เป็นวิชาที่ว่าด้วยปัญหาซึ่งเกิดขึ้นจากคดี หรืออีกนัยหนึ่งเป็นวิชาทางแพทย์ที่เกี่ยวกับกฎหมายเพื่ออธิบายหรือพิสูจน์ข้อสงสัยหรือหลักฐานในทางกฎหมาย และเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุแห่งการตายอันเป็นผลของการกระทำผิดทางอาญา เช่นมีคนตาย วิชานี้สามารถจะบอกว่าตายเพราะอะไร บาดแผลที่ผู้ตายเกิดจากอะไร หรือมีปัญหาว่าเด็กที่เกิดมาเป็นบุตรของใครก็จะพิสูจน์ให้ทราบได้ เพราะฉะนั้นการพิสูจน์ศพเบื้องต้นจึงเป็นหน้าที่ของนักนิติเวชวิทยา แต่ถ้าทำได้ไม่แจ่มแจ้งมีปัญหาเกิดขึ้น นักกายวิภาคก็เข้าไปช่วยให้ความเห็นและความจริง กายวิภาคศาสตร์เป็นวิชาว่าด้วยลักษณะส่วนประกอบของโครงอวัยวะของมนุษย์ ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่าอนะตอมี่ (ANATOMY) นอกจากนี้ยังมีรากฐานอีกส่วนหนึ่งของนิติเวชวิทยาคือสรีรวิทยา (PHISIOLOGY) ซึ่งมีความสำคัญเช่นเดียว

กับกายวิภาควิทยาและพยาธิวิทยา เพราะสรีรวิทยาเป็นวิชาว่าด้วยการทำหน้าที่หรือปฏิบัติของอวัยวะต่างๆของร่างกาย เพราะฉะนั้นในฐานะที่นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน เป็นผู้เชี่ยวชาญทางนิติเวชวิทยา นายแพทย์สุด แสงวิเชียรเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกายวิภาควิทยา และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญทางสรีรวิทยา ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทำการชันสูตรพระบรมศพ แล้วยังร่วมมือกันทำการทดสอบในกาลต่อมาจนได้ผลเป็นที่น่าพอใจ และสามารถนำมาแสดงเป็นหลักฐานต่อศาลประกอบหลักวิชาว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่มเช่นนี้ วิทยฐานะและความชำนิชำนาญของนายแพทย์ทั้งสามจึงจำต้องหยิบยกขึ้นพิจารณาก่อน ดังได้บรรยายมาข้างต้นซึ่งเป็นการส่อแสดงว่าเป็นผู้มีความรู้ในวิชานั้น ๆ จริง และไม่เพียงแต่จะได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างลึกซึ้งเท่านั้น ทั้งยังเชี่ยวชาญพอที่จะทำหน้าที่อาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และสามารถควบคุมนายแพทย์ที่เพิ่งสำเร็จให้ทำหน้าที่อาจารย์และทำการค้นคว้าต่อไปอีก ทั้งยังได้ลงมือปฏิบัติเป็นลำดับเสมอมา ซึ่งเป็นทางก่อให้เกิดความชำนาญอันเป็นเงื่อนไขสำคัญแห่งความเชื่อถือในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการพิเศษ

จริงอยู่ปัญหาเรื่องคาดาเวอริคสปัสซั่มเพิ่งจะเกิดสนใจกันขึ้นและเพิ่งเคยใช้พิสูจน์หลักฐานทางคดีในโรงศาลเฉพาะกรณีนี้เป็นรายแรกแต่ศาลอุทธณ์เห็นว่าหาใช่เป็นของใหม่มิได้ ในวงการแพทย์ได้วางหลักสูตรให้ทำการสอนกันแพร่หลายนานมาแล้ว และได้จัดไว้ให้มีศึกษาในแขนงวิชานิติเวชวิทยา ตามคำให้การของนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ตอนหนึ่งปรากฏความสำคัญแต่เรื่องที่จะรู้ว่าศพรายใดมีคาดาเวอริคสปัสซั่มหรือไม่นั้นไม่ต้องอาศัยความรู้พิเศษอย่างใด ความรู้ของแพทย์ธรรมดาก็ได้ คาดาเวอริคสปัสซั่มมีในตำราธรรมดาไม่ต้องศึกษาในแขนงพิเศษและได้มีมานานแล้ว ต่อมาก็ได้ปรับปรุงเรื่อย ๆ หนังสือที่แพร่หลายและนับถือทั่ว ๆ ไปนั้น คือหนังสือของ SIDNEY SMITH กับ TAYLER เมื่อนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ไปศึกษานิติเวชวิทยาในต่างประเทศก็ได้ศึกษาคาดาเวอริคสปัสซั่มถึงจะไม่พิสดารก็ยังเป็นพื้นให้ทำการศึกษาโดยละเอียดในภายหลัง ทั้งยังได้ความจากนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ว่าเรื่องคาดาเวอริคสปัสซั่มนี้เป็นความจริงที่เขารับกันในวงการแพทย์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียรจึงได้ศึกษา คือสะตั๊ดดี้ (STUDY) ตามตำราที่มีเขียนไว้ในสาขาระบบประสาท เมื่อนายแพทย์สงกราน นิยมเสน และนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ความรู้อย่างพิสดารมาแล้วเพียงแต่ใช้ความชำนาญที่ได้จากการผ่าศพชันสูตรตามหน้าที่ กับพยายามทดสอบหนแล้วหน

เล่านี้ ก็ไม่ต้องสงสัยว่าเหตุใดจึงจะได้ผลที่ไม่น่าพอใจ อนึ่งแม้ทางด้านวิชาการพิสูจน์หลักฐานของตำรวจก็ได้ความจากนายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพ็ชร ว่านิติเวชวิทยาอยู่ในหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยโลซานน์ คือต้องรู้ถึงวิชาการแพทย์ที่จะช่วยในการสืบสวนและสอบสวนคดีเฉพาะที่เกี่ยวกับคาดาเวอริคสบ์สซั่มก็เคยได้ศึกษา แต่ไม่ละเอียดอย่างแพทย์ ทั้งได้เคยใช้ความรู้เรื่องคาดาเวอริคสบ์สซั่มสังเกตศพต่าง ๆ ที่พบเห็นโดยมากเกี่ยวกับศพคนตายในน้ำ ซึ่งมีลักษณะเกร็งไขว่คว้าจะเอาชีวิตรอดก่อนที่จะตาย เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นแล้วว่าผู้เชี่ยวชาญของไทยได้ทราบซึ้งถึงหลักวิชาว่าด้วยคาดาเวอริคสบ์สซั่มดีแล้ว จึงอาจสามารถใช้ความรู้นั้นทำการพิสูจน์และทดสอบแล้วจึงอาศัยผลที่ได้จากการกระทำของตนนั้นเป็นหลักแสดงความเห็น ไม่ใช่ออกความเห็นโดยอ้างแต่เพียงตำราหรือคิดขึ้นโดยลำพังซึ่งมิได้เกิดจากความสังเกตของตนเอง เพราะฉะนั้นทางกฎหมายจึงยอมรับนับถือผลงานที่นายแพทย์ซึ่งออกนามมาจะอ้างอิงถึงกิจการอื่นที่เป็นประเภทเดียวกันประกอบความเห็นได้

ก่อนที่จะพิจารณาปัญหาคาดาเวอริคสบ์สซั่มสำหรับกรณีที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตว่าควรจะรับฟังเป็นหลักฐานได้เพียงไรหรือไม่ และถ้าหากฟังได้แล้วจะทำให้ความเชื่อตกอยู่ในระหว่างสงสัยดังคำพิพากษาของศาลอาญาหรือไม่ ดังนั้นจึงสมควรที่จะทราบถึงหลักวิชานี้โดยละเอียดพิสดารกว่าที่ได้ปรากฏมาแล้วเสียชั้นหนึ่ง เพราะปรากฏว่าคดีนี้นายแพทย์พยานโจทก์ได้อาศัยความรู้ในวิชากายวิภาคเป็นหลักสำคัญ ซึ่งนายแพทย์สุดแสงวิเชียร กล่าวว่าเท่าที่ได้เบิกความต่อศาลนั้นนักเรียนแพทย์ศึกษาไม่ถึงต้องใช้การค้นคว้าต่ออีก เพราะการศึกษากายวิภาคนั้นศึกษาแต่เพียงพื้น ๆ ในเรื่องหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายแต่หาได้ศึกษาจนถึงรายละเอียดขนาดที่ได้ให้การเป็นพยานไม่

คงฟังเป็นยุติตามที่นายแพทย์พยานโจทก์เบิกความประกอบกันว่าการตายตามความหมายของวิชาแพทย์ถือเอาสมองหยุดทำงานต่อไปเป็นสำคัญ ไม่ได้ถือเอาเซลล์ (คำนายแพทย์ใช้ ยูนิพันธ์) สำหรับโรคธรรมดาเมื่อคนตายการหายใจและชีพจรจะหยุด แต่ถ้าตายเกี่ยวกับบาดแผล หัวใจอาจจะเดินต่อไปอีกได้แต่อ่อน ๆ ไม่เกิน ๒ นาที (คำนายแพทย์ชุบโชติกเสถียร) การตายของร่างกายในส่วนรวม SOMATIC DEATH คือไม่หายใจ แล้วชีพจรหยุด หัวใจไม่เต้นไม่มีการเคลื่อนไหวของร่างกาย ส่วนไขสันหลังอาจจะยังไม่ตายคงทำงานต่อไปได้อย่างช้าไม่เกิน ๒–๓ นาที แต่การตายของเซลล์ (CELLULAR DEATH) นั้นเกิดทีหลัง

SOMATIC DEATH ซึ่งจะทำให้ร่างกายส่วนไหนๆทำงานไม่ได้หมด การตายทันทีและมีคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้นหมายถึงการตายชนิด SOMATIC DEATH (คำนายแพทย์อวย เกตุสิงห์) อนึ่งตามที่เรียกว่า "ตายทันทีทันใด" นั้นคือการตายที่ความรู้สึกสิ้นไปทันที แต่การหายใจอาจต่อมาอีก ๒–๓ เฮือกและชีพจรก็ยังอาจเต้นอยู่อีกต่อสิ้นการหายใจและชีพจรหยุดเต้นแล้ว จึงเรียกได้ว่าตายแล้ว ส่วนการตายที่ไม่เรียกว่าทันทีทันใด คือความรู้สึกสิ้นไปพร้อมกับหยุดหายใจและชีพจรหยุดเต้น (คำหลวงพิณพากย์พิทยาเพท)

หลังจากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังตาย(POST MORTEM CHANGE) ตามธรรมดาแล้วเมื่อตายร่างกายก็จะต้องอ่อนไปทั้งตัวเป็นหลักทั่วไป ขณะเดียวกันก็เริ่มการเปลี่ยนแปลงทางเคมี คือเกิดเป็นกรดมากขึ้นแล้วความแข็งก็ตามติดมาเรื่อยๆ เนื่องจากกล้ามเนื้อหดตัวโดยตั้งต้นทางแถบหน้าของผู้ตายก่อนแล้วจึงขยายต่อ ๆ ไป จนกระทั่งทั้งกล้ามเนื้อและข้อแข็งตลอดหมดทุกส่วนของร่างกาย อันนี้เรียกว่าแข็งภายหลังตายคือไรกอมอตีส (RIGOR MORTIS) นับจากตายถึงระยะแข็งภายหลังตายกินเวลา ๑๘ ถึง ๒๐ ชั่วโมง แล้วแต่เหตุประกอบซึ่งมีอยู่หลายอย่างเช่นอุณหภูมิเป็นต้น ถ้าอากาศร้อนก็แข็งเร็ว ต่อจากนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเคมีก้าวหน้าไปถึงขั้นสลาย เนื้อกล้ามต่างๆ กลับอ่อนลง ภาษาอังกฤษเรียกว่ารีแลคซ์ (RELAX) จากระยะแข็งภายหลังตายถึงอ่อนอีกนี้กินเวลาราว ๖–๑๐ ชั่วโมง แล้วแต่ดินฟ้าอากาศเช่นเดียวกัน ยิ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ก้าวหน้ามากต่อไปก็ถึงขั้นเน่า ซึ่งเรียกว่าพิวตริแฟกชั่น (PUTRIFACTION) แล้วจึงเปื่อยหลุดไป

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงผลที่ปรากฏจากการชันสูตรพระบรมศพนั้น เป็นความจริงที่ได้พบซึ่งจะได้อาศัยเป็นรากฐานให้นายแพทย์ทำการค้นคว้าและทดสอบต่อไป ตามหลักวิชานิติเวชวิทยาว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่มซึ่งคงฟังเป็นยุติได้ คือเดิมทีเดียววงการแพทย์คงรู้จักกันดีแต่อาการแข็งของศพที่ถึงระยะแข็งตัวอันเรียกว่าไรกอมอตีส ครั้นเมื่อประมาณสัก ๑๐๐ ปีมานี้ได้ประจักษ์ขึ้นว่าเหตุใดคนที่ตายบางคนจึงมีอาการแข็งทันทีแทนที่จะอ่อนอยู่จนถึงระยะของไรกอมอตีส เป็นต้น คนที่ประสบอุบัติเหตุอย่างร้ายแรง หรือทหารที่ตายในสนามรบในทันทีที่ตายก็มีอาการแข็งเกร็งตามอวัยวะบางส่วน เช่นทหารที่ถือปืนจ้องอยู่ในท่ารบก็ยังคงถือปืนอยู่ในท่านั้น ๆ เพราะตามที่กล่าวข้างต้นร่างกายทั่วไปจะต้องอ่อนก่อนชั้นแรก ๆ แพทย์เข้าใจอาการดังว่านี้ ได้เกิดไรกอมอตีสทันทีซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่าอินสะแตนเทเนียสไรกอมอ-

ตีส (INSTANTANEOUS RIGOR MORTIS) แต่โดยการค้นคว้าเรื่อยมาจึงเป็นที่รู้จักกันในวงการแพทย์ถึงคาดาเวอริคสปัสซั่ม คำนี้ถ้าแยกแปลเป็นคำๆ คำว่า (CADAVERIC) แปลว่าเกี่ยวกับศพ สปัสซั่ม (SPASM) การแข็งเกร็ง ส่วนศัพท์เดิมที่เคยเรียกอาการเช่นนี้ว่าอินสะแตนเทเนียสไรกอมอตีสก็ยังนิยมกันอยู่ เพราะคำว่าไรกอมอตีส (RIGOR MORTIS) แปลว่าการแข็งของศพภายหลังตาย คำว่าอินสะแตนเทเนียส (INSTANTANEOUS) แปลว่าทันทีอย่างไรก็ดีในระยะหลังนี้ถ้ากล่าวถึงอินสะแตนเทเนียสไรกอมอตีสแล้วก็พึงหมายถึงคาดาเวอริคสปัสซั่ม นอกจากนี้ยังมีการเรียกขานกันอีกชื่อหนึ่งว่าอินสะแตนเทเนียสริยิดดิตี้ (INSTANEOUS RIGIDITY) แต่ที่สุดก็รับรองความหมายของ ๓ คำนี้ทำนองเดียวกันว่า เป็นการแข็งเกร็งหรือการหดแข็งที่พบในศพ

คาดาเวอริคสปัสซั่ม เป็นเรื่องที่กล่าวไว้ในนิติเวชวิทยา ตอนต้นว่า อาการที่พบเห็นมีคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้น เป็นอาการที่ผู้ตายได้กระทำขึ้นก่อนตาย คนตายที่มีคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้น จะไปทำให้มีอาการอย่างคาดาเวอริคสปัสซั่มเกิดขึ้นที่ศพนั้นไม่ได้ ต่อมาเมื่อได้มีการศึกษาค้นคว้าว่ามูลเหตุอะไรที่ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า คาดาเวอริคสปัสซั่ม ก็พบว่าเป็นผลมาจากการค้นคว้า ๒ แนว แนวที่ ๑ ค้นคว้าไปทางระบบประสาทในส่วนที่เกี่ยวกับกล้ามเนื้อ แนวที่ ๒ ค้นคว้าไปในทางเคมี คือการเปลี่ยนแปลงในทางเคมีของกล้ามเนื้อ

ผลของการค้นคว้าทางระบบประสาท ตำราหนึ่งกล่าวว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการเร้า (STIMULATE) เมดูล่า (MEDULLA) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งอยู่ที่ขั้วสมอง ส่วนผลแห่งการค้นคว้าทางด้านเคมีได้กล่าวถึงโปรตีนซึ่งเป็นส่วนประกอบของกล้ามเนื้อและสารเคมีพิเศษ เรียกว่าอะดีนีล ไทรฟอสเฟท (ADENYL TRIPHOSPHATE) ซึ่งมีชื่อย่อว่า A.T.P. ว่าในขณะที่กล้ามเนื้อยังไม่หดตัว (CONTRACTION) สิ่งทั้งสองนี้ยังรวมกันอยู่ ครั้นเมื่อมีสิ่งใดมาเร้ากล้ามเนื้อทั้งในทางให้หดและให้ยืด เอ.ที.พี. จะถูกทำให้มีฤทธิ์ขึ้น (ACTIVATE) และทำให้โปรตีนแข็งตัวขึ้น (SOLIDIFY) ระหว่างที่โปรตีนแข็งตัว เอ.ที.พี. จะลดจำนวนลง และถ้ากล้ามเนื้อจะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปก็จะต้องอาศัย เอ.ที.พี. ทำให้มีฤทธิ์อีก

ในทางนิติเวชวิทยาอาจนำวิชาว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่มมาใช้ได้ทั้งในทางโพสิติ้บ (POSITIVE) และทางเน๊กกาติ้บ (NEGATIVE) คือใช้ได้ทั้งในทางปรากฏและไม่ปรากฏ หมายความว่าศพใดมีคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานถึงสาเหตุที่ทำให้ตายได้ ศพใดไม่

มีคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานได้เหมือนกัน ถ้าพบศพที่ไม่มีคาดาเวอริคสปัส-ซั่ม และต้องการทราบถึงสาเหตุที่ทำให้ตายก็อยู่ในวงหน้าที่ของแพทย์ที่จะค้นคว้าต่อไปว่าศพนั้นจะควรมีคาดาเวอริคสปัสซั่มหรือไม่เพียงใด ไม่ใช่ว่าไม่มีแล้วก็เลยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องคาดาเวอริคสปัสซั่ม กฎเกณฑ์ในการตรวจค้นนี้ก็อาศัยหลักทางนิติเวชวิทยา สรีรวิทยา และกายวิภาคศาสตร์นั่นเอง

ความเข้าใจตามที่ค้นคว้าพบระบบใหม่นี้เป็นความจริงที่ได้ยอมรับนับถือกันแล้วในวงการแพทย์ ซึ่งศาลอุทรณ์จะได้ถือเป็นหลักพิจารณาต่อไป ชั้นนี้จะได้กล่าวถึงทางระบบประ-สาทก่อน หลักฐานเบื้องต้นปรากฏจากเอกสารหมาย ๑๔๒ ดังนี้

(ก) ตำรานิติเวชวิทยาของบุคะแนล (BUCHANAN) พิมพ์ครั้งที่ ๙ (ค.ศ.๑๙๒๕) ปรับปรุงและขยายความโดย จอน อี.ดับบลิว.แม๊คฟอล(JOHN E.W. MACFALL)ศาสตราจารย์นิติเวชวิทยา มหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์แห่งตำรวจสันติบาลลิเวอร์พูล และเยอร์เกนเฮด ฯลฯ หน้า ๘๓–๘๕ มีความว่า "อย่างไรเป็นบาดแผลของการฆ่าตัวตายเองถูกฆ่าตาย หรืออุบัติเหตุ ได้มีการพยายามตอบคำถามนี้โดยคำนึงถึงตำแหน่ง (POSITION) ลักษณะ (NATURE) ขนาด (EXTENT) และวิถีทาง (DIRECTION) ของบาดแผล

ในการพิจารณาถึงตำแหน่ง (ของบาดแผล) นั้นจะต้องระลึกไว้ในใจว่าบุคคลคนหนึ่งอาจทำบาดแผลให้เกิดแก่ส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายของบุคคลหนึ่งได้ แต่สำหรับผู้ที่ฆ่าตัวตายนั้น มีบางส่วน (ของร่างกาย) เท่านั้นที่อาจทำได้ และมักจะเป็นบริเวณที่สะดวกแก่การทำให้เกิดบาดแผลนั้นแก่ตนเอง ส่วนหน้าของร่างกายและส่วนสำคัญ (ของร่างกาย) ได้เคยเลือกเป็นตำแหน่งของบาดแผลในการฆ่าตัวตาย ส่วนบาดแผลทางข้างหลังบ่งไปในทางถูกฆ่าตาย บาดแผลฆ่าตัวตายบนศีรษะนั้น โดยทั่วไปมักอยู่ทางด้านหน้าหรือข้าง ๆ ส่วนบาดแผลที่คอทางด้านหน้าหรือข้างใดข้างหนึ่งนั้น เป็นบาดแผลในการเชือดคอตาย บาดแผลบนศีรษะเนื่องจากอุบัติเหตุมีพบบ่อย ๆ ที่ส่วนบนของศีรษะและแผลท้ายทอยนั้นถ้าไม่มีประวัติแสดงว่าล้มหัวฟาดแล้วแผลในตำแหน่งนี้แสดงว่าเป็นฆาตกรรม ฯลฯ บาดแผลอุบัติเหตุอาจเกิดบนส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย แต่โดยมากเกิดจากส่วน (ของร่างกาย) ที่ไม่ปกปิด

ลักษณะและขนาดของบาดแผลไม่ช่วยการพิจารณามากนัก นอกจากบาดแผลที่ซ้ำซึ่งตามธรรมดาบ่งถึงฆาตกรรม หรืออุบัติเหตุ แผลลักษณะอื่นเฉพาะอย่างยิ่งแผลผ่าหรือแทง

อาจจะเป็นฆ่าตัวตาย หรือถูกฆาตกรรม และถ้ากล่าวถึงแผลกระสุนปืนแล้วสำคัญอยู่ที่ตำแหน่งแผลและขนาด ฯลฯ

วิถีทางบาดแผลฆ่าตัวตายของบุคคลที่ถนัดมือขวานั้น โดยมากมีลักษณะจากข้างบนมาข้างล่าง และเข้าข้างในทรวงอก (CHEST) และบนส่วนข้างซ้าย แต่วิถีทางบาดแผลชอนขึ้นไปทางด้านบนบ่งค่อนไปทางฆาตกรรม

บาดแผลซึ่งเกิดโดยอาวุธปืนในการที่จะพิจารณาแยกแยะระหว่างบาดแผลฆ่าตัวตายเอง ถูกฆ่าตายหรืออุบัติเหตุ เป็นการยากลำบากมาก (FAR FROM EASY) ถ้าอาวุธถูกจับแน่นและประชิดกับร่างกาย ในกรณีฆ่าตัวตายผิวหนังและขนจะไหม้และดำ และมือที่ถืออาวุธนั้นก็อาจไหม้และดำได้ แต่ทั้งนี้ไม่เป็นจริงทุกราย การจับอาวุธปืนโดยมือลักษณะเกร็ง (CADAVERIC SPASM) เป็นหลักฐานแน่นอนว่าเป็นการฆ่าตัวตาย เพราะผู้ร้ายมิอาจทำลวงให้เหมือนได้โดยเอาอาวุธใส่มือผู้ตายเมื่อถูกฆ่าแล้ว การสอบสวนอันสมบูรณ์จะต้องกระทำโดยตรวจบันทึก (NOTING) วิถีทางกระสุนปืน และวัตถุโดยรอบซึ่งลูกกระสุนปืนถากไปด้วยเพื่อที่จะได้ประกอบการคาดคะเนว่าลูกกระสุนปืนนั้นมาจากวิถีทางใด บาดแผลถูกลูกกระสุนปืนทางข้างหลังนั้นโดยปกติเป็นการฆาตกรรม

(ข) ตำรานิติเวชวิทยาของยอห์น เคลสเตอร์ (JOHN GLAISTER) เนติบัณฑิตศาสตราจารย์แห่งนิติเวชวิทยา มหาวิทยาลัยกลาสโกว์ พิมพ์ครั้งที่ ๖ ค.ศ. ๑๙๓๘ หน้า ๑๑๖–๑๑๗ มีความว่าเมื่ออาวุธหรือวัตถุอื่น ๆ ถูกกำแน่นอยู่ในมือผู้ตายเป็นสิ่งพิสูจน์ยืนยัน (PQSITIVE PROOF) ทางแง่ที่ว่าสิ่งนั้นได้อยู่ในมือของผู้ตายในขณะมีชีวิต และการกำแน่นนี้เป็นการกระทำโดยจงใจในสุดท้ายของชีวิต แต่อาจไม่ใช่การกระทำสุดท้ายทีเดียว

การเกร็ง (INSTANTANEOUS RIGOR OR CADAVERIC SPASM) นี้ไม่มีสิ่งใดที่จะทำปลอมให้เหมือนได้ และเมื่อภายหลังคนตายแล้วก็ไม่มีวิธีใดที่จะทำให้กลับเกร็งขึ้นมาอีกได้ (CADAVERIC SPASM) เรา (ผู้แต่ง) พยายามทำหลายครั้งในการทดลองแล้วแต่ไม่สำเร็จ ตามความจริงนั้น "การเกร็ง" (INSTANTANEOUS RIGOR) ย่อมพบเฉพาะรายที่เมื่อก่อนตายได้มีความดันทางจิตอย่างแรงกล้า (HIGH MENTAL TENSION) และประสาทตื่นเต้นอย่างมาก (NERVE EXCITATION) เท่านั้น

มีภาวะอีกอย่างหนึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในทางนิติเวชวิทยา ภาวะนี้เรียกว่าคาดา-

เวอริคสปัสซั่ม หรืออินสะแตนเทเนียสไรกอ ภาวะนี้ไม่เกี่ยวข้องกับไรกอมอตีส และอาจพบเกิดขึ้นที่มืออันจับอาวุธประหารตัวเองผู้ฆ่าตัวตาย เราผู้แต่งตำรานี้ได้เคยเห็นภาวะเช่นนี้หลายครั้งแล้วในกรณีเชือดคอ คือเป็นอาวุธถูกกำอยู่ในมือแน่นจนต้องใช้กำลังอย่างมากมายที่จะแกะออกมาได้ ในรายที่จมน้ำตาย การพบวัตถุที่ถูกกำแน่นอยู่ในมือผู้ตายนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งผิดธรรมดาอย่างไรเลย ไม่มีปัญหาเลย ภาวะอันนี้เป็นผลเนื่องจากการกระทำอันจงใจแต่เดิม ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และดูเสมือนว่าการกระทำอันจงใจครั้งสุดท้ายในชีวิตจะต่อเนื่องไปจนถึงระยะเวลาที่เกิดไรกอมอตีสทั่วไปทั้งร่างกาย

ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการอธิบายปรากฏการณ์อันนี้อย่างเพียงพอ ข้อที่ว่าปรากฏการณ์อันนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการตั้งต้นเริ่มเป็นเฉพาะแห่งอย่างผิดปกติของคาดาเวอริคริยิดดีดตีนั้นก็เป็นสิ่งที่ชัดเจนแล้ว เพราะว่ากล้ามเนื้อเฉพาะแห่งมิได้มีส่วนในการอ่อนเปลี้ยทั่วร่างกาย แต่แรกของระบบกล้ามเนื้อ (MUSCULAR SYSTEM) มิฉะนั้นอาวุธก็คงจะหล่นจากมือ หรือไม่ก็ท่าของร่างกาย (POSTURAL ATTITUDE) คงจะสูญไป ข้อที่ว่าระบบประสาทมีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญหรือไม่ ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้น และหากเป็นเช่นนั้นจริง มีส่วนสำคัญมากน้อยเพียงใดเป็นปัญหาที่จะต้องอาศัยการค้นคว้าทดลองเพื่อเปิดเผยความจริงต่อไป อินสะแตนเทเนียสไรกอาจจะเป็นได้กับกล้ามเนื้อบางกลุ่มเท่านั้น คือกล้ามเนื้อทั้งหมดของแขนขา และมีบางรายที่กล้ามเนื้อที่อยู่ในความควบคุมของสมอง (VOLUNTARY MUSCLES) ก็เป็นเช่นนั้นด้วยแต่ว่าน้อยราย

หลักฐานทางตำราปรากฏในท้องสำนวนเท่านี้เป็นการแสดงเพียงว่า คาดาเวอริค-สปัสซั่มนั่นเป็นอาการชนิดหนึ่ง ซึ่งวิชาแพทย์ยอมรับรองว่ามิใช่อาการที่จะเสกสรรปั้นขึ้นได้ภายหลังความตาย กับทั้งไม่อาจทำลายล้างให้เปลี่ยนแปรไปอย่างอื่นด้วย แต่ความสำคัญที่เป็นเหตุคาดาเวอริคสปัสซั่มมีเป็นฉันใดนั้น จำต้องพิจารณาคำของนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญประกอบกันต่อไป

ประการต้นได้ความว่าสิ่งที่ทำให้ร่างกายของมนุษย์เคลื่อนไหว คือกล้ามเนื้อเวลางอแขนความแข็งเกร็งจะอยู่ได้เพราะกล้ามเนื้อทำหน้าที่ ไม่ใช่เพราะกระดูกหรือเอ็น เมื่อมีการสั่งมายังเซลล์ที่ไขสันหลังก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของโปรตีนในกล้ามเนื้อซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเคลื่อนไหว เช่นหดตัวเป็นต้น สมมุติว่าถ้างอแขนเกร็งแล้วผ่อนลงก็

ต้องอาศัยการสั่งจากระบบประสาท การยกมือและแขนมาวางบนอกแล้วปล่อยไว้ อย่างนี้ก็ต้องอยู่ในความควบคุมและคำสั่งของระบบประสาท เมื่อกล้ามเนื้อหดตัวแข็ง ข้อก็เคลื่อนตามกำลังหดตัวของกล้ามเนื้อ ชนิดนี้คนธรรมดาบางคนเรียกว่าข้อแข็ง แต่ความจริงไม่ใช่ข้อแข็ง

กล้ามเนื้อของคนนอนตื่นจะแข็งกว่าของคนนอนหลับ ทั้งสองรายนี้เมื่อไม่ได้ใช้กล้ามเนื้อ (หมายถึง AGAINST GRAVITY) การเปลี่ยนแปลงในกล้ามเนื้อจะน้อยที่สุดเพราะไม่ได้ใช้เอ็นเนอร์ยี (ENERGY) อะไร

การเอามือจับแขนคนตื่นจะรู้สึกว่ามีการขัดขืนมากกว่าคนหลับ แม้จะไม่ตั้งใจขัดขืนก็ตาม เพราะการจับทำให้เร้าประสาท ส่วนคนที่หลับจริงไม่รู้สึกประสาท จึงไม่เร้าความแล่นเร็วของประสาทนั้นสุดแล้วแต่ความเร้าของประสาท และลักษณะของประสาทของแต่ละคน การเร้าเบาทำให้รู้สึกช้ากว่าการเร้าแรง เมื่อมีอะไรมาเร้าสมองก็สั่งการไป แต่จะสั่งเร็วหรือช้าก็สุดแล้วแต่สิ่งที่มาเร้าและความเคยชินของสิ่งนั้น เมื่อมีอะไรมากระทบตัวสิ่งนั้นเป็นสิ่งเร้าหรือสติมูแล้นท์ (STIMULANT) ส่งความรู้สึกไปที่สมอง ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นตอนนี้แบ่งเป็น ๓ ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นรีเฟล็คส์ (REFLEX) คือเกิดโดยไม่ตั้งใจ ลักษณะของรีเฟล็คส์เป็นการต้านสิ่งที่มากระทบไม่ให้รุนแรงไป แต่ไม่ถึงขนาดจะให้มีกำลังต้านเท่ากับกำลังกระทบ สำหรับรีเฟล็คส์นี้สั่งการเสร็จสิ้นอยู่ที่ไขสันหลังหรือขั้วสมอง อีกชนิดหนึ่งเป็นปฏิกิริยาในทางตั้งใจซึ่งจะต้องเป็นคำสั่งจากสมอง (CORTEX) สมมุติว่ามีใครมากระทบแขนเราบัดไปข้างหน้า การบัดไปข้างหน้านี้เป็นเพราะแรงดัน ฉะนั้นถ้าเราจะไม่ให้บัดไปข้างหน้า เราจะต้องใช้กำลังสั่งให้ต้าน (RESIST) คือต้องสั่งจากสมอง เมื่อกระทบบัดไปข้างหน้าเป็นรีเฟล็คส์ แต่เมื่อจะต้านไม่ให้บัดไปเป็นเรื่องของสมองสั่ง และถ้าจะให้ดันกลับไปก็เป็นเรื่องของสมองอีก

การกำของถ้าจะกำให้แน่นจะต้องใช้เนื้อกล้ามจำพวกกดให้มากขึ้นตามความแน่น และจำพวกเหยียดก็ต้องหย่อนมากขึ้น ถ้ายกก็ต้องใช้กล้ามเนื้อแขนและข้อมือกับต้องยกแขนด้วย ทั้งต้องใช้กล้ามเนื้อที่ข้อไหล่ด้วย หากของนั้นหนักมากกล้ามเนื้อก็ต้องทำงานมากขึ้นตามส่วน เพราะฉะนั้นคาดาเวอริคสบัสซั่มจึงมีมากน้อยตามส่วนของการใช้กล้ามเนื้อว่ามากน้อยอย่างไร

กฎเกณฑ์ของสมองและไขสันหลังที่บังคับการเคลื่อนไหวของร่างกายดังกล่าวนี้เป็นความสำคัญในการพิจารณาปัญหาคาดาเวอริคสบัสซั่มเป็นอย่างยิ่งซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้อาศัยเป็นหลักอีกประการหนึ่งในการวินิจฉัยต่อไป เบื้องแรกนี้พึงทราบไว้กว้าง ๆ ก่อนซึ่งสาเหตุที่ทำให้

เกิดคาดาเวอริคสปัสซั่ม สรุปแล้ววางเป็นหลักได้ว่าจะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. สมองส่วนใหญ่ถูกทำลายทันที

๒. ตายลงในทันทีทันใดนั้น

๓. ขณะตายได้มีอวัยวะส่วนหนึ่งกำลังเคลื่อนไหว หรือนัยหนึ่งได้มีอาการเกร็งของกล้ามเนื้ออยู่ คาดาเวอริคสปัสซั่มก็เกิดแก่อวัยวะส่วนนั้น เช่นถ้าผู้ตายกำลังกำมืออยู่ มือนั้นก็จะกำแน่นยิ่งขึ้น เฉพาะอวัยวะส่วนที่อยู่ตามสภาพมิได้เคลื่อนไหวในขณะนั้นก็ไม่มีคาดาเวอริคสปัสซั่ม

นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน อธิบายขยายความองค์ที่ ๑ ว่า สมองส่วนใหญ่คือมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียถูกทำลายใช้การไม่ได้ แต่เบซัลแกงเกลียยังใช้การได้อยู่ ถ้าหากเบซัลแกงเกลียถูกทำลายใช้การไม่ได้ไปพร้อมกันอีกด้วยแล้ว คาดาเวอริคสปัสซั่มก็จะไม่มีเหมือนกัน

อาการแข็งของคาดาเวอริคสปัสซั่มแตกต่างกับอาการแข็งของไรกอมอตีสทั้งเวลาเริ่มต้น และทั้งความแข็งของกล้ามเนื้อ คือความแข็งของคาดาเวอริคสปัสซั่มแข็งมากกว่าความแข็งของไรกอมอตีสในระยะที่ไรกอมอตีสมาเต็มที่แล้ว

ในเวลาหลับอาจมีการเคลื่อนไหวของร่างกายได้ ถ้าถูกทำร้ายตายทันที แม้ในขณะที่ส่วนของร่างกายกำลังเคลื่อนไหวอยู่ก็ไม่มีคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะการเคลื่อนไหวของร่างกายในเวลาหลับไม่ได้เป็นไปตามบังคับของจิตใจ (VOLUNTARY MOVEMENT) เหตุประกอบสำคัญที่จะให้มีคาดาเวอริคสปัสซั่มก็คือความเคร่งเครียดของอารมณ์ (EMOTIONAL TENSION) หรือจะใช้คำว่า (HIGH MENTAL TENSION) ก็ได้ คือมีจิตใจแน่วแน่ในการที่จะทำอะไรหรือตกใจหรือตื่นเต้น แต่เวลาหลับไม่มีความตั้งใจทำอะไร ดังนั้นการเคลื่อนไหวจึงมิได้เกิดจากคำสั่งของสมอง ส่วนมอเตอร์แอเรียหากเกิดขึ้นโดยกิริยาสะท้อน (REFLEX) ก็ด้วยการทำงานของไขสันหลัง หรือส่วนของระบบประสาทกลางที่ต่ำกว่ามอเตอร์แอเรีย

ฐานแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมคงสรุปได้ข้อเท็จจริงสั้น ๆ ว่า กระสุนปืนเข้าทางพระนลาฏเหนือพระขนงซ้าย ทะลุเข้ากระดูกกระโหลกพระเศียรผ่านเยื่อหุ้มสมอง แล้วจึงเข้าสมองตรงที่เรียกว่า ฟรันทัลโหลป (FRONTAL LOBE) ผ่านส่วนของสมอง (CORTEX) คือส่วนบนของสมองด้านซ้ายที่เรียกว่า ซีรีบรัม (CEREBRUM) อันเป็นสมองส่วนใหญ่ แต่

ไม่ถูกสมองส่วนล่าง ที่เรียกว่าซีรีเบลลั่ม (CEREBELLUM) อันเป็นสมองส่วนเล็ก แล้วผ่านเบซัลแกงเกลีย (BASAL GANGLIA) เลยไปทะลุออกที่ปลายของอ๊อกซีพีทัลโหลป (OCCIPITAL LOBE) คือ ซีรีบรัมส่วนหลังซึ่งอยู่เหนือซีรีเบลลั่ม

กฎเกณฑ์ในทางวิทยาการและฐานแผลดังนี้ ทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายว่าจะปรับกันอย่างไรจึงจะทราบได้ว่า คาดาเวอริคสป๊สซั่มควรเกิดควรมีแก่ส่วนใดของพระวรกายล้นเกล้าล้นกระหม่อมหรือไม่ ซึ่งทั้งนี้ย่อมต้องอาศัยตำแหน่งแห่งหนส่วนต่าง ๆ ของสมอง และอวัยวะส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงก่อนที่จะวินิจฉัยประเด็นนี้

ตำแหน่งแรกของฐานแผลที่พระนลาฏภายนอกจะเห็นว่าใต้ผิวหนังลงไปมีรอยดำไหม้เล็กน้อย แสดงว่ากระสุนปืนได้เริ่มต้นทำอันตรายแก่ผิวหนังตรงนั้นก่อนแล้วจึงถึงกระดูกกระโหลกศีรษะและอื่น ๆ ตามลำดับ

กระโหลกศีรษะของมนุษย์ประกอบด้วยกระดูกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกับส่วนน้อยที่เป็นโปรตีน ลักษณะของกระโหลกเป็น ๒ ชั้นทึบแน่น ระหว่างกลางเป็นกระดูกโปร่งฟองน้ำ กระดูกกระโหลกด้านนอกเรียกว่าพื้นด้านนอกของกระโหลก (OUTER TABLE) ด้านในเรียกว่าพื้นด้านในของกระโหลก (INNER TABLE) กระโหลกนี้ถ้ามองดูรอย ๆ เหมือนกับว่าเป็นชิ้นเดียว แต่ความจริงหลายชิ้นต่อกัน เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งกระทบกระเทือนอย่างแรง ความกระเทือนย่อมไปถึงกระโหลกส่วนอื่น ๆ ส่วนใดที่ยึดกันแน่นเมื่อถูกกระเทือนก็ลามไปทำให้แตกง่าย เพราะไม่สามารถหยุ่นตัวรับความกระเทือนได้ แต่กระดูกส่วนที่ติดกันไม่แน่นหยุ่นตัวได้จึงไม่แตกง่าย โดยที่กระโหลกแถวขมับบางกว่าตอนบนกับกระโหลกตอนหลังยึดกันแน่นก็เป็นธรรมดาที่จะต้องแตกง่าย

ถัดกระดูกกระโหลกศีรษะเข้าไปเป็นเปลือกนอกของมันสมองทั้งก้อนใหญ่และก้อนเล็ก มันสมองมี ๔ ก้อน ส่วนบน ๒ ก้อน ทั้งซีกซ้ายและซีกขวาเรียกว่าซีรีบรัม (CEREBRUM) ส่วนล่าง ๒ ก้อน ซึ่งมีเนื้อติดต่อกันทำให้คล้ายกับว่าเป็นก้อนเดียวนั้น ทั้งซีกซ้ายและซีกขวาเรียกว่าซีรีเบลลั่ม (CEREBELLUM) นอกจากสมอง ๔ ก้อนนี้แล้วยังมีอีกส่วนหนึ่งเรียกว่าขั้วของสมอง เบรนสะเต็ม (BRAIN STEM) ซึ่งอยู่ทางด้านล่างของสมองตรงส่วนกลาง

เปลือกนอกของมันสมองทั้งก้อนใหญ่หรือก้อนเล็ก เรียกว่าคอร์เท๊กส์ (CORTEX) คอร์เท๊กส์นี้ประกอบด้วยเซลล์ประสาท (NERVE CELL) มีความหนาแตกต่างกันระหว่าง ๓ มิลลิเมตร ถึง ๔.๕ มิลลิเมตร

เหนือคอร์เท็กส์ขึ้นไปตอนจะถึงกระโหลกศีรษะเป็นเยื่อหุ้มสมองเรียกว่าเมมเบรน (NEMBRANES) เยื่อนี้มี ๓ ชั้น ถ้าเอามารวมกันทั้ง ๓ ชั้น จะหนาประมาณเท่ากระดาษฟุลสะแก๊ป ๒ แผ่นรวมกัน เยื่อชั้นนอกสุดเป็นเนื้อพังผืดเรียกว่าดูรามาเตอร์ (DURAMATER)

ดูรามาเตอร์เป็นทั้งเยื่อหุ้มมันสมองและหุ้มกระโหลกติดอยู่กับเนื้อกระโหลก ถัดลงมาเป็นเยื่อบาง ๆ ขนาดใยแมลงมุม เยื่อชั้นที่สามก็บางมากเช่นเดียวกัน

ในเยื่อหุ้มสมองนี้เรียกว่า ซีรีโบรสะไปนัลฟูลอิด (CEREBRO SPINAL FLUID) สำหรับหล่อเลี้ยง ดังนั้น ภายในกระโหลกจึงมีทั้งมันสมองและน้ำดังกล่าวอัดอยู่แน่น

ถัดเข้าไปจากคอร์เท็กส์เป็นเส้นใยประสาท (NERVE FIBER) ลึกเข้าไปอีกจึงถึงกลุ่มเซลล์ประสาทที่เป็นประเด็นสำคัญเรียกว่าเบซัลแกงเกลีย (BASAL GANGLIA) หรือเบซัลนูไคล (BASAL NUCLEI) ต่อจากนี้ก็ถึงส่วนที่เรียกว่าขั้วของสมองหรือเบรนสะเต็ม (BRAIN STEM) ตอนที่ซีรีบรัมติดต่อกับเบรนสะเต็ม (BRAIN STEM) ไม่มีคอร์เท็กส์

ถัดจากเบซัลแกงเกลียลงไปเรียกว่าซัลลามัส (THALAMUS) ซึ่งมีความหมายว่าอยู่ระหว่างมันสมอง (BETWEEN BRAINS) ต่อลงไปจึงถึงมิดเบรน (MID BRAIN) ซึ่งมีส่วนที่เรียกว่าเร็ดนูเคลียด (RED NUCLEUS) กับซับสะแตนเชียในกรา (SUBSTANTIA NIORA) รวมกันอยู่แล้วถึงพอนส์ (PONS) และเม็ดดูลา (MEDULLA) กลุ่มเซลล์ทั้งหลายที่ออกชื่อมานี้เรียกว่าเบรนสะเต็มและต่างรวมกันเป็นยูนิตเดียว มิได้แบ่งหน้าที่เด็ดขาดอย่างมอเตอร์แอเรีย แม้ข้างหนึ่งเสียไปอีกข้างก็ยังช่วยทำงานได้ ถัดจากเม็ดดูลาลงไปก็ถึงสะไปนัลคอร์ด (SPINAL CORD) คือไขสันหลังซ้อนอยู่ข้างบนเม็ดดูลา และพอนส์ คือ ซีรีเบลลั่มก้อนมันสมองเล็กซึ่งมีขั้ว ๓ ขั้ว ต่อกับเม็ดดูลา, พอนส์และมิดเบรน

ศาลอุทธรณ์ได้ชี้ให้เห็นเหตุสำคัญ อันจะทำให้เกิดคาดาเวอริคสปั่สซั่มเมาแล้วว่าจะต้องอาศัยความเคร่งเครียดของอารมณ์เป็นประมาณ เพราะฉะนั้นการที่จะมีการเคลื่อนไหวของร่างกายก็ตาม หรือการที่จะให้กล้ามเนื้อคงที่อยู่ในอาการตึงตัว ตามปกติที่เรียกว่าโทมัสก็ตาม สำหรับในที่ซึ่งจิตใจต้องการแล้วย่อมต้องอาศัยส่วนต่าง ๆ ของสมอง เพื่อความเข้าใจดีจำต้องทราบถึงหน้าที่ของสมองกับความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของส่วนต่างๆ ก่อน อันระบบประสาทยุ่งยากเหล่านี้ ศาลอุทธรณ์ได้พยายามค้นคว้าศึกษาอย่างหนักจากถ้อยคำสำนวนประกอบกับภาพซึ่งนายแพทย์สุด แสงวิเชียรนำมาแสดงต่อศาล อีกทั้งได้หาโอกาสพร้อมด้วยคู่ความไปดูวัตถุ

ของจริงเท่าที่ศาลอาญาได้เห็นมาแล้ว และซึ่งยังคงรักษาอยู่ ณ โรงพยาบาลศิริราช จึงได้ความกระจ่างแจ้งพอที่จะใช้เป็นหลักวินิจฉัยดังต่อไปนี้

จากภาพหมายเลข ๑๑๙ แสดงถึงปรีเซ็นตรัลมอเตอร์คอร์เท๊กส์ (PRECNTRAL MOTOR CORTEX) จากภาพหมายเลข ๑๒๑ แสดงการติดต่อระหว่าง เบซัลแกงเกลีย กับซีรีบรัลคอร์เท๊กส์ (CEREBRAL CORTEX) และจากคำพยานว่าเนื้อรอบนอกของมันสมองเป็นสีเทา ๆ ที่เรียกว่าซีรีบรัลคอร์เท๊กส์นั้นหนาราว ๑ เซ็นติเมตร ตรงนี้แหละเป็นตำแหน่งตั้งต้นการบังคับของแอเรียอื่น ๆ ในอันที่จะบังคับให้กล้ามเนื้อหดตัว ขณะเดียวกันกล้ามเนื้อที่เหยียดข้อจะต้องถูกบังคับให้หย่อนและยืดออก แอเรียดังกล่าวได้แก่มอเตอร์แอเรีย (MOTOR AREA) กับ ซับเปรสเซอร์แอเรีย (SUPPRESSOR AREA) ฉะนั้นแอเรียทั้งสองนี้จึงตั้งอยู่ชิดกับซีรีบรัลคอร์เท๊กส์

มอเตอร์แอเรียนี้มีความกว้างไม่เกิน ๑ เซ็นติเมตร ตั้งต้นจากส่วนกลางสมองเฉียงออกไปทางข้างศีรษะทั้งสองข้างยาวประมาณข้างละ ๔–๕ เซ็นติเมตร คดเคี้ยวนิดหน่อยตามภาพหมายเลข ๑๑๙ เรียกไว้ว่า แอเรียโฟแกมม่า (ARKA 4 Y) ซึ่งรู้จักกันมา ๑๐๐ ปีกว่าแล้ว ว่ามีหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายส่วนต่าง ๆ เกี่ยวกับการบังคับกล้ามเนื้อให้หดงอเข้า กล่าวคือมอเตอร์แอเรียจะบังคับกล้ามเนื้อทั้งพวกที่งอเข้าและกล้ามเนื้อที่เหยียดข้อ บริเวณส่วนบนของมอเตอร์แอเรียบังคับส่วนล่างของร่างกาย บริเวณส่วนล่างของมอเตอร์-แอเรียบังคับส่วนบนของร่างกายไม่ใช่บริเวณทั้งหมดของมอเตอร์แอเรียทำงานร่วมกัน แต่แบ่งหน้าที่เป็นบริเวณ ๆ ตลอดจนกระทั่งมอเตอร์แอเรียซึ่งมีอยู่ทั้งสองซีกของมันสมองนั้น มอเตอร์-แอเรียซีกซ้ายก็บังคับกล้ามเนื้อซีกขวาของร่างกาย และซีกขวาก็บังคับซีกซ้ายของร่างกาย แต่หาได้แยกกันเด็ดขาดจริง ๆ ไม่ยังมีโอเวอร์แล๊ปส์ (OVER LAPSE) กันเหมือนกัน เพราะมีไฟเบอร์บางส่วนที่คร๊อส (CROSS) กัน และบางส่วนที่ไปช่วยกันเล็กน้อย นับว่ามีการติดต่อกันอยู่บ้าง คือเมื่อมอเตอร์แอเรียซีกหนึ่งสั่งบังคับกล้ามเนื้อในซีกของมันมอเตอร์แอเรียอีกซีกหนึ่งก็พลอยมีส่วนรู้สึกไปด้วย มีการเปรียบไว้เหมือนบ้าน ๒ บ้าน บ้านหนึ่งสั่งการแก่คนในบ้านให้ทำอะไร อีกบ้านหนึ่งก็ได้ยินได้ฟังด้วยแต่ไม่สามารถช่วยสนับสนุนหรือยับยั้งอย่างไรได้ ทั้งนี้จะพบนายแพทย์พยานโจทก์อาศัยเป็นหลักให้ความเห็นว่าการที่กระสุนปืนทำลายสมองข้างซ้ายของล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น ย่อมทำให้สมองข้างขวาพลอยเสียหน้าที่ไปด้วย

ซับเปรสเซอร์แอเรีย คือส่วนที่ภาพหมายเลข ๑๑๙ เรียกว่า แอเรียโฟซิกม่า (AREA 4 S.) มีหน้าที่หยุดการกระทำของมอเตอร์แอเรียเพื่อเหตุที่กล้ามเนื้อจะได้ยืดคลายออก

ทั้งมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียนี้รวมอยู่ในแอเรียที่เรียกว่า แอเรียโฟ (AREA 4) นอกจากนี้ยังมีอีก คือแอเรียโฟแอลฟ่า (AREA 4 A.) ทำหน้าที่ช่วยมอเตอร์-แอเรีย แต่จะช่วยถึงแค่ไหนยังค้นคว้ากันไม่ถึง กับพรีมอเตอร์แอเรียซึ่งมีหน้าที่ช่วยให้มอเตอร์แอเรียทำหน้าที่เป็นแหล่งช่วยปรับงานให้ปกติ

เบซัลแกงเกลียหรือเบซัลนูไคล มีหน้าที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว คือแม้ว่าคอร์เท็กส์จะเสียไป เบซัลแกงเกลียอาจจะช่วยให้การเคลื่อนไหวบางชนิดขึ้นได้ จริงอยู่ส่วนที่จะสั่งงานใหญ่ของสมองอยู่ที่มอเตอร์แอเรีย แต่ก็ยังมีศูนย์ประสาทอีกอันหนึ่งรองลงไปอยู่ในส่วนลึกของมันสมอง คือเบซัลแกงเกลียนี้เอง ซึ่งการแพทย์จัดไว้เป็นสถานีรอง เรียกว่า ซับสิดิอารี่มอเตอร์เซ็นเตอร์ (SUBSIDIARY MOTOR CENTER) เพราะฉะนั้นการสั่งงานของกล้ามเนื้อจึงอาจมาจากมอเตอร์แอเรียโดยเฉพาะก็ได้ หรืออาจมาจากสถานีรองนี้ด้วยก็ได้ เบซัลแกงเกลียนี้ไม่ได้มีการแบ่งหน้าที่เด็ดขาดอย่างมอเตอร์แอเรีย ทั้งยังมีใยประสาทเชื่อมติดต่อกันดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า เมื่อเบซัลแกงเกลียซีกข้างหนึ่งเสีย อีกซีกหนึ่งก็ยังสามารถช่วยทำงานแทนได้ เว้นแต่เส้นใยประสาทขาดเสียไปก็อีกเรื่องหนึ่ง

การค้นคว้าระบบประสาทได้พบว่า ในการที่จะให้งานดำเนินไปด้วยดีมันสมองทุกส่วนต้องช่วยกันหมดโดยมอเตอร์แอเรียเป็นหัวหน้าใหญ่ และมีผู้ช่วย คือแอเรียส่วนอื่น ๆ ดังกล่าวมานี้ เฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่เกี่ยวกับคาดาเวอริคสปั๊สซั่มก็คือสมองของมนุษย์ที่มีส่วนบังคับกล้ามเนื้อ โดยปกติแล้วการตึงตัวของกล้ามเนื้อ (MVSCULAR TONUS) ย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา สำหรับคนตื่นมีโทนัสมากกว่าเวลาหลับเพราะเมื่อหลับแล้วโทนัสก็หย่อนลงไปโดยไขสันหลังซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับความตึงตัวของกล้ามเนื้อต่าง ๆ นั้นทำหน้าที่น้อยลง ดังนั้นเมื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงบังคับกล้ามเนื้อให้ผิดแผกแปลกไปก็ต้องเป็นโดยสมองส่วนที่บังคับกล้ามเนื้อ ๒ ส่วน คือ มอเตอร์แอเรียบังคับกล้ามเนื้อให้หดงอเข้า ซับเปรสเซอร์แอเรียทำหน้าที่หยุดการกระทำของมอเตอร์แอเรียในเมื่อจะมีการบังคับกล้ามเนื้อให้ยืดคลายออก การที่สมองจะสั่งบังคับกล้ามเนื้อนั้นต้องส่งไปทางวิถีประสาทสู่กล้ามเนื้อ การสั่งดังว่านี้มีศูนย์กลางอยู่ที่เบซัล-แกงเกลียซึ่งเป็นสถานีรองคอยช่วยทำหน้าที่แทนมอเตอร์แอเรีย ในเมื่อมอเตอร์แอเรียเสีย

ใช้การไม่ได้ขณะใด ซับลีดิอาร์เซ็นเตอร์ก็ทำหน้าที่แทนต่อไป แต่ไม่เกี่ยวกับซับเปรสเซอร์-แอเรีย

กล่าวอีกนัยหนึ่งซึ่งเป็นผลเช่นเดียวกัน คือการเคลื่อนไหวโดยตั้งใจนั้นต้องอาศัยคำสั่งมาจากเซลล์ของคอร์เท๊กส์นำมาสู่เซลล์ในไขสันหลัง จากเซลล์ในไขสันหลังจึงจะส่งต่อไปตามเส้นใยประสาทไปสู่กล้ามเนื้อที่ต้องการให้ทำงาน ซึ่งหมายถึงสั่งให้กล้ามเนื้อเคลื่อนไหว การที่กล้ามเนื้อจะหดตัวตามความต้องการนั้นเป็นคำสั่งจากคอร์เท๊กส์ของซีรีบรัม ส่วนที่เรียกว่ามอเตอร์แอเรีย เนื้อส่วนหนึ่งหดอีกส่วนหนึ่งก็คลายตัวให้พอเหมาะขณะเดียวกันคือกล้ามเนื้อที่เหยียดข้อจะถูกบังคับให้หย่อนและยืดออก การบังคับนี้เกิดขึ้นโดยสมองส่วนที่เรียกว่า ซับ-เปรสเซอร์แอเรีย ขั้นต่อไปเมื่อต้องการจะคลายกลับก็ต้องอาศัยซับเปรสเซอร์แอเรียส่งกระแสร์วนไปสู่มอเตอร์แอเรียให้มอเตอร์แอเรียหยุดหน้าที่ที่กำลังงออยู่นั้นเสียก่อน แล้วมอเตอร์แอเรียส่วนที่จะเหยียดจึงสั่งไปบังคับเซลล์ในไขสันหลัง ให้กล้ามเนื้อพวกเหยียด ๆ ออกไป ทั้งการหดและคลายออกนี้พรีมอเตอร์แอเรียย่อมมีส่วนช่วยมอเตอร์แอเรียด้วย

สิ่งที่จะลืมเสียมิได้ก็คือ เบซัลแกงเกลียเป็นสถานีรองคอยช่วยแต่มอเตอร์แอเรียเท่านั้น หาได้เกี่ยวกับซับเปรสเซอร์แอเรียด้วยไม่ โดยเหตุที่มอเตอร์แอเรียกับซับเปรสเซอร์-แอเรียอยู่ใกล้ชิดแทบจะเป็นอันเดียวกันจึงมักจะถูกทำลายให้เสียไปพร้อม ๆ กัน เพราะฉะนั้นถ้ามอเตอร์แอเรียกับซับเปรสเซอร์แอเรียใช้การไม่ได้แล้ว การสั่งบังคับกล้ามเนื้อให้ยืดคลายออกก็เป็นอันไม่มีต่อไปได้ แต่การสั่งบังคับกล้ามเนื้อให้หดงอเข้าอาจมีต่อไปได้โดยเบซัลแกงเกลียทำหน้าที่สั่งการแทนมอเตอร์แอเรีย

ตัวอย่าง เช่นงอแขนเข้าหาลำตัวสมองจะต้องสั่งกล้ามเนื้อพร้อมกันทั้งสองอย่างคือสั่งทั้งให้หดงอเข้าและให้ยืดคลายออกด้วย โดยเหตุนี้กล้ามเนื้อที่ข้อแขนด้านในก็หดงอเข้าให้แขนมาทางลำตัว ส่วนกล้ามเนื้อด้านนอกก็ต้องยืดตัวตามมาด้วย มิฉะนั้นจะงอแขนเข้าตามประสงค์ไม่ได้ กลับกันเมื่อจะยืดแขนที่งอเข้ามานั้นให้เหยียดออกไปก็ต้องมีการบังคับกล้ามเนื้อทั้งหดเข้าและยืดคลายออกอีก คือกล้ามเนื้อด้านในแทนที่จะหดงอกลับเป็นฝ่ายยืดคลายออกและกล้ามเนื้อด้านนอกแทนจะยืดคลายออกจะกลับเป็นฝ่ายหดงอ เมื่อเป็นดังนี้ถ้าขณะที่คนอยู่ในท่างอแขนเข้าหาลำตัวได้เกิดตายขึ้นทันทีโดยคอร์เท๊กส์เป็นอันตรายเสียไปหมด การสั่งบังคับกล้ามเนื้อให้ยืดคลายก็ไม่มีต่อไป เพราะซับเปรสเซอร์แอเรียเสียใช้การไม่ได้และไม่มีสถานีรอง

ทำแทน แม้เบซัลแกงเกลียจะไม่ถูกทำลายก็สามารถแต่ทำงานแทนมอเตอร์แอเรียสั่งบังคับกล้ามเนื้อส่วนที่หดงอฝ่ายเดียวเท่านั้น กล้ามเนื้อส่วนที่จะยืดคลายตามมาไม่มีการสั่งบังคับได้ แขนนั้นก็ยืดออกไม่ได้ คงงอเข้าหาลำตัวอยู่ในท่าเดิมนั่นเอง จึงทำให้แขนข้างนั้นมีอาการแข็งเกร็งตาม ที่เรียกว่าคาดาเวอริคสปัสซั่ม เบซัลแกงเกลียจะคงทำหน้าที่แทนมอเตอร์แอเรียต่อไปจนกระทั่งไม่มีโลหิตหล่อเลี้ยง หลังจากนั้นจึงไม่อาจทำหน้าที่ซับลิดีอารี่เซ็นเตอร์ได้ กล้ามเนื้อส่วนที่หดงอก็เป็นอันไม่มีอะไรบังคับต่อไปอีกทำให้แขนที่เหยียดออกไม่ได้อยู่แล้วยิ่งเหยียดไม่ได้หนักขึ้น

การที่คนมีชีวิตยกแขนงอเข้าหาลำตัวนั้น ขณะที่แขนอยู่ในท่างอก็มีอาการเกร็งของกล้ามเนื้อเหมือนกัน ถ้าตายลงทันทีในขณะนั้นอาการเกร็งของกล้ามเนื้อที่มีอยู่แล้วจะยิ่งเพิ่มมากขึ้นอีก เพราะการทำงานของเบซัลแกงเกลียรุนแรงกว่าคอร์เท็กส์ คือเมื่อซับลีดิอารี่-เซ็นเตอร์ทำหน้าที่แทนมอเตอร์แอเรียนั้นได้ทำหน้าที่ให้หนักและรุนแรง (EXAGGERATE) ยิ่งกว่ามอเตอร์แอเรียทำเอง

ถึงแม้มอเตอร์แอเรียกับซับเปรสเซอร์แอเรียจะมีหน้าที่สั่งบังคับกล้ามเนื้อต่างกัน แต่ก็มีความหมายว่ากล้ามเนื้อตรงแห่งเดียวกันนั้นจะถูกสั่งบังคับจากแอเรียทั้งสองนั้นได้ด้วยกัน โดยฝ่ายที่สั่งและไม่สั่งรู้ถึงกัน ดังนั้นในการเคลื่อนไหวแต่ละอย่างจึงต้องมีการสั่งงานโดยเซลล์ในมอเตอร์แอเรีย และมีการห้ามหรือเหนี่ยวรั้งโดยเซลล์ในซับเปรสเซอร์แอเรียพร้อม ๆ กัน การเคลื่อนไหวจึงจะดำเนินไปโดยราบรื่น ถ้าไม่มีการประสานงานดังนี้การเคลื่อนไหวก็จะเป็นไปอย่างตะกุกตะกักหรือมีการสั่นขึ้น นอกจากนี้เมื่อมอเตอร์แอเรียหรือซับเปรสเซอร์แอเรียสั่งบังคับกล้ามเนื้อประการใดแล้ว หรือมอเตอร์แอเรียยังทำหน้าที่ช่วยเหลือและควบคุมให้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ที่ถูกสั่งบังคับจากมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียได้ทำหน้าที่โดยเรียบร้อยตามคำสั่งบังคับ

การสั่งบังคับกล้ามเนื้อนั้นมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียเป็นผู้ตกลงสั่งการบังคับ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับมาจากส่วนอื่นใดของสมองอีก สำหรับการเคลื่อนไหวบางอย่างสมองใหญ่เพียงแต่สั่งนึกเท่านั้น แล้วสถานีรองซับลิดิอารี่เซ็นเตอร์ก็เป็นผู้สั่งรายละเอียด เช่น เราจะเดินไปไหนสมองใหญ่เป็นผู้สั่งให้เดิน ส่วนการยกเท้าก้าวไปนั้นสถานีรองเป็นผู้สั่ง ดังนั้นการจึงเป็นว่าเมื่อสมองใหญ่ถูกทำลายสถานีรองก็ยังสั่งให้เคลื่อนไปได้อีกชั่วขณะหนึ่ง จริงอยู่

เมื่อกระสุนปืนเจาะกระโหลกพระเศียรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเข้าไปแล้วจะถูกฟรันทัลโหลบก่อน แต่ฟรันทัลโหลบนี้คงทำหน้าที่นึกคิด คือเกี่ยวกับจิตใจ ไม่เกี่ยวกับระบบประสาท ส่วนสมองตรงที่กระสุนปืนทะลุออก คืออ๊อกซีพีทัลโหลบ ก็เป็นเพียงส่วนรับความรู้สึกจากการเห็นโดยดวงตาซึ่งเรียกว่าวิชชั่นเซ็นเตอร์ (VISION CENTDR) จึงเป็นอันตัดออกเสียได้ว่าไม่เป็นเหตุเกี่ยวข้องกับที่จะมีหรือไม่มีอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะตามเรื่องแล้วถ้าฟรันทัลโหลบเป็นอันตรายแต่ส่วนอื่นยังดีอยู่ คน ๆ นั้นจะยังสามารถเคลื่อนไหวแขนขาหรืออวัยวะอื่น ๆ ได้ หากแต่จิตใจจะเสื่อมเสียไป คือเสียความทรงจำ เสียความรู้สึกผิดชอบหรืออาจเป็นบ้าก็ได้ การที่คนนั่งอยู่แล้วลุกขึ้นเดินไปนั้นฟรันทัลโหลบจะทำหน้าที่วินิจฉัยก่อนว่าจะลุกไปดีหรือไม่ เมื่อตกลงว่าจะลุกไป ทันทีทันใดมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียทำหน้าที่บังคับกล้ามเนื้อไปเองอันเป็นไปตามระบบของระบบประสาท

การที่แอเรียต่าง ๆ สั่งบังคับกล้ามเนื้อนั้นต้องอาศัยใยประสาทอีกจำพวกหนึ่งที่เรียกว่า บิรามิแดลแทร็ก (PYRAMIDAL TRACT) ซึ่งตั้งต้นจากมอเตอร์แอเรียมีอาณาเขตต์เท่ากับมอเตอร์แอเรียผ่านเข้าในบริเวณเบซัลแกงเกลียบ้าง เฉียดไปบ้าง ผ่านลงไปตามช่องทางระหว่างเบซัลแกงเกลีย ๒ ซีกที่ไม่ติดกันบ้าง แล้วเล็กลงเรื่อย ๆ จนเท่าไขสันหลัง ซึ่งอยู่ประมาณต้นคอและไปสิ้นสุดตรงไขสันหลังนั้น ต่อจากนั้นมีใยประสาทอีกชุดหนึ่งไปยังกล้ามเนื้อ เป็นอันว่าบิรามิแดลแทร็กมาจากมอเตอร์แอเรียทั้งสองซีกจะไปรวมกันตรงใต้เบซัล-แกงเกลียในที่สุด อนึ่งจากเบซัลแกงเกลียไปถึงไขสันหลังนั้นยังมีใยประสาทคู่ไปกับบิรอมิแดล-แทร็กอีก เรียกว่าเอ็กสตราบิแดลแทร็ก ตรงที่ใยประสาทต่าง ๆ รวมกันนี้อยู่ตรงส่วนล่างสุดของซีรีบรัมหรือตรงที่ตั้งต้นขั้วสมองตรงที่รวมกันนี้เรียกว่าบิรามิแดลดีคัสเซชัน (PYRA-MIDAL DECUSSATION) ตามธรรมดาในสมองมีใยประสาทเชื่อมต่อส่วนต่าง ๆ ถึงกันเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างแอเรียต่าง ๆ กับเบซัลแกงเกลียมีใยประสาทติดต่อกันอีกต่างหากนอกเหนือไปจากบิรามิแดลแทร็ก ซึ่งพอสังเกตได้ว่าเป็นสายใยแต่เล็กกว่าสายใยที่บังคับกล้ามเนื้อ

ภาพหมายเลข ๑๑๘ แสดงชัดถึงวิถีประสาทที่นำการบังคับจากมอเตอร์แอเรียไปสู่เซลล์ในไขสันหลังเพื่อส่งอิวพัลล์ (IMPULSE) ไปสู่กล้ามเนื้อของแขนและมือโดยตรงตามเส้นใยประสาทบิรามิแดลแทร็ก ซึ่งทั้งนี้เบซัลแกงเกลียย่อมมีส่วนช่วยเสริมการบังคับของมอเตอร์แอเรีด้วย ขณะใดที่มอเตอร์แอเรียไม่สามารถทำหน้าที่เพราะถูกทำลาย ขณะเดียว-

กันนั้นก็จะเกิดการเร้าให้มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของร่างกายอันเป็นเหตุทำให้มีการเคลื่อนไหวชนิดใดชนิดหนึ่งเกิดขึ้น เบซัลแกงเกลียก็จะช่วยทำหน้าที่ติดต่อกันไปตามเส้นใยประสาทเอ๊กสตราบิรามิแดลแทร็กคลุกเคล้ากันไปทั้งซีกขวาและซีกซ้าย มิได้แยกแยะเป็นส่วนสัด เช่น มีการกร๊าสสบิงรีเฟลกส์ (GRASPING REFLEX) เป็นต้น ปรากฏตัวอย่างว่าพรีมอเตอร์-แอเรียของเด็กคนหนึ่งเสียไป นายแพทย์ได้ทดลองเอาของลาดบนฝ่ามือนิ้วของเด็กสามารถกำของนั้นได้ รายนี้เมื่อตายแล้วผ่าดูก็พบว่าพรีมอเตอร์แอเรียเสีย แต่เบซัลแกงเกลียยังดีอยู่

คราวนี้ลองพิจารณาถึงซับเปรสเซอร์แอเรียต่อไป เป็นความจริงอยู่ว่าตามธรรมดาแล้วเบซัลแกงเกลียเป็นสถานีรองคอยช่วยเสริมมอเตอร์แอเรีย และไม่มีหน้าที่ช่วยซับเปรส-เซอร์แอเรียในการบังคับกล้ามเนื้อให้ยืดคลายออก แต่การที่ซับเปรสเซอร์แอเรียจะหยุดการกระทำของมอเตอร์แอเรียได้นั้นก็ต้องอาศัยส่วนหนึ่งของเบซัลแกงเกลียเป็นสื่อชักนำในเวลาปกติที่มิได้มีการทำลายเกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องอาศัยภาพหมาย ๑๒๑ และ ๑๒๒ ประกอบกับคำของนายแพทย์สุด แสงวีเชียร เป็นบรรบัดฐาน เฉพาะเบซัลแกงเกลียนั้นทางกายวิภาควิทยาแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน เท่าที่เกี่ยวกับคดีนี้และปรากฏชื่อในท้องสำนวนมีเพียงสาม คือ คอเดทนู-เคลียส (CAUDATE NUCLEUS) ๑, ปูตาเมน PUTAMEN) ๑, โกลบัสพัลลิดัส (GLOBUS PUILLDUS) ๑, สองส่วนหลังนี้รวมเรียกว่า เลนติคูล่านูเคลียส (LENTICULAR NUGLEUS) เมื่อซับเปรสเซอร์แอเรียจะขอให้มอเตอร์แอเรียหยุดทำหน้าที่งอ ซับเปรสเซอร์แอเรียจะติดต่อไปยังคอเนทนูเคลียสก่อนเพื่อน แล้วคอเดทนูเคลียสจึงจะผ่านคำขอนั้นไปยังโกลบัสพัลลิดัส ๆ ผ่านไปยังซัลลาบัส ๆ จะผ่านส่งไปยังมอเตอร์แอเรียเป็นที่สุด นอกจากนี้แล้วคอเดทนูเคลียสยังอาจส่งตรงไปยังซับสะแตนเชียไนกราได้อีกทางหนึ่งตามเส้นสะไตรโอไนกรัล (STRIO – NIG-RAL) (ดูภาพหมาย ๑๒๒) แล้วซับสะแตนเชียไนกราจึงส่งผลไปยังเรทติคูล่าฟอมเมชั่น (RETICULAR FORMATION) ของพอนส์กับมิคเบรน (MID BRAIN) แล้วถึงไขสันหลังซึ่งเป็นแหล่งสุดท้ายในการส่งอิมพัลล์ไปสู่กล้ามเนื้อของแขนและมือ (ดูภาพหมาย ๑๒๔ ประ-กอบด้วย ๑๑๘) เพียงเท่านี้ก็จะเห็นว่าเบซัลแกงเกลียส่วนที่เรียกว่า คอเดทนูเคลียสเป็นแหล่งสำคัญยิ่งไปกว่าเลนติคูล่านูเคลียสการที่ศาลอุทธรณ์กล่าวความข้อนี้ไว้ก็เพื่อจะนำไปเป็นหลักเมื่อถึงคราววินิจฉัยวิถีกระสุนที่ผ่านสมองของล้นเกล้าล้นกระหม่อมต่อไป

จากข้อความที่ได้บรรยายมานี้จะเห็นแล้วว่าคาดาเวอริคสปัสซั่มเกิดจากการตั้งใจ

เคลื่อนไหวประการหนึ่ง เกิดจากการบังคับของสมองอีกประการหนึ่ง สำหรับประการหลังนี้ ลักษณะของท่าทางที่แสดงออกยังเป็นเครื่องช่วยชี้ว่า การใช้กล้ามเนื้อนั้นได้เป็นไปโดยสมองสั่งบังคับหรือใช้กล้ามเนื้อโดยไขสันหลัง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมาก และไม่มีอะไรที่จะทำให้เข้าใจดีกว่าตัวอย่างซึ่งจะใช้เปรียบเทียบในเมื่อจะกล่าวถึงการสบัดของปืน เช่นการที่คนเอามือไปจี้ที่ไฟ มือก็จะหดออกมาหรือบัดไปทางอื่นให้พ้นจากไฟนั้น อาการที่มือหดหรือบัดไปไม่ใช่คำสั่งของสมอง แต่เป็นลักษณะที่เรียกว่ารีเฟล๊กส์ คือปลายประสาทสัมผัสความร้อนเข้าก็เกิดอาการสดุ้งแล่นไปถึงไขสันหลัง ๆ ก็มีคำสั่งให้หดหรือบัดมือไปเช่นนั้น ลักษณะอย่างนี้เป็นการใช้กล้ามเนื้อโดยสมองมิได้สั่งบังคับ และจะเป็นไปตามความเคยชินของบุคคลเป็นคน ๆ ไป บางคนจะหดมือถอยกลับมา บางคนอาจจะบัดมือไปทางซ้ายบ้างหรือทางขวาบ้างสุดแล้วแต่ความเคยชิน เมื่อเช่นนี้จึงรู้ถึงท่าทางที่เกิดจากไขสันหลังสั่งกล้ามเนื้อว่าแตกต่างกับสมองสั่งอย่างไร อันเป็นผลต่อไปว่าการใช้กล้ามเนื้อตามอาการของรีเฟล๊กส์ไม่ทำให้เกิดคาดาเวอริคสปัสซั่ม

ความแน่นอนของกล้ามเนื้อที่ทำงานนั้น เมื่อเกิดการตายโดยมีคาดาเวอริคสปัสซั่มแล้วจะมีความแน่นมากขึ้นกว่าก่อนตาย ทั้งนี้เป็นเหตุประสาทมอเตอร์ที่ไขสันหลังทำงานมากขึ้น โดยขาดความควบคุมของสมองก็สั่งกล้ามเนื้อมากขึ้นไปด้วยทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเคมีของกล้ามเนื้อ คือในกล้ามนั้นมีสารเคมีพิเศษเรียกว่าอาเด็นนีล ไตรโฟสเฟต (ADENYLR TRIPHOS PHATE) ใช้คำย่อว่า เอ. ที. พี. (A.T.P.) ในขณะที่กล้ามเนื้อยังไม่หดตัว (CONTRACTION) สารพิเศษก็จะรวมตัวกันอยู่ ต่อเมื่อมีสิ่งใดมากระตุ้นเร้ากล้ามเนื้อทั้งในทางให้หดและให้ยืด สารพิเศษก็จะแยกออกเป็น ๒ ส่วน คืออาเด็นในลิคแอ๊กซิด (ADENYLIC ACID) และโฟสสฟอริคแอ๊กซิด (PHOSPHORIC ACID) อันเป็นต้นเหตุให้กล้ามเนื้อหดตัวอยู่ สารพิเศษ เอ.ที.พี. ที่ทำให้กล้ามเนื้อหดตัวนั้นมีในกล้ามเนื้อทุกส่วน ไม่ว่ากล้ามเนื้อนั้นจะทำหน้าที่อะไร ทั้งนับเนื่องเข้าเป็นส่วนประกอบของกล้ามเนื้อทำให้กล้ามเนื้อทำงานได้ด้วยในคั่นต่อไปเนื้อกล้ามจะกลับหย่อนตัวลงได้ใหม่ก็ต่อเมื่ออาเด็นนีลไตรโฟสเฟตได้รวมตัวขึ้นใหม่ ดังนั้นถ้าเนื้อกล้ามหดตัวอยู่และสารพิเศษ เอ.ที.พี. กำลังแยกกันอยู่ เมื่อเกิดตายขึ้น เอ.ที.พี. จึงไม่มีการรวมตัวขึ้นใหม่ เนื้อกล้ามก็เลยหดอยู่อย่างนั้น ประกอบกับการที่มีสารจำพวกกรดเกิดขึ้นภายหลังตาย ย่อมเป็นเหตุเพิ่มความแข็ง

ของกล้ามเนื้อขึ้นอีก ทั้งซับลิดิอารี่เซ็นเตอร์จะคงทำงานอยู่ชั่วขณะที่ยังมีโลหิตไปหล่อเลี้ยง ต่อเมื่อใดขาดโลหิตไปหล่อเลี้ยงซับลิดิอารี่เซ็นเตอร์จึงจะหมดกำลัง และเมื่อนั้นการเหยียดออกก็จะไม่อาจเหยียดได้มากกว่านั้นไปอีก

เมื่อทราบตำแหน่งแห่งทนและหน้าที่ของสมอง กับส่วนต่าง ๆ ของศีรษะดังนี้แล้ว ศาลอุทธรณ์ก็จะได้เริ่มพิจารณาประเด็นข้อแรกที่เกี่ยวกับความกระเทือนตามข้อเสนอของโจทก์ก่อน ทั้งนี้ก็ด้วยนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เบิกความตอนหนึ่งว่าสมองใหญ่ของล้นเกล้าล้น-กระหม่อมส่วนที่ถูกทำลายซึ่งเห็นได้ด้วยตรก็คือสมองส่วนทางซ้าย แต่นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เห็นว่าสมองส่วนทางขวาก็ทำงานไม่ได้เหมือนกันเพราะเหตุว่าถูกกระเทือนโดยความดันของลูกปืนที่ผ่านเข้าไปจนกระทั่งกระโหลกพระเศียรแตกดังนี้ ปัญหาจึงตามมาว่า ถ้าเช่นนั้นความกระเทือนจะเป็นเหตุทำให้เบซัลแกงเกลียพลอยเสียหน้าที่ไปด้วยหรือไม่ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าคำของนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นี้ได้จำกัดความอยู่ในตัวว่า อาศัยเหตุที่กระโหลกพระเศียรแตกตอนที่กระสุนปืนผ่านเข้าไปในพระเศียรเท่านั้นเป็นมูลเหตุให้ปรากฏฐานแผลที่กระโหลกพระ-เศียรแตกหรือร้าวดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

แห่งหนึ่งอยู่ที่ด้านในของส่วนบนของกระโหลก ซึ่งตรงกับแนวรอยแตกของด้านนอก ศาลอุทธรณ์เห็นว่าแห่งนี้เป็นตำแหน่งแรกที่กระสุนปืนกระทบและดันความแข็งของกระดูกกระโหลกเข้าไป ดังนั้นจึงเกิดความแรงของการกดอย่างหนัก ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีการแตกและร้าวอย่างมากทั้งด้านนอกและด้านในของพื้นกระโหลก

อีกแห่งหนึ่งอยู่ข้างหลังอันเป็นทางออกของกระสุนปืน ความกดและดันย่อมปาน ๆ กันข้างหน้าผลที่ปรากฏจึงถึงกับชิ้นกระดูกแตกได้ดันโปร่งออกข้างนอก

สองแห่งที่กล่าวนี้เป็นผลโดยตรงที่เกิดจากการผ่านของกระสุนปืน จึงเรียกไม่ได้ว่าเป็นผลที่พลอยเกิดโดยอาการผิดธรรมดา ส่วนที่ต้องพิเคราะห์ต่อไปก็คือการแตกที่กระโหลกพระเศียร ตั้งแต่ประมาณกลางพระเศียรไปถึงด้านหลัง พระกรรณเฉพาะทางซีกข้างขวานั้นคงมีรอยแตกแถวพื้นด้านใน แต่พื้นด้านนอกหาแตกไม่ ทั้งนี้ได้ความจากนายแพทย์สุดแสงวิเชียร, นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ว่าเหตุที่ทำให้กระโหลกแตกหรือร้าวเป็นเพราะขณะที่กระสุนปืนกระทบกระโหลกนั้น นอกจากจะแรงจนสามารถจะเจาะทะลุเข้าไปแล้วยังเป็นแรงกดกระโหลกให้ยุบตัวไปพร้อมกัน โดยที่กระโหลก

เป็นรูปกลม เมื่อมีการกระทบกระเทือนอย่างมากจึงเกิดเป็นแรงสท้อนและความแรงแบ่ง (TENSION) เมื่อถูกกดที่จุดหนึ่งจุดใดแรงก็ย่อมยุบตัวลงไป ส่วนใดที่อ่อนแอก็แตกร้าว ส่วนอ่อนแอหรือส่วนบางของกระโหลกนั้น คือบริเวณขมับและใต้หู เพราะตรงใต้หูมีรอยต่อเป็นอันมาก ดังนั้นรอยแตกที่ใต้พระกรรณทั้งสองข้างจึงเป็นไปโดยลักษณะธรรมดาของความบอบบาง แต่เหตุที่ซีกซ้ายการแตกได้ลุกลามออกไปถึงพื้นกระโหลกด้านนอกด้วย ก็เนื่องจากใกล้กับหัวพระขนงข้างซ้ายอันเป็นจุดที่กระสุนปืนกระทบ ทั้งนี้จะเห็นได้จากแห่งหนึ่ง คือที่เพดานของกระบอกพระเนตรซ้าย ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับจุดที่กล่าวก็แตกเหมือนกัน แต่เพดานของกระบอกพระเนตรขวาซึ่งอยู่ห่างออกไปหน่อยหาได้แตกไม่ อนึ่งเพราะเหตุที่ส่วนล่างแตกด้วยก็เพราะเป็นส่วนที่ยึดกันแน่น ต้องด้วยหลักเกณฑ์ที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกขึ้นกล่าวข้างต้นว่าการที่กระดูกกระโหลกถูกกระเทือนจากจุดหนึ่งนั้นได้ลามไปยังแห่งอื่น กระดูกที่ติดกันไม่สู้แน่นหยุ่นตัวได้ก็ไม่เป็นไร ที่ยึดติดกันแน่นไม่สามารถหยุ่นตัว เมื่อได้รับความกระเทือนก็แตกได้ง่าย

คำให้การนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ซึ่งกล่าวถึงการเสียหน้าที่ของสมองส่วนที่เรียกว่า คอร์เท็กส์นั้น ขอให้สังเกตว่าเป็นส่วนที่ใกล้กับความกระเทือนอย่างมากของจุดที่กระสุนปืนกระทบ ไม่ใช่ลึกเข้าไปมากมายอย่างไรเลย ทั้งยังได้ความจากนายแพทย์สุด แสงวิเชียรอีกว่าขณะที่กระโหลกถูกกระสุนปืนนั้น ทำให้กระโหลกเคลื่อนจึงได้ทำอันตรายแก่คอร์เท็กส์เนื่องจากพื้นกระโหลกด้านในไม่เรียบ เมื่อกระเทือนเข้าก็จะกระทบคอร์เท็กส์ ทำให้ด้านนอกของคอร์เท็กส์และคอร์เท็กส์เป็นอันตรายคล้าย ๆ กับมีอะไรไปตีที่คอร์เท็กส์ ความข้อนี้นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสนก็สนับสนุนว่าการที่กระสุนปืนกระทบกระโหลกด้วยความแรงจากการระเบิดย่อมทำให้รอบนอกของคอร์เท็กส์เสีย สมรรถภาพทำงานไม่ได้ตามหน้าที่ได้ด้วย ทั้งกระสุนปืนที่แล่นทะลุเข้ามายังช่วยทำลายอีก

เหตุผลอันเกิดจากคำให้การของนายแพทย์ทั้งสามดังกล่าวนี้ คงได้ความรู้อีกอย่างหนึ่งว่าสิ่งใดที่ยืดหยุ่นได้แล้วสิ่งนั้นย่อมเสียสมรรถภาพได้ยาก อย่าว่าแต่ส่วนที่ยืดหยุ่นเลยแม้ส่วนที่แข็งแน่นจะแตกร้าวก็เฉพาะตรงพื้นกระโหลกด้านในเท่านั้น คราวนี้พิจารณาถึงตำแหน่งแห่งหนที่ตั้งของเบซัลแกงเกลียตามที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าอยู่ลึกเข้าไปในส่วนกลางของสมอง จึงห่างไกลจากการกระเทือนเป็นอันมาก ทั้งยังอยู่ในความล้อมรอบของมันสมอง

อีกด้วย คือสมองส่วนที่เป็นคอร์เท็กส์นั้น ถ้าเทียบกับเนยก็จะใกล้กับเนยเหลว สมองส่วนที่อยู่ในเข้าไปก็คล้ายเนยแข็ง ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ว่า ความยืดหยุ่นจะมีมากมายกว่ากระดูกกระโหลกยิ่งนัก ถึงกับนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน กล่าวว่าแม้วิถีกระสุนจะได้แล่นทะลุวิ่งผ่านเข้าไปในเนื้อสมองก็จริง แต่วิถีกระสุนนั้นก็อาจถูกกลบเกลื่อนให้ตันเสียได้ เพราะความอ่อนเหลวของสมองที่จะรวมตัวเข้ามาติดกันในไม่ช้า นอกจากนี้ยังมีเยื่อหุ้มสมองเป็นเครื่องป้องกันอยู่ชั้นหนึ่ง ถัดเข้าไประหว่างกระโหลกกับสมองก็มีน้ำซีรีโปรสะไปนัลฟูลอิคล้อมอยู่อีก ซึ่งเหล่านี้นายแพทย์อวย เกตุสิงห์กล่าวว่าล้วนแต่กันกระเทือนได้ทั้งนั้น และนายแพทย์สุดแสงวิเชียรก็ยืนยันว่า โดยที่เบซัลแกงเกลียอยู่กลางจึงไม่ได้รับอันตรายจากการกระเทือนของกระโหลก

อาศัยเหตุผลดังบรรยายมานี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าการกระเทือนเนื่องจากกระสุนปืนกระทบกระโหลกพระเศียรนั้นไม่ทำให้เบซัลแกงเกลียเสียสมรรถภาพแต่อย่างใด ลำดับต่อจากนี้จะได้พิจารณาถึงความกระเทือนที่เกิดเฉพาะจากกระสุนปืนระหว่างแล่นไปในสมองกับข้อที่ศาลอาญายกเป็นเหตุกังขาว่า การชันสูตรพระบรมศพที่นายแพทย์สุด แสงวิเชียร และนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ผ่าตรวจกระโหลกพระเศียร ไม่น่าจะอยู่ในวิสัยที่จะตรวจดูได้แน่ชัดว่าเส้นทางที่กระสุนแล่นผ่านไปนั้นได้ถูกเบซัลแกงเกลียด้วยหรือไม่ หรือว่าเพียงแต่เฉียดไปอย่างที่ทดสอบกับสมองศพคนภายหลังเพราะช่องทางที่กระสุนแล่นเข้าไปได้ยุบตัวเป็นเนื้อเดียวกัน จึงไม่ประจักษ์ว่าช่องนั้นจะกว้างใหญ่จนทำลายส่วนใดของสมองบ้าง ทั้งเบซัลแกงเกลียก็ตั้งอยู่ใกล้เส้นที่กระสุนเฉียดไป การทดลองเอาแท่งแก้วแยงสมองศพคนให้ศาลอาญาดูปรากฏว่าเฉียดไปใกล้เส้นมาก การแยงให้ได้ตำแหน่งแผลเหมือนพระบรมศพก็เป็นการคาดคะเนเอาตามที่เชื่อใจว่าจะไม่ผิด หาได้มีการวัดหรือทำประการอื่นใดให้เป็นที่แน่นอนว่าตำแหน่งนั้นจะตรงกับตำแหน่งแผลพระบรมศพไม่ ทั้งแท่งแก้วก็เล็กกว่าขนาดของกระสุนปืนที่ผ่านกระโหลกพระเศียรถึง ๕ มิลลิเมตร ขนาดเล็กกว่ากัน ช่องก็ย่อมเล็กกว่ากัน จึงไม่แน่ว่าช่องที่เกิดจากแท่งแก้วแยงเข้าไปนั้นจะเหมือนกับช่องที่เกิดจากกระสุนปืนแล่นเข้าไปในรายพระบรมศพ การทดสอบต่อหน้าศาลอาญาไม่อาจช่วยให้เป็นที่แน่นอนได้ว่าเบซัลแกงเกลียในรายพระบรมศพจะมิได้ถูกทำลายไปพร้อมกับคอร์เท็กส์ด้วย เพราะฉะนั้นศาลอาญาจึงไม่อาจฟังเป็นแน่นอนลงไปได้ว่า ถ้าทรงกระทำพระองค์เองแล้วจะต้องมีอาการของคาดาเวอริคสปัส-

ซั่ม เพราะถ้าหากเบซัลแกงเกลียได้ถูกทำลายไปพร้อมกับคอร์เท็กส์ด้วยดังที่ควรกังขาอยู่นั้น อาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ย่อมจะไม่มีดังที่นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสนอธิบายให้หลักไว้

เมื่อศาลอาญาวินิจฉัยทำนองนี้ นายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงอุทธรณ์แย้งว่าไม่หมายความถึงกับจะตัดขาดว่าไม่เป็นอันจะเป็นไปโดยแน่นอนว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงทำพระองค์เอง ซึ่งทั้งนี้ก็โดยอาศัยจากผู้ชำนาญของโจทก์นั่นเอง เพราะฉะนั้นที่ศาลอาญารับฟังเป็นเด็ดขาดว่าเป็นการลอบปลงพระชนม์จึงเท่ากับฟังเกินกว่าพยานหลักฐาน เพราะศาลอาญาเองก็กล่าวอยู่ว่ายังมีข้อแย้งอยู่ในตัวว่ากรณีอาจเป็นเรื่องทำพระองค์เอง ถ้าวินิจฉัยตามพยานที่ศาลอาญารับฟังก็จะสรุปได้เพียงว่ากรณีส่อให้เห็นอย่างมากที่สุดว่าจะเป็นเรื่องสวรรคตโดยการกระทำของคนอื่น ไม่ใช่ถึงขนาดตัดขาดโดยสิ้นเชิงว่าไม่ใช่การกระทำของพระองค์โดยแน่นอน เมื่อพยานหลักฐานแวดล้อมใกล้ชิดกับเหตุการณ์ล้วนแต่ขัดแย้งกับข้อที่จะวินิจฉัยว่าเป็นเรื่องลอบปลงพระชนม์แทนที่จะเสริมหลักฐาน กับแสดงลักษณะเป็นปฏิปักษ์ขัดแย้งความเห็นของผู้มีความรู้จึงเน้นวินิจฉัยอย่างศาลอาญาไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะเท่ากับรับนับถือว่าเป็นความจริงทั้งที่ยังมีข้อสงสัยผืนกับหลักที่ศาลอาญาวางไว้ว่าถ้าไม่บ่งตรงจุดหรือส่อพิรุธให้ระแวงว่าอาจไม่เป็นไปได้แล้วก็จะไม่ฟังเป็นอย่างนั้น

ฝ่ายโจทก์คัดค้านว่าศาลอาญาอ้างเหตุผลไม่ตรงกับที่นายแพทย์พยานโจทก์ได้เบิกความไว้ การใช้หลอดแก้วแยงเป็นการทดสอบภายหลัง ซึ่งผลก็ปรากฏว่าเป็นแต่เฉียดไป จึงจะยกมาเป็นเหตุสงสัยในสิ่งที่พยานได้เห็นพระบรมศพด้วยตาไม่ได้

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าอุทธรณ์ของนายชิต สิงหเสนี จำเลยมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๗ สนับสนุนว่าเมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยได้กระทำผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย ก็อันใดเล่าที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยมุ่งหมายถึง อันนั้นคือความกังขาของศาลอาญาที่ไม่อาจตัดเสียได้ว่าถ้าทรงกระทำพระองค์เองแล้วก็จะต้องมีอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะฉะนั้นศาลอุทธรณ์จึงเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญยิ่งยวดที่จะต้องพิจารณาให้เด็ดขาดถ่องแท้ลงไป ถ้าปล่อยไว้ให้มีช่องทางที่คิดได้ว่าอาจเป็นเรื่องปลงพระชนม์พระองค์เองเท่า ๆ กับมีผู้ลอบปลงพระองค์ท่านแล้ว คดีก็จะเป็นอันยุติลงเพราะเหตุสงสัย

ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวถึงรายงานชันสูตรพระบรมศพแสดงฐานแผลและอื่น ๆ ที่เกี่ยว

ข้องไว้โดยละเอียดแล้วข้างต้น ชั้นนี้ขอยกคำให้การของนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสนตอนหนึ่ง ซึ่งกล่าวถึงภาพสมมุติมาเป็นหลักที่จำต้องพิเคราะห์โดยตระหนักว่าถ้าหากล้นเกล้าล้นกระหม่อม ได้ทรงกำพระแสงปืนไว้ในอุ้งพระหัตถ์แล้ว จะด้วยเหตุใดก็ตามพระแสงปืนนั้นลั่นขึ้นจน กระสุนต้องพระนลาฏเกิดบาดแผลอย่างที่เป็นอยู่นี้แล้ว อาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ต้องมี คือพระกรที่ยกหรืองออยู่ท่าใดก็จะคงอยู่ท่านั้น พระหัตถ์ที่กำพระแสงปืนก็จะคงอยู่ในท่ากำ ส่วนพระแสงปืนไม่แน่ว่าจะคงอยู่ในอุ้งพระหัตถ์หรือจะหลุดกระเด็นไปจากพระหัตถ์ เพราะ เมื่อปืนลั่นย่อมมีแรงสบัดและแรงถีบเป็นธรรมดาการกำปืนอาจกำแน่นมากน้อยต่างกัน ถ้ากำ ไว้แน่นมากจนแรงสบัด ๆ ไม่หลุดปืนก็คงอยู่ในมือ ถ้าแรงสบัดมากกว่าปืนก็อาจหลุดไปจากมือ แต่กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม นิ้วพระหัตถ์ย่อมจะต้องงองุ้ม เป็นลักษณะที่มือจะกำอยู่เสมอ จะเหยียดตรงเรียบเหมือนท่าธรรมดาไม่ได้ ถ้าพระกรได้งออยู่ก็จะคงงอเช่นเดิมแรงสบัดของ ปืนไม่อาจทำให้เปลี่ยนแปลงไปได้ถึงแรงสบัดจะมาก่อนกระสุนแล่นไปต้องที่หมายก็ไม่สำคัญ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเป็นคำสั่งของสมองบังคับไว้ตามระบบประสาท ดุจกล่าวข้างต้นการสั่ง บังคับจะคงอยู่เรื่อยไปจนกว่าจะสั่งเปลี่ยนแปลง ถึงหากจะมีแรงสบัดมือและแขนให้สบัดไปบ้าง ก็จะต้องคืนกลับมาอยู่ในท่าเดิม เปรียบได้กับคนยืนหลับตาถืออะไรไว้ในมือซึ่งยกขึ้นเหยียดไว้ ถ้าจะมีใครมาตบข้างนั้นให้ต่ำลงหรือปัดไปทางไหนก็ตามแขนข้างนั้นจะสบัดกลับคืนมาในท่าเดิม เอง หาใช่พลอยไปอยู่ในท่าใหม่ที่ถูกปัดไปไม่

หากท่าทางของพระบรมศพเป็นดังท่าสมมุตินี้ไซร้ ก็จะเป็นหลักฐานแสดงอยู่ชัด ว่าการงอพระกรและนิ้วพระหัตถ์นั้นเป็นการเคลื่อนไหว ตกลงพระราชหฤทัยแน่วแน่แล้วใน ขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ทรงพระบรรทมหลับ สมองส่วนต่าง ๆ จึงได้ปฏิบัติตามหน้าที่ กล่าวคือมอเตอร์แอเรียก็ได้สั่งไปยังไขสันหลังเพื่อให้พระกรและนิ้วพระหัตถ์ที่เหยียดอยู่งอเข้า พร้อมกันนั้นซัปเปรสเซอร์แอเรียก็จะคลายตัวเบซัลแกงเกลียก็จะสั่งรายละเอียด พรีมอเตอร์ แอเรียก็จะช่วยเหลือและควบคุมกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่โดยเรียบร้อย การตึงตัวของ กล้ามเนื้อก็จะตึงมากกว่าธรรมดาอันเป็นผลให้ความแข็งเกร็งตามมา ในทันใดที่กระสุนปืน เจาะทะลุกระโหลกพระเศียรเข้าไปทำลายคอร์เท็กส์ทั้งมอเตอร์แอเรียและซัปเปรสเซอร์แอเรีย ซึ่งอยู่ติดกันก็จะหมดสมรรถภาพพร้อมกับไม่อาจทำหน้าที่ใด ๆ ต่อไปได้ พระกรที่งออยู่ก็ไม่ อาจตกไปเหยียดอยู่ข้างพระวรกาย เพราะถึงแม้จะมีความดึงดูดของโลกคอยดึงอยู่ก็ตาม แต่ก็

ไม่สามารถบีบบังคับซัปเปรสเซอร์แอเรียให้กลับมีความรู้สึกต่อหน้าที่ขึ้นได้ด้วย เหตุที่เซลล์ต่าง ๆ ของซัปเปรสเซอร์แอเรียได้ตายไปเสียแล้ว เมื่อเช่นนี้การที่ซับเปรสเซอร์แอเรียจะผ่านการติดต่อกับคอเดทนูเคลียสไปยังธัลลามัสตลอดถึงมอเตอร์แอเรียก็เกิดขึ้นไม่ได้แม้ว่าคอเดทนู-เคลียสและธัลลามัสจะมิได้ถูกทำลายด้วยก็ตามเมื่อกล้ามเนื้อต้องหดตัวแข็ง ข้อก็พลอยเคลื่อนตามกำลังหดตัวของกล้ามเนื้อจนเกิดอาการแข็งเกร็งถึงกับไม่สามารถจะเหยียดออกได้ แม้จะเป็นความพยายามสักปานใด เพื่อให้ผิดไปจากความงอที่มีอยู่ก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ เช่นนี้แล้วย่อมไม่ต้องสงสัยเลยเนื้อกล้ามที่กำลังทำงานอยู่โดยไม่มีใครสั่งให้เลิกก็จะกลับทำงานมากขึ้นเพราะขาดซับเปรสเซอร์แอเรีย คือสมองส่วนที่จะทำหน้าที่เหนี่ยวรั้ง และขณะเดียวกันเบซัลแกงเกลียก็จะยังคงทำงานเรื่อย ๆ ซึ่งจะทำให้เนื้อกล้ามแข็งอยู่ตลอดไป ดังนั้นอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มจึงคงจะต้องปรากฏในพระวรกายไม่ส่วนใดก็ส่วนหนึ่งเป็นแน่แท้

สำหรับปัญหาคาดาเวอริคสปัสซั่มนี้ นายชิต สิงหเสนี จำเลยมิได้นำสืบคัดค้านว่าเป็นหลักวิชาซึ่งไม่ควรที่ศาลจะเชื่อถือ แต่ขอให้ศาลระลึกถึงตำรานิติเวชวิทยาซึ่งซิดนีสมิท (SYDNEY SMITH) เป็นผู้แต่งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๙ หน้า ๒๔ และ ซึ่งนายแพทย์สุด แสงวิเชียร แปลเป็นใจความว่า "ธรรมชาติของคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้นยังไม่ชัดแจ้ง แต่มันอาจเป็นไปได้เช่นไรกอมอตีส คืออธิบายตามหลักที่ว่า เอ. ที. พี. น้อยไปหรือหมดลงในกล้ามเนื้อที่กำลังทำหน้าที่ขณะหดตัวกล้ามเนื้อต้องการ เอ. ที. พี. น้อยกว่าเวลาคลายตัวในกล้ามเนื้อที่มีอยู่ การมี เอ. ที. พี. น้อยจะทำให้เกิดการหดตัว แต่การคลายตัวจะมีความลำบากยิ่งขึ้นจนไม่อาจจะเป็นไปได้ ถ้าการตายเกิดขึ้นขณะที่เคมีของกล้ามเนื้อหมู่ใดหมู่หนึ่งไม่ได้อยู่ในลักษณะที่สม่ำเสมอ ฉะนั้นจะทำให้เกิดคาดาเวอริคสปัสซั่มขึ้นในกล้ามเนื้อเหล่านั้น"

ความข้อนี้ศาลอาญาวินิจฉัยว่าแม้ข้อความในตำราจะกล่าวว่าธรรมชาติของคาดา-เวอริคสปัสซั่มยังไม่แจ้งชัดก็ดี แต่ก็ยังยอมรับอยู่ว่ามันอาจเป็นไปได้เช่นเดียวกับไรกอมอตีส ตำรานี้แม้จะเพิ่งแต่งขึ้นเมื่อ ๒–๓ ปีนี้ก็ตาม แต่นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ผู้แปลได้เบิกความเพิ่มเติมขจัดความสงสัยไว้ต่อไปว่า ทั้งนี้เป็นการอธิบายในแนวเคมี จึงเป็นข้อความที่อธิบายมุ่งเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวแก่ เอ. ที. พี. ยิ่งกว่าอื่น จะนำมาหักล้างคำอธิบายของนายแพทย์ที่มาเบิกความเป็นพยานโจทก์เกี่ยวแก่ระบบของสมองและประสาทไว้ด้วยกระไรได้ และก็ใช่ว่าข้อความในตำรานั้นจะมีตอนไหนเป็นปฏิปักษ์หรือคัดค้านคำอธิบายของนายแพทย์ที่มาเบิกความ

เป็นพยานโจทก์ก็หาไม่ ศาลอาญาจึงไม่เห็นความสำคัญพอที่จะบั่นทอนน้ำหนักแห่งความเชื่อถือในหลักวิชาตามที่นายแพทย์เบิกความมานั้นได้

ตามที่ศาลอาญากล่าวมานี้ ศาลอุทธรณ์มิได้เห็นพ้องด้วยทุกข้อกะทงความ แต่กลับเห็นว่าเป็นหลักฐานที่สนับสนุนการวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ข้างต้นให้ตระหนักขึ้น ก่อนอื่นจำต้องหาความเข้าใจคำว่าธรรมชาติของคาดาเวอริคสปัสซั่มซึ่งเป็นภาษาอังกฤษใช้คำว่า "THE NATURE OF CADAVERIC SPASM" ว่าเป็นฉันใดนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสนอธิบายว่าหมายได้หลายอย่าง กล่าวคือ หมายถึงต้นเหตุที่จะเกิดคาดาเวอริคสปัสซั่ม, เวลาเริ่ม ลักษณะและความรุนแรง เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนของคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะฉะนั้นเมื่อตำรากล่าวว่าธรรมชาติของคาดาเวอริคสปัสซั่มยังไม่แจ้งจัดจึงหมายถึงต้นเหตุนั่นเอง ซึ่งอธิบายได้ ๒ ทาง ทางหนึ่งเมื่อการตายโดยผิดธรรมชาติเกิดขึ้น ควรปล่อยท่าทางของศพให้คงอยู่ในสภาพดังที่เป็นอยู่เมื่อตาย คือไม่แตะต้องให้ผิดไปซึ่งจะทำให้นายแพทย์สามารถพิจารณาได้ชัดแจ้งว่าอาการแข็งเกร็งของคาดาเวอริคสปัสซั่มมีอยู่ที่ร่างกายส่วนในหรือไม่ มิฉะนั้นแล้วถ้าท่าทางได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเสียก่อนการพิจารณาของนายแพทย์ ๆ ก็ให้ความเห็นที่แน่นอนไม่ได้ อีกทางหนึ่งถึงแม้ศพนั้นจะไม่ได้ถูกเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงก็ตาม ถ้าซับสิดิอารี่เซ็นเตอร์อันเป็นสถานีรองถูกทำลายไปพร้อมกับสมองส่วนใหญ่แล้ว ธรรมชาติของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ไม่มีเหลือให้เห็นโดยชัดแจ้งอีก แต่ทั้งนี้ตำราก็มิได้ตัดบทว่าคาดาเวอริคสปัสซั่มเป็นหลักวิชาที่ไม่ควรรับนับถือ ตรงกันข้ามกลับรับรองว่าอาจเป็นไปได้เช่นเดียวกับไรกอมอร์ติส กล่าวคือในการตายทุกรายจำต้องมีไรกอมอร์ติสฉันใด อาการแข็งเกร็งของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ชอบที่จะมีในรายที่ควรมีเช่นเดียวกัน ส่วนที่ตำรากล่าวถึง เอ. ที. พี. นั้นขอให้ย้อนไปตรวจดูข้อความที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้ข้างต้นถึงความแน่นของกล้ามเนื้อที่ทำงานว่า เมื่อเกิดการตายโดยมีคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้นจะมีความแน่นมากขึ้นกว่าก่อนตาย โดยการเปลี่ยนแปลงทางเคมีของเนื้อกล้าม ซึ่งต้องอาศัยศาลเคมีพิเศษที่เรียกว่า เอ. ที. พี. ในรูปใดด้วยอาการอย่างไร เช่นเมื่อกล้ามเนื้อยังไม่หดสารพิเศษก็จะรวมตัวกันอยู่และเมื่อกล้ามเนื้อหดตัว เอ. ที. พี. ก็จะแยกกันเป็น ๒ ส่วน ตรงกับที่ตำรานี้กล่าวว่า เอ. ที. พี. น้อยลง ถ้าเกิดการตายขึ้นก็เป็นอันว่า เอ. ที. พี. มิได้อยู่ในลักษณะที่สม่ำเสมออันเป็นผลตรงกันอีกว่า เนื่องจากภายหลังตายได้เกิดสารจำพวกกรดขึ้นอีก การเหยียดออกจึงไม่อาจเหยียดได้ยิ่งขึ้น แล้วอาการของคาดาเวอริค-

สปัสซั่มก็ต้องเกิดโดยไม่ต้องสงสัย เว้นเสียจากซับสิดิอารี่เซ็นเตอร์จะถูกทำลายเท่านั้น

แต่เรื่องท่าทางของพระบรมศพมิได้ยุติเพียงเท่าที่สมมุตินี้ จึงเป็นปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยต่อไปว่าท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ขณะที่เสด็จสวรรคตเป็นฉันใด เพราะนายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้โต้แย้งไว้รุนแรงว่า ท่าทางพระบรมศพในขณะสวรรคตจะฟังเป็นแน่นอนอย่างไรยากที่จะค้นคว้าหาความจริงได้ เพราะตามคำให้การของพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ก็ดี สมเด็จพระราชชนนีก็ดีว่าได้เข้าไปแตะต้องพระบรมศพ แม้จะยืนยันว่ามิได้เคลื่อนย้ายส่วนใดของพระวรกายก็ยังเป็นที่น่าสงสัย ขณะนั้นยังไม่เป็นที่เข้าใจแน่นอนว่าได้เสด็จสวรรคตแล้ว ตลอดเวลาพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้ขึ้นไปอยู่บนพระแท่นเช็ดโลหิตที่พระพักตร์ ทั้งสมเด็จพระราชชนนียังโถมพระองค์ลงบนพระบรมศพตรงพระอุระดั่งนี้ หากพระกรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมซึ่งอยู่บนพระอุระจะเคลื่อนย้ายไปอย่างไร ก็ยากที่จะสังเกตจดจำไว้ได้ถูกต้องแม่นยำ

ศาลอุทธรณ์เคยได้วินิจฉัยถึงหน้าที่ของนายแพทย์มาแล้วว่า ทั้งในทางกฎหมายและนิติเวชวิทยา นายแพทย์อาจออกความเห็นได้ว่าผู้ตายได้ตายโดยการกระทำของตนเอง หรือโดยผู้อื่นกระทำ ไม่ว่ากรณีใดยังอาจแบ่งออกได้อีกว่า โดยเจตนาหรือไม่เจตนา เช่นอุบัติเหตุเป็นต้น เพราะฉะนั้นตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย อุทธรณ์ว่าคดียังตัดเอาปัญหาเรื่องกระทำพระองค์เองไม่ได้เด็ดขาด จึงมีความหมายทั้งที่ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมตั้งพระราชหฤทัยทำลายพระองค์และทั้งเกิดจากอุบัติเหตุเนื่องจากความประมาทของพระองค์ด้วย อย่างไรก็ดีในประการที่ว่าอุบัติเหตุจะเกิดขึ้นโดยน้ำมือของผู้ใดอื่นในที่รโหฐาน ขณะที่กำลังทรงพระบรรทมอยู่บนพระแท่นนั้น เป็นอันตัดออกได้โดยไม่มีทางที่จะโต้แย้ง แต่อุบัติเหตุซึ่งเกิดโดยพระองค์เองดังสำนักพระราชวังแถลงการณ์ไว้ก็ยังเป็นปัญหาที่จะต้องพิเคราะห์ถึง เพราะนายแพทย์ซึ่งเป็นกรรมการชันสูตรบางนาย เช่นนายแพทย์หม่อมหลวงเต่อ สนิทวงศ์ และนายแพทย์ฝน แสงสิงห์แก้ว ยังยกเอาอุบัติเหตุไว้เป็นลำดับที่หนึ่ง ในทางตรงข้ามกรรมการแพทย์อีกหลายคนก็เห็นว่าอุบัติเหตุไม่มีทางจะเป็นไปได้เลย เช่นพระยาดำรงแพทยาคุณ นายแพทย์ชุบ โชติกเสถียร นายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์หม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ หลวงนิตย์เวชวิศิษฐ์ นายแพทย์ประจักษ์ ทองประเสริฐ แม้ที่สุดกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ก็มีความเห็นว่าสำหรับกรณีอุบัติเหตุมองไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้เลย การขัดแย้งเหล่านี้ไม่ใช่เป็น

คำชี้ขาดของศาล โจทก์จึงนำสืบนายแพทย์เสนอต่อศาลว่าในทางนิติเวชวิทยานั้น รายล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะพึงเป็นไปได้เพียงไรหรือไม่ ซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้อาศัยเป็นหลักประกอบกับคำนายทหารผู้ชำนาญทางช่างแสงวินิจฉัยต่อไป เพราะอุบัติเหตุนี้ก็อาจเป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดคาดาเวอริคสปัสซั่มได้เหมือนกัน ดังนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เบิกความตอนหนึ่งว่า ถ้าหากล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงถือปืนเล่นแถวพระนลาฏแล้วนิ้วพระหัตถ์ไปถูกไกเข้าปืนลั่นออกทำให้เสด็จสวรรคต พระกรก็จะมีท่าคล้ายคลึงกับทรงปลงพระองค์เอง เพราะการที่ทรงถือปืนเช่นนั้นก็ดี การใช้นิ้วก็ดี ย่อมต้องใช้กล้ามเนื้อเช่นกัน

ในชั้นพิจารณาโจทก์มิได้สืบนายแพทย์หม่อมหลวงเต่อ สนิทวงศ์ และนายแพทย์ฝน แสงสิงห์แก้ว แต่ทั้งสองนายนี้ได้ให้การไว้ต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ เพื่อที่ศาลอุทธรณ์จะได้พิเคราะห์ถนัดยิ่งขึ้น จึงใคร่จะทราบว่านายแพทย์ ๒ นายอ้างเหตุผลว่าเป็นอุบัติเหตุเพราะอะไร เมื่อได้ตรวจดูแล้วสำหรับนายแพทย์หม่อมหลวงเต่อ สนิทวงศ์ ก็ไม่ได้อ้างเหตุพิสดารอะไรนอกจากว่าเท่าที่เคยพบเห็นมา อุบัติเหตุอาจมีทางเกิดได้หลายอย่าง เมื่อไม่สามารถหาเหตุผลอะไรมาแวดล้อมในกรณีถูกลอบปลงพระชนม์ เพราะไม่ได้พิสูจน์พระบรมศพเสียตั้งแต่ทีแรกที่ยังไม่มีใครแตะต้องเลย ตลอดจนปืนที่เป็นของกลางด้วยจึงไม่กล้าลงความเห็นว่าถูกลอบปลงพระชนม์ เช่นนี้จึงได้ว่าเป็นอุบัติเหตุซึ่งอาจเป็นโดยทำโดยพระองค์เองก็ได้หรือคนอื่นทำก็ได้ ส่วนนายแพทย์ฝน แสงสิงห์แก้ว ก็เช่นเดียวกัน โดยกล่าวว่านอกจากได้ดูจากลักษณะของบาดแผลแล้วก็นำเอาความรู้ทางจิตวิทยามาประกอบด้วย จึงคิดว่าการปลงพระชนม์พระองค์เองไม่น่าจะเป็นไปได้ และในเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์ ก็คิดเสียว่าใครเล่าจะกล้าไปฆ่าในหลวงได้ลงคอ ที่สุดก็เหลือแต่อุบัติเหตุซึ่งอาจเป็นได้หลายทาง

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าจริงอยู่อุบัติเหตุอาจเกิดขึ้นในรูปใด ๆ ก็ได้ แต่รูปนั้นต้องย่อมอยู่ในวิสัยอันจะพึงเป็นไปได้ ก่อนอื่นขอย้อนกล่าวถึงการชันสูตรพระบรมศพอีกสักเล็กน้อยว่าในการนั้นกรมตำรวจได้เชิญนายพันตำรวจโท เอ็จ ณ ป้อมเพชร ซึ่งเป็นผู้ได้ศึกษาวิชาพิสูจน์หลักฐานมาจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ และเคยรับราชการอยู่ในกรมตำรวจทำหน้าที่เป็นผู้พิสูจน์หลักฐานอยู่หลายปี ให้เป็นกรรมการด้วยผู้หนึ่งในฐานะผู้ชำนาญ ตามรายงานของพยานคนนี้ต้องกับพยานหลักฐานอื่นในเรื่องฐานแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อม แต่ที่ละเอียดยิ่งกว่าก็คือพยานได้พิเคราะห์วัตถุพยานเช่นพระเขนยประกอบ เพื่อแสดงวิถีกระสุน พยานได้อาศัยรูป

ถ่ายพระบรมศพหมาย ๖๔ เป็นหลัก โดยเอาคนมานอนทำการทดสอบกับบาดแผลซึ่งพบที่พระบรมศพ ดังรูปหมายเลข ๑๓๙ เส้นดำเป็นเส้นได้ฉากหรือเส้นมุมฉาก ๙๐ องศา เครื่องหมายกากบาท แสดงทางแผลเข้าและแผลออกซึ่งคงอยู่ทางส่วนซ้ายของพระเศียรทั้ง ๒ รู แผลหน้าห่างจากเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๑ เซ็นติเมตร แผลด้านหลังห่างจากเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ เซ็นติเมตร หรือนัยหนึ่งแนวทางที่เชื่อมแผลทางเข้ากับแผลทางออกทแยงเข้าหาเส้นผ่าศูนย์กลางของพระเศียรตามยาวทางด้านหลัง แสดงว่าวิถีกระสุนผ่านเข้าไปทางซ้ายของพระเศียรและทแยงออกไปทางขวาของพระเศียรเล็กน้อย ส่วนระดับของแผลทางเข้าและทางออกนั้นแตกต่างกัน คือระดับของแผลทางเข้าสูงกว่าระดับของแผลทางออกเล็กน้อย หากพระเศียรอยู่บนพื้นราบพื้นเดียวกับพระวรกายในท่าหงายธรรมดาแล้ว เส้นลากจากแผลทางออกขึ้นไปยังแผลทางเข้าจะทแยงจากเส้นดิ่งไปทางเหนือพระเศียร และตัดเส้นดิ่งนั้นเป็นมุมประมาณ ๑๘ องศา แต่สำหรับกรณีนี้พระเศียรอยู่บนพระเขนยซึ่งมีลักษณะอ่อนมาก และเมื่อรับน้ำหนักของพระเศียรแล้วความหนาจะบุบลงเหลือประมาณ ๒.๕ เซ็นติเมตร ดังนั้นพระเศียรจึงสูงกว่าพื้นราบ ๒.๕ เซ็นติเมตร เหตุฉะนี้ขนาดของมุมจึงแคบลงเหลือประมาณ ๑๓ องศา

ในการทดลองยิงศพที่โรงพยาบาลศิริราช คณะกรรมการ ฯ ได้พยายามที่ให้ทางเข้าและทางออกของกระสุนก็คล้ายคลึงกับฐานแผลที่พระบรมศพ

อาศัยข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ในการสอบสวนพยานบุคคลต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ก็ดี ในชั้นพิจารณาของศาลอาญาก็ดี เจ้าหน้าที่ตำรวจและทนายจำเลยจึงได้กำหนดท่าจับปืนขึ้นทำนองเดียวกันว่าควรอยู่ในลักษณะอย่างไร กล่าวคือโดยปกติถ้าจับปืนสั้น เช่นปืนของกลางให้ถนัดจะต้องจับโดยวิธีกำด้ามปืนแล้วยิงโดยวิธีใช้นิ้วชี้เหนี่ยวไก แต่พระแสงปืนของกลางยาวถึง ๒๒ เซ็นติเมตร การที่ผู้ใดจะจับปืนโดยวิธีนี้แล้วยิงตนเองให้เกิดบาดแผลดังพระบรมศพ ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ข้อมืออ่อนก็เป็นท่าที่ไม่ถนัดและไม่น่าจะทำได้ แต่ท่าที่พอทำได้สะดวกคือจับปืนกลับ ใช้นิ้วหัวแม่มือเหนี่ยวไกปืน และใช้อีก ๔ นิ้ว จับที่คอด้ามปืน จดปากกระบอกปืนตั้งที่หน้าผากสำหรับบุคคลที่นอนหงาย การจับปืนเช่นที่กล่าวนี้นับว่าเป็นท่าที่ทำได้ง่าย ทั้งมือซ้ายและมือขวาหรือทั้งสองมือพร้อมกัน

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าท่าทางเช่นนี้ถึงแม้สามารถยิงได้ง่ายไม่ลำบากอย่างไรก็ตาม แต่ลงว่าพฤติการณ์ได้เป็นไปถึงขนาดนี้ที่ท่าก็แสดงอยู่ในตัวว่าจะต้องเป็นไปด้วยความตั้งใจ จึงได้

ผิดไปจากการยิงปืนที่เป็นไปตามธรรมดาซึ่งเป็นประเด็นที่จะได้วินิจฉัยต่อไป ตกว่าอุบัติเหตุอาจเกิดได้ในรูปที่ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงหยิบพระแสงปืนขึ้นลูบคลำเล่น หรือทรงส่องดูลำกล้องไชร้ ทั้งสองอย่างนี้ก็ไม่พ้นที่จะต้องใช้พระหัตถ์ การวินิจฉัยความข้อนี้ได้ความว่าถึงแม้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะโปรดปรานการยิงปืนมาสักเพียงใดก็ตาม แต่พระองค์ท่านก็มิได้เหินห่างจากการทรงยิงปืนมาแล้วหลายวัน โดยเฉพาะพระแสงปืนของกลาง ศาลอุทธรณ์ก็ได้วินิจฉัยมาแล้วว่าได้ถูกยิงครั้งสุดท้ายก่อนเสด็จสวรรคต ๘ วันเป็นอย่างน้อย ทั้งปรากฏว่าพระสุขภาพของพระองค์ท่านก็ไม่เป็นปกติมาแล้วหลายวัน เกี่ยวกับประชวรพระนาภีมาตั้งแต่วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ พระอาการกระเสาะกระแสะนั้นถึงจะไม่รุนแรง แต่ก็ไม่ดีขึ้นจนกระทั่งตอนหลังเลยไม่อาจเสด็จพระราชดำเนินตามหมายกำหนดการได้ และถึงกับสมเด็จพระราชชนนีต้องตามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ให้ไปถวายการรักษา เพราะทรงรู้สึกอึดอัดคลื่นไส้ชวนแต่จะให้ทรงพระอาเจียน ทั้งความร้อนในพระวรกายก็สูงถึง ๙๙ องศาเศษ เข้าขีดที่มีไข้นิดหน่อยกับทรงมีพระอาการอ่อนเพลียอยู่บ้าง ทั้งนี้เป็นด้วยอาหารในลำไส้กระเพาะที่คั่งค้างอยู่เป็นพิษ อันพระอาการเหล่านี้นายแพทย์ชุบ โชติกเสถียร ซึ่งเป็นแพทย์มาช้านานได้เบิกความตอนหนึ่งว่าไม่เคยพบคนไข้ที่ชอบเอาปืนมาเล่นเวลาเจ็บไข้ จิตใจของคนไข้เกี่ยวกับท้องเท่าที่เคยพบมาชอบแต่จะนอนนิ่ง ๆ ไม่อยากทำอะไรทั้งหมด ไม่แต่เท่านั้นได้ความจากพระกระแสของสมเด็จพระราชชนนีว่า ก่อน ๆ มาได้เคยถวายยาอ๊อบทาลิดอนเพียงครั้งละ ๑ เม็ด ก็ทรงพระบรรทมหลับดี คราวนี้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ทรงสบาย โดยคำแนะนำของหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์จึงได้ถวายยานี้ถึง ๒ เม็ด การจึงปรากฏว่าแม้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะได้ทรงรับสั่งกับสมเด็จพระราชชนนีว่าหลับดีในตอนกลางคืนก็ตาม กระนั้นหลังจากที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องถูกสมเด็จพระราชชนนีปลุกถวายน้ำมันละหุ่งให้เสวยแล้ว สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงสังเกตว่ายังมีพระราชประสงค์จะทรงบรรทมอีก ต่อมาไม่ช้าก็มีเหตุให้ต้องเข้าห้องสรง แล้วก็เสด็จกลับเข้าพระที่ใหม่ แม้นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจะนำน้ำส้มเข้าไปถวายก็โบกพระหัตถ์ห้ามเช่นนี้ ศาลอุทธรณ์มองไม่เห็นเลยว่าแทนที่พระองค์ท่านจะทรงมีจิตใจใฝ่หาโอกาสที่จะพักผ่อนอย่างมากที่สุด ในยามที่ไม่สู้ทรงสบายตามที่ทรงแสดงออก กลับจะไปทรงพระสำราญอยู่กับการเล่นพระแสงปืนดังนี้ ดูไม่มีรูปจะเป็นไปได้เลย อนึ่งการที่จะทรงเอาพระแสงปืนมาส่องดูเหนือพระนลาฏนั้นก็ไม่มีรูปที่จะเป็นไปได้อีก เพราะมติของแพทย์มีอยู่แล้วว่าขณะปืนลั่นนั้น ปากกระบอกปืนจะ

ไม่ห่างพระนลาฏเกินกว่า ๕ เซ็นติเมตร และตามความคิดเห็นของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร และนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ปากกระบอกปืนน่าจะอยู่ชิดกับพระนลาฏตามที่แพทย์ได้กำหนดไว้ในหลักการเรื่องระยะยิงเกี่ยวกับระยะคอนแท็ก (CONTACT) ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะห่างเพียงใดจากพระนลาฏในระหว่าง ๕ เซ็นติเมตรแล้ว นายแพทย์ยืนยันว่าสายตาของมนุษย์จะมองเห็นภายในลำกล้องไม่ได้เลย ยิ่งพระเนตรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมสั้น ถึงกับต้องใช้ฉลองพระเนตรเป็นประจำ แต่ขณะเกิดเหตุปรากฏว่าพระองค์ท่านมิได้ทรงฉลองพระเนตร ดังนี้จะเป็นได้อย่างไรว่า พระองค์ท่านเอาพระแสงปืนมาส่องดูเล่น

อีกประการหนึ่งพระแสงปืนของกลางนี้พันเอกสุขุม ยั่งยืน ผู้ชำนาญทางปืนพกได้ตรวจและทำรายงานหมาย ๙๕ ไว้แล้วมาอธิบายประกอบพร้อมด้วยคำให้การของพลตรีวิเชียร สุตันตานนท์ เจ้ากรมสรรพาวุธทหารบก มีใจความสำคัญว่าปืนชนิดของกลางนี้ตามธรรมดาจะยิงถนัดก็ต้องเอานิ้วชี้เหนี่ยวไก เอาง่ามหัวแม่มือบีบเซฟหลังแล้วยิง คือจะต้องบีบไกและเซฟหลังพร้อมกันจึงจะทำให้ปืนลั่น นัยหนึ่งจะต้องเป็นไปด้วยความจงใจปืนจึงจะลั่นออก ไม่ใช่ไกไวแล้วไปถูกไกปืนเข้าโดยบังเอิญปืนก็จะลั่นออกได้ อนึ่งเล่าหากว่าตามปกติคนเราย่อมไม่ขึ้นนกล่วงหน้าไว้ พระแสงปืนของกลางนี้เมื่อเวลาจะยิงก็ต้องขึ้นนกก่อน แล้วจึงจะใช้นิ้วชี้เหนี่ยวไกปืนกับใช้ง่ามมือบีบเซฟหลัง ถ้าเพียงแต่ขึ้นนกปืนไม่ทำให้กระสุนขึ้นลำกล้อง ถึงจะเหนี่ยวไกปืน ๆ ก็ไม่ลั่น แต่ถ้ากระชากเลื่อนปืนออกกระสุนจึงจะขึ้นลำกล้องและพร้อมกันนี้ปืนก็จะง้างออก ถ้าจะไม่ใช้ยิงก็มีที่เซฟปืนได้อีก ๒ แห่ง คือลดนกปืนลงครึ่งหนึ่งหรือผลักเซฟข้าง ๆ ปืน ดังนี้ถึงจะเหนี่ยวไกปืนก็ไม่ลั่น เมื่อลดนกปืนลงครึ่งหนึ่งแล้วจะใช้ยิงก็ต้องง้างนกปืนให้ออกและปลดเซฟปืนทางข้าง ๆ ด้วย ศาลอุทธรณ์คิดว่าคงไม่มีใครเถียงในเรื่องที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมและฉลาดหลักแหลม มีพระราชวิจารณญาณละเอียดสุขุม ไฉนเลยเพียงแต่นกปืนขึ้นอยู่หรือไม่ จะพ้นจากความทรงสังเกตเห็นของพระองค์ไปเสียได้ ความข้อนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชกระแสไว้ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระราชหฤทัยเยือกเย็นนัก เมื่อจะทรงปืนก็ทรงระมัดระวังทุกวิถีทาง ทั้งยังเคยทรงเตือนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เวลาจับหรือเล่นปืนพกให้ดูเสียก่อนว่ามีกระสุนอยู่ในลำกล้องหรือเปล่า กับยังได้ความต่อไปอีกว่าไม่แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะทรงห่วงใยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้นก็หามิได้ แม้มหาดเล็กซึ่งมีหน้าที่ทำ

ความสะอาดพระแสงปืน พระองค์ท่านก็มิวายกังวลถึง ได้ทรงพร่ำเตือนให้ระมัดระวังการพลั้งพลาดอยู่เป็นนิจ ก็เหตุใดเล่าเมื่อถึงคราวจะทรงเล่นกับปืนบ้าง พระองค์ท่านจะละเลยต่อสิ่งที่ควรทำเสีย อีกทั้งพระแสงปืนของกลางก็มีวิธียิงวิจิตรพิสดารอันเป็นเครื่องป้องกันอยู่ในตัวฉะนี้ รูปที่จะก่อให้เกิดพระแสงปืนลั่นขึ้นโดยเผอิญจึงไม่มีทางจะเป็นไปได้เลย จริงอยู่ตามรายงานหมาย ๙๕ ข้อ ๑ ปรากฏว่าปืนแบบเดียวกันนี้ของทางราชการทหารได้น้ำหนักลั่นไก ๔ กิโลกรัม แม้ปืนพกขนาด ๙ มิลลิเมตร ของทางราชการทหารส่วนมากมีน้ำหนักลั่นไกประมาณ ๓.๗๕๔.๐ กิโลกรัม ส่วนพระแสงปืนของกลางมีไกค่อนข้างอ่อนใช้เครื่องวัดตรวจได้ ๓ กิโลกรัม แต่คำว่าไกอ่อนนี้ย่อมมีความหมายเพียงว่าปืนบางกระบอกมีกำลังลั่นไกสูงกว่าบางกระบอกเท่านั้น ส่วนคำว่าน้ำหนักลั่นไก ๓ กิโลกรัม หมายความว่าต้องใช้น้ำหนักบีบทั้งไกและเซฟหลัง ๓ กิโลกรัม ปืนจึงจะลั่น ที่ว่ามีกำลังปืน ๓ กิโลกรัม นั้นคือเอากำลังนิ้วที่เหนี่ยวไกกับกำลังมือบีบเซฟหลังรวมกันเท่ากับมือยกของหนัก ๓ กิโลกรัม เมื่อความสูงของกำลังลั่นไกมีถึงเพียงนี้แล้ว ยังจะต้องบีบไกเซฟหลังพร้อมกันอีก ผู้ชำนาญทางอาวุธปืนจึงยืนยันว่าพระแสงปืนของกลางจะลั่นด้วยอุบัติเหตุไม่ได้เป็นอันขาด

ทางฝ่ายนายแพทย์ซึ่งได้รับการพินิจพิจารณาจากการชันสูตรพระบรมศพ เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิถีกระสุนก็ได้ให้เหตุผลทางนิติเวชวิทยาว่าอุบัติเหตุไม่มีทางจะเป็นไปได้เช่นกัน การยืนยันเช่นนี้ไม่ใช่เพิ่งมีภายหลังเกิดรัฐประหาร แต่ได้มีมาและแสดงออกแล้วต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ สรุปแล้วจะได้เหตุผลดังนี้

๑. การที่จะทรงเอาปืนมาส่องดูเหนือพระนลาฏไม่น่าจะทรงทำ

๒. ปรากฏว่าพระองค์ท่านทรงพระบรรทมอยู่โดยมิได้ทรงฉลองพระเนตร จึงไม่อยู่ในลักษณะจะทรงส่องดูปืนเล่น

๓. พระอุปนิสัยเยือกเย็นสุขุม ไฉนจะสามารถเกิดอุบัติเหตุขึ้นทำนองนั้น

๔. ลักษณะของบาดแผลเป็นอุบัติเหตุได้ยาก เพราะวิถีกระสุนเฉียงลง

๕. ถ้าจะทรงส่องดูกระบอกปืน ก็ต้องอยู่ห่างออกไป ถ้าส่องในระยะ ๕ เซ็นติเมตร หรือใกล้กว่านั้นจะมองไม่เห็น ถ้าห่างออกไปจะไม่ได้แผลอย่างที่พระบรมศพ

๖. ตามลักษณะของคนที่เคยเล่นปืนมาแล้ว ย่อมไม่หันปากกระบอกปืนมาที่ตัว

๗. จิตใจของคนไข้เกี่ยวกับท้องเท่าที่เคยพบมาชอบแต่จะนอนนิ่ง ๆ ไม่อยากทำอะไรทั้งหมด

๘. คนที่นอนลืมตาตายเปลือกตาไม่ควรจะปิดลงมาเอง เว้นแต่ถ้านั่งตายเปลือกตาอาจปิดลงมาเพราะแกรวิตี้ได้ ถ้าลืมตาอยู่ในเวลาถูกปืนตายก็ควรจะลืมอยู่ ถ้าใช้สายตาเพ่งเหลือกแล้วตายทันที นัยน์ตาควรเพ่งเหลือกอยู่อย่างนั้น ที่พระเนตรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมหลับทั้งที่อยู่ในท่าทรงบรรทม

๙. นายแพทย์บางคนกล่าวว่าถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตทันทีในขณะที่ทรงส่องดูปืน เพราะปืนลั่นแล้วพระกรจะไม่ทอดแนบอยู่กับพระวรกายดังหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์กล่าวในที่ประชุมกรรมการแพทย์ พระหัตถ์ทั้งสองจะต้องเปะปะอยู่แถวพระอุระ

๑๐. หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์กล่าวว่า ได้ทราบมาแต่ต้นที่จะออกแถลงการณ์แล้วว่าเหตุใดจึงอ้างว่าอุบัติเหตุ ซึ่งเหตุนั้นหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เองก็คิดว่าเป็นไปในทางนั้นไม่ได้

ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาข้างต้นว่า อาการคาดาเวอริคสปัสซั่มอาจมีได้อย่างแน่นอนในกรณีอุบัติเหตุ เช่นเดียวกับกรณีที่เกิดโดยความตั้งใจ จึงขอยกเอาไปรวมวินิจฉัยภายหลัง ชั้นนี้ขอสรุปว่าตามเหตุผลที่ได้บรรยายมานี้ไม่ว่าจะพิจารณาในด้านไหน ศาลอุทธรณ์ไม่เห็นเลยว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเพราะอุบัติเหตุเป็นมูล

อย่างไรก็ดีโดยรูปการณ์หลาย ๆ กระแสดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ปัญหาว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเพราะทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะทรงกระทำพระราชอัตวินิบาตกรรมหรือไม่ยังเป็นข้อสำคัญที่จะต้องพิจารณาอย่างกว้างขวางยิ่งไปกว่าอีก ในการพิจารณาความข้อนี้ ท้องสำนวนประจักษ์ชัดว่าจำเป็นที่สุดที่จะต้องอาศัยหลักวิชาในเรื่องจิตวิทยาเป็นบรรทัดฐาน การที่นายแพทย์ได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ออกมาก็ไม่พ้นที่จะยกเอาจิตวิทยาเป็นเหตุประกอบ เมื่อประมวลคำพยานและหลักฐานทั้งหลายเข้ากัน คงได้ความว่าในเรื่องตั้งใจฆ่าตัวตายโดยใช้ปืนยิงตนเองนั้นย่อมต้องเลือกยิงในท่าที่ถนัดที่สุด เพราะถ้ายิงในท่าที่ไม่ถนัดแล้วอาจไม่ตาย แทนที่จะสมดังประสงค์กลับจะเป็นการทรมานทางจิตใจหรือพิกลพิการของร่างกายไปตลอดชีวิต ซึ่งคงไม่เป็นที่ปรารถนาไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใคร นอกจากนี้ยังควรที่จะต้องยิงในท่าที่มองไม่เห็นปืนด้วย เพราะสัญชาตญาณของมนุษย์ถึงอยากจะตายสักปานใด ความกลัวตายชั่วแล่นก็ย่อมมีอยู่ ประกอบกับการเห็นอาวุธร้ายแรงเช่นปืนที่ประจุอยู่ ความเสียวก็จะ

เกิดขึ้นแล้วความคิดที่ยิงตัวตายเลยต้องชะงัก เท่าที่นายแพทย์ได้พบมาท่าที่เหมาะที่สุดก็ต้องเป็นที่ขมับ คนที่ถนัดขวาก็ยิงขมับขวา คนที่ถนัดซ้ายก็ยิงทางซ้าย การยิงเข้าในปากหรือที่หน้าอกก็เคยมี ทั้งนี้เพราะมองเห็นปืนได้น้อยกว่า จิตใจของผู้จะฆ่าตัวตายโดยมากมักเป็นจิตใจของคนเจ้าอารมณ์ผลุนผลัน หุนหันพลันแล่น ดีใจง่ายจนถึงขีดสูงสุด ถ้าเสียใจก็เสียใจถึงสูงสุดง่าย ๆ หรือต้องมีเรื่องเดือดร้อนอย่างรุนแรง หรือเหตุที่ทำให้อับอายขายหน้าเหลือที่จะทนทาน และที่สำคัญนั้น คือวิถีกระสุนซึ่งถ้ายิงตัวเองทางออกของวิถีกระสุนต้องอยู่ระดับสูงกว่าทางเข้า

ถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงยิงพระองค์เองโดยอาการเช่นนี้ จะเป็นการฝืนความถนัดของพระองค์อย่างมาก เพราะได้ความว่าพระองค์ท่านถนัดขวา อันความคิดธรรมดาน่าที่จะมีมานมนานแต่ครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจทำการสอบสวนต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ฯ ตลอดมาจนถึงชั้นพิจารณาของศาลอาญาว่าท่ายิงดังนี้ไม่อาจที่จะยังผลให้ได้บาดแผลดังพระบรมศพ จึงได้กำหนดท่าจับปืนกลับ และใช้หัวแม่มือเหนี่ยวไกขึ้นเพื่อให้ได้ผลที่ละม้ายคล้ายคลึงกับพระบรมศพ แต่ท่าใหม่นี้เป็นท่าที่ประดักประเดิดเหลือประมาณ จนถึงกับพระยาดำรงแพทยาคุณกล่าวว่ายิ่งรู้สึกว่าลำบากยากเย็นเสียเต็มทีที่พระองค์จะทรงกระทำเช่นนี้ ตามความเห็นของศาลอุทธรณ์นั้น ถ้าสมมุติว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะทรงกระทำพระองค์เองโดยความฝืนไม่ว่าท่าใดในสองท่านี้ ก็ดูประหนึ่งว่าพระองค์ท่านทรงมีเจตนาร้ายต่อบุคคลอื่นทั่ว ๆ ไป โดยการก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งไม่รู้ว่าใครบ้างที่จะตกเข้าไปอยู่ในข่ายแห่งความสงสัยว่าเป็นผู้ลอบปลงพระชนม์พระองค์ท่าน ศาลอุทธรณ์เห็นว่าก็เมื่อไหนๆ จะตั้งพระราชหฤทัยทำลายพระชนมชีพแล้วพระองค์ท่านจะก่อบาปกรรมทำเข็ญให้แก่คนอื่นทำไม อันพระราชอุปนิสัยที่พึ่งได้โดยปราศจากการโต้แย้งก็คือพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงทศพิธราชธรรม ได้ทรงศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรมแตกฉานมีภูมิความรู้อย่างสูง และความสามารถปราชญ์เปรื่อง ทรงมีพระราชศรัทธาประสาทะเลื่อมใสในพระบรมพุทโธวาท และมีพระราชกมลนิสัยเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่บุคคลไม่เลือกหน้า ทั้งที่ทรงแสดงออกโดยตรงและโดยปริยายด้วยการโอภาปราศรัยตามควรไม่ว่าชั้นวรรณะใด ทรงเป็นห่วงใยพสกนิกรของพระองค์ว่าจะไม่อยู่เย็นเป็นสุข การกริ้วกราดตวาดแหวไม่เคยปรากฏมี ตรงข้ามกลับทรงพยายามที่จะให้ถูกใจไปเสียทั้งนั้น เมื่อราษฎรมีทุกข์ก็เหมือนทุกข์ของพระองค์เมื่อมีสุขอยู่แล้วก็ใคร่ที่จะให้ได้สุขยิ่งขึ้น

ไปอีก ไม่เคยมีความอาฆาตจองเวรต่อผู้ใด ดังจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจอันหนึ่งที่จะเว้นกล่าวเสียไม่ได้ก็คือ ในเรื่องแผ่พระมหากรุณาดังเช่นที่เคยพระราชทานแก่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นต้น ครั้งนั้นนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยดำรงตำแหน่งราชการในพระองค์ แต่ในการปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณนั้น มิได้ต้องด้วยพระราชอัธยาศัยเพราะฝักใฝ่อยู่กับการเมืองจนเกินไป ไม่สมกับที่อยู่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงดำรงพระองค์เป็นกลางตามระบอบประชาธิปไตยกับเรื่องอื่นอีก พอดีนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยป่วยตาเป็นต้อกระจก คณะรัฐมนตรีจึงถือเอาเป็นเหตุขอพระราชทานให้ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ และในเวลาใกล้ ๆ กันก็ได้เป็นสมาชิกพฤฒิสภา แล้วนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยจึงติดต่อกับพระพิจิตรราชสาสน์ ผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์ ขอให้พระราชทานหีบบุหรี่เป็นที่ระลึกตามระเบียบประเพณีที่มีมาแต่ก่อน คือผู้ที่รับราชการในตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ เลขาธิการสำนักพระราชวังและกรรมการพระราชสำนักเหล่านี้เมื่อพ้นตำแหน่งไปแล้ว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบบุหรี่ให้เป็นที่ระลึก เมื่อได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ก็มิได้ทรงถือสาเอาเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วเป็นอารมณ์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานหีบบุหรี่แก่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ซึ่งข้อนี้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็เบิกความรับว่ารู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอยู่ อันพระราชจริยานุวัตรดังกล่าวมานี้ศาลอุทธรณ์เห็นว่า น้ำพระทัยของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงคุณธรรมอันประเสริฐปานฉะนี้ไม่ใช่จะหาได้ง่ายนัก ไฉนเล่าพระองค์ท่านจะทรงก่อให้เกิดบาปเป็นมลทินมัวหมองแก่พระราชประวัติอันดีงามของพระองค์จำเดิมตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ตลอดมาจนตราบเท่าถึงทรงราช ตรงข้ามศาลอุทธรณ์กลับเห็นและมิได้คิดระแวงสงสัยแม้แต่น้อย ทั้งไม่พบเหตุการณ์ใด ๆ ปรากฏในท้องสำนวนว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมน่าจะลืมพระองค์สละพระราชกุศลกรรมอันดีงามที่เคยทรงมีทรงทำมาแล้วแต่หนหลังนั้นเสีย แล้วเอาการกระทำของพระองค์ป้ายร้ายโยนบาปให้ไปตกแก่บุคคลอื่นซึ่งไม่รู้ว่าใครจะเป็นผู้ประสบเคราะห์กรรมนั้นเข้า นอกจากจะเป็นไปไม่ได้แล้ว ศาลอุทธรณ์ยังเชื่อเหลือเกินว่าถ้าพระองค์ตั้งพระราชหฤทัยแน่วแน่ในอันที่จะทรงกระทำอัตวินิบาตกรรมเหลือเกินแล้วก็คงจะทรงมีขัตติยะมานะกล้าพอที่จะเผชิญโดยพระองค์เองมิพักต้องให้เดือดร้อนถึงผู้ใดเลย

อีกสถานหนึ่งยังปรากฏต่อไปว่า พระราชจริยาวัตรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นเท่าที่ทรงแสดงออกก็ประจักษ์อยู่แล้วว่าละมุนละไม ไม่เคยมีพระอาการฉุนเฉียวหากไม่พอ

พระราชหฤทัยในสิ่งอันใดก็มิได้ทรงกระทำตามพระอารมณ์ บุคคลเยี่ยงนี้แม้เพียงสามัญชนก็ยังนิยมกันว่าไม่ใช่ผู้มีนิสัยสันดานทารุณโหดร้ายใจอำมหิต นี่พระองค์ท่านทรงดำรงตำแหน่งอันสูงสุดเป็นถึงพระมหากษัตริย์ หรือจะไม่ทรงนึกทรงคิดถึงพระราชอิสริยยศและพระเกียรติศักดิ์ของพระองค์ให้สมกับเป็นจอมจตุรงค์ ทรงเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนประกอบด้วยทรงมีพระอารมณ์เยือกเย็นเป็นประเดิมอยู่แล้ว ศาลอุทธรณ์ก็มองไม่เห็นอีกว่าไฉนความทารุณโหดร้ายใจอำมหิต ยังจะมีเยื่อใยอยู่ในพระองค์ท่าน ฉะนี้แล้วจะเป็นไปได้อย่างไรว่า พระองค์ท่านจะไม่ทรงเกิดความสะดุ้งหวาดเสียวต่ออาวุธปืนบรรจุกระสุนที่ปรากฏอยู่เฉพาะพระพักตรอย่างเต็มพระเนตร เว้นเสียจากจะมีพระสติวิปลาสผันแปรไปก็อีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้พระราชกรณียิ์ที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดีต่อพระบรมวงศานุวงศ์นั้น ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นพระกุลเชษฐ์ของพระราชวงศ์โดยแท้จริง มีพระราชหฤทัยปรารถนาแต่ที่จะเชิดชูพระราชวงศ์จักรีให้เจริญรุ่งเรืองเป็นหลักชัยของประเทศชาติต่อไป ประวัติศาสตร์ไม่เคยมีมาเลยว่า พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีทรงกระทำอัตวินิบาตกรรม ดังนั้นการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะทรงกระทำนอกรีตนอกแบบให้เกิดการด่างพร้อยในประวัติศาสตร์จึงไม่มีทางจะเป็นไปได้ หรือถ้าหากจะเป็นก็จะย่อมจะต้องเป็นการทำลายพระชนมชีพให้เด็ดขาดลงไป ซึ่งศาลอุทธรณ์ก็ได้อ้างวิชาจิตศาสตร์ไว้แล้วว่าควรจะต้องทำในท่าที่เหมาะและถนัดที่สุด เพื่อให้ได้ผลแน่นอน แต่นี่ตรงข้ามถ้าจะทรงกระทำท่าหนึ่งท่าใดดังกล่าวอาจไม่สวรรคตก็ได้ เช่นนั้นแล้วไหนจะเป็นการทรมานพระองค์เอง โดยความเจ็บปวดรวดร้าวเนื่องจากพิษบาดแผล ไหนยังจะเป็นการทรมานพระทัยให้ได้รับแต่ความชอกช้ำมิเป็นอันจะดูหน้าไพร่ฟ้าประชาชนได้ด้วยความละอาย ยิ่งคิดไปแล้วยิ่งไม่เห็นเลยว่าพระมหากษัตริย์ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยพระราชจริยาวัตรอันควรสรรเสริญดังเช่นล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะทรงเบาความตัดสินพระราชหฤทัยปลงพระชนม์พระองค์เองด้วยอาการเช่นนี้

สำหรับหลักวิชาว่าด้วยจิตใจตามที่กล่าวมาโดยละเอียดนี้เป็นอันตัดออกเสียได้ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ทรงมีพระอารมณ์ผลุนผลันหุนหันผลันแล่น แต่เพื่อให้เป็นการสมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็จำเป็นจะต้องพิจารณาต่อไปว่าพระองค์ท่านทรงมีความน้อยใจหรือความเสียใจถึงขีดสูงสุดหรือความเดือดร้อนอย่างรุนแรง หรือเหตุที่ทำให้อับอายขายหน้าเหลือที่จะทนทานอย่างไรบ้างหรือไม่

ในฐานะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเป็นพระมหากษัตริย์ มูลเหตุอันจะก่อให้เกิดภาวะดังกล่าวย่อมมีที่มาได้จาก ๒ ทาง ทางหนึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ในพระราชวงศ์ ในการวินิจฉัยความเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องย้อนกล่าวถึงพระราชประวัติบ้างเล็กน้อย ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเป็นพระโอรสสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช และสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ทรงพระราชสมภพ ณ ประเทศเยอรมันนี เมื่อพระชันษาได้ ๓ ปีได้ตามเสด็จพระราชบิดาสู่ประเทศไทยครั้งแรก สมเด็จพระราชบิดาเสด็จทิวงคตใน พ.ศ. ๒๔๗๒ พอปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ก็เสด็จจากประเทศไทยไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระพี่นาง และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ ทั้งสามพระองค์ ครั้นถึงวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ รัฐบาลโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรจึงได้อัญเชิญเสด็จล้นเกล้าล้นกระหม่อมขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติตามนัยแห่งกฎมนเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ แต่ก็คงประทับอยู่ที่โลซานน์นั่นเอง และโดยที่เวลานั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมเจริญพระชนมพรรษาเพียง ๙ ปีเศษ ยังไม่บรรลุนิติภาวะจึงจำต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์บริหารราชการแผ่นดินแทนโดยมติของสภาผู้แทนราษฎรตลอดมาเป็นยุค ๆ ตามความผันแปรของการเมือง ในระยะสุดท้ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว หลังจากมหาสงครามเอเซียบูรพาเสร็จสิ้น จึงได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาเยี่ยมพสกนิกรของพระองค์ ถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจกันว่าจะมาประทับอยู่ ณ ประเทศไทยชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วเสด็จกลับไปทรงศึกษาวิชานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของสวิสส์ต่อไป แต่โดยที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของนายปรีดี พนมยงค์ จึงสุดสิ้นลง นายปรีดี พนมยงค์ได้กราบบังคมทูลมอบถวายพระราชภาระกิจแก่พระองค์เพื่อทรงบริหารราชการ โดยพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญสืบมาจนเสด็จสวรรคต

ในรัชสมัยของล้นเกล้าล้นกระหม่อมส่วนมากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญถึง ๑๐ ปีเศษ ในระยะอันยาวนั้นหากจะมีการขัดแย้งกันทางการเมืองอย่างไรก็ไม่ถึงกับจะเป็นเรื่องขุ่นเคืองใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ส่วนในระยะ ๖ เดือนหลังก่อนเสด็จสวรรคต ถ้าไม่กล่าวถึงพระราชอุปนิสัยของพระองค์ท่านตามที่ปรากฏในท้อง

สำนวนไว้บ้างแล้วก็จะเหมือนว่าเป็นการสรรเสริญเยินยอโดยไม่มีหลักฐาน ทางพิจารณาได้ความว่าสมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จทิวงคตเสียแต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังทรงพระเยาว์มาก จึงตกหน้าที่ของสมเด็จพระราชชนนีในอันที่จะทรงฟักฟูมทะนุถนอมอบรมล้นเกล้าล้นกระหม่อมประกอบด้วยพระราชอุปนิสัยก็อ่อนโยนละเอียดลออรอบคอบอยู่แล้ว ยิ่งได้พระราชมารดาซึ่งเอาพระทัยใส่ต่อการทรงพระเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปในทางที่ชอบที่ควร และอยู่ห่างไกลต่อการพบเห็นภาวะชั่วร้ายฉะนี้แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าพระองค์ท่านเพียบพร้อมไปด้วยพระราชจริยาวัตรที่น่ารักน่านิยม กาลต่อมาด้วยพระบุญญาภินิหาร ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ได้ถูกอัญเชิญขึ้นทรงราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่พระชันษา ๙ ปี สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงอบรมล้นเกล้าล้นกระหม่อมอีกทางหนึ่งเพื่อจะได้วางพระองค์ให้เหมาะสมกับการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาผ่อนสั้นผ่อนยาว และสิทธิของมนุษยชน ซึ่งไม่ควรแก่การดูหมิ่นดูแคลนไม่ว่าจะเป็นบุคคลชั้นและวรรณะใด ในด้านวิชาการก็ได้ทรงศึกษาทางนิติศาสตร์ซึ่งจะเป็นหลักในการบริหารพระราชกิจต่อไป พระองค์ท่านจึงสามารถใช้พระราชวิจารณญาณแบ่งแยกได้ว่า กิจการใดเป็นพระราชอำนาจของพระองค์ และกิจการใดสมควรที่จะเสร็จลุล่วงไปโดยฝ่ายบริหาร โดยที่พระองค์ท่านได้ทรงรับการศึกษาและอบรมเพื่อเตรียมพระองค์รับพระราชภาระอันใหญ่หลวงในฐานะที่เป็นพระประมุขของประชาชาติไทย จึงประจักษ์ว่าพระราชกิจบริหารในกาลต่อมาได้เป็นไปโดยพระปรีชาสามารถเท่าที่เหมาะพอควร ใครได้เข้าใกล้ใครรัก ใครได้เข้าชิดใครหลงมีแต่พูนเพิ่มแซ่ซ้องสาธุการสรรเสริญพระบารมีอยู่ทั่วไป

หลังจากเสด็จกลับมาประทับในราชอาณาจักรเป็นลำดับมาก็ได้ทรงพยายามศึกษาหาความรู้ทั้งทางศาสนา และทรงสดับตรับฟังกิจการของบ้านเมืองกับความทุกข์สุขของพสกนิกรของพระองค์ไม่เลือกหน้า โดยการเสด็จประพาสทั้งในกรุงและต่างจังหวัด เพื่อให้ประชาราษฎรได้มีโอกาสเฝ้าแหนอย่างใกล้ชิดอันจะเป็นหนทางให้ได้ทรงโอภาปราศรัย และหยั่งทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าความสุขทุกข์ของราษฎรเป็นไฉน การอาชีพและการครองชีพเป็นฉันใดถูกโจรผู้ร้ายรบกวนบ้างหรือไม่ เมื่อทรงทราบแล้วสิ่งใดที่ทรงพระราชดำริเห็นว่าพอจะทรงช่วยเหลือได้ก็มิได้ละเลยเป็นต้น ทรงขอร้องให้เจ้าหน้าที่ขะมักเขม้นระงับทุกข์บำรุงสุขให้ตามที่จะเป็นไปได้ ผู้ใดมีความจงรักภักดีถวายของ แม้จะเป็นของที่ไม่มีราคาค่างวด เช่นเพียงดอกบัว

ช่อหนึ่ง ก็ทรงแสดงการต้อนรับด้วยความเต็มพระราชหฤทัย จะเห็นได้ว่าในงานออกร้านเทศกาลไหว้พระที่วัดเชตุพน ฯ ได้เสด็จประพาสส่วนพระองค์ มีผู้ทูนเกล้า ฯ ถวายพระธำมรงค์วงเล็ก ๆ ก็ทรงติดพระหัตถ์จนสวรรคต มิหนำซ้ำยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินที่เรียกกันว่าเงินก้นถุงให้ซึ่งโบราณถือว่าเงินนั้นจะงอกเงยไม่เลือกหน้า อันพระราชกิจเหล่านี้ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณอยู่ทั่วไป

ในด้านการบริหาร ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงปรารภดัง ๆ อยู่เนืองนิจว่า เป็นห่วงประเทศชาติ ทำอย่างไรจึงจะหาทางช่วยเหลือได้รวดเร็ว ทรงพระราชวิตกกังวลถึงความคับแค้นของประชาชนคนไทย ตลอดถึงความไม่ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของข้าราชการกับความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง พระราชกรณียกิจที่สมควรกล่าวในที่นี้ก็คือเมื่อสงครามมหาเอเซียบูรพายุติลงนั้นได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างผิดปกติ เนื่องจากความยุ่งเหยิงที่เกิดจากการกระทำของจีนบางจำพวก ทรงพระราชดำริที่จะระงับมิให้มีชนวนเหตุร้ายต่อไป โดยพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นที่พอใจของพวกจีน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายวงศ์เชาวนะกวี ไปปรึกษาหารือกับพระองค์เจ้าธานีนิวัติ รัฐบาลในขณะนั้นเกรงจะเสียราชประเพณี แต่พระองค์เจ้าธานีนิวัติไม่ทรงเห็นขัดข้องประการใด เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และที่ ๖ ก็เคยเสด็จมาแล้ว จึงเป็นอันตกลงกัน ในการเสด็จพระราชดำเนินคราวนั้นพระองค์เจ้าธานีนิวัติรับสั่งเป็นพยานว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ตามเสด็จ ทั้งล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังทรงชวนพระองค์เจ้าธานีนิวัติให้ไปด้วย ทางฝ่ายจีนได้มีความนิยมชมชื่นเป็นยิ่งนักถึงกับตั้งคณะกรรมการมาคอยต้อนรับ ได้เสด็จพระราชดำเนินจากสะพานหันทรงทักทายปราศัยเรื่อยไปแทบทุกร้าน ทั้งร้านจีนและร้านฮินดู บ้างก็อัญเชิญเสด็จเข้าเหยียบร้าน บ้างก็ถวายของที่ระลึก ยังความปรีดาปราโมทย์ให้แก่พวกพ่อค้าเหล่านั้นเป็นอันมาก จึงบางคนถึงกับโกยเอาฝุ่นตามถนนที่เสด็จเหยียบแล้วเอาไปเก็บไว้ ทั้งล้นเกล้าล้นกระหม่อมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยในความจงรักภักดีของประชาชนจีนและฮินดูในครั้งนั้นยิ่งนัก ของที่ถวายบางอย่าง ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะเอาไปเมืองนอกด้วยบางอย่างก็ยังอยู่ในตู้พระที่นั่งบรมพิมานจนเสด็จสวรรคต เมื่อเสด็จพระราชดำเนินทั่วแล้วก็ประทับรถพระที่นั่งไปเยี่ยมโรงพยาบาลจีน และเสวยพระกระยาหารกลางวันที่สมาคมจีนเซียง-หวย ในการนี้พวกจีนได้บริจาคเงินก้อนใหญ่จำนวนหนึ่งถวายก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แบ่ง

ให้บำรุงโรงพยาบาลจุฬาลงกรณบ้าง โรงพยาบาลจีนบ้าง ศาลอุทธรณ์ใคร่จะกล่าวถึงอีกสักเล็กน้อยถึงขัตติยะมานะของล้นเกล้าล้นกระหม่อมว่า ไม่ว่าที่ใดเตรียมรับเสด็จไว้ แม้พระองค์ท่านจะทรงประชวรอยู่บ้าง ก็ไม่ฟังคำทัดทานใด ๆ ที่จะไม่ให้เสด็จ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เสียกำลังใจที่เขามีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แม้ในวันเสด็จประพาสสำเพ็งนั้น พระนาภีก็ไม่ค่อยปกติอยู่แล้ว ถึงกับก่อนเสวยที่สมาคมจีนเซียงหวยก็ต้องเสด็จเข้าห้องน้ำ รับสั่งว่าปวดพระนาภี กระนั้นระหว่างทรงพระราชดำเนินอยู่ในสำเพ็งก็มิได้ทรงบ่นเลยต่อมาทั้งที่ไม่สู้ทรงสบายก็ทรงอุตสาหะเสด็จวัดพระศรีมหาธาตุ และทอดพระเนตรการทำนาแล้วเลยไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน ณ ที่นั้นได้ทรงประชวรพระวาโย ทรงพระอาเจียน และรับสั่งว่าปวดพระนาภี

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการของพระราชสำนักและการบริหารทั่ว ๆ ไป เช่นว่ากิจการงานตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ มีอย่างไร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นัดหมายข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นปลัดกระทรวง แม่ทัพ อธิบดี และนายทหารเข้าเฝ้าเป็นคราว เพื่อหยั่งทราบและศึกษาสถานะการณ์ของกระทรวงทบวงกรมนั้น ๆ และโปรดเกล้า ฯ ให้พลโทพระศิลปศาสตราคม สมุหราชองครักษ์อยู่ด้วย ได้ความจากพระศิลปศาสตราคมว่าแทนที่จะให้เป็นไปในทำนองข้าราชการเข้าเฝ้าในหลวงตามแบบแผน กลับเป็นไปทำนองช่วยกันให้เกิดการสนทนาระหว่างผู้ที่เข้าเฝ้า ส่วนมากทรงสนพระราชหฤทัยในการครองชีพของประชาชนและตลอดถึงการครองชีพของข้าราชการผู้นั้นเอง เช่นทรงรับสั่งถามว่าเงินเดือนพอใช้ไหม เป็นต้น ในส่วนกิจการทหารก็ถามนายทหารว่าจะแก้ไขอย่างนั้นอย่างนี้ได้ไหม แต่พระราชประณิธานอันลึกซึ้งยิ่งไปกว่านี้ก็คือ เคยรับสั่งกับสมเด็จพระราชชนนีว่า การที่โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการเข้าเฝ้านี้เพื่อจะเป็นกำลังใจช่วยให้การทุจริตน้อยลงจะได้อยู่เย็นเป็นสุข

ศาลอุทธรณ์ได้หยิบยกพระราชจริยาวัตรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเพียงสังเขปมากล่าวนี้ก็เพื่อให้เห็นน้ำพระทัยของล้นเกล้าล้นกระหม่อมว่าทรงหวังดีต่อประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์ทุกถ้วนหน้าอย่างไร พระราชประสงค์น้อยใหญ่บรรดามีก็สำเร็จลุล่วงไปตามพระราชหฤทัยปรารถนาแทบทุกประการ อันยังความพระโสมนัสปรีดาเบิกบานสำราญพระราชหฤทัยมาสู่พระองค์ท่านเป็นยิ่งนัก ทางฝ่ายผู้ได้รับพระมหากรุณาก็มีแต่จะพบเห็นเฉพาะพระราชอุปนิสัยอ่อนโยนนุ่มนวลสงบเสงี่ยมเป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้ที่ได้พบเห็น อันยังให้เกิด

ความชื่นชมปีติปราโมทย์สรรเสริญพระบารมีทั่ว ๆ ไปเช่นนี้ ย่อมเป็นที่เห็นว่าได้ประโยชน์เหลือหลายตรงกันทุกฝ่าย สมดังที่มีการกล่าวขวัญกันว่า พระมหากษัตริย์เป็นที่ปรากฏของรัฐมณฑล คือประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขของมนุษยชาติ พระมหากษัตริย์เป็นบ่อเกิดแห่งสามัคคี คือความพร้อมเพรียงของชุมชนที่รวมกันเข้าเป็นหมู่ และเป็นที่รวมแห่งความจงรักภักดี ก็เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างประจักษ์ผลทันตาดังได้บรรยายนี้ ศาลอุทธรณ์พิจารณาไม่เห็นทางเลยว่า อะไรเล่าที่ทำให้บังเกิดความหม่นหมองพระราชหฤทัย อย่าว่าแสนสาหัสถึงกับตกลงพระราชหฤทัยที่จะปลงพระชนมชีพของพระองค์เองเลย แม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่น่าจะเป็นไปได้

ลำดับต่อไปนี้จะได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ในพระราชวงศ์ ปรากฏว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกำพร้าพระราชบิดามาตั้งแต่พระชันษา ๓ ปี และเพื่อการศึกษา อีกทั้งพระราชอนามัยจึงจำต้องเสด็จนิราศประเทศไทยไปประทับ ณ ต่างประเทศเป็นเวลาช้านาน ตลอดเวลาอันยืดยาวนั้นก็ได้เห็นพระพักตรร่วมทุกข์กันมาก็เฉพาะเพียง ๔ พระองค์ คือ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม สมเด็จพระอนุชาธิราชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

ปรากฏอีกว่าสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงประคบประหงมทะนุถนอมอบรมพระราชโอรสพระธิดาด้วยความสนิทเสน่หาเสมอกันทุกพระองค์ แทนที่สมเด็จพระราชชนนีจะบังคับในความคิดเห็นกลับทรงฝึกให้ใช้ความเห็นและความคิดตามลำพังตลอดมา พยานโจทก์มากมายหลายคน ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ อาทิ กรมพระชัยนาทนเรนทร ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย พระพี่เลี้ยง มหาดเล็ก และข้าหลวงได้เบิกความเป็นเสียงเดียวกันว่าในคราวที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จกลับประเทศไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนีได้ตามเสด็จด้วยทั้ง ๓ พระองค์ ทรงแสดงความรักใคร่สนิทสนมกันอย่างยากที่จะหาครอบครัวใดมาเปรียบได้ ไม่ว่าจะทรงพระสำราญ ณ ที่ใดก็จะต้องประทับอยู่พร้อมทั้ง ๓ พระองค์ เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเสด็จไหน ไม่ว่าในพิธีหรือการประพาสแห่งใดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะต้องโดยเสด็จด้วย เวลาเสวยก็จะได้เสวยพร้อมกันเป็นส่วนมาก บางทีเมื่อจะเสด็จห้องเสวยหรือทรงศึกษา ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็จะทรงจูงพระกรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป ในยามว่างล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็จะทรงหยอกเอินสนุกรื่นเริง

กันสนิทสนม สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จโดยลำลองไปที่ไหนลำพังพระองค์ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงอำนวยความสะดวกให้และตามไปส่งเสด็จขึ้นรถพระที่นั่ง เมื่อสองพระองค์ต้องเสด็จงานใดตอนเสด็จกลับก็จะต้องเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีก่อนแล้วจึงเสด็จกลับห้องที่ประทับเปลี่ยนฉลองพระองค์ เวลากลางคืนไฟฟ้าที่พระที่นั่งดับทั้งสามพระองค์จะประทับรวมกัน ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีรับสั่งว่าไม่ใช่เป็นการกลัวผีหรืออะไร แต่เป็นเพราะเงียบเหงา ในที่สุดเมื่อจะเข้าพระที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะตามไปส่งเสด็จสมเด็จพระราชชนนีเข้าพระที่ก่อนแล้วจึงต่างกลับห้องที่ประทับเข้าพระบรรทม โดยเฉพาะล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทได้สังเกตเห็นว่าต้องพระราชอัธยาศัยกันมาก ทั้งสองพระองค์คลุกคลีอยู่ด้วยกันตลอดเวลา พระองค์หนึ่งโปรดสิ่งไหน อีกพระองค์หนึ่งก็โปรดด้วย ไม่มีการขัดแย้งกันเลย เช่นการทรงพระแสงปืนก็ทรงโปรดเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นประการใดทั้ง ๓ พระองค์ไม่เคยทรงขัดพระทัยอะไรกัน และต่างมีพระราชอัธยาศัยต้องกันก็คือพอพระทัยที่จะประทับอยู่ด้วยกันแต่ลำพัง ทั้งไม่ทรงถือพระองค์แก่บุคคลทั่ว ๆ ไป ตลอดจนพิธีรีตองในการเฝ้าแหนก็ไม่โปรดที่จะให้เป็นไปเคร่งครัดมากนัก นอกจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคารพรักสมเด็จพระราชชนนีเป็นอย่างมากแล้ว ยังทรงพยายามตามพระทัยสมเด็จพระราชชนนีเสมอ สมเด็จพระราชชนนีประทานพระกระแสรับสั่งว่า หากล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่พอพระทัยอะไรขึ้นมาก็ไม่ทรงวู่วามเอาตามพระราชหฤทัย แต่จะทรงสอบถามทำความเข้าใจกันเสมอ อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชกระแสว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ-ราชชนนีไม่มีอะไรขุ่นข้องหมองพระทัยกัน ทั้งล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ไม่เคยรับสั่งกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า คับแค้นพระราชหฤทัยอย่างใด ในตอนเย็นวันที่ ๒ มิถุนายน นายวงศ์ เชาวนะกะวี และนายมังกร ภมรบุตร ก็ได้สังเกตเห็นว่าสมเด็จพระราชชนนีได้เฝ้าถวายการปฏิบัติล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างใกล้ชิด ล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับพระราชชนนีต่างยิ้มแย้มรับสั่งสนทนาปราศรัยกันและกัน ไม่เห็นพระพักตร์บึ้งเลย

นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย อ้างตัวเองเป็นพยานเบิกความถึงสาเหตุว่าได้ทราบจากพระยาชาติเดชอุดมตามที่ปรากฏในการพิจารณาลับนั้น ศาลอุทธรณ์เห็นว่าไม่มีรายละเอียด

เพียงพอที่จะให้ศาลอุทธรณ์คล้อยเชื่อไปว่า ข้อความนั้นๆ เป็นความจริง พระยาชาติเดชอุดม เป็นข้าราชการผู้ใหญ่อยู่ในพระราชสำนัก ในยามวิกฤตการณ์ที่ยังมิทันสรงพระบรมศพเช่นนั้น การประหยัดการพูดนั่นแหละคือความสมควรของผู้ใหญ่ เพราะเวลานั้นทางรัฐบาลกำลังดำเนินงานเพื่อให้ประชาชนเชื่อในรูปหนึ่ง หากพระยาชาติเดชอุดมได้กล่าวอะไรออกไปโดยที่ไม่รู้แน่นอนนั้น คือมหันตภัยอันจะพึงมีแก่ตัวเอง เวลานั้นนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็พ้นจากราชการไปแล้ว ซึ่งพระยาชาติเดชอุดมก็รู้อยู่แก่ใจถึงเหตุที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องออกจากหน้าที่ราชการอันมีเกียรติสูงดีอยู่ ไฉนพระยาชาติเดชอุดมจะทำตัวให้เป็นคนขาดความจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์เช่นนั้น ทั้งที่รู้ดีอีกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อจากล้นเกล้าล้น-กระหม่อมจะเป็นพระองค์อื่นไม่ได้นอกจากสมเด็จพระอนุชาธิราช คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ยังอีกสองเรื่องที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เบิกความถึง คือเรื่องยิงนกนางนวล เมื่อคราวเสด็จประพาสบางปูกับเรื่องทอดพระเนตรละครซึ่งคุณหญิงวิชิตวงศ์วุฒิไกรจัดถวายนั้น ถึงหากจะเป็นจริงตามนั้นก็ไม่ใช่เรื่องร้ายแรงอะไร นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เองก็รู้สึกว่าเล็กน้อย และยังตระหนักดีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชชนนีต่างพระองค์ทรงรักใคร่สนิทสนมกันดีมาก ทั้งนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ยังสังเกตเห็นต่อไปว่าเรื่องขัดพระทัย ๒ คราวนั้น พอรุ่งขึ้นแต่ละคราวก็เป็นปกติดี ไม่มีอะไรต่อไปอีก ความข้อนี้ย่อมแสดงว่าทั้งสามพระองค์ทรงรักใคร่กันอย่างดูดดื่มลึกซึ้งเพียงไร สมกับที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า หากจะไม่พอพระทัยกันบ้าง ต่างพระองค์ก็จะทรงทำความเข้าใจกันได้รวดเร็วเสมอ

โดยเฉพาะพระราชอัธยาศัยของล้นเกล้าล้นกระหม่อมพึงเรียกได้ว่า ทรงเป็นพระ-อัจฉริยบุรุษที่ยอดเยี่ยมกอปรไปด้วยน้ำพระทัยโอบอ้อมอารี ทรงพระปรีชาสามารถฉลาดเฉียบแหลม ทรงร่าเริงเบิกบานตามธรรมดา ไม่ขรึมแต่สุขุมคัมภีรภาพลึกซึ้ง พระมารยาทนุ่มนวลละมุนละม่อม ทรงคารวะต่อบุคคลที่ควรเคารพโดยมิได้ทรงถือพระองค์ว่าเป็นพระมหา-กษัตริย์ น้ำพระทัยประกอบไปด้วยพระเมตตากรุณา มหาดเล็กข้าหลวงคนใดเจ็บไข้ได้ยากก็พระราชทานการรักษาพยาบาลเป็นพิเศษไม่ปล่อยปละละเลยให้ได้ทุกข์ทรมาน หากเกิดการไม่พอพระราชหฤทัยอย่างใดก็ไม่ฉุนเฉียว แต่จะเป็นเพียงว่ากล่าวโดยสุภาพ

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้แสดงพระองค์เหมาะสมที่จะเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกยิ่งนัก พระองค์สนพระทัยต่อกิจการศาสนา เป็นต้นว่าเสด็จประพาสวัดวาอารามต่าง ๆ และใฝ่พระราชหฤทัยเสาะถามประวัติของวัดและปูชนียสถานที่สำคัญ ทั้งทรงพระราชศรัทธาประสาทะพระราชทานเงินบำรุงวัดจำนวนไม่น้อย ทุกคืนเมื่อจะเสด็จเข้าพระที่จะได้ทรงกราบนมัสการพระเสียก่อน มหาดเล็กมีหน้าที่จัดธูปเทียนถวายเป็นประจำ ทรงพอพระราชหฤทัยศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เวลานายวงศ์ เชาวนะกะวี กราบทูลบรรยายหัวข้อธรรมะและพุทธประวัติก็ทรงตั้งพระทัยสดับตรับฟังด้วยความคารวะ บางทีก็ทรงตั้งพระราชปุจฉาไต่ถามกระทั่งนายวงศ์ เชาวนะกะวี จนด้วยเกล้า ต้องไปทูลถามสมเด็จพระสังฆราช นำข้อวิสัชนามาถวายก็มี พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ทูลถวายการอบรมพรหมวิหารก็มี แนะให้พระองค์ทรงกระทำจิตใจให้เป็นอุเบกขาก็ทรงปฏิบัติตาม ถึงกับตั้งพระราชหฤทัยไว้ว่าเมื่อทรงศึกษาสำเร็จแล้วก็จะทรงผนวช จึงทรงมีลายพระราชหัตถ์ทูลขอสมเด็จพระสังฆราชให้ทรงแต่งหนังสือถวายโดยมีพระราชประสงค์ใคร่จะอ่านแนวศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการเตรียมพระองค์และช่วยเหลือในการที่จะทรงผนวชต่อไป แม้ในเย็นวันที่ ๘ มิถุนายน ทั้งที่ไม่สู้จะทรงสบายมีพระอาการเพลีย ก็ยังโปรดเกล้า ฯ ให้นายวงศ์ เชาวนะกะวี เล่าประวัติทางศาสนาถวายโดยไม่ทรงยอมบรรทม จนนายวงศ์ เชาวนะกะวี อ้างเหตุทางศาสนาที่อนุญาตให้ทรงบรรทมฟังได้ทูลถวาย นั่นแหละล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงทรงพระบรรทม ท้ายที่สุดได้มีพระราชกระแสรับสั่งว่าอยากจะคุยเรื่องธรรมะกับสมเด็จพระสังฆราช แต่ไม่ทรงสบาย ให้นายวงศ์ เชาวนะกะวี ไปทูลนิมนต์สมเด็จพระสังฆราชไปเฝ้าในวันที่ ๙ มิถุนายน เวลา ๑๗ นาฬิกา นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชกระแสไปยังสมเด็จพระสังฆราชด้วยว่าในการที่จะเสด็จเมืองนอกนั้นจะได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงกระทำราชสักการะทูลลาพระพุทธชินสีห์และสมเด็จพระสังฆราชที่วัดบวรนิเวศน์วิหารในวันที่ ๑๐ มิถุนายน ในการนี้สมเด็จพระสังฆราชก็ได้นัดหมายพระเถระผู้ใหญ่ต่างวัยไปคอยเฝ้าด้วย

ในการศึกษาล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตั้งพระราชหฤทัยแน่วแน่ว่าคงสามารถศึกษาสำเร็จชั้นปริญญาในระยะเวลาเพียง ๑ ปีเศษ ก่อนวันเสด็จสวรรคต ๑๐ หรือ ๒๐ วัน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้เคยทูลให้ทรงสั่งครูฝรั่งมาสอน ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งตอบว่าถ้าต้องพระราชประสงค์จะทราบอะไร ครู ๒–๓ คนอาจตอบไม่ได้ แต่ที่เมืองนอกมีครูมาก

ต้องพระราชประสงค์จะทราบอะไรก็ถามได้ อีกประการหนึ่งพระองค์ท่านก็ได้เคยรับสั่งกับนายปรีดี พนมยงค์ ว่าการที่ไม่ได้ทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้น จะเป็นการขาดแอดโม๊สเฟียของมหาวิทยาลัยไป ใช่แต่พระองค์จะทรงฝึกใฝ่เพียงเท่านี้ก็หาไม่ พระองค์เจ้าธานีนิวัติรับสั่งว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระนิสัยอ่อนโยน อยากทรงทำโน่นทำนี่ไม่หุนหัน ทรงมีพระสติสัมปชัญญะดี ทรงชอบซักไซ้ไล่เลียงแล้วก็ทำได้อย่างฉลาดรอบคอบ อยากรู้อยากเห็น ไม่หัวเสียง่าย ถ้าจะเอาอะไรก็มุ่งหน้าซักถามไปจนหมดสิ้น การพูดจาและทำอะไรระมัดระวังดีมาก โดยเฉพาะหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินก็ได้ทรงโปรดให้พระองค์เจ้าธานีนิวัติกราบบังคมทูลถวายทั้งในครั้งก่อนโน้น และตามระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งในที่สุดไม่ว่าพระองค์ท่านเสด็จประพาสที่ไหนก็พยายามเสด็จเข้าไปในหมู่ราษฎรเพื่อให้มีโอกาสได้เฝ้าอย่างใกล้ชิด ตลอดจนพระราชพิธีต่าง ๆ ก็โปรดให้พระองค์เจ้าธานีนิวัติทำบันทึกถวายเพื่อติดพระองค์ไปศึกษา ณ ต่างประเทศด้วย รวมทั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งทรงกำหนดไว้ว่าเมื่อเสร็จการศึกษาเสด็จนิวัตคืนประเทศไทยก็จะทรงผนวชและบรมราชาภิเษก

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงรักชาติ ไม่ว่าจะทรงทำอะไรก็มีแต่หวังดีต่อประเทศชาติและประชาชน และตักเตือนให้ประชาชนช่วยชาติ ตามพระกระแสของสมเด็จพระราชชนนีมีอยู่ตอนหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องทรงศึกษาความรู้ให้สูง และเพื่อให้ทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศสนิทสนมอันจะเป็นประโยชน์เป็นผลดีต่อบ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริว่า จะเสด็จอเมริกาและอังกฤษ ตั้งแต่แรกเสด็จกลับประเทศไทย เมื่อหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมทย์ ยังเป็นนายกรัฐมนตรี ก็พอดีต่อมากระทรวงการต่างประเทศกราบบังคมทูลว่าประธานาธิบดีอเมริกา และสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษอัญเชิญล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จแวะประเทศทั้งสองก่อนเสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทั้งนี้ย่อมเป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก เพราะนอกจากจะเป็นไปตามที่ทรงพระราชดำริดังกล่าวแล้วก็ใคร่ที่จะเสด็จอเมริกามาก เพราะครั้งก่อนได้เสด็จตั้งแต่ทรงพระเยาว์แล้วก็ไม่เคยเสด็จอีก ทางรัฐบาลอังกฤษเล่าได้อัญเชิญให้เสด็จเป็นทางการ ๓ วันนอกจากนั้นสุดแต่เสด็จที่ใดก็ได้ตามพระราชอัธยาศัย ได้ทรงรับสั่งกับพระพิจิตรราชสาสน์ซึ่งเวลานั้นรักษาการในตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ว่าดี จะได้พบประธานาธิบดีทรูแมนและอยากจะได้เสด็จเที่ยวประเทศอังกฤษในเมืองที่ยังไม่เคยเสด็จทั้งจะได้พบลอร์ดหลุยเมาต์แบต

ตันอีกด้วย พระราชประณิธานเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชกระแสยืนยันว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ทรงเปลี่ยนพระราชหฤทัยเลยตราบเท่าถึงวันสวรรคต มีแต่จะทรงเตรียมพระองค์เรื่อยมา เป็นต้นว่าเร่งรัดให้กระทรวงการต่างประเทศรีบดำเนินการติดต่อกับประเทศทั้งสอง เร่งให้จัดการเรื่องเครื่องบินอันจะเป็นพระราชพาหนะ เร่งเครื่องแต่งพระองค์ทหารทุกเหล่าเพื่อทรงแต่งในประเทศนั้นๆ เร่งสมุหราชองครักษ์และผู้ที่จะตามเสด็จให้หาเครื่องแต่งตัว ในที่สุดก็เร่งให้โหรหาพระฤกษ์ถวาย วันที่เสด็จประพาสสำเพ็งยังทรงเตือนพระยาชาติเดชอุดม เลขาธิการพระราชวังซึ่งเป็นผู้ติดต่อกับพระยาโหรา ฯ อีกว่าหาฤกษ์ได้หรือยัง

อาศัยพยานหลักฐานดังกล่าวมานี้ ศาลอุทธรณ์มีความเห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งได้ทรงรับการศึกษาอย่างดีมาแล้ว กับได้ทรงรับการอบรมทั้งทางโลกและทางธรรมสูงจนทรงมีกุศลจิตโน้มน้าวเลื่อมใสในพระศรีรัตนตรัย ทั้งทรงมีพระสติปัญญาหลักแหลมเฉลียวฉลาดรอบคอบกล่าวคือทรงพยายามคิดแล้วจึงทำก่อนเสมอ ชั่วเวลาอันน้อยที่เสด็จประทับ ณ ประเทศไทยก็ได้ทรงรับการต้อนรับของประชาชนเนืองแน่นมิได้หย่อนคลาย ไม่จะย่างพระบาทไปที่ใดก็ทรงพบแต่การจงรักภักดีเทิดทูนไม่มีหย่อน พระราชอำนาจราชศักดิ์ตามรัฐธรรมนูญก็ทรงมีอยู่พร้อมมูล อีกทั้งยังมั่งคั่งสมบูรณ์ไปด้วยราชพัสดุทรัพย์สินศฤงคาร จะทรงจับจ่ายใช้สอยอย่างไรก็ไม่เป็นที่เดือดร้อนลำเค็ญ ในด้านการต่างประเทศ พระองค์ก็ทรงเป็นพระประมุขที่ควรแก่การยกย่อง ถึงกับประเทศมหาอำนาจถวายพระเกียรติยศอัญเชิญให้เสด็จแวะเยี่ยมในฐานที่เป็นแขกเมืองชั้นสูงของรัฐบาล อนาคตของพระองค์จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าน่าจะทรงรุ่งโรจน์ไม่มีอับ ในระหว่างพระประยูรญาติที่ใกล้ชิดคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่มีแล้วที่จะหาได้เสมอเหมือน ต่างพระองค์ทรงแสดงความสมัครสมานรักใคร่สนิทสนมกันมิได้เสื่อมคลาย ยามทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน ยามสุขก็สุขด้วยกัน พระองค์หนึ่งไม่ทรงสบายอีกพระองค์หนึ่งก็ทรงพระปริวิตกกังวล ดังจะเห็นได้ว่าในเช้าวันสวรรคตนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากการเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ก็ได้เสด็จเลยไปถามพระอาการประชวรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมจากนายชิต สิงหเสนี หรือนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลย เมื่อทรงทราบว่าพระอาการไม่หนักหนาก็ค่อยบรรเทาเบาพระราชหฤทัย เสด็จกลับห้องที่ประทับเพื่อมิให้เป็นที่รบกวนพระอนามัยของสมเด็จพระเชษฐาธิราช ในส่วนสมเด็จพระราชชนนีเล่าก็ทรงมีพระทัยเอ็นดูรักใคร่กลมเกลียวกันและกันดูดดื่ม เนื่องจากต้องทรงใช้

เวลาส่วนมากประทับอยู่ต่างประเทศตามลำพัง ห่างพระประยูรญาติทั้งหลาย หากจะหนักไปนิดเบาไปหน่อยก็ต่างประทานอภัยให้กันด้วยความเห็นใจและทรงทำความเข้าใจดีตลอดมา พระอารมณ์วู่วามฉุนเฉียวก็ไม่เคยปรากฏมี หากจะมีกิจการใดกระทำให้ขุ่นข้องหมองพระราชหฤทัยก็คงจะบรรเทาเบาบางเสื่อมสูญไป เมื่อเสด็จจากประเทศไทยไปแล้วไม่กี่ราตรีกาล การตั้งพระราชประณิธานแน่วแน่ที่จะเสด็จไปวิสาสะพบปะกับประมุขของประเทศมหาอำนาจนั้น ก็ทรงมั่นพระราชหฤทัยว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างเหลือหลาย กำหนดการที่มีพระราชประสงค์จะเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช และให้ผู้อื่นเข้าเฝ้า เช่นหม่อมเจ้าอาชวดิศ จะกราบถวายบังคมลาทรงผนวชซึ่งล้วนแต่เป็นภายหลังกระชั้นชิดกับเวลาสวรรคตก็มีอยู่ ถ้าทรงตัดสินพระราชหฤทัยเด็ดขาดว่าจะทรงปลงพระชนมชีพพระองค์เองแล้ว จะทรงทะนุบำรุงรักษาพระองค์และนัดแนะผู้อื่นไปทำไม กลางคืนก็ทรงบรรทมหลับดีตลอดเวลา รุ่งเช้าก็ยังมีพระอาการงัวเงียใคร่จะทรงบรรทมต่ออีก เมื่อสมเด็จพระราชชนนีถวายพระโอสถก็มิได้ทรงบิดเบือน ศาลอุทธรณ์ได้พยายามเป็นหนักหนาที่จะค้นคว้าหาเหตุว่ามีอะไรหรือที่ทรงคับแค้นเสียพระทัยแม้แต่เล็กน้อยก็ไม่ปรากฏมี นอกจากว่าหลังจากเสด็จสวรรคตแล้วได้มีการกล่าวร้ายป้ายสีด้วยอาการอันเป็นเท็จซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาไม่เคยมีเช่นนั้น

เรื่องหนึ่งกล่าวหาว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมน่าจะมีกรรมพันธุ์สืบเนื่องมาจากสมเด็จพระราชบิดา ถึงกับโจทก์ต้องนำสืบความจริงว่า ครั้งหนึ่งสมเด็จพระราชบิดาเคยรับสั่งกับพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ว่า "บ้านร้อนยังงี้ มันน่ากระโดดลงไปจากตึก" ข้อความเพียงเท่านี้ก็นำไปเสริมแสร้งแกล้งต่อเติมให้ยาวความ เราท่านคงได้ยินได้ฟังหรืออาจได้แก่ตัวเอง เช่นในระหว่างหน้าร้อน วันไหนร้อนจัดก็มักพูดว่าน่าจะทำอย่างโน้นน่าจะทำอย่างนี้ แต่ก็ไม่เห็นมีใครทำอย่างพูดสักที เหตุฉะนั้นตามที่สมเด็จพระราชบิดารับสั่งจึงไม่มีความหมายอะไรนอกจากว่าเป็นการระบายออกซึ่งความรู้สึกในขณะหนึ่งเท่านั้น นี่หากว่าเป็นรับสั่งของเจ้าฟ้าก็เลยจับเอาเป็นเรื่องสลักสำคัญไป ซึ่งที่แท้พระองค์ท่านก็ได้รับสั่งไปตามวิสัยของปุถุชนที่พึงกระทำกันนั่นเอง จะได้ยิ่งไปกว่านั้นก็หาไม่ ประจวบเหมาะที่จะปลุกปั่นและกลบเกลื่อนเพื่อให้คนหลงเชื่อถึงพระสติของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นอย่างอื่นจึงได้ขุดคัดขึ้นมาเอาความเท็จเสริมต่อเข้าให้ ส่วนในเรื่องกระโดดน้ำก็มีเพียงว่าสมเด็จพระราชบิดาจะแกล้งสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินทร ซึ่งเป็นสมเด็จพระพี่นางของพระองค์เท่านั้น

เพื่อให้ตระหนักชัดยิ่งขึ้น โจทก์ได้นำสืบนายแพทย์ซึ่งรู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกับสมเด็จพระราชบิดา คือหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่า ได้ติดต่อกับท่านมาช้านานรู้สึกว่าสมเด็จพระราชบิดามีพระนิสัยโอบอ้อมอารีสุขุมรอบคอบแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป และมีพระทัยฝักใฝ่ในการกุศลสาธารณะ ทรงบริจาคทรัพย์จัดสร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง เช่นทรงซื้อที่ดินที่ตึกโรงเรียนพยาบาลของศิริราช ทรงสร้างตึกให้โรงพยาบาลทั้งในกรุงและหัวเมือง กับสนพระทัยในการทะนุบำรุงกิจการของโรงพยาบาลเป็นอย่างดี อีกทั้งอุดหนุนจุนเจือให้ทุนส่งนักเรียนแพทย์และนางพยาบาลไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศ กับหลวงพิณพากย์พิทยาเพท ว่าแรกออกไปถึงสหรัฐอเมริกาเพื่อศึกษาวิชาแพทย์เมื่อ ๒๔๖๑ ได้มีโอกาสพบและรู้จักกับสมเด็จพระราชบิดาจนเป็นที่คุ้นเคยกับพระองค์ท่าน เมื่อพระองค์ท่านเสด็จกลับประเทศไทยและทรงพระประชวรผีในตับ หลวงพิณพากย์พิทยาเพทพร้อมกับบรรดาแพทย์ได้ผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าอภิบาลพระอาการประชวรจนเสด็จทิวงคตในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ตลอดเวลาที่ได้คุ้นเคยกับพระองค์ท่านแต่ครั้งอยู่ในอเมริกาจนกลับมาประเทศไทยไม่เคยพบพระอาการเลยว่าทรงมีพระโรคเกี่ยวกับจิตแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนสมเด็จพระราชชนนีก็ไม่ปรากฏมีพระโรคเรื้อรังหรือพระโรคที่เกี่ยวกับจิตอย่างใด ๆ เหมือนกัน

เมื่อหลักฐานเช่นนี้ ศาลอุทธรณ์จึงเชื่อโดยปราศจากการสงสัยว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ทรงมีสติวิปลาสดังคำกล่าวหานั้น

อีกเรื่องหนึ่งเกิดจากมูลความตามที่นางทวี มากมายสิน ได้ยินเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ได้พูดกับนายแพทย์บรรจง และที่พระองค์เจ้าธานีนิวัติรับสั่งเป็นพยานกับข้อความที่นางสาวนิภา ตะละภัฏ กราบทูลสมเด็จพระราชชนนีตามที่เคยได้ยินคนโจษจัน ซึ่งศาลอาญาได้พิจารณาลับนั้น ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์โดยหนักแล้วเห็นเรื่องเลื่อนลอยเหลวไหลไม่มีเค้ามูลแม้แต่น้อย และเป็นการใส่ไคล้ด้วยอาการเป็นเท็จอย่างน่าละอายที่สุด เพราะเพิ่งเกิดมีขึ้นหลังจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้วนาน พระองค์เจ้าธานีนิวัตรับสั่งเป็นพยานว่าข่าวนั้นเล่ามาต่อ ๆ ซึ่งท่านได้ทราบจากคนใกล้ชิดนายปรีดี พนมยงค์ หรือญาติของนายปรีดี พนมยงค์ พูด ซึ่งก่อน ๆ ไม่เคยมี ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหลและเป็นการหาเรื่องกัน เลยไม่เอาใจใส่ นอกจากนี้สมเด็จพระราชชนนีถึงกับออกพระโอษฐ์ว่าเขาใส่ร้ายกันถึงขนาดนั้นเจียวหรือ

ปัญหาว่าท่าทางพระบรมศพอยู่ในลักษณะอย่างไรนั้น โจทก์จำเลยต่างโต้เถียงกันไม่น้อยไปกว่าประเด็นอื่น ฝ่ายโจทก์นำสืบเป็นทำนองว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงบรรทมหงายอย่างคนนอนหลับธรรมดา ทั้งนี้เพื่อเป็นเหตุผลพิสูจน์ว่า ถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์เองแล้ว ก็น่าจะมีพระอาการท่าทางผิดปกติอย่างใดอย่างหนึ่งให้เห็นบ้าง ฝ่ายจำเลยแย้งว่าตามพระกระแสรับสั่งของพระราชชนนีว่า ได้โถมพระองค์ลงบนพระอุระล้นเกล้าล้นกระหม่อม อีกทั้งปรากฏว่าทรงพระกันแสงฟาดพระองค์ด้วยความเสียพระทัย การกระทำดังนี้อาจเป็นเหตุให้ถูกพระกรหรือเคลื่อนส่วนของพระวรกายให้ผิดไปได้ เพราะตามปกติแล้วเมื่อบุคคลใดถึงแก่ความตาย ตามวิชาแพทย์จะต้องเป็นว่ากล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกายจะคลายตัวลง มีลักษณะอ่อนปวกเปียก เมื่อถูกแตะต้องก็จะเคลื่อนไหวอ่อนตามไปจนเข้าระยะไรกอมอตีส เพราะฉะนั้นจึงจะพึ่งกำหนดท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมในขณะต้องพระแสงปืนให้ตรงกับที่เป็นจริงได้อยากยิ่ง

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าการพิจารณาข้อความใด ๆ แต่ในวงจำกัดนั้น บางทีก็ทำให้การวินิจฉัยคลาดเคลื่อนจากเหตุผลตามที่ควรเป็นไปได้จึงไม่มีอะไรดีกว่าที่จะพิเคราะห์โดยกว้างขวางทุกแง่ทุกมุม ก่อนอื่นสมควรกล่าวถึงพระกระแสของสมเด็จพระราชชนนี ชั้นพิจารณาของศาลอาญาซึ่งมีความว่า เมื่อนายชิต สิงหเสนี จำเลยกราบทูลว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงยิงพระองค์ ทันทีนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงวิ่งตรงไปทางที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อม โดยเข้าทางห้องแต่งพระองค์ เมื่อเข้าไปถึงห้องพระบรรทม มหาดเล็กคนหนึ่งก็แหวกพระวิสูตรให้เสด็จเข้าไปได้ทอดพระเนตรเห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงบรรทมหงายอยู่บนพระที่ในท่าธรรมดา พระเศียรคงพาดอยู่บนพระเขนย ที่พระพักตรมีพระโลหิต สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงร้องกรีดแล้วโผทับล้นเกล้าล้นกระหม่อม ตรงส่วนพระอุระด้านซ้าย รู้สึกว่าไม่มีอะไรเกะกะ จึงเข้าใจว่าพระกรของล้นเกล้าล้นกระหม่อมคงวางอยู่กับพระที่ ทั้งพระเพลาและพระชงฆ์ก็ทอดอยู่ในท่าคนนอนเหยียดตามธรรมดา พระเนตรหลับเหมือนคนนอนหลับต่อมาจะเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จำไม่ได้ ได้ฉุดให้ลุกขึ้นจากตรงนั้น แล้วสมเด็จพระราชชนนีจึงโถมพระองค์ลงทับทางปลายพระบาทอีก

จริงอยู่สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงประสบเคราะห์กรรมอย่างใหญ่หลวงยิ่งนัก ในการที่ต้องสูญเสียพระราชบิโยรสไปหลังจากที่ได้ไปเฝ้าถวายปฏิบัติมาแล้วหลัด ๆ แต่ขอให้สังเกต

ว่าในเบื้องแรกทีเดียวหาได้แน่พระทัยว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเสียแล้วไม่ ดังจะเห็นได้ตอนที่หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์เสร็จจากตรวจล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว สมเด็จพระราชชนนียังรับสั่งถามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่ามีหวังไหม อันความรู้สึกของผู้ที่ทราบแน่นอนว่าได้สูญเสียสิ่งที่ตนรักไปแล้ว กับผู้ที่มีความนึกคิดว่าสิ่งนั้นมีหวังว่าจะไม่เป็นอะไรนั้น หาเหมือนกันไม่ ประการหลังนี้ยังมีกำลังใจที่จะใช้สติสัมปชัญญะได้ดีอยู่ เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการประหลาดที่สมเด็จพระราชชนนีจะไม่ขาดเสียซึ่งความสังเกตทรงจำไปเลยทีเดียว เหตุการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน พระองค์ท่านก็ยังสามารถรับสั่งถึงได้ถูกต้องว่าพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้ทำอะไรตรงไหนอย่างไร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จตามติดไปได้ใฝ่พระราชหฤทัยประคับประคองพระองค์ท่านอย่างไร อันข้อความเหล่านี้ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์เทียบเคียงกับพระกระแสของสมเด็จพระราชชนนี ซึ่งประทานแก่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์กรณีสวรรคต และแก่นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี พนักงานสอบสวน ก็มีข้อความละม้ายคล้ายคลึงกัน ซึ่งถ้าไม่มีภาพของปรากฏการณ์ประทับอยู่ในพระทัยของพระองค์ท่านแล้ว ก็เป็นการยากนักที่พระกระแสทุกคราวจะตรงกัน

อีกประการหนึ่ง คนที่สองรองจากสมเด็จพระราชชนนีก็มีพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ วิ่งตามติดเข้าไปถึงหน้าพระวิสูตร ก็พอดีเห็นสมเด็จพระราชชนนีกำลังทรุดพระองค์และซบพระพักตรลงที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ขณะนั้นพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ก็ไม่นึกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว จึงเป็นอันว่าพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ยังสามารถคุมสติไว้อยู่ พอที่จะสังเกตเห็นท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ดีไม่น้อยกว่าสมเด็จพระราชชนนี และทั้งก่อนเวลาที่สมเด็จพระราชชนนีจะทรงโถมพระองค์ลงบนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสียด้วยซ้ำ มิทันที่ลักษณะท่าทางของพระบรมศพได้ผันแปรไป ถ้าหากจะพึงมี พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้บรรยายภาพของล้นเกล้าล้นกระหม่อมละเอียดลออว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหงายหนุนพระเขนยเหมือนคนนอนหลับ พระเศียรตะแคงไปทางด้านขวาพระหัตถ์เล็กน้อย พระเกศาแสกเรียบอยู่ในรูปที่เคยทรงหวี พระเนตรหลับสนิททั้งสองข้างเหมือนอย่างบรรทมหลับ กับมีผ้าดอกคลุมพระบรรทม คลุมพระองค์ตั้งแต่เหนือพระอุระตลอดลงไปจนถึงข้อพระบาทเรียบร้อย สังเกตได้ว่ากึ่งกลางของผืนผ้าอยู่กลางพระองค์พอดี คือชายทั้งสองข้างล้ำพระองค์ออกไปพอ ๆ กัน ผ้าลาดพระยี่ภู่ก็เห็นปูอยู่เรียบดี พระเขนยก็อยู่

ในที่ตามปกติไม่ผิดไปอย่างใด ไม่ได้ทรงฉลองพระเนตรและเห็นวางอยู่บนหลังตู้เล็กข้างพระแท่นด้านขวาในรูปกางขาหงายส่วนโค้งของขาให้ตั้งขึ้น พระวรกายแน่นิ่งไม่มีไหวติงอย่างใด พระหัตถ์ทั้งสองข้างหงายแบ นิ้วพระหัตถ์อยู่ในท่าแบไม่ใช่ในท่ากำ พระบาททั้งสองข้างเหยียดตั้งชิดกันข้างพระกรข้างซ้ายตรงระดับกับข้อพับมีปืนยาวประมาณ ๘ นิ้วฟุตวางอยู่ ปลายปากกระบอกหันตรงไปทางพระบาท ด้ามไปทางพระเศียร

พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ผู้นี้ได้ถวายการเลี้ยงดูล้นเกล้าล้นกระหม่อมมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ มีทั้งความจงรักภักดีและมีทั้งน้ำใจจดใจจ่ออย่างลึกซึ้งต่อพระองค์ท่านมิได้เสื่อมคลาย โดยเฉพาะอุปนิสัยก็เป็นคนดีมีศีลมีสัตย์เข้าวัดมาตั้งแต่ยังรุ่นจนเข้าปัจฉิมวัย ได้ศึกษาทางธรรมมาจนมีความรู้พอที่จะถวายการอบรมแด่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นนิตย์ ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ทรงพอพระราชหฤทัยด้วยความสนิทสนมประการฉะนี้ จึงทำให้พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ครุ่นคำนึงถึงล้นเกล้าล้นกระหม่อม โดยความห่วงใยต่อพระราชสำราญของพระองค์ท่านมิเว้นวาย อันกิจวัตรของพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ เป็นประจำก็คือพอตื่นขึ้นเช้าก็ขึ้นบนพระที่นั่ง เข้าเฝ้าปฏิบัติทั้งล้นเกล้าล้นกระหม่อม สมเด็จพระราชชนนี และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเช้าวันสวรรคต พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้ขึ้นบนพระที่นั่งตามปกติ ปรากฏว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังไม่ตื่นบรรทมก็เอาแจกันในห้องรับแขกไปจัดดอกไม้ เสร็จก็นำไปไว้ที่เก่าแล้วเลยไปยังห้องสมเด็จพระราชชนนี รับสั่งในการขนย้ายเข้าของไปไว้วังสระประทุม แล้วจึงไปยังห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิล์มภาพยนตร์ ระหว่างนั้นก็ได้ยินเสียงดังเหมือนปืน นึกสงสัยว่าอะไรจึงดังเช่นนั้นก็รีบเดินออกไประเบียงด้านหลัง ต่อมาได้ยินเสียงคนวิ่งจึงพลอยวิ่งบ้างตรงไปยังห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม และได้เห็นเหตุการณ์ดังกล่าวมาแล้ว

เพียงขั้นนี้จะเห็นว่าเสียงที่พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ได้ยินนั้นยังเป็นที่สงสัยว่าอะไรแน่ ระหว่างทางที่วิ่งไปก็หารู้ไม่ว่ามีเหตุอันใดเกิดขึ้น ขณะนั้นความนึกความคิดยังคงเป็นปกติอยู่ แต่ด้วยความห่วงใยใคร่ที่จะทราบให้แน่ชัดเป็นเจ้าเรือน ศาลอุทธรณ์จึงไม่เห็นว่าจะเป็นการเหลือเกินไปเลยที่พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จะไม่เอาใจใส่ต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นพิเศษ ก่อนที่พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จะตระหนักแน่ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระโลหิตที่พระพักตรก็คงสามารถใช้ความสังเกตจดจำเป็นภาพตรึงใจได้แล้วว่า ท่าทางของ

ล้นเกล้าล้นกระหม่อมในขณะนั้นเป็นอย่างไร อันภาพที่ได้เห็นโดยจักษุอย่างใกล้ชิดนี้น่าเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่งว่ามั่นคงกว่าได้ยินทางโสตประสาท ซึ่งอาจลืมเลือนได้ง่าย ดังจะเห็นได้ว่าแม้เวลาจะได้ล่วงมาแล้วหลายปี พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ก็ยังจัดให้เสมียนศาลนอนแสดงท่าทางเท่าที่ได้สังเกตเห็นจากพระบรมศพได้เป็นอย่างดี ตลอดกระทั่งว่าพระแสงปืนได้วางอยู่อย่างไร ปรากฏตามรูปถ่ายหมาย ก. ข. ฆ. ค. ฅ. ฆ. เป็นต้น

ทิพยพยานพระองค์ผู้ทรงดำรงพระราชอิสริยยศและพระเกียรติศักดิ์อันสูงสุด คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชกระแสรว่าขณะที่พระ-องค์ท่านทรงพระราชดำเนินเข้า ๆ ออก ๆ ระหว่างห้องพระบรรทมกับห้องเครื่องเล่นนั้น ได้เห็นคนวิ่งผ่านประตูห้องบันไดซึ่งอยู่ติดกับห้องเครื่องเล่น แล้วได้ยินเสียงคนร้อง เป็นเสียงทั้งตกใจทั้งร้องไห้ คนวิ่งและคนร้องนี้ ทรงจำไม่ได้ว่าเป็นใคร จึงเสด็จออกไปยังเฉลียงด้านหน้าได้ผ่านไปทางห้องบันไดและพบนางสาวจรูญที่หน้าห้องข้าหลวง นางสาวจรูญกราบบังคมทูลว่าในหลวงทรงยิงพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงตรงไปยังห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม ได้ทรงเห็นสมเด็จพระราชชนนี พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ อยู่บนพระแท่นบรรทม สมเด็จพระราชชนนี ประทับอยู่เบื้องปลายพระบาทล้นเกล้าล้นกระหม่อม ส่วนพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ อยู่ค่อนไปทางด้านพระเศียรล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรร-ทมอยู่บนพระแท่นในท่าหงายอย่างปกติ พระเนตรหลับ พระกรข้างซ้ายยืดอยู่แนบข้างพระวรกายอย่างคนนอนธรรมดาห่างจากพระวรกายตรงขอบพระหัตถ์ด้านในประมาณ ๕ เซ็นติเมตรได้ทรงสังเกตเห็นพระหัตถ์อยู่ในท่าธรรมดา นิ้วพระหัตถ์ไม่งอ แต่พระหัตถ์งอบ้างนิดหน่อยอย่างธรรมดา มีคลุมพระบรรทมคลุมพระองค์ขึ้นมาเสมอพระอุระ พระกรข้างซ้ายนี้อยู่ภายนอกคลุมพระบรรทมนั้น ส่วนพระกรข้างขวาเป็นอย่างไรไม่เห็น พระองค์ท่านจึงมีพระราชดำรัสสั่งให้คนไปตามแพทย์ แล้วเข้าประคองสมเด็จพระราชชนนีพาไปประทับที่พระเก้าอี้ที่ปลายพระแท่นบรรทม

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์พระราชกระแสทั้งมวลโดยถี่ถ้วนจะได้พบข้อความตอน-หนึ่งตอนใดขัดเขินต่อเหตุผลก็หาไม่ ตรงข้ามแม้จะเป็นพระราชดำรัสสั้น ๆ ก็ได้อรรถรสเนื้อถ้อยกระทงความกลมกลืนกันตั้งแต่ต้นจนอวสานหาที่ตำหนิมิได้เลย จริงอยู่ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกำลังทรงพระวิตกกังวลถึงสมเด็จพระเชษฐาธิราชของพระองค์ ซึ่งได้ทรง

ร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาช้านานในการที่ต้องทรงประสบพระชะตากรรม โดยไม่มีใครจะคาดคิดไหนเลยยังทรงเป็นห่วงใยสมเด็จพระราชชนนีซึ่งเป็นที่ทรงพระเสน่หา และเคารพสักการะอย่างสุดซึ้ง ในเหตุที่ต้องทรงเผชิญกับความวิปโยคโศกสลดอย่างใหญ่หลวง แต่กระนั้นโดยพระปรีชาญาณอันเฉียบแหลมคัมภีรภาพก็ทรงสามารถที่จะกันวิกฤติการณ์เหล่านี้ไว้เสียทางหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชภาระของพระองค์ไม่หย่อนกว่าผู้ที่มีสติสัมปชัญญะตามปกติ สิ่งใดสมควรจะรับไว้ในความสังเกตทรงจำพระองค์ท่านก็มิได้ละเลย สิ่งใดเกินกว่าที่สามารถจะสังเกตเห็นก็ทรงแยกข้อเท็จจริงออกได้เป็นชั้นเชิง เดชะพระมหากรุณาที่ทรงมุ่งแต่จะแผ่พระบารมีเพื่อให้การได้เป็นไปตามทำนองคลองทศพิธราชธรรมเช่นนี้ พระราชกระแสของพระองค์ท่านจึงเป็นไปแต่เพียงพอดีพองาม คือไม่สั้นจนเกินไป และไม่ยาวจนเกินควรอันจะเป็นผลให้เป็นภัยแก่ผู้ใดในทางที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้นว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าในห้องพระบรรทมนั้น คงประทับอยู่แต่บริเวณซีกข้างซ้ายของพระบรมศพ ขณะนั้นในซีกเดียวกันมีทั้งสมเด็จพระราชชนนีและพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ บนพระแท่น ตามความคิดธรรมดาการที่จะเห็นได้ตลอดถึงซีกขวาด้วยนั้นย่อมเป็นการยากสักหน่อย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานพระราชกระแสเป็นกลาง ๆ ตามเรื่องที่ควรเป็นว่ามิได้ทรงสังเกตดังนี้ เป็นอันว่าพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีน้ำหนักจนยากที่จะหาคำพยานอื่นใดมาเปรียบปานได้

ลำพังคำพยานเท่าที่ได้บรรยายมานี้ประกอบกันก็เป็นหลักฐานมั่นคงอยู่แล้ว แต่ศาลอุทธรณ์ก็ยังมีหน้าที่ต้องพิจารณาพยานอื่นในประเด็นข้อเดียวกันอีก เช่นคำให้การของนางสาวจรูญ ตะละภัฏ นายมณี บูรณสุต นายฉลาด เทียนงามสัจ นายมังกร ภมรบุตร์ ซึ่งได้ไปเห็นท่าทางพระบรมศพในเวลาไล่เลี่ยกัน แต่จะมีคนใดให้การถึงท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมผิดแปลกเป็นอย่างอื่นก็หาไม่ คงสอดคล้องทำนองเดียวกันทุกคน

อย่างไรก็ดีคนแรกที่เข้าไปเห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมในเวลากระชั้นชิดกับที่เสียงปืนดังขึ้น คือนายชิต สิงหเสนี จำเลย ซึ่งได้ยินได้ฟังพยานโจทก์เบิกความตลอดมา เมื่อนายชิต สิงหเสนี จำเลย อ้างตัวเองเป็นพยานหาได้คัดค้านท่าทางพระบรมศพเป็นอย่างอื่นไม่ ตอนที่นายปรีดี พนมยงค์ เรียกไปถามว่าท่าทางพระบรมศพเป็นอย่างไร ก็ได้ตอบว่าเห็นทรงพระบรรทมปกติ แล้วลงนอนที่พื้นห้องทำท่าให้ดู กับมีความตอนหนึ่งว่าพอสมเด็จพระราชชนนี

เข้าในห้องพระบรรทม นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็รีบไปแหวกพระวิสูตร รู้สึกว่าพระวิสูตรเปิดก่อนแล้ว โดยชายพระวิสูตรด้านนอกเปิดออกมาทางใต้ห่างจากระดับออกมาสัก ๑ ฟุต พอแขวนขอแล้วหมุนตัวกลับจะเปิดพระวิสูตรด้านตะวันตกก็เห็นปืน พระกรซ้ายท่อนบนเห็นเหยียดตรง ๆ แต่ตั้งแต่ข้อศอกถึงพระหัตถ์เป็นอย่างไรบอกไม่ถูก ส่วนพระกรขวามองไม่เห็น ชั้นสอบสวนนายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้ให้การต่อพนักงานสอบสวนว่า เมื่อได้ยินเสียงดังคล้ายปืนแล้วก็ลุกรีบเดินเข้าห้องแต่งพระองค์ พอถึงกลางห้องมองเข้าไปในห้องพระบรรทมได้เห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมเฉยอยู่ แล้วจึงย่องเข้าไปในห้องนั้นจึงเห็นอีกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมอยู่อย่างปกติธรรมดา และเห็นพระโลหิตเปื้อนที่ข้างพระศอ ด้วยความตกใจจึงรีบวิ่งไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี ๆ ก็วิ่งไปยังห้องพระบรรทม นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้รีบวิ่งขึ้นหน้าสมเด็จพระราชชนนีไปที่พระวิสูตร เห็นประตูพระวิสูตรเป็นรูปถูกมีคนเปิดอยู่แล้ว คราวนี้ได้เห็นพระกรทั้งสองข้างวางบนพระแท่นบรรทมหงายฝ่าพระหัตถ์แบเหยียดยาวอย่างเช่นปกติ พระเนตรหลับพระพักตรเป็นปกติ พระเศียรวางอยู่บนพระเขนย พระพักตรตรงธรรมดา แต่เอียงไปทางด้านซ้ายเล็กน้อย ห่างจากพนักพระแท่นบรรทมตอนบนประมาณ ๓๐ เซ็นติเมตร พระบาททั้งสองข้างชิดกัน และตั้งตรงอย่างธรรมดา อนึ่งในคราวที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย ให้การตอบตำรวจซึ่งได้ทำการสอบสวนต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวน ก็มีความชัดเจนว่า เมื่อได้ยินเสียงดังปังและคุมสติได้ว่าดังในห้องพระบรรทมก็กระโดดเข้าไปเลยพระฉากห้องนั้นไปนิดหนึ่งก็เห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทรงพระบรรทมอยู่บนพระแท่นในลักษณะหงายอย่างธรรมดา พระเศียรหนุนพระเขนย เข้าใจว่าเอียงข้างซ้ายนิด ๆ แขนก็ยังเหยียดลงข้างล่างตามธรรมดา (ฉบับคำให้การไม่ได้ใช้ราชาศัพท์) ไม่ชิดไม่ห่างพระองค์ ขาทั้งสองข้างเหยียดตรง

คำให้การของนายชิต สิงหเสนี จำเลย ทุก ๆ ชั้นจะได้ผิดเพี้ยนกันก็หาไม่ กลับสอดคล้องเจือสมพยานโจทก์ สรุปแล้วศาลอุทธรณ์จึงเห็นว่า ท่าทางของพระบรมศพในขณะแรกที่เสด็จสวรรคตพึงได้แจ้งว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหงายในลักษณะคนนอนหลับตามธรรมดา พระกรทั้งสองข้างมิได้วางอยู่บนพระอุระ แต่ทอดเหยียดลงเบื้องล่าง ขนานกับพระวรกายไม่ห่างและไม่ชิดนัก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์หงายแบคุ้มเล็กน้อย อาการแข็งเกร็งหาปรากฏ ณ ส่วนใดของพระวรกายไม่ เพราะได้ความจากพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ กับ

หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ประกอบกันว่า ตอนเชิญพระบรมศพขึ้นทำการเปลี่ยนฉลองพระองค์นั้น พระวรกายทุกส่วนอ่อนไปหมด พระกรทั้งสองข้างก็อ่อนเช่นเดียวกัน ข้อพระหัตถ์และข้อพระกรก็ยังงอพับขึ้นลงได้ เวลาถอดนาฬิกาที่ทรงผูกข้อพระกรนั้นพระหัตถ์ห้อยตกอยู่ เมื่อซ้อนพระองค์เปลี่ยนสนับเพลา พระเศียรก็ห้อยตกถึงกับพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ต้องเอามือเข้าซ้อนรองรับไว้

เมื่อเปรียบเทียบสภาพของผู้ที่ฆ่าตัวตายรายอื่นว่า ท่าทางที่ปรากฏอยู่มีลักษณะคล้ายท่าทางพระบรมศพตามที่กล่าวนี้อย่างไรหรือไม่ โจทก์นำสืบแสดงรูปถ่าย ๒ ราย รายหนึ่งเป็นพระศพของกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๗๘ ก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต อีกรายหนึ่งเป็นศพของนายร้อยตำรวจตรี วิชัย พัทน์นิโคร ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๙๐ รายแรกปรากฏว่า กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ทรงพระบรรทมหงายสิ้นพระชนม์อยู่บนพระที่ พระพาหา (แขน) ข้างขวางอขึ้น แล้วงอพับตรงข้อศอก ทำให้พระกร (ปลายแขน) วางพาดขวางอยู่บนพระอุระ ฝ่าพระหัตถ์งอ นิ้วพระหัตถ์งุ้มอย่างมาก มีปืนขนาด ๗.๖๕ มิลลิเมตร ตกอยู่ใกล้พระหัตถ์ พระพาหาข้างซ้ายทอดอยู่กับพระที่ติดกับพระวรกาย ตรงข้อศอกพับงอขึ้นบนและที่ข้อพระกรพับลง พระหัตถ์งองุ้มอย่างมากเกือบเห็นเป็นกำวางอยู่ที่พระปรางค์ (แก้ม) ข้างซ้าย ซึ่งขณะนั้นพระพักตร์เบนตกมาทางซีกซ้าย ผลแห่งการตรวจชันสูตร ปรากฏว่าทรงยิงพระองค์เอง กระสุนเข้าทางพระโอษฐ์และฝังอยู่ในพระเศียร ส่วนรายหลังปรากฏว่านายร้อยตำรวจตรีวิชัย แต่งเครื่องแบบนายตำรวจครบถ้วนนอนตายอยู่บนเตียงนอน ศีรษะตะแคงข้างขวา มือขวาถือปืนคอลท์รีวอลเวอร์ นิ้วมือจับปืนอย่างหลวม ๆ หัวแม่มือสอดใต้นก ข้อศอกพับงอขึ้น ปืนและมือวางอยู่บนหน้าอก ระหว่างกระดุมเสื้อเชิ้ตเม็ดที่ ๓ และที่ ๔ ปากกระบอกปืนหันลงทางปลายเท้า แขนซ้ายงอ มือซ้ายกำเล็กน้อยพาดอยู่บนหัวเข็มขัด นัยน์ตาขวาหลับ นัยน์ตาซ้ายหรี่ มีรอยกระสุนทะลุเข้าตรงขมับขวา กระสุนชอนขึ้นเล็กน้อยทะลุออกศีรษะข้างซ้าย และตามรายงานของผู้บังคับการกองสอบสวนกลางว่า มีพฤติการณ์แสดงลักษณะของผู้ที่จะฆ่าตัวตายว่า ได้จดปากกระบอกปืนจด ๆ จ้อง ๆ ตัดสินใจ รอยแผลกระสุนทางเข้าแสดงว่าได้ยิงในระยะใกล้ เมื่อกระสุนผ่านสมองแล้ว ศีรษะจึงบิดหันเอียงลงทางขวา มือที่ถือปืนได้เคลื่อนจากท่าจ่อขมับแล้วเลยตกอยู่ที่หน้าอก มือกำปืนอย่างหลวม ๆ

ภาพของผู้ที่ฆ่าตัวตายตามที่บรรยายมานี้ จะพึงเห็นว่าท่าทางมิได้เรียบร้อยเหมือนพระบรมศพ ทั้งแขนทั้งมือวางเปะปะผิดจากลักษณะปกติอย่างมากมาย ทิ้งร่องรอยไว้ให้เห็นเป็นเครื่องแสดงว่าได้ใช้มือจับปืนสังหารตัวเอง ตรงข้ามสำหรับล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น ถ้าไม่ได้สังเกตจากแผลที่พระนลาตแล้ว ท่าทางของพระองค์ก็มิได้มีผิดแปลกไปจากคนนอนหลับตามธรรมดาเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระกรทั้ง ๒ ข้าง แทนที่จะงอตรงพระกัปประ (ข้อศอก) กลับเหยียดทอดไปตามพระวรกาย ไม่มีลักษณะเปะปะและแข็งเกร็งอย่างไรทั่วทั้งพระวรกาย

กระนั้นโดยการเปรียบเทียบถึงแม้ท่าทางพระบรมศพจะไม่มีเยื่อใยทำให้เห็นแต่น้อยว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงใช้พระหัตถ์ พระกร หรือพระพาหาในทางผิดปกติ ในระยะใกล้ชิดกับเวลาขาดอัสสาสะปัสสาสะเสด็จสวรรคต แต่ก็หาได้ตัดปัญหาอื่นออกด้วยไม่ อาทิคือ ตามท้องสำนวนปรากฏว่าได้มีการพิจารณากันอีกถึงเหตุอันเกิดจากการชักประการหนึ่ง และเกิดจากแรงสบัดของปืนอีกประการหนึ่ง ว่าจะสามารถทำให้พระพาหา (แขน) เลื่อนจากพระอุระไปตกอยู่ข้างพระวรกายได้หรือไม่ นอกจากนี้จำเลยก็แย้งเป็นทำนองว่า ท่าทางของพระบรมศพอาจเปลี่ยนแปลงไป โดยผู้ที่สนิทใกล้ชิดเข้าไปจับต้องพระบรมศพซึ่งอาจทำให้พระกรที่เปะปะเคลื่อนที่ไปบ้างก็ได้ ความข้อนี้คู่ความคงตระหนักดีอยู่ ดังนั้นการชี้ขาดโดยอาศัยอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มจึงเกิดเป็นประเด็นสำคัญยิ่งยวดขึ้นมา กล่าวคือถ้าเบซัลแกงเกลียของล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกทำลายก็ดี หรือทางพิจารณาไม่เพียงพอที่จะขจัดความสงสัยเสียได้ว่า เบซัลแกงเกลียสิ้นประสิทธิภาพแล้วก็ดี ในสองกรณีนี้ก็อาจทำให้ทำนองคลองวินิจฉัยต้องเป็นดังที่จำเลยโต้แย้งว่า เมื่อไม่มีความแข็งเกร็งที่พระวรกายแล้ว เพียงถูกกระทบนิดหน่อยก็อาจทำให้ท่าทางผันแปรไปได้ แต่ในทางกลับกัน ถ้าเบซัลแกงเกลียยังมีประสิทธิภาพพอที่จะทำงานอยู่บ้างแล้ว หากล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงใช้พระหัตถ์และพระกรอย่างใด อาการแข็งเกร็งก็ย่อมต้องมีอยู่ และคงจะมีอยู่ตลอดไปไม่ว่าจะถูกใช้กำลังงัดดึงอย่างไรก็ตาม ลำพังที่สมเด็จพระราชชนนีทรงโถมพระองค์ทับลงบนพระอุระพระบรมศพนั้น จึงไม่อาจทำให้ส่วนที่มีอาการแข็งเกร็งเคลื่อนผิดไปได้

ถึงแม้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับท่าทางพระบรมศพจะฟังเป็นยุติดุจดังได้กล่าวมาแล้วนี้ก็ตาม แต่ก็หาได้ตัดปัญหาอื่นออกด้วยไม่ อาทิ คือ ตามท้องสำนวนปรากฏว่าได้มีการพิจารณากันอีกถึงเหตุอันเกิดจากอาการชักประการหนึ่ง และเกิดจากแรงสบัดของปืนอีกประการหนึ่งว่า

จะสามารถทำให้พระพาหา (แขน) เลื่อนจากพระอุระไปตกอยู่ข้างพระวรกายได้หรือไม่ ซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยถึงการชักก่อน

นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ อธิบายอาการชักว่า หมายความถึงการที่แขนขากวัดแกว่งเปะปะเนื่องจากโลหิตไปบังคับมันสมองส่วนที่บังคับแขนหรือขาส่วนนั้นก็ชัก (CONVULSION) ถ้ามีสิ่งใดตัดเฉียดเข้าในคอร์เท็กซ์ ผลจะมีเป็น ๒ ตอน ขณะถูกเฉียดจะมีการกระตุ้นเซลล์-ประสาทตอนหนึ่ง และขณะต่อไปก็จะมีการเสียหน้าที่อีกตอนหนึ่ง การกระตุ้นของเซลล์ประสาทที่ถูกเฉียดทำให้กล้ามเนื้อหดหรือยืดแล้วแต่ว่าส่วนนั้นมีหน้าที่อย่างไร ผลของการเฉียดคอร์-เท็กซ์อย่างเดียวแท้ ๆ ไม่ทำให้ชัก แต่จะเป็นเพียงให้มีการกระตุก (TWITCHINC) ครั้งเดียวเท่าที่การกระตุ้นได้ถูกสิ่งนั้นเฉียดถูกสมองครั้งหนึ่ง ครั้งเดียวเท่าที่การกระตุ้นได้ถูกสิ่งนั้นเฉียดถูกสมองครั้งหนึ่ง ส่วนที่จะมีการชักได้นั้นต้องเป็นผลมาจากเหตุอื่นอีก เช่นโลหิตออกและเข้าไปกดเนื้อสมอง เนื้อสมองที่ถูกกดนี้อาจเป็นพวกสถานีรอง (SUBSIDIARY CENTER) ก็ได้ การถูกกระทบกระเทือนของมันสมองเช่นถูกตีที่ศีรษะ ในขณะแรงก็มีการกระตุ้นของสมองเหมือนกันและตอนต่อไปก็มีการเสียหน้าที่เช่นเดียวกัน

สำหรับรายที่ถูกกระสุนปืนมีบาดแผลอย่างล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น ความรู้สึกจะหมดไปทันทีทันใด ความสามารถที่จะเคลื่อนส่วนของพระวรกายเช่นพระพาหา (แขน) พระ-เพลา (ขา) จะหมดไปพร้อม ๆ กัน และในขณะที่ถูกกระสุนปืนอาจสดุ้งและเกิดอาการริก ๆ ตามกล้ามเนื้อ (FIBRILLARY TWITCHING) อันเป็นผลเนื่องจากการทำงานของกล้ามเนื้อเป็นส่วน ๆ แต่พระอาการชักจะไม่มี เพราะพระอาการชักจะต้องอาศัยการทำงานของกล้ามเนื้อหลายส่วนร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยสมองเป็นผู้สั่ง เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกกระสุนปืนดังนี้แล้วสมองก็ทำหน้าที่ไม่ได้ เหตุฉะนั้นพระอาการชักย่อมจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมโดยการชักจึงไม่มีทางจะเป็นไปได้

ต่อไปนี้จะได้วินิจฉัยถึงแรงสบัดของปืน ได้ความจากพลเรือตรีวิเชียร สุตันตานนท์ว่า เมื่อเข็มแทงชะนวนกระทบแก๊บกับปลอกปืนแล้วก็จะจุดดินส่งกระสุนให้ไหม้กลายเป็นแก๊สจึงเกิดความดันเป็นเหตุให้หัวกระสุนวิ่งไปตามลำกล้อง ในระหว่างหัวกระสุนวิ่งไปตามลำกล้องนี้จะมีกำลังแรงพยายามที่จะพาลำกล้องไปข้างหน้า แต่กำลังแรงนี้มีค่าน้อยมาก ครั้นเมื่อหัว-กระสุนพ้นปากลำกล้องก็จะมีกำลังแรงผลักลำกล้องปืนให้ถอยหลังไปโดยตรง กำลังแรงผลักนี้

มีค่ามากเมื่อลำกล้องถอยหลังไปนิดหน่อยก็จะติดกระบอกปืนเลยทำให้กระบอกปืนถอยหลังไปด้วย ลำกล้องนี้เป็นเหล็กกลวงอยู่อีกชั้นหนึ่งภายในกระบอกปืน และเคลื่อนที่เข้าออกได้ภายในร่องของกระบอกปืน เมื่อลำกล้องปืนถอยหลังถึงที่สุดแล้วก็จะสลัดปลอกกระสุนปืนให้ออกไปทางขวาของตัวปืน ในทันทีนี้กระบอกปืนจะถูกแรงดันผลักไปทางซ้ายของกระบอกปืน แต่แรงผลักนี้มีค่าน้อย ดังนั้นระยะเวลาที่เกิดแรงดันทั้งหมดจึงเป็นระยะใกล้เคียงกันถ้าจะคิดแต่ตอนที่เข็มแทงชะนวนจนถึงสลัดปลอก จะมีระยะเวลาประมาณ ๑ ใน ๑๐๐๐ วินาที นับว่าใกล้กันที่สุดจนถึงผลลัพธ์เป็นแรงเดียวกันเรียกว่าแรงรวม (RESISTANT FORCE) ถึงกับคนไม่รู้เรื่องก็ว่าเกิดพร้อมกัน ถ้าสมมุติเอาปืนผูกเชือกแขวนไว้ เมื่อปืนระเบิดแล้ว กระบอกปืนจะถอยหลังและปากกระบอกจะเฉไปทางซ้ายนิดหน่อยเกือบไม่รู้สึก แรงรวมของปืนนี้ภาษาอังกฤษเรียกว่า รีคอย (RECOIL) แปลว่าแรงสะท้อนถอยหลัง ก่อนยิงปืนมักจะได้รับคำบอกเล่าว่าปืนจะถีบหรือสบัด จึงถือปืนเกร็งข้อมือไว้ ถ้าเกร็งข้อมือไว้ไม่แน่นพอก็จะสู้แรงปืนถีบหรือสบัดได้ ถ้าถือปืนเกร็งข้อมือไว้ไม่แข็งพออาจสู้แรงถีบของปืนไม่ได้ ปืนนั้นอาจกระดกหรือถอยจะมากหรือน้อยก็สุดแต่แรงเกร็งข้อมือจะสู้ได้หรือไม่ได้

แรงสะท้อนถอยหลังของพระแสงปืนของกลางนี้ พันเอกสุขุม ยั่งยืน เป็นผู้ตรวจปรากฏว่าเมื่อกระสุนปืนได้หลุดจากลำกล้องและลูกเลื่อนปืนได้ถอยหลังมาถึงช่องว่าง แก๊สของดินปืนจะออกทางช่องนั้นทำให้รู้สึกว่าปืนสบัด แต่มือผู้ยิงเองเกือบจะไม่รู้สึกว่ามีแรงสะท้อนทั้งที่ความจริงย่อมมีอยู่ เครื่องมือสำหรับวัดแรงสบัดของเรายังไม่มี คงมีแต่เครื่องมือวัดกำลังสะท้อนซึ่งทำการพิสูจน์ได้พลังงาน ๐.๖๒๔๘ เมตรกิโลกรัม หมายความว่าเมื่อมีน้ำหนัก ๑ กิโลกรัม พระแสงปืนนี้ยิงแล้วจะมีกำลังผลักน้ำหนัก ๑ กิโลกรัม ถอยหลังได้ .๖๒๔๘ เมตร หรือเท่ากับ ๖๒ เซ็นติเมตร ซึ่งผลดังนี้ผู้ยิงจะไม่รู้สึกกำลังถอยของปืนมาก เพราะผู้ยิงจะต้องใช้น้ำหนักถึง ๓ กิโลกรัมที่จะทำให้ปืนลั่นในอัตรากำลังถอย ๑ กิโลกรัม ต่อ .๖๒ เซ็นติเมตร อันกำลังถอยและกำลังสบัดของปืนนั้น เกิดขึ้นเกือบจะพร้อม ๆ กัน เมื่อไม่อาจวัดกำลังแรงสบัดก็รู้ไม่ได้ว่าอย่างไหนมีกำลังแรงกว่ากัน ดังนั้นจึงคงอาศัยแต่ความรู้สึกว่าการใช้มือยิงปืนนั้นมีลำแขนต้านทานกำลังถอยอยู่ ส่วนทางข้าง ๆ มือทั้งสองไม่มีอะไรต้าน แรงสบัดจึงน่าจะมากกว่า แต่อย่างไรเสียจะไม่เกิน ๓ กิโลกรัม ซึ่งเป็นกำลังบีบในเวลายิง การสบัดของปืนนี้จะสบัดไปทางข้างปืนด้านตรงข้ามกับช่องข้างปืนที่แก๊สออก

ตามเหตุผลที่กล่าวมานี้จะพึงเห็นแล้วว่า ลำพังแรงสะท้อนถอยหลังนั้นไม่เป็นเหตุที่จะให้ท่าทางของแขนเปลี่ยนแปลงไปได้ คงเหลือแต่แรงสะบัดซึ่งก็ได้อาศัยแต่ที่สมมุติกันขึ้นท่าทางอย่างนั้น ๆ ประกอบกับผลที่เกิดจากการสะบัดเท่าที่พันเอกสุขุม ยังยืน ได้พบจะเป็นอย่างไร

ท่าที่หนึ่ง หันปากกระบอกปืนมาตรงหน้าตัวเอง ส่วนด้ามปืนหันไปทางเท้า แล้วใช้หัวแม่มือขวาเหนี่ยวไก และใช้นิ้วชี้ขวาบีบเซฟหลัง ปืนจะลั่นได้ แต่ปืนจะไม่หลุดจากมือเพราะตัวปืนจะเหวี่ยงเข้าฝ่ามือ แรงสะบัดจะไม่ทำให้ปัดมือขวาไปถึงกับเหยียดตรง แต่อาจสะบัดมือขวาไปทางขวา และปืนอาจติดไปกับมือได้ถ้ามือนั้นไม่ได้บีบปืน ๆ อาจหลุดจากมืออยู่ทางขวามือของคน ๆ นั้นเอง

ท่าที่สอง ถ้าใช้มือขวาจับปืนหงาย เอาปากกระบอกปืนส่งตรงหน้าด้ามปืนหันไปทางศีรษะแล้วยิงโดยมือไม่มีกำลังบีบตัวปืน ๆ อาจเหวี่ยงตกไปทางซ้าย ปลอกกระสุนอาจจะต้องกระเด็นถูกฝ่ามือ ส่วนแก๊สที่ออกข้างปืนจะต้องถูกที่ข้อมือขวาเป็นรอยดำ

ท่าที่สาม ถ้าใช้มือซ้ายจับปืนโดยหันปากกระบอกปืนเข้าหน้า ด้ามปืนไปทางเท้าแล้วยิง ปืนอาจเหวี่ยงหลุดจากมือไปทางขวา โดยปลอกกระสุนและแก๊สจะไม่ถูกส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย

ท่าที่สี่ ใช้มือซ้ายจับปืนหงาย หันปากกระบอกเข้าหน้า ด้ามปืนอยู่ทางศีรษะแล้วยิง ปืนอาจสะบัดเอามือซ้ายตกเฉียงไปทางซ้าย และปืนนั้นอาจจะหลุดตกจากมือได้ ปลอกกระสุนและแก๊สจะไม่ถูกส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย

เพื่อให้ความเข้าใจดี ศาลอุทธรณ์ขอย้ำกล่าวท่าทางที่สมมุติขึ้นด้วยความคาดคะเนว่า ถ้าจะให้ได้บาดแผลอย่างพระบรมศพแล้ว จะต้องเป็นในท่าจับปืนกลับโดยใช้นิ้วหัวแม่มือเหนี่ยวไกปืน อีก ๔ นิ้ว จับที่คอด้ามปืน จรดปากกระบอกปืนตั้งที่หน้าผาก ท่านี้อาจทำได้ทั้งมือซ้ายและมือขวา เมื่อเปรียบเทียบท่านี้กับท่าทั้งสี่จะเห็นว่าใกล้เคียงกับท่าที่หนึ่งซึ่งหันปากกระบอกปืนไปทางเท้าแต่ค้านกับความจริงที่ว่า พระแสงปืนของกลางตกอยู่ข้างพระพาหาซ้าย ไม่ใช่ข้างขวา ส่วนท่าที่สาม ด้ามปืนไปทางซ้ายก็จริง แต่ต้องเป็นการใช้มือซ้าย ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ถนัดทางพระหัตถ์ข้างนั้น ทั้งโดยอาการเช่นนี้ก็จะทำให้ปืนมาอยู่ทางขวาจึงไม่ตรงกับความจริงดุจเดียวกัน สำหรับท่าที่สองกับท่าที่สี่ ด้ามปืนจะต้องหันไปทางศีรษะ

จึงจะได้ผลว่า ปืนตกอยู่ข้างซ้ายอันไม่ตรงกับท่าที่คาดว่าจะได้บาดแผลอย่างพระบรมศพ ยิ่งท่าที่สี่ต้องใช้มือซ้ายด้วยแล้ว ยิ่งเป็นไปไม่ได้ใหญ่

ตามพิจารณาตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางอาวุธปืน ปรากฏว่าขัดแย้งกับความจริงที่ปรากฏดังนี้ ขอให้เข้าใจว่า ไม่ได้เอานิติเวชวิทยาว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่มไปร่วมวินิจฉัย กระนั้นในด้านความคิดเห็นของนายแพทย์เกี่ยวกับการสะบัดของปืนก็สอดคล้องพ้องกัน นาย-แพทย์อวย เกตุสิงห์ กล่าวว่า ถ้าหากล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงถือปืนเล่นแถวพระนลาฏ แล้วนิ้วถูกไกปืนลั่นออกไปโดนพระองค์เข้า พระกรก็จะมีท่าคล้ายคลึงกับปลงพระชนม์พระองค์เอง เหตุที่ปืนลั่นนั้นย่อมมีแรงสะท้อน (RECOIL) แต่แรงสะท้อนนี้ไม่สามารถจะทำให้พระกรตกไปอยู่ข้างพระวรกายได้ หากจะสมมุติว่าแรงสะท้อนของปืนมีมากพอที่จะทำลายคาดาเวอริค-สปัสซั่มเสียได้ พระกรก็จะตกไปในท่ากางออกจากพระวรกาย ไม่ใช่เข้ามาแนบอยู่กับพระวรกาย เพราะการที่จะเข้ามาแนบพระวรกายนั้นกล้ามเนื้อสะบัดและกล้ามเนื้อหน้าอกดึงเข้ามา แต่แรงสะท้อนของปืนดันได้อย่างเดียว ดึงไม่ได้ ถ้าแรงสะท้อนของปืนไม่มีกำลังที่จะทำลายคาดาเวอ-ริคสปัสซั่มแล้ว พระกรก็จะอยู่ในท่าที่คล้ายคลึงกับท่าทางของพระกรก่อนปืนลั่น และข้อที่มีคาดาเวอริคสปัสซั่มนั้นก็ยังตึงอยู่ ส่วนตัวปืนจะคงอยู่หรือ หลุดจากมือ กล่าวโดยทั่วไปก็ต้องแล้วแต่แรงสะท้อนของปืน ตัวอย่างที่ปรากฏมาแล้วยังกำปืนอยู่ ฝ่ายนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน อธิบายว่า ถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงกำพระแสงปืนไว้ในอุ้งพระหัตถ์แล้ว จะด้วยเหตุใดก็ตามพระแสงปืนนั้นลั่นขึ้น จนกระสุนต้องพระนลาฏ เกิดบาดแผลอย่างที่เป็นอยู่นี้แล้วอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มก็ต้องมี คือพระกรที่ยกหรืองออยู่ท่าใดก็จะคงอยู่ท่านั้น พระหัตถ์ที่กำพระแสงปืนอยู่ ก็จะคงอยู่ในท่ากำ ส่วนพระแสงปืนไม่แน่ว่าจะคงอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ หรือจะหลุดกระเด็นไปจากพระหัตถ์ เพราะเมื่อปืนลั่นย่อมมีแรงสะบัด และแรงถีบเป็นธรรมดา การกำปืนอาจกำแน่นมากน้อยต่างกัน ถ้ากำไว้แน่นมากจนแรงสะบัดสบัดไม่หลุด ปืนก็คงอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ ถ้าแรงสะบัดมากกว่าปืนก็จะหลุดจากพระหัตถ์ แต่กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม นิ้วพระหัตถ์จะต้องงองุ้มเป็นลักษณะมือกำอยู่เสมอ ไม่เหยียดตรงเรียบเหมือนท่าธรรมดา และถ้าพระกรได้งออยู่ก็จะคงงอเช่นเดิม แรงสะบัดของปืนไม่อาจทำให้เปลี่ยนแปลงไปได้ อนึ่ง หากจะเกิดข้อสงสัยว่าแรงสบัดเกิดขึ้นก่อนแล้วกระสุนจึงแล่นไปต้องที่หมาย จะไม่เป็นเหตุให้พระกรที่หากจะได้งออยู่และนิ้วพระหัตถ์ที่กำอยู่นั้น ถูกแรงสะบัดของปืนพาให้เหยียดไปเสีย

ก่อนเกิดคาดาเวอริคสปัสซั่มหรือ ความข้อนี้มีคำตอบว่า แรงสะบัดจะมาก่อนกระสุนแล่นไปถึงหรือไม่ ไม่สำคัญ เพราะเมื่องอพระพาหากำปืนไว้ในพระหัตถ์นั้น เป็นคำสั่งของสมองบังคับไว้ตามระบบของประสาท ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น การบังคับยังคงอยู่เรื่อยไปจนกว่าจะสั่งเปลี่ยนแปลง หากปืนลั่นขึ้นและมีการสะบัดแรงพอที่จะให้พระกร และพระพาหาสะบัดไปบ้าง ก็จะต้องคืนกลับมาอยู่ในท่าเดิม เปรียบได้กับเวลายืนหลับตา ถืออะไรไว้ในมือ และยกมือเหยียดแขนไว้ด้วย ถึงจะไม่มีใครมาตบมือข้างนั้นให้ต่ำลง หรือปัดไปทางไหนก็ตาม แขนข้างนั้นจะสะบัดกลับคืนมาในท่าเดิมเอง หาใช่พลอยไปอยู่ในท่าใหม่ ตามที่ถูกปัดไปนั้นไม่ โดยเหตุผลดังกล่าวนี้ ความสงสัยอันพึงเกิดมีเนื่องจากแรงสะบัดของปืนว่า น่าจะทำให้ท่าทางของพระบรมศพเปลี่ยนแปลง จึงเป็นอันสิ้นไป แต่เพื่อให้ตระหนักแน่ยิ่งขึ้น ก็ต้องอาศัยอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มสนับสนุนด้วย ดังจะได้วินิจฉัยในลำดับต่อไปนี้

อันท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น ศาลอุทธรณ์ได้ฟังไว้ว่า ทรงอยู่ในท่าพระบรรทมหงายอย่างคนนอนหลับธรรมดา โดยพระกรทั้งสองข้างเหยียดทอดไปตามพระวรกาย ไม่มีลักษณะแข็งเกร็งและเปะปะอย่างใดมาตั้งแต่แรกที่เสด็จสวรรคตแล้ว แต่ก็มีข้อที่ทำให้น่าคิดอีกทางหนึ่งว่าทั้งนี้เป็นเพราะไม่มีอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มเกิดขึ้นที่ส่วนใดของพระกร หรือนิ้วพระหัตถ์ หรือพระวรกายส่วนบนแต่ประการใดหรือไฉน ก่อนที่จะพิจารณาประเด็นข้อนี้ ศาลอุทธรณ์ใคร่ที่จะขอให้ระลึกถึงการเปลี่ยนแปลงภายหลังตายดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ตามธรรมดาแล้ว พอเกิดการตายร่างกายทั้งตัวจะอ่อนทั่วไปหมด ขณะเดียวกันกรดก็จะเกิดมากขึ้นทำให้เกิดความแข็งทางแถบหน้าก่อน กระนั้นนับจากสิ้นเสียงปืนซึ่งทำให้เสด็จสวรรคตทันทีเป็นลำดับมาจนกระทั่งพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ กับหลวงนิตย์เวชวิศิษฐ์ช่วยกันเปลี่ยนฉลองพระองค์และพระสนับเพลา แม้เป็นเวลาที่กรดจะได้เกิดขึ้นถึงครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างน้อย พระวรกายก็ยังอ่อนเปียกไปหมด เมื่อช้อนพระเศียรขึ้นก็ห้อยตก เมื่อถอดนาฬิกาที่ข้อพระหัตถ์ออก พระหัตถ์ก็อ่อนห้อยตกลงเช่นกัน ทั้งนี้ไม่มีอะไรแต่สักหน่อยหนึ่งที่จะส่อให้เป็นไปว่า อาการแข็งเกร็งที่ไม่มีใครจะสามารถทำให้ผิดแผกไปได้นั้นมีเหลืออยู่ตรงพระวรกายส่วนสำคัญแห่งใดซึ่งควรแก่การที่จะเกิดมีคาดาเวอริคสปัสซั่ม

แต่ความข้อนี้มิใช่ว่าจะเป็นการสันนิษฐานโดยเด็ดขาดก็หาไม่ ยังมีทางที่ให้ต้องติดตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย แย้งอีกสถานหนึ่งว่า ถึงหากพระวรกายจะเป็นดังว่านี้ก็ตาม

ก็ยังตัดออกไม่ได้อยู่นั่นเอง เพราะการที่พระวรกายอ่อนเปียกอาจเป็นโดยเบซัลแกงเกลีย ถูกทำลายไปเสียแล้ว อาการแข็งเกร็งของคาดาเวอริคสปั่สซั่มก็ไม่อาจมีได้เช่นกัน ศาลอุทธรณ์ขอย้อนกล่าวสักเล็กน้อยว่า จริงอยู่นอกจากมอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรียถูกทำลายแล้ว ใยประสาทจากแอเรียทั้งสองไปสู่ส่วนอื่นของสมองเฉพาะอย่างยิ่งเนิฟเบอร์ก็ดี บิรามิแดล-แทร้กที่ไปสู่ไขสันหลังก็ดีอาจถูกทำลายไปด้วย แต่ใยประสาทเหล่านี้จะเสียหน้าที่ไปก็เฉพาะส่วนที่ถูกทำลายเท่านั้น ส่วนที่ดียังมีอยู่อีกทั้งไขสันหลังซึ่งเคยรับคำสั่งจากมอเตอร์แอเรียแทนที่จะหย่อนสมรรถภาพ กลับต้องปฏิบัติหน้าที่โดยพละการของธรรมชาติยิ่งขึ้น เอ็กสตราบีรามิแดลแทร้กทั้งคู่ที่ไปจากเบซัลแกงเกลียสู่ไขสันหลังนั้นก็ยังเป็นสื่อติดต่อถึงกันได้ดีอยู่ ปัญหาคงมีว่ากระสุนปืนได้ผ่านเข้าไปในเบซัลแกงเกลียทีเดียวหรือเพียงแต่เฉียดไป ข้อนี้คงได้ความว่าการที่นายแพทย์จะพิจารณาว่าสมองส่วนไหนของล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ถูกทำลายนั้น นาย-แพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ร่วมกันพิจารณามาแต่ก่อนที่จะได้ให้การต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ และต่อมาในชั้นทดสอบภายหลังอีกด้วย คงมีความเห็นสอดคล้องพ้องกันว่ากระสุนปืนได้ผ่านฟรันทัลโหลบตอนหน้าเข้าไปตอนกลางของสมองแล้วผ่านเฉียดด้านข้างเบซัลแกงเกลียซีกซ้าย ออกทางส่วนท้ายของอ็อกซีพีทัลโหลบ แต่กระสุนปืนมิได้ตัดหรือทำลายเบซัลแกงเกลีย ดังนั้นเบซัลแกงเกลียจึงยังไม่เสียทันทีคงทำหน้าที่ได้ต่อมาอีกชั่วเวลาเล็กน้อยเท่าที่มีโลหิตหล่อเลี้ยงอยู่ ประมาณราว ๑ หรือ ๒ วินาที แต่อย่างช้าก็ไม่เกิน ๕ วินาที ไม่ว่าจะตายด้วยโรคหรือเหตุอื่นใด

อันความคิดเห็นของนายแพทย์ทั้งสามดังนี้ ศาลอุทธรณ์มิอาจที่จะผ่านไปง่าย ๆ โดยมิได้พิจารณาให้ถ่องแท้ว่า ได้มีการปฏิบัติบกพร่องในหลักวิชาประการหนึ่งประการใดบ้างหรือไม่ และที่ศาลอุทธรณ์จะต้องใช้ความระวังเป็นพิเศษก็เนื่องจากมีแต่คำพยานโจทก์กล่าวอ้างแต่ข้างเดียว ทางฝ่ายจำเลยไม่สามารถที่จะหาผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญยิ่งไปกว่านี้มาสืบได้

ในการค้นคว้าหาความจริงนั้น เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องอาศัยผลที่ได้จากการเปิดพระบรมศพออกทำการชันสูตรนั่นแหละเป็นที่ตั้ง จริงอยู่ก่อนที่จะได้อัญเชิญพระบรมศพลงสู่พระบรมโกศ สมควรที่จะได้มีการชันสูตรกันไว้ตามกฎหมายซึ่งว่าด้วยการตายที่เกิดขึ้นโดยผิดธรรมชาติ แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งจะต้องเทิดทูนไว้ด้วยความเคารพสักการะ การกระทำใด ๆ ในขณะนั้นอันจะเป็นการฝืนขัดขืนต่อโบราณราชประเพณีและ

โน้มเอียงไปในทางเสื่อมแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระงับยับยั้งไว้ก่อนจนกว่าจะถึงโอกาสที่มีการบีบบังคับอย่างรุนแรงให้ต้องมีการชันสูตรพลิกพระบรมศพกัน จึงค่อยเลือกในทางเหตุผลสมควรดังนี้ ย่อมจะถือเอาเป็นข้อติฉินครหาประการใดมิได้ อันการกระทำดังว่านี้ในทางกฎหมายจะเป็นโมฆะเสียเปล่าก็หาไม่ เพราะตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕๑ มีชัดว่าในเมื่อมีการจำเป็นเมื่อพบเหตุของการตายเจ้าพนักงานผู้ทำการชันสูตรพลิกศพมีอำนาจสั่งให้ผ่าศพและแยกธาตุส่วนใด หรือจะให้ส่งทั้งศพหรือบางส่วนไปยังแพทย์ หรือพนักงานแยกธาตุของรัฐบาลก็ได้ และตามมาตรา ๑๕๓ ก็มีว่า ถ้าศพฝังไว้แล้วก็ให้ผู้ชันสูตรพลิกศพจัดให้ขุดศพขึ้นเพื่อตรวจดู ส่วนในทางแพทย์เล่าก็ได้ความว่าไม่เป็นการช้าเกินเลยที่ได้มีการชันสูตรพระบรมศพในครั้งนั้น นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ให้การไว้ตอนหนึ่งว่าการทำโพสต์มอเต็มพระบรมศพและตรวจอย่างที่ได้ทำแล้วในวันเสด็จสวรรคต ผลในรายงานก็คงไม่แตกต่างอะไรกับที่ทำเมื่อ ๑๒ วันต่อมา ทั้งนี้ถ้าไม่พูดถึงการเน่า ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเมื่อปรากฏการณ์เป็นดังนี้ จึงเป็นการชอบที่จะรับฟังผลของการชันสูตรพระบรมศพเพื่อประโยชน์แก่การที่นายแพทย์จะใช้เป็นรากฐานที่ตั้งของแผลทำการพิสูจน์ทดสอบในระยะหลังต่อมา โดยปราศจากความระแวงสงสัย

จริงอยู่การชันสูตรพระบรมศพเป็นการค้นคว้าทั่ว ๆ ไปมิได้เจาะจงต่อส่วนหนึ่งส่วนใดโดยเฉพาะ สิ่งสำคัญที่นายแพทย์ได้ตรวจพบครั้งนั้นอันมีค่าเหลือหลายก็คือลักษณะของสมองว่าตามหลักวิชาสมองของคนมีใหญ่เล็กต่างกัน และที่ตั้งส่วนต่าง ๆ ของสมองก็ผิดแผกกันไปตามส่วนใหญ่เล็กของสมอง สำหรับคนธรรมดาส่วนต่าง ๆ ของสมองจะอยู่ในตำแหน่งผิดที่ไปไม่ได้ แต่คนที่ผิดปกติเช่นคนที่เกิดมามีสมองเล็กผิดธรรมดา บางส่วนของสมองอาจจะมีอยู่เล็กมาก หรือจนเกือบจะไม่มี อาการกิริยาของคนที่สมองผิดปกตินั้นย่อมแสดงออกให้เห็นถึงภายนอกด้วย เช่น เดินปัด ๆ เป๋ ๆ เป็นต้น ส่วนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเล่าเป็นอย่างไร เมื่อนายแพทย์เปิดกระโหลกพระเศียรและยกเอาก้อนมันสมองขึ้นมาตรวจนั้นยังคงรูปร่างให้เห็นว่าเป็นสมองของคนปกติ ไม่ปรากฏความไม่ปกติที่ส่วนใดเลย ข้อเท็จจริงที่เถียงไม่ได้ตามที่เคยกล่าวมาแล้วหลายครั้ง แม้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเพิ่งทรงบรรลุนิติภาวะ แต่ก็เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงยอดเยี่ยมไปด้วยพระปรีชาสามารถเปรื่องปราดสุขุมคัมภีรภาพ มีพระราชอุปนิสัยเยือกเย็นอ่อนโยน และพระราชจริยาวัตรละมุนละม่อมสง่าผ่าเผย หากเป็นบุญของใคร

ได้เห็นใครรัก ใครได้พบได้ใกล้ใครหลง เว้นเสียจากบุคคลที่แอบแฝงเข้ามาอย่างไม่เป็นมิตรเท่านั้น ฉะนี้แล้วศาลอุทธรณ์จึงหาเหตุสงสัยไม่ได้เลยแม้แต่น้อยว่าสมองของล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะวิปริตผันแปรไปจนส่วนต่าง ๆ ของสมองเคลื่อนผิดไปจากบุคคลธรรมดา และก็ไม่มีความสงสัยอีกว่าจะไม่เป็นการเหลือวิสัยของนายแพทย์เลยในอันที่จะใช้ความคงแก่เรียนของเขาพิจารณาตำแหน่งแห่งหนที่ตั้งมันสมองของล้นเกล้าล้นกระหม่อมให้ผิดแผกแตกต่างจากความจริงไป

พลตรี วิเชียร สุตันตานนท์ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับวิชาช่างแสงและสรรพาวุธว่า ในการสร้างปืนนั้นผู้สร้างพยายามทำให้เหมือนกันทุกอย่างแม้แต่ในลำกล้อง มิฉะนั้นก็จะเอาความแน่นอนไม่ได้ ภายในลำกล้องย่อมทำเป็นเกลียวไว้ เมื่อเข็มแทงชนวนกระทบแก๊บปลอกกระสุนแล้วก็จะจุดดินส่งกระสุนให้ไหม้กลายเป็นแก๊สดันให้หัวกระสุนวิ่งไปตามเกลียวของลำกล้อง เมื่อลูกกระสุนพ้นจากปากลำกล้องแล้วลูกกระสุนที่พุ่งจะหมุนตัวโดยอาการที่มีความเร็วมากทั้งหมุนตรงออกไปด้วย ยิ่งไกลจากปากลำกล้องออกไปความหมุนตัวก็ช้าลง ลูกกระสุนจะพุ่งตรงออกไปจนพ้นระยะไปมากแล้ว อาการหมุนตัวของลูกกระสุนจะหมุนตัวกว้างขึ้นสำหรับพระแสงปืนของกลางระยะที่ใช้ยิงได้แม่นยำเพียง ๕๐๐ เมตร ถ้าพ้นจากนี้อาการหมุนตัวจะกว้างออกและไม่แม่นยำ เฉพาะหัวกระสุนล้วนจะหนักในราว ๑๔.๙ กรัม เมื่อหัวกระสุนถูกความดันออกจากปากกระบอกปืนแล้ว จะมีอัตราความเร็ว ๒๔๕ เมตรต่อ ๑ วินาที ในระยะที่หัวกระสุนพ้นจากปากกระบอกปืนไปแล้วประมาณ ๕ เซ็นติเมตร อัตราความเร็วจะยังไม่เปลี่ยน ถ้าลูกกระสุนไปกระทบสิ่งใดความหมุนตัวของกระสุนก็จะน้อยลง เมื่อได้หลักความหมุนและความเร็วดังนี้ ประกอบกับฐานแผลที่พระบรมศพจะเห็นว่าในระยะที่ปากกระบอกปืนห่างพระนลาฏไม่เกิน ๕ เซ็นติเมตรนั้น การหมุนตัวของกระสุนยังหาได้หมุนตัวกว้างขึ้นไม่ ความโตของหัวกระสุนที่ใช้แก่ปืน ยู.เอส.อาร์มี่ อย่างพระแสงปืนของกลาง ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งขอทบทวนเพื่อเปรียบเทียบอีกครั้งหนึ่งว่า ปืนชนิดนี้จากสันเกลียวบนลงมาถึงสันเกลียวล่างจะวัดได้ ๑๑.๔๓ มิลลิเมตร แต่จะต้องใช้กระสุนโตกว่าปากกระบอกปืนประมาณไม่เกินเศษ ๕ ส่วน ๑๐๐ ของมิลลิเมตร กระนั้นเมื่อกระสุนเจาะกระโหลกพระเศียรด้านหน้าคงเป็นรูเกือบกลมขนาดวัดจากขวาไปซ้าย ๑.๑ เซ็นติเมตร วัดจากบนลงล่าง ๑.๐ เซ็นติเมตร ดังนี้จะเห็นว่าความโตของหัวกระสุนและรูที่กระโหลกไร่เรี่ยกันที่สุด เพราะ

ฉะนั้นถ้าอาการหมุนตัวจะสามารถทำอันตรายได้กว้างขวางยิ่งไปกว่าความโตของกระสุนแล้ว ก็ย่อมไม่ต้องสงสัยว่ารูที่กระโหลกคงจะถูกคว้านใหญ่ขึ้นอีก ถัดไปจะได้พิจารณาถึงความเร็วที่กระสุนผ่านเข้าในสมอง ข้อนี้แม้พลตรี วิเชียร สุตันตานนท์ จะให้ความแน่นอนเนื่องจากกระสุนถูกต้านเพราะกระทบพระนลาฏไม่ได้ก็ตาม แต่คงไม่บังเกิดผลแตกต่างกันมากมายนักจากรอยเจาะที่พื้นกระโหลกพระเศียรด้านหน้า ถึงรอยทะลุออกของกระสุนด้านหลังวัดตามเส้นตรงซึ่งสมมุติเป็นวิถีกระสุนดังรูปถ่ายหมาย ๖๔ คงได้ ๑๗.๕ เซ็นติเมตร อาศัยหลักความเร็วของกระสุนที่กล่าวแล้ว การจึงเป็นว่าในระยะนี้กระสุนจะใช้เวลาผ่านเพียง .๐๐๐๗๑๔ ของ ๑ วินาทีเท่านั้น ซึ่งนับว่าเร็วอย่างที่สุด ระหว่างนี้เองความหมุนตัวของกระสุนก็ได้บรรเทาเบาบางลงเพราะความต้านของกระโหลกด้านหน้า ดังนั้นช่องทางกระสุนจึงไม่ใหญ่โตเกินกว่ากระสุน ความข้อนี้ยังมีเหตุผลที่สนับสนุนอีก คือได้ความจากนายแพทย์ อวย เกตุสิงห์ ว่ารอยร้าวของกระโหลกพระเศียรไม่ใช่เพราะแรงกระเทือนที่ลูกกระสุนบีนผ่านมันสมองเข้าไป จึงทำให้ร้าวโดยมันสมองยืดหยุ่นได้ หรือไม่ใช่เพราะแรงของแก๊สที่ตามกระสุนเข้าไปในกระโหลกพระเศียร มิฉะนั้นมันสมองจะแหลกกว่าที่เห็น มันสมองที่นายแพทย์ได้เห็นมีอย่างไร นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เบิกความว่าเมื่อเลื่อยเปิดกระโหลกพระเศียรออกยังสามารถเห็นเป็นรูปร่างสมองอยู่ เมื่อกรีดเยื่อหุ้มสมองเปิดออกเห็นมันสมองข้างใน คือคอร์เท็กส์เน่า เอามือแตะรู้สึกว่าบุ๋ม ส่วนซีกซ้ายยังทรงรูปดีอยู่ เพื่อขจัดความสงสัยศาลอุทธรณ์ใคร่จะขอให้สังเกตว่าการที่มันสมองข้างขวาเน่านั้นเป็นไปโดยธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงภายหลังสวรรคต น้ำยาที่นายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ถวายฉีดเข้าในพระบรมศพนั้น ไม่มีปริมาณเพียงพอที่จะรักษาได้ทั่วถึง เพราะตามกำหนดควรต้องฉีดถึง ๓๐๐๐ ซี.ซี. แต่คงฉีดได้เพียง ๑๐๐๐ ซี.ซี. ก็ไหลออกทางแผลที่พระนลาฏเสียจึงต้องหยุด ทั้งซีกขวานี้ก็ไม่ใช่ทางที่กระสุนผ่านเสียด้วย ตรงข้ามสมองซีกซ้ายอันเป็นวิถีที่กระสุนผ่านยังทรงรูปร่างเป็นอันดีจนนายแพทย์สุด แสงวิเชียร สามารถยกมันสมองออกจากกระโหลกมาได้รวมทั้งซีกขวาซึ่งว่าเน่าด้วย นอกจากนี้นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ยังสังเกตเห็นรูปเข้าของบีนขณะที่ยกมันสมองออกจากกระโหลกด้วยว่า ตอนที่ผ่านมันสมองนั้น รอบ ๆ รูของคอร์เท็กส์ที่ทะลุรู้สึกว่าเรียบ และคอร์เท็กส์ส่วนอื่น ๆ เป็นปกติ แม้ที่สุดเบรนสะเต็มก็ยังเป็นรูปร่างอยู่ ทั้งนี้เป็นเครื่องแสดงว่าการที่ปากกระบอกบีนอยู่ใกล้กับพระเศียรนั้นการหมุนของกระสุนมิได้มีการทำลายอย่างกว้างขวางประการใดทั้งทางสมองส่วนข้างหน้าและส่วนหลังที่ถัดจากเบซัลแกงเกลียเข้าไป

อนึ่ง ศาลอุทธรณ์ยังมีโอกาสได้ไปเห็นศพ ๆ หนึ่งซึ่งนายแพทย์ทั้งสามได้ทำการทดสอบในเวลาต่อมาภายหลังที่โรงพยาบาลศิริราชอีก ได้ความจากนายแพทย์ สงกรานต์ นิยมเสน ว่าได้เอาศพคน ๆ หนึ่งวางให้นอนหงายแล้วใช้ปืนขนาด ๑๑ มิลลิเมตรยิงที่หน้าผากให้ทะลุออกทางท้ายทอย และยิงในระยะใกล้ประมาณ ๑ หรือ ๒ เซ็นติเมตร ให้ได้แผลเหมือนกับพระบรมศพ ครั้นแล้วได้ใช้เลื่อยผ่าศีรษะศพนั้นตรงแนวแผลให้แยกออกจากกันเป็นสองซีก ซ้ายซีกหนึ่ง ขวาซีกหนึ่ง เพื่อดูว่าวิถีกระสุนแล่นผ่านส่วนใดของสมองบ้าง แล้วดองเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ศาลอุทธรณ์ได้พยายามหาความรู้จากศพนี้เช่นเดียวกับที่ศาลอาญาเคยทำมาแล้วจากนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญพยานโจทก์เท่าที่สืบกันมาและพยายามพิเคราะห์วิถีกระสุนโดยถี่ถ้วน ถึงแม้จะเป็นเวลาล่วงมาตั้ง ๒ ปีเศษแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่ศพนั้นรู้สึกว่านอกจากจะมีขึ้นรุ่งริ่งอยู่ข้างวิถีกระสุนในขณะที่ลอยกระเพื่อมอยู่ในน้ำยาที่ดอง ลำพังวิถีกระสุนก็ยังเป็นทางเห็นได้ชัดเป็นเส้นตรงมีขนาดไม่โตมากนัก ถึงกับจะทำให้สงสัยไปว่ากระสุนปืนได้หมุนตัวคว้านไปด้วย หากจะมีการโต้แย้งว่ากระโหลกพระเศียรด้านหลังเป็นรอยกระสุนออกโตมากอีกทั้งด้านหลังของมันสมองก็เป็นแผลใหญ่เนื้อมันสมองหายไปจะให้เข้าใจว่ากระไร ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์ได้อาศัยคำให้การของพลตรีวิเชียร สุตันตานนท์ ประกอบกับนายแพทย์สุดแสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน เป็นหลักให้เกิดความเห็นว่า ชั้นแรกที่กระสุนเจาะกระโหลกพระเศียรนั้น ได้ถูกต้านอย่างหนักมาครั้งหนึ่งถึงกับพื้นกระโหลกด้านในบริเวณนั้นร้าว ซึ่งทำให้กระสุนต้องลดทั้งความเร็วและแรงลง ครั้นเมื่อผ่านสมองส่วนต่าง ๆ ไปถึงกระโหลกด้านหลังที่ประกอบด้วยกระดูกหนาจึงได้มีการต้านทานอีกครั้งหนึ่งอย่างมาก ทำให้เกิดกำลังผลักดันอย่างแรงจนกระดูกแตกออกเป็นชิ้น ๆ (FRAGMENT) แล้วจึงโป่งออกข้างนอกจนเห็นได้ถนัดชัดเจนดังรูปพระบรมศพหมาย ๖๐ และ ๖๓ เพราะฉะนั้นก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่การแยกแยะของกระดูกกระโหลกด้านนอกจะทำให้เกิดรอยทั้งความยาวและความกว้างขณะที่กระสุนต่อสู้กับกระโหลกเพื่อหาทางออกนั้นเอง ย่อมทำให้กระสุนเกิดการหมุนอย่างกว้างเป็นผลทำให้สมองด้านหลังเป็นแผลใหญ่ซึ่งถึงแม้ในรายงานจะไม่สู้ชัดนัก นายแพทย์ ๒ นายก็ได้ใช้ความพินิจพิเคราะห์ไว้อย่างถี่ถ้วน และนายแพทย์ สงกรานต์ นิยมเสน ได้อธิบายประกอบว่าตามที่ปรากฏในรายงานว่า เนื้อสมองหายไปเป็นแผลใหญ่นั้น มีลักษณะกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๕ มิลลิเมตร และนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ว่าแผลใหญ่นี้เป็นอยู่เฉพาะทางส่วนผิวเท่านั้น แต่รูของคอร์เท็กส์ที่ทะลุเรียบ ดังนี้เป็นเครื่องส่อแสดงว่า ถ้าแผล

สมองหลังนี้เกิดเพราะการหมุนตัวอย่างกว้างของกระสุนแล้ว รูทะลุจะเรียบเช่นนั้นไม่ได้และคงใหญ่โตกว่าที่ได้ความ ทั้งตำแหน่งก็ใกล้ชิดกับมิดเบรนอันมีเร็ดนูเคลียกับซับสะแตนเชียในกราเป็นส่วนประกอบ แต่มิดเบรนก็ยังทรงรูปร่างดีอยู่ดังประจักษ์ในวันทำการชันสูตรพระบรมศพ หาไม่แล้วคงถูกความหมุนของกระสุนทำลายย่อยยับไปด้วย

อาศัยเหตุผลดังกล่าวมาตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยขอให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาถึงการหมุนตัว จึงสรุปได้ว่ามิได้หมุนทำลายกว้างขวางยิ่งไปกว่านายแพทย์พยานโจทก์ให้การไว้อย่างใดเลย

อะไรเล่าที่นายแพทย์ให้การไว้ ศาลอุทธรณ์ก็ได้กล่าวแล้วว่า กระสุนปืนได้ผ่านเฉียดด้านข้างของเบซัลแกงเกลียซีกซ้ายไปเท่านั้น หาได้ตัดหรือทำลายเบซัลแกงเกลียไม่จริงอยู่ ในการชันสูตรพระบรมศพนายแพทย์ไม่มีโอกาสจะกระทำแก่พระบรมศพให้หนักหนาและกว้างขวางยิ่งกว่าที่ปรากฏมาแล้ว แต่ก็ได้ช่วยกันใช้ความคงแก่เรียน ความคิด และความสังเกตโดยถ้วนถี่บันทึกรายงานไว้อย่างละเอียดลออทุกแง่ทุกมุมจนสามารถที่จะทำการทดสอบได้ผลเป็นที่พอใจของนายแพทย์ และเพียงพอที่จะมาให้ข้อเท็จจริงนั้นประจักษ์ในการพิจารณาของศาลด้วย

การทดสอบของนายแพทย์จะควรรับเชื่อฟังได้หรือไม่นั้น ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้บ้างข้างต้นแล้ว ณ ที่นี้ใคร่จะขอเพิ่มเติมอีกว่า ฐานแผลที่ได้จากการทดลองยิงศพในอาการต่าง ๆ นั้นได้แสดงตัวประกอบวิจารณญาณของนายแพทย์ทำให้มั่นใจยิ่งขึ้นหลายประการ เป็นต้นว่ารอยแผลฉีกที่พระนลาฏก็เป็นผลที่จะต้องเนื่องมาจากปากกระบอกปืนอยู่ชิดกับผิวหนังเหมือนกับการทดลองยิงศพ และตรงกับที่นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ได้ศึกษามาจากเยอรมันด้วย กล่าวคือเมื่อมีการยิงปืนดินปืนในกระสุนก็จะระเบิดออกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี โดยดินปืนกลายเป็นธาตุถ่านหรือที่เรียกว่าเขม่า แล้วพ่นออกจากปากกระบอกทันที ดินปืนบางส่วนที่ไม่ทันเปลี่ยนแปลงอาจมีเหลืออยู่บ้างเล็กน้อยก็พลอยพ่นออกไปพร้อมกับเขม่าด้วย ฉะนั้น ถ้าปากกระบอกปืนอยู่ในระยะใกล้ซึ่งตามหลักบอกไว้เป็นการทั่ว ๆ ไปว่าไม่เกิน ๖ นิ้วฟุต เขม่าและเศษดินปืนที่พ่นออกจากปากกระบอกจะไปติดอยู่กับผิวหนังที่เกิดแผลนั้นได้ ส่วนที่ไม่ติดอยู่กับผิวหนังนี้หากจะเช็ดก็ออกได้ แต่ส่วนที่ฝังลึกลงไปในผิวหนังเช็ดหาออกไม่ เปรียบได้เช่นเดียวกับรอยสัก นอกจากเกิดธาตุถ่านแล้วยังเกิดแก๊สขึ้นเป็น

ปริมาณมากมาย แก๊สมีแรงดันมากได้ดันออกไปพร้อมกับเขม่า ถ้าปากกระบอกปืนอยู่ใกล้กับผิวหนังในระยะไม่เกิน ๖ นิ้วฟุตแรงดันก็จะไปถึงได้ แล้วแรงดันของแก๊สจะทำให้ผิวหนังตรงที่กระสุนเจาะเข้าไปแตกแยกออกเป็นแฉกดังแผลในรายพระบรมศพ ถ้าปากกระบอกปืนอยู่ห่างออกไปมากจนแรงดันของแก๊สไปไม่ถึงแผลก็จะเป็นรูกลมตามที่ถูกกระสุนเจาะเข้าไปเท่านั้น ผิวหนังตามขอบรูกลมหาแตกแยกออกเป็นแฉกไม่ อีกประการหนึ่งจากการทดลองยิงศพก็ปรากฏผลว่าไม่ว่ายิงศพใดในระยะใด ถ้าไม่เกิน ๕ เซ็นติเมตรแล้วได้รูปแผลเหมือนกันหมด และยิ่งเป็นระยะที่ใกล้เคียงกับพระบรมศพแล้ว ไม่ว่ารอยกระสุนเข้ารอยกระสุนออกและรอยร้าวทั้งพื้นนอกและพื้นในของกระโหลกก็ละม้ายเหมือนกับพระบรมศพอย่างที่สุด

เมื่อผลจากการทดสอบเป็นที่น่าเลื่อมใสฉะนี้ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร จึงได้เลือกกระโหลกของศพชายหมายเลข ๗๓๙ ซึ่งยิงทดลองเป็นศพที่ ๑ และได้ลักษณะบาดแผลที่ผิวหนังกับที่กระโหลกคล้ายคลึงกับพระบรมศพอีกทั้งยังเป็นศพที่สรรแล้วว่ามีอายุและเพศใกล้เคียงกับล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่สุดมาใช้เป็นเครื่องมือทดลองคือ เปิดกระโหลกตอนบนของรูกระสุนเจาะทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เอามันสมองออกเมื่อได้ล้างกระโหลกแล้วจึงเอามันสมองของคนอีกชุดหนึ่งใส่เข้าไปในกระโหลก เอาแท่งแก้วแยงลงไปในรูกระโหลกด้านหน้าเข้าในมันสมองให้เป็นแนวไปทะลุออกด้านหลังให้ได้ตำแหน่งเดียวกับแผลของพระบรมศพ ช่องที่แท่งแก้วแล่นเข้าไปนั้น หมายถึงวิถีกระสุนที่แล่นผ่านเข้าไป แล้วจึงผ่าก้อนสมองแบ่งตรงกลางออกเป็นสองซีก คือทางข้างหน้าซีกหนึ่ง ข้างหลังซีกหนึ่ง ดังนี้จึงเห็นว่าแท่งแก้วนั้นได้แยงไปถูกส่วนใดของสมองบ้าง โดยความรู้ในทางแพทย์มันสมองย่อมแสดงตัวเองว่าตรงไหนอยู่เหนือคิ้วและตรงไหนเป็นท้ายทอย

ในการชันสูตรพระบรมศพนั้น นายแพทย์ได้ตำแหน่งกระสุนเข้าสมองด้านหน้าว่าใต้จะงอยของมันสมองด้านหน้าผากตรงกับรูของกระโหลกตรงตำแหน่งต่ำกว่าปลายของฟรันทัล-โหลบประมาณ ๑ เซ็นติเมตร แล้วทแยงลงจากซ้ายไปขวาส่วนด้านหลัง ถึงแม้ที่ผิวสมองจะเป็นแผลอันทำให้เห็นรูออกเลือนไปก็ยังมีที่หมาย โดยอาศัยรูที่กระโหลกว่าเยื้องจากรูแผลด้านหน้าไปทางข้างขวาเล็กน้อยจนแลดูตามหมุดที่หยั่งเกือบเป็นแนวตรง ถัดจากสันของกระดูกฟรันทัลถึงขอบขวาของรูมีระยะ ๑๑ เซ็นติเมตร วัดจากปุ่มท้ายทอยด้านในถึงขอบขวาของรูหลัง ๑.๐ เซ็นติเมตร ก็เมื่อการศึกษาวิชาแพทย์จะต้องรู้ถึงส่วนต่าง ๆ ของสมองว่าส่วนใดตั้งอยู่

ตรงไหน เฉพาะอย่างยิ่งการทดสอบในระยะต่อมาได้เกิดจากการร่วมมือของนายแพทย์ชั้นอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษในทางนี้ และนายแพทย์ทั้งสามนั้นก็ได้มาอธิบายยืนยันความมั่นใจของเขาอยู่ ศาลอุทธรณ์จึงไม่เห็นเหตุอันใดที่จะยังให้เกิดความสงสัยในเมื่อจุดที่หมายมีอยู่แจ้งชัดเช่นนี้ ฉะนั้นการที่นายแพทย์จะใช้ความสามารถชี้ว่ากระสุนแล่นทะลุเข้าตรงนี้ไปออกตรงนั้นและผ่านส่วนใดของสมองไปบ้างจึงเป็นข้อที่ควรยอมรับนับถือ

การพิสูจน์ทำนองนี้ก็ด้วยประสงค์จะทราบว่ากระสุนปืนได้แล่นเข้าไปทำลายเบซัล-แกงเกลียหรือไม่ นายแพทย์จึงได้พยายามทำการทดสอบในวาระต่างกันโดยใช้มันสมองคนที่ดองไว้ถึง ๑๐ ศพ ผลที่ได้รับจากการทดสอบทุกครั้งนายแพทย์ยืนยันว่าแนววิถีกระสุนเป็นแต่เฉียดเบซัลแกงเกลียไป และที่ทำให้เป็นหลักฐานมั่นคงยิ่งขึ้นก็จะเห็นได้จากการทดสอบครั้งหลังสุดที่ได้ยิงศพแล้วผ่าศีรษะออกเป็นสองซีกดองไว้ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ยังได้นำก้อนมันสมองซึ่งดองไว้อีก ๔ ก้อนมาแสดงให้ศาลอาญาดูต่อหน้าคู่ความโดยเอาแท่งแก้วที่มีลักษณะและขนาดเดียวกับที่ใช้ในการทดสอบแยงเข้าในมันสมองจากตำแหน่งด้านหน้าไปออกด้านหลังให้ตรงกับตำแหน่งในพระบรมศพ แล้วใช้มีดผ่าก้อนมันสมองออกเป็น ๒ ซีก และชี้ให้ศาลอาญาดูว่าบริเวณเบซัลแกงเกลียนั้นสามารถมองเห็นได้ถนัดถนี่ แต่แท่งแก้วมิได้ผ่านเข้าถูกเบซัลแกงเกลียเลย วิธีทดสอบดังนี้เป็นที่น่าเลื่อมใสมิใช่น้อย

แต่แท่งแก้วนั้นเองกลับเป็นเหตุให้ศาลอาญาตั้งเป็นแง่กังขาขึ้นมา ด้วยว่าเส้นผ่าศูนย์กลางของแท่งแก้วนั้นวัดได้เพียง ๖ มิลลิเมตร ส่วนกระสุนปืนมีขนาดถึง ๑๑ มิลลิเมตร แท่งแก้วจึงเล็กกว่ากระสุน ๕ มิลลิเมตร ช่องก็ย่อมเล็กกว่ากันเป็นธรรมดา ดังนั้นจึงไม่แน่ว่าช่องที่เกิดจากแท่งแก้วแยงเข้าไปจะเหมือนกับช่องที่เกิดจากกระสุนปืนแล่นเข้าไปในรายพระ-บรมศพ

การที่ศาลอุทธรณ์หยิบยกเอาตำแหน่งแห่งหนของมันสมองส่วนต่าง ๆ มากล่าวไว้ข้างต้นก็เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจดีในอันที่จะวินิจฉัยว่ามีเหตุอะไรบ้างหรือไม่ ที่จะขจัดปัดเป่าข้อกังขาของศาลอาญาให้สิ้นไป ก่อนอื่นขอให้สังเกตลักษณะการแบ่งแยกของมันสมองว่ามีอยู่ ๒ ซีก แต่ละซีกย่อมมีส่วนประกอบต่าง ๆ ละม้ายคล้ายคลึง เฉพาะอย่างยิ่งเบซัลแกงเกลียก็มีอยู่ทั้งในซีกข้างขวาและซีกข้างซ้าย ตามความเห็นของนายแพทย์ที่ได้จากตำแหน่งแผลในพระ-

บรมศพประกอบกับการทดสอบเป็นอันแน่นอนว่ากระสุนปืนมิได้กล้ำกลายเบซัลแกงเกลียซีกข้างขวาเลย เพราะฉะนั้นซีกขวาจึงอยู่ในสมรรถภาพที่สมบูรณ์แน่นอนว่าจะสามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ไม่หยุดยั้ง ภายหลังที่มอเตอร์แอเรียและซับเปรสเซอร์แอเรีย ได้ถูกทำลายไปแล้ว ระยะนั้นก็คือตลอดเวลาที่โลหิตยังมีไปหล่อเลี้ยง ซึ่งมิใช่ว่าจะเป็นในปัจจุบันทันทีพร้อมกับแอเรียทั้งสอง ได้ความจากนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ว่าบาดแผลอย่างของล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นโลหิตยังอาจฉีดไปเลี้ยงร่างกายได้อีกประมาณ ๑ นาทีหลังจากได้รับบาดแผลแล้ว การที่จับถูกชีพจรส่วนใดยังเต้นอยู่ก็หมายถึงว่าหัวใจยังทำงานและโลหิตยังฉีดไปเลี้ยงร่างกายส่วนนั้น ทั้งนี้ได้คำสนับสนุนจากนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ว่าเมื่อคอร์เท็กส์ทำงานไม่ได้ตามหน้าที่ดังล้นเกล้าล้น-กระหม่อมแล้วจะหมดความรู้สึกลงในทันทีทันใดที่ต้องบาดเจ็บนั้น คือร่างกายจะเคลื่อนไหวอย่างใดต่อไปไม่ได้ ส่วนการหายใจอาจมีต่อมาอีกเฮือกหนึ่ง ถ้าขณะต้องบาดเจ็บกำลังหายใจเข้า พอหมดความรู้สึกลงลมที่หายใจเข้าไปก็ย่อมทำให้หายใจออกมาอีกเฮือกหนึ่ง แต่ถ้าต้องบาดเจ็บในขณะกำลังหายใจออกแล้วจะไม่มีการหายใจต่อไปอีกได้เลย การตายอย่างนี้หัวใจอาจจะเต้นต่อมาอีกประมาณครึ่งนาทีหรือกว่าไปอีกเล็กน้อยก็ได้ เพราะเป็นการตายจากสมอง ส่วนหัวใจเป็นกล้ามเนื้ออิสระไม่อยู่ในบังคับของสมอง เมื่อยังมีโลหิตหล่อเลี้ยงอยู่ก็จะเต้นต่อไปหมดโลหิตหล่อเลี้ยงเมื่อใดก็หยุดเต้น ส่วนนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ถึงจะไม่ยืนยันในเรื่องเวลาก็คล้อยตามกันไปว่า บุคคลที่ได้รับบาดแผลอย่างล้นเกล้าล้นกระหม่อม จะไม่สามารถรับความรู้สึกหรือทำการเคลื่อนไหวต่อไปได้ เพราะคอร์เท็กส์ซึ่งมีหน้าที่รับความรู้สึกและไปบังคับส่วนของร่างกายให้มีความเคลื่อนไหวนั้นได้เสียไป แต่ยังอาจหายใจต่อไปได้อีกประเดี๋ยวหนึ่งเพราะศูนย์กลางของการหายใจซึ่งอยู่ที่เม็ดดูล่าไม่ได้ถูกทำลาย หัวใจและชีพจรก็อาจอยู่ต่อไปได้อีกแต่จะนานเท่าใดไม่ยืนยัน คำให้การนายแพทย์ทั้งสามดังนี้ ทำให้ศาลอุทธรณ์มั่นใจยิ่งว่าเบซัล-แกงเกลียซีกขวาไม่ได้หยุดทำงานตามหน้าที่พร้อมกับคอร์เท็กส์ การที่เบซัลแกงเกลียซีกขวายังสามารถทำหน้าที่ภายหลังต่อมาอีกนั้น เป็นการช่วยทำแทนมอเตอร์แอเรียให้กล้ามเนื้อหดหรือคงอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับขณะเสด็จสวรรคตอย่างเข้มแข็ง

ลำดับถัดไปลองพิจารณาเบซัลแกงเกลียซีกซ้ายบ้าง จริงอยู่ถ้าในการทดสอบได้ใช้แท่งแก้วที่มีขนาดโตขนาดเดียวกับกระสุนปืน และถ้าแท่งแก้วนั้นคงแสดงวิถีว่าเพียงเฉียดเบซัลแกงเกลีย ก็จะเป็นผลที่แน่นอนว่าซีกซ้ายนี้คงมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับซีกขวา ความจริง

นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน มิได้มีความเห็นขัดแย้งกันเลย คงกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่ากระสุนปืนมิได้ตัดหรือทำลายเบซัลแกงเกลียของล้นเกล้าล้นกระหม่อม เป็นแต่เฉียดไป โดยเฉพาะนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน อธิบายต่อไปว่าการที่กระสุนแล่นเฉียดเช่นนี้ไม่ถึงทำให้เสียหรืออย่างจะเสียก็นิดหน่อย ส่วนซีกขวายังคงเป็นปกติดีอยู่ คราวนี้ลองพิจารณาต่อไปอีกคั่นหนึ่งตามที่นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน กล่าวว่าถึงอย่างจะเสียก็นิดหน่อยว่าจะส่งผลให้เป็นไปในสถานใด ความข้อนี้ขอให้สังเกตว่านายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ว่าซีกซ้ายนี้มิได้เสียไปทีเดียว แต่ถ้าไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้ลงไปแล้วก็จะปิดทางสงสัยเสียมิได้สนิท ศาลอุทธรณ์ได้อาศัยภาพหมาย ๑๒๕ ซึ่งนายแพทย์สุด แสงวิเชียร จำลองไว้ประกอบความคิดเห็นว่าตำแหน่งที่กระสุนปืนเฉียดคือแลนติคูล่านูเคลียสเฉพาะส่วนน้อยของตอนที่ปูตาเมนและโกลบัสพัลลิดัสติดต่อกันแต่ห่างจากคอเดทนูเคลียส ความสำคัญส่วนต่าง ๆ ของเบซัลแกงเกลียเหล่านี้มีความยิ่งหย่อนกว่ากันอย่างไร ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะฉะนั้นลำพังเบซัลแกงเกลียซีกซ้ายในส่วนที่สำคัญ คือคอเดทนูเคลียสย่อมไม่เสียและอย่างมากที่สุด ก็จะมีความระคายเคืองบ้างเท่านั้น

หลักฐานต่าง ๆ ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้อ้างอิงถึงนี้จะเห็นว่าเบซัลแกงเกลีย ทั้งสองซีกมิได้ถูกทำลายเลย แม้ถึงว่าจะยอมให้อย่างมากอีกสักขั้นหนึ่งว่าเบซัลแกงเกลียซีกซ้ายถูกระคายเคือง แต่ก็มิใช่ว่าเป็นการเสียสมรรถภาพเลยทีเดียว ทั้งปรากฏชัดต่อไปว่าเบซัลแกงเกลียซีกขวาก็ยังดีอยู่ อนึ่ง เบซัลแกงเกลียทั้งสองซีกนี้ศาลอุทธรณ์ได้ยกคำของนายแพทย์กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าต่างมิได้แบ่งหน้าที่กันอย่างมอเตอร์แอเรีย แต่ได้ร่วมทำการช่วยเหลือกันและกันเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้นนายแพทย์จึงกล้ายืนยันต้องกันว่า ลำพังเบซัลแกงเกลียซีกขวาเท่านั้นก็ยังสามารถช่วยปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตลอดไปแทนเบซัลแกงเกลียซีกซ้ายอีกด้วย นอกจากนี้แล้วยังได้ความจากนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน เอ๊กสิตราปีรามิเดลแทร้ก ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อระหว่างเบซัลแกงเกลียกับไขสันหลังก็ไม่ได้ถูกทำลาย ฝ่ายนายแพทย์สุด แสงวิเชียร อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางกายวิภาคก็ได้ยืนยันว่าส่วนต่าง ๆ ของสมองซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการหายใจก็ดี ซึ่งทำหน้าที่สั่งให้ประสานงานทรงอยู่ก็ดี อันอยู่ในจำพวกที่ต่ำกว่าเบซัลแกงเกลียลงไปเป็นต้นว่าเม็ดดูล่า ซึ่งอยู่ในส่วนของไขสันหลังตอนใกล้ต้นคอเดทนูเคลียส และซับสะแตนเชียไนกรา ซึ่งอยู่ในมิดเบรน กับเว็นตรัลธัลลามัส (VENTRAL THALAMUS) เหล่านี้ก็มิได้ถูกทำลายเช่นเดียวกัน

อาศัยเหตุผลนานาประการดังได้วินิจฉัยมานี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าคดีมีเหตุมั่นเหมาะเป็นอย่างยิ่งที่จะส่อแสดงถึงผลอันเพียงพอที่จะขจัดข้อกังขาใด ๆ ดังศาลอาญายกขึ้นอ้างไว้ได้ทั้งสิ้น ศาลอุทธรณ์เชื่อโดยปราศจากวิมุติสงสัยว่าถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงกระทำแก่พระองค์เองไม่ว่าจะในทางตั้งใจปลงพระชนม์พระองค์เองหรืออุบัติเหตุ อาการแข็งเกร็งของคาดาเวอริคสบ์สซั่มก็จะต้องมีอยู่ที่กล้ามเนื้อ พระกร พระหัตถ์ และข้อต่าง ๆ ทั้งสองข้างหรือข้างหนึ่งข้างใดเป็นแน่แท้ เพราะนายแพทย์สุด แสงวิเชียร เบิกความไว้ตอนหนึ่งว่า สำหรับคนที่นอนหงายอยู่ หากจะยกแขนขึ้นต้องใช้กล้ามเนื้อที่หัวไหล่ ถ้าจะใช้แขนท่อนล่างต้องใช้กล้ามเนื้อที่ข้อศอก ถ้าจะกำมือต้องใช้กล้ามเนื้อที่เคลื่อนข้อมือ และข้อนิ้ว และนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน อธิบายว่าสิ่งที่ทำให้ร่างกายของมนุษย์เคลื่อนไหวตามคำสั่งของระบบประสาทคือกล้ามเนื้อ การงอแขนแข็งเกร็งนั้นจะอยู่ได้เพราะกล้ามเนื้อทำหน้าที่ ไม่ใช่เพราะกระดูกหรือเอ็น ถ้าเกิดตายโดยทันทีอาการเกร็งของกล้ามเนื้อที่มีอยู่แล้วจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น เพราะการทำงานของเบซัลแกงเกลียหนักและรุนแรงยิ่งกว่าคอร์เท็กส์ และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ย้ำว่าเฉพาะกรณีของล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น เมื่อถูกปืนก็จะมีการสะดุ้งเฮือก ทั้งนี้เกิดขึ้นโดยระบบประสาทกลางถูกกระตุ้นด้วยลูกกระสุนแล่นเข้าไปในสมอง การสะดุ้งเช่นว่าไม่ทำให้คาดาเวอริคสบ์สซั่มเปลี่ยนแปลง ตรงข้ามกลับจะทำให้มากขึ้น เพราะการกระตุ้นนี้ไปบวกกับคำสั่งเดิมที่มีอยู่แล้ว ถ้ากำลังกำของอะไรอยู่ก็จะกำแน่นขึ้น

ในชั้นพิจารณาของศาลอาญา พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ เบิกความว่าได้เห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหงายพระเศียรหนุนพระเขนยเหมือนคนนอนหลับ มีผ้าดอกคลุมพระองค์ตั้งแต่พระอุระตลอดลงไปจนถึงข้อพระบาท พระกรทั้งสองข้างเหยียดทอดทับผ้านั้น นิ้วพระหัตถ์แบอยู่ตามธรรมดาทั้งสองข้าง พระบาททั้งสองข้างเหยียดตั้งติดกันพระโอษฐ์ปิด และไม่มีส่วนใดของพระพักตร์ผิดปกติ ฉลองพระเนตรที่เคยทรงโดยสายพระเนตรสั้นก็มิได้ทรง มีปืนวางอยู่บนพระที่ข้างพระกรข้างซ้ายตรงระดับข้อพับ ปืนห่างพระกรสัก ๑ นิ้วมือ ปากกระบอกหันไปทางพระบาท เนื่องจากคำให้การดังนี้ ศาลอาญาจึงให้เสมียนนอนทำท่าโดยให้พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จัดให้เหมือนท่าพระบรมศพตามที่ได้เห็น แล้วเจ้าหน้าที่ได้ถ่ายภาพติดสำนวนไว้รวม ๖ รูป ศาลหมายอักษร ก. ข. ข. ค. ค. ฆ. เหตุเพราะรูปเหล่านี้เอง ประกอบกับวิชาแพทย์เรื่องคาดาเวอริคสบ์สซั่ม จึงเกิดความฉงนสนเท่ห์ขึ้นว่า

ขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกกระสุนปืนนั้นกำลังทรงตื่นอยู่หรือไฉน ด้วยว่าถ้าขณะนั้นทรงตื่นอยู่ไซร้ผู้ใดอื่นที่จะทะนงองอาจเข้าทำการประทุษร้ายต่อพระองค์ซึ่งหน้านั้นออกจะเป็นการเหลือวิสัย เพราะเพียงแต่เข้าใกล้ถึงในห้องพระบรรทมเท่านั้นเรื่องก็คงแตกเสียแล้ว ไหนเลยจะทรงยอมพระองค์ให้เป็นเป้าง่าย ๆ ยิ่งความข้อนี้เกิดจากคำถามค้านของฝ่ายจำเลยด้วยก็เป็นธรรมดาที่ฝ่ายจำเลยย่อมต้องหวังผลในทางคดีอยู่ ดังนั้นศาลอุทธรณ์จึงไม่อาจที่จะผ่านไปเสียได้

เรื่องเป็นดังนี้คือ ทนายจำเลยได้ขอให้นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ดูรูปหมาย ค. และ ฆ. แล้วจึงให้การว่าถ้าคนตายใหม่ ๆ ไม่เกินครึ่งชั่วโมงและมีรูปเท้าอย่างนี้ ทั้งจับดูข้อแข็งเคลื่อนไหวไม่ได้แล้ว ก็ต้องเห็นว่ามีลักษณะของคาดาเวอริคสปัสซั่มที่เท้า แสดงว่าขณะก่อนตายนั้นผู้ตายได้ตั้งใจงอเท้า สมมุติว่าถ้าข้อพระบาทมีคาดาเวอริคสปัสซั่มแล้ว ก็สันนิษฐานว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกกระสุนปืนขณะทรงตื่นหรืออาจจะทรงเคลิ้ม ๆ อยู่

ศาลอุทธรณ์ขอให้ระลึกความข้อหนึ่งว่า นายแพทย์คนเดียวกันนี้ได้เบิกความไว้ว่าการเคลื่อนไหวร่างกายในเวลาหลับนั้นไม่มีคาดาเวอริคสปัสซั่ม เพราะไม่ได้เป็นไปตามบังคับของจิตใจ เหตุประกอบสำคัญที่จะให้มีคาดาเวอริคสปัสซั่ม คือความเคร่งเครียดของอารมณ์มีจิตใจแน่วแน่ในการที่จะทำอะไร เมื่อเอาความข้อนี้ไปประกอบกับคำให้การนายแพทย์อวย เกตุสิงห์แล้วก็จะดูเป็นการเหมาะสมว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้ทรงบรรทมหลับ

เพื่อคลี่คลายปัญหาข้อนี้ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์อธิบายว่า การที่คนนอนหงายเหยียดเท้าและยกเท้าตั้งขึ้นนั้นเป็นการเกร็งกล้ามเนื้อที่ข้อเท้า หากงีบหลับลงเมื่อใดฝ่าเท้าก็จะตกไปทางด้านข้าง พร้อมกันมุมตรงข้อเท้าจะกว้างออกไปด้วย คือตกห้อยตรงไปทางปลายเท้าในขณะเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพราะเวลาหลับกล้ามเนื้อได้คลายตัวตามธรรมชาติ แล้วก็ตกลงตามกฎแห่งความดึงดูดของโลก ส่วนจะตกลงข้างใดย่อมเป็นไปในท่าที่ถนัดของร่างกาย โดยนัยนี้ฝ่าเท้าที่ตั้งอยู่ก่อนหลับมักจะตกไปข้างนอกไม่ตกเข้าข้างใน แต่ถ้าเป็นการนอนหงายราบตามธรรมดาแล้วปลายเท้าจะหลุบลงไปทางปลายนิดหน่อย เพราะกล้ามเนื้อที่น่องมีแรงมากกว่าทางด้านหน้า ทั้งนี้ต้องแล้วแต่ความเคยชินที่ถนัด เพราะกระดูกสันหลังยังควบคุมกล้ามเนื้ออยู่เมื่อหลับปลายเท้าจะหลุบงุ้มลงไปนิดหน่อยเนื่องจากกล้ามเนื้อยังตึง ส่วนปลายเท้าเอียงออกเหลือเข้าได้นิดหน่อยเพราะกระดูกที่ตะโพกคุมไว้ ซึ่งต้องแล้วแต่ความเคยชินดุจเดียวกัน

นายแพทย์สุด แสงวิเชียร กล่าวเสริมว่าถ้านอนหงายเหยียดเท้าอย่างสบายปลายเท้าจะเอียงลงไปข้างหน้าราว ๑๕ ดีกรี ถ้าแบะขาออกปลายเท้าก็ควรเอียงแบะไปข้างนอกทั้งสองข้าง ถ้าหลับจะไม่โอนงุ้มลงอีก

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์รูปทั้ง ๖ แล้ว รู้สึกว่าการตัดสินอาการเบื้องเท้าของรูปออกจะเป็นการยากลำบากมาก เพราะได้ทำการถ่ายรูปในมุมต่าง ๆ กัน ที่เห็นส่วนเท้าไปก็เฉพาะหมาย ข.ค.ฆ. ว่ามีลักษณะ ซึ่งก็เป็นธรรมดาของการนอนหงาย รูปหมาย ฆ. จะเห็นแต่เท้าข้างซ้าย ส่วนข้างขวาไม่ได้มุมเหมาะจึงกลืนหายไปแลไม่เห็น รูปหมาย ค. ดูประหนึ่งว่าเท้าทั้งสองน่าจะตั้งติดกัน แต่ที่ส้นก็เห็นไม่ถนัดอีกเพราะผ้าคลุมปิดอยู่ตรงส้นเท้าซ้ายเป็นส่วนมาก จึงไม่อาจคะเนได้ว่าส้นเท้าทั้งสองชิดหรือห่างกันอย่างไร การถ่ายรูปโดยมุมเดียวกันนี้เห็นเหมือนกับว่าปลายเท้าก็ติดกัน นายแพทย์อวย เกตุสิงห์จึงรู้สึกว่าเป็นอาการที่ผืน เพราะตามปกติแล้วจะไม่เป็นเช่นนั้น แต่มิใช่ว่าจะล้มแบะหลุบไปอย่างมากมาย แม้แต่มนุษย์ที่ปราศจากวิญญาณก็มิได้เป็นเช่นนี้ ซึ่งศาลอุทธรณ์ก็มีโอกาสได้เห็นโครงกระดูกของคนที่โรงพยาบาลศิริราชแสดงเช่นเดียวกับนายแพทย์อวย เกตุสิงห์เบิกความตอนหนึ่งว่าโครงกระดูกของคน ถ้าวางหงายลงบนพื้นราบ ๆ แล้วเท้าจะตั้งไม่ใช่ล้มลงไป อย่างดีก็เอียงนิดหน่อย แต่ไม่ใช่หลุบลง ทั้งนี้เพราะที่ส้นเท้ามีกระดูกเป็นตุ่ม เมื่อปรากฏการณ์เป็นดังว่าการที่จะใช้ความสังเกตจากรูปจึงน่าจะใกล้กับความผิดยิ่งกว่าถูก เพราะเป็นอาการที่แตกต่างกันเพียงนิดหน่อยเท่านั้น ไม่ใช่มากมาย ซึ่งถ้าพิจารณารูปหมาย ข. ที่ถ่ายจากคนละมุมกับรูปหมาย ค. และ ฆ. แล้วกลับเห็นตอนปลายเท้าที่ตั้งอยู่นั้นถนัดชัดว่าปลายเท้าทั้งสองแยกห่างออกจากกันทั้งยังมีลักษณะตกห้อยและหลุบเอียงลงไปทางปลายข้าง ๆ นิดหน่อยด้วย ซึ่งตามคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะที่ค่อนไปข้างเป็นอาการเวลาหลับ อีกประการหนึ่งยังมีอาการสำคัญที่จะต้องมีประกอบอีกด้วยก็คือนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ว่าต้องจับดูที่ข้อด้วยว่าข้อนั้นแข็งเคลื่อนไหวไม่ได้ เมื่อสังเกตจากรูปเป็นไปด้วยดีไม่ได้ อีกทั้งข้อจะแข็งหรือไม่ก็ไม่ได้ความเช่นนี้ จึงถือเป็นหลักฐานทางคดีที่แน่นอนว่าขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกกระสุนปืนพระองค์ท่านกำลังทรงตื่นไม่ได้

อันข้อวินิจฉัยนานาประการข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าต้องอาศัยเทคนิคสำหรับการนั้น ๆ โดยเฉพาะ ซึ่งไม่อาจหาได้ในบุคคลธรรมดานอกจากผู้มีความรู้พิเศษในกิจการนั้น ๆ ให้เป็นผู้ทำการค้นคว้าและพิสูจน์ร่องรอยต่างๆเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาหาข้อเท็จจริง เพราะฉะนั้น

ความคิดเห็นซึ่งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างยิ่งนายแพทย์ทั้งหลาย กฎหมายจึงวางหลักไว้ให้จำต้องพิเคราะห์ถึงความสุจริตอย่างกว้างขวางด้วย เช่นจะต้องไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลใด ๆ และมีความยึดมั่นในหลักวิชาของเขา หรือนัยหนึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความเคารพต่อวิชาชีพของเขา

สำหรับกรณีนี้ นายแพทย์ซึ่งศาลอุทธรณ์เห็นสมควรเอาใจใส่เป็นพิเศษคือ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เพราะเท่าที่ได้วินิจฉัยมาแล้วข้างต้นก็นายแพทย์เหล่านี้แหละที่จะบรรดาลให้ฐานะคดีเป็นไปได้ในรูปใด

วิธีหนึ่งซึ่งนิยมใช้ในการหาทางแก้ความไม่สุจริตของผู้เชี่ยวชาญ คือให้ร่วมกันทำการพิสูจน์ ทางพิจารณาได้ความว่าชั้นแรกที่มีการเปิดชันสูตรพระบรมศพนั้น ได้กระทำต่อหน้านายแพทย์ทั้งไทยและต่างประเทศ มีเลขานุการคอยบันทึกไว้เป็นระยะ แล้วจึงทำเป็นรายงานขึ้นโดยความเห็นชอบของกรรมการแพทย์เหล่านั้น แล้วจึงต่างแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนซึ่งทางราชการก็ได้ประกาศให้ประชาชนทราบไว้ชั้นหนึ่ง อิทธิพลทางการเมืองในเวลานั้นเป็นอย่างไรย่อมเป็นที่ประจักษ์อยู่ ว่าได้มีการพยายามทุกวิถีทางที่จะตัดเอาปัญหาเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์ออก จนถึงกับได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ขึ้น ในการสอบสวนครั้งนั้นจึงเกิดความไม่ราบรื่นระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งทำหน้าที่ถาม และนายแพทย์ผู้ทำการชันสูตรพระบรมศพซึ่งทำหน้าที่ตอบ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจก็พยายามสกัดต้อนเพื่อให้นายแพทย์ไปในทางอุบัติเหตุข้างฝ่ายนายแพทย์ก็ไม่ยอมโน้มเอียงไปตาม อันพฤติการณ์ดังนี้มีปรากฏอยู่หลายตอนในสำนวนการสอบสวน ซึ่งบางทีถึงกับคณะกรรมการสอบสวน ฯ ต้องอบรมประชาชนผู้ฟังให้ตั้งอยู่ในความสงบก็มี เบื้องหลังของการสอบสวนครั้งนั้นทำให้นายแพทย์เกิดความรู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะเหมือนผู้ต้องหายิ่งกว่าที่จะเป็นพยานให้ความกระจ่าง เช่นถูกถามปากคำแต่เช้าจนเกือบค่ำก็มี ถูกถามหาว่าเป็นพรรคเป็นพวกของใครต่อใครก็มี ทั้งนี้ล้วนแต่เกิดขึ้นจากน้ำมือของบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่พนักงานสวบสวนขณะนั้น กล่าวคือเจ้าหน้าที่ตำรวจจะได้ถามตามคำถามที่ผูกและพิมพ์มาให้ เท่าที่ได้มาเป็นหลักฐานก็ฉบับหนึ่ง คือหมายเลข ๑๓๑ ซึ่งกำหนดให้ถามนายแพทย์ประจักษ์ ทองประเสริฐ ฉบับนี้ผู้เชี่ยวชาญของตำรวจได้ทำการพิสูจน์แล้วว่าพิมพ์โดยเครื่องพิมพ์ดีดเรมิงตัน ๙๒ หมายเลข ๒๓๔๙๓๖ ซึ่งอยู่ในความรักษาของนางพูนสุข พนมยงค์ บรรจุข้อความบางตอนโน้มไปข้างอุบัติเหตุ ดังนี้เป็นต้น

นอกเหนือไปจากนี้ก็ยังมีพฤติการณ์อย่างอื่นที่ใช้อิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศ บังคับให้นายแพทย์ชาวต่างประเทศต้องถอนความเห็นเพื่อให้น้อยน้ำหนัก และการพยายามขัดขวางมิให้นายแพทย์ออกความเห็นโดยเสรีดังกล่าวมาแล้วอีก ถึงแม้ว่านายแพทย์จะได้เผชิญกับมรสุมทางการเมืองมาสักปานใดก็ตาม แต่ก็มิได้ทำให้เกิดความสะดุ้งเสทือนถึงกับจะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของตน เพราะฉะนั้นจึงเป็นประการหนึ่งที่แสดงว่านายแพทย์มิได้ยอมที่จะอยู่ภายใต้อิทธิพลใด ๆ แต่ยังมีความเคารพต่อหลักวิชาของเขาอยู่

การพิสูจน์ทดสอบได้กระทำต่อมาอีกหลังจากนั้นโดยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน และนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ตราบเท่าจนเกิดรัฐประหารและมีการจับกุมพวกจำเลย นายแพทย์ทั้งสามนี้จึงได้ถูกสอบสวนเพื่อดำเนินคดีอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้จึงมีการกล่าวหาว่าอิทธิพลของคณะรัฐประหารได้เป็นเหตุโน้มน้าวความคิดเห็นของนายแพทย์ทั้งสามนี้ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะรัฐ-ประหารประการหนึ่ง ซึ่งต้องการคลี่คลายกรณีสวรรคต เพื่อให้เป็นไปในทางว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์

ศาลอุทธรณ์ขอตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนว่า ความจริงนายแพทย์ทั้งสามก็ได้ประสบกับอิทธิพลทางการเมืองครั้งกระโน้นมาเหมือนกัน แต่ก็มิอาจยับยั้งในการออกความเห็นเสียได้ตรงข้ามกลับพยายามต่อมาเป็นลำดับ ทำการพิสูจน์ทดสอบเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้ เพราะว่าถึงหน้าที่แล้วการค้นคว้าหาสมุฏฐานของโรคที่ทำให้เกิดความตายนั้นอยู่ในขอบเขตที่นายแพทย์ชั้นอาจารย์ทางนี้จะต้องกระทำ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้เบิกความไว้ตอนหนึ่งว่า เหตุที่ทำการค้นคว้าต่อมานั้นเพราะอยากจะรู้ความจริงและถือว่าเป็นการกระทำตามหน้าที่เพื่อความยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ปรากฏจากสำนวนว่าในคราวประชุมคณะกรรมการแพทย์ครั้งที่ ๔ นายแพทย์สุด แสงวิเชียรลงความเห็นว่าอุบัติเหตุเป็นสิ่งเป็นไปไม่ได้ ส่วนการปลงพระชนม์เองและถูกลอบปลงพระชนม์มีน้ำหนักก้ำกึ่งกันอยู่ ในการให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ เกิดความรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามไล่ให้จนไม่ใช่ต้องการความจริง เช่นอ้างว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมอยู่ในตำแหน่งอันสูงใครจะกล้าไปปลงพระชนม์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียรจึงอ้างกรณีมกุฎราชกุมารออสเตรีย และพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ของยูโกสลาเวียขึ้นยันว่าถูกลอบปลง

พระชนม์เช่นเดียวกัน หลังจากให้การแล้วก็ได้ลงมือทำการค้นคว้าศึกษาเพื่อทราบแน่ว่าใน ๒ กรณีนี้อย่างไหนจะยิ่งกว่ากันตั้งแต่ก่อนเกิดรัฐประหาร และเมื่อเกิดรัฐประหารแล้วก็ยังคงทำการทดสอบต่อมาอีกจนได้ผลเป็นที่พอใจ และยุติการสอบก่อนเบิกความเป็นพยานที่ศาลอาญาราว ๒ เดือน ดังนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าการที่นายแพทย์ได้ทำการทดสอบเป็นลำดับมานั้นจะได้มีเจตนาหวังประโยชน์สำหรับคณะรัฐประหารก็หาไม่ เพราะได้ลงมือกระทำมาก่อนแล้ว ทั้งนายแพทย์เหล่านั้นก็ได้แสดงออกมาแต่ไหนแต่ไรไม่ยอมตัวเข้าอยู่ใต้อิทธิพลใด ๆ แต่เจตนาที่แสดงออกของเจ้าหน้าที่ตำรวจในครั้งกระนั้นเอง ที่ทำให้นายแพทย์รู้สึกความจำเป็นต้องค้นคว้าศึกษา จึงพิจารณาไม่เห็นว่านายแพทย์ทั้งสามได้ทรยศต่อมรรยาทอันดีงามในทางจรรยาแพทย์เพื่อประโยชน์อันใด

แต่โดยที่หลักฐานในท้องสำนวนบางประการสะดุดใจชวนให้ต้องพิเคราะห์โดยรอบคอบ เนื่องจากต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นภายหลังการทดสอบ จึงเกิดความสำคัญในอันที่จะต้องพิจารณาถึงเป็นส่วนหนึ่งแห่งความสุจริตของนายแพทย์

นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เคยแสดงความเห็นไว้ในคราวประชุมกรรมการแพทย์ตามเอกสารหมาย ๔๙ ประกอบกับหมาย ๗๕ ว่า "ในความเห็นของข้าฯ ไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะตัดเหตุที่อาจจะเป็นไปได้ข้อใดข้อหนึ่งออกเสียได้โดยสิ้นเชิง และข้าฯ มีความเห็นในการลอบปลงพระชนม์มาก่อนเพื่อน อุบัติเหตุที่สอง และการปลงพระชนม์เองที่สาม" ชั้นพิจารณานายแพทย์ผู้นี้คงมีความเห็นอย่างเดิม แต่ได้อธิบายเหตุผลเพิ่มเติมว่าในขณะนั้นได้นำเอาหลักฐานเฉพาะทิศทางของลูกกระสุนปืนที่แล่นผ่านพระเศียร และระยะของปากกระบอกปืนกับพระนลาฏเท่านั้น อย่างอื่นไม่ได้เอามาคิดคำนึงประกอบตัดสิน ที่จัดเอาการลอบปลงพระชนม์ไว้ก่อนก็เพราะ ถ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงถือปืนเองก็ต้องเอามือขวาเอื้อมไปทางซ้ายซึ่งทำไม่ถนัด การฆ่าตัวตายตามธรรมดาจะทำในท่าที่ถนัด ทิศทางของกระสุนจึงค้านการที่จะปลงพระชนม์เอง แต่ไม่ค้านการลอบถูกปลงพระชนม์ ส่วนอุบัติเหตุ ระยะปากกระบอกปืนค้านอยู่คือถ้าพระองค์ท่านจะทรงตรวจดูลำกล้องปืนจะส่องทางนั้นไม่ได้ และระยะนั้นก็เห็นไม่ชัด ทั้งตำแหน่งของแผลที่อยู่เหนือพระขนงก็ค้านอุบัติเหตุ แต่ที่ไม่ตัดอุบัติเหตุออกเสียก็เพราะว่าอุบัติเหตุอาจจะเกิดโดยผู้อื่นทำปืนลั่นในระยะและทิศทางดังนี้ และอุบัติเหตุจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ได้

คำให้การของนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นี้ไม่มีการขัดแย้งความเห็นเดิมประการใด แต่ไหนมาแล้วได้จัดเอาการถูกลอบปลงพระชนม์ไว้เป็นอันดับแรกที่มีน้ำหนักยิ่งกว่าประการอื่น ขณะเดียวกันทั้งที่ได้ลำดับการปลงพระชนม์เองไว้เป็นประการสุดท้ายแล้ว เหตุผลที่ค้านอยู่นั้นเท่ากับว่าเกือบจะเป็นไปไม่ได้เลย ส่วนอุบัติเหตุซึ่งอยู่ประการที่สองก็มีเหตุผลที่ค้านอยู่เช่นเดียวกัน ความจริงนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ก็ได้ออกตัวอยู่แล้วว่ามิได้นำเอาอย่างอื่นมาคิดคำนึงด้วย จนกระทั่งพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จัดท่าของเสมียนศาลให้ถ่ายรูปไว้ว่าเป็นท่าทางของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเมื่อแรกเข้าไปเห็น นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ จึงกล่าวว่าถ้าได้พบพระบรมศพหลังจากสวรรคตแล้วดังรูปถ่ายเสมียนศาลทั้งหมดนั้นก่อนอื่นก็ต้องคิดว่าถูกลอบปลงพระชนม์ เพราะเหตุว่าแขนทั้งสองข้างทอดตรงในท่าเหยียด ข้อศอก ข้อมือเหยียดไม่งอเลย ข้อนิ้วต่าง ๆ งอเล็กน้อยในท่าพักเฉย ๆ แขนทั้งสองข้างวางเกือบแนบชิดลำตัว แสดงว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ว่าก่อนหน้าจะตายได้มีการงอแขนที่หัวไหล่ หรือที่ข้อศอก ข้อมือ หรืองอนิ้ว ซึ่งถ้าหากว่าได้ถือปืนอยู่ก่อนหน้าตายก็จะต้องมีการงอ อย่างไรก็ดีตามหลักก็ต้องนึกไปอีกทางหนึ่งว่า อาจเป็นอย่างอื่นเช่นฆ่าตัวตาย หรืออุบัติเหตุหรือไม่ ถ้าแขนหรือมือเป็นอย่างนี้แล้วมีโอกาสน้อยเหลือเกิน หรือเกือบไม่มีเลยที่จะเป็นการฆ่าตัวตายหรืออุบัติเหตุ เพราะถ้าถือปืนอยู่ก่อนตายในท่าที่กระทำให้เกิดบาดแผลที่หน้าผาก เมื่อตายแล้วถึงแม้จะไม่เกิดคาดาเวอริคสปัสซั่ม แขนและมือก็ไม่น่าจะตกอยู่ในท่าเช่นนี้ได้ น่าจะมีการงอที่ข้อใดข้อหนึ่ง เช่นข้อไหล่ ข้อศอก ข้อมือ และข้อนิ้ว ส่วนแขนหรือมือน่าจะวางบนหน้าอกหรือท้อง หรือมิฉะนั้นก็ต้องถูกปัดไปอยู่ห่างตัวไม่ใช่อย่างรูป

จากคำอธิบายดังนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเป็นการเสมอต้นเสมอปลาย ความระแวงสงสัยในความสุจริตของนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ย่อมเป็นอันไม่มี ตรงข้ามกลับไปสอดคล้องกับท่าทางที่ควรเป็นตามที่นายพันเอกสุขุม ยั่งยืน ผู้เชี่ยวชาญทางอาวุธปืนให้การไว้ และเหมาะสมกับท่าทางของพระบรมศพประกอบกับอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มซึ่งศาลอุทธรณ์ชี้ไว้ว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์

สำหรับนายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน แสดงความเห็นไว้ (เอกสารหมาย ๔๙) ว่าถูกลอบปลงพระชนม์เป็นอันดับที่หนึ่ง ปลงพระชนม์พระองค์เองเป็นอันดับที่สอง อุบัติเหตุเป็นอันดับที่สาม ซึ่งในชั้นศาลอาญาก็ยังคงรับรองอยู่โดยอ้างเหตุว่าทั้งนี้เป็นเพียงอาศัยผลของ

การตรวจชันสูตรพระบรมศพประกอบกับผลจากการทดลองยิงศพเท่านั้น ส่วนท่าทางของพระบรมศพได้ทราบจากหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ แถลงในที่ประชุมเพียงว่าพระกรเหยียดอยู่ข้างพระวรกายเท่านั้น ซึ่งยังไม่เป็นการแน่นอนตามนั้นหรือไม่ ถ้าหากในขณะนั้นได้ข้อเท็จจริงฟังได้โดยแน่นอนว่า พระกรเหยียดอยู่แนบพระวรกายทั้งสองข้างแล้วก็เป็นที่แน่ใจไม่มีอาการของคาดาเวอริคสปัสซั่มที่พระบรมศพ นายแพทย์ผู้นี้ก็จะออกความเห็นเป็นเด็ดขาดแต่กรณีเดียวว่าถูกลอบปลงพระชนม์ อีกสองกรณีเป็นอันตัดออกได้หมด และถ้าหากได้ความแน่นอนต่อไปอีกว่าตามข้อนิ้วพระหัตถ์ ข้อพระหัตถ์และข้อพระวรกายอ่อนพับไปมาได้ก็ยิ่งเป็นเหตุสนับสนุนให้หนักแน่นยิ่งขึ้นว่าไม่มีคาดาเวอริคสปัสซั่มแน่ และกรณีก็ต้องเป็นเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์แน่ขึ้นอีกด้วย

ถ้อยคำของ นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสนนี้เรียกไม่ได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงความเห็น แต่ให้ความคิดสำหรับท่าทางของพระบรมศพไว้ว่าถ้าเป็นดังที่ศาลอุทธรณ์ชี้ขาดกรณีก็จะเป็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์สถานเดียว

ส่วนนายแพทย์สุด แสงวิเชียร มีเหตุผลที่กระทำให้ศาลอุทธรณ์ต้องพิเคราะห์อย่างหนักถึง ๒ ประการ ประการแรกนายแพทย์ผู้นี้ได้ออกความเห็นไว้ (เอกสารหมาย ๔๙ ประกอบด้วยเอกสารหมาย ๗๕, ๗๖) ว่า "ข้าพเจ้าได้หนังบาดแผลมาชิ้นหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้ตัดออกจากพระนลาฏของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระบรมโกษขณะที่ทำการชันสูตรพลิกพระบรมศพบาดแผลเป็นเสมือนกากบาด มีหนังแยกเป็นสี่แฉก แฉกบน แฉกล่าง แฉกขวา และแฉกซ้าย เมื่อได้ใช้กล้องจุลทรรศน์ชนิด ๒ ตาส่องดู บนหนังนั้นมีรอยกดเป็นวงโค้งซึ่งเห็นได้ชัดบนแฉกขวาและแฉกซ้าย แฉกบนเห็นไม่ถนัดนักและแฉกล่างไม่เห็นเลย ถ้าเอาส่วนโค้งเหล่านี้มาต่อกันเข้าก็จะเป็นวงกลมขึ้น มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๑ ม.ม. เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าปลายแฉกเหล่านั้นเป็นรอยโค้งและเส้นโค้งบนผิวหนังไม่ต่อกันเป็นรูปวงกลม นอกจากนี้ยังมีเนื้อที่เล็ก ๆ ไหม้อยู่ที่แฉกล่างและมีสีแสดงว่าเป็นดินปืนอยู่ด้านในของหนังชิ้นนั้นด้วย ตามความเห็นของข้าพเจ้ามีทางอธิบายที่เป็นไปได้ ๒ ประการเท่านั้น คือปลงพระชนม์เอง หรือถูกลอบปลงพระชนม์ทั้งสองประการเท่า ๆ กัน"

นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ให้ความเห็นดังกล่าวไว้เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๙ แต่หาได้ยุติเพียงเท่านี้ไม่ โดยอ้างว่าขณะนั้นยังมิได้เอาปัญหาเรื่องพระกรมาคำนึง คงพิจารณา

เฉพาะผลของการตรวจพระบรมศพและการทดลองยิงศพส่วนที่คงเดิมไม่ผันแปรก็คือเหตุผลในทางอุบัติเหตุว่า ถ้าจะเป็นอุบัติเหตุต้องเอาปืนขึ้นไปลองเล่นอยู่บนพระนลาฏซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะพระองค์ท่านทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว และเข้าพระทัยในเรื่องปืนดี การที่จะเอาปืนบรรจุลูกกระสุนไปเล่นบนพระนลาฏย่อมจะเป็นอันตราย พระองค์ท่านน่าจะทรงทราบดี ส่วนที่ว่าอาจจะเป็นอุบัติเหตุโดยคนอื่นก็ไม่น่าจะเป็นได้ เพราะใครจะกล้าเอาปืนไปเล่นบนหน้าผากของพระองค์ท่าน

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถึงแม้นายแพทย์สุด แสงวิเชียร จะเปลี่ยนความเห็นก็มีข้อที่น่าสังเกตว่าได้เป็นมาแต่ครั้งที่พยานได้ให้ถ้อยคำต่อตำรวจซึ่งเรียกไปสอบสวนที่กระทรวงยุติธรรมก่อนหน้าให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ พร้อมทั้งได้ทำบันทึกเพิ่มเติมให้ไว้อีกฉบับหนึ่ง ครั้นเมื่อถูกนำตัวไปให้การต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนก็ได้ให้ถ้อยคำเช่นเดียวกัน ความข้อนี้ปรากฏจากคำให้การเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ซึ่งศาลอุทธรณ์เห็นว่าในขณะนั้นอิทธิพลใด ๆ ถ้าจะพึงมีก็ต้องตกอยู่กับรัฐบาลซึ่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ไม่ใช่อิทธิพลของคณะรัฐประหาร เพราะรัฐประหารเพิ่งเกิดในระยะหลังจากนั้นเป็นเวลาช้านาน แต่นายแพทย์สุด แสงวิเชียรก็มิได้พรั่นพรึงในอันที่จะออกตัวไว้ครั้งนั้นเนื่องจากพยานได้รับรองว่าหนังพระนลาฏที่ตัดมาในวันชันสูตรพระบรมศพยังไม่เน่าและยังอยู่ในสภาพที่เรียบร้อย เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงตั้งปัญหาถามว่ารอยกดที่พยานสันนิษฐานว่าเป็นรอยกดที่มีก่อนการยิงหมายความว่าก่อนที่กระสุนปืนลั่นออกไปและหมายความว่าผิวหนังที่เป็นรอยกดซึ่งเป็นรอยที่ผิวหนังของคนเป็นและซึ่งจะอยู่ได้นานเช่นนั้นใช่หรือไม่ พยานตอบว่าข้อนี้เป็นปัญหาที่นายแพทย์ต่วนก็เถียงเหมือนกัน พร้อมทั้งได้ชี้แจงต่อไปว่าการลงความเห็นเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายนนั้นความจริงนอกจากการชันสูตรที่ผิวหนังพระนลาฏแล้วยังมีข้อไม่แน่ใจ ทั้งในวันที่มีการทดลองและในวันต่อมาอีกด้วย ๖–๗ ข้อ ซึ่งยังไม่ได้พิจารณา เช่นยังไม่ทราบถึงการถนัดในการใช้พระหัตถ์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ยังไม่ทราบถึงวิถีกระสุน ยังอยากทราบจากตำรับตำราอีกว่าผู้ทำอัตตวินิบาตกรรมมักยิงที่ไหน พระแสงของกลางยิงได้ยากง่ายอย่างใด ปลอกกระสุนปืนเก็บได้ที่ไหนแน่ และข้อสุดท้ายนึกไม่ออกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีความจำเป็นอะไรที่จะด่วนตัดสินพระทัยไปทางนั้น ต่อมาได้เพิ่มข้อที่จะพิจารณาอีกเกี่ยวกับตำแหน่งของพระหัตถ์และตำแหน่งของบาดแผลสำหรับเหตุที่จะมีการยกปืนไปบนพระนลาฏ ครั้นเมื่อพยนาได้

พิจารณาทราบถึงเหตุผลอีกหลายประการจึงให้ความเห็นต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ เป็นลำดับมากระทั่งถึงได้เบิกความไว้ต่อศาลอาญาว่าถูกลอบปลงพระชนม์มีน้ำหนักมากกว่าปลงพระชนม์พระองค์เอง โดยได้พิจารณาถึงตำแหน่งของบาดแผลซึ่งปรากฏว่ากระสุนปืนเบนลงล่าง การที่จะให้กระสุนปืนเบนลงล่างนี้ ด้ามปืนต้องเบนขึ้นเหนือพระเศียร ลักษณะของปืนแบบของกลางไม่เหมาะที่จะทำเช่นนั้นเพราะการยิงตัวตายย่อมจะใช้ตำแหน่งที่สะดวกที่สุด นอกจากนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังถนัดพระหัตถ์ขวาอีก แต่บาดแผลไปอยู่ข้างซ้าย ซึ่งถ้าจะทำให้ได้แผลเช่นนั้นต้องจับปืนด้วยมือซ้าย อนึ่งยังได้ความอีกว่าปืนชนิดของกลางนี้ถ้าจะยิงต้องกระชับปืนให้แน่นโดยสอดนิ้วหัวแม่มือเข้าในโกร่งปืนสำหรับลั่นไก และใช้นิ้วทั้งสี่กระชับด้านหลัง การกระทำเช่นนี้ต้องใช้กล้ามเนื้อของนิ้วหัวแม่มือ ฉะนั้นเมื่อปืนลั่นและสวรรคตพระหัตถ์ควรจะกำปืนแน่นและเมื่อคิดถึงหลักว่าด้วยคาดาเวอริคสปัสซั่ม ถ้าทรงยิงพระองค์เอง พระหัตถ์ควรจะกำปืน ข้อศอกงอ และมีการเคลื่อนไหวที่ไหล่ คือ พระพาหาอ้าออกไปจากพระวรกาย แต่กลับได้ความจากหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่า พบพระบรมศพอยู่ในท่าคล้ายบรรทมหลับ พระกรทั้งสองข้างแนบอยู่กับพระวรกาย ดังนั้นนายแพทย์สุด แสงวิเชียร จึงให้ความเห็นกับตำรวจผู้สอบสวนว่า การถูกลอบปลงพระชนม์มีน้ำหนักมากกว่าการปลงพระ-ชนม์พระองค์เอง

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าจริงอยู่นายแพทย์สุด แสงวิเชียร มิได้ตัดเอาการปลงพระชนม์พระองค์เองออกเป็นเด็ดขาด แต่นั่นไม่สำคัญ การแสดงความคิดเห็นออกเช่นนี้ต่างหากที่จำต้องยอมรับว่านายแพทย์สุด แสงวิเชียรมีความบริสุทธิ์ใจอยู่อย่างไร อันเป็นเครื่องสำแดงถึงความสุจริตอยู่ในตัว

ประการที่สองนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ออกความเห็นไว้ในเอกสารหมาย ๗๖ เป็นภาษาอังกฤษซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า "ในความเห็นของข้าพเจ้ารอยบุ๋มที่ผิวหนังอาจเกิดขึ้นได้โดยการวางปากกระบอกปืนแน่นอยู่บนหน้าผากก่อนยิง ถ้าเป็นการอุบัติเหตุปากกระบอกปืนไม่ควรจะวางแน่นอยู่บนหน้าผาก" ในรุ่นราวคราวเดียวกันนั้นนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ทำรายงานการตรวจแผ่นผิวหนัง ซึ่งได้ตัดมาจากบาดแผลที่พระนลาฏและแผลที่พระปฤษฎางค์ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๙ ติดแนบไว้กับรายงานการประชุมแพทย์มีความตอนหนึ่งว่า "ฯลฯ ได้ตรวจโดยกล้องขยายสองตา (BIOCULAR MICROSCOPE) ขยายขึ้น ๘ เท่า พบ

ถัดห่างออกไปจากปลายมีรอยแคบๆ บุ๋มลงไปจากผิวเป็นรอยรูปโค้ง เห็นได้ชัดเจนที่ชิ้นซ้าย ขึ้นขวาที่ชิ้นบนไม่ชัดเท่าทั้งสองที่กล่าวมาแล้ว ที่ชิ้นล่างไม่พบ ถ้าลากแนวรอยบุ๋มนี้เข้าให้ติดต่อกันจะมีรูปเป็นวงกลมล้อมรอบกลางแผล มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๑ ม.ม. ได้สอบถามหลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ว่าได้ใช้เครื่องมืออะไรบ้างที่เย็บแผล หลวงนิตย์ ฯ กล่าวว่านอกจากเข็มและด้ายไม่ได้ใช้เครื่องมืออะไรอีกที่จะไปกดทำให้เกิดเป็นรอยเช่นนี้ได้ จึงขอให้คำสันนิษฐานว่ารอยนี้อาจเกิดขึ้นได้จากการกดของปากกระบอกปืนก่อนที่การยิงจะได้เกิดขึ้น ฯ ล ฯ"

การที่นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ใช้ถ้อยคำรุนแรงสันนิษฐานเช่นนี้ทำให้มีทางคิดไปว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมอยู่ในห้องรโหฐานแต่พระองค์เดียว ถ้าพระองค์ท่านไม่ปลงพระชนม์พระองค์เองแล้ว เหตุไฉนรอยกดของปากกระบอกปืนจึงจะเกิดขึ้นได้ก่อนมีการยิงบุคคลอื่นจะมีใครเล่าที่กล้ากระทำให้ผิดปกติวิสัยกดปากกระบอกปืนลงไปให้พระองค์ท่านบังเกิดการรู้สึกเสียก่อนแล้วจึงยิง ถึงหากจะมีคำค้านว่าเป็นไปในปัจจุบันทันด่วนเกือบจะเป็นวาระเดียวกัน ตามกระบวนพิจารณาความอาญาย่อมมิเป็นการที่จะให้เหตุเคลือบแคลงสงสัยดังว่า คงเป็นความสงสัยอยู่เพราะความคิดเห็นเช่นนี้นายแพทย์ผู้ที่ได้ร่วมงานโดยใกล้ชิดได้แสดงความเห็นขัดแย้งไว้ กล่าวคือ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เบิกความว่าได้พิจารณาผิวหนังแผ่นพระนลาฏเหมือนกัน ถ้าการเป็นดัง นายแพทย์สุด แสงวิเชียร รายงานบันทึกว่ามีรอยกดของปากกระบอกปืนก็แสดงว่ามีการจงใจ ฝ่ายนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เห็นว่าอาจจะไม่ใช่รอยกดของปากกระบอกปืน แต่เป็นรอยขอบแผลที่กระดูกเพราะในตอนเย็บแผลนั้น หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์ ได้ดึงหนังเข้ามาให้ตึง เวลาแห้งจึงหดตัวเป็นรอยขอบ หรืออาจเป็นเพราะเนื้อที่ใต้หนังหายไปเพราะการระเบิดของกระสุนปืนจึงทำให้หนังเป็นรอยย่น อนึ่ง ถึงแม้ว่าผิวหนังจะเป็นรอยของปากกระบอกปืนก็ตาม ก็อาจไม่ใช่มีความจงใจเพราะปากกระบอกปืนอาจจ่อผิวหนังแล้วปืนลั่นจึงกระแทกที่หนังก็ได้ ดังนี้ความเห็นในเรื่องผิวหนังจึงค้านกับความเห็นของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ในแง่ความหมายว่าจงใจหรือไม่

นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน ก็ไม่เห็นพ้องด้วยกับ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เช่นเดียวกัน โดยอธิบายว่าได้ใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดูผิวหนังตรงแผลพระนลาฏปรากฏว่ารอยที่เห็นด้วยตาเปล่าดำ ๆ เหมือนเขม่าผิวหนังตรงปากแผลนั้นเป็นเม็ดดำ ๆ อยู่ประปรายทั่วไปในบริเวณนั้น รูปลักษณะของแผลนั้นประกอบกับจุดดำ ๆ เช่นว่านี้สามารถบอกโดยอาศัยหลักใน

ทางนิติเวชวิทยาได้ทีเดียวว่าเป็นแผลที่ถูกปืนในระยะที่ใกล้มาก เพราะตามหลักมีว่าปืนที่ยิงออกไปนั้น ดินดำในกระสุนระเบิดออกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีโดยดินปืนกลายเป็นธาตุถ่าน หรือที่เรียกว่าเขม่าแล้วก็พ่นออกจากปากกระบอกไปทันที ดินปืนบางส่วนที่ไม่ทันเปลี่ยนแปลงอาจมีเหลืออยู่บ้างเล็กน้อยก็พลอยพ่นออกไปพร้อมกับเขม่าด้วย ฉะนั้นถ้าปากกระบอกปืนอยู่ในระยะใกล้ ซึ่งตามหลักบอกไว้เป็นการทั่ว ๆ ไปว่าไม่เกิน ๖ นิ้วฟุต (ประมาณ ๑๕ เซ็นติเมตร) เขม่าและเศษดินปืนที่พ่นออกจากปากกระบอกก็จะไปติดอยู่กับผิวหนังที่เกิดแผลนั้นได้ ส่วนที่ไม่ติดอยู่กับผิวหนังนี้หากจะเช็ดออกก็ออกได้เฉพาะส่วนที่อยู่บนผิวหนัง แต่ส่วนที่ฝังลึกลงไปในผิวหนังเช็ดหาออกไม่เปรียบได้เช่นเดียวกับรอยสัก การเปลี่ยนแปลงทางเคมีตามว่านี้นอกจากเกิดธาตุถ่านแล้วยังเกิดแก๊สขึ้นเป็นปริมาณมากมาย แก๊สมีแรงดันมากได้ดันออกไปพร้อมกับเขม่า ถ้าปากกระบอกปืนอยู่ใกล้กับผิวหนังในระยะไม่เกิน ๖ นิ้วฟุตตามหลักที่วางไว้ทั่ว ๆ ไปว่าเมื่อแรงดันจะไปถึงได้แล้ว แรงดันของแก๊สนั้นจะทำให้ผิวหนังตรงที่กระสุนเจาะเข้าไปแตกแยกออกเป็นแฉกดังแผลในรายพระบรมศพ ถ้าปากกระบอกปืนอยู่ห่างออกไปมากจนแรงดันของแก๊สไปไม่ถึง แผลก็จะเป็นรูกลมตามที่ถูกกระสุนเจาะเข้าไปเท่านั้น ผิวหนังตามขอบรูกลมหาแตกแยกออกเป็นแฉกไปด้วยไม่ จากการทดลองยิงศพได้ผลว่ายิงในระยะเท่าใดก็ตาม ถ้าไม่เกิน ๕ เซ็นติเมตรแล้วได้รูปแผลเหมือนกันหมด จึงไม่อาจลงความเห็นให้ละเอียดต่อไปว่าน่าจะห่างสักกี่เซ็นติเมตรในระหว่าง ๕ เซ็นติเมตรนั้น สมมุติว่าปากกระบอกปืนยิงจรดผิวหนังพระนลาฏอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งปากกระบอกปืนยิงห่างผิวหนัง ๒–๓ เซ็นติเมตรจะไม่ทำให้ปัญหาแตกต่างกัน โดยเหตุเหล่านี้การเกิดรอยกลมๆ ที่ผิวหนังตรงปากแผลพระบรมศพซึ่ง นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เห็นว่าเป็นรอยกดของปากกระบอกปืนนั้น นายแพทย์สงกรานต์ นิยมเสน จึงเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่งว่าคงเป็นรอยที่กระสุนปืนกดทะลุเข้าไปต่างหาก คือเมื่อกระสุนแล่นไปกระทบผิวหนังทะลุเข้าไปในกระโหลกที่กระสุนเจาะเข้าไปด้วย จึงทำให้ผิวหนังตรงนั้นเป็นรอยกลมตามรูของกระโหลก ซึ่งย่อมเป็นไปตามธรรมดาทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เป็นลักษณะพิเศษอย่างใด

โดยเหตุที่นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เป็นอาจารย์ซึ่งมีหน้าที่ทำการค้นคว้าหาความจริงยิ่งกว่าทิษฐิมานะ เมื่อได้ฟังความคิดเห็นของนายแพทย์ผู้ร่วมงานในทางค้านความสันนิษฐานของตน นายแพทย์สุด แสงวิเชียร จึงได้ทำการค้นคว้าต่อมาทั้งในทางปฏิบัติและทางทฤษฎี

ปรากฏผลว่าความสันนิษฐานชั้นแรกตามที่ได้เสนอความเห็นไว้ว่ารอยที่พระนลาฏเกิดขึ้นจากการกดแน่นของปากกระบอกปืนก่อนที่การยิงเกิดขึ้นนั้นยังคลาดเคลื่อนอยู่ ทั้งนี้ก็โดย นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ตัดเอาผิวหนังศพที่ทดลองยิงศพที่ ๕ เอามาตรวจพิจารณาก็พบรอยคล้ายปากกระบอกปืน และมีรอยถึงสองรอยที่หนังชิ้นหนึ่ง แต่อีกชิ้นหนึ่งมีเพียง ๑ รอย หลักฐานดังนี้ประจักษ์ว่าไม่จำเป็นที่จะต้องกดปากกระบอกปืนแน่นก่อนยิง แต่เนื่องจากเมื่อเวลายิงลูกกระสุนปืนได้ระเบิดออก ทำให้ปากกระบอกปืนกระแทกผิวหนังทำให้เป็นรอยด้วยดังเหตุที่ผู้ทดลองยิงถือปืนไม่แน่นนักรอยเช่นนี้ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ให้ความเห็นว่าควรจะหายไป แต่ตามการทดสอบของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ผลว่ารอยนี้อยู่ได้ ส่วนความเห็นที่ว่ารอยอาจเกิดจากหัวกระสุนปืนเบียดเวลาเจาะกระดูกผ่านผิวหนังลงไปนั้น จากการทดลองยิงศพรายอื่นไม่ปรากฏเช่นนั้น

อาศัยเหตุผลดังกล่าวนี้ ความเห็นของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ในระยะหลังจึงเป็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตโดยการยิงที่ปากกระบอกปืนจ่อชิดพระนลาฏไม่ใช่ติด คือหมายความว่าปากกระบอกปืนสัมผัสกับผิวหนัง แต่ไม่ถึงกับกดที่ผิวหนัง เมื่อยิงจะเกิดระเบิดทำให้กระสุนผ่านลำกล้องออกมา แล้วปากกระบอกปืนจึงถูกพระนลาฏ ปากกระบอกปืนก็กดลงไปที่พระนลาฏ ซึ่งช้ากว่ากระสุนเพราะกระสุนที่ระเบิดและแล่นออกไปนั้นมีความเร็วมาก

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถึงแม้ความเห็นของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ในบั้นปลายนี้แตกต่างกับบั้นต้นมากก็ตาม แต่พฤติการณ์ความเห็นบั้นต้นใกล้ความผิดพลาดได้ง่ายยิ่งกว่าเพราะนายแพทย์ต้องทำงานกันอย่างรีบด่วน วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ เป็นวันเปิดพระบรมศพออกชันสูตรตั้งแต่เช้า ๙ นาฬิกา จน ๑๕.๓๐ นาฬิกาจึงเลิก รุ่งขึ้นวันที่ ๒๒ เป็นวันทดลองยิงศพที่โรงพยาบาลศิริราช พอวันที่ ๒๓ เดือนนั้นอธิบดีกรมตำรวจก็มีหนังสือหมาย ๑๐๕ เร่งให้ส่งรายงานการตรวจชันสูตรพระบรมศพของคณะกรรมการแพทย์ในวันที่ ๒๕ เดือนเดียวกัน และให้คณะกรรมการแพทย์ไปพบกับคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ด้วยในวันนั้นเวลา ๑๔ นาฬิกา นอกจากนี้ในระยะใกล้เคียงกันประธานคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ได้มีหนังสือหมาย ๑๐๖ แจ้งไปว่ารอรายงานจะช้าก็ขอให้คณะกรรมการแพทย์ไปรายงาน แก่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ด้วยวาจาเสียชั้นหนึ่งก่อนตามวันเวลาที่กรมตำรวจกำหนด การที่คณะกรรมการแพทย์ถูกเร่งรัดดังนี้มิใช่ว่านิ่งนอนใจ หลังจากทดลองยิง

ศพแล้วก็ได้นัดประชุมกันในวันที่ ๒๕ เหตุที่ทิ้งระยะไม่ประชุมเสีย ๒ วันก็เพื่อให้เวลานายแพทย์เขียนรายงานผลของการตรวจชันสูตรให้เรียบร้อย เมื่อเช่นนี้จึงเป็นอันทำรายงานส่งให้ทันกำหนดไม่ได้ ศาลอุทธรณ์รู้สึกเห็นใจคณะกรรมการแพทย์เป็นอย่างมากว่า การกระทำใด ๆ ที่ได้เป็นไปโดยรีบด่วนนั้นความบกพร่องย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา ยิ่งนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ด้วยแล้ว ต้องรับภาระหนักมิใช่น้อยนอกจากจะต้องเตรียมตัวเพื่อออกความเห็นในการประชุมวันที่ ๒๕ เยี่ยงกรรมการแพทย์คนอื่นแล้วยังต้องทำรายงานการตรวจชันสูตรพระบรมศพต่าง ๆ รวมทั้งการตรวจแผ่นผิวหนังพระนลาฏด้วย ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์รายงานการตรวจแผ่นผิวหนังพระนลาฏแล้ว ปรากฏว่านายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้ให้ความสันนิษฐานจากข้อเท็จจริงที่จำกัดที่สุดเฉพาะจากแผลเท่านั้น เหตุที่ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนเพราะปราศจากการทดสอบและเพราะถูกเร่งรัดจึงมีได้มากเป็นธรรมดา ไม่เหมือนระยะต่อมาที่ได้มีเวลาช้านานค่อยตรวจค่อยค้นค่อยคิดค่อยทำแล้วจึงลงความเห็น ดังนี้ โอกาสที่จะใช้ความพินิจพิเคราะห์โดยละเอียดรอบคอบย่อมมีมากกว่า

เพื่อให้แน่ใจยิ่งขึ้นว่า นายแพทย์สุด แสงวิเชียร อ้างเหตุผลประกอบความเห็นบั้นปลายโดยความสุจริต ศาลอุทธรณ์จึงได้พิจารณารายงานคณะกรรมการแพทย์ครั้งที่ ๓ (หมาย ๕๔) สำหรับการทดลองยิงศพที่ ๕ ซึ่งว่าได้ยิงทางด้านหน้าโดยกำหนดให้ผู้ยิงปืนยืนเหนือศีรษะศพและให้ปากกระบอกปืนติดชิดผิวหนัง ตามแนวไม้บรรทัดที่จัดไว้เพื่อให้ได้ตำแหน่งแผลของพระบรมศพ ปรากฏผลเป็นแผลที่ผิวหนังด้านหน้ามีรอยแตก ๔ แฉกมีรอยดินปืนติดที่ขอบแผลและด้านในของผิวหนังรอบบริเวณแผลเห็นได้ชัดเจนเช่นเดียวกัน ทั้งมีบันทึกหมายเหตุความสังเกตของพันโทรีส (LT. COLONEL REES) ไว้ด้วยว่าเวลาสั่นไกปืนปากกระบอกปืนไม่ติดชิดกับผิวหนังทุกด้านอย่างสนิทความข้อนี้ได้กลับมาสอดคล้องกับการตรวจทดสอบของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เป็นอย่างดี กล่าวคือรอบฐานแผลของศพที่ ๕ มีรอยคล้ายปากกระบอกปืนเช่นฐานแผลของพระบรมศพ ทั้งที่ปากกระบอกปืนยิงทดลองมิได้กดแน่นบนหนังหน้าผากนอกจากนี้ศาลอุทธรณ์ยังมีโอกาสได้ดูผลงานของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ซึ่งรักษาอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชโดยใกล้ชิด เพื่อขจัดเสียซึ่งความสงสัยโดยได้เทียบเคียงแผ่นผิวหนังพระนลาฏ พร้อมด้วยรูปถ่ายแผ่นผิวหนังพระนลาฏกับรูปถ่ายผิวหนังของศพที่ ๕ ซึ่งได้ทำการขยายไว้ ประจักษ์ผลเป็นที่น่าพอใจว่าละม้ายคล้ายคลึงกันอันเป็นเครื่องแสดงตัวเองว่า

ความเห็นของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ในบั้นปลายนั้นชอบด้วยเหตุผลเป็นที่สุดยิ่งกว่าความสันนิษฐานในบั้นต้น ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้ตั้งสังเกตไว้ในทางตรงข้ามว่าใกล้กับความคลาดเคลื่อนเป็นอย่างมาก

ส่วนในทางทฤษฎีเล่า นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ก็ได้ค้นพบในหนังสือเมดิโกลีกัลเนครอบซี่ (MEDICO LEGAL NECROPSY) รวบรวมโดย THOMUS B. MAGATH พิมพ์โดย WILLIAM AND WILKIN CO. BALTIMORE ค.ศ. ๑๙๓๔ และได้นำรูปแสดงให้ศาลอุทธรณ์ดูเช่นเดียวกับที่ศาลอาญาเคยมาดูแล้ว ปรากฏว่าคนที่ถูกยิงอย่างเผาขนมีรอยศูนย์หน้าของปืน (หรือสันของปืน) กระแทกอยู่ที่ศพทั้งนี้เป็นการแสดงอีกสถานหนึ่งว่าแม้ในทางตำรารอยกระแทกของปืนที่ศพนั้นมิจำเป็นที่ปากกระบอกปืนจะต้องกดแน่นที่หน้าผากตั้งแต่ก่อนยิง

อาศัยเหตุผลดังกล่าวมา ศาลอุทธรณ์ฟังว่าความเห็นของ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ในบั้นปลายนี้สามารถหักล้างความสันนิษฐานบั้นต้นได้อย่างสนิทปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยว่า ปากกระบอกปืนมิได้กดแน่นอยู่ที่พระนลาฏก่อนการยิงเกิดขึ้น

อนึ่ง โดยที่ปรากฏจากคำให้การของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเคยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ส่งสำนวนการสอบสวนเรื่อง นายสุวรรณ์ แสนสุวรรณ กับเรื่องพันโทหลวงอุปการยุทธกรรม ยิงตัวตายต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ เพื่อแสดงว่าทั้ง ๒ รายนั้นไม่มีอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มอย่างไร จึงจำเป็นที่ศาลอุทธรณ์จะต้องพิเคราะห์ว่าขัดแย้งกับหลักฐานของกรณีสวรรคตในข้อหนึ่งข้อใดบ้างหรือไม่ เพราะอัตตวินิบาตกรรม ๒ รายนี้เกิดขึ้นในระยะใกล้เคียงกับวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตที่สุด

รายพันโท หลวงอุปการยุทธกรรม เหตุเกิดเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙ เวลา ๗.๒๕ นาฬิกา ได้ความว่าผู้ตายต้องหาว่าสมคบกับพวกยักยอกทรัพย์ของโรงสบู่ไทย เพิ่งประกันตัวออกมาได้แล้วก็ไม่ค่อยออกจากบ้านโดยพูดว่าอายเขา วันนั้นเวลา ๖ นาฬิกา นางสาวระเบียบบุตรของผู้ตายเสร็จจากอาบน้ำที่ห้องน้ำชั้นล่างแล้วขึ้นไปแต่งตัวที่ห้องชั้นบน ได้เห็นผู้ตายลงจากเตียงนอนไปนั่งอยู่ที่เสาข้างประตูเข้าห้อง นางสาวระเบียบจึงเลยไปแต่งตัวในห้องของเขาสัก ๓๐ นาที ก็ได้ยินเสียงปืนดังในห้องของผู้ตาย ๑ นัด จึงวิ่งไปดูเห็นผู้ตายนั่งหันหลังพิงฝา

อยู่ตรงหน้าต่างหัวเตียงนอนคอก้มที่ศีรษะมันสมองไหล มือถือปืนพาดอยู่ที่หน้าตักและได้ขาดใจตายแล้ว

ศาลอุทธรณ์ได้ตั้งข้อสังเกตถึงมือที่ถือปืนพาดอยู่หน้าตักเป็นประการแรกเพราะบาดแผลของผู้ตายอยู่ที่หน้าผาก ซึ่งปืนจะต้องถูกยกสูงกว่าหน้าตัก แต่เหตุไฉนมือของผู้ตายจึงตกไปพาดอยู่ที่หน้าตักได้ในทางจิตวิทยาก็มีเหตุผลว่าผู้ตายมีเจตนาแน่ที่จะฆ่าตัวให้ตายเนื่องจากความอายที่ต้องถูกหาว่ากระทำผิด ต่อเมื่อได้พิจารณาถึงฐานแผลซึ่งนายแพทย์ได้ทำการชันสูตรพลิกศพไว้ว่ามีแผลถูกกระสุนปืนที่หน้าผากกระดูกกระโหลกศีรษะระเบิดเป็นวงกลมโดยรอบโตประมาณ ๕ นิ้วมันสมองไหลกระสุนทะลุท้ายทอยโตประมาณ ๓ นิ้ว ประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งของกระโหลกและสมองส่วนต่างๆ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น จึงเห็นว่ารายนี้กระโหลกและมันสมองของผู้ตายได้ถูกทำลายทั้งย่อยยับและกว้างขวาง ทางด้านหน้าและด้านหลังระเบิดโตกลมเกือบเต็มส่วนกว้างของด้านนั้น ๆ จึงเป็นอันว่าแอเรียทุกส่วนทางข้างหน้าได้ถูกทำลายหมดและไม่ต้องสงสัยเบซัลแกงเกลียซึ่งอยู่ระหว่างความโตของช่องกระโหลกที่ระเบิดทั้งสองก็ย่อมต้องถูกทำลายไปด้วย เพราะฉะนั้นแอเรียทุกส่วนและซับสิดารีเซ็นเตอร์จึงหมดประสิทธิภาพที่จะทำให้มือที่งออยู่คงงอเช่นเดียวกับเมื่อผู้ตายได้ขาดใจตาย เมื่อไม่มีสมองที่บังคับกล้ามเนื้อเช่นนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะมีอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มไม่ได้

รายนายสุวรรณ์ แสนสุวรรณ เหตุเกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา ๑๐ นาฬิกา ผู้ตายกับนายจินดาไปหานางสาวแวว เปรมสมานที่บ้าน นายจินดาได้เอาปืนออโต้แมติคของนายสมควรติดตัวไปด้วยระหว่างที่คุยกันอยู่นั้นผู้ตายได้หยิบเอาปืนที่วางอยู่บนโต๊ะไปเล่น นางสาวแววเกรงจะเกิดอันตรายจึงได้ห้ามและบอกให้ถอดแม๊กกาซีนออกเสียจากตัวปืน ผู้ตายก็ทำตาม สักครู่ผู้ตายกลับหยิบแม๊กกาซีนใส่ในปืนขึ้นจ่อที่หน้าพร้อมกับพูดว่าพระเจ้าอยู่หัวยิงตรงนี้ นางสาวแววห้ามผู้ตายก็ลดปืนลง ต่างคนต่างคุยกันโดยไม่มีใครได้สังเกตท่าทางของผู้ตาย สักครู่ก็ได้ยินเสียงปืนดังปัง ทันใดผู้ตายก็หงายหลังลงไปที่เก้าอี้ ปืนหลุดจากมือขวาตกลงไปที่พื้นระหว่างช่องขาของผู้ตาย ปรากฏตามรายงานชันสูตรพลิกศพของแพทย์ว่ามีแผลกระสุนปืนเข้าในระยะชิดหนังมาก ทางด้านขมับขวาทะลุกระโหลกเข้าสมอง กระสุนฝังในตรงส่วนเหนือสุดของสมอง

ถึงแม้ศาลอุทธรณ์จะได้พิจารณาโดยละเอียด ข้อเท็จจริงเพียงเท่านี้ยังไม่ชัดเจนพอ

ที่จะชี้ขาดว่าสมองส่วนใหญ่ของผู้ตายได้ถูกทำลายหรือไม่ อย่างไรก็ดีเมื่อหวนไปพิจารณาหลักเกณฑ์ที่จะทำให้เกิดอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มตามที่นายแพทย์ได้กำหนดไว้จะเห็นว่ารายนี้ยังขาดองค์สำคัญอยู่ในข้อที่ว่าจะต้องตายลงทันทีทันใดนั้นคือความปรากฏจากปากคำของนางสาวแววว่าเมื่อผู้ตายถูกกระสุนปืนที่ขมับแล้วก็พูดอะไรไม่ได้เลย ต่อมาอีก ๓ นาทีจึงได้ขาดใจตาย ดังนี้ จึงเป็นการแสดงอยู่ในตัวว่าอวัยวะส่วนใดที่ได้เคลื่อนไหวอยู่ในขณะที่จะขาดใจตายนั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปได้โดยกำลังดึงดูดของโลก ให้มือที่ถือปืนต้องตกลงสู่ที่ต่ำการที่ไม่มีอาการคาดาเวอริคสปัสซั่มจึงเป็นเรื่องธรรมดาเนื่องจากมิได้ตายลงทันทีทันใด

โดยเหตุผลดังกล่าวจึงยกเอาการตายของบุคคลทั้งสองมาเป็นบรรทัดฐานปรับกับการสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ได้

นายชิต สิงหเสนีจำเลยคัดค้านมาในอุทธรณ์ว่า การที่ศาลอาญาชี้ขาดว่าเป็นกรณีลอบปลงพระชนม์ก็โดยอาศัยพยานความเห็นทั้งสิ้นไม่มีแม้แต่พยานแวดล้อมประกอบให้ใกล้ชิดว่าการสวรรคตเกิดขึ้นเนื่องจากการลอบทำร้าย อันพยานความเห็นนั้นไม่อาจบอกตนเองได้ว่าตนรู้เห็นเกี่ยวข้องกับคดีอย่างไร การอ่านว่าวัตถุพยานบอกอะไรเกี่ยวแก่คดีบ้างก็อ่านโดยบุคคลเพราะฉะนั้นความเห็นที่พอจะรับฟังประกอบการวินิจฉัยความจริงได้ความเห็นของวิจักขณพยานหรือพยานผู้มีความรู้ความชำนาญมีความเชี่ยวชาญในสิ่งที่ตนสามารถให้ความเห็นหรืออ่านวัตถุพยานได้ พยานความเห็นที่ปรากฏให้เชื่อถือได้นั้นเป็นเพียงพยานประกอบ ไม่ถึงขนาดประจักษ์พยาน

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าตามกฎหมายลักษณะพยานใช่ว่ากรณีทุกเรื่องจำจะต้องมีประจักษ์พยานก็หาไม่ ในคดีที่ไม่มีประจักษ์พยานเลย ศาลยุติธรรมก็เคยรับเอาพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีเป็นหลักฐานในการวินิจฉัยความผิดเสมอมามากต่อมากแล้วสำหรับกรณีนี้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกกระสุนปืนเสด็จสวรรคตในที่รโหฐานห้อมล้อมไปด้วยมหาดเล็กเด็กชาย พระตำรวจหลวง และนายทหารราชองครักษ์ คนอื่นใครเล่าจะสามารถเข้าไปสอดรู้สอดเห็น ยิ่งเมื่อมหาดเล็กห้องพระบรรทมซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระบาทยุคลที่สุด คือนายชิต สิงหเสนีจำเลย และนายบุศย์ บัทมศรินจำเลย ได้ตกมาเป็นผู้ต้องหาเสียแล้ว จึงเป็นการเหลือวิสัยที่ในการและสถานเช่นนั้นจะเอาประจักษ์พยานมาแต่ไหนอย่างมากที่สุดอันจะพึงเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีเท่านั้น ไม่ต้องสงสัยถ้าตามฐานะของคดีสามารถที่จะ

พิสูจน์ได้ด้วยประจักษ์พยานแล้ว ก็จะไม่ยุ่งยากในการวินิจฉัยเพราะประจักษ์พยานเป็นพยานที่เบิกความตรงถึงข้อเท็จจริงหรือข้อสำคัญที่ทุ่มเถียงกันในประเด็นฐานที่เป็นผู้ที่ได้เห็นได้ยินหรือได้ทราบข้อความที่มาด้วยตนเองส่วนพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีนั้นได้แก่พยานที่พิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงหรือข้อสำคัญที่ทุ่มเถียงในประเด็นโดยอ้อม ถึงการกระทำหรือเหตุการณ์ที่จะชี้หรือทำให้เห็นข้อทุ่มเถียงในประเด็น ซึ่งอาจเป็นพยานบุคคลหรือเอกสารหรือวัตถุก็ได้ สำหรับพยานบุคคลนั้นย่อมรวมทั้งวิจักขณพยาน คือผู้เชี่ยวชาญด้วย หากจะกล่าวถึงความจริงก็มีอยู่ว่ากรณีจะต้องได้มีพฤติการณ์แสดงแล้วซึ่งความสัมพันธ์กับเหตุที่เกิดและที่มาของพยานหลักฐานนั้น ๆ แล้วผู้เชี่ยวชาญจึงให้ความเห็นตามหลักวิชา (ตามที่นายชิต สิงหเสนีจำเลยเรียกว่าอ่าน) ว่าควรเป็นสถานใดหรือนัยหนึ่งพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีมีลักษณะเป็นการเทียบเคียงวินิจฉัยข้อเท็จจริงข้อหนึ่งมาจากอีกข้อหนึ่ง กล่าวคือเมื่อรู้ข้อความอันหนึ่งซึ่งเป็นเหตุแล้วอาจให้เล็งเห็นไปถึงข้อความอีกอันหนึ่งซึ่งเป็นผลโดยตรงจากเหตุนั้นว่าจะคงมีอยู่หรือไม่มี ศาลยุติธรรมไม่เคยรังเกียจที่จะฟังวิจักขณพยานเลย ในเมื่อได้พิเคราะห์โดยถ่องแท้แล้วเห็นว่าพยานเบิกความจริง และเหตุผลทั้งหลายตามที่พยานเบิกความนั้นเมื่อรวมเข้าเป็นเรื่องได้แล้วก็จะฟังได้ดังมีตัวอย่างตามคำพิพากษาฎีกา ๑๑๓๗/๒๔๖๒ ระหว่างกรมอัยการโจทก์ นายหลีเต็กออจำเลยศาลฎีกายกเอาแต่วิจักขณพยานเพียงคนเดียวเป็นหลักวินิจฉัยทั้งนี้ก็โดยเหตุว่าพยานบุคคลนั้นนอกจากเป็นพยานบอกเล่าแล้วย่อมอยู่ในฐานะพยานชั้นที่ ๑ ไม่ว่าจะเป็นประจักษ์พยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีซึ่งรวมวิจักขณพยานด้วย (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๕๘๔–๕๘๕/๒๔๗๒ ระหว่างบริษัทยูไนเต็ดสะเตตไฟร์อินชัวรันส์ โดยบริษัทบีกริม ฯ เป็นเอเย่นต์ โจทก์ นายถนั่น พิศาลบุตร์ จำเลย และระหว่างบริษัทเอกริกคัลจูแรลอินชัวรันส์ โดยบริษัทบีกริม ฯ เป็นเอเย่นต์โจทก์ นายถนั่น พิศาลบุตร์ จำเลย) ในส่วนน้ำหนักคำพยานเล่าก็ไม่อาจถือว่าประจักษ์พยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีนั้นอย่างไหนยิ่งหย่อนกว่ากันเพราะถ้าพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีติดต่อเป็นเรื่องราวเข้าได้แล้วย่อมฟังเป็นจริงได้เหมือนกัน บางทีประจักษ์พยานเสียอีกอาจเบิกความเท็จได้ง่ายกว่า แต่พฤติการณ์และเหตุผลของพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีนั้นเท็จไม่ได้ เพราะการพิจารณาว่าผู้เชี่ยวชาญให้เหตุสมกับผลหรือไม่นั้นง่ายกว่าที่จะสอดส่องให้ล่วงรู้ถึงจิตใจของบุคคลเมื่อเหตุผลของพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีใช้ไม่ได้แล้วก็เป็นอันตัดออกได้ทีเดียว

โดยที่หลักฐานทางกฎหมายเป็นดังนี้ ศาลอุทธรณ์จึงได้พยายามพิจารณาทุกแง่ทุกมุมว่าพยานผู้เชี่ยวชาญของโจทก์ซึ่งประกอบด้วยพยานที่แสดงถึงพฤติการณ์สำคัญอย่างอื่นมีความรู้ขนาดไหน มีความสามารถความชำนาญอย่างไร และบกพร่องในความสุจริตต่อหน้าที่หรือไม่ ก็ประจักษ์ว่าพยานผู้เชี่ยวชาญของโจทก์ตามที่ได้วินิจฉัยมาแล้วนั้นเพียบพร้อมไปด้วยคุณลักษณะและเหตุผลซึ่งกฎหมายต้องการทุกประการ เพราะฉะนั้นอุทธรณ์โต้แย้งของนายชิต สิงหเสนีจำเลยจึงฟังไม่ขึ้น

ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องกับศาลอาญาที่กล่าวว่าในส่วนมูลเหตุเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์นั้นอันที่จริงไม่จำกัดอยู่แต่ว่าคนที่ถูกลอบฆ่าจะต้องได้สร้างเวรกรรมหรือทำความเจ็บ-ช้ำน้ำใจแก่ใครไว้ คนที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณงามความดีไม่เคยก่อกวนความสุขหรือผลประโยชน์ของผู้ใดอาจถูกลอบฆ่าตายก็ได้เหมือนกัน เช่นพลอยถูกสงสัยหรือเข้าใจผิดว่าได้ก่อกวนความสุขหรือผลประโยชน์ของเขาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือจะเป็นที่กีดหน้าขวางตาอย่างใดเป็นต้นทั้งนี้เป็นเรื่องของฝ่ายที่มุ่งร้ายจะคิดเห็นฝ่ายเดียว โดยบุคคลภายนอกตลอดจนตัวผู้ถูกกระทำร้ายเองก็คาดหมายไม่ถึงว่ามาจากทางไหนไปจากทางไหนก็ได้ ฉะนั้นการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมซึ่งทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐจะมีผู้ทะนงองอาจลอบปลงพระชนม์จึงไม่เป็นการผิดวิสัย

แม้ถึงว่าความจริงจะเป็นเช่นนี้ก็ตาม เมื่อระลึกว่าผู้ตายคือองค์พระมหากษัตริย์การเสด็จสวรรคตโดยอาการดังกล่าวแล้วจึงย่อมจะต้องมีสาเหตุคือ ๑. เหตุส่วนพระองค์ ๒. เหตุเกี่ยวกับราชบัลลังก์ ๓. เหตุทางการเมือง

ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยมาแล้วข้างต้นถึงเหตุส่วนพระองค์สำหรับเหตุที่เกี่ยวกับราชบัลลังก์นั้นไม่ปรากฏแม้แต่น้อยว่าได้มีการขัดแย้งกันซึ่งสิทธิอันเกี่ยวกับราชบัลลังก์แต่อย่างใดทั้งก่อนและหลังเวลาเสด็จสวรรคต นอกจากนี้รัฐธรรมนูญก็มีหลักเป็นบรรทัดฐานอยู่แล้วว่าจะต้องเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ อีกทั้งยังจะต้องประกอบกับรัฐสภาเห็นชอบด้วย เว้นเสียแต่จะมีเจตน์จำนงให้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของประมุขแห่งชาติ หรือลัทธิการปกครองก็อาจเป็นไปได้อีกส่วนหนึ่งต่างหาก

ความจริงศาลอุทธรณ์ไม่ประสงค์เลยที่จะให้การวินิจฉัยพาดพิงไปถึงบุคคลอื่นซึ่งยังมิได้เข้ามาสู่การพิจารณาของศาล แต่ในทางกฎหมายมิได้ห้ามถ้าเป็นข้อความในประเด็นหรือ

เกี่ยวกับประเด็นที่พิพาทว่าสาเหตุมีอยู่อย่างไร หรือไม่เช่นนี้หากเผอิญมีบุคคลภายนอกพัวพันเข้ามาด้วย ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ศาลอุทธรณ์จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงเสียได้เพราะถ้าจะให้พิจารณาในวงแคบที่เกี่ยวกับจำเลยทั้งสามหรือคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้นไซร้บางทีก็จะหาสาเหตุไม่ได้เลยเพราะข้อเท็จจริงที่ปราศจากโต้แย้งประการหนึ่งมีอยู่ว่า นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยได้ถูกยกย่องว่าเป็นผู้ที่ทางราชการไว้วางใจจึงได้เลือกคัดให้เป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทม และนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลย ยังถูกเลือกให้ตามเสด็จไปเมืองนอกด้วย แต่ก็เคยมีตัวอย่างในศาลมามากมายว่าอันสาเหตุนั้นมิได้อยู่แต่ในวงจำกัดว่าจะต้องเกิดจากคนใดคนหนึ่งที่ถูกหาเท่านั้น ยังอาจเกิดจากทางอื่นได้อีกหลายประการ ศาลอาญาจึงได้ตั้งหลักที่ถูกต้องไว้กว้างขวางดังกล่าวมาแล้ว

จริงอยู่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติตั้งแต่พระชนมายุเพียง ๙ ปีเศษ ยังไม่ทันบรรลุนิติภาวะ การปฏิบัติพระราชภารกิจตามรัฐธรรมนูญจึงต้องกระทำโดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งบางยุคก็ประกอบด้วยหลายคนเป็นคณะ บางสมัยก็มีเพียงคนเดียว เช่นในระยะสุดท้ายซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์คนเดียวเป็นต้น

ในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีการชิงไหวชิงพริบทางการเมืองระหว่างนักการเมืองด้วยกัน ประการสำคัญจึงอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีจึงได้มีพระราชกระแสร์รับสั่งถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในระบอบนี้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องวางพระองค์ให้เป็นกลางเสมอ เพราะฉะนั้นกล่าวตามหลักแล้ว ผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ก็จะต้องเจริญรอยตามพระบาทยุคลด้วย แต่ความผันผวนของสถานการณ์ไม่อาจจะเป็นไปโดยเคร่งครัดสมดังพระราชประสงค์ได้ เพราะระหว่างที่ทรงพระเยาว์อยู่นั้นเอง ความกดดันทางการเมืองได้ดลบันดาลให้การเมืองค่อยคืบคลานเข้าไปครอบคลุมราชการในพระราชสำนักโดยน้ำมือของนักการเมืองสอดล้ำเข้าไปโดยตนเองบ้าง เมื่อเข้าไปแล้วก็หว่านล้อมแสวงหาข้าราชการที่รับราชการในพระสำนักเป็นสมัครพรรคพวกบ้าง ชักโยงพวกพ้องให้เข้าไปรับราชการประจำในพระราชสำนักบ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ที่จะทราบความเคลื่อนไหวทางด้านพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิดดังจะเห็นจากพฤติการณ์ต่าง ๆ คือ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยนั้นเป็นคนหนึ่งในคณะเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และมีความสนิทชิดเชื้อฝักใฝ่อยู่ข้างนายปรีดี พนมยงค์ เดิมรับราชการอยู่ในกรมไปรษณีย์โทรเลขหลังจากเปลี่ยนแปลง

การปกครองก็ได้โอนไปรับราชการในกองตรวจคนเข้าเมืองกรมตำรวจ แล้วโอนไปรับราชการในกรมสรรพสามิตจน พ.ศ. ๒๔๘๐ ก็ลาออกจากราชการในปีนั้นเอง นายเอก ศุภโปฏก เลขานุการสำนักพระราชวังได้แนะนำเอานายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเข้าไปรับราชการในสำนักพระราชวังตำแหน่งหัวหน้าแผนกคลัง ครั้นนายเอก ศุภโปฏก ไปเป็นผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์ประจำที่ประทับ ณ เมืองโลซานน์ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยจึงได้เลื่อนขึ้นเป็นเลขานุการสำนักพระราชวัง แล้วเลื่อนตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการพระราชวังถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็ย้ายไปดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ขณะนั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบด้วยพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภากับนายปรีดี พนมยงค์ พอดีประจวบกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม กราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรีตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนจึงเลือกนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีทั้งนี้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาไม่ทรงเห็นชอบด้วย เลยทรงลาออก สภาผู้แทนราษฎรก็ลงมติตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียว และคงดำรงตำแหน่งเรื่อยมาล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนคร เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ถวายพระราชภาระให้ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส ครั้นนายควง อภัยวงศ์ กราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรกับรัฐสภาตามลำดับได้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ให้เข้ามาสู่วงการเมืองโดยนิตินัย นายปรีดี พนมยงค์ จึงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตลอดมาจนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต และภายหลังที่ไม่สามารถทนวิกฤตการณ์ต่อไปได้ ก็กราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรี แล้วพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน

ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยนั้น นอกจากมีจิตใจฝักใฝ่อยู่ข้างนายปรีดี พนมยงค์ในทางส่วนตัวมาก่อนนานแล้วพอนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สมบูรณ์ไปด้วยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ซึ่งเคยมีอิทธิพลในราชการของพระราชสำนักอยู่แล้ว ก็ดูเหมือนว่าจะมีอิทธิพลยิ่งขึ้น หลังจากนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ได้ ๓ เดือน ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนคร นายทวี บุณยเกตุ รองนายกรัฐมนตรี จึงมีคำสั่งลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ (หมายเลข ๒๒)

ว่า เพื่อให้มีความเรียบร้อยและเหมาะสมเป็นการสมควรจัดให้มีข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์เพื่อถวายพระราชกรณียกิจ และรับกระแสร์พระบรมราชโองการสั่งการต่างๆ ให้เป็นที่เรียบร้อย จึงให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ซึ่งดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์มีหน้าที่ติดต่อใกล้ชิดพระองค์อยู่แล้ว อีกทั้งยังมีหน้าที่เป็นผู้สั่งราชการแทนเลขาธิการพระราชวังด้วย ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวประจำพระองค์อีกหน้าที่หนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโอกาสให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ตั้งสำนักงานขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่ตึกหน้าพระที่นั่งบรมพิมานภายในประตูเหล็กกล้า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ดำรงตำแหน่งเหล่านี้มาจนถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ก็ต้องออกจากราชการตามคำสั่งนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักงานราชเลขานุการในพระองค์ โดยอ้างว่าหย่อนความสามารถเพราะป่วย จึงให้ออกจากราชการเพื่อรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญตามคำสั่งลงวันที่ ๖ เดือนเดียวกัน พอดีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งบัญญัติให้มี ๒ สภา คือสภาผู้แทนกับพฤฒสภา นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย จึงได้รับเลือกเป็นสมาชิกพฤฒิสภาเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๔๘๙ จนเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ จึงพ้นจากสมาชิกภาพและถูกจับเนื่องจากกรณีสวรรคตนี้

อันอิทธิพลของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมีอยู่ในสำนักพระราชวังอย่างไรนั้น ได้ความจากพระยาชาติเดชอุดมว่า ระหว่างนั้นพระยาชาติเดชอุดมเป็นเลขาธิการพระราชวัง ข้าราชการของสำนักพระราชวังทั้งหมดมีมากด้วยกันแต่กระจายกันอยู่ เช่นในพระบรมมหาราชวังและพระราชวังดุสิต การบรรจุข้าราชการนั้น นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นผู้เสนอพระยาชาติเดชอุดม เมื่อปรากฏว่าทำไม่ผิดแบบแล้ว พระยาชาติเดชอุดมก็จำต้องสั่งบรรจุ ในที่สุดการจึงเป็นว่ามีคนของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอยู่ทั่วๆ ไปในแผนกและกองต่างๆ มากพอใช้ ใช่แต่เท่านั้นปรากฏต่อไปว่าความใหญ่โตของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นเหตุให้ข้าราชการในพระราชสำนักยำเกรงกลัวนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอีก เพราะเป็นคนใกล้ชิดสนิทกับนายปรีดี พนมยงค์ อาจบันดาลให้ดีได้ชั่วได้ แต่ผู้ได้รับความอุปการะอุ้มชูก็คงอยู่ในระหว่างพวกเดียวกัน ซึ่งย่อมต้องมีความรักชอบนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นธรรมดา

ข้าราชการเก่าคนหนึ่งซึ่งรับราชการอยู่ในสำนักพระราชวังก่อนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย คือนายนเรศร์ธิรักษ์ มีพฤติการณ์ที่ควรกล่าวถึง นายนเรศร์ธิรักษ์ผู้นี้ ได้ความว่า

รับราชการมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ และเป็นผู้ชอบพอกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมาก ไม่ปรากฏว่าก่อนนี้นายนเรศร์ธิรักษ์ดำรงตำแหน่งใด ระหว่างที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นรองเลขาธิการพระราชวังนั้น ไม่มีตัวเลขานุการสำนักพระราชวัง ต่อเมื่อนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ย้ายไปเป็นราชเลขานุการในพระองค์แล้ว นายนเรศร์ธิรักษ์ จึงได้เป็นเลขานุการสำนักพระราชวัง ขณะนั้นเจ้าหมื่นสรรเพ็ชร์ภักดีเป็นหัวหน้ากองมหาดเล็กในสมัยที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนเดียว ก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนครเล็กน้อย เจ้าหมื่นสรรเพ็ชร์ภักดีถูกสั่งให้ออกจากราชการในฐานรับราชการมานาน ดังนั้นทางราชการจึงให้นายนเรศร์ธิรักษ์ เป็นหัวหน้ากองหรือรักษาการแทนหัวหน้ากองมหาดเล็กอีกตำแหน่งหนึ่ง

ข้าราชการสตรีที่สมควรกล่าวถึงคือท้าวสัตยานุรักษ์ ข้าราชการชั้นโท มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าโขลน และชอบพอกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมาก เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้ามา ทางราชการได้สั่งให้ไปประจำสำหรับสมเด็จพระราชชนนีทรงใช้สอย จึงได้มีห้องพักอยู่ในพระที่นั่งบรมพิมานชั้นล่าง และมีโขลนมารับใช้ ทั้งยังมีนางสาวทัศนียา ญาติของท้าวสัตยานุรักษ์ไปอยู่ด้วยอีก นางสาวทัศนียาผู้นี้ก่อนเสด็จกลับเป็นข้าราชการอยู่ในแผนกเลขานุการสำนักพระราชวัง นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ได้สั่งให้ไปประจำที่พระที่นั่งบรมพิมานอันเป็นโอกาสให้ขึ้นพระที่นั่งได้ทั้งชั้นล่างชั้นบนตลอดจนถึงทางฝ่ายในและบางทีก็มีผู้เห็นไปที่ที่ทำการของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยหน้าพระที่นั่งบรมพิมานบ้าง

ข้าราชการในพระราชสำนักที่มีเหตุน่าเชื่อว่าเป็นพวกเดียวกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย และฝักใฝ่อยู่กับนายปรีดี พนมยงค์ ยังมีอีก คือนายกำแพง ตามไท เป็นผู้ที่ชอบพอกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมากเหมือนกัน ปรากฏว่าขุนนิรันดรชัย เป็นผู้ที่แนะนำเข้ารับราชการในสำนักพระราชวัง เดิมเป็นหัวหน้าแผนกคลัง ครั้นเมื่อแผนกคลังได้ยกฐานะเป็นกองพร้อมกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นรองเลขาธิการ นายกำแพง ตามไท จึงได้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองคลัง ขณะเดียวกันนี้แพทย์ประจำสำนักพระราชวัง ได้แก่ นายแพทย์โกวิท และผู้อำนวยการพระคลังข้างที่ได้แก่นายจิตตะเสน ปัญจะ

บรรดาบุคคลที่ระบุนามมานี้ได้ความตามทางพิจารณาว่า มีบทบาทเป็นส่วนประกอบกับการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องพ้นจากหน้าที่ราชการส่วนพระองค์ไป ซึ่งโจทก์

แถลงการณ์ว่าน่าจะเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของกรณีสวรรคต

ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาบ้างแล้วว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลย มีอิทธิพลในสำนักพระราชวังจนเป็นที่เกรงขามของบรรดาข้าราชการอย่างไร แม้พระยาชาติเดชอุดม ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ถึงตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง ก็ยังต้องยอมให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอยู่ นอกจากการบรรจุข้าราชการตามที่เคยกล่าวมาแล้ว ก็ยังมีอีกที่พระยาชาติเดชอุดม ไม่กล้าจะทัดทานประการใด กล่าวคือตามธรรมดาที่ทำการของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย อยู่นอกบริเวณพระที่นั่งบรมพิมาน แต่เมื่อผู้สั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรีได้สั่งให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์ เพื่อรับพระบรมราชโองการแต่ผู้เดียวแล้ว นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ได้ย้ายที่ทำงานเข้าไปอยู่ในบริเวณพระที่นั่งบรมพิมาน เป็นตึกชั้นเดียวตรงข้ามกับพระที่นั่งด้านหน้าและเป็นหลังที่สามจากประตูเหล็กกล้าเข้าไป ทั้งยังถัดล้ำต้นมะขามเข้าไปอีกด้วย ตามประเพณีที่เคยเป็นมาในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระบรรทมอยู่แล้ว รถยนต์จะเข้าประตูเหล็กกล้าไม่ได้เลย แม้จะเป็นเวลาตื่นพระบรรทม เฉพาะรถยนต์หลวงสำหรับใช้สอยที่จำเป็นเท่านั้นจึงผ่านเข้าไปได้ ส่วนรถยนต์ข้าราชการนั้นเข้าประตูเหล็กกล้าไม่ได้ หรืออย่างมากก็จะเข้าไปได้เพียงต้นมะขาม แต่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ได้นั่งรถยนต์เข้าไปจอดถึงหน้าตึกที่ทำงานทีเดียว และบางทีก็ยังนั่งไขว่ห้างและใส่แว่นตาดำเสียด้วย ทั้งนี้จะได้รอดพ้นจากพระเนตรพระกรรณไปก็หาไม่ เพราะบางทีก็เป็นเวลาที่ประทับอยู่ตามระเบียงพระที่นั่งชั้นบน บางทีทั้งสามพระองค์ก็กำลังเสวยพระกระยาหารเช้าอยู่ที่ห้องเสวยมุขชั้นบน วันหนึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้นายมี พาผล ไปดู และสมเด็จพระราชชนนีทรงรับสั่งถามว่าเขานั่งไขว่ห้างเข้ามาใช่ไหม ไม่แต่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยคนเดียว คนที่เข้าไปหานายเฉลียว ปทุมรส จำเลยก็บังอาจนั่งรถยนต์เข้าไปถึงหน้าตึกที่ทำงานของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ด้วยเป็นรถยนต์สีดำ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทอดพระเนตรเห็นเข้าก็รับสั่งให้นายนเรศร์ธิรักษ์ไปจัดการ เลยต้องเข็นรถยนต์คันนั้นออกประตูเหล็กกล้าไปพูดกันว่าเป็นรถของนายถวิล นอกจากนี้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังเคยทรงรับสั่งบ่นกับหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ว่า ได้เคยทรงห้ามไว้ไม่ให้ใครขับรถยนต์เข้าไปที่พระที่นั่งบรมพิมาน ให้เอารถไว้นอกประตูรั้วเหล็ก วันหนึ่งพระองค์ท่านอยากประทับเงียบ ๆ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย กลับขับรถเข้าไปที่พระที่นั่ง พระองค์ท่านรับสั่งถาม แต่

นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยไม่ตอบว่ากระไร นอกจากนี้ยังรับสั่งถึงนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอีกหลายเรื่องว่าไม่ค่อยเรียบร้อยและทะลึ่งตึงตัง

ตามที่หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล เป็นพยานเช่นนี้ มีพยานที่ได้รู้เห็นความจริงอีกหลายคน เรื่องนั่งรถยนต์เข้าถึงที่ทำการก็ได้กล่าวมาแล้ว และมีเรื่องอื่นอีก เช่นบางครั้งนายตำรวจที่ไปอยู่ยาม ณ พระที่นั่งได้เห็นนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย นุ่งกางเกงสีกากีใส่เสื้อเชิ้ตเข้าเฝ้า ซึ่งรัชกาลก่อน ๆ เวลาราชเลขานุการขึ้นเฝ้าต้องสวมเสื้อนอกแต่งตัวเรียบร้อย การถวายพระราชกิจจะกระทำกันที่โต๊ะทรงพระอักษรในห้องรับแขกชั้นบน นายวงศ์ เชาวนะกวี เบิกความว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้นำเข้าเฝ้า ๒ ครั้ง ครั้งหนึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมประทับบนพระเก้าอี้ นายวงศ์ เชาวนะกวี ได้นั่งคุกเข่ากับพื้นถวายบังคม ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยยืนอยู่ตลอดเวลา แม้ถวายแฟ้มหนังสือก็ถวายในท่ายืน พระพิจิตรราชสาสน์ผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์ก็ได้สังเกตเห็นกิริยามารยาทของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยในทางไม่งดงามเช่นเดียวกัน กล่าวคือตามธรรมดาแล้ว การทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือราชการประจำวันเป็นหน้าที่ของราชเลขานุการในพระองค์คือนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย แต่โดยที่พระพิจิตรราชสาสน์เคยทำงานในราชการส่วนนี้มาก่อน อาจจะต้องทูลเกล้า ฯ ถวายกิจการที่เป็นมาแต่เดิมได้สะดวก นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยจึงให้พระพิจิตรราชสาสน์ไปอยู่ช่วยด้วยการทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือราชการนี้เมื่อไปถึงพระที่นั่งบรมพิมานแล้ว จะนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายโดยตรงทีเดียวไม่ได้ ต้องบอกให้มหาดเล็กไปกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่าจะได้นำหนังสือราชการมาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพราะตามปกติทรงปฏิบัติราชกิจที่ห้องรับแขกชั้นบน แต่ถ้าเป็นการทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือส่วนพระองค์เป็นพิเศษจึงจะโปรดเกล้า ฯ ให้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายในห้องทรงพระอักษรซึ่งอยู่ติดกับห้องพระบรรทม

แต่ได้ความจากนายฉลาด เทียนงามสัจ กับนายมี พาผล มหาดเล็กรับใช้ว่า เวลานายเฉลียว ปทุมรส จำเลยนำหนังสือไปทูลเกล้า ฯ ถวายนั้น เห็นหลายครั้งที่ใส่แว่นตาดำและสูบบุหรี่พรวดพราดขึ้นไปไม่ได้บอกให้มหาดเล็กไปกราบบังคมทูลเสียก่อนเป็นนิจสิน ต่อเห็นพระองค์ท่านจึงถอดแว่นตาและทิ้งบุหรี่ หรือบางทีเมื่อถึงชั้นบนแล้วจึงถอดแว่นตาพลางเดินพลาง ที่ชั้นบนไม่มีกระโถน นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยก็โยนบุหรี่ทิ้งลงกับพื้น ซึ่งมหาดเล็กก็ต้องคอยรีบเก็บเพราะเกรงจะไหม้พรม

เวลาทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมิได้ปฏิบัติตามราชประเพณี คือนายฉลาด เทียนงามสัจ ว่าแทนที่จะคุกเข่ากลับยืนชนิดที่เรียกว่าค้ำพระเศียร ตรงกับที่พระพิจิตรราชสาสน์ได้เห็น

พระพิจิตรราชสาสน์อธิบายถึงระเบียบประเพณีการเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือราชการว่า ขณะนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังไม่สู้สันทัดหนังสือไทย ราชเลขา ฯ จึงเป็นผู้อ่านหนังสือราชการถวาย ทั้งนี้สุดแต่สถานที่ ตามธรรมดาแล้วจะต้องหมอบอ่าน เว้นแต่ถ้าพระองค์ท่านประทับอยู่บนพระเก้าอี้ที่โต๊ะทรงพระอักษร ผู้อ่านก็จะต้องคุกเข่าเข้าไปใกล้ ๆ โต๊ะทรงพระอักษรแล้วจึงอ่านหนังสือราชการนั้นซึ่งวางอยู่บนโต๊ะทรงพระอักษร ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเดินเข้าไปยืนใกล้ ๆ โต๊ะทรงพระอักษรแล้วก็อ่านหนังสือนั้น โดยที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นคนใหญ่จึงรู้สึกว่าเก้งก้าง

เมื่ออ่านถวายแล้วก็จะกราบบังคมทูลถวายว่าเรื่องต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติมานั้นจะควรสั่งอย่างไร ถ้าทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วยตามธรรมดาจะต้องหยิบเอาหนังสือราชการที่อ่านแล้วลงจากโต๊ะทรงพระอักษรมาหมอบเขียนบันทึกในหนังสือราชการเป็นคำสั่งของพระองค์เพื่อให้ทรงลงพระปรมาภิไธย ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยคงยืนเขียนบันทึกบนโต๊ะทรงพระอักษรนั้นเอง แล้วเลื่อนหนังสือให้ทรงลงพระปรมาภิไธย

ไม่แต่พระพิจิตรราชสาสน์เท่านั้นที่กระทำเช่นนี้ หม่อมเจ้านิกรเทวัญราชเลขานุการในพระองค์คนใหม่ซึ่งมีศักดิ์เป็นเจ้าในพระราชวงศ์จักรีก็ยังปฏิบัติเช่นเดียวกันกับพระพิจิตรราชสาสน์

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า แม้จะเป็นระบอบประชาธิปไตย พระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ก็ชอบที่จะต้องมีอยู่ มิฉะนั้นจะเป็นไปได้อย่างไรว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เคารพสักการะซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิได้ อนึ่ง แม้ว่าจะเป็นการภายในหรือพระนิสัยของล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ถือพระองค์ก็ตาม อันความเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ท่านนั้นก็ยังควรแก่การที่จะเทิดทูนไว้อย่างสูง ถึงหากนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยจะทำมากครั้งน้อยครั้งอย่างไร ก็เป็นการกระทำต่อหน้าพระที่นั่ง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระราชหฤทัยเยือกเย็นไม่ฉุนเฉียวอยู่แล้ว การที่มิได้ทรงตำหนิติเตียนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอย่างไรย่อมไม่เป็นของประหลาด แต่บุคคลอื่นที่ได้รู้ได้เห็นสิ ใครเล่าจะเห็นว่าการกระทำของข้าราชการ

ผู้ใหญ่เช่นนั้นเป็นการสมควร เมื่อการกระทำที่ไม่ดีงามหลาย ๆ อย่างรวมกันเข้า ความไม่เหมาะสมก็ย่อมตามมาเป็นธรรมดา

ถ้าศาลอุทธรณ์จะเว้นกล่าวถึงการกระทำของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเสียบ้าง หรือย่นย่อไม่กระจ่างชัดลงไปแล้ว ก็ดูเป็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกระทำไปตามพระ-อารมณ์ ซึ่งความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงพระราชดำริแล้วโดยรอบคอบจึงได้ทรงแสดงออก

นายเวศน์ สุนทรรัตน์ มหาดเล็กห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เบิกความว่า ตอนใกล้จะเสด็จหัวหินสมเด็จพระราชชนนีเคยรับสั่งถามว่าที่ตึกพักของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยทำอะไรกันจึงนอนดึก ๆ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมแล้วยังเปิดวิทยุอยู่ซึ่งขณะนั้นเป็นเวลา ๒๒ นาฬิกากว่า ซึ่งเป็นเวลาที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเข้าพระที่แล้วก็ยังได้ยินเสียง

อีกเรื่องหนึ่งที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกริ้ว คือเมื่อครั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทางราชการได้ซื้อรถยนต์เชฟโรเล็ตไว้สำหรับรับใช้ประจำตำแหน่งคันหนึ่ง ครั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนคร รถเชฟโรเล็ตนี้คันหนึ่ง กับรถแน้ชอีกคันหนึ่งซึ่งกรมพาหนะทหารบกส่งมา ได้ถูกจัดไว้ถวายเป็นรถพระที่นั่งส่วนพระองค์ ถ้าจะเสด็จเป็นพระราชพิธีหรือรัฐพิธีแล้วก็ใช้รถยนต์โรลสลอยด์กับเดมเล่อร์

วันหนึ่งหลังจากเสด็จกลับจากหัวหิน สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จไปทรงซื้อของ นายฉันท์ หุ้มแพร จึงสั่งให้นายระวี ผลเนืองมา หัวหน้าแผนกพระราชพาหนะจัดรถยนต์ถวาย นายระวี ผลเนืองมาขัดข้องว่ารถไม่มี ทั้งนี้เป็นเพราะก่อนเสด็จหัวหินรถสองคันนี้ยังอยู่ แต่เมื่อเสด็จกลับจากหัวหินแล้วปรากฏว่ารถเชฟโรเล็ตนั้น นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยสั่งให้ส่งไปให้นายปรีดี พนมยงค์ ใช้ ส่วนรถแน้ชสำนักพระราชวังสั่งให้ส่งกลับกรมทหารบก เพื่อซ่อมไว้ให้แขกเมืองใช้ จึงเป็นอันว่ารถพระที่นั่งสำหรับทรงใช้ส่วนพระองค์ไม่มี นอกจากนี้ก็มีแต่รถที่ใช้งานพระราชพิธี กับรถมอริสเป็นรถประทุนทาสีน้ำเงินใช้สำหรับพวกท้าวนางหรือหม่อมเจ้าไม่สมพระเกียรติจะโปรดไหม นายฉันท์ หุ้มแพร ดูรถแล้วว่า น่าจะไม่โปรดจะกลับไปกราบบังคมทูลก่อน สักครู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จไปทอดพระเนตรและ

รับสั่งถามว่ารถคันนี้หรือจะจัดถวายสมเด็จพระราชชนนี แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรที่โรงรถ แต่ไม่โปรดรถคันใด ต่อมานายฉันท์ หุ้มแพร จึงไปสั่งนายระวี ผลเนืองมา ว่าให้ไปหารถที่เคยทรงมาถวายให้ได้ในตอนบ่าย นายระวี ผลเนืองมา จึงติดต่อไปทางกรมพาหนะทหารบก ได้ความว่ายังไม่ได้รื้อเครื่อง ตอนบ่ายจึงนำเอาไปจอดถวายที่มุขหน้าพระที่นั่งบรมพิมาน พอสมเด็จพระราชชนนีเสด็จลง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ตามมาส่งเสด็จ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งว่า "รถที่ไหน ๆ ไม่มีแล้วหรือ จึงมาเอารถของฉันไปเสียหมด" นายระวี ผลเนืองมา กราบบังคมทูลว่า ทางราชการสั่งให้เอาไปก็ขัดไม่ได้ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง รับสั่งถามว่าใครเป็นคนสั่ง นายระวี ผลเนืองมา กราบทูลว่าต้องถามพระยาชาติเดชอุดม รุ่งขึ้นโปรดเกล้า ฯ ให้นายระวี ผลเนืองมา เข้าเฝ้ารับสั่งถามถึงรถที่มีอยู่ ระเบียบปฏิบัติ อำนาจและหน้าที่ นายระวี ผลเนืองมา กราบบังคมทูลว่ามีแต่หน้าที่รักษา ส่วนการจัดนั้นเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา รับสั่งถามว่าเขาสั่งนั้นเป็นลายลักษณ์อักษรหรือ นายระวี ผลเนืองมา กราบบังคมทูลว่า บางครั้งก็เป็นลายลักษณ์อักษร บางครั้งก็ด้วยวาจา รับสั่งว่าทีหลังถ้าเขาสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรได้จะดี นายระวี ผลเนืองมา กราบบังคมทูลว่าถ้ายังงั้นก็ไม่ได้ จะปฏิเสธเมื่อเขาสั่งด้วยวาจาก็ผิดเหมือนกัน เท่าที่กราบบังคมทูลมานี้ก็ไม่ทราบว่าจะลำบากแก่ตัวเองแค่ไหน รับสั่งว่าไม่เป็นไร ถ้ามีเรื่องให้กราบบังคมทูลในเวลาเสด็จไปในรถก็ได้ ถ้าขึ้นบนพระที่นั่งลำบาก

วันนั้นเองล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับพระยาชาติเดชอุดมว่า เมื่อเช้านี้สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จไปซื้อของเรียกรถไม่ได้ ถามเขา เขาว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยจัดเอาไปให้นายปรีดี พนมยงค์ ใช้ เพราะรถของนายปรีดี พนมยงค์ เสีย ในที่สุดได้ทรงรับสั่งว่า "ทำไมของคนอื่นจึงขาดไม่ได้ แต่ของฉันขาดได้ ถ้าเช่นนั้นไฟไหม้ทำเนียบท่าช้างฉันมิต้องเอาวังให้อยู่หรือ เรื่องผู้คนก็เหมือนกันเอาไปจากราชเลขา ฯ ก็มี สำนักพระราชวังก็มี เมื่อต้องการจะมี ทำไมไม่ตั้งขึ้นเอง"

เนื่องจากเหตุดังกล่าวนี้ ในวันนั้นหรือรุ่งขึ้นนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้ถามนายระวี ผลเนืองมา ว่า "เรื่องรถนั้น ลือกราบบังคมทูลอย่างไร อั๊วถูกต่อว่า" นายระวี ผลเนืองมา ตอบว่ารับสั่งถามอย่างไรก็กราบบังคมทูลไปตามความจริง ไม่ได้กราบบังคมทูลมากเรื่องไป

ความจริงเป็นอย่างพระราชกระแสที่รับสั่งกับพระยาชาติเดชอุดม คือตั้งแต่ครั้งที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ได้เอาข้าราชการในสำนักพระราชวังไปใช้ที่ทำเนียบ เมื่อพ้นจากตำแหน่งแล้วก็เป็นเรื่องที่พอดีกับ นายปรีดี พนมยงค์ หาได้ส่งคนเหล่านั้นคืนไม่ และทางสำนักพระราชวังก็มิได้เรียกกลับคืน การขาดแคลนผู้ที่จะปฏิบัติงานในพระราชสำนักจึงเป็นเงาตามตัว ถึงกับสำนักพระราชวังต้องจ้างคนชั่วคราวมาทำหน้าที่ต่าง ๆ และที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ก็มี ส่วนรถเชฟโรเล็ตที่นายปรีดี พนมยงค์ เอาไปใช้เล่าก็ปรากฏว่าเวลานั้นนายปรีดี พนมยงค์ ไม่มีหน้าที่เกี่ยวกับสำนักพระราชวังแล้ว การจึงเป็นว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้ใช้อำนาจและหน้าที่ซึ่งตนครองอยู่สั่งให้จัดไปเพื่อประโยชน์ของนายปรีดี พนมยงค์ อันเป็นเหตุให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงข้องพระราชหฤทัยเป็นยิ่งนัก ถึงกับนายฉันท์ หุ้มแพร ได้เชิญพระบรมราชโองการไปแจ้งแก่พระยาชาติเดชอุดมว่า โปรดเกล้าฯ ให้ทำแผนผังการปกครองสำนักพระราชวัง พร้อมด้วยรายชื่อบุคคลที่ครองตำแหน่งทูลเกล้าถวาย ฯ

ต่อจากนั้นไม่กี่วันมีพระราชกระแสรับสั่งให้พระยาชาติเดชอุดมเข้าเฝ้าและทรงเอาแผนผังมาคลี่ แล้วรับสั่งว่า "ดู ๆ หลายตำแหน่งก็ไม่เห็นมีชื่อนายเฉลียว ทำไมเขาจึงมาสั่งการในสำนักพระราชวัง" พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่า "ที่สั่งได้ก็เพราะมีคำสั่งแต่งตั้งให้เขาเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์ นายเฉลียวไม่มีชื่อก็เพราะไม่ได้เป็นข้าราชการสำนักพระราชวัง"

ในการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยปฏิบัติการในตำแหน่งต่าง ๆ นั้น พระยาชาติเดชอุดมรู้สึกว่าไม่พอพระราชหฤทัย ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมเคยรับสั่งด้วยถึงการขึ้นเงินเดือนตามรอบปี ที่พระยาชาติเดชอุดมทูลเกล้า ฯ ถวายขึ้นไปเพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุมัติ ทรงรับสั่งถามว่า "การเลื่อนเงินเดือนในสำนักพระราชวังทำอย่างไร" พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่า "ต้องประชุม อ.ก.พ. พิจารณาตามที่เสนอมา" รับสั่งถามว่า "นายเฉลียวเข้าประชุมด้วยหรือเปล่า" พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่า "ประชุมด้วย และผู้ที่เข้าประชุมมีหัวหน้ากองทั้งหมด" รับสั่งว่า "ตามที่ขอขึ้นมานั้นไม่เป็นการยุติธรรมและพวกที่เข้าประชุมนั้นเป็นพวกนายเฉลียวทั้งนั้น เช่นอย่างนายนเรศ ฯ ขอขึ้นเงินเดือนตั้ง ๒ ขั้น ฉันไม่เห็นทำอะไรได้เลย" พระยาชาติเดชอุดมจึงกราบบังคมทูลว่า "ถ้าไม่ทรงโปรดจะเปลี่ยนเป็น

ผู้ใดก็ย่อมทำได้" ต่อมาล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับพระยาชาติเดชอุดม ว่า "ให้หมั่นขึ้นไปเฝ้า ถ้ามีอะไรให้บอกโดยตรง อย่าไปเชื่อคำสั่งอันนั้น" คำว่าคำสั่งอันนั้น หมายถึงคำสั่งแต่งตั้ง นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นข้าราชการผู้ใหญ่

เกี่ยวกับพฤติการณ์เรื่องรถพระที่นั่งนี้ ต่อมาได้เกิดปฏิกิริยาคือ หลังจากวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชกระแสกับนายระวี ผลเนื่องมาประมาณ ๑๕–๒๐ วัน รถแน้ชได้หายไปจากโรงเก็บรถในพระบรมมหาราชวัง ทั้งที่มีเวรยามคอยเฝ้ารักษา แต่ก็หายในเวลากลางคืน เจ้าหน้าที่ทราบเอาเมื่อ ๑ นาฬิกาเศษ ความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท น่าจะเป็นเพราะความข้องพระราชหฤทัยเหลือประมาณ ถึงกับล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชประสงค์จะพบนายปรีดี พนมยงค์ หากพระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่า ได้ขอให้พระรามอินทราอธิบดีกรมตำรวจจัดการสืบหาคนร้ายให้แล้ว กระนั้นยังทรงพระราชอุตสาหะไปตรวจดูสถานที่เองในคืนวันหนึ่งว่าเก็บอย่างไรและยามอยู่ตรงไหน หลังจากนั้นก็ยังได้ทรงเตือนพระยาชาติเดชอุดม อีก ๒–๓ ครั้งว่าได้ความอย่างไรหรือยัง แม้ตัวพระรามอินทราเองก็เคยรับสั่งถาม อนึ่งตามความรู้สึกของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมดา กล่าวคือผู้ร้ายมิได้ประสงค์ผลในทางทรัพย์สิน แต่มุ่งหวังในทางที่จะให้นักการเมืองที่เป็นรัฐบาลเวลานั้นต้องเสียหายเนื่องมาแต่นักการเมืองกำลังเกิดแก่งแย่งแตกกันเป็นพรรคเป็นพวก เพราะรถคันนี้อยู่ถึงพระราชฐานชั้นกลาง มีเจ้าหน้าที่ดูแลรักษา กว่าจะออกมาได้ก็ต้องผ่านประตูพิมานไชยศรีแล้วยังจะต้องผ่านประตูวิเศษไชยศรีอีก ซึ่งแต่ละประตูมีเวรยามเฝ้าอยู่ตลอดเวลา เมื่อรถหายนั้นก็เป็นเวลาดึกดื่น ประตูพิมานไชยศรีปิดแล้ว รถจะผ่านไปได้ก็ต้องเปิด ซึ่งจะต้องมีผู้ทรงอิทธิพลช่วยบันดาลจึงจะเป็นไปได้ ใครเล่าเป็นผู้ทรงอิทธิพล เท่าที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาแล้วและจะกล่าวต่อไปเบื้องหน้าก็จะเห็นว่าตกอยู่ในระหว่างที่ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจมากอยู่ในสำนักพระราชวัง และกำลังรุ่งเรืองอยู่ เนื่องจากทางด้านการเมืองนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง จึงมองไม่เห็นว่าบุคคลในพรรคอื่นคนใดจะสามารถบันดาลได้ ฉะนั้นที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย อ้างว่าพรรคพวกที่อยู่ในสังกัดแนวรัฐธรรมนูญ กับพรรคสหชีพสืบสวนได้ความว่าเป็นการกลั่นแกล้งให้รัฐบาลขณะนั้นเสียหายจึงขัดต่อเหตุผล ซึ่งศาลอุทธรณ์ไม่อาจจะเห็นพ้องด้วยได้ ยิ่งคิดให้ลึกซึ้งแล้วกลับเป็นว่าน่าจะเป็นเรื่องสลักสำคัญมิใช่น้อย ด้วยได้ความว่า นอกจากนายเฉลียว ปทุมรส

จำเลย ร้อนตัวถึงกับต่อว่านายระวี ผลเนืองมา แล้วยังกระทบกระเทือนถึงนายปรีดี พนมยงค์ด้วย เพราะอย่างไรครั้งหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ก็เคยดำรงตำแหน่งสูงทางด้านพระมหากษัตริย์ และขณะนั้นก็กำลังดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโสอยู่ ถึงจะได้เคยใช้สอยรถเชพโรเล็ตมาก่อนก็ตาม แต่เมื่อรถคันนั้นได้ถูกจัดให้เป็นรถพระที่นั่งแล้ว การที่จะเอารถคันนั้นไปใช้โดยพละการย่อมเรียกไม่ได้ว่ารู้จักที่ต่ำที่สูง หรือนัยหนึ่งเป็นการตีเสมอพระมหากษัตริย์ รถสำหรับใช้ส่วนพระองค์ก็มีเพียง ๒ คันเท่านั้น ถ้าจะเกณฑ์ให้พระองค์ท่านต้องใช้รถที่ไม่สมพระเกียรติยศแล้ว ก็ดูจะเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพไม่ใช่น้อย ทั้งนี้ถึงกับออกพระโอษฐ์ว่าทำไมของคนอื่นจึงขาดไม่ได้ แต่ของพระองค์ท่านขาดได้ กับยังรับสั่งอีกว่า ถ้าไฟไหม้ทำเนียบท่าช้าง พระองค์ท่านมิต้องเอาวังให้อยู่หรือ ลงว่าพระราชดำรัสใดที่รับสั่งออกแล้วยากนักที่จะเป็นความลับ เพราะความเป็นไปในพระราชสำนักเวลานั้นถูกสอดส่องอยู่อย่างใกล้ชิดดังจะได้กล่าวต่อไป ก็เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นคนใหญ่คนโตมีบริวารอยู่มากมาย แล้วมาถูกพระมหากษัตริย์รับสั่งกล่าวขวัญตามเหตุผลที่สมควรดังนี้ บุคคลที่มีความคิดความรู้เพียงสถานประมาณคงไม่กล้ารับรองได้ว่าน่าจะเป็นที่พอใจ

ถ้าเพียงครั้งหนึ่งคราวเดียวล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกริ้ว และรับสั่งด้วยคำรุนแรงเช่นนี้ก็น่าจะทำให้คิดว่าเป็นการเกินควร แต่ความจริงปรากฏพฤติการณ์มาก่อนแล้วว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้กระทำนอกเหนือเหลือเกินจนชวนให้เห็นไปว่ามิได้ยำเกรงพระบรมเดชานุภาพเสียเลย กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชกระแสรับสั่งต้องกับสมเด็จพระราชชนนีว่า เมื่อคราวที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จประพาสหัวหินนั้นได้ทรงเชิญนายปรีดี พนมยงค์ ไปเป็นแขกอยู่ด้วย ระหว่างนั้นคราวหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้เอารถจี๊ปพระที่นั่งไปใช้ตามลำพังโดยมิได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสียก่อน เป็นการไม่เกรงพระทัย อีกครั้งหนึ่งได้จัดเลี้ยงพวกเสรีไทยในพระราชฐานโดยมิได้ขอพระบรมราชานุญาตในการเลี้ยงนั้น เป็นเหตุให้คนพลุกพล่านใกล้พระตำหนักที่ประทับ และมีเสียงพูดจากันเอะอะดังทำนองอยู่ในบ้านส่วนตัว ถึงกับล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องเสด็จไปทอดพระเนตร กระนั้นพอเสด็จกลับจากหัวหิน ก็เอารถพระที่นั่งไปใช้โดยมิได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอีก จึงเป็นอันว่าเท่าที่ทรงกริ้วนั้น ดูจะไม่เป็นการเกินควรไปนัก

ความจริงล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็มีความเกรงใจนายปรีดี พนมยงค์อยู่ ดังปรากฏ

ตามพระกระแสรับสั่งของพระราชชนนีว่า คราวหนึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระราชปรารภว่า การเปลี่ยนข้าราชการในพระราชสำนักนั้นพระองค์ท่านจะมีพระราชอำนาจบ้างไหม ขอให้สมเด็จพระราชชนนีทรงถามนายปรีดี พนมยงค์ดู สมเด็จพระราชชนนีจึงได้รับสั่งถามนายปรีดี พนมยงค์ ต่อหน้าพระที่นั่ง นายปรีดี พนมยงค์ กราบทูลตอบว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงทำได้ ไม่เพียงเท่านี้เท่าที่เคยเป็นมาหากล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชประสงค์อันใดมักทรงพระราชปรารภกับสมเด็จพระราชชนนีขอให้พูดกับ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งทำให้สมเด็จพระราชชนนีเข้าพระทัยว่าคงเนื่องจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเกรงใจนายปรีดี พนมยงค์ หรืออาจทรงเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ใหญ่แต่พระองค์ท่านยังเป็นเด็กอยู่ก็ได้ กับปรากฏต่อไปว่า แม้ว่าจะมีเรื่องไม่พอพระราชหฤทัยนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ตามที่เคยรับสั่งกับหม่อมราชวงศ์ สุมนชาติ สวัสดิกุล ถึงการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย นั่งรถยนต์เข้าไปที่พระที่นั่งบรมพิมาน ผืนพระราชกระแสที่ห้าม ซึ่งพระองค์ท่านได้รับสั่งให้นายปรีดี พนมยงค์ ทราบแล้วก็ตาม แต่ก็ยังทรงหนักพระราชหฤทัยกลัวว่านายปรีดี พนมยงค์ จะโกรธเพราะนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นคนของนายปรีดี พนมยงค์ แต่เมื่อปรากฏเหตุผลแวดล้อมนานาประการตามที่ได้ทรงสดับตรับฟังมาหลายกระแสว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ไม่เหมาะสมกับตำแหน่งที่ใกล้ชิดกับพระองค์พระมหากษัตริย์ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จำต้องตัดสินพระราชหฤทัยในทางที่จะให้เป็นประโยชน์อย่างมากที่สุดเพื่อราชการของประเทศชาติและแก่พระองค์เอง

เรื่องมีอยู่ว่า ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนี ได้ทรงยกย่องนายฉันท์ หุ้มแพร เป็นอันมากว่าเป็นผู้จงรักภักดีต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมตามพฤติการณ์ของนายฉันท์ หุ้มแพร ที่ศาลอุทธรณ์เคยกล่าวถึงแล้วนั้น แสดงว่ามีความห่วงใยในความปลอดภัยของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นเนืองนิจ น่าเสียดายที่นายฉันท์ หุ้มแพร อายุสั้นตายไปเสียก่อน มิฉะนั้นการพิจารณาของศาลอาจได้เค้าเงื่อนยิ่งไปกว่าที่ปรากฏมาแล้ว แต่กระนั้นคำบอกกล่าวของนายฉันท์ หุ้มแพร ไม่ว่ากับบุคคลชั้นสูงหรือชั้นต่ำก็มีความละม้ายคล้ายกับนายบุญมาก รุนสำราญ พยานโจทก์คนหนึ่งเป็นที่คุ้นเคยกับนายฉันท์ หุ้มแพร มาก จนถึงกับได้รับอนุญาตให้เข้าไปอยู่ในบ้านด้วย เบิกความว่าเคยเข้าไปหานายฉันท์ หุ้มแพร ที่ในวังได้เห็นนายฉันท์ หุ้มแพร พกปืนก็ถามดู นายฉันท์ หุ้มแพร ว่าได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว ทั้งนี้นายฉันท์ หุ้มแพร เคยเล่าให้ฟังว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีศัตรูและสั่งว่ามีพวกพ้อง

เพื่อนฝูงก็เตรียม ๆ กันไว้ ถ้ามีเหตุจะได้ช่วยกัน นายบุญมาก รุนสำราญ ตอบว่าพร้อมที่จะช่วย แต่มือเปล่าไม่มีอาวุธ นอกจากนี้นายฉันท์ หุ้มแพร ยังเล่าอีกว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นคนของนายปรีดี พนมยงค์ การที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย พยายามเข้ามารับราชการในพระราชสำนักนั้น มาในลักษณะที่จะกุมอำนาจ จึงเอาพรรคพวกเข้ามาทำงานด้วย เช่นน้องชายเป็นต้น ซึ่งความข้อนี้ก็เป็นความจริงดังปรากฏจากคำให้การของพระยาชาติเดช-อุดมที่กล่าวไว้ข้างต้น นายฉันท์ หุ้มแพร พูดต่อไปว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลย มายกตนข่มและพยายามที่จะเอานายฉันท์ หุ้มแพร เป็นพรรคพวกด้วยจึงไปกันไม่ได้ นายฉันท์ หุ้มแพร เคยกราบบังคมทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมไว้ว่าถ้าต่อหน้านายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็ดี นายชิต สิงหเสนี จำเลย ก็ดี ท้าวสัตยานุรักษ์ และหลานสาว ก็ดี อย่ารับสั่งอะไรที่เป็นความลับ เพราะเคยปรากฏว่าเมื่อพระองค์ท่านรับสั่งอะไรไปแล้ว ก็รู้ถึงนายปรีดี พนมยงค์

ศาลอุทธรณ์เคยกล่าวถึงท้าวสัตยานุรักษ์ และนางสาวทัศนียา ญาติของท้าวสัตยา-นุรักษ์ มาแล้วข้างต้นว่าเป็นผู้ที่ประจำอยู่ ณ พระที่นั่งบรมพิมานโดยอาการอย่างไร วันหนึ่งระหว่างที่ประทับพระที่นั่งบรมพิมาน ขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งกับสมเด็จพระราชชนนีที่ในห้องพระบรรทมของสมเด็จพระราชชนนีนั้น นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้เห็นท้าวสัตยานุรักษ์เดินเข้าไปในห้องน้ำของนางสาวจรูญ ตะละภัฏ เป็นที่แอบฟังความ เพราะไม่มีเรื่องอะไรที่ท้าวสัตยา ฯ จะเข้าไปในห้องนั้น จึงนำความกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี

เนื่องจากเหตุเหล่านี้จึงปรากฏว่าข้าราชการผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระบาทยุคลได้ถูกกันออกไปห่าง คือนางสาวทัศนียาซึ่งนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย สั่งให้ไปประจำที่พระที่นั่งบรมพิมานนั้น สมเด็จพระราชชนนีประทานพระกระแสรับสั่งว่าแรก ๆ เห็นขึ้นไปรับใช้ ต่อมาเห็นเขามีงานต้องทำทางอื่นทั้งไม่ชอบคนอยู่กันมาก ๆ โดยมิได้ทำงานอะไรได้แต่นั่งเฉย ๆ เลยสั่งว่าไม่ต้องขึ้นมาอีก ส่วนท้าวสัตยานุรักษ์นั้น สมเด็จพระราชชนนีเคยรับสั่งถามพระยาชาติเดชอุดมว่าทำไมท้าวสัตยานุรักษ์ต้องตามเสด็จเสมอ ไม่ตามได้ไหม พระยาชาติเดชอุดมกราบทูลว่าที่ส่งมาเพื่อไว้ให้รับใช้ เมื่อไม่พอพระทัยให้ตามก็ไม่ต้องตาม สมเด็จพระราชชนนีจึงรับสั่งอย่างไม่พอพระทัยว่าทีหลังไม่ต้องตาม เห็นชอบพอกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย มากนัก ตั้งแต่นั้นพระยาชาติเดชอุดมก็เลยสั่งท้าวสัตยานุรักษ์เลิกตามเสด็จ

ถัดไปก็ถึงนายนเรศร์ธิรักษ์ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบพอกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมาก

ขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองมหาดเล็กและเป็นเลขานุการสำนักพระราชวังอีกตำแหน่งหนึ่ง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับพระยาชาติเดชอุดมว่า "นายนเรศร์นี้แกไม่ไหวแล้ว ไม่รู้งานรู้การอะไร ฟังอะไรก็เฉย มีตำแหน่งอะไรย้ายแกไปอื่นได้ไหม พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่าย้ายไปตำแหน่งเลขานุการสำนักพระราชวังได้" รับสั่งว่า "เอ้าถ้างั้นไปจัดการ" พระยาชาติเดชอุดมจึงทำหนังสือเสนอนายกรัฐมนตรี ๆ ก็สั่งการให้เป็นไปตามนั้น

คราวนี้ถึงตัวนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเอง กรมพระชัยนาทนเรนทร รับสั่งเป็นพยานว่าในการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนครนั้น นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้จัดการเรื่องที่ประทับ เพราะเป็นนายกรัฐมนตรีและเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้คนอะไรก็ของเขา อย่างนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย และนายนเรศร์ธิรักษ์ ก็ได้ยินว่าเป็นคนซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เอาเข้ามา นายฉันท์ หุ้มแพร เคยทูลปรารภกับกรมพระชัยนาทนเรนทรว่าหนักใจเป็นห่วงล้นเกล้าล้นกระหม่อมเหลือเกิน เพราะมีการหาสมัครพรรคพวกไปเป็นพวกพ้องเช่นพวกมหาดเล็กและคนรถเป็นต้น เขาเกรงว่าจะไม่จงรักภักดีต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อม กับระบุชื่อด้วยคนหนึ่งคือ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ว่าไม่เหมาะกับงานราชเลขานุการในพระองค์ เล่นพวกเล่นพ้องเป็นพรรคการเมือง พวกนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้นายฉันท์ หุ้มแพรได้กราบบังคมทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว

สำหรับกรมพระยาชัยนาทนเรนทร รับสั่งว่าได้กราบบังคมทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมเหมือนกันว่าควรจะเอาพวกมีความรู้เป็นกลาง ๆ ไม่เกี่ยวกับพวกการเมืองจะเหมาะกว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิใช่เป็นพระมหากษัตริย์ที่พระกรรณเบา ไม่ว่ากิจการใดย่อมทรงถือเอาพระราชดำริของพระองค์เป็นที่ตั้ง ต่อเมื่อได้ทรงประสบพบเห็นด้วยพระองค์เองแล้วจึงพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยไป เช่นกรณีนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย แม้จะมีเหตุที่ไม่ทรงพอพระราชหฤทัยในจรรยามารยาทก็ตามแต่ ก็ได้ทรงพิจารณาโดยรอบคอบแล้วว่าจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของราชการด้วย กล่าวคือนอกจากจะทรงบำเพ็ญพระราชกิจตามระบอบประชาธิปไตยวางพระองค์เป็นกลาง ราชเลขานุการก็จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่สมควรจะสนองพระราชประสงค์ได้ ดังได้ความจากพระพิจิตรราชสาสน์ว่าในตอนแรกๆ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็พอพระราชหฤทัยนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย แต่ตอนหลังรู้สึกว่าไม่ใคร่พอพระราชหฤทัยเพราะนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเคยรับสั่งกับ

พระพิจิตรราชสาสน์ว่า ตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ไม่ควรเกี่ยวข้องกับการเมืองเพราะตำแหน่งนี้ไม่ใช่ตำแหน่งการเมือง โดยเฉพาะนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย นี้ก็เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา นอกจากนี้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังได้เคยรับสั่งกับสมเด็จพระราชชนนีว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ไม่เหมาะสมกับหน้าที่ ภาษาต่างประเทศก็ไม่เป็น ทั้งการรับแขกก็ไม่สู้ดี ทั้งนี้สมเด็จพระราชชนนีทรงเห็นพ้องด้วยเพราะล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเจริญขึ้น เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศและเกี่ยวกับการรับแขก ราชเลขานุการ ฯ จึงมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องเข้าใจภาษาต่างประเทศและกิจการงานอื่น เช่นการโต้ตอบหนังสือเป็นต้น ก็จะต้องจัดเจนด้วย

เมื่อเหตุผลแวดล้อมต่าง ๆ เป็นดังนี้ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงได้ทรงแสดงพระราชดำริกับนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ประจวบกับเวลานั้นนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ลาป่วยเนื่องด้วยโรคตา นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งให้ออกจากราชการฐานหย่อนความสามารถเพราะป่วย

การที่ข้าราชการในพระราชสำนักล้วนแต่ผู้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ต้องถูกกำจัดเหินห่างออกไปนี้ ทางที่จะให้เกิดความพอใจนั้นน้อยนัก เพราะบุคคลที่เคยสูงมาแล้วถูกลดกดให้ต่ำลงนั้น ความน้อยเนื้อต่ำใจย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แล้วการถูกสงสัยหรือเข้าใจผิดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงใช้พระราชอำนาจทางก่อกวนความสุขของเขา หรือเป็นการขัดขวางประโยชน์ทางการเมืองก็ย่อมก่อตัวเป็นเงาขึ้น ไม่ว่าอะไรที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจของล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว มักจะมีปฏิกิริยาต่าง ๆ ปรากฏตามมาเกือบทันที เป็นต้นว่าพอทรงกริ้วเรื่องไม่มีรถยนต์สำหรับทรงใช้สอยส่วนพระองค์ เมื่อได้รถยนต์คันเดิมกลับมาก็ให้มีอันเป็นรถนั้นได้ถูกขโมยลักไปจากพระบรมมหาราชวัง เมื่อนายนเรศร์ธิรักษ์ต้องพ้นจากตำแหน่งหัวหน้ากองมหาดเล็กไปครองตำแหน่งเลขานุการสำนักพระราชวังตามพระบรมราชโองการนั้นเพียงไม่กี่วันนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีก็ย้ายเอานายนเรศร์ธิรักษ์ไปเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรี

การที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ไปนั้น รู้กันอยู่ว่าได้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อม กระนั้นก็เกิดทำคำร้องกันขึ้นเพื่อยื่นต่อนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีว่า เหตุที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย

ต้องออกก็เพราะป่วย เมื่อหายป่วยแล้วขอให้เข้ามารับราชการอีก เพราะเขาทำการงานดีมาก เท่ากับเป็นการโต้แย้งพระบรมราชโองการ ผู้ที่ลงชื่อในคำร้องนี้มีข้าราชการกองวัง กองคลัง กองมหาดเล็ก และกองเลขานุการ และผู้ที่เป็นหัวหน้าจัดทำขึ้นคือนายนเรศร์ธิรักษ์ และนายกำแพง ตามไท หัวหน้ากองคลังไม่แต่เท่านั้นยังมีการชักชวนไปยังกรมราชเลขานุการในพระองค์ด้วย พระพิจิตรราชสาสน์ก็ได้รับเหมือนกัน นัยว่าคนที่กองคลังสำนักพระราชวังเอาไปให้ พระพิจิตรราชสาสน์จึงนำไปให้พระยาชาติเดชอุดมดู พระยาชาติเดชอุดมว่าทราบเรื่องแล้วจะจัดการให้ แล้วพระพิจิตรราชสาสน์ก็นำทูลเกล้า ฯ ถวายให้ทอดพระเนตรทรงรับสั่งถามว่ามันมาอย่างไรกัน พระพิจิตรราชสาสน์ก็กราบบังคมทูลเรื่องดังกล่าวแล้วให้ทรงทราบ ต่อมาวันหนึ่งพระองค์เจ้าธานีนิวัติไปเฝ้า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งว่าได้ทอดพระเนตรหนังสือเวียนชักชวนให้เซ็นชื่อกันหลาย ๆ คนขอให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย กลับเข้ารับราชการอีก แต่หนังสือนั้นยังไม่ถึงพระองค์ท่าน ถ้ามาจะทำอย่างไรดี พระองค์เจ้าธานีนิวัติรู้สึกว่าเกี่ยวกับหนังสือนั้นไม่น่าจะพอพระทัยนั้น จึงกราบบังคมทูลว่าก็เฉยเสีย

ระหว่างนั้นพอดีกับใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ให้มีทั้งสภาผู้แทน และพฤฒสภา จึงมีการชิงไหวชิงพริบกันในทางการเมืองเพื่อให้พวกพ้องของแต่ละฝ่ายได้เป็นสมาชิกพฤฒสภา ปรากฏจากคำให้การตอนหนึ่งของพระยาดำรงแพทยาคุณว่า หลังจากเสด็จสวรรคต คือวันที่ปรีดี พนมยงค์ โทรศัพท์เรียกพระยาดำรงแพทยาคุณไปต่อว่าที่ทำเนียบท่าช้าง แล้วนายปรีดี พนมยงค์ ก็พูดถึงการสมัครเป็นสมาชิกพฤฒสภาว่า พระยาดำรงแพทยาคุณไม่ควรสมัครทางพรรคประชาธิปัตย์ ถ้าสมัครอีกทางหนึ่งก็จะได้เป็นแล้วนำเอาบัญชีรายชื่อผู้สมัครเป็นสมาชิกพฤฒสภาของพรรคประชาธิปัตย์มาให้ดูว่าไม่มีชื่อพระยาดำรงแพทยาคุณรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้คงมีความประสงค์จะให้พระยาดำรงแพทยาคุณโกรธเคืองพรรคประชาธิปัตย์ คำพูดของนายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นไปในทางเห็นอกเห็นใจที่คนอย่างพระยาดำรงแพทยาคุณมิได้รับเลือกเป็นสมาชิกพฤฒสภา แต่พระยาดำรงแพทยาคุณว่านายปรีดี พนมยงค์ เข้าใจผิดว่าพระยาดำรง-แพทยาคุณเป็นคนในพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งตามจริงพระยาดำรงแพทยาคุณมิได้เกี่ยวข้องแก่การเมืองทั้งไม่ได้สังกัดพรรคใดเลย ที่สมัครเป็นสมาชิกพฤฒสภาในพรรคประชาธิปัตย์ก็โดยมีผู้ใหญ่มาชวนขอชื่อไปและที่ไม่มีชื่อพระยาดำรงแพทยาคุณในบัญชีพรรคประชาธิปัตย์จะเลือกก็เพราะมีคนสมัครเกินจำนวนเมื่อจับฉลากกันแล้ว พระยาดำรงแพทยาคุณถูกฉลากออกไปอย่าง

หนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง ทางพรรคประชาธิปัตย์ขีดชื่อออกโดยอ้างว่าแก่แล้ว ตรงกันข้ามกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้จัดการให้ออกจากราชเลขานุการโดยอ้างว่าป่วย แต่เพียงไม่กี่วัน นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็ถูกเลือกเป็นสมาชิกพฤฒสภา ความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงหัวเราะ และรับสั่งกับพระพิจิตรราชสาสน์ว่าไหนว่าป่วยทำไมจึงไปเป็นสมาชิกพฤฒสภา อันความข้อนี้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็เบิกความพัวพันเข้ามาว่าตนสังกัดอยู่ในแนวรัฐธรรมนูญ บรรดาสมาชิกพฤฒสภามีผู้ที่สังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และสหชีพ ซึ่งเป็นพรรคที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ในระหว่างเป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้นจึงจับเค้าได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ถูกเลือกให้เป็นสมาชิกพฤฒสภาเพราะเหตุที่อยู่ในพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ส่วนผู้ที่อยู่ในพรรคประชาธิปัตย์มิได้ถูกเลือกแม้แต่คนเดียว ทั้งนี้ย่อมเป็นเครื่องส่อแสดงว่าฝ่ายที่มีอิทธิพลทางการเมืองเวลานั้นมิใช่พรรคประชาธิปัตย์

อาจมีผู้เห็นว่า การที่ข้าราชการคนใดต้องพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ไปนั้นเป็นเรื่องธรรมดาเพราะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติงานของผู้นั้นเอง แต่ศาลอุทธรณ์ขอให้ระลึกว่าพฤติการณ์นั้นในบั้นปลายที่ผู้มีอิทธิพลทางการเมืองสอดแทรกเข้าไปเป็นทำนองคล้ายประท้วงหรือไม่เห็นพ้องด้วยกับพระราชดำริ แล้วกลับนำไปยกย่องทางการเมืองนั้นย่อมเป็นเครื่องส่อแสดงความผิดหวังในอันจะใช้บุคคลเหล่านั้นเพื่อจะยังประโยชน์ให้แก่พรรคของตน เพราะในระยะนั้นการเคลื่อนไหวของนักการเมืองกำลังต่อตัวเป็นรูปพรรคขึ้นอย่างน้อยก็ ๓ พรรคดังศาลอุทธรณ์จะได้กล่าวถึงข้างหน้าเพื่อให้เห็นว่ากระทบกระเทือนถึงฐานะพระมหากษัตริย์อย่างไร อันความผิดหวังทั้งนี้ศาลอุทธรณ์ไม่อาจคาดถึงผลว่าจะขาดเสียซึ่งประโยชน์ใหญ่หลวงเพียงใด แต่ตามที่ปรากฏจากคำให้การของจมื่นทิพย์เสนา นายตำรวจหลวงซึ่งเป็นยามอยู่ที่พระที่นั่งบรมพิมานว่า เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม นายปรีดี พนมยงค์ ไปเฝ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่พระที่นั่งบรมพิมานชั้นบนสักครู่ก็กลับลงมา แต่สีหน้าไม่ยิ้มแย้มแจ่มใสเหมือนเมื่อตอนขึ้นไป ค่ำวันเดียวกันได้ยินพวกข้าราชการในวังพูดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งถามนายปรีดี พนมยงค์ ว่าในฐานะที่พระองค์ท่านเป็นพระเจ้าแผ่นดินจะเอาคนออกได้ไหม นายปรีดี พนมยงค์ กราบบังคมทูลว่าได้ หลังจากนั้นไม่กี่มากน้อยก็เห็นคนใช้ของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ขนของไปจากที่ทำการและทราบว่าโปรดเกล้าฯ ให้นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ออก

จากราชการ อย่างไรก็ดีไม่ว่าจะเป็นประการใดอย่างน้อยที่สุดก็เป็นสาเหตุขั้นต้นที่เกิดการไม่ลงรอยกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับฝ่ายบริหารยิ่งนานวันเข้าก็ผลิตดอกออกผลนานาประการรุนแรงขึ้น ทั้งที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงพยายามเป็นหนักหนาที่จะให้การบริหารเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ในรุ่นราวคราวเดียวกันนั้น นอกจากปฏิกิริยาที่เกิดจากนายนเรศร์ธิรักษ์ ถูกย้ายไปเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็มีเหตุที่ทำให้เห็นว่าข้าราชการในพระราชสำนักได้ออกตามไปอีก ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงทราบดีอยู่ ดังจะเห็นจากพระกระแสของสมเด็จ-พระราชนีว่าการที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องพ้นจากหน้าที่นั้น มีคนกราบทูลว่านายปรีดี พนมยงค์ โกรธมากจะให้คนของเขาลาออกอีก สมเด็จพระราชชนนีไม่ทรงเชื่อเพราะทรงเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ใหญ่ แต่ผลที่สุดนายแพทย์โกวิท เรือเอกวัชรชัยและนายจิตตะเสนก็ได้ลาออก ส่วนนายนเรศร์ธิรักษ์ได้ถูกแต่งตั้งเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ไปดำรงตำแหน่งสมาชิกพฤฒสภา ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับสั่งกับสมเด็จพระราชชนนีว่าแปลกประหลาดที่เขาทำกันเช่นนั้น แต่แท้จริงปฏิกิริยาเช่นนี้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ตระหนักพระราชหฤทัยดีอยู่ถึงกับเคยรับสั่งถามพระยาชาติเดชอุดมมาก่อนว่าจะมีคนของนายปรีดี พนมยงค์ ออกหรือไม่ พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่ามีคือนายจิตตะเสน ปัญจะ ผู้อำนวยการพระคลังข้างที่ และนายแพทย์โกวิท แพทย์ประจำพระราชสำนัก ซึ่งต่อมาก็ได้ลาออกไป ส่วนเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ได้ถูกแต่งตั้งเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีพร้อมกับนายนเรศร์ธิรักษ์ แต่ก็ยังมิได้พ้นจากหน้าที่ราชองครักษ์ประจำกรมราชองครักษ์ จนกระทั่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ในฐานะนายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๘๙ (หมายเลข ๑๑) ให้พ้นจากตำแหน่งราชองครักษ์ประจำกรมราชองครักษ์

การที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย จะต้องพ้นจากราชเลขานุการในพระองค์ไปนั้นจำเป็นที่จะต้องหาตัวผู้มาดำรงตำแหน่งแทน มีผู้ถวายความเห็นแนะนำใครต่อใคร แต่ก็ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย ตอนนี้ไม่ได้ความแน่ชัดนักว่าเป็นความดำริของผู้ใด เมื่อราวเดือนมีนาคม ๒๔๘๙ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับพระองค์เจ้าธานีนิวัติว่านายปรีดี พนมยงค์ แนะนำให้เอาหม่อมเจ้านิกรเทวัญ พระองค์เจ้าธานีนิวัติจึงกราบบังคมทูลว่าดี

เป็นคนซื่อไว้ใจได้และเคยทำงานกระทรวงการต่างประเทศมาแล้ว ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงตกลงเอาหม่อมเจ้านิกรเทวัญเป็นราชเลขานุการในพระองค์ ในราวเดือนเดียวกันนั้นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรได้ทรงเรียกหม่อมเจ้านิกรเทวัญไปรับสั่งถาม โดยอ้างว่านายกรัฐมนตรี คือนายปรีดี พนมยงค์ให้ทาบทามว่าจะให้กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์จะขัดข้องหรือไม่ หม่อมเจ้านิกรเทวัญตอบว่าไม่มีความประสงค์จะแย่งหน้าที่ใคร ถ้าไม่เป็นการแย่งหน้าที่ใครแล้วก็ไม่ขัดข้อง พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร รับสั่งว่าไม่เป็นการแย่งตำแหน่งเพราะนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ก็จะออกอยู่แล้ว ทั้งไม่มีใครด้วย วันเดียวกันนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้าเฝ้า และทรงรับสั่งถามถึงการศึกษาและหน้าที่ที่เคยรับราชการมา ซึ่งทำให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้าใจว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมคงพอพระราชหฤทัยที่จะให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้ารับตำแหน่งนั้น

ความจริงเมื่อเป็นที่ตกลงกันทุกฝ่ายแล้วก็ไม่น่าเลยที่รัฐบาลในขณะนั้นจะดำเนินการให้เป็นที่ขุ่นเคืองใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เหตุติดขัดชรอยจะเป็นด้วยผู้ทรงอิทธิพลไม่เห็นด้วยกับพระราชบริหารในอันที่จะสั่งให้ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย พ้นจากตำแหน่งเพราะหาเหตุอะไรที่จะไม่ให้เสื่อมเสียถึง นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ไม่ได้เนื่องจากเป็นตำแหน่งสูงและมีเกียรติมาก เพราะฉะนั้นการที่รัฐบาลยับยั้งรีรอมิได้สนองให้เป็นไปตามพระราชประสงค์นั้นจึงกลายเป็นปฏิกิริยาไป ทั้งที่นายกรัฐมนตรีก็เห็นชอบในตัวบุคคลแล้ว กล่าวคือขึ้นชื่อว่าพระราชประสงค์ใดบรรดามีแล้วก็มักจะมีอุปสรรคเสียเสมอ ทั้งนี้ถ้าไม่เห็นแก่ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย หรือประโยชน์อันใดที่จะพึงมีพึงได้จากการที่ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ดำรงตำแหน่งนั้นแล้วก็น่าจะเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์อยู่บ้าง แม้เวลาจะล่วงไปแล้วเป็นแรมเดือน คำสั่งของนายกรัฐมนตรีที่จะให้ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยพ้นจากหน้าที่เพื่อให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้ารับหน้าที่สืบแทนก็ไม่ออกสักที มิหนำซ้ำ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยกลับลาหยุดเสียอีกอ้างว่าป่วย การที่จะเสด็จพระราชดำเนินจากประเทศไทยไปทรงศึกษาต่อก็ใกล้เข้ามาแล้ว อะไรต่อมิอะไรก็ยังไม่เป็นชิ้นเป็นอัน ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงทรงร้อนพระทัยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรงเกรงไปว่าจะไม่ทันกับเวลาที่จะพบประธานาธิบดีทรูแมนตามกำหนดการ เมื่อไม่มีทางใดจะดีไปกว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ได้แต่ทรงบ่นกับสมเด็จพระราชชนนีบ้าง เจ้านายผู้ใหญ่บ้าง ข้าราชการที่ใกล้ชิดบ้าง ในการเฉื่อยชาของรัฐบาลเป็นต้นเคยรับสั่ง

กับหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ว่าการที่จะเสด็จไปอเมริกาครั้งนี้เป็นเรื่องสำคัญและเป็นเกียรติยศของบ้านเมืองจึงอยากจะรีบไปอเมริกาเร็ว เพราะประธานาธิบดีจะไปพักผ่อน อยากจะไปให้ทันเวลาทางรัฐบาลยังไม่จัดเรือบินให้ถามหลายหนแล้วก็ไม่ได้ความว่ากระไร พระองค์ท่านเตรียมเข้าเตรียมของแล้วเรือบินจะมาเมื่อไรแน่ หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล จึงไปทูลถามพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ๆ ทรงตอบว่าไม่ใช่เรื่องของท่านเป็นเรื่องรัฐบาล และล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับสั่งกับพระพิจิตรราชสาสน์ให้เร่งรัดรัฐบาลให้รีบจัดการให้พระองค์ท่านได้เสด็จไปโดยเร็ว พระพิจิตรราชสาสน์ จึงได้มีหนังสือบ้าง โทรศัพท์ไปบ้าง ไปทางเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๆ ตอบว่าจะต้องรอทางกระทรวงต่างประเทศจัดการในเรื่องพระราชพาหนะที่เสด็จเสียก่อน เมื่อพระพิจิตรราชสาสน์นำความขึ้นกราบบังคมทูล ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชกระแสว่า ดูถ้าไม่ค่อยอยากจะให้พระองค์ท่านไปหรืออย่างไร ซึ่งความข้อนี้ก็ตรงกับความประสงค์ของ นายปรีดี พนมยงค์ ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า ในที่สุดได้ทรงรับสั่งว่าอยากจะให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้ามารับตำแหน่งเร็ว ๆ จะได้ไปคอยจี้กระทรวงการต่างประเทศ พระพิจิตรราชสาสน์ไปเร่งทางคณะรัฐมนตรีให้รีบแต่งตั้งหม่อมเจ้านิกรเทวัญเป็นราชเลขานุการในพระองค์เสียโดยเร็ว กลับได้ตอบว่าเรื่องยังไม่ได้เข้าคณะรัฐมนตรี จึงต้องรอ ๆ มาจนวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๘๙ นายกรัฐมนตรีจึงกราบบังคมทูลว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยขอลาป่วย เพราะตาเป็นต้อกระจก คณะรัฐมนตรีประชุมเห็นว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยไม่สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ต่อไปได้ จึงขอพระราชทานให้ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตในวันนั้น จนวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๘๙ นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งให้ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยออกจากราชการตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนนั้น

ดังนี้จะเห็นได้ว่า ตามที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งกับพระพิจิตรราชสาสน์นั้นเป็นรูปการณ์ที่ทรงคาดไม่ผิด เพราะแม้ว่าจะมีคำสั่งให้ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยออกแล้วก็ตาม แต่นายกรัฐมนตรีหาได้มีคำสั่งให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้าประจำการไม่ วิธีปฏิบัติงานกลับเป็นไปในทำนองเหมือนกับมิได้มีการตกลงกันประการใดเลยกล่าวคือ ในราวต้นเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๙ นายปรีดี พนมยงค์ ได้นัดหม่อมเจ้านิกรเทวัญไปพบที่ท่าเนียบท่าช้าง หม่อมเจ้านิกรเทวัญจึงบอกความแก่ นายปรีดี พนมยงค์ ตามที่ได้ทูลพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร

ไปแล้ว เมื่อจะให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้ารับราชการเมื่อใดหวังว่าทางรัฐบาลคงจะได้บอกไปให้ทราบ วันที่ ๑๒ เดือนนั้นหม่อมเจ้านิกรเทวัญพบ นายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรีจึงพูดว่า เมื่อไรจะให้เข้าไป นายทวี บุณยเกตุ ตอบว่าเข้ามาเมื่อไรก็ได้ หม่อมเจ้านิกรเทวัญคอยฟังคำสั่งอยู่หลายวันก็ไม่เห็นรัฐบาลสั่ง

น่าจะเป็นเพราะล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่อาจทรงทนรอต่อไปได้ จึงเมื่อวันที่ ๑๙ เดือนนั้น พระพิจิตรราชสาสน์ได้ไปหาหม่อมเจ้านิกรเทวัญทูลว่า พรุ่งนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญตามเสด็จไปมหาชัย ระหว่างตามเสด็จนั้น ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งถามว่า เมื่อไรจะเข้ามา อยากให้เข้ามาเร็ว ๆ จะให้ช่วยทำการติดต่อเกี่ยวกับราชการที่จะเสด็จต่างประเทศ หม่อมเจ้านิกรเทวัญกราบบังคมทูลว่า เมื่อมีพระบรมราชโองการเช่นนี้ หม่อมเจ้านิกรเทวัญจะเข้ารับราชการในวันพรุ่งนี้ วันที่ ๒๑ หม่อมเจ้านิกรเทวัญได้รับมอบงานแล้วไปรายงานต่อ นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักงานราชเลขานุการในพระองค์ และเข้าเฝ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมวันเดียวกัน มีพระบรมราชโองการว่างานปกติธรรมดาให้พระพิจิตรราชสาสน์ทำ ส่วนงานพิเศษเช่นงานเสด็จประพาสมอบให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญทำเพื่อไปติดต่อกับรัฐบาลในการที่จะเสด็จไปต่างประเทศ และทรงกำชับให้จัดการเร็ว ๆ เพราะมีเรื่องค้างอยู่ในการที่ต่างประเทศทูลอัญเชิญเสด็จไว้

พฤติการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นอันเห็นได้ชัดว่ารัฐบาลมิได้ใฝ่ใจในอันจะสนองพระราชประสงค์เลย ทั้งที่ได้ตกลงกันแล้ว ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นพระมหากษัตริย์จะให้พระองค์ท่านทรงวิ่งเต้นเที่ยวติดต่อที่นั่นบ้างที่โน่นบ้างนั้น รังแต่จะเสื่อมเสียพระเกียรติยศและพระบรมเดชานุภาพ เพียงเท่านี้ยังมีอุปสรรคขัดขวางนานาประการสาอะไรกับอื่น ๆ ที่สำคัญกว่าจะเป็นไปโดยราบรื่น ความจริงศาลอุทธรณ์ก็ไม่อยากจะกล่าวให้ยาวความ แต่เนื่องจากเรื่องนี้ปรากฏในท้องสำนวนว่า สาเหตุต่าง ๆ มิได้เกี่ยวกับคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากเกี่ยวด้วยประโยชน์ตามความคิดเห็นทางการเมืองในอันที่จะจัดบุคคลเข้าครองตำแหน่งตามความคิดเห็นชอบของฝ่ายเดียว ความไม่พอใจของบุคคลคนเดียว หรือหลายคนที่เกิดขึ้น จึงกลายเป็นการขมขื่นต่อฐานะพระมหากษัตริย์ไป และเพื่อให้เห็นความรุนแรงเป็นลำดับ ถ้าศาลอุทธรณ์ไม่กล่าวให้สิ้นกระแสความก็ดูเป็นว่า ศาลอุทธรณ์หยิบยกเหตุเล็กน้อยมาถึงเป็นสาเหตุใหญ่โตและถ้าได้ทราบความตลอดแล้วนำมาประมวลกันเข้าก็จะช่วยให้มีความเข้าใจดีขึ้น

ขอย้อนทวนความจำสักเล็กน้อยถึงข้อความที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งกับพระพิจิตรราชสาสน์ตอนหนึ่งว่า ทางรัฐบาลดูไม่ค่อยอยากจะให้พระองค์ท่านเสด็จต่างประเทศเกี่ยวกับความข้อนี้ ได้ความว่าระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพานั้นได้มีบุคคลรวมกันเข้าเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เรียกว่าขบวนการเสรีไทย นัยว่าผู้เป็นหัวหน้าคือ นายปรีดี พนมยงค์ จากประวัติศาสตร์ซึ่ง หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล อาจารย์ประวัติศาสตร์ของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้พบทางหนังสือพิมพ์ตอนสงครามเลิกใหม่ ๆ ว่า นายปรีดี พนมยงค์ จะไปอเมริกา และอังกฤษในฐานะเป็นแขกประเทศ เพื่อจะได้เยี่ยมเยียน แต่เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตประเทศไทยแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ก็ยังมิได้ไป จนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ไปอเมริกาและอังกฤษ ได้เกียรติยศมาก ดังนี้จึงไปรับสมกับความพยายามที่จะยับยั้งการเสด็จประพาสประเทศทั้งสองของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นต้นว่าเป็นพระราชประสงค์ที่จะให้รัฐบาลจัดการให้ได้เสด็จโดยรวดเร็ว พระพิจิตรราชสาสน์ไปดำเนินการก็ได้รับการขัดข้องจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ครั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงต้องการตัวหม่อมเจ้านิกรเทวัญเป็นราชเลขานุการ ฯ โดยด่วน เพื่อจัดการในเรื่องนี้ก็ล่าช้าจนต้องมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ เอง ครั้นเมื่อหม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้าดำรงตำแหน่งแล้วจึงไปพบ นายปรีดี พนมยงค์ ถามว่ามีพระราชประสงค์จะเสด็จต่างประเทศตามที่เขาอัญเชิญเสด็จไว้ ทางรัฐบาลจะขัดข้องหรือไม่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตอบเพื่อกราบบังคมทูลตามที่ปรากฏจากพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระราชชนนี และหม่อมเจ้านิกรเทวัญว่ายังไม่อยากให้เสด็จ ต้องการให้รอประธานาธิบดีทรูแมนมาประเทศไทยก่อนแล้วจึงเสด็จไปทีหลัง และอีกนัยหนึ่งว่า ในครั้งที่ นายปรีดี พนมยงค์ ยังเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จกลับมาจากต่างประเทศนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยในการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ต่างประเทศ สู้สั่งครูต่างประเทศเข้ามาสอนในนี้ไม่ได้ แต่นายปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องจำนนต่อเหตุผลของพระองค์ที่ทรงรับสั่งว่าจะขาดแอตโมสเฟียของมหาวิทยาลัยไป ทั้งรัฐบาลก่อน ๆ ก็ไม่เคยขัดข้องเหตุฉะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ จึงไม่อาจขัดข้อง ซึ่งหม่อมเจ้านิกรเทวัญได้ร้องขอว่าเมื่อไม่ขัดข้องแล้วก็ขอให้ช่วยจัดการให้ได้เสด็จ นายปรีดี พนมยงค์ จึงสั่งไปทางกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่นั้นหม่อมเจ้านิกรเทวัญก็ได้ไปติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศโดยตรง

ปรากฏการณ์เป็นดังนี้ จึงต้องค้นคว้าหาเหตุผลต่อไปว่า เป็นเพราะเหตุใดหรือก่อนอื่นขอให้รำลึกถึงความหลัง จำเดิมแต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วได้เสด็จนิวัตพระนคร ๒ ครั้ง ครั้งแรกยังทรงพระเยาว์พสกนิกรของพระองค์ได้ต้อนรับอย่างอุ่นหนาฝาคั่งฐานที่เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่เคารพรักของเขา แม้พระองค์ไม่มีโอกาสที่จะทรงแผ่พระมหากรุณาได้มากมายนัก ความปลื้มปีติที่ได้ใกล้พระยุคลบาทก็ยังดูดดื่มอยู่พอถึงครั้งหลัง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จมาในฐานะสุขุมาลกษัตริย์วิสุทธิชาติทรงพระรูปพระโฉมอันวิไลสะคราญตาพร้อมด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ว่า นอกจากจะเป็นการเยี่ยมเยียนพสกนิกรของพระองค์แล้ว ยังจะเป็นโอกาสให้ได้แผ่พระมหากรุณา ในหมู่ประชาชนเพื่อทรงระงับทุกข์บำรุงสุขของราษฎรเท่าที่ทรงสามารถจะกระทำได้ในเวลาอันสั้น และเพื่อเป็นการสมัครสมานให้เกิดความสามัคคีและโน้มน้าวกำลังใจให้ระลึกถึงความสำคัญของการรวมกันเป็นชาติไทยด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อประกอบกับทุนเดิมที่พสกนิกรมีอยู่ในพระองค์ท่านมาแต่หลังแล้ว ชั่วเวลาไม่นานโดยพระปรีชาสามารถก็ได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นที่ปรากฏของรัฐมณฑล สมกับที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติ และเป็นบ่อเกิดแห่งความพร้อมเพรียงของชุมนุมชนที่รวมกันเข้าเป็นหมู่ ในที่สุดเดชะพระบุญญาบารมีและพระมหากรุณาที่ทรงมีต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ทรงเป็นที่รวมแห่งความจงรักภักดีอีก ไม่ว่าไทยหรือเทศก็แซ่ซ้องสรรเสริญแสดงความจงรักภักดีนั้นประจักษ์ออก มิหนำซ้ำยังทรงพระราชอุตสาหะที่จะผูกสัมพันธไมตรีกับมิตรประเทศมหาอำนาจให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอีก อันความดีพร้อมของพระองค์นี่เอง บางทีก็อาจเป็นที่อิจฉาริษยาของบุคคลบางหมู่บางพวก และบางทีก็เป็นการขัดขวางต่อวิถีทางของการเมือง ทั้งนี้เป็นที่น่าเสียดายว่า หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ซึ่งเป็นสมาชิกในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ตายไปเสียแล้ว มิฉะนั้นทางพิจารณาคงจะได้หลักฐานที่แน่นแฟ้นขึ้นอีก อย่างไรก็ดี ศาลอุทธรณ์ก็เห็นควรที่จะกล่าวถึงด้วยเหมือนกัน ขั้นนี้ขอกล่าวเรื่องอื่นก่อน

การเสด็จประพาสประเทศอเมริกาและอังกฤษนั้น จำต้องมีข้าราชบริพารประดับเกียรติยศร่วมไปในขบวนเสด็จด้วย สำหรับสมุหราชองครักษ์ไม่มีปัญหา ย่อมต้องเป็นพลโทพระศิลปศัตราคม ตำแหน่งรัฐมนตรีนั้ยว่าจะได้แก่นายทวี บุณยเกตุ ส่วนตำแหน่งที่ไม่ลงรอยระหว่างล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับนายกรัฐมนตรี คือหน้าที่เอกอัครราชทูต ซึ่งล้นเกล้าล้น-

กระหม่อมทรงมีพระราชประสงค์จะให้เป็นพระองค์เจ้าวรรรณไวทยากร แต่นายปรีดี พนมยงค์ต้องการให้เป็นหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ เพราะได้ร่วมการสงครามมากับอังกฤษ ส่วนพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรนั้น ถูกติว่าทางต่างประเทศไม่ชอบเนื่องจากเคยเป็นผู้แทนไทยไปทำสัญญากับญี่ปุ่น ซึ่งขณะหนึ่งเคยเป็นศัตรูกับอเมริกาและอังกฤษ อีกตำแหน่งคือผู้ช่วยเลขานุการในพระองค์ประจำที่ประทับ ณ เมืองโลซานน์ นายปรีดี พนมยงค์ต้องการให้เป็นนายบุญยรักษ์ แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องพระราชประสงค์หลวงประเสริฐไมตรี เพราะเป็นคนที่ทรงรู้จักและคุ้นเคย เวลานั้นหลวงประเสริฐไมตรีเป็นกงสุลใหญ่ประจำไซ่ง่อนชั้นแรกทรงเห็นว่าอาจหาคนแทนไม่ได้ จึงทรงปรึกษาหารือกับรัฐบาลขณะนั้น ทั้งนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีและนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไม่ขัดข้อง พอดีเปลี่ยนรัฐบาลมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อนายปรีดี พนมยงค์เสนอนายบุญยรักษ์ขึ้นมา จึงทรงขอเปลี่ยนเป็นหลวงประเสริฐไมตรี ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ก็รับว่าได้ แต่ทรงรอ ๆ อยู่ก็ไม่เห็นรัฐบาลแต่งตั้งหลวงประเสริฐไมตรีถวายสักที ทั้งที่ได้ทรงเตือนก็แล้ว เร่งรัดก็แล้ว จนหม่อมเจ้านิกรเทวัญเข้ารับหน้าที่ราชเลขานุการในพระองค์ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ไปจัดการเรื่องหลวงประเสริฐไมตรี นั่นแหละจึงได้มีการโอนจากกระทรวงการต่างประเทศและขออนุมัติคณะรัฐมนตรี ดังนั้นหลวงประเสริฐไมตรีจึงถูกโอนมาในเวลาใกล้ ๆ กับกำหนดที่จะเสด็จ

เท่านี้พอทำเนา ที่มีการขัดแย้งกันเป็นเรื่องใหญ่โตที่สุด คือการเสด็จครั้งนี้จำเป็นต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สำหรับตัวบุคคล ๓ คนที่จะครองตำแหน่งนี้ ล้นเกล้า-ล้นกระหม่อมได้ทรงทาบทามขอให้กรมพระชัยนาทนเรนทรทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่กรมพระชัยนาทนเรนทรทรงอิดเอื้อนไม่สู้เต็มพระทัย ล้นเกล้า-ล้นกระหม่อมจึงทรงขอร้องพระองค์เจ้าธานีนิวัติว่าถ้ากรมพระชัยนาทนเรนทรไม่ทรงยอมรับแล้ว ก็ใคร่ที่จะให้พระองค์เจ้าธานีนิวัติทรงเป็นประธาน แต่พระองค์เจ้าธานีนิวัติกราบบังคมทูลขัดข้อง จึงทรงเคี่ยวเข็ญที่จะให้พระองค์เจ้าธานีนิวัติรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ด้วย พระองค์เจ้าธานีนิวัติกราบบังคมทูลว่าถ้ากรมพระชัยนาทนเรนทรทรงรับเป็นประธานแล้ว พระองค์เจ้าธานีนิวัติก็ไม่ขัดข้องเหมือนกัน ส่วนอีกคนหนึ่งทรงเลือกเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ แต่พอล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระราชกระแสกับนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาค่ำหลังจากเสวยแล้ว ก็ได้รับการทัดทานทันที โดยนายปรีดี

พนมยงค์ขอให้เปลี่ยนเป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์เจ้าอลงกฎ กับพระยามานวราชเสวีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้โดยนายปรีดี พนมยงค์กราบบังคมทูลอ้างเหตุว่า ถ้าตั้งตามพระราชดำริจะลำบาก หากรัฐสภาไม่เห็นด้วยก็จะเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ ฝ่ายล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ทรงอ้างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะต้องเป็นผู้รักษาประโยชน์ของบ้านเมือง ทั้งจะต้องเป็นผู้ไว้วางพระราชหฤทัยว่าจะเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินด้วย ได้มีการถกเถียงกันร่วมชั่วโมงก็ตกลงกันไม่ได้ เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งเล่าให้สมเด็จพระราชชนนีจึงกราบบังคมทูลถามว่าตามรัฐธรรมนูญใครเป็นผู้ตั้งรับสั่งตอบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ตั้ง ในที่สุดได้รับสั่งว่าวันจันทร์ที่ ๑๐ จะได้ทรงเรียกประธานสภา ฯ มาแจ้งพระราชประสงค์ให้ทราบ

พฤติการณ์แวดล้อมที่แสดงว่า นายปรีดี พนมยงค์มีความรู้สึกต่อต้านล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างไรนั้น ได้ความจากหม่อมเจ้านิกรเทวัญว่า โดยหน้าที่ราชการได้ไปติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์ ๆ เคยพูดกับหม่อมเจ้านิกรเทวัญว่า พระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นนายปรีดี พนมยงค์มีความจงรักภักดี แต่น่าเสียดายที่ทรงเชื่อฟังคนอื่นอยู่บ้าง ซึ่งทำให้หม่อมเจ้านิกรเทวัญคิดว่า ชรอยล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับนายกรัฐมนตรีคงมีอะไรขัดกัน อนึ่งได้ความจากนายวงศ์ เชาวนะกวีว่า เมื่อเช้าวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา ๙ นาฬิกา ได้ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ตามคำสั่งที่ทำเนียบท่าช้าง นายปรีดี พนมยงค์ถามว่า เข้าวังทุกวันหรือเปล่า และรู้เรื่องการตั้งผู้สำเร็จราชแทนพระองค์ไหม นายวงศ์ เชาวนะกวีตอบว่า เข้าวังทุกวันแต่ไม่ทราบเรื่อง นายปรีดี พนมยงค์จึงพูดถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามพระราชดำริของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ว่าไม่เชื่อว่ากรมพระชัยนาทนเรนทรจะให้ความเป็นธรรมแก่พระราชวงศ์ได้ พระองค์เจ้าธานีนิวัติก็ไม่เคยสนับสนุนการปกครองแบบใหม่เลย นิยมแต่ลัทธินุ่งผ้า เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ก็อยู่ในบัญชีทางโน้นซึ่งแพ้โหวตมา นายปรีดี พนมยงค์แสดงความไม่พอใจ โดยพูดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ราชบัลลังก์เพราะอาศัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ควรต้องคิดถึงลูกเมียของท่าน คือนายปรีดี พนมยงค์ต้องการให้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดี พนมยงค์แสดงความโกรธเคืองมากถึงกับพูดว่า "ในหลวงจะรู้อะไร"

กับพูดอะไรอีกหลายคำประโยคสุดท้ายได้กล่าวว่า "ต่อไปนี้จะไม่โปรเต๊กโทรนอีก" คำนี้เข้าใจหมายความว่าจะไม่ป้องกันมงกุฎหรือราชบัลลังก์ ในตอนบ่ายวันนั้น ก่อนเข้าเฝ้าล้นเกล้า-ล้นกระหม่อม นายวงศ์ เชาวนะกวีได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีบนพระที่นั่งบรมพิมานก่อน นายวงศ์ เชาวนะกวีได้กราบทูลสมเด็จพระราชชนนีถึงข้อความทั้งหมดที่นายปรีดี พนมยงค์พูด และทูลถามว่าเรื่องนี้เท็จจริงประการใดหรือไม่ สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งว่าจริง นายปรีดี พนมยงค์ต้องการสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระองค์เจ้าอลงกฎ และพระยามานวราชเสวี ในที่สุดทรงรับสั่งว่าดูเอาเถอะมหาวงศ์แล้วก็ทรงพระกรรแสง

ศาลอุทธรณ์ จะไม่ปลงใจเชื่อคำให้การของนายวงศ์ เชาวนะกวีตามที่กล่าวนี้ได้สนิทเลย ถ้าไม่มีหลักฐานอื่นสนับสนุนอีก ก่อนอื่นจะต้องพิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายวงศ์ เชาวนะกวี กับนายปรีดี พนมยงค์ว่ามีอยู่อย่างไร ได้ความว่าเดิมนายวงศ์ เชาวนะกวีบวชอยู่ ๖ พรรษา ได้เรียนสำเร็จวิชานักธรรมตรี โท และเปรียญ ๓ ประโยค สึกแล้วได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา พอพระองค์ท่านเสด็จทิวงคตก็เข้าทำงานที่ทหารเรือในตำแหน่งอนุสาสนาจารย์ นายวงศ์ เชาวนะกวีได้รู้จักกับนายปรีดี พนมยงค์ ขณะที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลมีความเห็นร่วมกัน ตั้งแต่นั้น นายวงศ์ เชาวนะกวีจึงได้ติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์เสมอ และมีความสนิทสนมกันฉันท์ผู้ใหญ่ต่อผู้น้อยธรรมดา จากนี้ในด้านงานเสรีไทยซึ่งนายปรีดี พนมยงค์เป็นหัวหน้าใหญ่ นายปรีดี พนมยงค์ก็ได้ไว้วางใจมอบหมายงานบางอย่างของเสรีไทยให้กระทำขึ้นอยู่สายหลวงศุภชลาสัย ครั้นเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัติพระนครจึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้กราบทูลถวายระเบียบประเพณีทางพุทธศาสนา และวิชาอื่น ๆ แด่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ถึงแม้นายวงศ์ เชาวนะกวีจะเพิ่งรู้จักมักคุ้นกับนายปรีดี พนมยงค์ แต่ก็เป็นเวลานานพอที่จะได้รับความไว้วางใจ และความจริงก็ได้รับมาแล้ว มิฉะนั้นนายวงศ์ เชาวนะกวีก็คงไม่กล้ากล่าวยืนยัน เพราะอย่างน้อยก็จะมีหลวงศุภชลาสัยเป็นผู้จับเท็จได้ อนึ่งการที่นายวงศ์ เชาวนะกวีจะเหยียบย่างเข้าสู่พระราชสำนักจนสามารถเข้าใกล้ชิดพระมหากษัตริย์อันนับว่าเป็นเกียรติที่น่าภูมิใจนั้น ก็ด้วยการสนับสนุนค้ำชูของนายปรีดี พนมยงค์ในขณะที่กำลังเรืองอำนาจวาสนา ทั้งนี้ที่นายวงศ์ เชาวนะกวีจะรู้สำนึกในบุญคุณของนายปรีดี พนมยงค์อยู่ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์พูดแล้วถึงแม้จะอยู่ด้วยกันเพียงสองต่อสอง

นายวงศ์ เชาวนะกวีก็อ้างว่าได้กราบทูลให้สมเด็จพระราชชนนีทรงทราบในวันเดียวกัน สังเกตตามรูปเรื่องหาใช่ว่า นายวงศ์ เชาวนะกวี จะได้เจตนาปลุกปั่นให้เกิดความแตกร้าวระหว่างล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับนายกรัฐมนตรีก็หาไม่ เพราะจะไม่ทำให้ฐานะของนายวงศ์ เชาวนะกวีดีขึ้นอย่างไรเลย ด้วยเหตุว่าในอีกไม่กี่วันข้างหน้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็จะทรงนิราศจากประเทศไทยไปแล้ว นายวงศ์ เชาวนะกวีอยู่หลัง ก็รังแต่จะต้องเผชิญกับวิบากกรรมตามลำพังตัว ซึ่งคงไม่มีมนุษย์ปุถุชนใดใคร่จะได้พบ ยิ่งถ้าประจักษ์ภายหลังว่าข้อความนั้นเป็นเท็จก็ไม่ต้องสงสัยว่านายวงศ์ เชาวนะกวีจะไม่เสียคน ฉะนั้นการที่นายวงศ์ เชาวนะกวีกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีเพื่อจะได้ทรงทราบถึงล้นเกล้าล้นกระหม่อม จึงอาจเป็นหนทางให้เกิดความประนีประนอมกันได้ดีที่สุดสำหรับในเวลานั้นน่าจะเป็นเพียงเท่านี้ ต่อมาเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตซึ่งตามความคิดของนายวงศ์ เชาวนะกวี ว่าได้ถูกลอบปลงพระชนม์ คำกล่าวว่าจะไม่โปรเต๊กโทรนจึงกลายเป็นถ้อยคำที่มีเลศนัย

เหตุผลที่เกิดจากคำให้การของนายวงศ์ เชาวนะกวีมีอยู่ประการฉะนี้ ศาลอุทธรณ์จึงได้พิเคราะห์พระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระราชชนนีในชั้นพิจารณาปรากฏข้อความสำคัญว่า เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน นายวงศ์ เชาวนะกวีได้กราบทูลว่านายปรีดี พนมยงค์ไม่พอใจผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเลือก ว่าสู้คนที่นายปรีดี พนมยงค์เลือกไม่ได้และถึงกับทูลอีกว่าจะไม่สนับสนุนราชบัลลังก์ แต่ถ้อยคำที่นายวงศ์ เชาวนะกวีพูดจริง ๆ ว่ากระไรทรงจำไม่ได้แล้ว เท่าที่ทรงให้การนี้เป็นใจความตามที่นายวงศ์ เชาวนะกวีได้พูดเช่นนั้นนายวงศ์ เชาวนะกวีประสงค์จะให้สมเด็จพระราชชนนีนำความขึ้นกราบบังคมทูลในเมื่อมีโอกาสแต่สมเด็จพระราชชนนีทรงเห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ทรงสบายเกี่ยวด้วยพระนาภี และพระอาเจียนด้วย จึงมิได้กราบทูลให้ทรงทราบ

ชั้นสอบสวนซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงรับรองว่ายังทรงจำได้ดีและถูกต้องนั้นมีว่า "ฯลฯ มหาวงศ์จึงเล่าว่า เมื่อเช้านี้นายปรีดีโกรธใหญ่ เกี่ยวแก่เรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการในหลวงต้องพระประสงค์กรมขุนชัยนาท พระองค์เจ้าธานี เจ้าพระยาศรี ดูซิกรมขุนชัยนาทก็เป็นคนไม่เป็นธรรมดาราวแบ่งมรดกกรมขุนไชยา พระองค์เจ้าธานีนั้นเวลามีงานรัฐธรรมนูญก็ไม่เคยเสด็จ และยังถือลัทธิเสนีย์นุ่งผ้า เจ้าพระยาศรีก็แพ้โหวตในสภา ในหลวงท่านจะทรงทราบอะไร ว่าใครควรเป็นผู้สำเร็จ คงมีผู้กราบทูล ต่อนี้ไปฉันจะไม่โปรเต๊กราชบัลลังก์อีก ฯลฯ"

ถึงแม้สมเด็จพระราชชนนีจะได้ทรงให้การครั้งหลังห่างจากครั้งสอบสวนเป็นเวลาตั้ง ๒ ปีเศษ แต่คงตรงกันในสาระสำคัญดังนี้ แสดงว่าพระองค์ท่านสนพระทัยในคำกราบทูลของนายวงศ์ เชาวนะกวีอยู่มิใช่น้อย หาไม่ก็คงเลอะเลือนไปแล้ว เพราะฉะนั้นคำให้การของนายวงศ์ เชาวนะกวี ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีสนับสนุนค้ำจุน จึงควรแก่การที่ศาลอุทธรณ์จะรับฟังอย่างสนิท

อันการขัดแย้งในเรื่องบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้ จะคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยมิได้ เพราะนายปรีดี พนมยงค์เคยปรารภกับพันเอกช่วง เชวงศักดิ์-สงคราม ว่าพระราชประสงค์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่จะทรงตั้งกรมพระชัยนาทนเรนทรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น น่าจะมิใช่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงคิดเอง อาจมีผู้อื่นแนะนำชักจูง และไม่รุ่นราวคราวเดียวกันนั้น ความหวาดระแวงของนายปรีดี พนมยงค์ในพรรคประชาธิปัตย์ก็มีเป็นทุนอยู่ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ทางพิจารณาได้ความหนักยิ่งขึ้นไปอีก คือหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล เป็นเพื่อนสนิทกับหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ซึ่งเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยคนหนึ่งทั้งยังเกี่ยวดองกันอีก โดยหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ เป็นน้าภรรยาของหม่อมราชวงศ์สุมน-ชาติ สวัสดิกุล และบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ได้ทราบจากหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ซึ่งสนิทสนมกันมากกับนายปรีดี พนมยงค์ ว่านายปรีดี พนมยงค์คิดจะเอาประเทศข้างเคียงซึ่งอยู่ในปกครองของฝรั่งเศสและอังกฤษมารวมไว้กับประเทศไทย แต่ประเทศข้างเคียง เช่น เขมร ลาว อยู่กับฝรั่งเศสที่ไม่มีเจ้า แต่ของไทยมีเจ้า ถ้าจะทำก็คงจะไม่สำเร็จหากจะทำแบบอื่นน่าจะสมความประสงค์ แบบที่อ้างถึงหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุลไม่แน่ว่าหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ได้ใช้คำพูดว่าเป็นแบบสหรัฐหรือมหาชนรัฐหรือเปล่าแต่คำว่าประธานาธิบดีได้พูดถึง

ศาลอุทธรณ์ได้เคยแสดงความเสียดาย หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ไว้แล้วข้างต้นชั้นนี้เมื่อท้องสำนวนปรากฏความอยู่หน้าที่ศาลอุทธรณ์ก็มีเพียงต้องพิเคราะห์ว่าสมควรรับฟังได้อย่างไรหรือหาไม่ ถ้าจะพิจารณาถึงความสำคัญของหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์แล้ว ก็นับว่าอยู่ในฐานะที่ควรรู้อะไร ๆ ได้ดี เพราะนอกจากจะเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีความสนิทสนมกับนายปรีดี พนมยงค์แล้ว ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมด้วย เรื่องที่จะ

รวมเอาดินแดนเขมร ญวน ลาว มานั้น หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ กับหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ได้พูดกันบ่อย ๆ ทั้งนี้เพราะคนทั้งสองมีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษ ฝ่ายหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล เห็นพ้องด้วยกับการที่จะรวมเอาดินแดนเข้ามา แต่การที่จะไม่มีพระเจ้าแผ่นดินนั้นไม่เห็นด้วย ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์คำให้การของหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ตลอดแล้วมิได้พบข้อใดที่สงสัยว่าพยานคนนี้เป็นคนพูดพร่อย ๆ เพราะมีข้อความหลาย ๆ อย่างที่ตรงกับพยานอื่น โดยเฉพาะความคิดที่จะรวมเอาดินแดนข้างเคียงมารวม หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ก็อ้างว่าไปกราบบังคมทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมไว้เหมือนกัน เพราะล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องพระราชประสงค์จะทราบประวัติของบุคคลสำคัญในคณะผู้ก่อการหลายคนด้วยกัน

ข้อสำคัญที่ปรากฏจากคำให้การของหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล อีกตอนหนึ่งมีว่า วันหนึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จไปเสวยพระกระยาหารค่ำที่วังหม่อมเจ้าปิยะ พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนี คืนนั้นได้ทรงดนตรีบ้าง และคุยกันบ้าง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับสั่งถามถึงคนสำคัญบางคนว่าเป็นอย่างไร เช่นนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล กราบบังคมทูลว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นคนฉลาดมาก แต่สำหรับเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แล้วไว้ใจยาก ทรงรับสั่งถามถึงเหตุผล หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล กราบบังคมทูลมีใจความว่า ได้เอาใจใส่ประวัติของเมืองไทยอยู่ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นคนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ข้อความในใบปลิวที่แจกคราวนั้นได้ทราบจากหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ผู้ก่อการคนหนึ่งว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้เขียนคำแถลงการณ์ส่วนมาก มีอยู่ตอนหนึ่งว่าถ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เสด็จกลับมา ประเทศไทยก็มีการปกครองโดยบุคคลธรรมดา นอกจากนี้ยังอาจเห็นได้อีกจากสมุดปกเหลือง ปกขาว กับคำแถลงการณ์กรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติ ซึ่งแสดงข้อบาดหมางกับรัฐบาลขณะนั้น อันมีนายปรีดี พนมยงค์ รวมอยู่ด้วย กับความคิดที่จะเอาประเทศข้างเคียงมารวมไว้ในประเทศไทยดังกล่าวมาแล้ว

ทั้งนี้จะเป็นโดยหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล กราบบังคมทูลโดยไม่มีสาระนั้นไม่ได้ เพราะนายดิเรก ชัยนาม พยานจำเลย ซึ่งเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนั้นคนหนึ่งก็เจือสมเข้ามาว่า เป็นความจริงที่ได้มีประกาศของคณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง

คราวนั้น แถลงถึงหลัก ๖ ประการ และมีความตอนหนึ่งว่าได้นำความกราบบังคมทูลพระบาท-สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงรับเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ถ้าหากทรงตอบไม่รับหรือไม่ทรงตอบภายในกำหนดเวลาประเทศไทยก็จะต้องมีการปกครองระบอบประชาธิป-ไตย โดยมีบุคคลสามัญเป็นประมุขต่อไป แต่ในใจจริงของคณะราษฎรมิได้ต้องการให้บุคคลสามัญเป็นประมุขเลย การที่ต้องออกแถลงการณ์ไปเช่นนั้นก็เพราะต้องการผลโดยฉับพลันให้เหมาะสมกับการเมืองในขณะหัวเลี้ยวหัวต่อ เพื่อจะข่มขวัญให้พระบรมวงศานุวงศ์หวาดเกรงที่จะมีการปกครองเช่นนั้น แล้วจะได้พากันช่วยเพ็ดทูลพระมหากษัตริย์ให้ทรงรับเสียโดยเร็วเท่านั้น เรียกตามภาษาฝรั่งว่า "ปลั๊ฟ" ครั้นต่อมาคณะราษฎรก็ได้เข้าเฝ้าขอขมาต่อพระบาท-สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีการติดต่อสนิทสนมกับพระบรมวงศานุวงศ์เป็นอันดี แสดงว่าต้องการระบบการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจริง ๆ

ศาลอุทธรณ์ไม่สงสัยเจตนาอันดีงามของคณะราษฎรในขณะนั้น ซึ่งมีประสงค์จะให้ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่ความเจริญโดยการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพราะประเทศไทยจะอยู่โดดเดี่ยวโดยมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชไปมิได้ โดยเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วตามสากลนิยมว่า การปกครองของระบอบเสรีประชาธิปไตยนั้น เจริญรุ่งเรืองปราศจากการกดขี่ข่มเหงคะเนงร้าย ไม่เหมือนกับลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งยังได้ความจากพระพิจิตรราชสาสน์ ผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐ-ธรรมนูญอยู่แล้ว แต่ที่ศาลอุทธรณ์นำเรื่องนี้มากล่าวก็เพื่อที่จะเห็นว่า หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ได้กราบบังคมทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมตามหลักฐานซึ่งเป็นความจริงในขณะหนึ่งเท่าที่มีการแสดงออก ส่วนความบริสุทธิ์ใจของคณะราษฎรนั้น ย่อมเป็นธรรมดาที่บุคคลภายนอกไม่สามารถล่วงรู้ได้ การที่หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล มิได้เบิกความถึงเหตุ-ผลเฉกเช่นที่นายดิเรก ชัยนาม อ้าง อาจเป็นโดยไม่ทราบการตื้นลึกหนาบางของคณะราษฎรนั้นอย่างหนึ่ง หรือไม่ไว้วางใจในพฤติการณ์ของบุคคลบางคนในคณะนั้น ซึ่งมีเหตุโน้มน้าวส่อไปทางระแวงสงสัยอีกประการหนึ่ง ซึ่งตกมาในระยะหลัง ๆ นี้ยิ่งชวนให้เป็นที่น่าครุ่นคิดอย่างยิ่ง ดังปรากฏจากคำให้การของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการ-ปกครองคราวนั้นคนหนึ่ง และเพื่อให้เข้าใจฐานะของนายควง อภัยวงศ์ ดีขึ้น ขอให้สังเกต

คำให้การนายดิเรก ชัยนาม ตอนหนึ่งว่าบุคคลในคณะราษฎรนั้นคงมีความผูกพันธ์กันต่อมาทางจิตใจในฐานที่ได้ร่วมงานสำคัญกันมาเท่านั้น ในทางการเมืองแล้วไม่มีอะไรผูกพันธ์กัน

สำหรับสมุดปกเหลืองอันเป็นโครงการเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ กับสมุดปกขาวอันเป็นพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคัดค้านโครงการสมุดปกเหลือง ตามที่หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล อ้างนั้นยังมีนายควง อภัยวงศ์ พยานโจทก์ กับนายดิเรก ชัยนาม พยานจำเลยต่างได้ให้การถึง แต่ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเป็นเหตุผลที่เหินห่างไปสักหน่อยจึงจะไม่วินิจฉัย และจะข้ามเลยไปยังเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองในเวลาก่อนเสด็จสวรรคตไม่นานนักทีเดียว

เมื่อกองทัพญี่ปุ่นยาตราเข้าประเทศไทย ในสภาผู้แทนราษฎรต่างไม่พอใจและรู้สึกเหมือนว่าได้สูญเสียอิสระภาพ นายปรีดี พนมยงค์ จึงพูดกับนายควง อภัยวงศ์ ว่า ในที่สุดแห่งสงคราม ญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายแพ้ จึงควรจะต้องหาทางต่อต้านญี่ปุ่นเพื่อสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามกับญี่ปุ่นจะได้เป็นผลดีแก่ประเทศไทยหลังสงคราม ซึ่งการนั้นจะต้องกระทำกันลับ ๆ จึงได้เกิดขบวนเสรีไทยขึ้นตามความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ในขบวนเสรีไทยนั้น นายควง อภัยวงศ์และบุคคลอื่นอีกได้ร่วมอยู่ด้วย รวมทั้งหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ แต่หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ เป็นฝ่ายปฏิบัติงานอยู่ในประเทศอังกฤษ เมื่อจวนสงครามโลกครั้งที่สองยุติ รัฐบาลอันมีจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้กราบถวายบังคมลาออกตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ นายควง อภัยวงศ์ จึงได้ดำรงตำแหน่งสืบแทน ตั้งแต่นั้นนายควง อภัยวงศ์ก็ไม่ได้เข้าเกี่ยวข้องกับงานของขบวนเสรีไทยอีก ทั้งนี้เพื่อจะรักษาประวัติการไม่ให้ขึ้นชื่อว่าเป็นรัฐบาลแล้วทำการหักหลังคนอื่น ครั้นสงครามเสร็จนายควง อภัยวงศ์ จึงปรารภกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะที่ญี่ปุ่นอยู่ เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้แล้วก็ใคร่จะถอนตัวลาออกเพื่อให้เป็นไปมรรยาทซึ่งถือปฏิบัติกันเคร่งครัดว่าต้องทำเช่นนั้น จึงได้มีการหารือกันระหว่างบุคคลสำคัญตกลงกันว่า ผู้ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีควรได้แก่ผู้ที่มิได้อยู่ในประเทศ เพราะจะได้ป้องกันการครหานินทาว่า พวกข้างในประเทศกระทำไปเพื่อหวังเอาดีเอาเด่น ดังนั้นจึงควรได้แก่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช พอสันติภาพแล้วนายควง อภัยวงศ์ ก็ลาออก แล้วเชิญหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ให้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ขณะนั้นหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช อยู่ประเทศ

อเมริกาเดินทางเข้ามาไม่ทัน เลยต้องให้นายทวี บุณยเกตุ เข้าเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๑๕ วัน พอหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เดินทางเข้ามาถึงก็ได้รับหน้าที่นายกรัฐมนตรีสืบแทนนายทวี บุณยเกตุ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ พอวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๘ ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ ๑ ขึ้นมาใหม่ รัฐบาลอันมีหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีจึงต้องออกจากตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญ และได้มีประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ ให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนในระยะหลังสงครามนี้เอง นายควง อภัยวงศ์ เปิดความว่าได้มีความคิดเห็นไม่ตรงกับนายปรีดี พนมยงค์ ถึงขนาดร่วมงานกันไม่ได้ แล้วการไหวตัวทางการเมืองก็ตามมา โดยแยกกันเป็นพรรคเป็นกลุ่มขึ้น อ้างชื่อว่าเป็นพรรคสหชีพ ๑ แนวรัฐธรรมนูญ ๑ ประชาธิปัตย์ ๑ แม้ต่างจะได้มีการแถลงนโยบายของพรรคหรือกลุ่มกันก็ตาม แต่คงมีวัตถุประสงค์ตรงกันในอันที่จะนำความเจริญมาสู่ประเทศไทย สำหรับประชาธิปัตย์นั้น นายควง อภัยวงศ์ กล่าวว่าชั้นแรกที่ตั้งกันขึ้นนั้นมิได้เห็นด้วย ต่อสมาชิกไปวิงวอนรบเร้าโดยอ้างว่าพรรคสหชีพได้ตั้งขึ้นแล้ว นายควง อภัยวงศ์ จึงยอมรับเป็นหัวหน้าและมีหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้า สำหรับสหชีพและแนวรัฐธรรมนูญนั้นถึงจะมีชื่อต่างกัน แต่ตามพฤติการณ์ที่แสดงออกพึงถือว่าเป็นพวกเดียวกัน หากจะมีการอ้างอิงถึงอยู่บ้างว่าใครเป็นหัวหน้าแต่ที่แท้ก็อยู่ในความสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ หรือพรรคทั้งสองนี้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ นั่นเอง บรรดาพรรคหรือกลุ่มทั้งสามนี้ต่างมีบุคคลอื่นทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญเป็นสมาชิกอีกมากหลาย

ระหว่างที่นายควง อภัยวงศ์ เป็นรัฐบาลอยู่นั้นมีร่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ ของสมาชิกเสนอทับถมเข้ามามาก แต่รัฐบาลก็ชนะคะแนนในร่างพระราชบัญญัตินั้นเรื่อย ๆ มาจนถึงพระราชบัญญัติลดค่าครองชีพของนายทองอินทร์ ซึ่งรัฐบาลต้องแพ้คะแนน ๒ คะแนน นายควง อภัยวงศ์ จึงต้องลาออกทั้งที่นายควง อภัยวงศ์ เคยพูดว่าเป็นการเสนอเข้ามาบีดแข้งบีดขากัน นอกจากนี้แล้ว เมื่อได้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งให้มีรัฐสภาประกอบด้วยพฤฒสภาและสภาผู้แทนนั้น ก็ได้เกิดการชิงชัยกันขึ้นระหว่างกลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ กับกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ คือต่างฝ่ายก็มีบัญชีรายชื่อผู้ที่จะเลือกให้เป็นสมาชิกพฤฒสภา แล้วต่างก็เลือกไปตามบัญชีของฝ่ายตนซึ่งในที่สุดชัยชนะก็ตกอยู่แก่ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ดัง

ที่เคยกล่าวมาแล้ว เมื่อพระยาดำรงแพทยาคุณถูกนายปรีดี พนมยงค์ เรียกไปพบที่ทำเนียบท่าช้าง

เหตุสำคัญที่พัวพันเข้ามาในกรณีสวรรคตนี้ ตกในระยะที่นายควง อภัยวงศ์ กราบถวายบังคมลาออกจากรัฐบาล แล้วนายปรีดี พนมยงค์ ได้ถูกสมาชิกส่วนมากเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรี วันนั้นนายปรีดี พนมยงค์ เชิญให้นายควง อภัยวงศ์ เข้าเป็นรัฐมนตรีร่วมด้วย นายควง อภัยวงศ์ ขอตัวโดยอ้างว่าพระราชบัญญัติของนายทองอินทร์ค้ำคออยู่เป็นไม่ได้ นายปรีดี พนมยงค์ ว่าจะบอกให้นายทองอินทร์ถอนเสีย นายควง อภัยวงศ์ ค้านว่า ถ้าทำอย่างนั้นยิ่งเสียหายแก่นายปรีดี พนมยงค์ เพราะกลายเป็นว่ารู้กันมาก่อน

การมิได้ยุติเพียงเท่านี้ ปรากฏว่าเมื่อสงครามเลิกนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้เรียกหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ คนหนึ่งในขบวนเสรีไทยซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในประเทศอังกฤษให้เข้ามาในกรุงเทพฯ แล้วหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ก็มาป้วนเปี้ยนอยู่ที่ทำเนียบท่าช้าง วันหนึ่งหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ได้นัดหมายขอพบนายควง อภัยวงศ์ ที่บ้านแห่งหนึ่ง หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ รับสั่งกับนายควง อภัยวงศ์ ว่าอยากให้เข้าร่วมรัฐบาลกับนายปรีดี พนมยงค์ ด้วย นายควง อภัยวงศ์ ตอบว่าร่วมไม่ได้ เพราะความเห็นไม่ตรงกัน ทั้งยังมีพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งเกี่ยวกับกำหนดอัตราค่าอาหารอยู่ ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ ไม่เห็นด้วยจนกระทั่งเป็นเหตุให้ต้องลาออกจากรัฐบาล แม้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ จะขอร้องอย่างไรนายควง อภัยวงศ์ ก็คงยืนคำว่าร่วมไม่ได้ เพราะความเห็นไม่เหมือนกัน คือนายปรีดี พนมยงค์ จะเอาอะไรต้องเอาให้ได้ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ จึงว่า ถ้าเช่นนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ฟังเหตุผลน่ะซี นายควง อภัยวงศ์ ตอบว่า ฟังเหตุผลไม่ใช่ไม่ฟังแต่ฟังอย่างนี้ เช่นตัวอย่างว่ามีจานตั้งไว้ข้างหน้าใบหนึ่ง ถ้านายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่ากลมแล้ว ใครจะเถียงว่ารูปสี่เหลี่ยมไม่ใช่กลมนั้นเถียงไม่ได้ จะพูดได้ก็แต่ว่าควรจีบปากเสียบ้าง แต้มตอดตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้างละก็ได้ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ จึงว่า ขอให้นายควง อภัยวงศ์ นึกถึงราชบัลลังก์บ้าง นึกถึงในหลวงบ้าง นายควง อภัยวงศ์ ว่า การที่เข้าเป็นรัฐบาลหรือไม่เข้าไม่เห็นจะเกี่ยวข้องแก่ราชบัลลังก์อย่างไร กระนั้นหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ก็ยังย้ำขอให้นายควง อภัยวงศ์ นึกถึงราชบัลลังก์ และในหลวง นายควง อภัยวงศ์ ขอให้อธิบาย หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ไม่ยอมอธิบาย นายควง อภัยวงศ์ จึงไม่รับที่จะเข้าร่วมรัฐบาล อนึ่ง

การที่นายควง อภัยวงศ์ ถูกชวนให้เข้าร่วมรัฐบาลกับนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยนั้น การจะได้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจหรืออย่างไรย่อมเป็นที่สงสัยอยู่ ทั้งนี้ได้ความจากพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม พยานจำเลย ซึ่งสังกัดอยู่ในพรรคแนวรัฐธรรมนูญว่าเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้ามาประทับในพระนครแล้ว รู้สึกว่าพรรคประชาธิปัตย์เคลื่อนไหวที่จะเข้าใกล้ชิดล้นเกล้าล้นกระหม่อม เคยขอพระราชทานโอกาสเข้าเฝ้าใกล้ชิด และในคราวเสด็จประพาสสำเพ็งนั้น นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร ได้ถือโอกาสนำเสด็จ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เคยปรารภว่า เล่นการเมืองกันโดยเอาพระมหากษัตริย์เข้ามายุ่งด้วยดังนี้ ต่อไปจะยุ่งยาก ทั้งในตอนหลังนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เนื่องจากน้อยอกน้อยใจที่พยายามทำดีมาแต่ครั้งงานเสรีไทยแล้ว แต่คนไม่เห็น

ข้อเท็จจริงเป็นเช่นนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่า โดยหลักการตามระบอบประชาธิปไตย การที่จะเทิดทูนพระมหากษัตริย์ไว้ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะนั้น คืออย่าไปลบหลู่ดูหมิ่นพระองค์ท่าน และอย่าเอาการเมืองไปยุ่งกับพระองค์ท่าน รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เพียงใดก็ระวังให้เป็นแต่เพียงนั้น ต้องไม่เอาความรับผิดไปโยนถวายพระองค์ท่าน และต้องไม่พยายามดึงพระองค์ท่านให้ต้องมารับผิด จึงต้องมีรัฐมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการเสมอ เพื่อให้สมกับที่มีคำกล่าวว่า พระมหากษัตริย์ทำอะไรไม่ผิดดังนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการเชิดชูพระมหากษัตริย์ อันความรู้สึกเช่นนี้ นายควง อภัยวงศ์ ได้เบิกความรู้สำนึกในฐานะที่เคยเป็นรัฐบาลมาดีอยู่ เพราะฉะนั้นถ้าหากฝ่ายบริหารทำได้ตามหลักใหญ่เช่นว่า ก็ไม่เห็นว่าจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อราชบัลลังก์หรือองค์พระมหากษัตริย์อย่างไร หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ก็เป็นเจ้านายเชื้อพระราชวงศ์ และมีความฝักใฝ่อยู่กับนายปรีดี พนมยงค์ ตื้นลึกหนาบางอย่างไรก็คงจะพอมีความรู้อยู่ถ้าการที่สมาชิกสภาเลือกนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีน่าจะเป็นที่วางใจว่า ไม่มีอะไรจะเป็นภัยต่อราชบัลลังก์ หรือพระมหากษัตริย์ แล้วหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ จะวิงวอนให้นายควง อภัยวงศ์ นึกถึงราชบัลลังก์ และพระมหากษัตริย์ทำไม เพราะเป็นธรรมดาก็ควรจะคิดว่าหน้าที่ของผู้ที่จะเข้าเป็นรัฐบาลนั้น ย่อมจะมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เสมอ เว้นแต่เมื่อไรมีภาวะอันเป็นที่สงสัยว่า จะเกิดนอกรีตนอกรอยไม่ว่าจะเป็นโดยบุคคลคนเดียวหรือหลายคนก็ตาม เมื่อนั้นแหละจึงควรแก่การที่ป้องกันไว้ก่อนดีกว่าจะแก้ภายหลังฉันใด ก็เช่นเดียวกับที่หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ ขอร้องนายควง อภัยวงศ์

นั้น ย่อมเป็นเหตุชวนให้น่าจะระแวงสงสัยอยู่ ยิ่งเมื่อนายควง อภัยวงศ์ ขอให้อธิบายก็ไม่อาจเปิดเผยได้ ดังนี้จึงเป็นเหตุผลที่สนับสนุนคำกล่าวอ้างของหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ให้แน่นแฟ้นเข้าอีก

อีกประการหนึ่ง ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาแล้วว่า นายควง อภัยวงศ์ มีความคิดเห็นในทางการเมืองไม่ต้องกับนายปรีดี พนมยงค์ ถึงจะไม่ได้ความจากปากคำของนายควง อภัยวงศ์ เองว่าในข้อไหนบ้าง แต่นายควง อภัยวงศ์ ได้เคยระบายออกต่อพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคล ตามที่ทรงเบิกความว่า นายควง อภัยวงศ์ ยึดถือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และทางเศรษฐกิจประชาชนต้องมีเสรีภาพ ส่วนของนายปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่งไม่ระบุว่าไม่ตรงกันอย่างไร แต่มีข้อสะดุดใจว่า ในระหว่างที่มีการสอบสวนของตำรวจต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ นั้น พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลได้ถามนายปรีดี พนมยงค์ ว่า ทำไมไปคบกับคนที่นิยมลัทธิมหาชนรัฐ คนเหล่านั้นอาจคิดฆ่าในหลวงก็ได้ ทั้งนี้ก็โดยมีคนที่นิยมลัทธิมหาชนรัฐอยู่ทั้งในพวกแนวรัฐธรรมนูญและสหชีพ นายปรีดี พนมยงค์ ตอบว่า ต้องคบเพราะถ้าไม่คบไว้ก็จะตกไปในมือคนอื่นหรือไม่นายควง อภัยวงศ์ ก็คงคบเอาไว้

ตามที่พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลเบิกความนี้เห็นได้ว่า นายปรีดี พนมยงค์ มิได้ปฏิเสธข้อความที่ว่าในบรรดาสมาชิกของแนวรัฐธรรมนูญ หรือสหชีพ มิได้มีคนใดมีความคิดเห็นเป็นปรปักษ์ต่อการมีพระมหากษัตริย์ บุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตามสำหรับหลักการจึงเป็นอันตรงกับที่หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล เบิกความอย่างมหัศจรรย์ เพราะฉะนั้น เหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเค้าเงื่อนให้เห็นว่า บางทีฐานะของพระมหากษัตริย์ก็อยู่ในอาการที่ล่อแหลมต่อภยันตรายเหมือนกัน

เมื่อการไหวตัวทางการเมืองเป็นไปข้างรุนแรงเช่นนี้ อีกทั้งศาลอุทธรณ์ก็ได้กล่าวถึงความเป็นไปในพระราชสำนักว่า ไม่มีอะไรเป็นความลับที่ไม่อาจรู้ถึงหูนักการเมือง เพราะมีคนคอยสอดแนมอยู่ เหตุอันกระทบกระเทือนใจก็ได้เกิดขึ้น ทั้งนี้จะเป็นโดยล้นเกล้าล้นกระหม่อมตั้งพระราชหฤทัยดังนั้น หรือแกล้งรับสั่งให้เป็นที่แปลกใจของผู้ได้ยินได้ฟังก็ไม่อาจทราบได้ แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ได้ทรงรับสั่งไปแล้วหลายครั้ง เช่นรับสั่งกับพระพี่เลี้ยงเนื่องจิตตดุลย์ ว่าเมื่อพระองค์ท่านสำเร็จจากทรงศึกษาที่ยังค้างแล้ว ก็จะเสด็จกลับประเทศไทย เพื่อ

ทรงผนวช แล้วจะทรงสละราชสมบัติลาออกจากพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อไปเป็นผู้แทนนำประชาราษฎรต่อไป เพราะมองดูแล้วประชาชนไม่ค่อยมีศีลธรรมกับได้ความจากหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล ว่า ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก่อนพระราชทานตอนปลายเดือนเมษายน ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงรับสั่งที่ห้องชั้นบนซีกตะวันออกว่า จะยกเลิกบทบัญญัติที่ว่าพระบรมวงศานุวงศ์มีฐานะเหนือการเมืองซึ่งพระองค์ท่านไม่ชอบ โดยเกรงพระบรมวงศ์จะมายุ่งกับการเมือง แต่รัฐบาลเห็นควรให้เลิก ถ้ายกเลิกแล้วเจ้าเล่นการเมืองได้ พระองค์ท่านก็เล่นได้เหมือนกัน หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล กราบบังคมทูลถามว่าจะทรงเล่นอย่างไร ทรงรับสั่งตอบว่า ถ้าสละราชสมบัติเสีย สมัครเป็นผู้แทนจะมีคนเลือกพระองค์ท่านบ้างไหม ถ้าได้นั่งในสภาแล้วจะเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ เมื่อเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วจะได้ช่วยกับพี่ ๆ น้อง ๆ บ้านเมืองจะได้เจริญ ที่สุดทรงรับสั่งว่า "นี่แหละเบอร์นาดชอว์นะ"

การที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชกระแสเช่นนี้ หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล กล่าวว่า ได้ทรงแสดงทีท่าเป็นการจริงจัง ซึ่งถ้าเผอิญคนที่ไม่มีความรู้สูงไปได้ยินเข้าก็อาจทำให้ระแวงไปได้ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีความคิดเป็นปรปักษ์ต่อนักการเมืองมิฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งบางทีก็จะเป็นการขัดขวางต่อวิถีทางของเขา หรือเป็นการขัดและแย้งต่อประโยชน์ของเขา เมื่อเกิดความเข้าใจผิดขึ้นรูปการณ์ก็จะเข้าแต่ชะตาร้าย แต่แท้จริงพระองค์ท่านก็ได้ทรงรับสั่งกันความเข้าใจผิดอยู่แล้วว่าเป็นความคิดของเบอร์นาดชอว์ คือเบอร์นาดชอว์เคยเขียนหนังสือไว้เป็นเรื่องราวทำนองนี้เล่มหนึ่ง ซึ่งทำให้หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล คิดได้ว่าทรงรับสั่งเล่น ๆ ถ้าคนที่ไม่เข้าใจประโยคสุดท้ายแล้ว ก็จะเห็นเป็นว่าพระองค์ท่านเอาจริง

ประจวบกันพอดีที่มีทั้งพระราชกระแสรับสั่ง ทั้งเป็นเหตุบังเอิญกล่าวคือแม้ถึงว่าในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ จะได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดฐานเป็นผู้ก่อการมาด้วยกัน แต่ต่อมาความคิดเห็นทางการเมืองอาจไม่ลงรอยกันได้ เพราะเจตนารมย์ของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ตามที่เบิกความเป็นพยานมีความมุ่งหมายที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามหลักการของคณะผู้ก่อการและยึดมั่นในหลักที่ว่านี้ตลอดมา ซึ่งถ้า

เปรียบเทียบกับกระแสการเมืองในสมัยที่มีการตั้งรูปเป็นพรรคแล้ว ก็จะเห็นจากข้อเท็จจริงที่กล่าวข้างต้นว่าได้มีการโน้มเอียงไปในระหว่างบุคคลบางคนของแนวรัฐธรรมนูญ และสหชีพความอลเองในวงการเมืองได้เริ่มตั้งเค้าขึ้น เมื่อตอนใกล้ที่สงครามมหาเอเซียบูรพาจะยุติ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้กราบถวายบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๘๗ ครั้นแล้วสภาผู้แทนราษฎรจึงได้สนับสนุนบุคคลอื่นให้เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งไม่ต้องด้วยความเห็นของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ถึงกับทรงลาออกจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในที่สุดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ได้มาตกอยู่แก่บุคคลซึ่งแนวรัฐธรรมนูญ และสหชีพสนับสนุน จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็เหินห่างจากการเมืองมาจนเกิดรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะรัฐประหารจึงเชิญจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ให้เข้าช่วยบริหาร คือช่วยดำเนินการให้การทำรัฐประหารสำเร็จ ระหว่างที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม มิได้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ราชการนั้น ความสัมพันธ์ที่เคยมีอยู่กับนายปรีดี พนมยงค์ มาแต่หนหลังอย่างไร ถึงแม้ทางพิจารณาจะไม่ได้ความชัดนัก แต่ก็พออนุมานได้จากคำให้การของพลตรีเผ่า ศรียานนท์ ที่จะได้กล่าวต่อไปว่าน่าจะมีความคิดเห็นทางการเมืองไม่ตรงกัน

คือล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัตพระนครนั้น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม มิได้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ราชการ จึงไม่เคยได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ที่ใดเลย ระหว่างนั้นนายแพทย์สนิท โสพจน์ ได้เข้าเฝ้าแทนรับใช้สมเด็จพระราชชนนี ณ ที่ประทับพระที่นั่งบรมพิมานเสมอ จึงได้รับคำบอกกล่าวจากพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ก่อนเสด็จสวรรคตสัก ๑ เดือน และต่อมาว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระราชปรารภว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เคยเฝ้าบ้านมาครั้งหนึ่งถึงหากจะพลาดพลั้งไปบ้างก็ไม่ควรน้อยเนื้อต่ำใจ ทำไมไม่มาเฝ้าบ้าง พระองค์ท่านมีพระราชประสงค์ใคร่จะพบ นายแพทย์สนิท โสพจน์ จึงไปหาร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณ น้องเขย ซึ่งรู้จักกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม โดยเข้าใจว่าคงไปติดต่อให้ได้ ร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงบอกให้พลตรีเผ่า ศรียานนท์ ทราบ

ขณะนั้น พลตรีเผ่า ศรียานนท์ กำลังประกอบการค้าขายอยู่แต่สนิทสนมกับนายจิตตะเสน ปัญจะ สมาชิกพฤฒสภา และเป็นผู้คุ้นเคยอย่างดีกับนายปรีดี พนมยงค์จึงทราบเหตุการณ์ประกอบกับกระแสข่าวต่าง ๆ ซึ่งมีการกล่าวหาว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงกระทำไม่ถูกที่ทรงเรียกอธิบดีและปลัดกระทรวงไปสอบถาม เพราะหน้าที่ของพระองค์ท่านไม่ควรจะ

เกี่ยวข้อง การกระทำเช่นนี้เป็นการเล่นการเมืองถึงกับจะทรงลาออกแล้วสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร และให้สมเด็จพระอนุชา คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นทรงราชย์แทน กับปรากฏจากถ้อยคำของนายทวี ตะเวทิกุล ซึ่งเกี่ยวข้องสนิทกับนายปรีดี พนมยงค์มากว่าวันหนึ่ง พลตรีเผ่า ศรียานนท์ได้พบกับนายทวี ตะเวทิกุลซึ่งกำลังสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครว่าทำไมไม่เป็นรัฐมนตรีกับเขาบ้าง นายทวี ตะเวทิกุลตอบว่า ไม่เป็นเรื่องมันยุ่งกันนัก อีกหน่อยมันคงตายกันบ้าง

เมื่อพลตรีเผ่า ศรียานนท์ตระหนักถึงความอลเวงทางการเมืองขนาดนี้ จึงได้ตอบกับร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณว่า อย่ายุ่งกับท่านเลย การที่จะให้จอมพลแปลก พิบูลสงครามไปเฝ้านั้นไม่ดี ทั้งกับพระองค์ท่านและทั้งตัวจอมพลแปลก พิบูลสงครามเอง ความจริงขณะนั้นจอมพลแปลก พิบูลสงครามก็สบายดีแล้ว ถ้าไปยุ่งกับล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็จะเกิดอันตราย คือถ้าจอมพลแปลก พิบูลสงครามเข้าเฝ้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว นายปรีดี พนมยงค์อาจคิดเห็นว่าไปเข้าพวกล้นเกล้าล้นกระหม่อม ถึงหากจอมพลแปลก พิบูลสงครามจะได้ออกจากราชการแล้ว แต่ก็ยังมีทหารเคารพนับถืออยู่เป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ดี ต่อมาร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็ยังรบเร้า พลตรีเผ่า ศรียานนท์ยืนยันว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชประสงค์ใคร่ที่จะพบจอมพลแปลก พิบูลสงครามจริง พลตรีเผ่า ศรียานนท์จึงเล่าเรื่องให้จอมพลแปลก พิบูลสงครามฟังภายหลังที่ได้มีการปรึกษากันว่าถึงแม้จอมพลแปลก พิบูลสงครามจะออกจากราชการแล้ว แต่ก็ยังเป็นราชองครักษ์พิเศษอยู่ ทั้งล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็จวนจะเสด็จกลับแล้ว คงจะไม่มีอะไร จอมพลแปลก พิบูลสงครามจึงตกลงที่จะไปเฝ้า และในที่สุดกำหนดจะเข้าเฝ้าในวันจันทร์ พอวันอาทิตย์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า อันความคิดคาดการล่วงหน้าของวงการเมืองนั้นมีได้ทั้งทางดีและทางร้าย ถ้าเป็นในทางดีก็แล้วไป ถ้าในทางร้ายแล้วก็ย่อมสุดที่จะคะเนว่าอาจส่งผลได้ไกลเพียงใด การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของล้นเกล้าล้นกระหม่อมหลาย ๆ อย่างที่ได้พรรณนามาแล้วนั้น ถึงหากพระองค์ท่านจะมิได้มุ่งร้ายหมายขวัญต่อผู้ใด และแม้จะได้เป็นไปโดยสมควรก็ตาม แต่ถ้าเผอิญให้มีการคิดเห็นส่อสงสัยไปในทางที่จะเป็นปรปักษ์ต่อประโยชน์ของฝ่ายตรงข้ามแล้วผลสะท้อนก็ย่อมจะบังเกิดตามมา ฉันใดก็ดีเมื่อมีการกล่าวหาว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อม

ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเหลื่อมล้ำเข้าไปในวงการเมือง มิหนำซ้ำยังมีพระราชประสงค์ที่จะวิสาสะกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งเคยมีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ในวงการเมืองมาแล้ว รูปการณ์จึงอาจผันแปรไปได้ง่ายว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงฝักใฝ่อยู่กับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ความข้อนี้เป็นสาเหตุหนึ่ง ซึ่งโจทก์ร้องขอให้ศาลอุทธรณ์พิเคราะห์ให้จงหนัก

ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้หยิบยกเหตุผลนานาประการขึ้นวินิจฉัยมานี้ ถึงมาตรว่าจะไม่พบสาเหตุผลอันใดแม้เพียงเล็กน้อยที่จะชี้ชวนให้เห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง แต่นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้อุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาศาลอาญา โดยเสนอเหตุผลขอให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาถึงข้อต่อสู้ของจำเลยว่า กรณีนี้เกิดขึ้นเพราะนักการเมืองฉวยโอกาสเสกสรรปั้นเรื่องว่าเป็นการถูกลอบปลงพระชนม์ ซึ่งถ้าพิเคราะห์ถึงสถานที่เกิดเหตุและโอกาสแล้วจะไม่มีทางให้เห็นเลยว่า คนร้ายได้ทะนงองอาจกล้ำเข้าไปลอบปลงพระชนม์ถึงที่รโหฐาน นอกจากการต่อสู้ฉะนี้แล้ว วิธีดำเนินการซักถามพยานของฝ่ายจำเลยก็หนักไปในรูปว่า นักการเมืองฉวยโอกาสก่อให้กรณีกลายเป็นเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์ไป

ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาความข้อนี้แล้ว ทางฝ่ายจำเลยไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงให้สมข้อต่อสู้ได้ การณ์กลับปรากฏตรงข้ามดังที่พยานจำเลยก็เจือสมอยู่ว่า ก่อนที่กรมตำรวจจะออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ นั้น นายปรีดี พนมยงค์ได้เรียกนายพลตำรวจโท พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจไปที่ทำเนียบ บอกให้ออกแถลงการณ์เกี่ยวกับกรณีสวรรคต พระรามอินทราตอบว่ายังสอบสวนไม่ได้ความอะไรจะออกไปอย่างไรได้ นายปรีดี พนมยงค์ตอบว่าถ้าไม่ออกแถลงการณ์จะเกิดจลาจล ให้ไปจัดการ จึงเกิดมีคำแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ขึ้น เพื่อจะให้เห็นว่าเป็นอุบัติเหตุ ซึ่งไม่ตรงกับความจริงจึงไม่อาจโน้มน้าวให้ประชาชนเกิดความเชื่อและเลื่อมใสเลยวิจารณ์กันไปต่าง ๆ ทางรัฐบาลเกรงว่าจะเกิดความไม่สงบขึ้นภายใน จึงได้มีการประกาศภาวะฉุกเฉินและตั้งคณะกรรมการสอบสวนกรณีสวรรคตขึ้น และในระยะไร่เรี่ยกันก็เกิดเรื่องรุนแรงทำให้ประชาชนรู้สึกหวาดเกรงภัยมาก คือนายชื่น บรรณาธิการถูกยิง นายไถง ถูกขว้างด้วยลูกระเบิดกับมีผู้ไปรายงานนายปรีดี พนมยงค์ว่า มีคนร้องในโรงภาพยนตร์ ว่า "ปรีดีฆ่าพระเจ้าแผ่นดิน" นายปรีดี พนมยงค์สั่งให้พระรามอินทราสืบสวน พระรามอินทราว่าทางตำรวจทำการสอบสวนแล้ว ไม่ได้ต้นตอของผู้กล่าวแต่กระนั้นก็ได้มีการจับกุมนายเลียง ไชยกาลโดยข้อหาว่าให้คนพูดยุยงในโรงภาพยนตร์

อีกเรื่องหนึ่งก็คือ พันเอกพระยาวิชิตสรศาสตร์ กับพวก ถูกฟ้องหาว่าสมคบกันนำความเท็จไปร้องเรียนต่อ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนนายปรีดี พนมยงค์ ใส่ความกล่าวโทษนายปรีดี พนมยงค์หาว่าใช้ให้ผู้มีชื่อปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ระหว่างพิจารณา พนักงานอัยการฟ้องนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยกับพวกเป็นคดีนี้ขึ้น พนักงานอัยการจึงได้ถอนฟ้องคดีที่พันเอกพระยาวิชิตสรศาสตร์ กับพวกต้อง นอกจากนี้เหตุผลบรรดามีประกอบกับผลงานทุกชิ้นทุกอัน ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกขึ้นวินิจฉัยไว้เบื้องต้น โดยละเอียดแล้วนั้น ยังส่อแสดงถึงพฤติการณ์ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในขณะนั้นพยายามปฏิบัติการบิดเบือนมาแต่ต้นมือ จนไม่ชวนให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเชื่อว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุ อันไม่อาจปิดหนทางมิให้นำไปวิพากษ์วิจารณ์กันตามวิสัยของพสกนิกรผู้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ของเขาเช่นนี้ หากจะว่ามีนักการเมืองฉวยโอกาสก็ไม่ใช่นักการเมืองรุ่นหลัง เพราะหลักฐานต่าง ๆ แสดงตัวเองดังศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้แล้วนั้น แต่อย่างไรก็ดี ศาลอุทธรณ์หาได้รับเอาเหตุผลนอกคดีเหล่านั้นมาเป็นอารมณ์ไม่ คงมุ่งเฉพาะที่จะชี้ขาดข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐานทั้งที่เป็นบุคคล เอกสาร และวัตถุในคดีเป็นหลักพิจารณาว่าชอบที่จะรับฟังได้ตามกฎหมายหรือไม่เท่านั้น ซึ่งถ้าจำเลยไม่อุทธรณ์ข้อนี้ขึ้นมาแล้วก็จะไม่กล่าวให้ยาวความไปเลย

พยานวัตถุอันมีความสำคัญเท่าเทียมกับพระแสงปืนของกลางได้แก่หัวกระสุนปืนซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงว่า ในวันสวรรคตนั้น นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้นำลิ้นชักตู้แต่งพระองค์ใส่พระแสงปืนของกลางไปให้พระบรมวงศ์ทอดพระเนตร และให้ข้าราชการผู้ใหญ่ดู ในลิ้นชักนั้นมีปลอกกระสุนปืนด้วยปลอกหนึ่งนายชิต สิงหเสนีจำเลยอ้างว่าเก็บได้ภายในร่วมพระวิสูตรในเวลากระชั้นชิดกับเวลาที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องกระสุนปืนสวรรคต ขณะที่ตามเสด็จสมเด็จพระราชชนนีเข้าไปชุลมุนอยู่ ข้างพระแท่นบรรทม แล้วจึงนำไปรวมไว้กับพระแสงปืนของกลางที่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนำไปเก็บไว้ในลิ้นชักตู้เครื่องแต่งพระองค์ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำบันทึกหมายเลข ๔๔ และยึดปลอกกระสุนปืนไว้เป็นของกลางตั้งแต่นั้น ส่วนหัวกระสุนปืนของกลางนั้น ได้ความว่า หลังจากเสด็จสวรรคตแล้ว หลวงนิตยเวชวิศิษฐ์กับพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ได้ช่วยกันทำความสะอาดพระบรมศพ โดยที่เกรงว่าพระโลหิตจะซึมจากพระยี่ภู่มาต้องพระวรกายอีก จึงได้เปลี่ยนพระเขนยใหม่เอาผ้าลาดพระที่และผ้านวมเดิมออก

ตัวพระยี่ภู่ได้กลับเอาล่างขึ้นบน ต่อมาพระยาชาติเดชอุดมได้สั่งให้เปลี่ยนพระแท่นใหม่ คือ อัญเชิญพระบรมศพเลื่อนไปไว้ที่พระแท่นองค์เล็ก เพื่อสะดวกในการหล่อน้ำแข็งไว้ข้างพระบรมศพ และเลื่อนพระแท่นบรรทมองค์เดิมไปแอบไว้ทางห้องพระอักษรติดกับห้องทรงพระสำราญ ความจริงรุ่งขึ้นจากวันสวรรคตก็ได้ทราบกันแล้วว่ากระสุนปืนทะลุออกเบื้องพระปฤษฎางค์ พระยี่ภู่ด้านที่ไม่เปื้อนพระโลหิตซึ่งได้พริกขึ้นอยู่ข้างบนก็อยู่ในลักษณะที่เรียบร้อยไม่มีรอยขาด แต่จะเป็นเพราะเหตุใดก็เหลือที่จะคาดไม่มีผู้ใดเฉลียวใจเลยว่า หัวกระสุนน่าจะอยู่ภายในพระยี่ภู่นั่นเองไม่ต้องสงสัย ถ้าได้มีความพยายามสักนิดเดียวเพื่อให้หัวกระสุนปืนได้ประจักษ์เสียแต่แรกนั้น ก็จะเด่นชัดว่าความจริงเป็นอย่างไร แต่นี่ทอดทิ้งไว้โอกาสที่จะสับเปลี่ยนจึงอาจมีได้ จนกระทั่งวันที่ ๑๒ เดือนเดียวกันหลังจากที่รู้แน่ว่ากระสุนปืนทะลุออกเบื้องพระปฤษฎางค์ ๒ วัน เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงไปทำการตรวจห้องพระบรรทมโดยนายชิต สิงหเสนีจำเลยเป็นผู้นำ แล้วเลยตรวจพระยี่ภู่ปรากฏว่ามีรอยขาดอยู่ด้านเดียว ยาวตามความยาวของพระยี่ภู่ นายพันตำรวจตรีพจนารถ จันทร์สุวรรณ์ จึงเอานิ้วแยงลงไปควานแล้วเอาอีกมือหนึ่งดันข้างล่างก็ได้หัวกระสุนของกลางขึ้นมา จึงได้ทำบันทึกหมาย ๘๕ ไว้

หัวกระสุน และปลอกกระสุนของกลางนี้ ได้ถูกส่งไปให้ผู้ชำนาญตรวจ ได้ความจากนายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพชร และนายร้อยตำรวจโททวี จำรูญจันทร์ ซึ่งได้ช่วยกันตรวจแล้วทำรายงานหมาย ๑๓๗ ไว้ว่า ปลอกกระสุนและหัวกระสุนที่ได้ในที่เกิดเหตุได้ใช้ยิงด้วยพระแสงปืนของกลาง ตรงกับการพิสูจน์ของผู้ชำนาญการปืนพกทหารบก ซึ่งว่าปลอกกระสุนนั้นมีรอยเข็มแทงชะนวนและรอยเหล็กคัดปลอกชี้ว่ายิงโดยพระแสงปืนของกลาง ส่วนหัวกระสุนไม่อาจบอกได้ว่าเป็นของปลอกกระสุนของกลาง พิสูจน์ได้เพียงว่าเป็นลูกขนาดเดียวกันตามรายงานหมาย ๙๕

คำให้การของนายพันตำรวจตรีพจนารถ จันทร์สุวรรณ์สะดุดใจศาลอุทธรณ์อย่างมาก เพราะปรากฏว่าพระยี่ภู่ที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมนั้น เป็นพระยี่ภู่ใหม่จำเพาะนุ่นตรงที่ได้หัวกระสุนเท่านั้นไม่ค่อยแน่น ตามความสังเกตตั้งแต่แรกที่ได้หัวกระสุนนายพันตำรวจตรีพจนารถ จันทร์สุวรรณ์ไม่เห็นที่หัวกระสุนนั้นมีรอยอะไรผิดปกติ ต่อมาวันที่ ๒๑ เดือนเดียวกันอันเป็นวันทำการตรวจชันสูตรพระบรมศพ นายแพทย์ใช้ ยูนิพันธ์ กรรมการแพทย์ผู้หนึ่งได้ขอหัวกระสุนจากพลตรีวิเชียร สุตันตานนท์ดู เพราะขณะนั้นเข้าใจ

กันว่า คงเป็นหัวกระสุนที่ผ่านกระโหลกพระเศียรมาแล้ว นายแพทย์ใช้ ยูนิพันธ์ ได้เห็นหัวกระสุนนั้นอยู่ในสภาพเรียบร้อย ไม่มีรอยเยินหรือรอยเบี้ยวทำให้สงสัยว่า ทำไมหัวกระสุนจึงเรียบร้อยอย่างนั้น เพราะเมื่อกระทบของแข็ง เช่นกระโหลกศีรษะ ควรจะเยินหรือมีรอยเบี้ยวบ้าง ต่อมาเมื่อมีการทดลองยิงศพที่โรงพยาบาลศิริราช ปรากฏว่า ๓ ศพซึ่งกระสุนทะลุจากกระโหลกศีรษะไปฝังอยู่ในนุ่นของหมอนและที่นอนนั้นพอหยิบขึ้นมาก็เห็นได้ว่า หัวกระสุนเหล่านั้นเยิน นอกจากนี้ นายแพทย์ใช้ ยูนิพันธ์ยังสังเกตเห็นอีกว่า หัวกระสุนของกลางถึงแม้จะบ้านไปหน่อยแต่ก็บ้านอย่างเรียบร้อย ไม่เหมือนหัวกระสุนที่ได้จากการยิงศพ ๓ ศพ ซึ่งทั้งบ้านและทั้งบุบผิดกับรอยบุบนี้ นายแพทย์ชุบ โชติกเสถียรก็ได้สังเกตเห็นเช่นเดียวกันว่าเป็นทุกลูกเพื่อพิสูจน์ให้แจ้งชัดยิ่งขึ้น นายพลตำรวจตรี พระพินิจชนคดีได้จัดให้มีการทดสอบโดยใช้พระแสงปืนของกลางยิงเป้ากระดาษลงไปในถังนุ่นแล้วจึงเอาหัวกระสุนของกลางเปรียบเทียบปรากฏว่าละม้ายคล้ายกันมาก และเมื่อผู้ชำนาญได้ทำการพิสูจน์ด้วยการถ่ายรูปดังหมาย ๑๒๖–๑๒๗ ก็ปรากฏผลเดียวกันว่า หัวกระสุนที่ทดลองยิงศพบุบมากกว่าหัวกระสุนของกลางตามลำดับ

ในการชันสูตรพระบรมศพนั้น ได้ประจักษ์ต่อนายแพทย์ว่า ไม่มีส่วนใดของพระเศียรผิดไปจากบุคคลธรรมดา รอยร้าวแตกตามพื้นกระโหลกพระเศียร กับกระโหลกของศพที่ถูกยิงก็คล้ายกัน เพราะฉะนั้นความแข็งของกระโหลกถึงแม้จะมิได้พิสูจน์ด้วยการยิงกระโหลกร้าวของกระโหลกพระเศียร และรอยร้าวที่ปรากฏที่กระโหลกศพซึ่งทำการทดลองยิง ณ โรงพยาบาลศิริราชว่า หาได้มีผลแตกต่างกันนักไม่ตามคำของนายแพทย์จะเห็นว่าความแข็งของกระโหลกศีรษะมนุษย์ไม่น่าจะผิดกันมากนักเว้นแต่บุคคลที่มีอวัยวะผิดปกติเท่านั้น

หลักของการยิง กระสุนปืนเท่านั้นที่จะผ่านกระโหลก ส่วนปลอกถูกสลัดไปทางอื่น และก็จะไม่มีข้อโต้แย้งได้อีกว่า ความแข็งของหัวกระสุนนั้น เมื่อไปกระทบกับความแข็งของวัตถุอื่นย่อมเกิดความบู้ หรือเยินแม้สิ่งนั้นจะเป็นเพียงกระดาษผ้า ดังเช่นที่ได้มีการทดสอบโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งประจักษ์ผลดุจเช่นได้กล่าวแล้วแต่หนหลัง

จริงอยู่การบู้มากหรือน้อยเป็นความเห็นของแต่ละคน ซึ่งอาจไม่ตรงกันได้ ครั้นจะถือตามที่นายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพชรเบิกความว่ากระสุนที่ผ่านกระโหลกนั้นบู้มากก็มีบู้น้อยก็มี แต่ก็มิได้อธิบายว่าอะไรเป็นเหตุที่ให้เกิดผลเช่นนั้น อนึ่งถึงแม้หัวกระสุนตามรูป

ขยายหมาย ๑๒๖ และ ๑๒๗ จะเป็นว่า หัวที่ ๒ ไม่ผิดกว่าหัวที่ ๑ ซึ่งได้จากการยิงเป้ากระดาษนัก และหัวที่ ๓ ซึ่งบู้เยินน้อยกว่าหัวที่ ๔ และที่ ๕ อันได้จากการยิงกระโหลกศีรษะศพ แต่หัวที่ ๓ ก็มีลักษณะชี้ให้เห็นว่าเยินมากกว่าที่ ๒

ตามที่นายชิต สิงหเสนีจำเลย อุทธรณ์ว่า ถ้าโจทก์ประสงค์จะให้ถือว่าเรื่องหัวกระสุนเป็นข้อสำคัญอันควรสังเกต ก็ชอบที่จะให้มีผู้ชำนาญจริง ๆ มาอธิบายว่า มิใช่ผ่านกระโหลกพระเศียรประการใด ทั้งกระสุนลูกที่ทะลุกระทบแผ่นเหล็กโจทก์ไม่ได้นำมาให้เปรียบเทียบด้วย เพื่อให้เห็นว่า เมื่อกระทบแผ่นเหล็กแล้วจะบู้เยินมากน้อยอย่างนั้น ศาลอุทธรณ์เห็นว่าโจทก์อาจคิดว่าการนำสืบของโจทก์เป็นการเพียงพอแล้ว ไม่จำต้องอาศัยพยานผู้ชำนาญอื่นใดอีกก็เป็นได้ ยิ่งเมื่อศาลอุทธรณ์ได้ฟังแล้วว่า พระแสงปืนของกลางได้ถูกใช้ยิงมาก่อนวันเสด็จสวรรคตตั้ง ๘ วันจึงเป็นอันว่า เพียงเหตุนี้แต่เหตุเดียวก็ยังสนับสนุนความคิดเห็นเรื่องบู้และเยินตามที่วินิจฉัยมาให้สันนิษฐานได้ว่า หัวกระสุนและปลอกกระสุนของกลางซึ่งเกิดจากการยิงของพระแสงปืนของกลางมิใช่เป็นหัวกระสุนและปลอกกระสุนที่ได้ยิงในวันเสด็จสวรรคต ความข้อนี้ขอพักไว้ก่อนจะได้หยิบยกขึ้นวินิจฉัยต่อไปในเบื้องหน้า

ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยมานี้คงสรุปผลได้เพียงว่า มีผู้ทะนงองอาจกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเท่านั้น ลำดับถัดไปก็ถึงประเด็นว่าผู้ใดบ้างอยู่ในข่ายอันควรต้องพิจารณาในชั้นนี้ว่าเป็นกบฏคิดคดทรยศกระทำการประทุษร้ายปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม โจทก์ได้เสนอมาในอุทธรณ์และแถลงการณ์ประกอบว่า การที่ศาลอาญาไม่วินิจฉัยในข้อที่โจทก์นำสืบว่า นายปรีดี พนมยงค์กับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ร่วมกันกระทำผิดด้วยหรือไม่นั้น ไม่ชอบเพราะจะหลีกเลี่ยงเว้นเสียหาได้ไม่ ด้วยเป็นข้อความในประเด็น คือที่เรียกว่าพยานเหตุผลหรือพยานพฤติเหตุแวดล้อมกรณี เมื่อเช่นนี้แล้วเหตุผลที่จะประกอบพฤติการณ์ของจำเลยก็ย่อมขาดไป ศาลอุทธรณ์ขออธิบายว่า โจทก์ก็รับอยู่ว่าพยานหลักฐานในคดีนี้เป็นพยานพฤติเหตุแวดล้อมกรณี ซึ่งตามกระบวนการวินิจฉัยอรรถคดีอาจแยกได้ว่าเป็นพยานอันก่อให้เกิดข้อเท็จจริงเช่นนั้นทั่ว ๆ ไปไม่หมายถึงคนใดโดยเฉพาะ นั่นเป็นประเด็นที่ศาลจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นสาเหตุที่กระทำให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกปลงพระชนม์ อันสืบเนื่องมาจากนายปรีดี พนมยงค์ก็ตาม นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็ตาม ศาลอุทธรณ์ก็ได้วินิจฉัยถึงทุกข้อกระทงความ ส่วนพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาแต่ละคนนั้น จะต้อง

พิจารณาเป็นรายตัวไป สมมุติว่าศาลวินิจฉัยว่า นายปรีดี พนมยงค์กับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชเป็นคนร้ายลอบปลงพระชนม์ ศาลก็ยังต้องวินิจฉัยต่อไปว่า จำเลยทั้งสามได้สมคบหรือร่วมคิดด้วยหรือไม่ หรือหากว่าศาลวินิจฉัยว่า นายปรีดี พนมยงค์กับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ไม่มีความผิด คดีก็ไม่เสร็จเพียงเท่านั้น ศาลยังต้องวินิจฉัยต่อไปว่าจำเลยทั้งสามได้สมคบหรือร่วมคิดด้วยหรือไม่เช่นเดียวกัน ในขณะนี้ตามฟ้องของโจทก์ก็ว่า นายปรีดี พนมยงค์และเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชยังหลบหนีอยู่ การวินิจฉัยถึงบุคคลทั้งสองก็เท่ากับว่าเป็นการวินิจฉัยซึ่งไม่ผูกพันบุคคลทั้งสองนั้นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง โจทก์ไม่ได้กล่าวรับรองไว้ ณ ที่ใดเลยว่าพยานหลักฐานที่เกี่ยวถึงบุคคลทั้งสองนี้หมดสิ้นแล้ว ศาลอุทธรณ์จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะวินิจฉัยคดีที่ไม่ปรากฏว่าเสร็จสิ้นกระแสความแล้วได้ เพราะถ้าสมมุติว่าศาลอุทธรณ์ชี้ไปในทางว่าบุคคลทั้งสองไม่มีความผิด ก็จะไม่พ้นจากการคัดค้านโต้แย้งว่าศาลบกพร่องด้วยชี้ขาดในประเด็นที่ไม่สมบูรณ์ถ้าจะทำให้ดังโจทก์กล่าวในอุทธรณ์ไซร้ก็ดูเป็นว่าจะต้องวินิจฉัยทางเดียวว่า บุคคลทั้งสองมีความผิด ซึ่งวิธีพิจารณาเช่นนี้ย่อมเรียกไม่ได้ว่าเป็นการถูกต้อง เพราะฉะนั้นตามที่ศาลอาญายังไม่วินิจฉัยความผิดของบุคคลทั้งสอง ศาลอุทธรณ์จึงเห็นพ้องด้วย

อนึ่ง แม้ว่า พระแสงปืนของกลางได้ใช้ยิงครั้งสุดท้ายก่อนวันเสด็จสวรรคตและตามเหตุผลเป็นที่เชื่อฟังได้ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมิได้เสด็จสวรรคตเพราะการกระทำอันเกิดจากพระองค์เอง แต่ฝ่ายนายชิต สิงหเสนีจำเลยก็ยังขอให้ศาลอุทธรณ์รำลึกถึงลักษณะของสถานที่เกิดเหตุว่าเป็นพระราชฐานชั้นในจัดไว้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ซึ่งโดยปกติแล้วย่อมจะต้องมีการถวายความพิทักษ์อารักขาอย่างยิ่งยวด เพื่อให้พระองค์ท่านทรงปลอดพ้นจากภยันตรายทั้งปวงเพราะฉะนั้นข้อนี้จึงเกิดความสำคัญขึ้นมาว่า ไฉนเลยผู้ร้ายจะทะนงองอาจเล็ดลอดเข้าไปประทุษร้ายล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ถึงในพระวิสูตร แต่เมื่อศาลอุทธรณ์ได้มีโอกาสเข้าตรวจดูพระที่นั่งบรมพิมานและบริเวณใกล้เคียงซึ่งอาจติดต่อถึงกันได้ประกอบกับคำพยานหลักฐานทั้งมวลแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะต้องค้นคว้าต่อไปว่า ยังจะมีเหตุผลอื่นใดเกี่ยวกับสถานที่เกิดเหตุอีกหรือไม่ที่ไม่อาจปลดเปลื้องความสงสัยออกเสียได้

จริงอยู่ การลอบปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์นั้น มิใช่กระทำได้ง่าย ๆ แต่เมื่อคิดถึงว่ามีความพยายามที่ไหนก็มีความสำเร็จที่นั่นแล้ว จึงไม่พ้นจากความสามารถอุกอาจของ

ผู้ร้ายใจอำมะหิตไปเสียได้ ในเมื่อสาเหตุอันสมควรได้มีอยู่ดังกล่าวไว้ข้างต้นนั้น ชั้นแรกผู้ร้ายก็จะต้องวางแผนการณ์โดยรอบคอบเสียก่อน จุดอ่อนที่สุดอันจะช่วยให้ลุล่วงไปได้ก็คือ ความกว้างใหญ่ไพศาลของพระบรมมหาราชวังนั้นเหตุหนึ่ง กับการบกพร่องไม่เคร่งครัดต่อการถวายความอารักขาอีกเหตุหนึ่ง

ปรากฏว่า พระที่นั่งบรมพิมานตั้งอยู่ภายในกำแพงพระบรมมหาราชวังทางด้านตะวันออก ใกล้ไปทางทิศใต้ของวัดพระศรีรัตนศาสดารามวันปกติที่มิใช่วันอาทิตย์และวันพระมีทางที่จะเข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานได้หลายทางคือ (๑) เข้าทางประตูวิเศษไชยศรี แล้วตรงเข้าประตูพิมานไชยศรี เลี้ยวซ้ายผ่านพระที่นั่งอมรินทร์ เข้าประตูเหล็กกล้าซึ่งเป็นประตูบริเวณพระที่นั่งบรมพิมาน (๒) เข้าทางประตูวิเศษไชยศรี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนเขื่อนขันธ์นิเวศน์เลียบกำแพงพระบรมมหาราชวังไปทางตะวันออก แล้วเลี้ยวลงทางใต้ผ่านหน้าวัดพระ-ศรีรัตนศาสดาราม ประตูสวัสดิโสภา และเมื่อผ่านเลยประตูเหล็กเพชรไปแล้วก็เลี้ยวขวาเข้าประตูแถลงราชกิจซึ่งเป็นประตูบริเวณพระที่นั่งบรมพิมานทางด้านหลัง (๓) เข้าทางประตูช่องกุฎิด้านท่าเตียน เลี้ยวซ้ายไปตามถนนเขื่อนขันธ์นิเวศน์ ตรงไปทางใต้ผ่านประตูกัลยาวดีประตูนางในไคลคลา แล้วเลี้ยวขึ้นเหนือ ผ่านประตูราชสำราญไปเข้าประตูแถลงราชกิจก็ได้ (๔) เข้าประตูช่องกุฎิด้านท่าเตียน เลี้ยวขวาไปตามถนนเขื่อนขันธ์นิเวศน์ ตรงไปทางเหนือผ่านบริเวณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เลี้ยวเข้าประตูรัตนพิศาลไปยังถนนจักรีจรัล เข้าประตูพิมานไชยศรีตามเส้นทางที่ ๑ ก็ได้ ผ่านประตูวิเศษไชยศรีไปตามเส้นทางที่ ๒ ก็ได้ (๕) แต่ถ้าเป็นวันพระหรือวันอาทิตย์ ดังเช่นวันเสด็จสวรรคตแล้ว จะมีทางสะดวกที่สุดอีกทางหนึ่งคือวันนั้นประตูสวัสดิโสภาซึ่งอยู่ตรงหน้ากระทรวงกลาโหมจะเปิดตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา ใคร ๆ ก็เข้าได้ แล้วเลี้ยวซ้ายตรงไปทางใต้ตามถนนเขื่อนขันธ์นิเวศน์ ผ่านประตูเหล็กเพชรไปเข้าประตูแถลงราชกิจ ซึ่งเปิดอยู่ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน ส่วนประตูวิเศษไชยศรี และประตูพิมานไชยศรีจะเปิดเวลา ๖ นาฬิกา และปิดเวลา ๔.๓๐ นาฬิกา สำหรับประตูหลังโรงละครกับประตูเหล็กเพชรปิดตาย

ตามที่ได้บรรยายถึงเส้นทางต่าง ๆ มานี้ ก็จะเห็นแล้วว่าทางสัญจรเข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานนั้น มีให้เลือกได้หลายทางสุดแต่ว่าทางไหนจะปลอดภัยที่สุด ซึ่งคนที่ไม่ต้องมีความรู้มากมายนักก็อาจเลือกได้ ยิ่งเป็นผู้เข้านอกออกในจนชินอยู่แล้วก็ยิ่งง่ายใหญ่

ปรากฏว่า มีประตูเหล็กกล้า และประตูแถลงราชกิจมีทหารมหาดเล็กยืนยามอยู่แห่งละ ๑ คน องค์พระที่นั่งบรมพิมานก็ยังมีทหารมหาดเล็กยืนยามอีก คือที่มุมหน้า เป็นยามคู่ ๒ คน ที่บันไดหลังข้างอ่างน้ำพุก็เป็นยามคู่ ๒ คนเช่นเดียวกัน กับยังมีที่บันไดขึ้นชานชาลาสุดพระที่นั่งด้านตะวันตกอีก ๑ คน ตามปกติผู้ที่จะผ่านประตูเข้าไปก็ดี จะขึ้นพระที่นั่งก็ดีจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ หรือมีบัตรอนุญาตประจำตัว แต่ในทางปฏิบัติหาเข้มงวดกวดขันกันนักไม่ผู้ที่เคยเข้าออกเสมอ ๆ อาจผ่านเข้าไปได้โดยไม่ถูกตรวจตราอย่างใดก็มีบ่อย ๆ หากจะทักถามกันบ้างก็ดูออกจะเป็นเพียงพิธี หาเป็นการเคร่งครัดจริงจังไม่ ดังเช่นนายบุญมากรุนสำราญ คนนอกแท้ ๆ เข้าไปหานายฉันท์ หุ้มแพรหลายครั้ง ก็มิได้ถูกทหารยามตรวจตราไต่ถามอย่างไรเป็นต้น เมื่อการเข้าออกพระราชฐานชั้นในขาดความระมัดระวังเช่นนี้ก็ย่อมเกิดเป็นจุดอ่อนให้สวมรอยผ่านเข้าประตูเหล็กกล้า และประตูแถลงราชกิจได้สะดวกดาย ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่าง ๒ ประตูนี้รู้สึกว่า การผ่านประตูแถลงราชกิจง่ายยิ่งกว่าประตูเหล็กกล้าเพราะที่ศาลาใต้ต้นมะขามข้างประตูเหล็กกล้ายังมีตำรวจวังเป็นยามอีกคราวละ ๑ คน ตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง มีหน้าที่คอยดูไม่ให้คนภายนอกเข้าไปพลุกพล่าน แต่ทางประตูแถลงราชกิจหามีตำรวจวังรักษาการไม่

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคาะห์แผนผังพระที่นั่งบรมพิมานหมาย ๒ ประกอบกับหุ่นจำลองแล้ว ห้องชั้นล่างนับจากตะวันออกไปหาตะวันตกเป็นดังนี้ (๑) ห้องพักภายหลังเสวยเป็นรูปมุขเหลี่ยมยื่นออกไปทางตะวันออกของห้องเสวยพระกระยาหารค่ำ (๒) ห้องพระกระยาหารค่ำเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวจากเหนือไปใต้ เท่ากับความกว้างของพระที่นั่ง (๓) ห้องรับแขกติดต่อกับห้องเสวยพระกระยาหารค่ำ มีช่องพระทวาร ๒ ช่องเฉพาะที่เข้าห้องรับแขกแต่มีระเบียงหน้าและระเบียงหลังสะกัดอยู่ทางด้านเหนือและด้านใต้ มีพระทวารเข้าจากระเบียงลงไปในห้องเสวยพระกระยาหารค่ำได้ (๔) มีมุขยื่นต่อจากห้องเสวยพระกระยาหารค่ำไปทางใต้แบ่งเป็น ๒ ห้อง ห้องเล็กทางตะวันออกใช้เป็นห้องน้ำ ห้องใหญ่ทางตะวันตกเป็นห้องพักเครื่องเสวย มีบันไดขึ้นลงได้ทางข้างห้องพักเครื่อง (๕) จากห้องรับแขกมีพระทวารออกไปห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่ซึ่งเป็นทางขึ้นสู่พระที่นั่งชั้นบน พระอัฒจันทร์นั้น จากพื้นล่างถึงชานพักเป็นพระอัฒจันทร์เดี่ยว จากชานพักขึ้นชั้นบนแยกขึ้นได้ ๒ ทาง ทางหนึ่งขึ้นระเบียงหน้าอีกทางขึ้นระเบียงหลัง (๖) ติดกับพระอัฒจันทร์ใหญ่เป็นห้องพักเครื่องเสวยอีกห้องหนึ่ง มี

ระเบียงหน้าและระเบียงหลังสกัดอยู่ทั้ง ๒ ด้าน (๗) ถัดไปเป็นห้องคู่ ห้องหน้าติดระเบียงหน้าเป็นห้องพักท้าวสัตยานุรักษ์ ห้องหลังติดระเบียงหลังเป็นห้องพักพนักงานชาวที่ (๘) ถัดไปเป็นห้องบันไดเล็กขึ้นสู่พระที่นั่งชั้นบน ห้องนี้มีทั้งระเบียงหน้าและระเบียงหลังสะกัด จึงอาจใช้เป็นทางเดินทะลุเข้าออกได้ด้วย ตรงกับทางเข้าห้องบันไดเล็กนี้มีบันไดขึ้นจากนอกพระที่นั่งพาดที่ระเบียงด้านหน้า ๑ บันได ด้านหลัง ๑ บันได (๙) ถัดห้องบันไดเล็กเป็นห้องคู่อีก ห้องหน้าติดระเบียงหน้าเป็นห้องน้ำและห้องส้วม ห้องหลังติดระเบียงหลังเป็นห้องพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ (๑๐) ถัดไปเป็นห้องสกัดขวางอยู่สุดพระที่นั่งปีกตะวันตก เต็มตามความกว้างทั้งระเบียงหน้าและระเบียงหลังไปยันติดอยู่เพียงนั้น ห้องเหล่านี้ห้องหนึ่งทางเหนือเป็นห้องรับแขกฝ่ายใน ห้องกลางเล็กเป็นห้องทางเสด็จมีบันไดเวียนขึ้นไปสู่ชั้นบนได้ ห้องทางใต้เป็นห้องรับประทานอาหารของพนักงานฝ่ายใน (๑๑) ต่อจากองค์พระที่นั่งไปทางใต้เป็นชานและมีบันไดทอดลงข้างล่างได้ (๑๒) ที่ระเบียงหน้าของห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่เป็นบันไดลงไปยังมุขหน้า ซึ่งใช้เป็นทางรถ (๑๓) ที่ระเบียงหลังของห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่เป็นบันไดคู่ลงข้างล่าง ระหว่างกลางของบันไดเป็นอ่างน้ำพุ

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่ามีบันไดขึ้นพระที่นั่งได้หลายบันได แต่ทหารที่เฝ้าสิปรากฏว่ามีบันไดขึ้นจากล่างถึง ๓ บันไดที่ไม่มีทหารยามเฝ้ารักษา บันไดหนึ่งขึ้นห้องพักเครื่องเสวยที่ติดกับห้องเสวยพระกระยาหารค่ำหากจะถือเสียว่ามีมหาดเล็กอยู่ในห้องนี้ไม่ค่อยขาดก็ยังมีบันไดขึ้นระเบียงหน้า ถัดจากบันไดมุขหน้าไปทางตะวันตก บันไดหนึ่งอยู่ใกล้กับห้องน้ำและส้วม กับอีกบันไดหนึ่งขึ้นระเบียงหลังถัดจากบันไดอ่างน้ำพุไปทางตะวันตก โดยลักษณะของสถานที่ การขึ้นพระที่นั่งชั้นล่างทางบันไดทั้งสองให้รอดพ้นจากสายตาของทหารยามสองคู่ย่อมไม่เป็นของยากเย็นอะไรเลย นอกจากนี้ศาลอุทธรณ์ยังสังเกตเห็นอีกว่า บันได ๒ บันไดนี้อยู่ตรงห้องบันไดเล็กสำหรับมหาดเล็ก ข้าหลวงและพนักงานชาวที่ขึ้นพระที่นั่งชั้นบนพอดี ทั้งไม่ไกลจากพระอัฒจันทร์ใหญ่ขึ้นพระที่นั่งชั้นบนเท่าไรนัก

นอกจากมหาดเล็กแล้ว ยังมีตำรวจหลวงอีกพวกหนึ่งทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยผลัดเปลี่ยนเป็นเวร ๆ ละ ๕ นายรวมทั้งหัวหน้า ตามธรรมดาจะพักอยู่ที่ตึกหน้าพระที่นั่งบรมพิมาน แล้วผลัดกันไปประจำที่พระที่นั่งชั้นล่างเพียงนายเดียวคนละ ๓ ชั่วโมง โดยนั่งอยู่ที่เก้าอี้ตรงเฉลียงกลางห้องโถงใกล้กับพระอัฒจันทร์ใหญ่บ้าง เดินไปเดินมาบ้าง การที่จะหวังให้

ตำรวจหลวงนายเดียวตรวจตราพระที่นั่งอันกว้างใหญ่ให้รอบคอบนั้นย่อมเป็นการเหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ เพราะเมื่อไปด้านหนึ่งอีกด้านก็ว่าง

มหาดเล็กรับใช้ และมหาดเล็กวรภาชน์มีหน้าที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด โดยที่ต้องใช้คนมากจึงมีทั้งข้าราชการประจำและทั้งที่จ้างมาชั่วคราว หน้าที่โดยเฉพาะคือเตรียมเครื่องเสวยเช้า กลางวัน น้ำชา เย็น กับรับใช้ที่โต๊ะเสวย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่อื่นอีก คือ มหาดเล็กรับใช้จะต้องอยู่ยามที่พระอัฒจันทร์ใหญ่ชั้นบน ๒ คน และคอยรับใช้ด้วย ส่วนมหาดเล็กวรภาชน์อยู่ยามที่พระอัฒจันทร์ใหญ่ชั้นล่าง ๒ คน แต่ไม่แน่เพราะบางทีเหลือเพียงคนเดียวก็มี ยามมหาดเล็กนี้มีทั้งกลางวันกลางคืน เฉพาะเวลากลางคืนกำหนดให้มหาดเล็กรับใช้อยู่ยามที่พระอัฒจันทร์ใหญ่ชั้นบนข้างละคน แต่บางทีก็ไปรวมอยู่แห่งเดียวกันบ้าง บางทีนอนหลับเสียบ้างก็มี ซึ่งนางสาวจรูญ ตะละภัฏ เคยปลุกให้ลุกขึ้น กับบางทีนางสาวจรูญ ตะละภัฏ เดินผ่านพระอัฒจันทร์ใหญ่ไปไม่เห็นมหาดเล็กอยู่ยามเลย บางครั้งก็กลางวัน บางครั้งก็กลางคืน สำหรับมหาดเล็กวรภาชน์ซึ่งอยู่ยามชั้นล่างนั้น มีเก้าอี้ให้นั่งใต้พระอัฒจันทร์ใหญ่ทางด้านใต้ไม่โปร่ง ได้ความจากนายพร หอมเนียมว่า ตรงนั้นมองเห็นคนที่จะมาสู่ท้องพระโรงทางด้านใต้ได้ แต่ถ้าเขาเข้าทางด้านเหนือแล้วก็จะไม่เห็น เมื่อการอยู่ยามของมหาดเล็กเป็นเสียเช่นนี้ การที่คนภายนอกจะล่วงล้ำเล็ดลอดขึ้นพระที่นั่งชั้นบนจึงไม่ใช่ของยากอย่างไรเลย ข้อพิสูจน์ที่เห็นได้ก็คือ หลังจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว ทั้งที่มีการกวดขันระแวงระวังกันยิ่งขึ้นก็มิวายที่คนภายนอกจะแปลกปลอมเข้าไป กล่าวคือเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๘๙ เวลาประมาณ ๒ นาฬิกา นายมณี บูรณสุต นั่งอยู่กับนายทหารราชองครักษ์ ตำรวจหลวง และคนอื่นอีก ๕–๖ คน ที่เก้าอี้ตรงมุมด้านตะวันออกเฉียงใต้ห้องโถงใหญ่ชั้นล่าง พอเลี้ยงกาแฟเสร็จนายทหารราชองครักษ์ลุกไปก่อนว่าจะตรวจข้างล่างสัก ๒ นาที ก็มีชายคนหนึ่งไม่สวมหมวกแต่งเครื่องตรวจการแต่ไม่ติดเครื่องหมาย เดินลอดพระอัฒจันทร์ใหญ่ด้านเหนือไปถึงประตูหน้าของห้องท้องพระโรงโดยไม่มีใครเห็นว่าชายคนนั้นจะเข้ามาจากทางไหน แล้วเลี้ยวออกประตูไปทางหน้าเดินไปตามพรมทางถึงพระอัฒจันทร์ใหญ่ก็ขึ้นทันทีเพื่อไปสู่พระที่นั่งชั้นบน พอขึ้นได้ ๔–๕ ขั้น นายมณี บูรณสุต กับพวกก็ตามไปรวบจับ มอบให้นายทหารราชองครักษ์ไปจัดการ ความปรากฏว่าชายนั้นชื่อนายอาคม สุรสรางค์ ชั้นแรกไปพูดทำสนิทกับทหารยามที่ประตูเหล็กกล้าก่อน เพื่อจะผ่านเข้าเขตชั้นในว่า จะมาหาคุณชิต ทหารยามไม่ยอมให้ผ่าน นาย

อาคม สุรสรางค์ ถามทหารยามว่า ขออนุญาตกรมวังได้หรือไม่ ทหารยามตอบว่าได้ แล้วนายอาคม สุรสรางค์ ก็เดินไปทางที่ทำการตำรวจวังหายไป แต่กระนั้นนายอาคม สุรสรางค์ ก็ยังพยายามเล็ดลอดขึ้นไปจนถึงพระที่นั่งได้

บันไดเล็กที่จะขึ้นพระที่นั่งชั้นบนนั้น อยู่ในห้อง ๆ หนึ่งโดยเฉพาะ ระหว่างห้องพักของพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ กับห้องพักพนักงานชาวที่ตามธรรมดาแล้ว จะเปิดตั้งแต่เวลา ๖ นาฬิกา และปิดเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่ราว ๒๒ นาฬิกา การปิดตามปกติคือลงกลอนประตูหลังด้านในและใส่กุญแจประตูหน้า แล้วนำลูกกุญแจไปมอบหัวหน้าเวรซึ่งอยู่ห้องพักของชาวที่ตั้งแต่เปิดจนกระทั่งปิด จะมีมหาดเล็กวรภาชน์ซึ่งบางทีก็ใช้คนจ้างชั่วคราว อยู่ยามเฝ้ามิให้คนไม่มีหน้าที่ขึ้น โดยนั่งเก้าอี้ติดผนังห้องชาวที่ใกล้กับประตูด้านเหนือ แต่ใช่ว่าจะเคร่งคัดในการปฏิบัติก็หาไม่ วันที่ ๘ ก่อนเสด็จสวรรคต วันหนึ่งเมื่อนางสาวนิภา ตะละภัฏ เลิกงานที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ตอนเย็นแล้วก็ไปพักค้างอยู่กับนางสาวจรูญ ตะละภัฏ พี่สาว ที่พระที่นั่งบรมพิมานชั้นบนตามเคย เพราะไปช่วยนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ทำงานที่เกี่ยวกับสมเด็จพระราชชนนี พอวันที่ ๙ ตี ๕ ครึ่งก็แต่งตัวเพื่อกลับไปทำงานที่โรงพยาบาล ราวย่ำรุ่งก็ลงจากพระที่นั่งชั้นบนทางบันไดหลัง ปรากฏว่าประตูห้องนั้นด้านหน้าลงกลอนไว้ ส่วนประตูหลังปิดไว้เฉย ๆ ไม่ได้ใส่กลอน เพียงแต่บิดลูกบิดก็ออกไปได้

เช้าวันเดียวกัน คือวันสวรรคตมีพยานเบิกความถึง ๒ คน คือ นายสุรินทร์ ชูศรีเพริศว่า คืนวันที่ ๘ ยามบันไดเล็กเป็นใครจำไม่ได้ ได้มอบลูกกุญแจที่ใส่ประตูห้องให้ คืนนั้นนายสุรินทร์นอนที่เฉลียงหลัง และตื่นเมื่อเวลาย่ำรุ่งจึงไขกุญแจห้องบันได แล้วให้นายวัน สารสมัคร เป็นยามที่บันไดนั้นต่อไป ฝ่ายนายวัน สารสมัคร ให้การว่า ได้เฝ้ายามที่บันไดเล็กตั้งแต่ ๖ นาฬิกา วันที่ ๙ มิถุนายน ตอนเข้ายามนี้ไม่ต้องรับยามจากใคร เพราะนายสุรินทร์ หรือนายพิจัยจำไม่ได้แน่ กำลังเปิดประตูอยู่ นายวันได้นั่งอยู่ที่เก้าอี้ติดฝาผนังห้องชาวที่ใกล้กับประตูด้านเหนือจน ๙ นาฬิกา จึงมอบให้นายตุ๊ ระหว่างอยู่ยามนั้น นายวัน สารสมัคร นั่งอยู่ที่เดียวไม่ได้ไปไหนเลย มีคนขึ้นลงคือพระพี่เลี้ยงเนื่อง นางสาวจรูญ นายเวศน์ กับพนักงานชาวที่ คือนายพิจัย นายสุรินทร์ และอีก ๒ คน จำไม่ได้ว่าชื่ออะไร

ศาลอุทธรณ์ไม่อาจปลงใจเชื่อนายสุรินทร์ ชูศรีเพริศ และนายวัน สารสมัคร ได้สนิทนักว่า เขาได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเคร่งครัดมิได้ขาดตกบกพร่องเพราะต่างรู้กันดีถึงข้อหา

แล้วว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกคนร้ายลอบปลงพระชนม์ ถ้าคนใดขืนให้การเป็นอย่างอื่นก็หมายความว่านั่นคือความผิด ทั้งนี้โดยอาศัยคำให้การของนางสาวนิภา ตะละภัฏ เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ในเช้าวันนั้นตอนย่ำรุ่งประตูหลังปิดไว้เฉย ๆ ไม่ได้ใส่กลอน เพียงแต่บิดลูกบิดก็ออกไปได้ เมื่อออกไปเฉลียงชั้นล่างด้านหลังแล้ว จึงเห็นชาวที่กำลังกวาดระเบียงอยู่คนหนึ่ง เหตุบกพร่องทั้งนี้ตรงข้ามกับคำให้การของนายสุรินทร์ ชูศรีเพริศ และนายวัน สารสมัคร ทีเดียว ใช่แต่จะมีเพียงครั้งเดียวเท่านี้ก็หาไม่ จำเพาะให้บังเอิญเป็นเมื่อใกล้กับวันสวรรคต คือได้ความจากนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ว่า ที่บันไดเล็กนี้เดิมมีพวกชาวที่นั่งเก้าอี้เป็นยามอยู่ตรงมุมบันไดคนหนึ่งตลอดกลางวันและกลางคืน หลังจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จมาประทับสัก ๕ เดือน การอยู่ยามที่บันไดเล็กนี้ได้เปลี่ยนไป คือในเวลากลางคืนเมื่อเสร็จธุระแล้ว เห็นจะเป็นคนยามนั่นเอง ได้ปิดประตูห้องบันไดด้านหน้างับไว้ก่อน เวลาจะเข้านอนเขาก็งับประตูห้องบันไดด้านหลังไว้อีกเขาจะไปไหนไม่ทราบ เคยเห็นคนนอนอยู่ตรงระเบียงชั้นล่างด้านหลังก็คนไม่ทราบ สำหรับนายวัน สารสมัคร นั้น มีเหตุผลแสดงว่าขาดความรอบคอบไม่สมกับที่กล่าวอ้างว่ามิได้ละทิ้งหน้าที่ไปไหน เช่นว่า เห็นพนักงานชาวที่ขึ้นทางบันไดเล็กนั้นเพียง ๔ คน คือนายสุรินทร์, นายพิจัย กับคนอื่นอีก ๒ คน แต่นายสุรินทร์ ชูศรีเพริศ ว่าขึ้นไป ๕ คน คือนายสุรินทร์, นายพิจัย, นายกึง, นายสิริ, นายสวง นอกจากนี้ยังได้ความจากนายเวศน์ สุนทรรัตน์ ว่า วันนั้นได้ขึ้นไปบนพระที่นั่งเมื่อเวลาย่ำรุ่งครึ่งทางพระอัฒจันทร์ใหญ่ บันไดซ้ายตรงไปยังห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ยังไม่ตื่นบรรทม จึงกลับไปที่ห้องพระภูษาเตรียมเครื่องฉลองพระองค์ไว้ถวาย ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตื่นบรรทมเสด็จห้องเสวยเช้าแล้ว จึงลงจากชั้นบนทางอัฒจันทร์ใหญ่ ไปหาอะไรรับประทานที่ห้องพักเครื่อง ระหว่างนั้นเองก็ได้ยินเสียงดังปังดังนี้ เป็นอันว่า นายเวศน์ สุนทรรัตน์ มิได้ขึ้นลงทางบันไดเล็กเลย นายวัน สารสมัคร เอาที่ไหนมาว่า

ลำดับนี้จะได้พิจารณาทางด้านท้องพระโรงใกล้กับพระอัฒจันทร์ใหญ่ ซึ่งมีทั้งยามมหาดเล็กและยามตำรวจหลวง ในวันสวรรคตตั้งแต่ ๖ นาฬิกา ถึง ๙ นาฬิกา ยามมหาดเล็กคือ นายพร หอมเนียม คนจ้างชั่วคราว ตามธรรมดาแล้วยามมหาดเล็กจะต้องมี ๒ คน เผอิญวันนั้นป่วยเสียคนหนึ่ง จึงเหลือนายพร หอมเนียม คนเดียว แต่ตรงที่นั่งอยู่ยามนั้นได้กล่าวมาแล้วว่าลับเข้าไปใต้พระอัฒจันทร์ใหญ่จึงไม่อาจเห็นคนขึ้นลงได้ตลอดหมด มิหนำซ้ำ

ยังละหน้าที่เข้าไปอยู่ในห้องพักเครื่องเสียก็หลายครั้ง สำหรับยามมหาดเล็กจึงหวังไม่ได้มากนัก ว่าถ้าจะมีคนเล็ดลอดขึ้นทางพระอัฒจันทร์ใหญ่เขาน่าจะเห็น

ส่วนยามตำรวจหลวงได้แก่นายรงค์ ภักดี แต่ก็เป็นยามเดียวอีกมีหน้าที่เดินตรวจไปตามท้องพระโรง ข้อที่นายรงค์ ภักดี เบิกความว่าตลอดเวลาที่อยู่ยามไม่เห็นคนภายนอกผ่านเข้าไปในพระที่นั่งเลย จึงออกจะผืนความจริงไปอย่างมาก เพราะตามท้องสำนวนได้ความชัดว่า เช้าวันนั้นราว ๗ นาฬิกาเศษ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยเดินเข้ามาทางบันไดหน้าพระที่นั่ง พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรนั่งคุยกับนายมณี บูรณสุต ที่ท้องพระโรง ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลย ขึ้นบันไดไปสักครู่ก็ถือห่อกระดาษเล็ก ๆ ลงมาแล้วลงบันไดหน้าพระที่นั่งไปพร้อมกับพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรตอนหนึ่ง และอีกตอนหนึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้กลับไปยังพระที่นั่งบรมพิมานอีกก่อน ๙ นาฬิกา โดยขึ้นทางพระอัฒจันทร์ใหญ่แล้วไปนั่งอยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ที่เฉลียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ฉะนั้นการจึงเป็นว่า ถ้านายรงค์ ภักดี นั่งอยู่เป็นที่ก็คงจะพบเห็นทั้งพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรและนายชิต สิงหเสนี จำเลยบ้าง แต่นายรงค์ ภักดีเบิกความมิได้พบเห็นคนทั้งสองนี้เลยตลอดเวลาเช้านั้น คนรู้จักกันดีแท้ ๆ นายรงค์ ภักดี ยังไม่เห็นสาอะไรกับคนอื่นจะไม่รอดตาไปได้

พระที่นั่งบรมพิมานองค์นี้ เป็นตึกสองชั้นมีความยาวถึง ๖๒ เมตรและกว้าง ๒๖ เมตร ชั้นล่างมีห้อง ๑๗ ห้อง ชั้นบนมี ๑๘ ห้อง มีเฉลียงทั้งด้านหน้าและด้านหลังทั้ง ๒ ชั้นและ ๒ ด้าน หักย่อเป็นข้องอตรงนี้แหละเป็นที่กำบังมิให้เห็นได้ตลอด ความยาวของพระที่นั่งเฉพาะอย่างยิ่งชั้นบนถ้าอยู่ทางห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ-ราชชนนีซึ่งอยู่สุดไปทางตะวันตกแล้วก็จะมองไม่เห็นห้องพระบรรทมและที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อมซึ่งอยู่สุดพระที่นั่งไปทางตะวันออกได้เลย ระหว่างที่ประทับทั้ง ๒ แห่งนี้ยังมีห้องต่าง ๆ คั่นอยู่หลายห้อง เมื่อศาลอุทธรณ์ไปตรวจดูพระที่นั่งบรมพิมาน ห้องบันไดเล็กนั้นเป็นห้องที่สะดุดใจอย่างมากที่สุด เพราะนอกจากจะเป็นห้องที่ปลอดคนแล้ว ยังมีบันไดขึ้นจากชั้นสองไปยังเพดานพระที่นั่งอีกหักพับเป็นข้อ มีไม้ฝากั้นทึบหมดจนยากที่จะกล่าวว่า คนตั้งสิบกว่าคนก็อาจขึ้นไปหลบซ่อนอยู่ในหลืบนั้นได้อย่างมิดชิด แม้ผู้ที่เดินผ่านไปมาในห้องนั้นจากเฉลียงหน้าไปเฉลียงหลัง หรือจากหลังไปหน้าก็ไม่อาจจะเห็นได้ เว้นเสียแต่จะขึ้นไป แต่

ตามปกติก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะขึ้นไปกัน เพราะต้องไปติดประตูเพดานซึ่งปิดใส่กุญแจอยู่แค่นั้นเอง นอกจากห้องนี้ไปตามเฉลียงหลังก็จะผ่านเฉพาะห้องที่ตามปกติแล้วจะไม่มีคนอยู่ คือห้องพระภูษา ห้องรับแขก พระอัฒจันทร์ใหญ่ ห้องทรงพระสำราญ แล้วเข้าห้องแต่ง-พระองค์ ซึ่งติดกับห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้อย่างง่ายที่สุด เพราะที่พระทวารและพระฉากมิได้ลงกลอนข้างในคงมีแต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมอยู่พระองค์เดียว แต่ส่วนทางเฉลียงหน้านั้น จะต้องผ่านห้องนางสาวจรูญ ตะละภัฏ แล้วไปผ่านห้องเสวยพระ-กระยาหารเช้า ซึ่งตามธรรมดาแล้วมักจะมีมหาดเล็กตั้งเครื่องอยู่ในนั้น หากจะเลยไปเข้าห้องทรงพระอักษรซึ่งอยู่ติดกับห้องพระบรรทมก็ไม่สะดวกนัก เพราะตามธรรมดาแล้วเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่มหาดเล็กห้องพระบรรทมจะต้องปิดพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษร ซึ่งจะออกไปยังเฉลียงหน้า แล้วลงกลอนไว้ภายในห้อง ส่วนพระที่นั่งชั้นล่างเล่าศาลอุทธรณ์ก็ได้ชี้จุดอ่อนให้เห็นแล้วว่าคนนอกอาจเล็ดลอดขึ้นไม่ได้อย่างไร อันความรู้สึกนี้มิใช่ว่าเพิ่งมีเมื่อเสด็จสวรรคตแล้วก่อนแต่นั้นก็มีอยู่ ดังจะเห็นได้จากพระองค์เจ้าธานีนิวัติรับสั่งให้การเป็นพยานว่า ระเบียบการทั่วไปในพระที่นั่งผิดกับในสมัยที่พระองค์ยังรับราชการเป็นอันมาก ก่อนนั้นคนมีมากกว่า และใช้คนดี ๆ มากกว่า เช่นมหาดเล็กห้องพระบรรทม ก็ใช้จางวางโท หรือเอก ในรัชกาลที่ ๗ ทรงตัดทอนลงมาเป็นคนชั้นหัวหมื่นหรือรองหัวหมื่น แต่รัชกาลที่ ๘ ไม่เห็นมีใครสูงกว่านายชิต สิงหเสนี จำเลย การแต่งกายของมหาดเล็กรัชกาลที่ ๘ ไม่มีทุนรอนก็อยู่กันอย่างง่าย ๆ มองไม่ใคร่เห็นว่าเป็นข้าราชการ แต่งตัวใส่กางเกงและเสื้อปิดคอยับ ๆ การกวดขันคนเข้าออกพระราชฐาน บางทีก็กวดขันมากบางทีก็เปล่า การถวายความปลอดภัยในรัชกาลที่ ๖ และ ๗ ดีกว่า มียามหนาหูหนาตากว่า เช่นรัชกาลที่ ๗ ที่พระที่นั่งอัมพรมีตำรวจหลวงถือหอกอยู่ชั้นบนบันไดคู่หนึ่งในรัชกาลที่ ๘ ดูเหมือนมีคนเดียว ก่อนนี้ไม่ต้องใช้คนจ้าง แต่เมื่อรัชกาลที่ ๘ เสด็จมาต้องจ้างคน ทั้งนี้นับว่าไม่ถึงแต้มเมืองไทย เช่นเวลาทรงพระบรรทมอยู่ใคร ๆ ก็เข้าไปได้ ซึ่งสำหรับพระเจ้าแผ่นดินดูระมัดระวังน้อยไป ที่พระที่นั่งเวลากลางคืนมีน้อยเหลือเกิน

อันความหละหลวมในการถวายความปลอดภัยแด่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนานาประการดังกล่าวมานี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ราชศัตรูผู้คิดปองร้ายกำหนดวางแผนการณ์ได้ถนัดขึ้น และมั่นเหมาะยิ่งอีกก็คือ มีการเบาความคิดในการจ้างคนงานชั่วคราวเข้าไปทำงานใกล้ชิดกับ

พระมหากษัตริย์ โดยมิได้รู้จักกันดีถึงฐานะของคนเหล่านั้น เท่าที่ปรากฏตามบัญชีรายชื่อข้าราชการแผนกรับใช้และวรภาชน์ประจำพระองค์ หมาย ๔๓ ก็ถึง ๑๘ คน นอกจากนี้แผนกชาวที่ก็ยังมีคนงานจ้างชั่วคราวอีกซึ่งอาจขึ้นไปทำความสะอาดบนพระที่นั่งได้ ตลอดถึงในห้องพระบรรทม แม้ผู้ที่ทำงานอยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิด เช่นนายมณี บูรณสุต ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกรับใช้กองมหาดเล็กแท้ ๆ ก็กล่าวว่า รู้จักพวกชาวที่บางคนเท่านั้น รูปการณ์จึงเป็นว่า ตอนเช้านั่นแหละเป็นเวลาที่มีคนงานมากหน้าสับสนกัน ที่รู้จักกันก็มีไม่รู้จักกันก็มี แต่ก็มิได้ทั่วไปทุกหนทุกแห่งบนพระที่นั่งอันกว้างใหญ่ โอกาสไหนเล่าจะประเสริฐยิ่งไปกว่านี้ หากจะแย้งว่า เหตุใดผู้ร้ายจึงไม่เลือกเอาเวลากลางคืน ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยข้างหน้า

เพื่อพิจารณาว่า ผู้ร้ายสามารถกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมด้วยอาการอย่างไร จำต้องทราบถึงลักษณะของพระแท่นบรรทมเสียก่อน ในห้องพระบรรทมมีพรมหนาปูอยู่ พระแท่นบรรทมตั้งอยู่บนพรมนี้อีกทีประมาณเกือบกลางห้อง เพดานห้องเหนือพระแท่นบรรทมเป็นโคมทึบ พระแท่นนี้ตั้งอยู่ภายในโครงพระวิสูตรซึ่งทำด้วยไม้มีเสา ๔ เสา มีบัวเป็นวงสี่เหลี่ยม มุมบนเหนือเสารอบ ๆ ด้านในของวงสี่เหลี่ยมที่เป็นบัวนั้นมีลวดขึงสำหรับร้อยหูพระวิสูตร ซึ่งถ้ามีพระวิสูตรร้อยหูไว้กับลวดที่ขึงอยู่นั้น พระวิสูตรจะคลุมพระแท่นบรรทม และอยู่ทางด้านในของพระวิสูตร พระแท่นมีพนักทั้งทางเบื้องพระเศียรและเบื้องพระบาท จากพนักเบื้องพระเศียรไปถึงพนักเบื้องพระบาท ถ้าวัดด้านในของพนักได้ยาว ๒.๐๔ เมตร ถ้าวัดด้านนอกได้ยาว ๒.๑๗ เมตร เสาพนักทั้งทางเบื้องพระเศียรและเบื้องพระบาทหน้ากว้าง ๗.๕ เซ็นติเมตร พนักเบื้องพระเศียรมีบัวสองชั้น วัดจากพื้นถึงบัวชั้นล่างได้ ๙๘ เซ็นติเมตร จากพื้นถึงบัวชั้นบนวัดได้ ๑.๐๑ เมตร ปลายเสาพนักทำเป็นบัวสูงขึ้นไปอีก วัดจากพื้นถึงยอดบัวได้ ๑.๐๗ เมตร กลางพนักเป็นหิ้งยื่นออกไป ๑๔ เซ็นติเมตร สำหรับตั้งไฟฟ้า ขอบพระแท่นด้านล่างมีไม้ประกบห่างจากพื้น ๔½ เซ็นติเมตร ส่วนด้านปลายพระบาทก็มีพนักเช่นเดียวกัน แต่ต่ำกว่าด้านพระเศียรดังภาพถ่ายหมาย ๘ และ ๙ สองข้างพระแท่นมีตู้เล็ก ๆ ตั้งอยู่ทางเบื้องพระเศียรเป็นตัวรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส กว้างและยาวเท่ากัน วัดได้ด้านละ ๓๐ เซ็นติเมตร ขนาดเดียวกัน พระแท่นนี้อยู่ภายในโครงพระวิสูตรไม้อีกที โครงพระวิสูตรกว้างจากขอบในของเสาข้างหนึ่งไปยังอีกข้างหนึ่งวัดได้ ๒.๗๙ เมตร วัดด้านยาวจากขอบในของเสาทำนองเดียวกันได้ ๓.๐๑ เมตร วัดจากพื้นห้องสูงขึ้นไปถึงลวดราวพระวิสูตร ๒.๓๗ เมตร พระสูตรทำด้วย

ผ้าโปร่งเมล็ดพริกไทยคลุมโดยรอบจดถึงพื้น ชายพระวิสูตรมีห่วงโซ่ร้อยกันลมปลิว ระหว่างพระแท่นกับพระวิสูตรเป็นช่องว่างอาจเดินได้รอบ พระยี่ภู่ปูเต็มพระแท่นพอดีหนา ๑๖.๕ เซ็นติเมตร บนพระยี่ภู่ใช้ผ้านวมหนา ๐.๔ เซ็นติเมตร ปูชั้นหนึ่งแล้วจึงมีผ้าลาดปูทับอีกชั้นหนึ่ง พระเขนยกว้าง ๔๕ เซ็นติเมตร ยาว ๗๑ เซ็นติเมตร มีรอยกระสุนปืนทะลุพระเขนยเกือบกึ่งกลางทั้งสองด้านแล้วทะลุผ่านผ้าปูพระยี่ภู่และนวมลาดลงไปฝังอยู่ในพระยี่ภู่ หาได้ทะลุอีกด้านหนึ่งออกไปไม่ จุดทะลุนี้ห่างขอบพระแท่นด้านซ้าย ๖๖ เซ็นติเมตร ด้านขวา ๑ เมตร ๑๗ เซ็นติเมตร และด้านพระเศียรห่างจากพนักด้านพระเศียร ๔๗ เซ็นติเมตร ภายหลังที่ได้ทำการพิสูจน์ทดลองกันแล้วก็จะเป็นว่า ถ้าผู้ร้ายเข้าชิดพระแท่นด้านขวาของพระบรมศพแล้ว ตัวผู้ร้ายจะต้องอยู่ห่างจุดที่ยิง ๑ เมตร ๑๗ เซ็นติเมตรซึ่งไม่สามารถจะทำให้เกิดบาดแผลดังเช่นที่ปรากฏแก่พระบรมศพได้ หากเข้าชิดทางพระแท่นข้างซ้ายของพระบรมศพ จุดที่ยิงจะห่างจากผู้ร้าย ๖๖ เซ็นติเมตร ซึ่งผู้ร้ายอาจยิงให้เกิดบาดแผลได้ แต่ต้องเอื้อมมากซึ่งเป็นการกระทำได้โดยยาก จึงคงเหลือทางเดียวก็คือ จะต้องยิงทางเบื้องพระเศียรโดยเอื้อมข้ามพนักพระแท่นด้านนั้น คราวนี้จะต้องพิจารณาว่า การยิงทำนองนี้อาจสำเร็จได้หรือ เพราะพนักนั้นสูงอยู่ ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า พนักที่สูงถึง ๑.๐๑ เมตรนั้น เป็นความสูงจากพื้น แต่พระเศียรล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็สูงขึ้นมาจากพื้นเช่นเดียวกัน คือพระแท่น, พระยี่ภู่, ผ้านวมลาดสูงขึ้นมาถึง ๓๙.๙ เซ็นติเมตร แล้วพระเศียรยังหนุนอยู่บนพระเขนยอีก พระเขนยนั้นตามรายงานของนายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพชร หมาย ๑๓๘ ว่า มีลักษณะอ่อนมากรับน้ำหนักแล้วความหนาได้ยุบลงเหลือประมาณ ๒.๕ เซ็นติเมตร และพระเศียรยังสูงพ้นพระเขนยขึ้นมาอีก ต่อไปก็ต้องพิจารณาถึงความยาวของแขนคนธรรมดากับความยาวของปืนและระยะที่ปากกระบอกปืนซึ่งอาจห่างจากพระนลาฏอย่างมากถึง ๕ เซ็นติเมตร ดังนี้ไฉนเล่าจะยังสงสัยว่าผู้ร้ายไม่อาจจะใช้ปืนยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ นายพันตำรวจโทเอ็จ ณ ป้อมเพชร ได้ร่วมในการชันสูตรพระบรมศพ และทำหน้าที่ตรวจพระแท่นบรรทมและสถานที่ที่เกี่ยวข้องโดยละเอียด แล้วได้ทำรายงานหมาย ๑๓๘ นั้นไว้ว่า โดยฐานแผลของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเช่นนั้นสามารถเกิดขึ้นโดยการกระทำของผู้อื่นได้ นี่เป็นรายงานก่อนที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ มีความเห็นภายหลังที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ มีความเห็นแล้ว กรรมการที่กรมตำรวจตั้งขึ้นตามคำสั่งกรมตำรวจหมาย ๑๕๓ มีนายพลตำรวจโท หลวงชาติตระการโกศล เป็นประธาน

กรรมการ ก็ได้ทำการทดสอบอีกครั้ง แล้วทำรายงานหมาย ๒๗ ไว้มีความตอนหนึ่งว่า การทดลองยิงครั้งที่ ๕ คือ ยืนยิงทางด้านหัวพระแท่นบรรทมทางขวาด้ามปืนของกลางหันไปทางขวาของพระแท่น ทำมุมกับขอบพระแท่นด้านขวาประมาณ ๙๐ องศา ปากกระบอกปืนดิ่งลงห่างจากวัตถุที่ยิงไม่เกิน ๕ เซ็นติเมตร ท่านี้อาจเป็นท่าถูกลอบปลงพระชนม์ก็ได้ แต่ผู้ยิงจะต้องฝืนมือที่ถือปืนผิดธรรมดาจึงจะสามารถยิงให้ได้ฐานแผลดังที่ปรากฏแล้วได้ ความหมายของคำว่าฝืนมือนี้ นายพลตำรวจโท หลวงชาติตระการโกศล เบิกความอธิบายว่า การจับปืนสั้นยิงนั้น ตามปกติแขนและข้อมือเป็นเส้นตรง ถ้าจะให้ได้ลักษณะของแผลอย่างรายพระบรมศพแล้ว ต้องงอข้อมือเวลาเอื้อมมือลงไปยิง ฉะนั้นเหตุผลที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยมานี้จึงสมกับที่ศาลอาญากล่าวว่าผู้ที่มีร่างกายเรียกว่าสูงตามธรรมดาเท่านั้น ไม่ต้องสูงจนเกินขนาดธรรมดาก็สามารถเอื้อมแขนข้ามพนักพระแท่นเข้าไปยิงให้เกิดบาดแผลเช่นพระบรมศพได้

ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องด้วยกับคำพิพากษาศาลอาญาซึ่งกล่าวความตอนหนึ่งว่า ผู้ร้ายรายนี้จะเป็นใครบ้างและมาจากไหนอย่างไรก็ตาม จะต้องได้วางแผนการณ์โดยแนบเนียนรัดกุมและมิดชิดที่สุดเท่าที่จะอยู่ในวิสัยและความสามารถของผู้ร้ายจะพึงกระทำได้ ตามรูปการในท้องสำนวนอันไม่มีข้อสงสัยใด ๆ เลยก็คือ นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยมิได้เป็นผู้ร้ายตัวการเจ้าของความคิดที่จะกระทำการปลงพระชนม์ ความข้อนี้แม้โจทก์จะมิได้คัดค้าน แต่ก็ได้โต้แย้งมาว่า พยานชุดนายสี่ หรือนายชูรัตน์นั้น ศาลชอบที่จะรับฟังเพื่อชี้ความผิดของจำเลยได้อยู่ ศาลอุทธรณ์จึงจะพิจารณาประเด็นข้อนี้ต่อไป

โจทก์นำสืบความตอนหนึ่งว่า ระหว่างที่ร้อยตรีกรี พิมพะกรต้องโทษฐานกบฏอยู่ในเรือนจำบางขวางนั้น ได้ติดต่องานกับนายสี่นักโทษชั้นดี ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ ทั้งยังเคยได้ความอุปการะแก่นายสี่ด้วย เมื่อต่างพ้นโทษมาแล้ว นายสี่ก็เปลี่ยนชื่อเป็นชูรัตน์ และได้ไปมาหาสู่กันอีก เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จนิวัติมาประทับในพระนครสัก ๖ เดือน ปรากฏว่ารถยนต์พระที่นั่งหาย นายสี่หรือชูรัตน์ได้ไปบอกร้อยตรีกรี พิมพะกรว่า รถนั้นอยู่ทางจังหวัดปราจีนบุรี ต่อมาก่อนเสด็จสวรรคต ๔ วัน นายสี่หรือชูรัตน์ไปหาร้อยตรีกรี พิมพะกรที่โรงงานเล่าว่า นายชาติ เศรษฐทัต ทำงานอยู่กองสลากกินแบ่ง อ้างว่าเป็นคนของ นายปรีดี พนมยงค์ ไปว่าจ้างให้ยิงคนสำคัญคนหนึ่งเป็นเงินสี่แสนบาท ร้อยตรีกรี พิมพะกรห้ามว่าพ้นโทษมาแล้วอย่าทำเลย นายสี่ หรือชูรัตน์ตอบว่า รับปากผู้จ้างไว้แล้ว และผู้จ้างยังให้ปืน

๒ กระบอกกับลูกระเบิดมือ ๑ ลูกแก่นายสี่ หรือชูรัตน์ด้วย เวลานั้นรถของ นายสี่ หรือชูรัตน์ จอดอยู่ใกล้ประตูห้องทำงานนายสี่ หรือชูรัตน์ จึงไปเอามาให้ดู ร้อยตรีกรี พิมพะกร เห็นปืน ๒ กระบอกเป็นปืน ยู.เอส.อาร์มี่. มีแม๊กกาซีนบรรจุกระสุนพร้อม และลูกระเบิดมือ ๑ ลูก ในวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต ร้อยตรีกรี พิมพะกร กลับจากธุระถึงบ้านราว ๑๗ นาฬิกา ได้เห็นจดหมายของนายสี่ หรือชูรัตน์ บอกว่า ขอพบธุระด่วนในวันพรุ่งนี้เวลาเที่ยง ถึงนัดนายสี่ หรือชูรัตน์ ก็ไปหา ร้อยตรีกรี พิมพะกร ที่โรงงานและร้องไห้บอกว่าเมื่อ ๔ วัน ก่อนที่เคยเล่าว่ามีผู้จ้างยิงคนสำคัญนั้น คือจ้างให้ยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อม และจะมีผู้นำเข้าไป ในวังเพื่อให้ยิง แต่เขาไม่กล้ายิงจึงหลบออกมาจะขออาศัยอยู่ด้วย เพราะมีตำรวจคอยตามยิงเขา ตำรวจคนที่ตามยิงคือ ตำรวจที่พานายสี่ หรือชูรัตน์ เข้าไปถึงในวังชั้นนอก ตั้งแต่นั้นนายสี่ หรือชูรัตน์ ก็พักอยู่ที่บ้าน ร้อยตรีกรี พิมพะกร เพราะอยู่ในโรงงานปลอยภัยดี แต่พักเพียง กลางคืน เช้ามืดก็ออกไป ค่ำจึงมา สำหรับผู้เข้าไปยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อมสวรรคตนั้นนายสี่ หรือชูรัตน์บอกร้อยตรีกรี พิมพะกร ว่าคือเรือเอกวัชรชัย (แต่ไม่ปรากฏนามสกุล) เมื่อนายสี่ หรือชูรัตน์พักอยู่กับร้อยตรีกรี พิมพะกร สัก ๓–๔ วัน นายสี่ หรือชูรัตน์ก็ปรารภกับร้อยตรีกรี พิมพะกร หลายครั้งว่า จะตามไปฆ่า เรือเอกวัชรชัย เพราะเจ็บใจที่ปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้น กระหม่อม ร้อยตรีกรี พิมพะกร ก็พยายามห้ามปรามไว้ หลังจากสวรรคตสัก ๗ วัน นายสี่ หรือชูรัตน์ พูดกับร้อยตรีกรี พิมพะกร อีกว่าเขาตกลงใจแล้วว่าจะต้องฆ่าเรือเอกวัชรชัย เพราะ เรือเอกวัชรชัยเป็นคนของ นายปรีดี พนมยงค์ อย่างไรเสียบ้านเมืองก็ไม่จัดการกับเรือเอก วัชรชัย วิธีที่จะฆ่าคือ เขาจะล่อเรือเอกวัชรชัยมาแล้วยิงเสีย ขอให้ร้อยตรีกรี พิมพะกร ช่วยพา ไปหาพลโท พระยาเทพหัสดินทร์ เพื่อจะฝากลูกเมีย เขามีแต่รถยนต์และเงินอยู่บ้าง ร้อยตรีกรี พิมพะกร เข้าใจว่า นายสี่ หรือชูรัตน์คงรู้จักพระยาเทพหัสดินทร์ เมื่อพระยาเทพหัสดินทร์ ไปต้องโทษที่เรือนจำบางขวาง วันนั้นร้อยตรีกรี พิมพะกร จึงพานายสี่ หรือชูรัตน์ไปหา พระยา เทพหัสดินทร์ แนะนำให้รู้ว่าเป็นผู้รู้เรื่องการยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายสี่ หรือชูรัตน์จึงเล่าให้ พระยาเทพหัสดินทร์ฟัง ซึ่งพระยาเทพหัสดินทร์เป็นพยานรับรองว่า เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อม เสด็จสวรรคตแล้วราว ๗ หรือ ๑๐ วัน แต่ไม่เกิน ๑๕ วัน ร้อยตรีกรี พิมพะกร ได้พาชาย คนหนึ่งซึ่งเคยต้องโทษและเคยหิ้วปิ่นโตไปให้พระยาเทพหัสดินทร์ระหว่างต้องโทษ ชายนั้น เล่าว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์ ไม่ใช่เป็นอย่างที่รัฐบาลแถลงพระยา

เทพหัสดินทร์แสดงความสงสัยว่า พระองค์ท่านอยู่ข้างใน ใครจะเข้าไปปลงพระชนม์ท่านได้ ชายนั้นพูดว่า ผู้ปลงพระชนม์เป็นราชองครักษ์ด้วย พระยาเทพหัสดินทร์บรรดาลโทษะเพราะเคยเป็นราชองครักษ์เหมือนกัน จึงพูดออกไปว่า ราชองครักษ์อัปรีย์สีกระบานอะไรจะไปทำเช่นนั้น เพราะราชองครักษ์มีหน้าที่รักษาองค์พระมหากษัตริย์ ชายนั้นตอบว่ามีซิ คนอยู่ในทำเนียบท่าช้าง คือเรือเอกวัชรชัย ชายนั้นเล่าอีกว่า มีคนในทำเนียบท่าช้าง จ้างให้เขาไปฆ่าคนสำคัญโดยจะให้เงินเป็นจำนวนแสน ๆ ทั้งได้มอบปืนสมัยใหม่ ยู. เอส. อาร์มี่ ให้เขาด้วย ทีแรกเขาไม่รู้ว่าคนสำคัญเป็นใคร ต่อมาเขาทราบว่าคนสำคัญนั้นกลายเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม เขาจึงไม่ยอมทำ เขาทราบก่อนวันสวรรคต สัก ๑–๒ วัน ดังนั้นเขาจึงหลบหนีภัยกลัวจะถูกยิงทิ้ง จึงได้มาหาพระยาเทพหัสดินทร์ขออาศัยอยู่ที่บ้านพระยาเทพหัสดินทร์ ชายผู้นั้นได้แสดงอาการโกรธเรือเอกวัชรชัยอย่างออกหน้าให้พระยาเทพหัสดินทร์เห็น เขาเล่าอีกว่า เพราะเหตุที่เขาไม่รับฆ่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมและหนีออกมาแล้ว เรือเอกวัชรชัยจึงรับทำ เขาจะตามไปฆ่าเรือเอกวัชรชัย พระยาเทพหัสดินทร์จึงห้ามว่า บ้านเมืองมีขื่อมีแปไม่ใช่เรื่องของเราที่จะเข้าไปยุ่งเขาเองก็เพิ่งออกจากคุกมา และเป็นพยานปากสำคัญ ให้เก็บรักษาตัวไว้ให้ดี เมื่อถึงโอกาสและมีเจ้าหน้าที่สามารถจะให้ความศักดิ์สิทธิ์แก่กฎหมายได้ก็จะให้ ร้อยตรีกรี พิมพะกร ไปตาม เพื่อมาช่วยให้ความยุติธรรมแก่บ้านเมือง ส่วนการที่ชายนั้นขออาศัยอยู่ด้วย พระยาเทพหัสดินทร์ได้บอกปัดอย่างสุภาพ ต่อมาพระยาเทพหัสดินทร์ได้ทราบแว่วมาจากทางไหนจำไม่ได้ว่าชายนั้นได้ถูกตำรวจฆ่าตายเสียแล้วทางชลบุรี เหตุการที่พระยาเทพหัสดินทร์ได้ทราบทั้งนี้ในตอนหลังเห็นเอาจริงเอาจังกัน พระยาเทพหัสดินทร์จึงเล่าให้พระพินิจชนคดีฟัง

ฝ่ายนายสี่ หรือชูรัตน์ เมื่อผิดหวังทางพระยาเทพหัสดินทร์แล้ว ก็กลับไปอยู่กับร้อยตรีกรี พิมพะกร สัก ๑ เดือนก็ลาไป ว่าเมียน้อยของนายร้อยตำรวจเอกเฉียบ ชัยสงค์ชวนให้ไปขับรถ หลังจากนั้น ๖ เดือน ร้อยตรีกรี พิมพะกร ได้พบนายสี่ หรือชูรัตน์อีกก็บอกว่าอยู่กับนายร้อยตำรวจเอกเฉียบ ชัยสงค์

ตามที่กล่าวมานี้นับว่าความสำคัญมีอยู่ที่ตัวนายสี่ หรือชูรัตน์ นายพลตำรวจโท พระพินิจชนคดีจึงสั่งให้นายพันตำรวจตรี นายราชภักดีสืบหาตัวนายสี่ หรือชูรัตน์ ตามทางสืบสวนของนายราชภักดีว่า นายสี่ หรือชูรัตน์นี้เป็นบุตร นางแม้น เทียมแสงทอง ซึ่งอาศัยอยู่ข้างกุฏิพระครูในวัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ นายราชภักดีจึงไปถาม นางแม้น เทียมแสงทอง

บอกว่าเขามีลูกเป็นหญิงคนหนึ่งชื่อนางทวี ชายคนหนึ่งชื่อนายชูรัตน์ ๆ มีภริยาชื่อนางเจริญศรี อยู่เชิงสพานพระพุทธยอดฟ้า เมื่อเกิดรัฐประหารแล้ว นายชูรัตน์ก็ออกจากบ้านไปว่าจะไปอยู่กับนายร้อยตำรวจเอกเฉียบ ชัยสงค์ ที่จังหวัดชลบุรี ได้ความจากนางเจริญศรีว่า นายชูรัตน์มีภริยาอีก ๒ คน คือชื่อนางประนอมอยู่ทางพระโขนง กับนางรัชนีน้องของนายร้อยตำรวจเอกเฉียบ ชัยสงค์ อยู่บางกะปิ นายราชภักดีไปถามนางประนอมและนางรัชนีก็ได้ความอย่างเดียวกับที่ทราบจากนางเจริญศรี

ก่อนที่นายราชภักดีจะออกเดินทางไปยังจังหวัดชลบุรี ได้ทราบจากหนังสือพิมพ์ว่าเสือชูถูกยิงตายที่โพทะเล ตำบลบางทราย จึงไปสืบถามทางนั้นได้ความว่าไม่มีเสือชูหรือใครถูกยิงตายเลย แต่มีผู้ไปตายอยู่ที่บนเขาพระบาท ห่างจากชายฝั่งทะเล ๑๕ เส้น ตามรายงานชันสูตรพลิกศพของอำเภอท้องที่ ปรากฏว่ามีผู้พบศพเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๙๐ มีภาพเน่าเปื่อยแล้ว สันนิษฐานว่าคงตายมากว่า ๒๐ วัน จำหน้าศพไม่ได้ บาดแผลมีหรือไม่ก็ไม่สามารถดูรู้ คงได้แต่ของกลางที่ศพ คือปากกาหมึกซึม กระเป๋าหนังจรเข้สำหรับใส่สตางค์ กับรองเท้าที่สวม จึงย้อนไปถามนางเจริญศรี ๆ ว่าได้ทราบจากนายพันตำรวจเอกสวัสดิ์ กันเขตต์ว่านายชูรัตน์ถูกยิงตายที่จังหวัดชลบุรี จึงไปดูของกลาง จำรองเท้าได้ว่าเป็นคู่ที่นายสี่ หรือชูรัตน์ใส่ออกจากบ้านไปตั้งแต่เกิดรัฐประหาร แล้วก็ไม่ได้พบกันอีก

พยานหลักฐานดังนี้ โจทก์อุทธรณ์ว่ามีเหตุผลอันควรเชื่อฟังได้ ฝ่ายจำเลยแก้อุทธรณ์ว่า การนำสืบของโจทก์ฟังไม่ได้เลยว่า นายสี่ หรือชูรัตน์ตายเสียแล้ว ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเงื่อนงำแห่งความตายของนายสี่ หรือนายชูรัตน์มีอยู่ ถึงหากจะฟังถนัดนักไม่ได้ว่า นายสี่หรือชูรัตน์ได้ตายอย่างแน่นอน อย่างน้อยที่สุดก็ฟังได้ว่า นายสี่ หรือชูรัตน์ได้สาปสูญไปจนไม่อาจที่จะได้ตัวมาเป็นพยาน ศาลอาญาจัดพยานชุดนี้ว่าเป็นพยานบอกเล่าถึงการจ้างทั้งชุด ซึ่งโจทก์คัดค้านมาในอุทธรณ์ว่าพยานชุดนี้ชอบที่ศาลจะรับฟังได้ ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า พระยาเทพหัสดินทร์เป็นพยานที่เพียบพร้อมไปด้วยเกียรติยศและเกียรติศักดิ์ เคยดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการมาแล้ว ตั้งแต่ผู้น้อยจนถึงผู้ใหญ่ขนาดรัฐมนตรีว่าการกระทรวง บุคคลชั้นนี้คงไม่ยอมให้ผู้ใดจูงไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเท็จขึ้นแน่ เมื่อพระยาเทพหัสดินทร์ รู้เห็นมาอย่างไรและมีความจำเพียงไหนก็เบิกความเพียงแค่นั้น สำหรับข้อใหญ่ใจความก็สนับสนุนถ้อยคำของร้อยตรีกรี พิมพะกร เป็นอย่างดี อากัปกิริยาของนายสี่ หรือชูรัตน์ที่แสดงออกให้

พระยาเทพหัสดินทร์เห็นนั้น ถ้าเป็นการลวงเพื่อให้พระยาเทพหัสดินทร์หลงเชื่อแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยว่า พระยาเทพหัสดินทร์จะจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ตรงข้ามพระยาเทพหัสดินทร์ได้เห็น นายสี่ หรือชูรัตน์แสดงอาการโกรธอย่างออกหน้า อันเป็นเครื่องส่อให้เห็นความจริงใจอยู่ อนึ่งถ้าหากการแสดงออกของนายสี่ หรือชูรัตน์ทั้งนี้เพิ่งจะเกิดมีในชั้นหลังก็ยังน่าคิดบ้างว่านายสี่หรือชูรัตน์หวังดีหวังเด่นเพื่อประโยชน์อันใด แต่นี่พอการสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมปรากฏขึ้น นายสี่ หรือชูรัตน์ก็ได้บอกกล่าวให้ผู้ที่ควรวางใจเชื่อถือได้ทราบเกือบจะปัจจุบันทันที ในขณะที่กำลังอยู่ในสมัยที่รัฐบาลคณะ นายปรีดี พนมยงค์ กำลังมีอำนาจบริหาร และก็การนั้นยังเป็นปรปักษ์ต่อเสถียรภาพของหัวหน้ารัฐบาลเช่นนี้ ยังจะมีอะไรอีกที่เป็นพิรุธก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย ปัญหาต่อไป จึงเป็นข้อกฎหมายว่า พยานชุดนี้ก่อให้เกิดผลในทางคดีอย่างไรหรือหาไม่

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ข้อความที่นายสี่ หรือชูรัตน์เล่าให้พระยาเทพหัสดินทร์ฟังนั้นแสดงตัวเองว่า นายสี่ หรือชูรัตน์รู้อยู่ว่ามีผู้คิดประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปกปิดไม่เอาความนั้นไปร้องเรียนขึ้นก็ย่อมเป็นความผิดตามกฎหมาย เพราะฉะนั้นข้อความที่นายสี่ หรือชูรัตน์พูดบอกพระยาเทพหัสดินทร์ และร้อยตรีกรี พิมพะกร จึงเป็นพยานหลักฐานชั้นที่ ๑ ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖๖/๒๔๘๖ ระหว่างอัยการนครราชสีมา โจทก์ นายสิงพิมายนอก กับพวกจำเลย อนึ่งหากจะพิจารณาทางน้ำหนักคำพยาน ก็ยังมีหลักที่จะอ้างอิงได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๕/๒๔๘๐ ระหว่างอัยการพิษณุโลก โจทก์ นายไหล หรือหล่าย ศรีวงษ์ จำเลย อีกคือพยานที่ได้ฟังคำบอกจากประจักษ์พยานในระยะใกล้ชิดกับที่เกิดเหตุนั้นฟังประกอบคดีได้ ไม่เรียกว่าเป็นพยานบอกเล่า เพราะเป็นพยานประพฤติเหตุแวดล้อมกรณีในฐานที่ได้รู้ได้เห็นเหตุการณ์แวดล้อมใกล้ชิด

แต่ศาลอุทธรณ์ก็มีเหตุผลเพียงพอที่จะแยกแยะว่า ข้อความตอนไหนบ้างที่ฟังได้และตอนไหนที่ฟังไม่ได้ ข้อความใดที่พาดพิงถึงเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ศาลอุทธรณ์จะไม่วินิจฉัยขณะนี้ว่า ควรฟังได้หรือไม่ แต่ข้อที่ร้อยตรีกรี พิมพะกร เบิกความว่า ผู้นำที่จะรอรับในวังคือนายชิต นายบุศย์ นั้น ศาลอุทธรณ์ไม่อาจรับฟังเป็นหลักฐานยันเอาผิดเอาถูกแก่นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้เพราะประการหนึ่งไม่มีข้อความใดเลยที่ร้อยตรีกรี พิมพะกร เบิกความแสดงให้เห็นว่า นายสี่ หรือชูรัตน์ได้เข้าไปพบกับผู้นำที่จะรอรับ

ในวัง และอีกประการหนึ่ง ตามคำของพระยาเทพหัสดินทร์ไม่ปรากฏเลยว่าคำบอกเล่าของนายสี่ หรือชูรัตน์ได้พาดพิงไปถึงบุคคลที่ชื่อนายชิต และนายบุศย์ เพราะฉะนั้นความสำคัญที่ศาลอุทธรณ์เห็นสมควรรับฟังก็เพียงว่า ในการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น มีแผนการณ์ที่จะให้บุคคลภายนอกเข้าไปปลงพระชนม์ ไม่ใช่ให้บุคคลใกล้ชิดเป็นผู้ลงมือ จริงอยู่จำเลยได้นำ นายชาติ เศรษฐทัต มาเป็นพยานปฏิเสธว่ามิได้จ้างให้ใครลอบปลงพระชนม์ล้น-เกล้าล้นกระหม่อม ความข้อนี้อาจเป็นได้ ๒ นัย นัยหนึ่งนายชาติ เศรษฐทัต จำเป็นต้องปฏิเสธถ้ารับนั่นคือมหันตภัยซึ่ง นายชาติ เศรษฐทัต จะไม่รอดไปจากเงื้อมมือของกฎหมายได้ อีกนัยหนึ่งผู้จ้างคนหนึ่งคนใดอาจยืมเอาชื่อของ นายชาติ เศรษฐทัต มาอ้างให้ นายสี่ หรือชูรัตน์หลงเพื่อให้ตัวเองปลอดภัยในเมื่อจะมีการกล่าวหากันขึ้น ซึ่งก็เป็นธรรมดาที่ นายชาติ เศรษฐทัต จะไม่รู้ตัวก็เป็นได้

โจทก์กล่าวมาในแถลงการณ์ประกอบอุทธรณ์ว่า โจทก์ได้นำสืบสิบตรีสวัสดิ์ หรือซัน ประดุงสิทธิ์ นายนพ สะสิบุตร นางทวี มากมายสิน นายประสิทธิ์ แตงนารายน์ นายจรูญ เปรื่องเวช นายยง อ่ำสำอางค์ และนายช่วง ปราณีตทอง และพยานอีกบางคนว่าเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช เป็นผู้ลงมือปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม แต่เมื่อศาลอาญาแยกพฤติการณ์ของผู้ลงมือทำการปลงพระชนม์ออกไปเสียโดยไม่ยอมวินิจฉัย เหตุผลที่จะประกอบพฤติการณ์ของจำเลยย่อมขาดไป

พยานที่โจทก์อ้างถึงนี้จะเรียกว่าเป็นพยานที่ห่างไกลเกินไปหาได้ไม่ ถึงแม้ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมาแล้วว่า อันความถูกผิดสำหรับตัวเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชยังไม่ควรวินิจฉัยถึงก็ตาม แต่เมื่อพยานชุดเดียวกันนี้ยังมีสาระสำคัญบางประการเกี่ยวกับกรณีสวรรคตการที่จะวินิจฉัยคดีผ่านพยานเหล่านั้นไปเสียทั้งหมด จึงไม่ต้องกับความเห็นของศาลอุทธรณ์พยานชุดนี้พอแยกออกได้เป็น ๒ พวก คือนางทวี มากมายสินเป็นลูกจ้างอยู่ในบ้านเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชยืนยันว่า ในวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตนั้น เรือเอกวัชรชัยชัยสิทธิเวชได้นั่งรถยนตร์ซึ่งสิบตรีสวัสดิ์ หรือซันประดุงสิทธิ์ขับออกจากบ้านไปตั้งแต่ ๖ นาฬิกาเศษ ตรงกับคำให้การของสิบตรีสวัสดิ์ หรือซัน ประดุงสิทธิ์ซึ่งว่าได้รับคำสั่งจากเรือเอกวัชรชัยให้เอารถไปรับแต่เช้า แล้วเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชก็นั่งรถให้ขับตรงไปแวะลงที่ท่าเนียบท่าช้างก่อนสัก ๒๐ นาทีจึงกลับมาขึ้นรถ แล้วไปลงที่หน้าสวนสราญรมย์เข้าประตูไปในกระทรวง

การต่างประเทศ แล้วสั่งให้ขับรถไปรอรับที่ท่าเนียบท่าช้าง ระหว่างทางตอนรถยนต์ผ่านหน้ากระทรวงกลาโหม นายนพ สะสิบุตรได้เห็นเรือวัชรชัย ชัยสิทธิเวชนั่งรถยนต์เก๋งผ่านไปทางกระทวงการต่างประเทศ สำหรับพยานตอนนี้ควรรับฟังเป็นจริงหรือไม่ขอพักไว้ก่อน จะไม่วินิจฉัยถึง เพราะเป็นพยานที่อาจเป็นไปได้ว่า เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชได้เข้าไปในพระบรมมหาราชวัง หรือเข้าไปเพียงแค่กระทรวงการต่างประเทศเท่านั้น เมื่อไม่ปรากฏว่าพยานโจทก์ที่เกี่ยวกับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชหมดสิ้นแล้ว ศาลอุทธรณ์ก็ยังวินิจฉัยมิได้ถนัด

ส่วนพยานชุดที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังนั้น มีนายจรูญ เปรื่องเวชเป็นพยานว่าทำงานอยู่ที่กรมราชองครักษ์ เช้าวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตได้ไปเอากาแฟที่ห้องเครื่องฝรั่ง เพื่อให้นายทหารราชองครักษ์เวรรับประทาน ขากลับขณะที่เดินมาถึงต้นโศกตรงประตูแถลงราชกิจ เห็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชเดินอยู่ข้างหน้าโรงละคร พอถึงศาลาหน้าโบสถ์พุทธรัตน์ก็ตัดสนามไปหลังพระที่นั่งบรมพิมานกลับกรมราชองครักษ์ เวลาเดินตัดสนามนั้นเห็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชยืนอยู่ที่หน้าโรงละคร ได้เห็นทางข้างหลังโดยตลอด นายประสิทธิ์ แตงนารายณ์ มหาดเล็กชาวที่ว่า ในเช้าวันนั้นจวน ๙ นาฬิกา ได้ยืนคุยอยู่กับนายถึง โทณะสุกุมาร ที่หน้าห้องพักมหาดเล็กชาวที่ชั้นล่างของพระที่นั่งบรมพิมาน ได้เห็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชยืนอยู่ระหว่างโรงละครกับหอโหร คงเห็นแต่ด้านขวาห่างกันสัก ๑๕ วา ส่วนนายถึง โทณะสุกุมาร คงรับรองคำของนายประสิทธิ์ แตงนารายน์ว่าได้ยืนคุยอยู่ด้วย แต่ไม่ได้เบิกความว่าเห็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช นายยงค์ อ่ำสำอางค์ซึ่งทำงานอยู่ที่หมวดสวนว่า เช้าวันนั้น ๙ นาฬิกากว่าสัก ๕ ถึง ๗ นาที ไปตัดพุ่มแก้วต้นที่สองอยู่ริมถนนข้างพระที่นั่งบรมพิมานสัก ๒๐ นาทีได้ยินเสียงปืนดังบนพระที่นั่ง ๑ นัด แล้วมีคนร้องบอกมาจากพระที่นั่งให้หยุดตัด จึงกลับไปยืนอยู่ข้างบันไดหอโหรเพื่อดูว่าคนห้ามเป็นใคร เห็นคนคนหนึ่งเดินลงบันไดใหญ่กลางของหลังพระที่นั่งด้านตะวันออกอย่างรีบร้อนผิดปกติธรรมดาออกทางช่องรั้วไม้ลางไปตามถนนหน้าหอโหร พอเลยต้นสารภี ๑ วาเศษก็เดินลับตาไปทางใต้ จำหน้าได้ไม่รู้จักชื่อ ยังมีนายช่วง ประณีตทองว่าเช้าวันนั้นไปถอนหญ้าที่สวนครัวข้างพระที่นั่งบรมพิมานด้านตะวันออก เห็นนายยงค์ตัดต้นแก้วอยู่ สักครึ่งชั่วโมงได้ยินเสียงปืน ๑ นัดทางด้านตะวันออกของพระที่นั่งบรมพิมาน จึงถือกระป๋องบัวไปตักน้ำที่อ่างแก้ว มีผู้ห้ามก็กลับจะเอากระป๋องบัวไปไว้ที่โรงละครได้เดินตัดสนามหญ้าระหว่างหอโหรกับโรงละคร พอพ้นมุม

มุมหลังหอโหรด้านใต้ ห่างจากต้นภู่ระหงษ์ด้านตะวันออกเฉียงใต้สัก ๒ วา เห็นคนคนหนึ่งเดินมาค่อนข้างจะรีบหน่อย โฉมหน้าไปทางทิศใต้ห่างกันสัก ๖–๗ วา พอดีคนนั้นหันมาจึงจำได้ว่าเป็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชซึ่งเดินเรื่อยไปจนพ้นโรงละครก็ลับตา

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์คำพยานเหล่านี้แล้ว ในด้านเหตุผลตามที่พยานอ้างมีความมั่นเหมาะอยู่ว่า วันนั้นเป็นวันนำความวิปโยคอันใหญ่หลวงมาสู่บุคคลแทบทั่วหน้า ทั้งพยานบางคนก็ได้ยินเสียงปืนบนพระที่นั่งมาก่อน แล้วข่าวสวรรคตก็ตามมาในเวลาไม่สู้ช้านัก อันนั้นแหละเป็นเครื่องเตือนไว้ว่าก่อนและหลังเสียงปืนเวลากระชั้นชิด พยานได้ประสบพบเหตุการณ์ที่เป็นเครื่องสะดุดตาสะดุดใจอย่างไรบ้าง กิริยาที่คนคนหนึ่งแสดงให้เห็นนั้นจึงประทับใจอยู่ ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์ไม่มีข้อสงสัยแต่อย่างใด แต่สำหรับปัญหาว่า สมควรเชื่อฟังพยานโจทก์ว่าคนนั้นใช่เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชหรือไม่ เป็นการวินิจฉัยเหตุผลในส่วนตัวของคน ๆ นั้น ซึ่งตามคำพยานได้เปิดช่องให้วินิจฉัยได้มากกว่าหนึ่ง มิใช่ต้องจำนนโดยเด็ดขาด หรืออีกนัยหนึ่งศาลอุทธรณ์จะวินิจฉัยว่าคนนั้นใช่เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชหรือไม่ควรเชื่อว่าพยานจำได้ไม่ผิดพลาด แต่ผลอันเดียวที่ควรต้องพิจารณาถึงก็คือว่า ในเช้าวันที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตนั้น ได้มีบุคคลซึ่งมิใช่ก็ใช่การ มีหน้าที่ที่จะควรเข้าไปปรากฏอยู่ในบริเวณพระราชฐานชั้นในใกล้กับที่เกิดเหตุแล้ว และไปสำแดงตัว ณ ที่นั้นพร้อมด้วยอากัปกิริยาที่ผิดปกติ เพราะฉะนั้นในชั้นนี้ตามที่โจทก์ร้องขอให้วินิจฉัยว่า ควรเป็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช จึงยังไม่มีความจำเป็น การที่ศาลอุทธรณ์รับฟังเท่านี้ก็เพื่อที่จะให้เห็นมั่นเหมาะยิ่งขึ้นว่า แผนการณ์อันแนบเนียนที่เหล่าร้ายได้วางไว้นั้น มีเหตุหลายอย่างประกอบกันว่าบุคคลซึ่งจะลงมือปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมคือคนภายนอก

มูลเหตุที่กระทำให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องเสด็จสวรรคตโดยผิดธรรมชาติเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุหนึ่งใน ๒ เหตุเท่านั้น คือถูกผู้อื่นกระทำการปลงประชนม์เหตุหนึ่ง กับเกิดจากการกระทำพระองค์เองอีกเหตุหนึ่งแต่คติอันหนึ่งมีว่า ผู้ที่ตายไปแล้วไม่สามารถจะบอกเล่าเรื่องราวได้นี่เอง จึงปรากฏพฤติเหตุหลายกระแสรวมกันกระพือข่าวให้เป็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง เมื่อประจักษ์ความจริงว่าเป็นเรื่องตรงกันข้าม อันนั้นจึงนับเนื่องเข้าอยู่ในแผนการณ์ที่ได้กำหนดขึ้นไว้ กล่าวคือแม้พฤติเหตุเหล่านั้นจะเกิดในที่ต่าง ๆ กันในตอนเช้าวันสวรรคตจนเกือบจะเป็นวาระเดียวกัน แต่หาได้มีลักษณะผิดแผกแตกต่างกันไม่ อาทิคือ

ก. ในเช้าวันนั้น ก่อนที่นายปรีดี พนมยงค์จะทราบเรื่องล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องกระสุนปืน ทางพิจารณาได้ความว่า จ่าแผลงฤทธิรอนราญ ซึ่งทำหน้าที่ตำรวจวังเป็นเวรต้องไปประจำอยู่ ณ ที่ทำการตำรวจวัง หน้าพระที่นั่งบรมพิมาน เมื่อได้ยินเสียงดังปังบนพระที่นั่งและได้ยินสมเด็จพระราชชนนีทรงพระกันแสงทั้งทราบจากหมื่นทิพย์เสนาว่า สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งให้ตามหลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ จึงโทรศัพท์บอกหม่อมราชวงศ์เทวาธิราชก่อนเพียงว่ามีราชการด่วนและสำคัญมากขอให้รีบเข้าวัง แล้วขึ้นรถยนต์ไปเล่าให้หม่อมราชวงศ์เทวาธิราชฟังถึงการได้ยินเสียงปืน และสมเด็จพระราชชนนีใช้ให้ไปตามหลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ เมื่อหม่อมหลวงปัญญา มาลากุลไปรายงานนายปรีดี พนมยงค์ก็ได้พูดเพียงว่า "คุณพ่อให้มาเรียนว่า จ่าแผลง ฯ โทรศัพท์มาบอก และมาด้วยตนเองเล่าว่า ได้ยินเสียงดังปังบนพระที่นั่ง เข้าใจว่าเป็นเสียงปืนและเสียงสมเด็จพระราชชนนีทรงกันแสงยังไม่ทราบว่ามีอะไรเกิดขึ้นคุณพ่อให้มากราบเรียนให้ทราบไว้ชั้นหนึ่งก่อน" เวลานั้นพระองค์เจ้าภาณุพันธ์ยุคลอยู่ด้วยก็ได้ยิน เพียงเท่านี้ ไม่มีข้อความใดเลยที่จำเพาะเจาะจงว่าได้มีเหตุเพทภัยเกิดขึ้นแก่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเพราะบนพระที่นั่งยังมีบุคคลอื่นอีก แต่เหตุไฉนและอันใดที่ทำให้นายปรีดี พนมยงค์เข้าใจมากยิ่งไปกว่านี้ พอหม่อมเจ้านิกรเทวัญไปพบก็บอกทันทีว่า คิงซุยไซ้แปลว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง และก่อนที่หม่อมเจ้านิกรเทวัญไปถึง นายปรีดี พนมยงค์ก็ได้พูดกับพันเอกช่วง เชวงศักดิสงครามว่า เกิดเหตุใหญ่มหาดเล็กมารายงานว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องพระแสงปืนมหาดเล็กเข้าใจว่าปลงพระชนม์เอง

ข. กรมพระชัยนาทนเรนทร เสด็จไปพบนายปรีดี พนมยงค์ที่ห้องรับแขกชั้นล่างนั้นมิทันที่ได้มีการสอบสวนให้แจ้งชัด นายปรีดี พนมยงค์ก็ขอให้กรมพระชัยนาทนเรนทรรับทราบเรื่องราวในฐานที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งกำลังจัดการกันคือนึกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง โดยนายปรีดี พนมยงค์ได้ทูลเสริมเป็นทำนองว่าไม่มีเหตุอะไรที่น่าจะปลงพระชนม์ นายปรีดี พนมยงค์ก็ไม่ได้รบกวนอะไรพระองค์ท่าน

ค. ในวันที่เสด็จสวรรคตนั้น สำนักพระราชวังได้แถลงการณ์ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุ แต่แทนที่เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชจะเชื่อกลับซัดว่ามีสาเหตุเนื่องมาจากพระองค์เอง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจึงได้ทรงปลงพระชนม์ ข้อนี้ได้ความจากนางทวี มากมายสินว่าในเช้าวันที่ ๑๐ ได้ยินเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชพูดกับเรือเอกจง

เมฆะสุภะ แพทย์ซึ่งไปตรวจเยี่ยมนางชอุ่ม ชัยสิทธิเวชเพราะแท้งลูก ถึงแม้ฝ่ายจำเลยจะได้อ้างเรือเอกจง เมฆะสุภะมาเป็นพยานปฏิเสธว่า เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชพูดว่าเป็นเรื่องอุบัติเหตุตามคำแถลงการณ์ของรัฐบาล แต่นี่เป็นความคิดใหม่เพราะในชั้นตำรวจสอบสวนซึ่งเรือเอกจง เมฆะสุภะรับรองว่าถูกต้องนั้นมีข้อความว่า เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชบอกว่า สงสัยว่าปลงพระชนม์พระองค์เองมากกว่าอุบัติเหตุ

ง. การที่เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชไม่เชื่อแถลงการณ์สำนักพระราชวังนั้น ก็เพราะจะปั้นข่าวให้เป็นว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เองนอกจากจะพูดกับเรือเอกจง เมฆะสุภะแล้วในเช้าวันสวรรคตตอน ๑๑ นาฬิกาเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชกลับถึงบ้านสิบตรีสวัสดิ์หรือซัน ประดุงสิทธิ์ ก็ได้ยินเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชบอกกับนางชอุ่ม ชัยสิทธิเวชภรรยาท่านองว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปลงพระชนม์พระองค์เองโดยยกเหตุตามที่ได้ความจากการพิจารณาลับสนับสนุนเป็นตุเป็นตะซึ่งศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยไว้แล้วว่าจะหามูลแม้แต่น้อยก็ไม่ได้

จ. พอสิ้นเสียงปืนประเดี๋ยวเดียว นายชิต สิงหเสนีจำเลยก็วิ่งไปกราบทูลสมเด็จ-ราชชนนีว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงยิงพระองค์ ทั้งที่นายชิต สิงหเสนีจำเลยมิได้เห็นด้วยตาของตัวเอง

ลำดับต่อไปนี้จะวินิจฉัยข้อหาของโจทก์เกี่ยวกับนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ก่อนโจทก์นำสืบพยานโดยพยานประพฤติเหตุว่า นายเฉลียว ปทุมรสควรถูกลงโทษ เพราะมีเหตุผลอันเป็นสาระสำคัญคือ

๑. นายเฉลียว ปทุมรสจำเลย เป็นคนฝักใฝ่สนิทชิดชอบกับนายปรีดี พนมยงค์

๒. สาเหตุที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์เนื่องจากล้นเกล้าล้นกระหม่อมไม่ทรงพอพระราชหฤทัย

๓. นายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ได้พูดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จ

๔. ได้มีการคบคิดกันวางแผนการจะทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่บ้านพลเรือตรีกระแส ปวาหะนาวิน ศรยุทธเสนี (ซึ่งต่อไปศาลอุทธรณ์จะได้เรียกนามตามบรรดาศักดิ์ตามคำให้การของพยาน) ณ บ้านถนนจักรพงษ์ตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

นายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ปฏิเสธคำกล่าวหาดังนี้ทั้งสิ้นจึงต้องพิจารณาก่อนว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร

ประการที่ ๑ ได้ความว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เป็นคนหนึ่งในคณะก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อสำเร็จแล้วบรรดาผู้ก่อการก็ไปรวมกันแสดงตัวให้รู้ว่าใครเป็นใคร แล้วจึงได้ทำงานร่วมกันมากับ นายปรีดี พนมยงค์ และหลังจากนั้นก็ได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกันทางส่วนตัวบ้าง เมื่อนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ดำรงตำแหน่งเลขานุการสำนักพระราชวัง จึงได้ติดต่อกันทางราชการร่วมกันใกล้ชิดมากขึ้นตามลำดับ ยิ่งเมื่อนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ไปดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่คนเดียว ระหว่างนั้นนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็รุ่งโรจน์ไปด้วยอำนาจวาสนา ดังศาลอุทธรณ์ได้เคยกล่าวไว้แล้วแต่หนหลังนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็เบิกความรับว่ามีความเคารพนับถือนายปรีดี พนมยงค์มาก กระแสของการเมืองเวลานั้นเป็นอย่างไรศาลอุทธรณ์ก็ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชประสงค์จะให้นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ก็ทรงเกรงใจนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นกำลังเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่เหมือนกัน ทั้งนี้เป็นเครื่องแสดงว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีในความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ทันใดที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ เกือบทันทีก็ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกพฤฒสภา ซึ่งตามคำให้การของพระยาดำรงแพทยาคุณจะเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์มีอิทธิพลในการคัดเลือกผู้ที่จะเป็นสมาชิกพฤฒสภาอย่างไร และในที่สุดนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็ไปสังกัดอยู่ในพรรคที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ดังนี้พฤติการณ์ทั้งหลายย่อมส่อแสดงว่านายเฉลียว ปทุมรสจำเลยฝักใฝ่อยู่กับนายปรีดี พนมยงค์อย่างสนิทชิดเชื้อ แต่ข้อที่โจทก์กล่าวมาในอุทธรณ์ว่าถึงกับตายแทนกันได้นั้นไม่มีหลักฐานเพียงพอ

ประการที่สอง ในเรื่องสาเหตุศาลอุทธรณ์เห็นพ้องกับศาลอาญาว่าการที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยครองตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์อยู่นั้นถ้าไม่มีอะไรบีบบังคับก็คงไม่สมัครใจที่จะพ้นตำแหน่งออกมา เพราะตามความรู้สึกของนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยว่า เป็นตำแหน่ง

สูงและมีเกียรติมาก จนนึกภาคภูมิใจอยู่เหมือนกัน นอกจากเงินเดือนประจำยังมีรายได้จากการเป็นกรรมการในองค์การและบริษัทต่าง ๆ อีกไม่น้อย การที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ป่วยก็มิใช่จะทำให้เสียงานเสียการ เพราะฉะนั้นการที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยต้องพ้นตำแหน่งหน้าที่อันมีทั้งเกียรติและรายได้จึงสมไปข้างปฏิบัติตนไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย อนึ่งตามหลักฐานนานาชนิดที่ศาลอุทธรณ์ได้หยิบยกขึ้นกล่าวไว้ข้างต้นก็เป็นอันตระหนักชัดแจ้งว่า เป็นพระราชประสงค์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ไม่ต้องการให้นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยคงดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ต่อไป ตามที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยเบิกความว่ามีความจงรักภักดีต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสมอนั้น บางขณะก็อาจเป็นความจริง แต่บางขณะที่คิดถึงการที่เคยเป็นใหญ่เป็นโตมีอำนาจวาสนามาแล้ว กลับตกต่ำลงเช่นนี้ ก็ขุ่นข้องหมองใจได้

ประการที่ ๓ โจทก์สืบว่า พระศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภากำหนดพระราชทานเพลิงวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระประชวรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จแทนพระองค์ตอนกลางคืน ๒๑ นาฬิกา เป็นเวลาเผาจริง พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรได้ไปด้วย และได้พบกับนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ณ ที่นั้นระหว่างนั่งรออยู่ที่เก้าอี้หน้าพลับพลานั้นต่างก็ได้พูดจาวิสาสะกัน พันเอก ประพันธ์ กุลพิจิตร ได้ถามนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยว่า "ทำไมจึงไปกำหนดวันเสด็จวันที่ ๑๓" ทั้งนี้เพราะพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรข้องใจโดยที่ฝรั่งเขาถือ นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยตอบว่า "ไม่ได้ไปหรอก" พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรถามว่า เพราะเหตุไร นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยตอบว่า "คอยดูไปก็แล้วกัน" ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์ถ้อยคำของพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรแล้วเห็นว่า พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรเป็นราชองครักษ์ประจำกรมราชองครักษ์มาช้านานตราบเท่าเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็คงเป็นอยู่ ขณะนั้นนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ ต่างปฏิบัติราชการกันอย่างใกล้ชิดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรจึงเกิดความชอบพอกัน และมีความหวังดีต่อนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยเสมอ เช่นเมื่อตอนที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยจะพ้นจากตำแหน่ง พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรยังถามนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยเป็นเชิงเตือนว่า "ไม่ขึ้นไปเฝ้าทูลลาพระเจ้าอยู่หัวหรือ" นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยตอบเป็นทำนองว่า ไม่ขึ้นไปละ ทำให้ท่านลำบากใจเปล่า ๆ เดี๋ยวจะหาว่าขึ้นไปยิงท่านเข้า" ทั้งนี้ทำให้พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรรู้สึกในขณะนั้นว่าเป็นความจริงเหมือนกันเพราะมี

เรื่องที่โคราชว่า นายทหารคนหนึ่งถูกออกแล้วเข้าไปยิงผู้บัญชาการตาย นอกจากนี้ความสนิทสนมพิเศษซึ่งนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยแสดงต่อพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรก็มีอยู่ คือเมื่อพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรบวช นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็นิมนต์ไปฉันที่บ้านพร้อมกับพระน้องชาย คือนายพินิจ ปทุมรส และองค์อื่นอีก การพูดจากันวันนั้นก็เพื่อแก้ความข้องใจกันกับเพื่อนฝูง จึงหาเหตุไม่ได้ว่าตามที่พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรยืนยันเช่นนี้จะเป็นเรื่องให้ร้ายกันโดยไม่เป็นความจริง เมื่อนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยอ้างตนเองเป็นพยานก็คงรับว่าได้พูดคุยปรารภกันว่า การที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมาทรงพระประชวรลงเช่นนี้ จะเสด็จทันตามกำหนดหรือไม่เท่านั้น ไม่มีใครพูดว่าวันที่ ๑๓ จะไม่เสด็จ ซึ่งศาลอุทธรณ์เห็นว่าไม่อาจจะหักล้างพยานโจทก์ เพราะเค้าความมีอยู่ว่าได้พูดจากันจริง

ศาลอุทธรณ์เห็นสมควรพิจารณาเหตุ ๓ ประการที่กล่าวมานี้ก่อนว่า เป็นการเพียงพอหรือไม่ที่จะฟังดังโจทก์อ้างมาในอุทธรณ์ว่าสาเหตุส่วนตัวนายปรีดี พนมยงค์ กับล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นมีอยู่ไม่น้อยและเกี่ยวโยงไปถึงนโยบายการเมืองของประเทศ ซึ่งผู้ฝักใฝ่ใกล้ชิดเช่นนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยควรต้องรู้ด้วยเป็นอย่างดี ข้อนี้ศาลอุทธรณ์จำต้องดำเนินตามหลักวิธีพิจารณาคำพยานหลักฐานโดยเคร่งครัด ถึงแม้จะได้ความจากพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรว่า ตัวอย่างเคยมีที่นายทหารทำร้ายผู้บังคับบัญชาที่โคราช แต่ก็รู้ไม่ได้ว่านอกเหนือจากนั้นเขายังมีเหตุคับแค้นอื่นใดกันอีกหรือไม่ การที่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ก็เป็นเพียงต่ำต้อยทางเกียรติยศ แต่ประโยชน์อย่างอื่นที่สำคัญในการครองชีพ ทางพิจารณาก็ไม่ได้ความว่าจะกระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยมากมายอย่างไรนัก นโยบายการเมืองของประเทศมีอยู่อย่างไรโจทก์รับอยู่ว่าเป็นสาเหตุส่วนตัวนายปรีดี พนมยงค์ ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกเหตุที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์วินิจฉัยข้างต้นก็เป็นเหตุในลักษณะคดี จะได้มุ่งเจาะจงถึงนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็หาไม่ถึงแม้ว่านายเฉลียว ปทุมรสจำเลยจะสนิทชิดเชื้อฝักใฝ่อยู่กับนายปรีดี พนมยงค์และในส่วนตัวนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยก็มีการผิดพ้องหมองใจเพราะต้องพ้นหน้าที่อันมีเกียรติ ก็เป็นเพียงความคาดคิดในชั้นต้นว่า นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยตกอยู่ในข่ายอันควรสงสัยว่าน่าจะได้มีส่วนรู้เห็นอยู่บ้าง หาถึงกับต้องด้วยข้อสันนิษฐานเด็ดขาดไม่ว่านายเฉลียว ปทุมรสจำเลยได้สมรู้ร่วมคิดในการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นด้วย ทั้งนี้จะต้องค้นคว้าจากเหตุผลอย่างอื่นต่อไป

เหตุหนึ่งย่อมได้แก่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยพูดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ แท้จริงตามคำให้การของพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรมิใช่นายเฉลียว ปทุมรสจำเลยตั้งใจพูดเอง หากแต่พันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรถามขึ้นนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยจึงได้ตอบไปเช่นนั้นซึ่งอาจเป็นได้หลายนัย สังเกตจากความเข้าใจของพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรก็ถึง ๒ นัยแล้ว คืออาจเป็นเพราะสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์ (ต่อมาได้ทรงเลื่อนกรม) จะสิ้นพระชนม์เป็นเหตุให้เสด็จไม่ได้ตามกำหนดอีกนัยหนึ่งเกิดข้องใจเพราะฝรั่งเขาถือ สำหรับประการหลังนี้ตามรายงานของคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ หมายเลข ๑๒ ก็ได้ยกขึ้นพิจารณาเป็นเหตุผลเช่นเดียวกันว่าการเสด็จต่างประเทศคราวนี้โหรถวายฤกษ์เป็นวันที่ ๑๓ ซึ่งคติของชาวตะวันตกถือว่าเป็นฤกษ์ไม่ดีเพราะฉะนั้นถึงแม้จะเอาไปประกอบกับสาเหตุตามที่กล่าวแล้วก็ยังไม่ถนัดที่จะสันนิษฐานอยู่นั่นเอง อย่างไรก็ดีการพิจารณายังไม่สิ้นกระแสความเพียงเท่านี้ เพราะโจทก์ยังสืบอีกว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้ร่วมอยู่ด้วยในการวางแผนการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ซึ่งถ้าหากพยานหลักฐานเชื่อฟังได้เช่นนั้นก็จะสนับสนุนสาเหตุที่มีอยู่และคำพูดของนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยที่กล่าวก่อนหน้าสวรรคตเพียงวันเดียวให้เกิดเป็นความหมายว่าจะแปลเป็นนัยอื่นไม่ได้นอกจากว่านายเฉลียว ปทุมรส จำเลยแอบรู้หรือแอบร่วมคิดกับใครว่าจะมีการปลงพระชนม์เกิดขึ้นก่อนวันเสด็จ

พยานสำคัญชุดบ้านพระยาศรยุทธเสนีได้แก่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ซึ่งมีอาชีพทางเป็นนายหน้าหาซื้อไม้หมอนกับไม้พื้นอยู่แถวปากน้ำโพให้พ่อค้าที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งพ่อค้ากำหนดราคาไปให้ ถ้าหาซื้อไม้ได้ถูกกว่าราคานั้นก็เป็นผลกำไรอันจะพึงได้ นอกจากนี้นัยว่ายังประกอบอาชีพในการค้าไม้เป็นส่วนตัวด้วย นายแม้น จันทวานิช ก็อีกคนหนึ่งซึ่งได้ประกอบอาชีพเช่นเดียวกับนายตี๋ ศรีสุวรรณและเป็นนายท่าบริษัทเรือแดงอยู่ที่ คุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท บุคคลทั้งสองได้รู้จักมักคุ้นกันมานานตั้ง ๓๐ ปี เนื่องจากเมื่อครั้งยังหนุ่มแน่นต่างก็มีอาชีพทางเป็นนายท้ายเรือไฟเหมือนกัน

ฝ่ายพระยาศรยุทธเสนี เคยเป็นทั้งข้าราชการ การเมือง แล้วจึงเป็นผู้จัดการบริษัทเรือไทย ซึ่งรัฐบาลถือหุ้นเป็นส่วนมาก พอพระยาศรยุทธเสนีได้เป็นผู้จัดการบริษัทเรือไทยก็มีหนังสือถึงนายแม้น จันทวานิชว่ารายได้ของแพท่าซึ่งจอดอยู่หน้าบ้านนายแม้น

จันทวานิชให้ยกให้แก่บริษัทเรือไทยมิฉะนั้นจะถอยแพไปจอดที่อื่น นายแม้น จันทวานิช จึงนำสัญญาไปหาพระยาศรยุทธเสนีว่าการที่บริษัทเรือไทยทำแพท่าจอดไว้ที่หน้าบ้านนั้นมีข้อตกลงว่า ครบ ๑๐ ปีแล้วจะยกแพนั้นให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่นายแม้น จันทวานิช เมื่อพระยาศรยุทธเสนีได้ดูสัญญาแล้วก็ระงับการถอยแพไป ทั้งนี้เพราะสัญญาทางบริษัทเรือไทยไม่มีตั้งแต่นั้นก็เป็นที่รู้จักกันมาเป็นเวลา ๕–๖ ปี จึงเกิดกรณีนี้

โดยที่ประเทศจีนต้องการไม้หมอนรถไฟเป็นจำนวนมาก จากประเทศไทยพวกนักการเมืองก็ฉวยโอกาสนั้นจัดหาไม้หมอนรถไฟส่งไปขายเป็นเรือนแสนก็มีพระยาศรยุทธเสนีที่มีความคิดที่จะส่งไม้หมอนไปขายเช่นกันจึงมีหนังสือติดต่อไปยังนายแม้น จันทวานิชว่า จีนต้องการซื้อไม้หมอนมากจะให้ราคาท่อนละ ๑๕ บาทส่งยังท่าที่เรือรับถึง นายแม้น จันทวานิชได้มีหนังสือตอบไปยังพระยาศรยุทธเสนีว่าจะไปหาผู้รับทำดูก่อนแล้วจะลงไปหา นายแม้น จันทวานิชได้ไปหานายตี๋ ศรีสุวรรณปากน้ำโพ บอกให้ทราบความต้องการของพระยาศรยุทธเสนี นายตี๋ ศรีสุวรรณจึงเที่ยวหาคนทำตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตรเพื่อให้ทำไม้ส่ง แต่คนทำไม้เกี่ยงว่าให้ราคาต่ำทำให้ไม่ได้ นายตี๋ ศรีสุวรรณจึงไปแจ้งให้นายแม้น จันทวานิชทราบแล้วต่างคนต่างชวนกันลงมาหาพระยาศรยุทธเสนีที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งขณะนั้นบ้านพระยาศรยุทธเสนีอยู่ตรงข้ามตรอกต้นมะยม ตำบลชนะสงคราม

นายตี๋ ศรีสุวรรณและนายแม้น จันทวานิช ยืนยันต้องกันว่าไปหาพระยาศรยุทธเสนีเมื่อข้างขึ้น เดือน ๔ ปีจอ ก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตราว ๓ เดือนชั้นแรกได้พักอยู่ที่บ้านพ่อตาแม่ยายนายแม้น จันทวานิชที่คลองบางหลวง รุ่งขึ้นจึงพากันไปยังบ้านพระยาศรยุทธเสนี โดยที่พระยาศรยุทธเสนียังไม่เคยรู้จักนายตี๋ ศรีสุวรรณมาก่อน นายแม้น จันทวานิชจึงแนะนำว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณเป็นคนกว้างขวางในหมู่พวกทำไม้ นายตี๋ ศรีสุวรรณพูดกับพระยาศรยุทธเสนีขอเพิ่มราคาไม้เป็นท่อนละ ๑๗–๑๘ บาท พระยาศรยุทธเสนีไม่ยอมคงให้เพียงท่อนละ ๑๕ บาทตามเดิม ข้างนายแม้น จันทวานิช ตกลงแต่ขอเงินล่วงหน้า พระยาศรยุทธเสนีขัดข้องว่ายังไม่ได้เงินมาจากผู้ที่จะซื้อ แต่เที่ยวไปขอเงินจากพระยาศรยุทธเสนีถึง ๓ ครั้งก็ไม่ได้ นายแม้น จันทวานิช จึงคิดจะกลับบ้าน ฝ่ายนายตี๋ ศรีสุวรรณ ยังไม่กลับ นายแม้น จันทวานิช จึงแนะนำให้หาที่อยู่ใหม่ใกล้ ๆ บ้านพระยาศรยุทธเสนีจะได้ติดต่อง่าย นายตี๋ ศรีสุวรรณ ตั้งใจจะไปพักอยู่กับนายเนื่อง แต่ได้แวะไปบอกให้พระยาศรยุทธเสนีทราบก่อน

พระยาศรยุทธเสนีเลยชวนให้นายตี๋ ศรีสุวรรณ อยู่ด้วย จะขัดข้องก็เพียงไม่มีมุ้งให้นอน พระยาศรยุทธเสนีเบิกความว่าที่ชวนนายตี๋ ศรีสุวรรณ ให้อยู่นั้น ก็เพื่อให้ช่วยดูแลคนตัดไม้หรือคนมาติดต่อเรื่องไม้ก็ให้ช่วยเป็นธุระ เพราะเป็นคนรู้ชนิดของไม้หมอน

ระหว่างที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ พักอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีนั้น นายตี๋ ศรีสุวรรณ อ้างว่าได้ประสบพบเหตุการณ์อันเกี่ยวกับกรณีสวรรคต กล่าวคือเมื่อข้างขึ้น เดือน ๖ ปีจอ ก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตราวเดือนหนึ่งเวลา ๑๘ นาฬิกาเศษ ไฟฟ้าเปิดแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ กำลังนั่งอยู่ที่ม้าข้างต้นมะม่วงหน้าห้องรับแขก ได้เห็นนายปรีดี พนมยงค์ กับชาย ๒ คนไม่รู้จักชื่อ คนหนึ่งสูงโปร่ง คนหนึ่งสูงท้วม เดินเข้าไปในห้องรับแขก นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ตามไปเปิดไฟฟ้าและรินน้ำจากในตู้เย็นมาตั้งให้ที่ห้องรับแขก แล้วออกไปนั่งที่ม้าซึ่งตั้งอยู่ที่พื้นนอกชาน ติดกับห้องรับแขกด้านทิศใต้ระหว่างหน้าต่าง ๒ ช่อง ช่องหนึ่งที่มี ๔ บานเปิดไม่ได้เพราะมีตู้ใส่กับข้าวของนางเยื้อนวางนาบปิดบานหน้าต่างนั้นอยู่ ส่วนอีกช่องที่มี ๒ บานเปิดออกได้ ขณะที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ เดินออกจากประตูห้องรับแขกหน้าเรือนได้ยินนายปรีดี พนมยงค์ ถามพระยาศรยุทธเสนีซึ่งออกมารับรองว่าคนนั้นใคร พระยาศรยุทธ-เสนีตอบว่า พ่อค้าไม้มาจากนครสวรรค์ ทำไม้อยู่ด้วยกัน เป็นคนดีไว้ใจได้ ต่อมาสัก ๑๐ นาที พระยาศรยุทธเสนีบอกว่ามีโทรศัพท์มาให้ไปพบนายหงวนที่ร้านตลาดบางลำภูเพื่อพูดเรื่องไม้เสา นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ไปหานายหงวนเสีย ๒ ชั่วโมง ไม่ตกลงกันจึงกลับไม่เห็นนายปรีดี พนมยงค์ กับพวกแล้ว

ต่อมาสัก ๙ หรือ ๑๐ วัน ราว ๑๘ นาฬิกา นายตี๋ ศรีสุวรรณ นั่งอยู่ที่ม้าข้างต้นมะม่วง เห็นนายปรีดี พนมยงค์ ไปบ้านพระยาศรยุทธเสนี คราวนี้นอกจากชาย ๒ คนที่มาด้วยเมื่อครั้งแรก ยังมีเพิ่มมาอีก ๒ คน คนหนึ่งสูงท้วม อีกคนเตี้ยเล็ก ทั้ง ๕ คนได้พากันเข้าไปในห้องรับแขก และนายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ไปนั่งที่ม้าตัวข้างหน้าต่างห้องรับแขกเช่นเดียวกัน สัก ๕ นาที นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินเสียงถามว่า "เจ้าคุณ การค้าไม้เป็นอย่างไร" พระยาศรยุทธเสนีตอบว่า "ได้บ้างเสียบ้าง ยังไม่ได้ผล" จากนั้นอีกสัก ๕ นาทีก็ได้ยินพูดว่า "ใกล้จะไปอยู่แล้ว จะทำอย่างไรก็ทำเสีย" นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินเท่านี้เห็นว่าไม่เกี่ยวกับเรื่องไม้ก็ออกไปกินกาแฟเสียนอกบ้าน ทั้ง ๕ คนจะกลับเมื่อใดไม่รู้

ต่อมาราว ๗–๘ วัน ประมาณ ๑๙ นาฬิกาเศษ นายตี๋ ศรีสุวรรณ นั่งอยู่ที่ม้าข้าง

ต้นมะม่วงเห็นนายปรีดี พนมยงค์ กับพวก ๔ คนไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีเป็นครั้งที่สาม เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ กับพวกเข้าในห้องรับแขกแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ลุกไปนั่งที่ม้าข้างห้องรับแขก เพราะนึกสงสัยถ้อยคำที่ได้ยินพูดกันครั้งที่สอง คราวนี้ไม่เห็นพระยาศรยุทธเสนีอยู่ในห้องรับแขก จนนายปรีดี พนมยงค์ กลับ พระยาศรยุทธเสนีจึงไปส่งถึงประตูรั้ว

เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปนั่งอยู่ที่ม้าข้างห้องรับแขกสัก ๕ นาทีก็ได้ยินเสียงพูดว่า "ผมไม่นึกเลย เด็กตัวนิดเดียวปัญญาจะเฉียบแหลมถึงเพียงนี้" อีกเสียงหนึ่งพูดว่า "ผมก็ได้ยินผมอยู่ใกล้ พี่ชายว่าจะสละราชสมบัติให้น้อง พี่คิดจะสมัครเป็นผู้แทนเป็นนายก" อีก ๕ นาทีก็มีเสียงหนึ่งพูดว่า "นั่นซิพวกเราเขาคิดเรื่องนี้สำเร็จรอดไปได้ พวกเราจะเดือดร้อนไม่น้อยอย่าให้ทันไปได้ รีบกำจัดเสีย" ขาดคำอีกเสียงหนึ่งก็ว่า "นั่นเป็นพนักงานพวกผมเอง" อีกเสียงเสริมว่า "พวกผมทำสำเร็จแล้วขอให้เลี้ยงดูให้ถึงขนาดก็แล้วกัน" อีกเสียงตอบว่า "กันพูดไม่จริงก็เอาปืนมายิงกันเสีย" แล้วก็มีเสียงพูดอีกว่า "ให้สำเร็จแล้วกันจะมีรางวัลให้อย่างสมใจ" ต่อมาสัก ๑๐ นาที นายปรีดี พนมยงค์ คนเดียวก็กลับไปก่อน ส่วนอีก ๔ คนออกจากห้องรับแขกไปนั่งที่ม้าล้อมโต๊ะไม้ข้างต้นมะม่วงกินเหล้ากันมีกับแกล้มด้วย สัก ๒๐ นาทีจึงพากันกลับ นายตี๋ ศรีสุวรรณ จำหน้าชาย ๔ คนนี้ได้ และรู้จักชื่อเมื่อเรียกกันตอนนั่งกินเหล้าคือ นายตุ๊ นายเฉลียว นายชิต อีกคนหนึ่งไม่รู้จัก

นายตี๋ ศรีสุวรรณ ยืนยันว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยกับคนชื่อนายตุ๊เป็นผู้ที่ไปกับนายปรีดี พนมยงค์ ทั้ง ๓ ครั้ง ส่วนอีก ๒ คนที่เพิ่มไปด้วยในครั้งที่ ๒ กับที่ ๓ เป็นนายชิต สิงหเสนี จำเลยคนหนึ่งกับคนที่ไม่รู้จักชื่ออีกคนหนึ่ง

เมื่อคนทั้ง ๔ กลับแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ถามพระยาศรยุทธเสนีในห้องรับแขกว่า "เจ้าคุณ ในเรื่องนี้เอากับเขาด้วยหรือ" พระยาศรยุทธเสนีตอบว่า "เราไม่เอากับเขาหรอก เราเออ ๆ คะ ๆ ไปกับเขาเช่นนั้น เขามีวาสนาเขามีบุญคุณกับเรา" นายตี๋ ศรีสุวรรณว่า "เมื่อไม่เอากับเขาเป็นการดี"

นายตี๋ ศรีสุวรรณ คงอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีเรื่อยมาจนราวเดือน ๖ ข้างขึ้นก็ไปดูไม้ที่แก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยพระยาศรยุทธเสนีใช้ให้ไป แล้วเลยไปดูไม้ที่จังหวัดลพบุรี และไปปากน้ำโพ อยู่ปากน้ำโพ ๙–๑๐ วัน ก็ได้ข่าวว่าล้นเกล้าล้นกระม่อมเสด็จสวรรคต นายตี๋ ศรีสุวรรณ กลับไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีอีกคราวหนึ่ง จนนางเยื้อนถึงแก่กรรม

ราวเดือน ๑๑ เมื่อทำศพนางเยื้อนแล้ว ๑ หรือ ๒ เดือน นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ออกจากบ้านพระยาศรยุทธเสนีกลับไปอยู่ปากน้ำโพ นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่เคยพูดเรื่องนี้ให้คนอื่นฟัง จนตอนหลังมาติดต่อเรื่องพืนที่จะส่งให้โรงเหล้าบางยี่ขัน และโรงไฟฟ้า จึงไปพักอยู่บ้านขุนเทพประสิทธิ์ ฯ แล้วได้ยินขุนเทพประสิทธิ์ ฯ กับนายชวน จนิษฐเถียงกันเรื่องนายปรีดี พนมยงค์ รู้เห็นในการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมหรือไม่ นายตี๋ ศรีสุวรรณ พูดขึ้นว่า นายปรีดี พนมยงค์ รู้ ในที่สุดจึงต้องมาเป็นพยาน

ตามคำให้การของนายตี๋ ศรีสุวรรณนี้ พอแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเด็น แต่ศาลอาญายกประเด็นหลังขึ้นวินิจฉัย ไม่เชื่อว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้รู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับกรณีสวรรคตขึ้นวินิจฉัยก่อน แล้วจึงกล่าวถึงประเด็นแรกที่ว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนหรือหลังล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต แต่กระนั้นศาลอาญาก็มิเว้นที่จะหยิบยกเอาจดของนายแม้น จันทวานิชฉบับที่ ๔ ซึ่งมีถึงพระยาศรยุทธเสนีขึ้นตั้งเป็นข้อชวนให้สงสัยคล้ายไม่แน่ใจว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่กับพระยาศรยุทธเสนีตั้งแต่ก่อนเสด็จสวรรคต ศาลอุทธรณ์เห็นว่า จริงอยู่ถ้าวินิจฉัยความตามทำนองที่ศาลอาญาได้กระทำมานั้น เป็นการสะดวกดายซึ่งศาลเคยปฏิบัติมา แต่สำหรับคดีนี้จำเลยต่อสู้ว่าเป็นเรื่องที่บุคคลบางจำพวกฉวยโอกาสเล่นเป็นเกมการเมือง การที่จะปล่อยไว้ให้คลุมเครือนั้นอาจกระทบกระเทือนถึงฐานะของคดีความได้ว่าพนักงานสอบสวนอาศัยเหตุที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีเสริมแทรกให้ยาวความออกไป ถ้าศาลชี้ขาดหรือสงสัยว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีภายหลังสวรรคต แต่ถ้าศาลฟังว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ก่อนสวรรคตแล้ว การที่ศาลจะวินิจฉัยว่าถ้อยคำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ ที่กล่าวอ้างว่าได้รู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องสวรรคตมีเหตุผลที่ควรเชื่อถือหรือไม่นั้นก็ย่อมเป็นอีกปัญหาหนึ่ง และจะไม่ทำให้เกิดคลางแคลงในการปฏิบัติของเจ้าพนักงานประการใด ตรงข้ามกลับจะเป็นหลักฐานว่า การที่พนักงานสอบสวนก็ดี พนักงานอัยการก็ดี จำต้องรับเอานายตี๋ ศรีสุวรรณ เข้าเป็นพยานนั้น เป็นเรื่องของหลักฐานอันจำต้องทำตามกฎหมาย

การที่พนักงานสอบสวนจะได้นายตี๋ ศรีสุวรรณ มาเป็นพยานได้ความว่า ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ รู้จักนายตี๋ ศรีสุวรรณ มาตั้งแต่ครั้งที่รับราชการอยู่ปากน้ำโพ ๒๐ ปีมาแล้ว และต่อมาก็ไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ มากรุงเทพ ฯ ก็เคยไปพักที่บ้านขุนเทพ-

ประสิทธิ์ ฯ มีนายชวน จนิษฐ อีกคนเป็นคนเล่นกล้วยไม้เช่นเดียวกับขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ตอนค่ำหลังอาหารเย็น นายชวน จนิษฐ มักไปคุยกับขุนเทพประสิทธิ์ ฯ เป็นปกติ ราวเดือนมีนาคม ๒๔๙๑ นายตี๋ ศรีสุวรรณ ลงมาติดต่อส่งพืนให้โรงงานบางยี่ขัน และโรงไฟฟ้า จึงไปพักอยู่กับขุนเทพประสิทธิ์ ฯ คืนหนึ่ง ระหว่างที่ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ กับนายชวน จนิษฐ คุยกัน มีนายตี๋ ศรีสุวรรณ นั่งฟังอยู่ด้วยนั้น การคุยก็ไปถึงเรื่องที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า กรรมการสอบสวนกรณีสวรรคตจะไปยุโรป ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ กับนายชวน จนิษฐ เลยเถียงกันขึ้นว่าใครเป็นคนฆ่าล้นเกล้าล้นกระหม่อม และนายปรีดี พนมยงค์ รู้เห็นด้วยหรือไม่ นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็โพล่งออกมาว่า "ลื้อสองคนไม่รู้จริงหรอก อั๊วนี่ถึงจะรู้จริงว่าใครฆ่าในหลวง" เมื่อถูกอีก ๒ คนช่วยกันซัก นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็พูดเป็นทำนองว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าคิดฆ่าล้นเกล้าล้นกระหม่อม และได้มีการประชุมกันที่บ้านข้าราชการผู้ใหญ่คนหนึ่งมาก่อนตั้งเดือน แต่ไม่ยอมบอกว่าบ้านใครกลัวจะเสียหายเพราะเป็นผู้มีบุญคุณ เมื่อนายชวน จนิษฐ กลับแล้ว ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ถามว่าบ้านพระยาศรยุทธเสนีใช่ไหม เพราะขุนเทพประสิทธิ์ ฯ เคยรู้ว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ เคยอยู่ที่นั่น นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็รับว่าใช่ ทั้งยังตอบคำถามขุนเทพประสิทธิ์ ฯ อีกว่าผู้ที่ไปกับนายปรีดี พนมยงค์ คือ นายเฉลียว นายชิต นายตุ๊

เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ กลับไปปากน้ำโพแล้ว ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ตัดสินใจที่จะบอกเจ้าหน้าที่ พอดีไปพบกับหลวงแผ้วพาลชนที่ตลาดนัดท้องสนามหลวง โดยที่เป็นเพื่อนสนิทชิดชอบไว้วางใจได้ก็ถามว่า จับพระยาศรยุทธเสนีด้วยหรือเปล่า หลวงแผ้วพาลชนย้อนถามว่าพระยาศรยุทธเสนีมีเรื่องเกี่ยวข้องอย่างไร ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ก็เล่าให้หลวงแผ้วพาลชนฟังตามที่ได้ทราบจากนายตี๋ ศรีสุวรรณ ดังนั้นหลวงแผ้วพาลชนจึงขอให้ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ โทรเลขเรียกนายตี๋ ศรีสุวรรณ มาจากปากน้ำโพพบกับหลวงแผ้วพาลชน แล้วหลวงแผ้วพาลชนจึงนำไปหานายพลตำรวจโทพระพินิจชนคดีอีกที

ข้อเท็จจริงดังนี้เป็นที่เห็นได้ว่า มูลเหตุที่จะได้นายตี๋ ศรีสุวรรณ มาเป็นพยานก็เพราะขุนเทพประสิทธิ์ ฯ สำนึกในหน้าที่ของราชการว่า เมื่อรู้เรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แล้วไม่แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ก็จะเป็นผิด ตำแหน่งหน้าที่ของขุนเทพประสิทธิ์ ฯ เวลานั้นก็เทียบหัวหน้ากองเข้าไปแล้วพอที่จะไว้วางใจเชื่อถือได้ ถ้าขุนเทพประสิทธิ์ ฯ เป็นผู้ยอความลุกปลุกความนั่งแล้ว เมื่อหลวงแผ้วพาลชนไต่ถามนายตี๋ ศรีสุวรรณขึ้น ไหนเลยจะได้ความกลมกลืนต้องกับที่

หลวงแผ้วพาลชนรับทราบจากขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าการที่พนักงานสอบสวนได้นายตี๋ ศรีสุวรรณ มาเป็นพยานเป็นไปตามเหตุผลที่สมควร

สำหรับปัญหาว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อน หรือหลังสวรรคตนั้น ก่อนอื่นศาลอุทธรณ์ขอตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า พยานโจทก์และพยานจำเลยคงรับรองต้องกันว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีแน่ เป็นเวลาตั้งปี แต่พระยาศรยุทธเสนีได้เบิกความหลวมตัวว่า นอกจากนายปรีดี พนมยงค์ เคยไปบ้านพระยาศรยุทธเสนีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ หรือ ๒๔๘๘ เพื่อเป็นประธานในงานสมรสบุตรสาวของพระยาศรยุทธเสนีแล้ว ยังได้ไปอีกครั้งหนึ่งหรือ ๒ ครั้ง ก่อนหน้าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตประมาณ ๒ เดือน ไปถึงเวลาเย็นมากแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้ไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีครั้งที่ว่านี้เป็นครั้งที่ ๑ หรือ ๒ ต่อจากไปงานสมรสจำไม่ได้ ส่วนอีกครั้งหนึ่งซึ่งจะเป็นก่อนหรือหลังครั้งนั้นจำเวลาไปถึงไม่ได้ นายปรีดี พนมยงค์ไปด้วยกันกับนายตุ๊ หรือวัชรชัย และนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย กับยังมีคนที่ไม่รู้จักชื่อไปด้วยอีกคนหนึ่งหรือ ๒ คน พระยาศรยุทธเสนีได้รับรองนายปรีดี พนมยงค์ในห้องรับแขก แต่ห้องนั้นแคบหน่อย ผู้ที่มาด้วยจะเข้าในห้องรับแขกหรือเปล่าจำไม่ได้ นายปรีดี พนมยงค์ได้บอกกับพระยาศรยุทธเสนีว่า ผ่านมาก็มาเยี่ยม แล้วถามว่าได้ยินว่าค้าไม้หมอนรถไฟเป็นอย่างไรบ้าง พระยาศรยุทธเสนีตอบว่า เพิ่งคิดจะดำเนินการยังไม่ได้ลงมือ พูดจาปราศรัยกันอีก ๒–๓ คำ พระยาศรยุทธเสนีก็ขอตัวออกไปข้างนอกครู่หนึ่งจึงกลับเข้าไปคุยกันเรื่องการค้าอีก จนนายปรีดี พนมยงค์ลากลับไป ส่วนที่นายปรีดี พนมยงค์ไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีจำเหตุการณ์ในวันที่ไปนั้นไม่ได้

เมื่อเหตุการณ์พันพัวรัดตัวพระยาศรยุทธเสนีเข้ามา โดยมีข้อหาว่าได้มีการประชุมปรึกษาวางแผนการในอันที่จะปลง พระชนม์ ล้นเกล้าล้น กระหม่อมที่บ้านพระยา ศรยุทธเสนี และในความรู้สึกของพระยาศรยุทธเสนีก็รับรองว่าตามประวัติศาสตร์ เคยมีขุนนางผู้ใหญ่ปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน ดังนี้ จึงจำเป็นต้องรักษาตัวรอดไว้ก่อน กล่าวคือพระยาศรยุทธเสนีได้เบิกความไว้ตอนหนึ่งว่า ถ้ามีคนบอกพระยาศรยุทธเสนีว่านายปรีดี พนมยงค์ได้ถือโอกาสที่ไปเยี่ยมบ้านพระยาศรยุทธเสนีแล้ววางแผนการลอบปลงพระชนม์ที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ ๆ จะไม่เชื่อว่าเป็นเช่นนั้น โดยนึกเอาตัวพระยาศรยุทธเสนีเป็นนายปรีดี พนมยงค์ว่าคนที่มีความดีและมีตำแหน่งสูงไม่น่าจะคิดเช่นนั้น ทั้งนายปรีดี พนมยงค์ก็เคยทำชื่อเสียงดี

มามากแล้วจะมาทำสิ่งเลว ๆ เช่นนี้หรือ เท่าที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวมานี้จะเห็นว่าพระยาศรยุทธ-เสนีให้เหตุผลขัดกันไปในตัว โดยมิได้คำนึงถึงประวัติศาสตร์ที่พระยาศรยุทธเสนีอ้างถึง เพราะผู้ทำความดีในราชการนั้นเองคือขุนนางผู้ใหญ่ อนึ่งเล่าถ้าหากพระยาศรยุทธเสนียอมรับรู้ว่าได้มีการวางแผนการที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีแล้ว (ถ้าข้อเท็จจริงพึงได้เช่นนั้น) ก็เท่ากับพระยาศรยุทธเสนีต้องยอมรับว่าพลอยทำสิ่งที่ชั่วร้ายเลวทรามไปด้วย ทางออกอย่างดีที่สุดของพระยาศรยุทธเสนีก็คือไม่รับรองว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต และเมื่อทนายจำเลยให้พระยาศรยุทธเสนีดูจดหมาย ๔ ฉบับ หมาย ล.๑, ล.๒, ล.๓, ล.๔, ของนายแม้น จันทวานิชถึงพระยาศรยุทธเสนีซึ่งพระยาศรยุทธเสนีว่ามือมืดได้ไปจากแฟ้มหนังสือของพระยาศรยุทธเสนีนั้น จึงเป็นโอกาสให้พระยาศรยุทธเสนียืนยันว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีภายหลังที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว เพื่อสนับสนุนถ้อยคำของพระยาศรยุทธเสนี ฝ่ายจำเลยได้อ้างคุณหญิงศรยุทธเสนี นางสาวกมล บุรุษชาติ นายแพ จันทร์นิยม และนายประจักษ์ สิทธิชัย เป็นพยาน ซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เห็นว่า ตามเหตุผลควรเชื่อว่าความจริงเป็นอย่างไร

(๑) พระยาศรยุทธเสนีไม่ได้ปฏิเสธว่าผู้ที่ไปกับนายปรีดี พนมยงค์ ๒ ครั้งหลังจากงานสมรสบุตรสาวพระยาศรยุทธเสนีนั้น ไม่ใช่เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ข้อความตอนหนึ่งที่พระยาศรยุรธเสนีตอบคำค้านของทนายจำเลยมีเพียงว่าคนที่เข้าไปในห้องรับแขกนั้น ๓ คน และก็เป็นนายปรีดี พนมยงค์คนหนึ่งแน่ แต่อีก ๒ คนจะเป็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยหรือเป็นคนอื่นจำไม่ได้ แท้จริงพระยาศรยุทธเสนีรู้จักนายเฉลียว ปทุมรสจำเลยดีมาช้านาน และเคยเป็นผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ทางการเมืองมาด้วยกัน การที่พระยาศรยุทธเสนีจะจำผิดไปนั้นย่อมไม่มีทางจะเป็นไปได้ อนึ่งการที่นายปรีดี พนมยงค์กับพวก ไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีนั้น ตามคำของพระยาศรยุทธเสนีว่า หาได้มีการนัดหมายกันไม่ เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้ ถ้าและนายตี๋ ศรีสุวรรณมิได้รู้แจ้งเห็นจริงแล้วจะเอาที่ไหนมากล่าวให้ตรงกับพระยาศรยุทธเสนีได้ และขอให้สังเกตไว้ว่าทั้งนี้เป็นเวลาก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตตามคำของพระยาศรยุทธ-เสนี

(๒) ข้อที่จำเลยอ้างคุณหญิงศรยุทธเสนีมาปฏิเสธว่า ทั้งที่รู้จักนายปรีดี พนมยงค์

มานานแล้ว แต่นายปรีดี พนมยงค์ไม่เคยไปมาหาสู่เลย เพิ่งเคยไปที่บ้านครั้งเดียวเมื่อแต่งงานลูกเท่านั้น ข้อนี้พระยาศรยุทธเสนีเบิกความหักล้างว่า เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ไปที่บ้านนั้นคุณหญิงศรยุทธเสนีอยู่ชั้นบนไม่ได้ลงไปรับรองด้วย ดังนี้คุณหญิงศรยุทธเสนีจะล่วงรู้ได้อย่างไรว่าแขกไปใครมาหาสู่พระยาศรยุทธนั้นจะต้องไม่ใช่นายปรีดี พนมยงค์

(๓) พนักงานสอบสวนได้พิสูจน์ความจำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ โดยจัดให้จำเลยทั้ง ๓ คนรวมคละปะปนกับตำรวจนอกเครื่องแบบซึ่งแต่งกายมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ให้นายตี๋ศรีสุวรรณชี้ตัวก็ชี้นายเฉลียว ปทุมรสจำเลย ได้ถูกต้องตามบันทึกหมาย ๓๐

(๔) พนักงานสอบสวนได้ไปทำแผนที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีไว้ ดังศาลหมาย ๑๐ แต่กระนั้นก็ยังไม่ถูกต้องทีเดียว ซึ่งพระยาศรยุทธเสนีต้องแก้ไขในแผนที่ฉบับนั้น แห่งหนึ่งคือโรงรถ ฝาด้านเหนือมิใช่เป็นดังแผนที่แต่ได้ล้ำออกไปจนถึงเส้นสีแดงที่พระยาศรยุทธเสนีขีดไว้ ฝาโรงรถด้านนี้เป็นเส้นตรงกับฝาเรือนด้านใต้ โรงรถห่างจากเรือนประมาณ ๗ เมตร เมื่อนางเยื้อนยังมีชีวิต นางเยื้อนได้จัดทำรั้วสังกะสีสูง ๖ ฟุตขึ้นจากโรงรถไปจดเรือนตามเส้นสีน้ำเงิน เพื่อให้เป็นส่วนสัดที่อยู่ของนางเยื้อน ตรงใกล้กับมุมห้องรับแขกมีประตูแห่งหนึ่งและมีออกมาจนอีกประตูหนึ่งที่เลี้ยวเข้าไปยังเรือนนางเยื้อน ต่อจากเรือนนางเยื้อนและมุมห้องรับแขกของเรือนพระยาศรยุทธเสนี ทำเป็นเพิงที่เก็บของตอนหนึ่ง และอีกประตูหนึ่งที่เลี้ยวเข้าไปยังเรือนนางเยื้อน ต่อจากเรือนนางเยื้อนออกมาจนเลยมุมห้องรับแขกของเรือนพระยาศรยุทธเสนี ทำเป็นเพิงที่เก็บของตอนหนึ่ง และอีกตอนหนึ่งซึ่งต่อออกไปจนถึงโรงเก็บรถเป็นครัวของนางเยื้อน ทั้งครัวและเพิงนี้ได้เริ่มรื้อออกเมื่อนางเยื้อนตายแล้ว (ตายวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๘๙) ทั้งที่รั้วนี้ได้รื้อไปแล้ว แต่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ยังอธิบายได้ว่า เรือนที่นางเยื้อนอยู่คนละหลังกับเรือนพระยาศรยุทธเสนี เป็นเรือนหลังเล็กอยู่ทางใต้ ห่างห้องรับแขกเรือนพระยาศรยุทธเสนีไม่ถึงวา เมื่อเข้าประตูหน้าบ้านทางซ้ายเป็นโรงรถต่อจากโรงรถไปมีรั้วสังกะสีสูงท่วมศีรษะไปจนมุมห้องรับแขก ที่รั้วนี้ตรงใกล้ห้องรับแขกมีประตูกว้างร่วม ๓ ศอกเป็นประตูบานเดียวทำด้วยสังกะสี จากเรือนนางเยื้อนไปจนถึงโรงรถทำเป็นเพิงซึ่งใช้เป็นที่ทำครัวของนางเยื้อนด้วยอยู่ข้างห้องรับแขก พอนางเยื้อนตาย ทั้งรั้วและเพิงก็ได้ถูกรื้อออกแล้วจึงเอาสังกะสีรั้วที่รื้อออกนั้นไปทำรั้วบ้านตรงสุดเขตบ้านทางทิศใต้ นอกจากนี้ยังมีฝาไม้ต่อจากมุมห้องรับแขกไปทางใต้อีก ฝานี้ได้รื้อออกเหมือนกันเมื่อทำบุญร้อยวันศพนางเยื้อนแล้ว

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า การที่นายตี๋ ศรีสุวรรณอธิบายถึงลักษณะของรั้วที่ได้รื้อเสียแล้วนั้นถูกต้องตรงกับที่เป็นจริง เป็นการแสดงว่านายตี๋ ศรีสุวรรณได้อยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีมาตั้งแต่นางเยื้อนยังไม่ตาย มิฉะนั้นคงไม่สามารถพูดได้ถูกต้องทั้งยังชี้ให้เห็นอีกว่าเมื่อรื้อรั้วจากแห่งหนึ่งแล้วก็เอาไปทำอีกแห่งหนึ่ง

(๕) นางสาวทองใบ แนวนาค เป็นลูกจ้างอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ และได้ลาออกเมื่อทำการฌาปนกิจศพนางเยื้อนแล้ว ๑ หรือ ๒ เดือน ศพนางเยื้อนเก็บไว้ที่บ้าน ๑๐๐ วันกว่าจึงเผา นางสาวทองใบ แนวนาครู้และจำได้ดีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เพราะระหว่างนั้นได้ลาไปเยี่ยมมารดาที่ดำเนินสะดวก พอกลับถึงประตูน้ำบางยางอำเภอบ้านแผ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ก็ได้ทราบข่าวสวรรคต อาศัยความจำนี้เป็นหลัก นางสาวทองใบ แนวนาคจึงประมาณได้ถูกต้องว่านายตี๋ ศรีสุวรรณเข้าไปอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนสวรรคต คือราวเดือนมีนาคม หรือเมษายน ๒๔๘๙ นอกจากนี้ยังได้หลักฐานจากขุนเทพประสิทธิ์ฯอีกว่า เคยพบนายตี๋ ศรีสุวรรณที่ร้านค้าจิตรไทย ถนนราชวงศ์ ก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคต จึงถามว่าพักที่ไหน และทำอะไร นายตี๋ตอบว่าทำไม้หมอนอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ต่อมาขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ได้ไปพบนายตี๋ ศรีสุวรรณที่บ้านนั้น ถามราคาไม้หมอน เพราะเวลานั้นในกรุงเทพ ฯ มีคนทำไม้หมอนส่งไปขายเมืองจีนมากและได้ราคาดีด้วย ที่ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ต้องการทราบเพราะจะไปทำศพที่ขอนแก่น แล้วจะเลยสอบราคาไม้หมอนที่ขอนแก่นด้วย การไปขอนแก่นนี้ ขุนเทพประสิทธิ์ฯ ได้จดไว้ในสมุดปฏิทินหลวงหมาย ๓๓ ซึ่งมีความว่าไปขอนแก่นวันเสาร์ที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๘๙ และกลับวันที่ ๒๒ เดือนเดียวกัน

(๖) พระยาศรยุทธเสนีเบิกความโน้มไปตามคำถามค้านของทนายจำเลยว่า การที่จะส่งไม้หมอนไปขายให้แก่ประเทศจีนนั้น ได้ติดต่อกับนายแม้น จันทวานิชมาแล้วกว่าครึ่งเดือน จึงได้พบกับนายตี๋ ศรีสุวรรณ ต่อมาอีกประมาณเดือนเศษ นายตี๋ ศรีสุวรรณจึงได้ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี เมื่อทนายจำเลยให้พระยาศรยุทธเสนีดูจดหมาย ๔ ฉบับของนายแม้น จันทวานิช แล้วถามว่านายแม้น จันทวานิชมาเริ่มติดต่อเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ใช่ไหม พระยาศรยุทธเสนีตอบว่าคงใช่ เพราะจดหมายแสดงเช่นนั้น แต่พระยาศรยุทธเสนีมิได้รักษาถ้อยคำนี้ไว้ เมื่อตอบคำถามค้านของทนายจำเลยอีกคนหนึ่งกลับกลายเป็นว่าพระยาศรยุทธเสนี

ได้มีจดหมายไปถึงนายแม้น จันทวานิชก่อนฉบับหนึ่งหรือ ๒ ฉบับแล้ว นายแม้น จันทวานิช จึงมีจดหมาย หมาย ล.๑ ถึงพระยาศรยุทธเสนี

(๗) พระยาศรยุทธเสนีเบิกความว่า เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณไปอยู่กับพระยาศรยุทธเสนีนั้น ชั้นแรกให้นอนในห้องรับประทานอาหาร ต่อเมื่อรื้อรั้วสังกะสีแล้ว จึงให้นอนที่เพิงเก็บของต่อเรือนนายเสถียรออกมา ดังนี้ จะเป็นไปตามคุณหญิงศรยุทธเสนีกล่าวได้อย่างไรว่า ก่อนนางเยื้อนตาย นายตี๋ ศรีสุวรรณเป็นแต่เคยไป ๆ มาๆ เรื่องไม้หมอนแต่ไม่ได้ค้าง ต่อนางเยื้อนตายแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณจึงไปอาศัยนอนแต่ไม่ได้อยู่ประจำ และก็เป็นไปดังนางสาวกมล บุรุษชาติ และนายประจักษ์ สิทธิชัยกล่าวว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณเข้าไปอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีราวเดือนตุลาคม ๒๔๘๙ ภายหลังที่นางเยื้อนตายแล้วไม่ได้ ยิ่งนายแพ จันทร์นิยมกลับเหินห่างมากมายต่อไปอีก คือ นายแพ จันทร์นิยมว่าบริษัทเรือไทยได้แต่งตั้งให้เป็นนายตรวจเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ตามคำสั่งหมาย ล.๕ และ ล.๖ ชั้นแรกได้มาอบรมในกรุงเทพฯ และได้พักอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีภายหลังนางเยื้อนตายหลายเดือนแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ์จึงไปหลับนอนที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี คือที่หลังนายแพ จันทร์นิยมอีก

(๘) ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า พระยาศรยุทธเสนีได้มีจดหมายติดต่อกับนายแม้น จันทวานิชก่อนวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๘๙ และขอให้ระลึกด้วยว่า นายปรีดี พนมยงค์กับพวกไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนวันสวรรคตตั้งเดือนนั้น ก็ได้มีการพูดจากันถึงการค้าไม้หมอนรถไฟด้วย ไม้หมอนที่ทำกันขณะนั้นชั้นแรกใช้ไม้เบญจพรรณ ขอให้เป็นไม้เนื้อแข็งก็แล้วกัน เพราะฉะนั้นเมื่อนายแม้น จันทวานิชให้นายตี๋ ศรีสุวรรณไปสืบราคาจากทางอำเภอลาดยาวและอำเภอบรรพต ก็ได้มาว่าตกท่อนละ ๗ บาท ถึง ๑๐ บาท และถ้าหากเอาขายให้พระยาศรยุทธเสียท่อนละ ๑๕ บาทก็ยังมีกำไรอยู่ ราคานี้เป็นที่ทราบดี และเป็นราคาที่ตกลงกันระหว่างพระยาศรยุทธเสนี กับนายแม้น จันทวานิชแล้ว

ลำพังตัวนายตี๋ ศรีสุวรรณนั้น แน่ว่ามิใช่เป็นผู้ลงมือทำไม้ด้วยตนเอง เมื่อนายแม้น จันทวานิชแนะนำให้พระยาศรยุทธเสนีรู้จักก็บอกเพียงว่าเป็นคนกว้างขวางในหมู่พวกทำไม้ขาย และเป็นเพียงนายหน้าหาเศษหาเลยเป็นกำไรเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากกรณีที่นายตี๋ ศรีสุวรรณพาหลวงขจรกลางสนาม กับขุนสวรรค์วรยุทธ ไปขอรับเงินล่วงหน้าจากพระยาศรยุทธเสนีแล้วทำจำนองที่ดินไว้ให้เป็นหลักฐานเป็นต้น

จดหมาย หมาย ล. ๑, ล. ๒, และ ล. ๓ ลงวันที่ ๑–๒–๓ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ตามลำดับมีข้อความติดต่อกันว่า คนที่รับจะทำไม้หมอนมีถึง ๓ คน ซึ่งนายแม้น จันทวานิช ได้ไปพบมาแล้ว ขณะนั้นทั้ง ๓ คนกำลังไปติดต่อกับคนทำไม้ในป่า และเอาไม้ตัวอย่างอยู่ แล้วจึงจะเอาไม้ตัวอย่างไปให้พระยาศรยุทธเสนีดู ทั้งจะเลยทำสัญญาด้วย ดังนี้จะเห็นว่า การทำไม้กว่าจะถึงผู้ซื้อไม้ก็มีนายหน้ารับช่วงเป็นทอด ๆ ไปข้อสำคัญนั้นคือ ตามจดหมาย ล. ๓ มีความชัดว่า พระยาศรยุทธเสนีได้แจ้งชนิดไม้ไปให้นายแม้น จันทวานิชทราบด้วย ซึ่งนายแม้น จันทวานิชอธิบายว่า เป็นไม้สะเดาป่ากอันอยู่ในจำพวกไม้เบญจพรรณเหมือนกัน แต่เป็นประเภทไม้เนื้อแข็ง เมื่อมีการจำกัดชนิดไม้เนื้อดีไปเช่นนี้ ราคาก็ย่อมต้องสูงเป็นธรรมดา จะให้คงอยู่ท่อนละ ๑๕ บาท ตามที่ได้ตกลงกันไว้ครเขาจะรับทำให้ ดังจะเห็นได้จากจดหมาย ล. ๓ ว่า "ฯลฯ ตามชนิดไม้ที่เจ้าคุณแจ้งมาให้ผม เขารับได้มากแต่ราคาที่ผมตกลงกับเขาให้เขาถึงราคานี้ผมจะไม่ได้อะไรเท่าไร ที่ให้เขามากนี้ก็เพราะผู้แทนชัยนาทเขารับมาจำนวนแสนเหมือนกัน ฉะนั้นจึงให้ราคาสูงเพราะแย่งคนทำ ที่ผมรออยู่ก็เพราะไปเที่ยวได้ตกลงกับพวกหัวหน้าชาวป่า แต่ต้องคอยคนอีกคนหนึ่งเขาไปเอาไม้ตัวอย่างด้วย และเป็นคู่คิดกัน ไม้เป็นได้แน่ คนที่รับทำเป็นคนสำคัญของหัวหน้าพวกชาวป่าทั้งนั้น เขาอยากทำมากทุกคน ฯลฯ" ดังนี้จะเห็นได้ว่า นายแม้น จันทวานิช มิได้เจาะจงถึงคนหนึ่งคนใดโดยเฉพาะ

ศาลอาญาได้ยกเอาจดหมาย ล. ๔ ขึ้นวินิจฉัยว่า ตามที่นายแม้น จันทวานิช อธิบายผู้ที่มีชื่อนายตี๋ในจดหมายฉบับนั้นว่า แห่งแรกหมายถึงนายตี๋ ศรีสุวรรณ อีกแห่งหมายถึงนายตี๋ ซึ่งอยู่วัดหัวเมืองปากน้ำโพนั้น ศาลอาญาเห็นว่าน่าจะหมายถึง นายตี๋ ศรีสุวรรณ คนเดียวกันทั้งสองแห่ง ความพิศวงจึงเกิดขึ้นว่า เป็นไฉนเมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีมาก่อนนั้นแล้ว และตามว่า เมื่อมาอยู่แล้วก็ไม่ได้กลับขึ้นไปเหนือ จึงได้มีจดหมายถามไปยังนายแม้น จันทวานิช แล้วนายแม้นจันทวานิช ก็มีจดหมายถามต่อไปยังพระยาศรยุทธเสนีเป็นการย้อนไปย้อนมาประดักประเดิด นายตี๋ ศรีสุวรรณ จะถามกับพระยาศรยุทธเสนีเองตรง ๆ ไม่ได้หรือ

ศาลอุทธรณ์ได้พิเคราะห์จดหมาย ล.๔ นี้แล้ว ก่อนอื่นพึงรำลึกถึงหน้าที่ของนายตี๋ ศรีสุวรรณ การที่พระยาศรยุทธเสนีชวนให้อยู่ก็เพื่อช่วยเหลือไปดูแลคนตัดไม้ เมื่อความจำเป็นเกิดขึ้นเมื่อใด พระยาศรยุทธเสนีก็ใช้ให้นายตี๋ ศรีสุวรรณไป ผู้รู้เห็นก็มีอยู่ เช่น

นางสาวทองใบ แนวนาค พยานโจทก์ และนายประจักษ์ สิทธิชัย พยานจำเลยเป็นต้น การจึงมิได้เป็นดังศาลอาญายกขึ้นอ้างว่า เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีแล้วก็มิได้ไปเหนืออีก เพราะความจริงนายตี๋ ศรีสุวรรณได้ไป และเมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมสวรรคตนั้น นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ได้ทราบข่าวระหว่างอยู่ต่างจังหวัดด้วยซ้ำ ดังนายตี๋ ศรีสุวรรณ เบิกความตอนหนึ่งว่า เมื่อพบเห็นนายปรีดี พนมยงค์ กับพวกที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีแล้วก็คงอยู่ที่บ้านนั้นตลอดมา จนราวข้างขึ้นเดือน ๖ พระยาศรยุทธเสนีจึงใช้ให้ไปดูไม้ที่แก่งคอยจังหวัดสระบุรี แล้วเลยไปดูไม้ที่จังหวัดลพบุรี และไปปากน้ำโพอยู่ที่ปากน้ำโพราว ๙ หรือ ๑๐ วัน ก็ได้ข่าวสวรรคต ไม่รู้ว่าสวรรคตโดยอย่างไร จากนั้นอีก ๔–๕ วันก็ไปจังหวัดลพบุรี ได้ยินข่าวคนพูดกันว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์ ทางพิจารณาไม่ได้ความชัดนักว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ กลับไปถึงบ้านพระยาศรยุทธเสนีเมื่อใด ตามคำให้การที่กล่าวนี้เป็นอันแน่ว่าหลังจากวันสวรรคต นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ยังท่องเที่ยวอยู่ต่างจังหวัด หากว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ จะไปมาหาสู่ติดต่อกับนายแม้น จันทวานิช อีกก็ไม่ใช่ของแปลกประหลาด ระหว่างนั้นใกล้ชิดกับวันที่นายแม้น จันทวานิช มีจดหมายถึงพระยาศรยุทธเสนีมีความคิดที่จะได้ไม้หมอนชนิดไม้สะเดาปักโดยเฉพาะ ซึ่งไม้นี้เป็นไม้ที่มีราคาสูง นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็มีอาชีพทางเป็นนายหน้ามาช้านาน โอกาสที่จะหาเศษหาเลยมีอยู่ ถ้านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่ฉวยเอาก็โง่ เพราะการที่ นายตี๋ ศรีสุวรรณ ยอมตัวอยู่กับพระยาศรยุทธเสนีก็ด้วยหวังว่าจะได้ประโยชน์ตอบแทน ในเมื่อการค้าของพระยาศรยุทธเสนีมีกำไร หรือถ้าความสำเร็จได้มาจากนายแม้น จันทวานิช กับนายตี๋ ศรีสุวรรณ ร่วมงานกันก็เป็นทางที่จะได้อีกโสดหนึ่ง ถ้านายตี๋ ศรีสุวรรณ มัวแต่งอมืองอเท้าเสียแล้ว ความคิดที่จะได้ประโยชน์จากการเป็นนายหน้าค้าไม้หมอนก็ไม่มีทางสำเร็จ ระหว่างนั้นนายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็อยู่หัวเมืองห่างไกลจากพระยาศรยุทธเสนี ที่ศาลอาญาตั้งข้อสงสัยว่าเหตุไฉน นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่ถามพระยาศรยุทธเสนีเองนั้น จึงขัดต่อเหตุผล ใช่แต่เท่านั้น นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็อ่านหนังสือไม่ออก ส่วนนายแม้น จันทวานิช สิเขาเขียนหนังสืออย่างใช้การงานได้ การที่นายแม้น จันทวานิช มีจดหมาย ล. ๔ ถึงพระยาศรยุทธเสนีระบุชื่อนายตี๋ไว้ ๒ แห่ง ซึ่งศาลอาญามีความเห็นว่าหมายความถึงนายตี๋ ศรีสุวรรณ คนเดียวกันนั้น จะถือว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่เคยอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนแต่นั้นจึงไม่ชอบด้วยเหตุผล อนึ่ง ตลอดเวลาที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ

อยู่กับพระยาศรยุทธเสนี ก็พอจะคาดถึงการค้าของพระยาศรยุทธเสนีได้ว่าไม่สู้จะเป็นผลดีนัก ซึ่งในที่สุดพระยาศรยุทธเสนีก็ขาดทุน เพราะฉะนั้นเมื่อโอกาสเปิดช่องให้นายตี๋ ศรีสุวรรณ แสวงหาประโยชน์บ้าง จะควรตั้งสงสัยทีเดียวหรือว่านายตี๋ ศรีสุวรรณคงไม่ได้ไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนหนังสือหมาย ล. ๑ หรือถ้าหากนายแม้น จันทวานิช ตั้งใจจะให้เป็นนายตี๋คนละคนก็ไม่ทำให้ผิดแผกแตกต่างในผลของงานอย่างไร

อาศัยเหตุผลดังกล่าวมา ศาลอุทธรณ์เชื่อว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ อยู่กับพระยาศรยุทธเสนีมาก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว การที่ศาลอุทธรณ์พยายามวินิจฉัยความตอนนี้อย่างละเอียดก็เพื่อให้เห็นว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ อยู่ในฐานะที่ควรจะได้พบเห็นนายปรีดี พนมยงค์ กับพวกไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ไม่ใช่ว่าเป็นพยานอาสาเข้ามาเป็นผู้รู้เห็นเช่นผู้ที่อ้างว่าเป็นนายชาญณรงค์ ศรายน หรือ ยรรยง บุนนาค

ตามลักษณะวิธีพิจารณาคำพยานหลักฐาน มิใช่ว่าเมื่อศาลฟังคำให้การของพยานคนใดสำหรับเหตุการณ์อันใดแล้ว จำจะต้องเชื่อข้อความที่พยานบรรยายถึงเหตุการณ์อย่างอื่นตลอดทั้งหมดก็หามิได้ เพราะฉะนั้น ศาลอุทธรณ์จึงจะได้พิจารณาถึงข้อที่นายตี๋ ศรีสุวรรณอ้างว่า ได้ยินเจรจากันเรื่องวางแผนการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ลำดับถัดไปนี้

ในบรรดาจำเลยยังมีนายชิต สิงหเสนี จำเลยอีกคนหนึ่ง ซึ่งนายตี๋ ศรีสุวรรณยืนยันว่าเป็นคนที่ไปกับนายปรีดี พนมยงค์ ครั้งที่ ๒ และที่ ๓ ความจริงนายตี๋ ศรีสุวรรณมิเคยได้รู้จักนายชิต สิงหเสนีจำเลยมาก่อน เท่าที่ได้เห็นกันวันนั้นก็เพียงผ่านไปผ่านมา พระยาศรยุทธเสนีเสียอีกยังมีโอกาสดีกว่า เพราะได้ประชันหน้ากันใกล้ชิดแต่ก็จำไม่ได้ นางสาวทองใบ แนวนาค ได้ผ่านห้องรับแขกไปซื้อข้าวโพดที่นอกบ้านทั้งขาไปและขากลับ เห็นมีคนในห้องรับแขก ๓–๔ คน ก็จำได้คนเดียวคือนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย นอกนั้นจำหาได้ไม่ ดังนั้นถ้อยคำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ จึงขาดพยานในฐานที่นั้นสนับสนุน ไม่เหมือนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยซึ่งมีพระยาศรยุทธเสนี และนางสาวทองใบ แนวนาค ประกอบอีกถึง ๒ คน อนึ่งปรากฏตามคำให้การของนายตี๋ ศรีสุวรรณ ว่าได้ยินเรียกชื่อนายชิตกันมาตั้งแต่วันพบแล้ว แต่ตอนที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ขยายให้ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ และนายชวน จนิษฐฟัง นายตี๋ ศรีสุวรรณ มิได้ให้การเลยว่าได้บอกชื่อนายชิต แก่ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ด้วย จึงไม่กลมกลืนกับคำให้การของขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถ้อยคำของนายตี๋ ศรีสุ-

วรรณ เฉพาะที่เกี่ยวกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงขาดเหตุผลตามกฎหมาย ไม่อาจรับฟังมายันนายชิต สิงหเสนี จำเลยได้

ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องกับศาลอาญาว่า ถึงแม้นายปรีดี พนมยงค์กับพวกได้ไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีจริง ลำพังการไปย่อมไม่แสดงว่าต้องไปคบคิดกันกระทำความผิดอย่างใด เพราะอาจไปมาหาสู่กันธรรมดาก็ได้ ด้วยว่าพระยาศรยุทธเสนีเป็นผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ทางการเมืองอยู่ แต่ขณะเดียวกันศาลอุทธรณ์ก็เห็นว่า มีทางชวนให้คิดเป็นอย่างอื่น เพราะเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ไปเป็นประธานในการแต่งงานบุตรสาวพระยาศรยุทธเสนีแล้ว ก็มิได้ไปมาหาสู่อีกจนกระทั่งก่อนเวลาเสด็จสวรรคตจึงพากันไปเช่นนี้ ย่อมเป็นเหตุให้สะดุดใจอยู่บ้างว่า เพื่อประโยชน์อันใดแน่ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยเหตุผลเป็นประมาณ

ศาลอุทธรณ์ไม่สงสัยเลยบรรดาผู้ที่ร่วมไปกับนายปรีดี พนมยงค์นั้น จะต้องเป็นบริวารสนิทชิดเชื้อของนายปรีดี พนมยงค์ แน่เป็นต้น นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย และเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ก็เป็นผู้ที่นายปรีดี พนมยงค์ สนับสนุนให้ได้ดีทางการงานทั้งนั้น ทำเนียบท่าช้างอันเป็นที่พำนักของนายปรีดี พนมยงค์ ก็มี บ้านของนายปรีดี พนมยงค์ คือบ้านป้อมเพชรก็มี ที่เร้นลับแห่งอื่นก็มี จะพูดจาปรึกษาหารือกันที่ไหนโดยมิให้แพร่งพรายไปถึงผู้อื่นก็ย่อมทำได้ ศาลอุทธรณ์พิจารณาหาเหตุผลไม่ได้เลยว่า ทำไมจะต้องไปอาศัยบ้านพระยาศรยุทธเสนีให้อื้อฉาว พอที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะสืบสาวเอาความได้ง่าย เวลานั้นนายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นคนใหญ่คนโต ไม่ว่าจะไปที่ไหนคนที่อยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสรีคงอดพูดอดโจษจันกันไม่ได้ ผู้มีความรู้ความคิดคนใดจะไม่ระมัดระวังตัว นอกเหนือไปจากคำให้การของนายตี๋ ศรีสุวรรณ จะได้มีการพูดจากันอย่างไรอีก เมื่อไม่ปรากฏก็ถือเป็นหลักฐานตามกฎหมายไม่ได้ เฉพาะเท่าที่ได้ความจากนายตี๋ ศรีสุรรรณ ถึงคำพูดแต่ละครั้ง ก็ไม่มีอะไรมากยิ่งไปกว่าเป็นเรื่องกำชับกำชาและซ้อมความเข้าใจกัน เพียงเท่านี้จะทำกันที่ไหนก็ได้ มิจำต้องเสียเวลาไปที่อื่นเลย เพราะพวกนั้นก็ล้วนแต่บริวารแท้ ๆ อีกประการหนึ่ง คำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ เองก็ชวนให้สงสัย คือที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ อ้างว่าได้ยินนั้น เป็นข้อความถึงคอขาดบาดตาย บุคคลขนาดนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งสำคัญถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และนายกรัฐมนตรีมาแล้ว หรือจะไม่ประหยัดสุ้มเสียง นี่นายตี๋ ศรีสุวรรณกลับว่าเขาพูดกันดังอย่างธรรมดา ดังนี้จะเป็นไปได้อย่างไร นอกจากนี้ยังปรากฏอีกว่า ทั้ง

๓ คราวที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ กล่าวว่านายปรีดี พนมยงค์ กับพวกไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ก็ได้พบเห็นนายตี๋ ศรีสุวรรณ ทุกครั้ง ถึงหากจะเป็นดังนายตี๋ ศรีสุวรรณให้การว่าครั้งแรก นายปรีดี พนมยงค์ ได้ถามถึงนายตี๋ ศรีสุวรรณ ว่าเป็นใคร พระยาศรยุทธเสนีรับรองว่าเป็นคนดีไว้ใจได้นั้น เพียงแต่ความนึกคิดของพระยาศรยุทธเสนี ส่วนนายปรีดี พนมยงค์กับพวกเล่าไม่เคยรู้จักหัวนอนปลายเท้าของนายตี๋ ศรีสุวรรณ มาด้วยซ้ำ ทั้งยังรู้อีกว่าเป็นพ่อค้าไม้มาจากนครสวรรค์ มิใช่คนกันเองถึงกับจะไว้วางใจให้รู้ความลับดังนี้ จึงไม่มีรูปว่าจะเป็นไปได้ดังนายตี๋ ศรีสุวรรณกล่าวเลย ในเรื่องหน้าต่างช่อง ๒ บานซึ่งนายตี๋ ศรีสุวรรณ อ้างว่าเปิดนั้นศาลอุทธรณ์ไม่จำต้องวินิจฉัยว่าเปิดหรือปิด เพราะถ้าปิด นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็จะไม่อาจได้ยินเสียงพูดจากันในห้องรับแขกได้ และถ้าเปิดก็ซ้ำร้ายหนักยิ่งไปอีก ในห้องรับแขกมีเก้าอี้ยาวตั้งอยู่ติดกับฝาห้องด้านใต้ตัวหนึ่ง กับมีเก้าอี้ ๔ ตัว ตั้งอยู่กลางห้องค่อนมาทางหน้าต่างที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ นั่ง ตัวที่ใกล้หน้าต่างบานเปิดที่สุดนั้นห่างหน้าต่างประมาณ ๓ ศอกเท่านั้น เก้าอี้ทั้ง ๔ ตัวมีคนนั่ง นายตี๋ ศรีสุวรรณ เบิกความว่า เมื่อได้ยินเขาพูดกันนั้น นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ชะโงกหน้าไปดูที่หน้าต่างถึง ๔–๕ ครั้ง หรือจะใช้คำอย่างที่นายตี๋ ศรีสุวรรณแก้ใหม่ว่าเอี้ยวตัวเหลียวคอไปดู ก็ไม่สงสัยว่าจะรอดพ้นจากสายตาคนในห้องรับแขกไปได้ ทั้งที่พวกนั้นรู้ว่าถ้าพูดไปแล้วจะได้ยินไปถึงคนที่นั่งฟังความอยู่ข้างนอกเช่นนี้ ใครเลยจะกล้าพูดข้อความที่สลักสำคัญถึงตาย

ยิ่งกว่านี้ นายตี๋ ศรีสุวรรณ เบิกความว่า ครั้งที่ ๓ หลังจากที่กลับกันหมดแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้เดินเข้าไปในห้องรับแขก เห็นพระยาศรยุทธเสนีที่ประตูหลังห้องรับแขก จึงเรียกเข้ามาในห้องรับแขกถามว่า เจ้าคุณในเรื่องนี้เอากับเขาด้วยหรือ พระยาศรยุทธเสนีตอบว่า ไม่เอากับเขาหรอก เราเออ ๆ คะ ๆ ไปกับเขาเช่นนั้น เขามีวาสนาเขามีบุญคุณกับเรา นายตี๋ ศรีสุวรรณ จึงว่า เมื่อไม่เอากับเขาเป็นการดี ศาลอุทธรณ์พยายามใคร่ครวญเป็นนักหนา ฐานะของนายตี๋ ศรีสุวรรณ ผิดกับพระยาศรยุทธเสนีไกล เพราะไม่ใช่เพื่อนกันนั้นก็ประการหนึ่ง ซ้ำนายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็เพียงแต่เป็นผู้อาศัยร่มไม้ชายคาเท่านั้น การพูดจากันทำนองนี้ก็ดูออกจะมากเกินไปสักหน่อย และจะเรียกว่าฉลาดนักนั้นไม่ได้ เพราะอย่างน้อยก็ทำให้พระยาศรยุทธเสนีรู้ว่านายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ความลับไว้ ใครเป็นผู้ทรงอิทธิพลก็รู้กันอยู่ ดูแต่พันเอกพระยาวิชิตสรศาสตร์กับพวกเป็นตัวอย่าง ไปแสดงเป็นผู้รู้เห็นหาว่านายปรีดี

พนมยงค์ ใช้ให้ผู้มีชื่อทำการฆ่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ไม่พ้นที่จะถูกฟ้องเป็นความอาญา สาอะไรกับนายตี๋ ศรีสุวรรณ ซึ่งไม่ใช่เป็นผู้กว้างขวางในวงสังคม เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ ทำตัวให้เป็นภัยแก่ผู้อื่นดังนี้ อำนาจมืดอาจกำจัดเป็นการระงับปากระงับเสียงเสียเมื่อใดก็ได้ ยิ่งคิดไปก็ไม่มีทางที่ศาลอุทธรณ์จะรับฟังคำให้การของนายตี๋ ศรีสุวรรณ ตอนนี้ได้

ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องกับศาลอาญาที่กล่าวว่า ในข้อที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยเป็นคนฝักใฝ่สนิทชิดชอบกับนายปรีดี พนมยงค์ นั้นไม่จำเป็นว่าคนหนึ่งทำความผิดอะไรแล้วอีกคนหนึ่งที่สนิทชิดชอบกันจะต้องร่วมกระทำด้วยเสมอไป การที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมีความขุ่นข้องหมองใจเพราะต้องพ้นจากตำแหน่งอันมีเกียรติก็ดี การที่นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยพูดกับพันเอก ประพันธ์ กุลพิจิตร ก็ดี ศาลอุทธรณ์ก็ได้วางหลักไว้ว่า จะต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับข้อกล่าวหาว่าได้วางแผนการกันที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีเป็นเครื่องชี้ขาดความหมายแห่งคำพูดของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลย เพราะฉะนั้นเมื่อถ้อยคำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่ประกอบชอบด้วยเหตุผลสมควรที่จะรับฟัง ก็ไม่มีทางที่จะลงโทษนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยตามอุทธรณ์ของโจทก์ได้

ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยไว้ข้างต้นว่า การที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์นั้น ปรากฏการกระทำหลายอย่างนับเนื่องอยู่ในแผนการอันแนบเนียนของเหล่าร้าย และผู้ที่ลงมือประทุษร้ายล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้นเป็นบุคคลภายนอก เมื่อผู้ร้ายทำการปลงประชนม์สำเร็จแล้ว นอกจากหลักฐานที่พรางไว้ผู้ร้ายมิได้ปรากฏตัวอยู่ในห้องพระบรรทม หรือห้องที่ใกล้ชิดติดต่อกัน ทั้งมิได้ทิ้งร่องรอยไว้ด้วย จึงเป็นอันว่าผู้ร้ายเข้าทางไหนได้อย่างไร ทางนั้นแหละคือทางออกโดยที่การนำสืบของโจทก์มิได้มุ่งถึงจำเลยทั้งสามว่าเป็นผู้ลงมือยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อม คดีที่เกี่ยวกับนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย จึงอยู่ที่ว่าได้มีส่วนร่วมกระทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมด้วยหรือไม่

ขอย้อนกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่โจทก์นำสืบแสดงพฤติการณ์ ก่อนเวลาที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องกระสุนปืนสักเล็กน้อยว่า การที่ต้องจัดให้มีมหาดเล็กห้องพระบรรทมถึง ๒ คน ก็เพื่อให้ได้ผลัดกันทำงานคนละวัน คือต้องมีประจำอยู่ใกล้ชิดล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสมอ กับมีหน้าที่ดูแลห้องส่วนพระองค์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อมอีก ๕ ห้องด้วย คือห้องพระบรรทม ห้องพระ ห้องแต่งพระองค์ ห้องทรงพระอักษร และห้องสรง นอกจากนี้ยังมีหน้าที่พิเศษ

อีก คือนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยมีหน้าที่จัดการล้างฟิล์มรูปถ่ายถวายพระองค์ท่าน นายชิต สิงหเสนี จำเลยมีหน้าที่เกี่ยวกับเครื่องฉลองพระองค์ ทั้งยังมีหน้าที่ดูแลรักษาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ซึ่งจัดไว้สำหรับล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชชนนีด้วย เช่นตราจักรีชั้น ๑ ฝังเพชรทั้งชุด ซึ่งประกอบด้วยสังวาลย์ ดารา และตราห้อย สายสะพาย ตราจักรีชั้น ๒ ลงยาประดับเพชรสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนี ตราจุลจอมเกล้าและเหรียญตราอย่างอื่นอีก ดังนั้นจึงต้องมีตู้เซ้ฟขนาดกว้าง ๑ ฟุตกว่าๆ สูงเกือบ ๒ ฟุต ๒ ใบ สำหรับใส่และเก็บอยู่ในตู้ฉลองพระองค์ในห้องแต่งพระองค์อีกที

โดยที่ต่างก็มีหน้าที่พิเศษ นายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย จึงตกลงกันเรื่องเวรว่า ต่อคนหนึ่งกลับเข้ามาแล้วอีกคนหนึ่งจึงจะออกเวรได้ คือคนหนึ่งจะต้องเข้าเวรระหว่างเวลา ๑๐ ถึง ๑๑ นาฬิกา แล้วไปออกเวรในวันรุ่งขึ้น

ในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ราว ๑๐ นาฬิกาเศษ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้ไปรับเวรต่อจากนายชิต สิงหเสนี จำเลย ตอนเย็นวันนั้น นายชิต สิงหเสนี จำเลยขึ้นไปบนพระที่นั่งประมาณบ่าย ๑๖ นาฬิกา สมเด็จพระราชชนนีจะถวายสวนสูบล้างพระนาภีล้นเกล้าล้นกระหม่อม ก็ได้ให้นายชิต สิงหเสนี จำเลยช่วยจนเสร็จ แล้วนายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงกลับลงไปข้างล่าง ส่วนนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยคงทำหน้าที่เวรประจำอยู่บนพระที่นั่งต่อไปจนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่ หน้าที่สุดท้ายก็คือ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้ปิดพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษร ช่องที่จะออกไปยังระเบียงหน้าลงกลอนไว้ข้างในเพื่อมิให้ใช้พระทวารนี้เป็นทางเข้าได้อีก ปิดพระฉากที่พระทวารเข้าห้องทรงพระอักษรจากห้องพระบรรทมซึ่งเปิดอ้าอยู่ตั้งแต่เช้า แล้วจึงปิดพระฉากที่พระทวารห้องแต่งพระองค์ซึ่งออกไปยังระเบียงหลัง แล้วนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ไปนอน ณ ที่พักริมประตูพิมานไชยศรี ราว ๒๑ นาฬิกาเศษ

รุ่งขึ้นวันที่ ๓ ย่ำรุ่งเศษ สมเด็จพระราชชนนีเสด็จไปปลุกพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อมถวายน้ำมันละหุ่ง แล้วเสด็จกลับห้องที่ประทับบรรทมต่ออีก ขณะนั้นมหาดเล็กห้องพระบรรทมยังมิได้ขึ้นไปประจำหน้าที่ จนประมาณ ๗ นาฬิกาเศษ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงขึ้นไปบนพระที่นั่งบรมพิมาน รินน้ำส้มใส่ถ้วยแก้วเตรียมไว้ถวายเวลาตื่นพระบรรทม

แล้วนั่งอยู่ที่พื้นระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ จนเกือบ ๙ นาฬิกา นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ไปนั่งอยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยอีกคนหนึ่ง และคงอยู่ที่นั่นจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารเสร็จ ตราบเท่าถึงเวลาที่เสียงปืนก้องกังวาลในห้องพระบรรทม ส่วนพฤติการณ์นอกเหนือจากนี้เป็นข้อที่ศาลอุทธรณ์จะได้หยิบยกขึ้นวินิจฉัยต่อไป

นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนำสืบแก้ตัวว่า ในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นเวรของเขานั้น ได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่จน ๒๑ นาฬิกา ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าห้องสรง เมื่อเสด็จออกจากห้องสรงก็ไปทรงกราบพระตามพระราชจริยาวัตรเช่นเคย นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ได้ไปคอยถวายเทียนอยู่ตามหน้าที่ เมื่อจะเสด็จเข้าพระที่ก็ได้แหวกพระวิสูตรถวาย สมเด็จพระราชชนนีซึ่งประทับอยู่ ณ ที่นั้นด้วยก็กราบทูลล้นเกล้าล้นกระหม่อมว่า ถ้าเป็นอย่างไรให้ทรงกดกริ่ง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับคำ แล้วสมเด็จพระราชชนนีก็เสด็จกลับห้องของพระองค์ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ไปนอนยังที่พัก จนรุ่งขึ้นวันที่ ๙ เวลา ๗ นาฬิกาเศษจึงขึ้นไปประจำหน้าที่บนพระที่นั่งบรมพิมานเก็บพระภูษาที่ทรงใช้แล้วให้พนักงานพระภูษาจัดทำความสะอาด แล้วเปิดบานพระฉากที่พระทวารห้องแต่งพระองค์ให้เผยออกบานหนึ่งเพื่อคอยดูการตื่นพระบรรทม และรินน้ำส้มเอาไปวางไว้บนขอบพระแกลหน้าห้องแต่งพระองค์ ตัวนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนั่งรออยู่ที่พื้นระเบียงตรงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ออกมาเกือบ ๘ นาฬิกา เจ้าหน้าที่กรมราชเลขานุการ ฯ นำหนังสือพิมพ์มาให้เพื่อถวาย นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็อ่านหนังสือพิมพ์ตรวจข่าวที่ซ้ำทำเครื่องหมายด้วยดินสอสีไว้ ราว ๘ นาฬิกา นายเวศน์ สุนทรรัตน์ นำหนังสือตำนานทหารมหาดเล็กไปมอบเพื่อทูลเกล้า ฯ ถวาย ต่อมาเกือบครึ่งชั่วโมง จึงเห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมประทับยืนอยู่ในห้องแต่งพระองค์ บ่ายพระพักตร์ไปทางห้องพระบรรทม หันพระปฤษฎางค์ไปทางห้องสรง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงเชิญถ้วยน้ำส้มเข้าไปถวาย แต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อนกลับทรงพระดำเนินเสด็จเข้าห้องพระบรรทมโดยมิได้รับสั่งประการใด นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเดินตามไปจะถวายน้ำส้มถึงพระทวารห้องบรรทม ก็เห็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมประทับชันเข่าอยู่บนพระแท่น หันพระพักตร์ไปทางปลายพระแท่นและโบกพระหัตถ์ให้กลับออกไป นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงไปนั่งอยู่ที่เก่าจนราวเกือบ ๙ นาฬิกา นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ไปถามว่าตื่นพระบรรทมหรือยัง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยตอบว่าตื่นแล้ว เข้าห้องสรงแล้ว เสด็จเข้าพระที่อีก น้ำส้มก็ยังไม่ได้เสวย

นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดว่าจะมาวัดดวงพระตรา แล้วเลยนั่งอยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย สัก ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยเสร็จก็ไปรับสั่งถามถึงพระอาการ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยกราบทูลว่า ไม่เป็นไร เสด็จออกจากห้องสรงแล้วก็เข้าพระที่อีก น้ำส้มก็ยังไม่ได้เสวย แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับห้องที่ประทับ ต่อมาสัก ๑๐ นาทีก็ได้ยินดังปังเหมือนเสียงปืน นายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงลุกเข้าไปในห้องแต่งพระองค์ ส่วนนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยคงนั่งอยู่ที่เดิมด้วยความตกตะลึง สัก ๓–๔ วินาที นายชิต สิงหเสนี จำเลยกลับออกมา นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยถามว่าอะไรกัน แต่นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ไม่ตอบกลับวิ่งไปตามระเบียงหลัง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนึกสงสัยเหลียวมองดูทางห้องแต่งพระองค์ไม่เห็นมีอะไร ก็ลุกขึ้นเดินเร็ว ๆ ตามนายชิต สิงหเสนี จำเลยไปเพื่อถามให้รู้เรื่อง พอถึงหน้าห้องพระภูษาไม่เห็นตัวนายชิต สิงหเสนี จำเลยก็หยุดอยู่เพียงแค่นั้น สักประเดี๋ยวได้ยินสมเด็จพระราชชนนีทรงพระกันแสงพลางวิ่งพลางมาตามระเบียงหลังข้างห้องทรงพระ-สำราญ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็กลับไปถึงมุมห้องทรงพระสำราญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ก็รับสั่งถามว่าไปตามหมอแล้วหรือยัง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงวิ่งลงพระอัฒจันทร์ใหญ่ไปถามกรมวังได้ความว่าไปตามแล้วก็กลับขึ้นข้างบนเดินตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าในห้องพระบรรทม ไปนั่งอยู่ที่หน้าพระแท่นบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเห็นพระแสงปืนของกลางวางอยู่บนหลังตู้เล็กข้างพระแท่น และสมเด็จพระราชชนนีกำลังทรงพระกันแสงสะอึกสะอื้นฟาดพระองค์ไปมา เกรงว่าสมเด็จพระราชชนนีจะคว้าพระแสงปืนนั้นทำอันตรายพระองค์เอง ก็คลานเข้าไปหยิบพระแสงปืนเอาไปเก็บไว้ในลิ้นชักตู้ในห้องแต่งพระองค์

ฝ่ายนายชิต สิงหเสนี จำเลยแก้ตัวว่าในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ นายเวศน์ สุนทรรัตน์ มหาดเล็กห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้นำหีบพระตราไปส่งให้ บอกว่าสมเด็จพระราชชนนีมีพระประสงค์ใคร่จะได้หีบโตกว่านั้น เพื่อบรรจุตราจักรีของทั้ง ๓ พระองค์รวมกันได้หมด นายชิต สิงหเสนี จำเลยปรึกษาพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร ได้รับคำแนะนำว่า ที่ร้านงามพันธ์ซึ่งอยู่แถวสี่กั๊กพระยาศรีรับทำหีบชนิดนั้นจะพาไป รุ่งขึ้นวันที่ ๙ จวน ๘ นาฬิกา พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรก็พานายชิต สิงหเสนี จำเลยไปที่ร้านงามพันธ์ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรเลยไปธุระที่อื่น ช่างที่ร้านนั้นรับจะทำให้แต่ต้องวัดขนาด

ดวงพระตรามาก่อนจึงจะทำได้ นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็กลับเข้าวังไปขอกระดาษที่ห้องกุ๊ก เพื่อนำไปจำลองขนาดดวงพระตรา แล้วจึงขึ้นไปบนพระที่นั่งบรมพิมาน ตั้งใจจะเข้าไปในห้องแต่งพระองค์ เพราะดวงพระตราเก็บไว้ในตู้เซ้ฟอยู่ในห้องนั้น นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยซึ่งนั่งอยู่หน้าพระทวารบอกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมตื่นพระบรรทมและเข้าห้องสรงแล้ว แต่กลับขึ้นพระแท่นบรรทมต่อไปอีก น้ำส้มก็ไม่ต้องพระราชประสงค์ นายชิต สิงหเสนี จำเลยเกรงว่าการเข้าไปวัดหรือจำลองพระตราเวลานั้นจะเกิดเสียงรบกวนจึงนั่งรออยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปรับสั่งถามพระอาการของล้นเกล้าล้นกระหม่อม เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับแล้ว นายชิต สิงหเสนี จำเลยคงนั่งอยู่ต่อไปกระทั่งได้ยินเสียงปืน เมื่อแน่ใจว่าเสียงนั้นมาจากทางห้องพระบรรทมก็ลุกเดินเข้าไปถึงในห้องพระ-บรรทม มองดูที่พระพักตร์เห็นมีโลหิตอยู่ที่ซอกพระอังษาซ้ายและที่พระเขนย นายชิต สิงหเสนี จำเลยตกใจหมดความรู้สึกต้องการให้ผู้ใหญ่ได้มาเห็นได้มารู้ จึงวิ่งออกทางห้องแต่งพระองค์ไปตามระเบียงหลัง เข้าทางห้องบันไดทะลุออกระเบียงหน้าไปยังห้องสมเด็จพระราชชนนี พอเข้าพระทวารก็ฟุบตัวลงกราบทูลว่า "ในหลวงยิงพระองค์" ทั้งนี้เพราะกำลังตกใจ นัยน์ตาเห็นพระโลหิต หูได้ยินเสียงปืน ใจไม่คิดว่าจะมีใครบังอาจเข้าไปทำพระองค์ท่าน จึงกราบทูลไปเช่นนั้น นายชิต สิงหเสนี จำเลยไม่เคยพูดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จวันที่ ๑๓ ส่วนปลอกกระสุนนั้นในขณะที่ยกตู้เล็กข้างพระแท่นบรรทมจะเอาไปไว้ข้างนอก นาฬิกาซึ่งตั้งอยู่บนหลังตู้ตกลงไปที่พื้น เมื่อเห็นนาฬิกาก็พบปลอกกระสุนปืนของกลางตกอยู่แถวนั้นก็เก็บวางไว้บนหลังตู้ข้างนาฬิกา แล้วยกตู้ไปตั้งไว้ในห้องแต่งพระองค์ข้างตู้พระภูษา ส่วนนาฬิกากับปลอกกระสุนได้เก็บเอาเข้าไว้ในตู้ ต่อพระรามอินทราอธิบดีกรมตำรวจและผู้ใหญ่ขอดูปืนก็ชักลิ้นชักตู้พระภูษา ที่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยบอกว่าพระแสงปืนของกลางเก็บอยู่ในนั้นนำลงไปให้ดูพร้อมทั้งปลอกกระสุนที่เก็บได้ใส่รวมไปด้วย

นอกจากนี้ ต่างยังได้นำสืบถึงชื่อเสียงอีก คือ นายชิต สิงหเสนี จำเลยว่าตนได้สืบเชื้อสายมาจากผู้ดีมีศักดิ์ ซึ่งเคยเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยใกล้ชิดติดต่อกันมาหลายรัชกาล นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้รับราชการเป็นมหาดเล็กมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๗ และเคยได้รับพระเมตตากรุณาจากพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระประยูรญาติเป็นอย่างดี ส่วนนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ว่ามีความจงรักภักดีต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมจนได้รับพระมหากรุณาให้ตาม

เสด็จไปรับใช้พระองค์ท่านอยู่ ณ ต่างประเทศด้วย ทั้งยังทรงพระกรุณาพระราชทานเงิน ๓๐๐๐ บาท เป็นค่าเครื่องแต่งตัวอีก สำหรับประการหลังนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าถึงแม้นายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย จะได้รับความไว้วางใจให้เป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมอยู่ใกล้ชิดพระบาทยุคลก็ตาม และแม้ว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยจะเอากำเนิดมาแต่ตระกูลสูงก็ตาม ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ก็ย่อมอยู่ในวิสัยที่จะต้องมีความกดดันหรือบีบบังคับอยู่เบื้องหลัง มากบ้างน้อยบ้างสุดแต่ฐานะของคนหนึ่งๆ ทั้งยังเป็นการยากยิ่งเสียด้วยที่จะหยั่งทราบได้โดยถี่ถ้วน ฐานะในราชการของจำเลยปรากฏว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยเป็นพนักงานตรีแผนกรับใช้ ได้เงินเดือนๆ ละ ๙๐ บาท และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเป็นพนักงานจัตวา แผนกรับใช้กองมหาดเล็กได้เงินเดือนๆ ละ ๗๕ บาท เมื่อรำลึกถึงข้อที่พระยาศรยุทธเสนีกล่าวว่า ประวัติศาสตร์เคยมีที่ข้าราชการผู้ใหญ่ทำการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ขึ้นชื่อว่าข้าราชการผู้ใหญ่ก็ย่อมเป็นผู้ที่ทำความดีความชอบไว้ต่อแผ่นดิน การที่เขาซึ่งเป็นถึงข้าราชการผู้ใหญ่ยังทะนงองอาจเช่นนั้น ใครเล่าจะเถียงว่ามิได้ถูกสภาวะอย่างใดกดดันให้ลืมความที่เคยทำดีมาแต่หนหลังเสียได้ สำหรับนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็อาจเป็นไปได้ดุจเดียวกัน และศาลอุทธรณ์ก็มิได้ลืมว่า บรรดามหาดเล็กที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์คนอื่นก็อาจเป็นได้เช่นกัน เมื่อได้พิเคราะห์ทั่วๆ ไปแล้วเห็นยังมีนายฉลาด เทียนงามสัจ นายมณี แย้มสาขา นายทรัพย์ แฉ่งสมบูรณ์ ขุนวรศักดิพินิจ และนายอุทัย อีกซึ่งควรแก่การที่จะต้องพิจารณาถึงด้วย และขณะเดียวกันยังจะเป็นเครื่องชี้ว่าเหตุใดผู้ร้ายจึงไม่เลือกเอากลางคืนเป็นเวลาทำการปลงพระชนม์

ในการวินิจฉัยความต่อไปนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบแผนผังของพระที่นั่งบรมพิมานโดยละเอียด เบื้องต้น ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวถึงทางที่จะเข้าสู่พระที่นั่งบรมพิมานจากภายนอกไว้แล้ว และได้กล่าวถึงรูปลักษณะของพระที่นั่งบรมพิมานชั้นล่างไว้ด้วย ลำดับนี้จะได้บรรยายถึงพระที่นั่งชั้นบนจากตะวันออกไปทางตะวันตก ปรากฏว่า (๑) มุขที่ยื่นจากองค์พระที่นั่งไปทางตะวันออกเป็นห้องพระ (๒) ตรงห้องพระเข้าไปเป็นห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม (๓) ติดห้องพระบรรทมไปทางเหนือเป็นห้องทรงพระอักษร สะกัดขวางระเบียงหน้าอยู่ (๔) ติดห้องพระบรรทมไปทางใต้เป็นห้องแต่งพระองค์ สะกัดขวางระเบียงหลังเช่นเดียวกับข้างหน้า (๕) ติดห้องแต่งพระองค์ไปทางใต้เป็นมุขยื่นจากพระที่นั่งทำเป็น

ห้องสรง (๖) ถัดห้องพระบรรทมไปเป็นห้องทรงพระสำราญ ห้องนี้มีทั้งระเบียงหน้าและระเบียงหลังสะกัด มีพระทวารออกไปยังระเบียงทั้งสองได้ด้านละ ๒ ช่อง ด้านตะวันตกมีพระทวารออกไปสู่ห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่ได้ ๓ ช่องด้วยกัน ส่วนพระทวารที่ติดต่อกับห้องพระบรรทมขอพักไว้กล่าวภายหลัง (๗) ห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่นี้เปิดโถง มีพระอัฒจันทร์ขึ้นจากข้างล่างมาสู่ระเบียงหน้าทางหนึ่งระเบียงหลังทางหนึ่ง (๘) มีทางเดินระหว่างห้องทรงพระสบายกับลูกกรงพนักพระอัฒจันทร์ ทางเดินนี้ติดต่อระหว่างระเบียงหน้าและระเบียงหลังแล้วจึงถึงตัวพระอัฒจันทร์ (๙) ติดกับตัวพระอัฒจันทร์เป็นผนังห้องรับแขก ๆ นี้มีระเบียงหน้าและระเบียงหลังสะกัด มีพระทวารออกสู่ระเบียงหน้าและหลังได้ด้านละ ๒ ช่อง (๑๐) ตรงกับพระอัฒจันทร์ใหญ่ด้านเหนือ มีมุขยื่นออกไปเป็นห้องเสวยพระกระยาหารเช้า ห้องนี้อยู่เหนือทางรถนั่นเอง (๑๑) ทั้ง ๒ ด้านของห้องรับแขกหักเป็นรูปข้อศอก ระเบียงก็เป็นไปตามรูปนั้นข้องอนี้เองเป็นที่กั้นกำบัง ถ้าอยู่ปีกทางที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะมองเห็นที่ประทับของสมเด็จพระราชชนนีและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ (๑๒) ตรงกับห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่ทางเหนือเป็นมุขยื่นออกไปหน้าพระที่นั่งใช้เป็นห้องเสวยพระกระยาหารเช้า ทางด้านใต้ของนี้ไม่มีผนังทึบ แต่เป็นช่องโปร่งไม่มีพระทวารอย่างไร คงมีแต่ผนังยื่นออกมาจากตะวันออกและตะวันตกข้างละเล็กละน้อยพองาม และมีเสากลมอีก ๒ ต้นอยู่ในแนวเดียวกันเป็นอันว่าแม้อยู่ในห้องเสวยนี้ก็อาจเห็นทะลุปรุโปร่งตลอดห้องพระอัฒจันทร์ จนกระทั่งระเบียงมุขหลัง (๑๓) ตรงกับห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่ไปทางใต้เป็นมุขยื่นออกไปหลังพระที่นั่งเช่นเดียวกับข้างหน้า มีโต๊ะตั้งสำหรับทรงเล่นปิงปองก็ได้ (๑๔) ถัดห้องรับแขกไปเป็นห้องคู่ ห้องที่ติดระเบียงหน้าเป็นห้องนางสาวจรูญ ตาละภัฏ ห้องที่ติดระเบียงหลังเป็นห้องพระภูษา (๑๕) ถัดไปเป็นห้องบันไดเล็กมีระเบียงสะกัดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง จึงใช้เป็นทางเดินได้ด้วยทั้งยังมีบันไดทำเป็นหลืบขึ้นเพดานพระที่นั่งได้อีก (๑๖) ถัดห้องบันไดไปเป็นห้องคู่ คือ ห้องเครื่องเล่นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระทวาร ๑ ช่องออกมายังห้องบันไดเล็กได้ห้องนี้อยู่ติดกับระเบียงหลัง มีพระทวารเข้าออกจากระเบียงหลัง ๒ ช่อง ห้องข้างหน้าติดกับระเบียงหน้าเป็นห้องน้ำห้องหนึ่ง และเป็นห้องสรงของสมเด็จพระราชชนนี และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวห้องหนึ่ง (๑๗) ถัดไปเป็นห้องสะกัดอยู่ทางสุดปีกพระที่นั่งด้านตะวันตกคือห้องเหนือซึ่งถัดห้องสรงไปเป็นห้องพระบรรทมของสมเด็จพระราชชนนี ห้องใต้ซึ่งถัดห้อง

เครื่องเล่นไปเป็นห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระหว่างห้องพระบรรทมของสองพระองค์เป็นห้องเล็ก ๆ ๒ ห้อง ห้องหนึ่งเป็นทางเข้าออกติดต่อระหว่างห้องพระบรรทมทั้งสอง อีกห้องเป็นห้องบันไดเวียนมาจากพื้นชั้นล่าง แต่ตามปกติแล้วหาได้ใช้เป็นทางเดินไม่

ทางพิจารณาได้ความว่า ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมแล้วก็เป็นอันหมดหน้าที่ของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย และเป็นเวลาที่จะไปนอนพักผ่อน ณ ห้องพักจนกว่าจะเช้า ต่อจากนั้นไปตกเป็นหน้าที่ของมหาดเล็กคนอื่นตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นไปไฟฟ้าซึ่งเคยเปิดสว่างไสวก็ได้ถูกดับลดจำนวนลง คงเปิดได้ที่ห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่ ตรงที่อยู่ยาม ที่ห้องรับแขก ที่ระเบียงมุขหน้าและระเบียงมุขหลัง กับที่ระเบียงหน้าประตูห้องรับแขกด้านหลัง โดยเฉพาะห้องพระบรรทมและห้องทรงพระสำราญไม่มีไฟฟ้าเปิดอยู่เลย ส่วนพระที่นั่งชั้นล่างก็เปิดไฟฟ้าไว้บางดวง แต่แสงสว่างส่องถึงกันทั้งยังมีไฟฟ้าที่สนามส่องเข้าถึงในพระที่นั่งอีกบ้าง วันนั้นเป็นเวรของมหาดเล็กชุดที่นายมังกร ภมรบุตรเป็นหัวหน้า เผอิญนายทวีป่วยเสียคนหนึ่ง มหาดเล็กคู่ยามจึงต้องเปลี่ยนไปที่พระอัฒจันทร์ใหญ่ชั้นล่างเป็นหน้าที่ของมหาดเล็กวรภาชน์ดูแลรักษา ที่พระอัฒจันทร์ใหญ่ชั้นบนเป็นหน้าที่มหาดเล็กรับใช้ ซึ่งนอกจากรับใช้แล้วเวลากลางคืนหลังจากที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่แล้ว จะต้องคอยถวายการพิทักษ์รักษาพระองค์ให้ปลอดพ้นภยันตรายด้วย มหาดเล็กรับใช้ยามต้นได้แก่นายมณี แย้มสาขา อยู่คนเดียว นายฉลาด เทียนงามสัจ จึงขึ้นไปช่วยอยู่ด้วยจนเวลาราว ๒๒ นาฬิกา นายฉลาด เทียนงามสัจ จึงได้กลับลงไป จนราว ๔ นาฬิกา นายฉลาด เทียนงามสัจ ก็ไปอยู่ยามคู่กับนายทรัพย์ แฉ่งสมบูรณ์ ซึ่งเป็นมหาดเล็กวรภาชน์แต่วันนั้นถูกส่งให้มาอยู่ยามแทนนายทวีป่วย ทั้งนายฉลาด เทียนงามสัจ และนายทรัพย์ แฉ่งสมบูรณ์ได้นั่งอยู่ด้วยกันที่ข้างเสาชั้นบนตรงพระอัฒจันทร์ใหญ่ ใกล้ระเบียงมุขหลังต่อมาสักครึ่งชั่วโมง นายมังกร ภมรบุตร ก็ขึ้นไปตรวจครั้งหนึ่งก่อนตี ๕ แล้วไม่มีใครขึ้นไปอีกจวนย่ำรุ่ง นายฉลาด เทียนงามสัจ ได้ม่อยหลับ และพอย่ำรุ่งพวกชาวที่ขึ้นไปทำงานก็ปลุกให้ลุกขึ้น แล้วนายทรัพย์ แฉ่งสมบูรณ์ จึงลงไปข้างล่างพอดีถึงเวลาที่จะต้องจัดโต๊ะเสวยพระยาหารเช้า นายมังกร ภมรบุตร นายมี พาผล นายฉลาด เทียนงามสัจ และนายอุทัยจึงต้องช่วยกัน

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ถ้าจะเปรียบเทียบความเป็นอยู่ในบริเวณพระราชฐานชั้นใน

ใกล้ที่ประทับกับบนพระที่นั่งแล้ว จะเห็นว่าในเวลากลางคืนที่เงียบสงัดนั้นมีทั้งพุ่มไม้ รั้วไม้ และอื่น ๆ พอที่จะใช้เป็นที่กำบังได้ และเป็นการง่ายดายอย่างยิ่งในการที่จะขึ้นบนพระที่นั่ง เพราะการระแวดระวังมีการบกพร่องหลายประการดังศาลอุทธรณ์ได้เคยกล่าวไว้แล้ว ไม่ต้องสงสัย ถ้าช่องทางที่ผู้ร้ายอาจทำได้มีอยู่ในเวลากลางคืนแล้ว ก็จะเป็นความสะดวกอย่างที่สุด การลอบปลงพระชนม์ไม่จำเป็นต้องใช้ปืน เครื่องประหารที่ไม่มีเสียงก็มีมากมายหลายอย่าง เมื่อทำการปลงพระชนม์สำเร็จแล้ว จะก่อความเท็จพรางไว้ให้เป็นการกระทำของพระองค์ท่านอย่างใดก็ได้ ถึงหากผู้ร้ายสมัครจะใช้ปืนเช่นกับกลางวัน แล้วซัดว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เองก็อาจทำได้ทำนองเดียวกัน แต่เหตุไฉนเล่าคนร้ายจึงไม่เลือกกระทำเวลามืดค่ำ ทั้งนี้ศาลอุทธรณ์เห็นว่า เป็นเพราะความจำเป็นบังคับที่จะต้องมีพรรคพวกข้างในให้ความสะดวกนั่นเองเป็นข้อสำคัญ เพราะถึงแม้ว่าการระวังรักษาชั้นล่างจะบกพร่องประการใด ก็ยังมีมหาดเล็กยามบนพระที่นั่งถวายความปลอดภัยอยู่ ถ้ามหาดเล็กยามพวกนั้นไม่เป็นใจด้วยแล้ว ผู้ร้ายจะเข้าในห้องบรรทมได้อย่างไร เพราะมีทางเข้าได้ทางเดียว แต่ทางพระทวารห้องแต่งพระองค์เท่านั้น ดังศาลอุทธรณ์จะได้ชี้ให้เห็นข้างหน้า การที่ผู้ร้ายไม่สามารถจะทำการปลง-พระชนม์ในเวลาค่ำคืนได้ ก็เพราะไม่มีพรรคพวกข้างในหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมหาดเล็กยามกลางคืนยังมั่นอยู่ในความจงรักภักดีต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น นายฉลาด เทียนงามสัจ นายมณี แย้มสาขา นายทรัพย์ แฉ่งสมบูรณ์ ขุนวรศักดิพินิจ และนายอุทัยเป็นต้น เฉพาะขุนวรศักดิพินิจ และนายอุทัยนั้น ยังมีหน้าที่ในการคั้นน้ำส้มถวายด้วย ถ้าเขาขาดความจงรักภักดีแล้ว นั่นหมายถึงภยันตรายอันใหญ่หลวง ซึ่งต่อมาได้มีการค้นหาว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกวางยาพิษหรือไม่ ก็ไม่ปรากฏว่ามีเชื้อยาพิษอย่างใด ส่วนการปลงพระชนม์ในเวลากลางวันโอกาสเปิดช่องให้อย่างไร ศาลอุทธรณ์ก็ได้วินิจฉัยไว้แล้วบ้าง และจะวินิจฉัยต่อไปข้างหน้าอีก

ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวถึงแผนผังพระที่นั่งมานั้นเป็นการแสดงการติดต่อทั่ว ๆ ไปบนพระที่นั่ง แต่ในการวินิจฉัยต่อไปย่อมอยู่ในบริเวณจำกัดเท่าที่จำเป็นต้องพิจารณาถึง คือ ห้องพระบรรทมเป็นห้องสี่เหลี่ยมใหญ่อยู่กลางเหนือห้องนี้เพดานทำเป็นรูปโดมทึบ และมีห้องข้างเคียงล้อมรอบอันควรทราบดังนี้

(๑) ห้องพระ ติดกับห้องพระบรรทม เป็นมุขยื่นออกนอกองค์พระที่นั่งไปทาง

ตะวันออก ระหว่างห้องพระกับห้องพระบรรทมไม่มีผนังประจันห้อง แต่มีเสาไม่ใหญ่นัก แบ่งเป็นช่อง ๓ ช่อง สำหรับเข้าออกได้ ถ้าอยู่ภายในห้องหนึ่งก็อาจเห็นภายในของอีกห้องได้ตลอดหมด เบื้องพระเศียรของพระแท่นตรงไปทางตะวันออกภายในห้องพระมีมณฑปไม้ปิดทอง ประดิษฐานพระพุทธรูปสำหรับทรงกราบและทรงสักการะ มุมห้องทั้งสี่ตั้งต้นไม้เงินทอง ใกล้ทางผนังด้านใต้มีโต๊ะสำหรับวางของถวาย ห้องพระนี้ทางด้านตะวันออกมีช่องพระแกล ๓ ช่อง ด้านเหนือและใต้มีช่องพระแกลด้านละ ๒ ช่อง บานทำด้วยกระจก

(๒) ติดกับห้องพระบรรทมไปทางใต้เป็นห้องแต่งพระองค์ มีช่องพระทวาร ๑ ช่อง สำหรับเข้าออกระหว่างห้องทั้งสอง แต่ไม่มีบานพระทวารคงมีแต่พระฉาก ด้านตะวันออกมีช่องพระแกล ๑ ช่อง บานทำด้วยกระจก ด้านใต้ของห้องนี้เป็นห้องสรง มีพระทวาร ๑ ช่อง และมีบานพระทวารทำด้วยไม้ทึบตอนบนเป็นกระจก ด้านตะวันตกมีพระทวาร ๑ ช่อง ช่องนี้มีทั้งพระฉากและบานพระทวารทำด้วยไม้ทึบตอกบนเป็นกระจก ออกไปสู่ระเบียงหลัง

(๓) ห้องสรงอยู่ติดกับห้องแต่งพระองค์ไปทางใต้ ด้านตะวันออก ด้านใต้และตะวันตกมีช่องพระแกลด้านละ ๑ ช่อง บานทำด้วยกระจก ส่วนทางด้านเหนือคือพระทวารที่เข้าออกห้องแต่งพระองค์

(๔) ห้องทรงพระอักษร อยู่ติดกับห้องพระบรรทมทางด้านเหนือมีพระทวารเข้าออกถึงกัน ๑ ช่อง มีบานพระฉากเช่นกัน ด้านตะวันออกมีพระแกล ๑ ช่อง บานทำด้วยกระจก ต่อองค์พระที่นั่งไปทางออกจากห้องทรงพระอักษรไปยังมุขเด็จนั้น ที่ช่องพระทวารนี้มีบานพระทวารไม้ทึบตอนบนเป็นกระจกด้วย ด้านตะวันตกมีช่องพระทวาร ๑ ช่องออกไปยังระเบียงหน้ามีพระทวารทำด้วยไม้ทึบตอนบนเป็นกระจก และมีพระฉากเหมือนกัน

(๕) ติดกับพระบรรทมไปทางตะวันตกเป็นห้องทรงพระสำราญระหว่างห้องทั้งสอง มีพระทวาร ๓ ช่อง ทุกช่องมีพระฉาก ส่วนผนังด้านเหนือและด้านใต้มีพระทวารด้านละ ๒ ช่อง ด้านตะวันตกซึ่งออกไปยังห้องพระอัฒจันทร์ใหญ่มีพระทวาร ๓ ช่อง พระทวาร ๓ ด้านนี้ทำด้วยไม้ทึบตอนบนเป็นกระจก และตามธรรมดาจะเปิดตลอดทั้งกลางวันกลางคืนไม่ปิดเลย เว้นแต่ช่องกลางของด้านตะวันตกปิดเป็นปกติ และมีโต๊ะประดิษฐานพระพุทธรูปตั้งขวางพระทวารอยู่

(๖) ลักษณะของพระฉากทุกแห่งมี ๒ บานคู่ ทำด้วยไม้สลักลวดลายกรุด้วยผ้า

เป็นบางตอน เมื่อปิดแล้วความกว้างจะเต็มช่องพระทวารความสูงนั้นส่วนล่างที่สุดยันพื้นพระที่นั่ง มีกลอนติดที่บานพระฉากทั้งสองบาน เมื่อเปิดแล้วก็อาจใส่กลอนลงไปในรูซึ่งเจาะอยู่ที่พื้นได้ ส่วนบนที่สุดสูงเลยศีรษะคนธรรมดามากบานพระฉากและบานพระทวารจะเห็นได้จากรูปถ่ายหมาย ๔,๕,๖,๗,

ในการพิจารณาถึงช่องทางที่คนร้ายเข้าไปทำการปลงพระชนม์นั้น ศาลอุทธรณ์จะได้พิเคราะห์ภายนอกองค์พระที่นั่งก่อน ปรากฏจากรายงานของนายพันตำรวจโท เอ็จ ณ ป้อมเพชรหมาย ๑๓๘ ว่าได้ไปตรวจพระที่นั่งบรมพิมาน ๓ ครั้ง คือวันที่ ๑๙–๒๐–๒๑ มิถุนายน ๒๔๘๙ ได้ผลว่าผนังภายนอกขององค์พระที่นั่งทางด้านห้องทรงพระอักษร ห้องพระห้องแต่งพระองค์ และห้องสรงไม่ปรากฏมีร่องรอยอันเป็นพิรุธที่จะแสดงถึงว่าได้มีการปีนขึ้นลง ทั้งได้ความจากคำให้การของนายพันโท เอ็จ ณ ป้อมเพชร ประกอบว่า เมื่อได้ตรวจดูท่อน้ำผนังและส่วนนอกทั้งหมดแล้วไม่เห็นร่องรอยอะไรแสดงเป็นพิรุธว่ามีการปีนป่ายหรือใช้อุปกรณ์ปีนป่าย ภายนอกองค์พระที่นั่งทาสีค่อนข้างใหม่ และสะอาดเรียบร้อยถ้ามีการปีนป่ายจะเห็นรอยได้ง่าย แม้เอาบันไดพาดก็น่าจะเห็นรอยบันไดเพราะเป็นปูนอาจกระเทาะร่วงหล่นบ้าง แต่เมื่อตรวจก็มิได้พบอะไร อนึ่ง ถ้าหากพิเคราะห์บริเวณใกล้เคียงห้องที่กล่าวนี้ประกอบกับข้อเท็จจริง ได้ความตามคำพยานว่า ถ้าปีนไม่ว่าขึ้นหรือลงทางพระอักษรด้านเหนือ หน้าพระที่นั่งก็จะไม่พ้นจากสายตาของทหารยามซึ่งยืนคู่กันอยู่ที่ทางรถบันไดชั้นล่างไปได้ ถ้าปีนทางห้องสรงด้านใต้หลังพระที่นั่งก็จะไม่พ้นจากสายตาของทหารยามคู่ซึ่งยืนอยู่ที่บันไดอ่างน้ำพุไปได้ ถ้าปีนทางห้องพระหรือห้องสรงด้านตะวันออกก็มีพนักงานชาวที่คนทำสวนรดต้นไม้และแต่งต้นไม้อยู่ทางด้านนั้น สรุปแล้วไม่มีทางที่ส่อแสดงว่าผู้ร้ายได้ปีนขึ้นหรือปีนลง

อย่างไรก็ดี ศาลอุทธรณ์ก็เคยวินิจฉัยไว้แล้วว่า ทางที่ผู้ร้ายขึ้นไปทำการปลงพระชนม์อย่างสะดวกดายนั้น เมื่อมีพรรคพวกอยู่แล้ว คือทางพระอัฒจันทร์หรือทางบันไดที่ใช้เป็นทางขึ้นลงตามปกตินั่นเอง เมื่อขึ้นถึงชั้นบนพระที่นั่งได้แล้วเบื้องต้นต้องพิจารณาถึงห้องทรงพระสำราญนี้มีพระทวารเข้าไปจากระเบียงได้ถึง ๖ ช่อง แต่อย่างไรเสียก็ไม่อาจล่วงล้ำเข้าในห้องพระบรรทมได้ เพราะช่องระหว่างห้องพระบรรทมกับห้องทรงสำราญมีฉากที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นปิดเต็มส่วนกว้าง ทั้งยังลงกลอนไว้ภายในห้องพระบรรทมอีก ส่วนทางในห้องทรงพระสำราญก็ยังมีวัตถุตั้งกีดขวางไว้ คือช่องเหนือมีเปียโนตั้งขวางปิดช่องนั้น ช่องกลางมี

พระเก้าอี้นวมโซฟาขนาดใหญ่และยาวตั้งปิดอยู่ ช่องใต้มีโต๊ะ ๓ ตัวตั้งเรียงขวางปิดเช่นเดียวกัน เป็นโต๊ะวางเครื่องดนตรีหีบเสียงและแผ่นเสียง อนึ่ง หน้าเปียโนและโต๊ะเครื่องดนตรีออกมา ยังมีพระเก้าอี้นวมชุด ๔ ตัวกับโต๊ะกลางพร้อมอีกแห่งละ ๑ ชุดด้วยจึงเป็นอันว่าไม่มีทางที่คนร้าย จะเข้าออกทางห้องทรงพระสำราญได้

เพราะฉะนั้นทางที่ผู้ร้ายจะเข้าและออกจึงมีเฉพาะเพียง ๒ ทาง คือทางระเบียงหลัง เข้าทางพระทวารห้องแต่งพระองค์ กับทางระเบียงหน้าเข้าทางพระทวารห้องทรงพระอักษร ไม่ว่าจะเข้าทางใดก็มีทางสะดวกที่จะล่วงเข้าในห้องพระบรรทมได้

เพื่อให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น เป็นการสมควรที่จะหยิบยกคำพิพากษาของศาลอาญา มากล่าวพอเป็นเค้าว่า การวินิจฉัยเช่นนั้นเป็นการชอบด้วยพยานหลักฐานในท้องสำนวนหรือ หาไม่ ศาลอาญาเห็นว่ารูปการไม่ชวนให้เชื่อว่า จำเลยคนหนึ่งคนใดเป็นผู้ลงมือยิงล้นเกล้า ล้นกระหม่อม ผู้ยิงนั้นจึงจะต้องเข้าไปและออกมาโดยจำเลยทั้งคู่หรือคนใดคนหนึ่งไม่เห็นได้ หรือไม่ เช่นจะถึงเวลาก็ตรงเข้าทางพระทวารห้องแต่งพระองค์ เมื่อสำเร็จแล้วก็กลับทำนอง เดียวกัน ถ้าจำเลยอยู่ ณ ที่นั้นก็จะต้องได้เห็น และจะเป็นเวลาใดก็ตามจะต้องเป็นเวลาที่กำลัง ทรงพระบรรทมหลับพระเนตร หรือเสด็จเข้าห้องสรง มิฉะนั้นจะรอดพ้นสายพระเนตรไปได้ ยากมาก ก่อนนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยไปถึงก็ดี ไปถึงแล้วมัวไปทำธุระอื่นเสียบ้างก็ดี หามีผู้ ใดอยู่ที่หน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ไม่ พระฉากที่พระทวารเพียงแต่งับไว้มิได้ลงกลอนเสีย บานหนึ่ง ใคร ๆ ย่อมเปิดเข้าออกได้ในยามปลอด จำเลยคู่นี้อาจไม่เห็นผู้ร้ายเข้าไปก็ได้ เมื่อ ผู้ร้ายเข้าไปแล้วไม่จำเป็นต้องลงมือปลงพระชนม์ทีเดียวก็ได้ เพราะแผนการของผู้ร้ายจะมี พิศดารอย่างไม่เป็นที่ปรากฏ แต่อย่างหนึ่งมีว่า เมื่อยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้วจะต้องมีพระ-แสงปืนของพระองค์ท่านวางพรางเป็นอุบายไว้ให้หลงเข้าใจว่าทรงกระทำพระองค์เอง ผู้ร้ายจึง อาจรอทีท่าอยู่ในที่ลับตาภายในห้องพระบรรทม หรือห้องทรงอักษรหรือห้องใดห้องหนึ่งสุดแต่ จะเหมาะก็ได้ สำหรับทางออกยิ่งมีทางใหม่ให้เลือกได้อีกที่น่าจะสำรองไว้ก็คือ ถอดกลอน บานพระฉากที่พระทวารห้องทรงอักษรที่เปิดออกไปสู่ระเบียงหน้า ซึ่งทางพิจารณาไม่ได้ความ จนแล้วจนรอดว่า ในเช้าวันเกิดเหตุนั้นผู้ใดเป็นผู้ถอดกลอนบานพระฉากนี้ เพราะใคร ๆ ที่ ผ่านออกทางพระทวารนี้ก็ว่าพระฉากเปิดอยู่ก่อนแล้ว

ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องด้วยกับการวินิจฉัยของศาลอาญา ทั้งนี้เป็นส่วนน้อยเพราะ

ศาลอุทธรณ์ได้พบพยานหลักฐานในท้องสำนวนหลายอย่างที่ขัดแย้งความเห็นศาลอาญาในสาระสำคัญเกือบทุกประการดังกล่าวต่อไป

(๑) ทางพิจารณาได้ความชัดว่า เช้าวันนั้นจนกว่าจะถึงเวลาเปลี่ยนเวรกัน นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยมีหน้าที่เป็นมหาดเล็กเวรห้องพระบรรทม ซึ่งนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ได้ขึ้นไปถึงบนพระที่นั่งบรมพิมานตั้งแต่ประมาณ ๗ นาฬิกาครึ่ง นายฉลาด เทียนงามสัจ กำลังจัดโต๊ะเสวยพระกระยาหารเช้าอยู่ที่มุขหน้าพระที่นั่งชั้นบน ได้เห็นนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยขึ้นอัฒจันทร์ใกล้ระเบียงมุขหลังมา และเลยไปทางห้องแต่งพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม แล้วจึงได้ไปเอาน้ำส้มคั้นจากคนโทแก้วที่วางอยู่บนโต๊ะพักเครื่องเสวย ซึ่งตั้งอยู่ที่ระเบียงหน้าห้องเสวยโดยรินใส่ถ้วยแก้ว ซึ่งมีฝาปิดและจานรองแล้วถือไปทางห้องแต่งพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ต่อมาเวลา ๘ นาฬิกาเศษ จึงเห็นนายชิต สิงหเสนี จำเลยขึ้นพระอัฒจันทร์มาแล้วเดินไปทางห้องแต่งพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเช่นเดียวกัน กับได้ความจากขุนวรศักดิพินิจอีกว่า เช้าวันนั้นได้ไปถึงห้องพักเครื่องเวลา ๗ นาฬิกาเศษ เห็นนายอุทัยกำลังคั้นน้ำส้มอยู่ ขุนวรศักดิพินิจชิมแล้วก็ผูกผ้าตีตราที่ปากคนโท เมื่อขึ้นไปข้างบนเวลา ๘ นาฬิกาเศษ ก็เห็นนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยมารินเอาน้ำส้มไปสำหรับถวาย แล้วขุนวรศักดิพินิจก็กลับลงไปห้องพักเครื่องชั้นล่างสัก ๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยเสร็จจึงขึ้นไปชั้นบนเพื่อช่วยเก็บของลงข้างล่าง ตอนนี้ได้เห็นนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยโผล่ออกมาจากห้องแต่งพระองค์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อม จึงทำท่าด้วยมือถามว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมตื่นบรรทมหรือยัง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยทำท่าหลับตาอ้าปากแสดงว่ายังบรรทมอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชกระแสว่า เช้าวันนั้นประมาณ ๘ นาฬิกาครึ่ง ได้เสด็จไปเสวยพระกระยาหารที่ห้องเสวย ณมุขพระที่นั่งชั้นบนด้านหน้าเสร็จแล้วก็เสด็จไปทางที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ทรงพบนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนั่งอยู่เฉยๆ ที่หน้าห้องแต่งพระองค์ ได้ทรงรับสั่งถามพระอาการล้นเกล้าล้นกระหม่อม เมื่อมีผู้กราบบังคมทูลว่าทรงสบายดีขึ้นแล้วก็เสด็จกลับที่ประทับ นายเวศน์ สุนทรรัตน์ เบิกความว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตื่นพระบรรทมราว ๘ นาฬิกาครึ่ง เมื่อเสวยน้ำส้มคั้นและเสด็จเข้าห้องสรงแล้วทรงเครื่องเสร็จก็เสด็จไปเสวย นายเวศน์ สุนทรรัตน์ จึงออกจากห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปตามระเบียงหลังลงทางพระอัฒจันทร์ใหญ่เห็นนายชิต สิงหเสนี จำเลย

และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย นั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่กับพื้นหน้าพระฉากห้องแต่งพระองค์ แล้วนายเวศน์ สุนทรรัตน์ ก็ลงไปห้องพักเครื่องรับประทานอาหาร

พยานโจทก์ติดต่อรับรองต้องกันตั้งแต่เช้าแรกที่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยขึ้นไปบนพระที่นั่งก็ได้เฝ้าประจำหน้าที่ตลอดมา ที่สำคัญยิ่งนั้นก็คือนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยมีหน้าที่ต้องคอยระวังดูว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมตื่นพระบรรทมเสด็จออกมายังห้องแต่งพระองค์เมื่อใดก็จะได้นำน้ำส้มคั้นเข้าไปถวายทันที ดังนี้นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจะทิ้งหน้าที่ไปเสียกระไรได้ ทั้งยังต้องตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ ทำเครื่องหมายไว้ถวายเพื่อให้เป็นที่ทรงสังเกตข่าวซ้ำอีก จึงเป็นดังศาลอาญากล่าวไม่ได้เลยว่า ถ้าหากนายชิต สิงหเสนี จำเลย หรือนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยทั้งคู่ หรือเพียงคนหนึ่งคนใดไม่ได้อยู่ในที่นั้น ก็จะไม่เห็นการเข้าออกของผู้ร้าย ศาลอุทธรณ์เชื่อโดยไม่มีข้อสงสัยว่า จำเลยทั้งคู่นี้ได้อยู่ที่หน้าห้องแต่งพระองค์นั้น ตั้งแต่แรกไปถึงจนกระทั่งเสียงปืนดังขึ้น แม้เมื่อจำเลยทั้งสองนี้อ้างตัวเองเป็นพยานก็มิได้ปฏิเสธว่ามีขณะไหนบ้างที่เขามิได้อยู่หน้าห้องแต่งพระองค์ นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยให้การว่าได้ขึ้นไปบนพระที่นั่งเมื่อเวลา ๗ นาฬิกาเศษ พร้อมกับนายเวศน์ สุนทรรัตน์ ถึงชั้นบนก็ไปหยิบพระภูษาเอาไปให้มหาดเล็กรับใช้เพื่อนำไปส่งพนักงานพระภูษาก่อน แล้วผ่านห้องรับแขกไปรินน้ำส้มคั้น ขากลับได้ผ่านห้องพระสำราญ เมื่อวางน้ำส้มคั้นไว้บนขอบพระแกล ก็เปิดพระฉากที่พระทวารห้องแต่งพระองค์แล้วนั่งหันหน้าเข้าทางห้องแต่งพระองค์คอยดูว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมประทับอยู่ที่ห้องแต่งพระองค์ จึงได้เชิญน้ำส้มคั้นไปถวาย เมื่อไม่ต้องพระราชประสงค์ก็กลับไปนั่งรออยู่ ณ ที่เดิมจนนายชิต สิงหเสนีจำเลยไปนั่งอยู่ด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปถามพระอาการล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยก็นั่งอยู่ตรงนั้น และคงนั่งอยู่กระทั่งได้ยินเสียงปืนจนนายชิต สิงหเสนีจำเลยลุกเข้าไปดูและกลับออกมาแล้ววิ่งไปตามระเบียบหลัง นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยจึงเดินเร็ว ๆ ตามไปบ้าง ส่วนนายชิต สิงหเสนีจำเลยคงเบิกความทำนองเดียวกัน ว่าเมื่อเอากระดาษจากห้องกุ๊กแล้ว ก็ขึ้นไปนั่งรออยู่ที่ระเบียงหน้าห้องแต่งพระองค์กับนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลย ได้นั่งอ่านหนังสือพิมพ์และกาข่าวอยู่จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปรับสั่งถามพระอาการล้นเกล้าล้นกระหม่อม และคงนั่งอยู่ที่นั่นจนถึงเวลาได้ยินเสียงปืน จึงเข้าไปดูในห้องพระบรรทม แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี เมื่อพยานโจทก์และพยานจำเลยสอดคล้องต้องกันดังนี้ ยังจะ

สงสัยอะไรอีกเล่าว่ามีขณะไหนที่นายบุศย์ บัทมศรินทร์จำเลยจำเป็นต้องจากหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ไป

(๒) ข้อที่ศาลอาญาเห็นว่าเมื่อผู้ร้ายเข้าไปแล้ว ไม่จำเป็นต้องลงมือปลงพระชนม์ที่เดียวก็ได้ คืออาจรอท่าทีอยู่ในที่ลับตาก่อน ศาลอุทธรณ์ขอให้ย้อนไปรำลึกถึงสภาพของห้องบันไดเล็กชั้นบนพระที่นั่งว่า นอกจากเป็นทางขึ้นมาจากชั้นล่างแล้วยังใช้เป็นทางเดินระหว่างระเบียงหน้ากับระเบียงหลังได้ด้วย ทั้งยังมีบันไดขึ้นไปสู่เพดานพระที่นั่งได้อีก ตรงนั้นยังมีฝาไม้ตีทึบทำเป็นหลืบอาจใช้เป็นที่กำบังไปในตัว และจากห้องนี้ไปไม่ว่าจะไปยังห้องแต่งพระองค์หรือห้องทรงพระอักษรก็มีความยาวปาน ๆ กัน ทั้งไม่ห่างกันเท่าใดนัก ถ้าผู้ร้ายจะรอท่าอยู่ ที่หลืบนั้นจะเป็นที่ปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง ทำไมจะต้องเข้าไปซ่อนตัวรออยู่ในห้องพระบรรทม หรือห้องใกล้เคียงด้วย เพราะเรื่องอาจแตกได้ง่าย ประการหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระราชชนนีเสด็จไปถวายน้ำมันละหุ่งตอนย่ำรุ่งเศษนั้น ถ้าผู้ร้ายอยู่ในห้องบรรทมหรือห้องพระ หรือห้องแต่งพระองค์ก็จะรอดพ้นสายพระเนตรสมเด็จพระราชชนนี และสายตานายมณี บูรณสุตซึ่งเชิญเครื่องใช้ตามเสด็จเข้าไปด้วยมิได้เลย หากจะคิดว่าผู้ร้ายหลบซ่อนอยู่ในห้องทรงพระอักษรหรือห้องสรงก่อนสมเด็จพระราชชนนีเสด็จเข้าไปปลุกพระบรรทม ตั้งแต่บัดนั้นจนกว่าจะถึงเวลาที่ปืนดังขึ้น ก็จะช้านานตั้ง ๓ ชั่วโมงเศษ จึงไม่มีรูปจะเป็นไปได้ว่าจะทำการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ ทั้งที่แทนที่จะลงมือโดยปัจจุบันทันด่วนกลับยังรีรอให้ชักช้าไม่เข้าเรื่อง เพราะเป็นที่รู้กันอยู่ดีว่าแต่ไหนแต่ไรมาล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตื่นพระบรรทมไม่สาย ราว ๘ นาฬิกา หรือกว่านิดหน่อยก็จะทรงตื่นแล้ว หากแต่วันสวรรคตบังเอิญพระชะตาถึงฆาตบันดาลให้ทรงง่วงเหงาหาวนอนทั้งยังไม่ถึงเวลาที่เคยทรงตื่นบรรทมด้วย สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงสังเกตเห็นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องพระประสงค์จะบรรทมต่ออีกเลยเสด็จกลับที่ประทับ แต่พอ ๘ นาฬิกาเศษ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็เสด็จจากพระที่เข้าห้องสรง นี่ก็อีกวาระหนึ่ง ถ้าผู้ร้ายอยู่ในห้องพระบรรทม หรือห้องพระ หรือห้องแต่งพระองค์หรือห้องสรงก็ไม่พ้นจากสายพระเนตรเป็นแน่ เว้นแต่ถ้าจะอยู่ในห้องทรงพระอักษรก็จะต้องมีทางเข้า คือถ้าเข้าก่อนนายบุศย์ บัทมศรินจำเลยไปถึง ราว ๗ นาฬิกากึ่ง ผู้ร้ายจะต้องซ่อนอยู่ ๒ ชั่วโมง จะเป็นไปได้อย่างไร ฉวยว่าตื่นพระบรรทมขึ้นระหว่างนั้น ผู้ร้ายจะรอดไปได้ หรือศาลอุทธรณ์เห็นว่า ลงผู้ร้ายเข้าถึงพระองค์ได้หลังจากตั้งใจแน่วแน่ว่าจะเข้าไปทำการปลง-

พระชนม์แล้ว ที่จะมัวรีรอชักช้าคอยท่าคอยทีอยู่อีกนั้นพิจารณาไม่เห็นลู่ทางว่าจะเป็นไปได้เลย

(๓) ศาลอาญาอ้างเหตุอีกว่า สำหรับทางออกมีทางที่ผู้ร้ายจะหนีออกทางพระทวารห้องทรงพระอักษรไปยังระเบียงได้อีก โดยถอดกลอนที่พระฉากออกนั้น ศาลอุทธรณ์ขอให้ย้อนไปพิเคราะห์สภาพของห้องทรงพระอักษรว่าห้องนี้ติดต่อและเข้าออกถึงห้องพระบรรทมได้ทางหนึ่ง กับมีพระทวารเข้าออกจากระเบียงหน้าอีกทางหนึ่ง ซึ่งพระทวารนี้มีพระฉากปิดอยู่ ตามแผนผังหมายเลข ๓๗ ประกอบกับคำพยานหลักฐานทั้งหลายประจักษ์ชัดว่าพระฉากนี้มีกลอนอยู่ทางด้านในห้องทรงพระอักษร เมื่อปิดพระฉากใส่กลอนแล้ว ไม่มีผู้ใดซึ่งอยู่ที่ระเบียงหน้า จะสามารถเปิดพระฉากเพื่อเข้าในห้องทรงพระอักษรได้เลย ขอบล่างสุดของพระฉากก็จดยันพื้นห้อง การล้วงเข้าไปถอดกลอนจึงไม่มีทางที่จะทำได้

เป็นหน้าที่ของมหาดเล็กห้องพระบรรทมทีเดียวว่า เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่แล้วจะต้องปิดพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษร ลงกลอนเพื่อมิให้ใช้เป็นทางเข้าในห้องทรงพระอักษรจากระเบียงหน้าได้ ต่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตื่นพระบรรทมแล้วจึงจะถอดกลอน เปิดพระฉากให้เป็นทางเสด็จพระราชดำเนิน ข้อนี้เป็นที่รู้อยู่ทั่วกัน ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่ราว ๒๑ นาฬิกาเศษ นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลย ก็ยืนยันเป็นมั่นเหมาะว่าได้ปิดพระฉากที่พระทวารนี้และใส่กลอนไว้ด้วย

เช้าวันสวรรคต เมื่อนายชิต สิงหเสนีจำเลยไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงยิงพระองค์ สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จออกวิ่งจากห้องพระบรรทมไปตามระเบียงหน้าก่อน แล้วผ่านห้องทรงพระสำราญไปออกระเบียงหลังตรงไปเข้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ แล้วจึงเข้าห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เช่นเดียวกัน ขณะนั้นประทับอยู่ในห้องเครื่องเล่นเมื่อทรงได้ยินเสียงร้องไห้ก็เสด็จออกจากห้องเครื่องเล่น ผ่านห้องบันไดเล็กไปยังระเบียงหน้า พอเสด็จถึงห้องทรงพระสำราญก็เลี้ยวเข้าในห้องนั้น แล้วเสด็จไปทะลุออกระเบียงหลัง เข้าห้องแต่งพระองค์แล้วจึงเข้าห้องบรรทม ดังที่ได้ทรงขีดทรงเสด็จไว้ในแผนผังหมาย ๑ ทั้งนี้เป็นเหตุผลชี้ให้เห็นว่าถ้าพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษรมีท่าทีว่าเปิดอยู่แล้ว ทั้งสองพระองค์คงเสด็จตรงเข้าห้องทรงพระอักษรทีเดียว เพราะเป็นทางสั้นอันจะบรรลุเข้าห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อมใกล้กว่าที่

จะอ้อมไปเช่นนั้น ยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว ได้เสด็จไปจนเกือบถึงพระทวารห้องทรงพระอักษร แต่พระองค์ท่านก็จำต้องเลี้ยวเข้าทางห้องทรงพระสำราญ

อนึ่ง ได้ความจากนางสาวจรูญ ตะละภัฏอีกว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประคองสมเด็จพระราชชนนีจากพระแท่นบรรทมไปประทับที่พระเก้าอี้โซฟา ปลายพระแท่นนั้นแล้ว หลวงนิตยเวชวิศิษฏ์จึงไปถึง ภายหลังที่ทำการตรวจและกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่าไม่มีหวังเสียแล้ว สมเด็จพระราชชนนีก็เสด็จไปประทับในห้องทรงพระอักษร นางสาวจรูญ ตะละภัฏ และนายชิต สิงหเสนีจำเลยได้ตามเสด็จเข้าไปอยู่ในห้องทรงพระอักษรด้วย แล้วสมเด็จพระราชชนนีจึงเสด็จออกทางพระทวารห้องทรงพระอักษรไประเบียงหน้าเข้าไปประทับในห้องทรงพระสำราญ เมื่อสมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จออกนั้น นายชิต สิงหเสนีจำเลยเป็นผู้เปิดพระฉากถวายแต่จะได้ถอดกลอนหรือสลักด้วยหรือเปล่าไม่ทันสังเกต ความข้อนี้ นายชิต สิงหเสนีจำเลยรับว่าได้ตามเสด็จเข้าในห้องทรงพระอักษร และเปิดพระฉากห้องนั้นที่จะออกไปยังระเบียงหน้าถวายจริง ถึงแม้จะไม่มีข้อความชัดลงไปทีเดียวว่า นายชิต สิงหเสนีจำเลยได้ถอดกลอนด้วย แต่เมื่อธรรมดามีอยู่ว่ากลอนนี้จะไม่ถูกถอดเพื่อเปิดพระฉากจนกว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะตื่นพระบรรทม และถ้าหากว่ากลอนนั้นถอดอยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นที่นายชิต สิงหเสนีจำเลยจะต้องจัดการเปิดถวาย อย่างไรก็ดีศาลอุทธรณ์ได้พบหลักฐานที่ชัดแจ้งอย่างที่สุด คือในครั้งที่มีการสอบสวนต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ นั้น นายชิต สิงหเสนีจำเลยได้ไปให้การฐานที่เป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์โดยใกล้ชิด ได้ให้การเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม๒๔๘๙ มีความในแผ่นที่ ๑๒ (หน้า ๓๖ ของแฟ้มหมายเลข ๑๙) ตอนหนึ่งว่า "ฯลฯ เมื่อเข้าห้องแต่งพระองค์เลี้ยวเข้าห้องบรรทมแล้ว ในห้องไม่มีผู้ใด หมายความว่าพระชนนีกับข้า ฯ เป็นคนแรกที่ไปถึง เข้าใจว่าพระพี่เลี้ยงเป็นคนที่ ๓ ต่อนี้ไปไม่ได้สังเกต พระพี่เลี้ยงมาในเวลากระชั้นชิด จะมาจากไหนไม่ทราบ พระเจ้าอยู่หัวปัจจุบันอีกสักครู่หนึ่งจึงเสด็จมา คุณจรูญจะมาก่อนหรือหลังพระเจ้าอยู่หัวไม่ทราบ **ประตูห้องทรงพระอักษรเมื่อสมเด็จพระราชชนนีออกมาประทับยังปิดใส่กลอนอยู่** ประตูห้องด้านห้องแต่งพระองค์ไม่เปิดตลอดคืน เวลาเข้าพระบรรทมแล้วเวรปิดแต่ไม่ได้ใส่กลอน ห้องทรงพระอักษรใส่กลอนเปิดไม่ได้ ฯลฯ"

การที่นายชิต สิงหเสนีจำเลยให้การครั้งนั้น ยังเป็นผู้บริสุทธิ์ มิได้มีใจว่อกแว่กลำเอียง ทั้งยังให้การต่อหน้าประชาชนได้รู้เห็นเป็นสักขีว่า มิได้ถูกบีบบังคับประการใด

หลักฐานเช่นนี้จึงไม่มีทางที่ศาลอุทธรณ์จะปฏิเสธไม่รับฟัง นายชิต สิงหเสนีจำเลยได้บรรยายทั้งทางด้านห้องแต่งพระองค์ และห้องทรงพระอักษร ซึ่งทางห้องทรงพระอักษรนี้ได้มีการยืนยันว่าปิดใส่กลอนอยู่ตราบเท่าสมเด็จพระราชชนนีไปประทับ ดังนี้ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเหตุผลทั้งหลายบรรดาที่ได้วินิจฉัยมานี้ประกอบกันเป็นอันดี ฟังได้สนิทปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยว่าพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษรซึ่งจะออกไปยังระเบียงหน้าได้ปิดใส่กลอนอยู่ตั้งแต่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่จนต้องกระสุนปืนเสด็จสวรรคต และสมเด็จพระราชชนนีเข้าไปประทับในห้องทรงพระอักษรแล้ว นายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงถอดกลอนเปิดพระฉากถวาย

(๔) ทางพิจารณาปรากฏว่า ทั้ง ๓ พระองค์จะเสวยพระกระยาหารเช้าพร้อมกัน ณ ห้องมุขพระที่นั่งชั้นบนด้านหน้า ซึ่งอยู่ตรงกับพระอัฒจันทร์ใหญ่ที่ระเบียงหน้าห้องมุขนี้มีโต๊ะตั้งไว้สำหรับเป็นที่พักเครื่องเสวย มหาดเล็กรับใช้ จะต้องเตรียมจัดโต๊ะเสวยให้เสร็จทันเวลาเสวยซึ่งตกอยู่ในราวเวลา ๘ นาฬิกาเศษ วันเสด็จสวรรคต เมื่อนายฉลาด เทียนงามสัจพ้นหน้าที่ต้องอยู่ยามแล้ว ราวย่ำรุ่งเศษก็ต้องปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการตั้งเสวยเช้าต่อไปพร้อมกับมหาดเล็กรับใช้คนอื่นอีก ชั้นแรกนายฉลาด เทียนงามสัจกับนายอุทัยได้ช่วยกันทำความสะอาดจานช้อนซ่อมมีด ถ้วยแก้วอยู่ในห้องพักเครื่องเสวยชั้นล่างก่อน เสร็จก็พอดีนายมังกร ภมรบุตรและนายมี พาผลไปถึง ทั้ง ๔ คนก็ช่วยกันขนขึ้นไปไว้ที่โต๊ะพักเครื่องชั้นบน เมื่อจัดโต๊ะเสวยเสร็จคงมีนายฉลาด เทียนงามสัจ เฝ้าดูแลอยู่ พอ ๘ นาฬิกาเศษ เจ้าหน้าที่ก็เชิญพระกระยาหาร เช่นหม้อเงินใส่ข้าวต้มขึ้นไปไว้ที่โต๊ะพักเครื่อง แล้วนายมังกร ภมรบุตรจึงขึ้นไปช่วยนายฉลาด เทียนงามสัจ อีกคน โดยที่ห้องเสวยนั้นอยู่ด้านหน้า จึงอาจมองเห็นห้องทรงพระอักษรได้ถนัด นายมังกร ภมรบุตรได้สังเกตเห็นว่า เวลานั้นพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษรยังปิดอยู่สนิท พอ ๘ นาฬิกากึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวก็เสด็จไปเสวยพระกระยาหารที่ห้องเสวย ขณะนั้นเองขุนวรศักดิ์พินิจ ได้นำขนมปังขึ้นไปถวาย พอดีเสวยพระกระหารข้าวต้มเสร็จ กำลังเสวยผลไม้จึงมิได้เสวยขนมปัง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยเสร็จก็เสด็จออกจากห้องเสวยไปรับสั่งถาม พระอาการล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้วจึงเสด็จกลับห้องที่ประทับ แต่ยังอีก ๒ พระองค์มิได้เสวย ทางห้องเสวยจึงต้องมีผู้เฝ้าดูแลต่อไปอีก ผู้นั้นคือนายฉลาด เทียนงามสัจ ๆ ได้อยู่ที่ห้องเสวยจนได้ยินเสียง

ปืนดังทางห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม นายฉลาด เทียนงามสัจว่าได้มองไปทางที่มีเสียงปืนดัง ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลก กับได้สังเกตเห็นในขณะนั้นว่าพระฉากที่พระทวารห้องทรงพระอักษรยังปิดอยู่ แล้วนายฉลาด เทียนงามสัจ ก็ยืนเช็ดจานอยู่ในห้องเสวยจนได้ยินเสียงวิ่งทางระเบียงหลังมาจากทางห้องแต่งพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อม จึงมองดูเห็นเป็น นายชิต สิงหเสนี จำเลย ต่อมาสมเด็จพระราชชนนีจึงวิ่งมาผ่านห้องเสวย มีนายชิต สิงหเสนี จำเลยตามหลัง หายไปทางห้องทรงพระสำราญ

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ตอนเช้านั้นทางระเบียงหน้าด้านเดียวกับห้องทรงพระอักษรนั้นมีมหาดเล็กรับใช้ช่วยกันทำหน้าที่อยู่ทั้งที่ประจำอยู่ ณ ห้องเสวยบ้าง ขึ้นๆ ลงๆ ทางนั้นบ้าง จึงเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะมีใครผ่านเพื่อเข้าห้องทรงพระอักษรได้ เฉพาะอย่างยิ่งนายฉลาด เทียนงามสัจ ได้ประจำอยู่ตั้งแต่ ๗ นาฬิกาเศษจนเสียงปืนดัง การที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยถึงข้างต้นว่า นายฉลาด เทียนงามสัจ เป็นผู้ที่มั่นอยู่ในความจงรักภักดีนั้น ก็เพื่อให้เห็น ณ บัดนี้ว่าผู้ร้ายซึ่งจะเข้าไปทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมนั้น อย่างไรเสียก็ต้องไม่ใช่พรรค-พวกของนายฉลาด เทียนงามสัจ การที่ผู้ร้ายจะเข้าหรือออกทางพระทวารห้องทรงพระอักษรนั้นไม่มีทางจะเป็นไปได้เลย เพราะถ้าหากไม่ถูกนายฉลาด เทียนงามสัจ ต้านทานไว้แล้ว ก็จะพ้นความสังเกตจดจำของนายฉลาด เทียนงามสัจ ไปมิได้ ผู้ร้ายคนใดที่มีแผนการอยู่อย่างแนบ-เนียนแล้วจะก่อให้เกิดร่องรอยเป็นชนวนให้สาวเอาความนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีพยานอีกพวกหนึ่งซึ่งอยู่ในบริเวณพระที่นั่งชั้นล่างขณะที่เสียงปืนดัง เช่น นายมณี บูรณสุต ขุนวรศักดิ์พินิจ นายมังกร ภมรบุตร นายตุ๊ อิ่มสกุล สังเกตว่าได้มีการวิ่งบนพระที่นั่งเป็น ๒ ตอน ตอนแรกมีคนวิ่งจากทางห้องแต่งพระองค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมไปตามระเบียงหลังก่อนทิ้งระยะสักครู่จึงได้ยินเสียงวิ่งจากทางที่ประทับของสมเด็จพระราชชนนีไปตามระเบียงหน้า ซึ่งเป็นสมเด็จพระราชชนนีพระองค์หนึ่ง ดังนี้จะเห็นได้ว่าทางบริเวณระเบียงหน้าห้องทรงพระ-อักษรออกมามิได้มีสุ้มเสียงอันใดเป็นพิรุธเลย

นายชิต สิงหเสนี จำเลยคัดค้านมาในอุทธรณ์ว่า เมื่อพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์วิ่งตามสมเด็จพระราชชนนีไปถึงห้องพระบรรทมล้นเกล้าล้นกระหม่อม ก็ได้จับพระชีพจรข้างซ้ายทันที พระชีพจรยังเต้นอยู่อย่างเร็ว จับอยู่ครึ่งนาทีหรือหนึ่งนาทีพระชีพจรจึงหยุด ทั้งนี้แสดงว่าเป็นเวลาใกล้ชิดกับเวลาของปืนลั่น ถ้ามีการเปลี่ยนปืนหรือการลอบยิงย่อมไม่มีทางที่

ผู้ร้ายจะมีเวลากระทำได้ทัน หรือหลบตัวอย่างไรให้พ้นจากสายพระเนตรของสมเด็จพระราชชนนี และสายตาของพระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ ไปได้ การวินิจฉัยความข้อนี้ศาลอุทธรณ์จำต้องอาศัยคำนายแพทย์ และพระพฤติการณ์แวดล้อมประกอบ เบื้องต้นศาลอุทธรณ์ได้กล่าวถึงการตายตามความหมายของวิชาแพทย์ไว้แล้วว่าถือเอาสมองหยุดไม่ทำงานเป็นสำคัญ สำหรับโรคธรรมดา เมื่อคนตายการหายใจและชีพจรจะหยุด แต่ถ้าตายเกี่ยวกับบาดแผล หัวใจจะเดินต่อไปอีกได้ไม่เกิน ๒ นาที การที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตโดยต้องกระสุนปืนนั้นพึงสงเคราะห์เข้าอยู่ในลักษณะหลัง เพราะฉะนั้นถึงแม้พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ จะกล่าวว่าได้จับชีพจรอยู่นานครึ่งนาที หรือ ๑ นาที แต่ขอให้สังเกตว่าคำให้การนั้นแสดงตัวเองว่าเป็นการประมาณอันมิใช่แน่นอน จึงจะถือเอาเป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดมิได้ว่า สมเด็จพระราชชนนีจะต้องได้ทอดพระเนตรเห็นผู้ร้าย เพราะพฤติการณ์อันเกิดจากพยานโจทก์ก็ดี จากคำให้การของนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็ดี คงสอดคล้องกันว่าเมื่อเสียงปืนดังแล้ว มิใช่นายชิต สิงหเสนี จำเลยจะวิ่งไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีทันที นายชิต สิงหเสนี จำเลยว่าชะงักนั่งนิ่งอยู่ประเดี๋ยวจนแน่ใจว่าเสียงปืนมาจากห้องพระบรรทม จึงลุกเข้าไปดูแล้ววิ่งไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี ซึ่งประทับอยู่สุดปีกพระที่นั่งอีกด้านหนึ่ง แล้วไหนสมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จวิ่งไปยังที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ซึ่งอยู่สุดไปอีกด้านหนึ่ง จึงมีเวลาเหลือหลายที่ผู้ร้ายจะหลบหนีไปได้มิทันให้ใครเห็น แม้นายฉลาด เทียนงามสัจ ซึ่งอยู่ที่ห้องเสวยด้านหน้าก็ยังเพิ่งจะสังเกตทางระเบียงด้านหลัง เมื่อนายชิต สิงหเสนี จำเลยวิ่งผ่านไป ก่อนนั้นจึงเป็นเวลาปลอดที่สุด อุทธรณ์ของนายชิต สิงหเสนี จำเลย จึงเป็นอันฟังไม่ขึ้น

เหตุผลนานาประการตามที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยมานี้ เป็นเหตุผลที่ผูกพันทั้งนายชิต สิงหเสนี จำเลย และ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย เพราะเมื่อการปืนป่ายจากนอกพระที่นั่งก็ไม่มีร่องรอย และทางพระทวารห้องทรงพระอักษรผู้ร้ายก็ไม่สามารถจะเข้าและออกได้ ทางเข้าทางออกของผู้ร้ายจึงมีทางเดียวคือ ทางพระทวารห้องแต่งพระองค์ ซึ่งมีทั้งนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย และนายชิต สิงหเสนี จำเลย นั่งอยู่ด้วยกันตลอดเวลา

อนึ่ง พระแสงปืนของกลางก็ยังเป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่สนับสนุนให้เห็นความผิดของนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย เพราะพระแสงปืนของกลางนี้

มิได้ถูกใช้ยิงในวันเสด็จสวรรคตนั้นเลย แต่ก็ไปวางอยู่บนพระแท่นข้างพระกรล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ ทางพิจารณาปรากฏว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงมีพระแสงปืนหลายกระบอก เก็บใส่ตู้ไว้ในห้องทรงพระอักษรบ้างและอยู่ในพระวิสูตรบ้าง รวม ๓ กระบอก กระบอกหนึ่งใส่หีบเก็บอยู่ใต้ตู้เล็กข้างพระแท่นเบื้องซ้าย อีก ๒ กระบอกรวมทั้งพระแสงปืนของกลางเก็บอยู่ในตู้นั้น พระแสงปืนเหล่านี้ย่อมอยู่ในหน้าที่ของมหาดเล็กห้องพระบรรทมต้องระวังดูแลรักษา ผู้ที่จะเข้าออกห้องพระบรรทมได้ก็มีเฉพาะผู้ใกล้ชิดพระองค์ แม้แต่พนักงานชาวที่จะเข้าไปทำความสะอาดหรือปูพระที่กางพระวิสูตร มหาดเล็กห้องพระบรรทมก็เข้าไปกำกับอยู่ด้วย ผู้ที่ทราบว่าพระแสงปืนเก็บอย่างไรก็คือ มหาดเล็กห้องพระบรรทม ในการสอบสวนต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยให้ถ้อยคำว่า ตู้ใบเล็กที่วางอยู่ข้างพระแท่นเบื้องซ้ายมี ๒ ชั้น ปืนวางอยู่ชั้นบน ๑ กระบอก ชั้นล่าง ๑ กระบอก เป็นปืนสั้นมีกระสุนวางอยู่คนละด้านมีแหนบใส่อยู่ด้วย แหนบที่ใส่กระสุนวางอยู่ชั้นล่าง ๒–๓ แหนบ ชั้นบนไม่ได้สังเกต แต่มีมากกว่า ๑ แหนบ ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลยมีความสังเกตดีกว่าได้ให้ถ้อยคำไว้ว่าในห้องพระบรรทมมีปืน ๓ กระบอก กระบอกหนึ่งใส่หีบไว้ใต้ตู้เล็ก ข้างพระแท่นด้านซ้าย เป็นปืนที่ทางราชการจัดมาสำหรับประจำพระองค์เป็นปืนชนิดใดไม่ทราบมีกระสุนในแหนบก็มี บรรจุไว้ก็มี เป็นปืนชนิดไม่มีลูกโม่ เล็กกว่าปืนของกลาง ส่วนปืนอีก ๒ กระบอกเก็บอยู่ในตู้ชั้นละกระบอก กระบอกของกลางวางไว้ชั้นล่าง กระสุนในตู้เห็นมีใส่แหนบไว้ แหนบตามปกติเคยอยู่ข้างนอก นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้เห็นครั้งสุดท้ายเมื่อใดจำไม่ได้ แต่ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ ยังเห็นอยู่ในตู้ แหนบกระสุนอยู่อย่างไรไม่ได้สังเกตไม่ได้จับดูเลย ปืนกระบอกที่วางชั้นบนเป็นของพระศิลป ฯ ถวาย เล็กกว่าของกลาง นอกจากนี้ยังมีปืนอีกหลายชนิดเก็บใส่ตู้ไว้ในห้องทรงพระอักษร กระสุนพร้อม อนึ่งในวันสวรรคตนั้นนายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ได้ให้ถ้อยคำไว้ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจตามบันทึกหมาย ๘๖ ว่า พระแสงปืนของล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่เก็บไว้ข้างพระที่มี ๓ กระบอก เป็นปืนพกสั้นทั้งนั้น ชนิดและยี่ห้ออะไรไม่รู้จัก ได้ทรงเก็บเองไว้ในตู้ข้างพระแท่น เท่าที่เคยเห็นแม๊กกาซีนใส่กระสุนพร้อมวางอยู่ต่างหากไม่ได้บรรจุ ถ้าจะทรงปืนเมื่อไรก็ทรงบรรจุเอง คนอื่นเกี่ยวข้องไม่ได้

การที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ให้การไว้นั้นมิใช่อยู่ในฐานะผู้ต้องหา แต่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์อาจให้ความรู้ที่ถูกต้องตรงกับความจริง

ได้ คำให้การเช่นนั้นจึงไม่ต้องห้ามตามกฎหมายที่จะไม่ให้รับฟัง จะเห็นได้ว่า ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๙ อันเป็นเวรของนายชิต สิงหเสนี จำเลยนั้น พระแสงปืนของกลางยังคงอยู่ เพราะฉะนั้นพระแสงปืนของกลางจะได้ออกจากตู้ข้างพระแท่นมาก็ต้องหลังจากนั้น ซึ่งอาจจะเป็นอย่างช้าที่สุดก็ต้องก่อนล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จเข้าพระที่ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เพราะลงว่าได้เสด็จขึ้นพระแท่นแล้ว ใครจะละลาบละล้วงเข้าไปเอาพระแสงปืนมาได้ ทั้งปรากฏอีกว่าพระแสงปืนของกลางนั้นได้ออกมาในรูปที่ต้องมีการตระเตรียม และจัดไว้ เช่นแหนบก็บรรจุอยู่ในปืน กระสุนก็ขาดจำนวนไป กระสุนนัดหนึ่งก็ขึ้นอยู่ในลำกล้อง และนกก็ง้างขึ้น เมื่อสุดท้ายกลายเป็นว่า พระแสงปืนของกลางมิได้ถูกยิงในวันสวรรคต ดังนี้เป็นการกระทำในเวลากระทันหัน คือเมื่อผู้ร้ายยิงล้นเกล้าล้นกระหม่อมแล้ว จึงกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อพลางได้อย่างไร ฉะนั้นจึงเป็นอันว่าผู้ร้ายน่าจะได้รับความรู้ในเรื่องที่เก็บปืนมาจากนายชิต สิงหเสนี จำเลย หรือนายบุศย์ บุ๋ทมศริน จำเลย นั่นเอง ซึ่งอย่างไรเสียก็ไม่พ้นความรับผิดของจำเลยคู่นี้ไปได้

นอกจากนี้ โจทก์ยังนำสืบพฤติการณ์อื่น ๆ ของนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ บุ๋ทมศริน จำเลย เป็นรายตัวอีก เพื่อกระชับเหตุผลดังกล่าวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งศาลอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยถึงส่วนที่เกี่ยวกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยก่อนดังนี้

(๑) เช้าวันนั้น ไม่ใช่เวรของนายชิต สิงหเสนี จำเลย พอใกล้กับเวลาที่ปืนจะลั่น นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ได้ไปปรากฏตัวอยู่หน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ซึ่งศาลอุทธรณ์ได้ชี้ไว้ว่า เป็นทางเข้าออกของคนร้าย เมื่อปืนลั่นขึ้นแล้วก็เป็นเจ้าก็เจ้าการไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงยิงพระองค์ ตรงกับที่มีผู้กล่าว ณ ที่อื่นในเวลาใกล้ ๆ กัน ข้อที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยแก้ตัวว่า ช่างทำหีบต้องการให้วัดดวงพระตราไปให้ แต่โดยที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมยังไม่ทรงตื่นพระบรรทม จึงไม่กล้าเข้าไปเปิดเซ้ฟนั้น ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่าเซ้ฟที่เก็บพระตรานั้นอยู่ในตู้พระภูษา ซึ่งตั้งอยู่ในห้องแต่งพระองค์ติดไปทางห้องสรง คือเมื่อเข้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ไปจะเป็นตู้ใบแรกถึงตู้นี้ตามที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ว่าเป็นตู้หมายเลข ๑๑ ปรากฏว่าอยู่คนละห้องกับห้องพระบรรทม และห่างจากพระวิสูตรประมาณ ๘ เมตร มิใช่ว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยคนเดียวเมื่อไรที่เคยไขตู้เซ้ฟใบนั้น สมเด็จพระราชชนนีก็เคยทรงไข

เหมือนกัน แล้วพระองค์ท่านได้ประทานพระกระแสรับสั่งเป็นพยานว่า หากจะเปิดตู้หยิบพระตราออกมาในขณะที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงพระบรรทมหลับอยู่ คิดว่าคงไม่มีเสียงดังพอที่กระทำให้ตื่นพระบรรทมได้ เพราะท่านที่เคยทรงเปิดหยิบของที่ตู้นั้นรู้สึกว่าไม่สู้จะมีเสียงดังเท่าใดเลย เพราะฉะนั้นจึงน่าเชื่อว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยไปนั่งรอสถานการณ์เพื่อช่วยเหลืออยู่ หาใช่รอการตื่นพระบรรทมไม่ ทั้งนายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ได้กระทำไปแล้ว คือนำความเท็จไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี

(๒) นายชิต สิงหเสนี จำเลย ได้นำปลอกกระสุนปืนของกลางซึ่งศาลอุทธรณ์วินิจฉัยไว้ว่า ไม่ใช่ปลอกที่ถูกสลัดออกจากพระแสงปืนของกลาง ไปมอบแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งที่ตำรวจมิได้เรียกร้อง เมื่อตำรวจต้องการพระแสงปืนก็เลยส่งปลอกกระสุนไปด้วย ทำทีเหมือนจะให้เป็นเครื่องประกอบว่าพระแสงปืนของกลางได้ถูกยิงในวันนั้น แต่โดยที่มิได้มีมูลฐานที่ตั้งอันแท้จริง ถ้อยคำของนายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงเลอะเลือนไม่เป็นส่ำ เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๘๙ นายชิต สิงหเสนี จำเลย ให้ถ้อยคำต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจตามบันทึกหมาย ๘๖ ว่า ปลอกกระสุนปืนนั้นจำได้ว่าเห็นวางอยู่บนหลังตู้เล็กข้างพระที่ ตอนที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยจะเข้าไปยกตู้เล็กไปเก็บในห้องแต่งพระองค์ นายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงหยิบเอาปลอกกระสุนเข้าวางไว้ในตู้เล็ก ครั้นเมื่อผู้บังคับการตำรวจสันติบาลต้องการปืนกระบอกที่ล้นถูกล้นเกล้าล้นกระหม่อม จึงหยิบปลอกกระสุนวางรวมกับปืนที่ในลิ้นชักตู้ฉลองพระองค์ และนำไปมอบผู้บังคับการตำรวจสันติบาลทั้งลิ้นชัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชกระแสว่า ดูเหมือนในวันสวรรคตนั้นเองแต่จำไม่ได้แน่ นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้กราบบังคมทูลว่าเก็บปลอกกระสุนปืนได้ในห้องพระบรรทมใกล้พระแท่น แต่ทรงจำรายละเอียดไม่ได้ว่าเก็บได้ตรงไหน อย่างไรหรือไม่ และจะชี้ที่ที่เก็บได้ให้ทอดพระเนตรหรือเปล่าทรงจำไม่ได้ แม้ตัวนายชิต สิงหเสนี จำเลยเองก็จำไม่ได้ ที่ไหน ต่อมาวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เมื่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ไปตรวจดูพระที่นั่งบรมพิมาน นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้เป็นผู้อธิบายตอบคำถามของกรรมการเกี่ยวกับห้องพระบรรทม พลเรือตรีแชน ปัจจุสานนท์ กรรมการนายหนึ่งได้ถามนายชิต สิงหเสนี จำเลยว่า ใครเก็บปลอกกระสุนได้ อยู่ตรงไหน นายชิต สิงหเสนี จำเลยตอบว่าไม่ทราบ ครั้นวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๙ นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้ให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ว่า วันนั้นไปยกตู้ปืนจะเอาออกไป

ได้ทำนาฬิกาตกลง เมื่อเก็บนาฬิกาจึงเห็นปลอกกระสุนปืนอยู่ใกล้กับตู้ประมาณ ๑ คืบ ตู้นี้ติดกับพระแท่น ปลอกกระสุนอยู่ห่างตู้ทางด้านพระบาท นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้เก็บปลอกกระสุนใส่ไว้ในตู้พร้อมกับนาฬิกา แล้วยกตู้ไปไว้ในห้องแต่งพระองค์ การที่นายชิต สิงหเสนี จำเลย ไม่อาจให้ถ้อยคำอยู่กับร่องรอยเช่นนี้ก็เพราะไม่มีภาพของความจริงประทับใจความผิดพลาดจึงมีได้ง่าย สำหรับปลอกกระสุนนี้เป็นของที่เกือบเรียกได้ว่ามีอยู่ในครอบครองอยู่แล้ว ปรากฏตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพยานอื่นต้องกันว่า เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงปืน ยู.เอส.อาร์มี่ แล้วมีพวกมหาดเล็กที่อยู่ในที่นั้นเก็บเอาปลอกกระสุนไปบ้าง นายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็เคยเก็บไปเหมือนกัน เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่าเห็นจะเก็บไปทั้งสองคน

(๓) โจทก์นำสืบว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดเป็นนัยว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ ซึ่งนายชิต สิงหเสนี จำเลยปฏิเสธว่ามิได้พูดกับใครนั้น ศาลอุทธรณ์พิจารณาแล้วได้ความตามคำให้การของนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ว่า เย็นวันหนึ่งก่อนสวรรคตประมาณ ๑ หรือ ๒ อาทิตย์ นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้เข้าไปหยิบของในห้องพระภูษาเพื่อเตรียมจะเดินทาง พบนายชิต สิงหเสนี จำเลยอยู่ในห้องนั้น ต่างนั่งอยู่ห่างกันสัก ๒ เมตร นายชิต สิงหเสนี จำเลยเป็นคนพูดขึ้น "นี่ จะบอกให้ ท่านไม่ได้เสด็จดอกวันที่ ๑๓ นั่น" นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ซักไซ้ร้อยู่หลายคำ เช่นเพราะเหตุใดจึงรู้ ทำไมเรือบินไม่มาอย่างนั้นหรือ นายชิต สิงหเสนี จำเลยไม่ตอบ นางสาวจรูญ ตะละภัฏ จึงว่าไม่เชื่อเพราะฝรั่งเขากำหนดทำอะไรต้องทำแน่เสมอ ไม่คลาดเคลื่อน นายชิต สิงหเสนี จำเลยหัวเราะแล้วพูดว่าไม่เชื่อก็แล้วไป คอยดูไปก็แล้วกัน ขณะนั้นตามความรู้สึกของนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยหลอกเล่น เพราะเห็นนางสาวจรูญ ตะละภัฏ กระตือรือร้นอยากไปนัก ครั้นคืนวันที่ ๘ มิถุนายน นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้คุยกับนางสาวนิภา ตะละภัฏ ว่า ไม่ทราบว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยไปรู้มาจากไหนว่าจะไม่ได้เสด็จ แต่นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ไม่เชื่อ ความข้อนี้นางสาวนิภา ตะละภัฏ รับรองว่านางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้เล่าให้ตนฟังจริง ศาลอุทธรณ์เห็นว่านางสาวจรูญ ตะละภัฏ กับนายชิต สิงหเสนี จำเลยต่างเป็นข้าราชบริพารทำหน้าที่อยู่บนพระที่นั่งใกล้ชิดกัน จึงอยู่ในฐานะที่จะพูดบอกอะไรกันได้เป็นทีเล่นทีจริง เวลานั้นจึงไม่ทำให้นางสาวจรูญ ตะละภัฏ เชื่อ และกระทั่งเล่าให้นางสาวนิภา ตะละภัฏ

ฟังก็ยังไม่คิดว่าจะเป็นไปได้อยู่นั่นเอง จนเกิดความจริงขึ้นว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เสด็จสวรรคตเพราะต้องกระสุนเสียก่อน ความเดิมที่นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้ทราบจากนายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงสมกับที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยยืนยันว่าไม่เชื่อก็คอยดูไป และจะว่าเป็นข้อความที่นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ใส่ไคล้นายชิต สิงหเสนี จำเลยก็ไม่ได้ เพราะสมเด็จพระราชชนนีประทานพระกระแสว่า นางสาวจรูญ ตะละภัฏ เคยเล่าถวายว่ามหาดเล็กคนหนึ่ง บอกชื่อด้วย พูดว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเสด็จวันที่ ๑๓ ไม่ได้ มหาดเล็กคนนั้นจะเป็นนายชิต สิงหเสนี จำเลย หรือนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยคนใดคนหนึ่งในสองนี้แหละ ซึ่งจำไม่ได้แน่เสียแล้ว

นอกจากนี้ไปตรงกับนายมี พาผล เข้าอีก คือนายมี พาผล เบิกความว่า เช้าวันหนึ่งก่อนกำหนดเสด็จกลับหลายวัน ประมาณไม่ถูก นายมี พาผล เป็นเวรนั่งอยู่บนพื้นพระที่นั่งชั้นบนห้อยเท้าลงที่บันไดด้านหลัง นายชิต สิงหเสนี จำเลยจะไปรับเวรจากนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงขึ้นบันไดมานั่งคุยอยู่กับนายมี พาผล ก่อน นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดว่า "แปลกใจทำไมในหลวงถึงจะเสด็จกลับวันที่ ๑๓ ฝรั่งเขาถือ" นายมี พาผล จึงว่า "ท่านไม่ทรงถืออย่างฝรั่งเพราะท่านเป็นไทยท่านก็เสด็จได้" นายชิต สิงหเสนี จำเลยย้ำว่า "ท่านจะไม่ได้เสด็จน่ะนา" นายมี พาผล ว่า "ก็โหรให้ฤกษ์แล้ว ท่านก็คงเสด็จได้" นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดอีกว่า "ท่านจะไม่ได้เสด็จนา" แล้วก็ลุกไปทางห้องพระบรรทม ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเมื่อนายมี พาผล ทราบจากนายชิต สิงหเสนี จำเลยเช่นนี้แล้วมิได้เก็บความนิ่งไว้ หลังจากนายมี พาผล ไปให้การต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ แล้ว ในวันนั้นสมเด็จพระราชชนนีรับสั่งถามว่าไปให้การว่าอย่างไร นายมี พาผล กราบทูลว่า เขาถามว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมสวรรคตเพราะอะไร ก็ตอบไปว่าสวรรคตเพราะปืน สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งว่า "นั่นแหละซีแกไม่รู้หรือสวรรคตเพราะอะไร แกไปนอนคิดเสีย ไม่ต้องมาทำงาน ใครเขารู้กันทั้งเมือง" เมื่อนายมี พาผล รู้สึกว่าสมเด็จพระราชชนนีกริ้วเลยหลบออกมา ต่อจากนั้น ๒ วันนายมี พาผล ได้พบนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ก็เล่าเรื่องที่ถูกกริ้วให้ฟังและแก้ตัวว่าพูดความจริงไม่ได้ คงพูดให้รอดตัวไปเท่านั้นเพราะกลัว แล้วนายมี พาผล ก็เล่าให้นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ฟังตามเรื่องที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้พูดไว้กับนายมี พาผล ซึ่งนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ก็ได้เล่าเช่นเดียวกันว่าเรื่องนี้นายชิต สิงหเสนี จำเลยเคยพูดกับนางสาวจรูญ ตะละภัฏ

เหมือนกัน เป็นที่น่าสงสัย ต่อจากนั้นอีก ๒ วันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งถามนายมี พาผล ว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้พูดอะไรบ้างให้เล่าถวาย นายมี พาผล จึงกราบบังคมทูลว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยเคยพูดว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งถามถึงความรู้สึกของนายมี พาผล ๆ ได้กราบบังคมทูลว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยอาจจะลอบปลงพระชนม์ก็ได้ อันความข้อนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชกระแสว่า เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตแล้ว ๒ – ๓ อาทิตย์ นายมี พาผล ได้กราบบังคมทูลว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้พูดกับนายมี พาผล ว่าวันที่ ๑๓ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะเสด็จกลับไม่ได้ ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาแล้วไม่เห็นเหตุผลเลยว่า นายมี พาผล มีเจตนาร้ายต่อนายชิต สิงหเสนี จำเลยเพราะอะไร การที่นายมี พาผล กราบบังคมทูลไปนั้น จะต้องรู้ดีว่าต้องเป็นความจริงด้วย ถ้าหากเอาความเท็จกราบบังคมทูลไซร้ นายมี พาผล ก็จะเป็นบุคคลที่สมควรจะได้รับพระมหากรุณาชุบเลี้ยงต่อไปไม่ได้เลย ซ้ำยังตรงกับที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดกับนางสาวจรูญ ตะละภัฏ อีก

ศาลอุทธรณ์เชื่อโดยปราศจากสงสัยว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยได้พูดเป็นนัยไว้ก่อนสวรรคตแล้วว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ จริงอยู่ ศาลอุทธรณ์เคยวินิจฉัยไว้ว่า คำพูดเช่นนี้อาจแปลความหมายได้เป็นหลายนัย สำหรับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยอันอยู่เพียงเท่านั้นก็จะแปลไปในทางเป็นพิรุธของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยไม่ถนัด ผิดกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยซึ่งมีพฤติการณ์และเหตุผลมากมายตามที่ได้วินิจฉัยมาแล้วส่อแสดงอยู่หลายประการ ข้อนี้จึงถือได้ว่าเป็นพิรุธให้เห็นว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยรู้ดีว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จเพราะมีผู้ปองร้ายพระองค์ท่าน

(๔) นายชิต สิงหเสนี จำเลยเบิกความแก้ตัวว่า การที่ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมยิงพระองค์นั้น ได้กราบทูลไปโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้เพราะนัยน์ตาได้เห็นพระโลหิต และหูได้ยินเสียงปืน ใจไม่คิดว่าจะมีใครเข้าไปทำพระองค์ท่านจึงกราบทูลไปเช่นนั้น ศาลอุทธรณ์เห็นว่า หากจะเป็นโดยกระทันหันก็พอทำเนา แต่นี่ไม่ใช่ครั้งหนึ่งคราวเดียว วันต่อมาหลังจากที่นายชิต สิงหเสนี จำเลยควรจะมีความคิดดียิ่งกว่านี้โดยใช้ถ้อยคำอย่าให้เป็นที่กระทบกระเทือนถึงพระเกียรติยศก็พอจะทำได้ แต่นายชิต สิงหเสนี จำเลยกลับยืนยันเป็นมั่นเหมาะต่อนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ หัวหน้าพยาบาลสภากาชาด

ไทยได้รับคำสั่งจากผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ให้ร่วมไปทำการสรงพระบรมศพในวันที่ ๑๐ มิถุนายน เวลา ๑๓ นาฬิกา ขณะนั้นนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ ได้ทราบข่าวสวรรคตแล้วตั้งแต่ตอนกลางคืนวันที่ ๙ เป็น ๒ กระแส กระแสหนึ่งวิทยุประกาศว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้สวรรคตด้วยพระแสงปืนโดยอุบัติเหตุ จึงเดินจะไปบอกพวกนักเรียนพยาบาลที่อยู่ในปกครองให้อยู่ในความสงบ พอกลับจากตึกนักเรียนจะไปที่พัก ได้เดินผ่านโรงครัวเห็นคนงานจับกลุ่มกันอยู่ คนงานคนหนึ่งจำไม่ได้ว่าใครบอกนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ว่า เขาได้ยินคนในรถรางพูดกันว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมถูกลอบปลงพระชนม์ ทำให้นึกสงสัยว่าการสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นกรณีใดกันแน่ ดังนั้นระหว่างที่กำลังรอคอยขึ้นสรงพระบรมศพอยู่ใต้ต้นมะขามหน้าพระที่นั่งบรมพิมาน เห็นนายชิต สิงหเสนี จำเลยวิ่งขึ้นบันไดทางลาดตรงมุขใหญ่หน้าพระที่นั่ง จึงเรียกให้ไปหาที่ใต้ต้นมะขาม แล้วนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ ก็บอกว่าจะมาสรงน้ำพระบรมศพ ขอให้จัดเครื่องสรงไว้ให้พร้อม แล้วพูดกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยว่า ทำไมปล่อยให้ท่านเล่นปืน นายชิต สิงหเสนี จำเลยพูดว่า ท่านจะเล่นของท่านเอง ห้ามท่านไม่ได้ ความข้อนี้ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า นางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ เป็นผู้ที่รู้จักมักคุ้นกับนายชิต สิงหเสนี จำเลยมาเป็นอย่างดีตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เพราะนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ เคยอยู่ในปกครองของพระยาสิงหเสนีน้องชายของพระยาอนุชิตชาญชัย ซึ่งเป็นบิดาของนายชิต สิงหเสนี จำเลย เพราะฉะนั้นนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ จึงไม่อยู่ในฐานะอันควรสงสัยว่าตั้งใจให้ร้ายแก่นายชิต สิงหเสนี จำเลย แท้จริงกิตติศัพท์ที่ว่าการที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมต้องกระสุนปืนเกิดจากการกระทำของพระองค์นั้นมีมูลมาจากนายชิต สิงหเสนี จำเลยไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนี จึงแพร่สะพัดไปถึงนางสาวสงวนวรรณ เฟื่องเพ็ชร์ ๆ ก็คงต้องการทราบความจริงเพราะนายชิต สิงหเสนี จำเลยเป็นมหาดเล็กอยู่ใกล้ชิด ตอนนี้ถ้านายชิต สิงหเสนี จำเลยมิได้เจตนาจะยืนยันข้อความเพื่อให้ใคร ๆ เห็นไปว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงทำพระองค์เองแล้วก็ควรที่จะพูดให้เป็นกลางอย่าให้มากเกินไปเหมือนวันที่แล้วมา แต่นี่ไม่เช่นนั้น จึงเป็นการส่อแสดงว่าแผนการมีอยู่อย่างไรก็รักษาให้เป็นไปตามนั้น

อาศัยเหตุดังกล่าวมา คดีสำหรับนายชิต สิงหเสนี จำเลยจึงฟังเป็นจริงได้ดังศาลอาญาชี้ขาดว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้รู้เห็นร่วมมือกับคนร้ายยังให้การประทุษร้ายต่อพระ

องค์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมให้สำเร็จลุล่วงไปตามเจตนาที่ทะนงองอาจสถานหนึ่ง กับสับเปลี่ยนกระสุนปืนของกลางโดยกล่าวเท็จแก่เจ้าหน้าที่เพื่อช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้พ้นอาญาอีกสถานหนึ่ง

สำหรับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนั้น ศาลอุทธรณ์ได้ยกพฤติการณ์ส่วนใหญ่อันจะน้อมนำให้วินิจฉัยไปทางที่เป็นโทษเป็นผิดขึ้นกล่าวไว้แล้ว บัดนี้จะได้วินิจฉัยถึงเหตุผลที่เกิดจากพฤติการณ์ส่วนตัวสืบไป

(๑) ในวันสวรรคตวันที่ ๙ มิถุนายน นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้ให้ถ้อยคำต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ อาทิ นายพันตำรวจเอกหลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท และนายพันตำรวจโทประสงค์ ลีมอักษร ตอนหนึ่งว่า "พระแสงปืนของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้า ฯ เคยเห็นมีหลายกระบอก แต่ที่อยู่ประจำบนพระแท่นนั้นมีอยู่ ๓ กระบอก คือ ๑. ปืนกระบอกที่ข้า ฯ ทราบในตอนหลังว่าพระองค์ท่านใช้ยิง ปืนกระบอกนี้เป็นปืนสั้นแต่จะเป็นปืนชนิดใดและขนาดใดข้า ฯ เรียกไม่ถูก ปืนกระบอกนี้เมื่อข้า ฯ เข้าไปดูในห้องพระบรรทมเมื่อตอนแรกตามที่ให้การมาข้างต้นนั้น เห็นวางอยู่บนตู้ข้างพระแท่น ฯลฯ" ครั้นวันที่ ๑๓ เดือนเดียวกัน ได้ให้การอีกว่า "ฯลฯ ปืนกระบอกที่ลั่นถูกในหลวงและข้า ฯ เห็นวางอยู่บนหลังตู้เล็กติดกับพระที่นั้นข้า ฯ เป็นผู้หยิบไปเก็บไว้ในลิ้นชักตู้ใส่ฉลองพระองค์ ฯลฯ"

ศาลอุทธรณ์ขอให้ระลึกว่า พระแสงปืนของกลางนี้ได้ถูกนำมาพรางไว้ข้างพระกร ข่าวที่เกิดขึ้นตอนนั้นก็เนื่องมาจากนายชิต สิงหเสนี จำเลยกล่าวอ้างขึ้น นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็มิได้เข้าไปเห็นสักนิดว่าพระแสงปืนอยู่ข้างพระกร เมื่อแรกเห็นก็วางอยู่บนหลังตู้เล็กแล้วนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยไปทราบจากไหนและอย่างไร จึงไปอ้างว่าเป็นปืนที่พระองค์ท่านใช้ยิง และมิใช่ครั้งหนึ่งคราวเดียววันหลังก็คงยืนยันเช่นเดียวกัน นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยถูกพนักงานสอบสวนเรียกไปจดปากคำเกือบจะวาระเดียวกับ นายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ที่สุดแล้วใครจะดีไปกว่า ถ้าหากนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยไม่ทราบความจริงแล้ว ก็ควรพูดเท่าที่รู้เท่าที่เห็น หาชอบไม่ที่จะพูดให้เกินเลยยิ่งไปกว่า เพื่อให้เห็นว่าเกิดจากการกระทำของพระองค์ ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนการที่ศาลอุทธรณ์เคยวินิจฉัยถึงข้างต้นการที่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยสนับสนุนเพื่อให้ข้อเท็จจริงผันแปรไปนั้น จะถือว่าเป็นไปด้วยความสุจริตใจหาได้ไม่แม้พยานของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็สมไปข้างโจทก์เช่นนั้น ดังปรากฏจากคำให้การของ นางสมบุญ ปัทมศริน

ภรรยาของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเองว่า ก่อนวันที่ ๙ สัก ๓ วัน นางสมบุญ ปัทมศริน ได้นัดกับนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลย ว่าวันที่ ๙ เวลา ๔ โมงเช้าจะไปเอาเสื้อด้วยกันคอยอยู่จน ๔ โมงเย็นก็ไม่เห็นมา จึงตั้งใจจะเข้าไปดูในวัง พอถึงบางลำภูก็ได้ยินโจษจันกันว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมสวรรคต จึงแวะเข้าไปฟังที่ร้านน้องสาวราวบ่าย ๔ โมงกว่า เห็นนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยผ่านมาหน้าร้าน จึงเรียกให้แวะและถามว่า ทำไมไม่มา นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมสวรรคตไปเอาเสื้อไม่ได้ นางสมบุญ ปัทมศริน ถามว่าสวรรคตเพราะอะไร นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยตอบว่า ท่านยิงพระองค์เองแล้วก็กลับเข้าวัง ดังนี้การยืนยันของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงไม่หย่อนกว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยไปเลย

(๒) ขณะเกิดเหตุ นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยมีหน้าที่เป็นมหาดเล็กเวรห้องพระบรรทม และได้ไปประจำอยู่ใกล้ชิดพระองค์สืบต่อจากมหาดเล็กรับใช้ ฉะนั้นการถวายความอารักขาเพื่อให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมปลอดภัยจึงตกอยู่แก่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย แต่เมื่อเสียงปืนดังขึ้น แทนที่นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยจะเข้าไปดูให้ประจักษ์ว่าได้เกิดเหตุเพทภัยประการใด กลับละเลยมิได้ติดที่จะถวายความจงรักภักดี เผื่อว่าถ้าหากมีผู้ร้ายทะนงองอาจทำการประทุษร้ายต่อพระองค์ท่านจะได้ทำการต่อต้าน หรืออย่างน้อยก็รู้ที่มาของเหตุนั้นเยี่ยงมหาดเล็กผู้ซื่อสัตย์สุจริตต่อพระมหากษัตริย์นี่ไม่มีเสียเลย หากจะแก้ตัวว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยเข้าไปดูแล้ว ก็ย่อมฟังไม่ขึ้น เพราะการเข้าไปของนายชิต สิงหเสนี จำเลยนั้น ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยมาข้างต้นน่าจะเป็นพิธีพอให้เห็นว่าเข้าไปดูแล้ว แต่ที่แท้ก็เพื่อซัดให้เป็นการกระทำของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ซึ่งตามพฤติการณ์ของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยชวนให้เห็นว่าเพื่อช่วยเหลือนายชิต สิงหเสนี จำเลย

(๓) นายชิต สิงหเสนี จำเลยแสดงตัวเป็นเจ้าก็เจ้าการชักจูงให้พนักงานสอบสวนเขวออกนอกทางตั้งแต่แรกที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเป็นลำดับมา ประการแรกก็คือล่วงล้ำเข้าไปถึงในห้องพระบรรทมจนใกล้พระแท่นบรรทม ทั้งที่มิได้อยู่ในหน้าที่รับผิดชอบของตน ซึ่งนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็เห็นและคงจะได้คิดว่าบุคคลซึ่งเข้าใกล้ชิดในสถานและกาลเช่นนั้นย่อมตกอยู่ในข่ายแห่งความสงสัยเป็นเบื้องแรกว่า น่าจะเป็นผู้รู้เห็นช่วยเหลือในเหตุร้ายที่เกิดขึ้นนั้น ชั้นหลังนี้ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยจึงพยายามให้การเบี่ยงบ่ายเพื่อทำ

หลักฐานช่วยเหลือในอันที่จะปลดเปลื้องนายชิต สิงหเสนี จำเลยให้พ้นมลทิน เป็นต้นว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยยอมรับไม่ว่าให้การครั้งใดว่า ตนได้เข้าไปในห้องพระบรรทม จึงเห็นพระ-อาการของล้นเกล้าล้นกระหม่อมว่าเป็นอย่างไร ในวันสวรรคต นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้ให้ถ้อยคำต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจไว้ถึงกับว่าได้เข้าไปดู "ที่ที่บรรทม" ส่วนนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยไม่เช่นนั้น วันสวรรคตได้ให้ถ้อยคำไว้ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า เมื่อได้ยินปืนดังในห้องพระบรรทมนั้น นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยตกใจลุกขึ้นยืน ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลยได้วิ่งเข้าไปดูที่หน้าพระวิสูตรตรงกับนายชิต สิงหเสนี จำเลย พอชั้นหลังนายชิต สิงหเสนีจำเลยคลายห่างออกมาว่าเข้าไปในห้องพระบรรทมสัก ๒ ก้าว และห่างพระวิสูตร ๒ วา คำของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยก็คลายตามไปจนถึงกับว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยมิได้เข้าห้องพระ-บรรทมเลย คือชั้นสอบสวนต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยได้วิ่งเข้าไปที่ห้องแต่งพระองค์แล้วก็กลับออกมา ต่อมาในชั้นตำรวจสอบสวน และเมื่ออ้างตัวเองเป็นพยานก็คงให้การเช่นนั้น ศาลอุทธรณ์ใคร่ที่จะกล่าวว่า ถ้าพิจารณาเพียงเผิน ๆ ก็ไม่รู้สึกนักว่าการที่จะว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยเข้าในห้องพระบรรทมก็ดีหรืออยู่เพียงห้องแต่งพระองค์ก็ดี ดูจะไม่แตกต่างกันแต่เท่าที่ศาลอุทธรณ์ชี้ให้เห็นข้างต้นนั้น เป็นเพียงรอบนอกที่จะปฏิเสธเสียมิได้ว่าไม่ให้เห็นเช่นนั้น แต่ยิ่งเมื่อพิจารณาถึงเนื้อแท้ภายในแล้วจะเห็นได้จากคำมีเค้าให้การของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยว่า ได้มีการซักซ้อมกันเพื่อความปลอดภัยของนายชิต สิงหเสนี จำเลย คือตามเอกสารหมาย ๑๖๑ มีความตอนหนึ่งว่า "ฯลฯ ในวันที่ข้า ฯ และนายชิตจะไปเบิกความที่ศาลกลางเมืองนั้น ก่อนไปนายชิตได้พูดซ้อมกับข้า ฯ ว่าให้ข้า ฯ พูดว่าได้ยินเสียงปืนดังปังให้พูดว่านายชิตนั่งอยู่ด้วย ฯลฯ อันนี้เป็นเหตุอันหนึ่งในหลายเหตุที่นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยยกขึ้นอ้างสนับสนุน ความสงสัยของเขาว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยจะเป็นผู้นำคนภายนอกเข้าไปลอบปลงพระชนม์ จึงทำให้ศาลอุทธรณ์เห็นไปว่า ถ้าขณะที่ปืนดังขึ้น นายชิต สิงหเสนี จำเลยนั่งอยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ มิได้ไปอยู่ ณ ที่แห่งอื่นแล้วทำไมจำเพาะจะต้องซ้อมความตอนนี้กันด้วย และในที่สุดก็ประจักษ์ผลว่า ถ้อยคำของนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยชั้นต้นกับชั้นหลังไม่ตรงกัน

(๔) นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้รับพระมหากรุณาเลือกให้ตามเสด็จพระราช-ดำเนินไปต่างประเทศด้วย ทั้งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินอีก ๓๐๐๐ บาท

เพื่อจัดหาเครื่องแต่งตัว นางสาวจรูญ ตะละภัฏคนหนึ่งก็ได้รับพระมหากรุณาเช่นเดียวกัน นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ตื่นเต้นจนคนอื่นเห็น ทั้งที่เคยได้ตามเสด็จมาแล้ว และครั้งนี้ก็จะได้ตามเสด็จไปถึงอเมริกา ตรงข้ามกับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยแทนที่จะรู้สึกในมหากรุณาให้สมกับที่จะได้มีโอกาสเปิดหูเปิดตา กลับแสดงปฏิกิริยามึนชาต่อพระมหากรุณานั้น เช่นวันหนึ่งก่อนสวรรคตใกล้วันกำหนดที่จะเสด็จ นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้ถามนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยว่าจะได้ไปเมืองนอกดีใจไหม นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยตอบว่าเฉยๆ ความข้อนี้นางสาวนิภา ตะละภัฏ เบิกความรับรองว่า ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน ตนกับนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้พูดกันถึงนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย และได้รับคำบอกจากนางสาวจรูญ ตะละภัฏ เบิกความต่อศาลอนึ่ง ตามความสังเกตของนายมี พาผล ก็รู้สึกว่านายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยเฉยๆ ไม่กระตือรือร้นอะไร

การมึนชาของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยดังกล่าวนี้ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมก็ได้ทรงสังเกตเห็น ถึงกับออกพระโอษฐ์ เช่นเคยรับสั่งบ่นกับพระองค์เจ้าธานีนิวัติว่า จวนเวลาแล้วยังไม่เห็นรัฐบาลสั่งเสียอะไร เช่นสั่งให้คนที่จะตามเสด็จไปตัดเสื้อผ้าเป็นต้น กลับได้ความจากนายมี พาผล ว่า ได้ทราบว่านายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้รับพระราชทานเงิน ๓๐๐๐ บาท วันหนึ่งก่อนถึงกำหนดเสด็จสัก ๗ – ๘ วัน นายมี พาผล นั่งอยู่กับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ขณะนั้นล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จผ่านมาได้รับสั่งถามนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยว่า หนังสือเดินทางได้หรือยัง นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยกราบบังคมทูลว่ายัง และทรงกราบบังคมทูลตอบว่าจะได้วันนี้ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งว่ามัวชักช้าอยู่จวนจะไปแล้วจะไม่ทัน การที่นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยกราบบังคมทูลเช่นนี้ ศาลอุทธรณ์รู้สึกว่าเป็นการขอไปทีประกันการถูกกริ้ว เพราะความจริงวันนั้นไม่ใช่วันที่ช่างตัดเสื้อนัด ดังปรากฏจากคำนางสมบุญ ปัทมศรินที่กล่าวแล้วเป็นต้น นอกจากนี้ ในรุ่นราวคราวเดียวกัน นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยเคยคุยให้นายเวศน์ สุนทรรัตน์ฟังว่า ถูกล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเร่งให้ไปตัดเสื้อกางเกงเขาว่าเขาไปตัดไว้แล้วแต่ยังไม่ได้มา วันหนึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้รับสั่งกับนายเวศน์ สุนทรรัตน์ ว่า "บุศย์ไม่เห็นไปตัดเสื้อสักที" นายเวศย์ สุนทรรัตน์ กราบบังคมทูลว่า "เขาคงไปตัดแล้วแต่คงยังไม่ได้มา" พระองค์ท่านรับสั่งต่อไปว่า "บอกให้เขาไปตัดเร็วๆ ซี"

(๕) ศาลอาญากล่าวว่า ได้พิจารณาตลอดไปถึงบุคคลิกลักษณะของนายบุศย์

ปัทมศริน จำเลยตามที่มีวี่แววในท้องสำนวนบ้าง ปรากฏต่อหน้าศาลพิจารณาเป็นเวลานานวันมาแล้วบ้าง รู้สึกว่าไม่ใช่คนฉลาดมีไหวพริบ ศาลอุทธรณ์จึงเห็นว่า ถ้าเป็นการถูกต้องดังนี้ไซร้ย่อมเป็นการง่ายเสียกว่าอีก เพราะคนฉลาดยังทบทวนถึงการควรมิควรได้ ส่วนคนที่ไม่ฉลาดนั้นสิ เพียงถูกบีบบังคับหรือชักจูงหรือเกลี้ยกล่อมให้ถูกใจสักหน่อยก็คล้อยตาม

รวมความตามที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยถึงพฤติการณ์ของนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยมานี้ คดีมีหลักฐานเพียงพอที่จะฟังว่านายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยได้รู้เห็นร่วมมือกับผู้ร้ายรายนี้ด้วยเช่นเดียวกับนายชิต สิงหเสนี จำเลย เมื่อมหาดเล็กห้องพระบรรทมเองมีอันเป็นไปเสียเช่นนี้ จึงไม่เป็นการประหลาดที่ผู้ร้ายจะไม่สามารถเล็ดลอดเข้าไปปลงพระชนม์ถึงในพระวิสูตร อุทธรณ์โจทก์ที่เกี่ยวกับนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยฟังขึ้น

ศาลอุทธรณ์ขอย้ำอีกครั้งว่า อันมูลเหตุที่จูงใจนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยนั้น ไม่อาจต้องเนื่องมาจากความแค้นเคืองในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท หรือต้องการประโยชน์โดยตรงจากการสูญเสียพระชนมชีพดุจดังศาลอาญากล่าวไว้ แต่อาจเนื่องมาจากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อม หรือความจำเป็น รวมทั้งความหวังต่อลาภผลสักการะซึ่งจะมีผู้สนองให้ กดดันบีบบังคับให้เห็นผิดเป็นชอบก็ได้ ถึงแม้ทางพิจารณาจะไม่ปรากฏว่าจำเลยคนใดได้เปลี่ยนแปลงฐานะความเป็นอยู่ให้เป็นที่ผิดสังเกตก็อาจเป็นไปโดยอุบายที่แยบคายเช่นเดียวกัน

อันพยานหลักฐานทั้งหลายทั้งปวงตามที่ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยไว้ข้างต้นนั้น เป็นการเหลือเพื่อที่จะชี้ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้ถูกลอบปลงพระชนม์โดยไม่มีข้อสงสัย และไม่ว่าจะด้วยประการใด ๆ ไม่มีเหตุผลที่จะผืนจากตัวหนังสือไปได้เลย เพราะฉะนั้นถ้าจะมีการกล่าวอ้าง ณ ที่ใดเพื่อน้อมนำให้เห็นไปในทางเสื่อมเสียพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ แทนที่จะเทิดทูนไว้เป็นที่เคารพสักการะสืบไปอีก โดยกล่าวอ้างว่าล้นกระหม่อมเสด็จสวรรคตเนื่องจากการกระทำของพระองค์แล้วไซร้ก็ใคร่ที่จะให้ได้พิจารณาถึงเหตุผลที่โจทก์นำสืบไว้อีกเพื่อให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ที่สุดนั้นมีความรู้สึกต่อการเสด็จสวรรคตของล้นเกล้า-ล้นกระหม่อมว่า เป็นประการใด มีสาระสำคัญดังนี้

(๑) นายเวศน์ สุนทรรัตน์ มหาดเล็กห้องพระบรรทมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้การไว้ว่า เมื่อได้ยินเสียงปืนแล้วก็ขึ้นไปนั่งอยู่หน้าพระทวารห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัว สัก ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จมา ทรงตรัสสั่งว่า "เวศย์ ดูห้องเสด็จแม่และห้องฉันด้วย ถ้าจะมีใครมาให้ไปบอกฉันก่อน ถ้าเขามีธุระที่อื่นก็ให้เขาไปก่อน" หลังจากสวรรคตแล้วประมาณ ๒๐ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งถามนายเวศน์ สุนทรรัตน์ ว่า "ลูกปืนที่มีอยู่น่ะมากหรือน้อย ถ้ามีเหตุขึ้นพอจะสู้เขาได้ไหม" นายเวศน์ สุนทรรัตน์ จึงไขกุญแจลิ้นชักถวายให้ทอดพระเนตร แล้วรับสั่งว่า "เห็นจะพอ" เวลานั้นกระสุนปืนมีอยู่เต็มลิ้นชักพอดี จะกี่มากน้อยไม่ทราบ ลิ้นชักนั้นหน้ากว้างราว ๒ ฟุต ลึกประมาณ ๑ ฟุตครึ่ง หนาประมาณ ๑๐ นิ้วฟุต พลโทพระศิลปสาตราคมสมุหราชองครักษ์ เบิกความว่า หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นทรงราชย์แล้ว ๒–๓ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งกับพระศิลปสาตราคมว่า ให้เอาใจใส่คอยสืบดูด้วยว่ามีใครเป็นที่สงสัยบ้างอย่างไร วันหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากเฝ้าพระบรมศพ มาถึงพระที่นั่งบรมพิมานแล้วแทนที่จะเสด็จขึ้นเช่นเคย ได้เสด็จไปรอบ ๆ องค์พระที่นั่ง และทอดพระเนตรทางโน้นบ้าง ทางนี้บ้าง ทรงแหงนพระพักตร์ทอดพระเนตรขึ้นไปทางชั้นบนพระที่นั่งบ้าง แสดงพระอาการให้เป็นที่เข้าใจว่า ทรงตรวจดูสถานที่ว่าอาจมีผู้เล็ดลอดหรือปีนป่ายขึ้นไปได้บ้างอย่างใดหรือไม่ นายมี พาผล เบิกความว่าหลังจากไปให้การต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งถามว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยเคยพูดอะไรบ้างรู้เรื่องอะไรให้เล่าไป นายมี พาผล กราบบังคมทูลว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยเคยพูดว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ พระองค์รับสั่งถามถึงความรู้สึกของนายมี พาผล ๆ กราบบังคมทูลว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยอาจลอบปลงพระชนม์ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่า "ฉันคิดว่าในหลวงท่านคงไม่ทำพระองค์เอง" อนึ่งเมื่ออธิบดีกรมตำรวจกราบบังคมทูลถามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ ฯ ตอนหนึ่งว่า "มีผู้เข้าใจว่า ถ้าจะมีการลอบปลงพระชนม์ คนร้ายคงเข้ายิงทางพระเศียร แต่เมื่อพระวิสูตรไม่มีรูทะลุแสดงว่าไม่ได้มีการยิงจากข้างนอก" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสตอบว่า "ถ้ายิงในพระวิสูตรก็จะไม่มีรอยทะลุ"

(๒) เมื่อนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยถูกจับแล้ว โจทก์นำสืบว่าจำเลยคู่นี้ได้ให้การไว้ในชั้นสอบสวนด้วยความสมัครใจโดยมิได้มีการบังคับขู่เข็ญทั้งรู้ตัวดีว่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานยันได้ในการพิจารณาคดีชั้นศาล

ก. นายบุศย์ บัทมศริน จำเลยให้การไว้เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๙๐ มีข้อความว่า "ข้า ฯ เชื่อว่ามีคนร้ายลอบปลงพระชนม์โดยใช้อาวุธปืนยิง ข้า ฯ เห็นว่าไม่เป็นอุบัติเหตุ เพราะขณะเกิดเหตุนั้นในหลวงรัชกาลที่ ๘ ทรงพระประชวร ร่างกายอ่อนเพลียและอยู่ในระหว่างเสวยน้ำมันละหุ่ง จึงไม่มีเหตุผลอันใดที่จะคิดว่าในหลวงรัชกาลที่ ๘ เล่นปืนจนปืนลั่นถูกพระองค์ อีกประการหนึ่งรอยกระสุนเข้าและรอยกระสุนออกก็แสดงให้เห็นว่าไม่ใช่กรณีอุบัติเหตุ ส่วนในกรณีปลงพระชนม์เองนั้น ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะพระองค์ท่านไม่มีเรื่องขุ่นมัวพระทัยแต่อย่างใดเลย นอกจากนี้ในระหว่างพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชากลมเกลียวสนิทสนมรักใคร่กันมาก ไม่ปรากฏการทะเลาะวิวาทหรือผิดพ้องหมองใจแต่อย่างใด อีกประการหนึ่งพระองค์ท่านตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จไปต่างประเทศได้ตระเตรียมพระองค์ และจัดเข้าของไว้เกือบพร้อมบริบูรณ์แล้ว นอกจากนี้รอยกระสุนเข้าที่พระนลาฏและรอยกระสุนออกที่ท้ายทอยก็แสดงให้เห็นว่าไม่ใช่เป็นการปลงพระชนม์เอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ ข้า ฯ จึงเชื่อว่าในหลวงรัชกาลที่ ๘ ถูกคนร้ายลอบปลงพระชนม์ เหตุผลที่ถูกลอบปลงพระชนม์นั้นได้แก่

๑. เพื่อจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไม่ให้มีพระเจ้าแผ่นดิน

๒. (มีข้อความยืดยาวเกี่ยวกับการที่โปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายข้าราชการซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระองค์)

๓. เมื่อปรากฏกรณีสวรรคตแล้วไม่ปรากฏว่ารัฐบาลได้ทำการจับกุมผู้ต้องหาสอบสวนตามกฎหมาย

๔. ในหลวงรัชกาลที่ ๘ เป็นผู้ที่มีความคิดรอบคอบสุขุมพระองค์ตรัสน้อยไม่แสดงอาการโกรธเคืองให้ปรากฏเลย พระองค์ท่านอยู่ในเกณฑ์ฉลาดเฉียบแหลม ถ้าพระองค์ท่านยังอยู่ทรงราชสมบัติอยู่แล้วก็จะเป็นการขัดขวางรัฐบาลได้ เช่นรัฐบาลมีความเห็นอย่างหนึ่งพระองค์ท่านอาจจะไม่มีความเห็นด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเป็นเหตุให้พระราชชนนีรับสั่งกับในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในวันที่ ๙ ม.ย. ๘๙ ที่พระแท่นบรรทมว่า "เล็กอย่ารับเป็นพระเจ้าแผ่นดิน" ข้อความดังกล่าวนี้ ข้า ฯ ได้ยินและยังมี นายชิต สิงหเสนี ส่วนพระพี่เลี้ยงเนื่องจะได้ยินหรือไม่ไม่ทราบ

ในการลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ดังกล่าวแล้ว บุคคลภายนอกจะทำได้

โดยยาก ถ้าคนภายนอกจะทำแล้ว จะต้องร่วมมือกับคนภายในซึ่งอยู่ใกล้ชิด จึงจะทำได้สะดวก ถ้าเป็นคนภายในลอบปลงพระชนม์แล้วย่อมทำได้สะดวกกว่าคนภายนอก คนภายในที่ใกล้ชิดในขณะเกิดเหตุก็มีแต่ข้า ฯ กับนายชิตเพียง ๒ คนเท่านั้น ในการปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ นี้ ข้า ฯ สงสัยว่านายชิต จะเป็นผู้นำคนภายนอกเข้ามาลอบปลงพระชนม์ ฯลฯ"

นายชิต สิงหเสนี จำเลยได้ให้การไว้เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๐ มีข้อความว่า "ฯลฯ ในกรณีที่ในหลวงรัชกาลที่ ๘ สวรรคตนี้ ข้า ฯ สงสัยว่านายบุศย์จะเป็นสายให้แก่บุคคลอื่นลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ โดยมีเหตุผลดังนี้ คือ ฯลฯ

ด้วยเหตุผลทั้ง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้ ข้า ฯ จึงลงความเห็นว่า ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ถูกลอบปลงพระชนม์ ไม่ใช่เป็นการปลงพระชนม์เองหรืออุบัติเหตุ

ในการลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ นี้ ถ้าเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาลอบปลงพระชนม์จะต้องมีมหาดเล็ก หรือบุคคลภายในเป็นสายชักจูงนำเข้ามาจึงจะทำการได้สำเร็จ ถ้าเป็นคนภายในลอบปลงพระชนม์แล้ว ย่อมทำได้สะดวกกว่าบุคคลภายนอก สำหรับบุคคลภายในที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ก็มีแต่ข้า ฯ กับนายบุศย์สองคนเท่านั้น หากว่าจะมีความผิดในกรณีสวรรคตนี้แล้ว ก็มีข้า ฯ กับนายบุศย์สองคนนี้เท่านั้นที่จะต้องรับผิดอยู่ด้วย

บุคคลที่คิดจะลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ นั้น จะต้องมีการวางแผนการแล้วจะต้องมีสมัครพรรคพวกหลายคน ผู้ที่ต้นคิดทำจะต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจ ผู้ที่เป็นต้นคิดลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ นี้จะเป็นใครข้า ฯ บอกไม่ถูก ฯลฯ"

อาศัยเหตุผลทั้งหลายดังได้บรรยายมานี้ ศาลอุทธรณ์จึงพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลอาญาว่า นายบุศย์ ปัทมศรินจำเลยมีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนสองให้ลงโทษประหารชีวิต นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยนอกจากที่แก้ไขนี้คงยืนตาม.

พระดุลยกรณ์พิทารณ์
พระพิบูลย์ไอศวรรย์

พระดุลยกรณ์พิทารณ์ (ปรึกษา)
พระพิบูลย์ไอศวรรย์
พระดุลยนิติศาสตร์โกศล
หลวงสุทธิภาศนฤพนธ์

พระดุลยนิติศาสตร์โกศล
หลวงสุทธิภาศนฤพนธ์

พร้อม คัด ทาน

ศาลฎีกา

คำแถลง

ของ

พนักงานอัยการโจทก์

ในคดีประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อานันทมหิดล

คำแถลง

คดีหมายเลขดำ
ที่ ๑๘๙๘/๒๔๙๑
คดีหมายเลขแดง
ที่ ๑๒๖๖/๒๔๙๔

ศาลฎีกา
วันที่ ๒๑ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๗

ความอาญา

ระหว่าง	พนักงานอัยการ กรมอัยการ	โจทก์
	นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี และ	
	นายบุศย์ ปัทมศริน	จำเลย

ข้าพเจ้าพนักงานอัยการ กรมอัยการ โจทก์ ขอยื่นคำแถลงมีข้อความตามที่จะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑. คดีเรื่องนี้ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาฟังข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคตด้วยการถูกคนร้ายลอบปลงพระชนม์ โดยปราศจากข้อเคลือบแคลงสงสัย ตามเหตุผลแห่งคำพยานหลักฐานไม่มีทางที่จะวินิจฉัยเป็นอย่างอื่น โจทก์จึงเห็นว่าประเด็นข้อนี้ควรยุติตามคำวินิจฉัยของศาลล่างทั้งสองนั้น

ข้อ ๒. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ตามเหตุผลทั่วไปในกระบวนการพิจารณาของศาลเป็นที่เห็นได้ชัดแจ้งว่า ลำพังบุคคลภายนอกไม่มีทางทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมได้เลย ถ้าหากนายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลย ไม่สมคบร่วมคิดกระทำผิดด้วย เมื่อมีจำเลยทั้ง ๒ นี้ร่วมมือด้วยแล้ว การกระทำการปลงพระชนม์ย่อมเป็นการสะดวก และง่ายดายตลอดจนการกระทำทั้งหลายเพื่อปกปิดการกระทำผิด ย่อมจะดำเนินไปตามแผนการ อย่างใดก็ดีพฤติการณ์ของจำเลยทั้ง ๒ นี้ได้มีปรากฏอยู่มากมายหลายประการดังที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกมากล่าวไว้แล้ว แสดงถึงว่าจำเลยทั้ง ๒

ได้ร่วมกระทำผิดรายนี้ตามแผนการโดยปราศจากข้อสงสัย ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลยทั้ง ๒ นี้ก็ควรยุติตามคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์เช่นเดียวกัน

ข้อ ๓. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ตามที่โจทก์ได้ฎีกาขอให้ศาลฎีกาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลยผู้นี้อีกครั้งหนึ่งนั้น ก็โดยโจทก์เชื่อมั่นว่า หลักฐานพยานโจทก์มีเหตุผลเพียงพอที่จะฟังลงโทษจำเลยผู้นี้ได้เช่นกัน โจทก์ได้เรียนถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลยผู้นี้ในฟ้องฎีกาของโจทก์ ตามที่ศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาเป็นลำดับคือ ในข้อที่จำเลยผู้นี้สนิทชิดชอบกับ นายปรีดี พนมยงค์ ในข้อสาเหตุที่จำเลยต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ ในข้อที่จำเลยพูดกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตร ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จไปต่างประเทศ และในข้อที่ว่าได้มีการคบคิดกันวางแผนการจะทำการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่บ้าน พลเรือตรีกระแส ปวาหะนาวิน ศรยุทธเสนี โดยมีนายตี๋ ศรีสุวรรณ เป็นพยานสำคัญมาแล้วนั้น โจทก์ขอเรียนเพิ่มเติมว่า ตามข้อเท็จจริงเป็นที่แจ้งประจักษ์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างล้นเกล้าล้นกระหม่อมกับ นายปรีดี พนมยงค์ นั้น นับแต่พระองค์ท่านได้ทรงสนพระทัยในกิจราชการบริหารของประเทศชาติเป็นพิเศษ โดยรับสั่งให้ข้าราชการชั้นอธิบดีเข้าเฝ้าทูลถวายความรู้เกี่ยวกับกิจราชการในหน้าที่เป็นประจำเสมอมา และทรงรับฟังเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไป แม้จากผู้ที่อยู่ในพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลในขณะนั้น แล้วเริ่มมีความเห็นขัดแย้งกัน อาทิเรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อันเป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่ง หลังจากที่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้พยายามที่จะให้ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงเห็นพ้องด้วยความเห็นของตนแต่ไม่เป็นผลสำเร็จแล้ว ในที่สุด นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวกับนายวงษ์ เชาวนะกวี พยานโจทก์ว่า ต่อไปจะไม่พิทักษ์ราชบัลลังก์ ดังนี้โจทก์เห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ มีความแค้นเคืองล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างมากถึงขนาด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ระบุว่า องค์พระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงที่จะต้องถวายความพิทักษ์แก่ราชบัลลังก์ของพระองค์ มิให้ผู้ใดทำการละเมิด เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ กล่าวดังนี้ย่อมเป็นข้อแสดงเท่ากับว่า นายปรีดี พนมยงค์ ยอมให้มีการละเมิดองค์พระมหากษัตริย์นั่นเอง โจทก์ไม่มีข้อสงสัยในถ้อยคำของนายวงษ์ เชาวนะกวี ว่าจะเสกสรรค์ปั้นเรื่องมากล่าวใส่ร้ายนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยเหตุผลประการใด เป็นข้อที่ควรรับฟังได้ เหตุผลเป็นมาอย่างไรจึงทำให้นายปรีดี

พนมยงค์ ถึงกับกล่าวเช่นนั้น ตัวนายปรีดี พนมยงค์ คนเดียวเป็นผู้รู้ดี ส่วนคนภายนอกจะทราบได้ก็เพียงเท่าที่มีพฤติการณ์แวดล้อม และตัวนายปรีดี พนมยงค์ แสดงออกให้ปรากฏเท่านั้น ประกอบกับกรณีที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงรับสั่งกับหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ พยานโจทก์เป็นทีเล่นทีจริงว่า จะสละราชสมบัติให้ในหลวงองค์ปัจจุบัน แล้วสมัครเป็นผู้แทนราษฎร เมื่อได้รับเลือกแล้วมีโอกาสได้เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ก็เป็นข้อเท็จจริงที่ควรฟังได้เช่นกัน การรับสั่งเช่นนี้จะเป็นเรื่องที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงตั้งพระทัยจริงหรือไม่ก็ตาม โจทก์เห็นว่าเป็นเรื่องที่อาจเป็นได้ ยิ่งเมื่อปรากฏเป็นที่ประจักษ์อย่างเปิดเผยว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทรงสนพระทัยในกิจราชการบริหารเป็นพิเศษ เช่น ให้ข้าราชการชั้นอธิบดีเข้าเฝ้าและทรงรับฟังเหตุการณ์เกี่ยวกับบ้านเมืองดังได้เรียนมาแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ย่อมจะรู้สึกว่าอาจไม่ใช่ทรงรับสั่งเล่น ๆ หรือตอนแรกว่าเล่น แต่สุดท้ายอาจเป็นความจริงขึ้นมาก็ได้ เมื่อประชาชนรักพระมหากษัตริย์มากถึงขนาด การเป็นนายกรัฐมนตรีของล้นเกล้าล้นกระหม่อมดูจะไม่ยาก หากสภาพการเป็นจริงเช่นนั้นฐานะของนายปรีดี พนมยงค์ ตลอดจนพวกที่ร่วมทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาด้วยกันจะเป็นอย่างไรต่อไป เหตุการณ์บ้านเมืองมิกลับไปสู่สถานะสมบูรณาญาสิทธิราชโดยปริยายอีกหรือ เป็นข้อที่นายปรีดี พนมยงค์ อาจคิดได้ เพราะเป็นเรื่องที่อาจเป็นไปได้ดังนี้ โจทก์ถือว่าเหตุผลข้อนี้สำคัญยิ่งกว่าอย่างอื่น เป็นเหตุผลที่ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ มีความโกรธเคืองและคิดทำลายล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสีย เมื่อเหลือในหลวงองค์ปัจจุบันพระองค์เดียวแล้วเหตุการณ์ดังกล่าวย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้

เมื่อต้นเหตุแห่งการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมอยู่ที่นายปรีดี พนมยงค์ แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างนายเฉลียว ปทุมรส กับนายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นความสำคัญในคดีนี้และเมื่อประกอบกับสาเหตุที่จำเลยนี้ต้องพ้นตำแหน่งหน้าที่ไปด้วยเหตุประพฤติตนไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย ตลอดจนการที่จำเลยได้กล่าวยืนยันกับพันเอกประพันธ์ กุลพิจิตรว่าล้นเกล้าล้นกระหม่อมจะไม่ได้เสด็จไปต่างประเทศ เพียงเท่านี้โจทก์เห็นว่าเป็นพยานพฤติเหตุแวดล้อมกรณีพอที่จะเชื่อได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการปลงพระชนม์ล้นเกล้าล้นกระหม่อมด้วย และเมื่อประกอบกับกรณีที่จำเลยนี้ได้ไปร่วมประชุมวางแผนการณ์ที่บ้านพลเรือตรีกระแส ปวาหะนาวิน ตามที่โจทก์ได้เรียนไว้ในฎีกาแล้ว โจทก์เห็นว่าคำพยานหลักฐานของโจทก์ควรฟังได้แน่สนิทว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยได้สมคบร่วม

คิดกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลด้วย

โดยเฉพาะในกรณีที่จำเลยนี้ได้ไปร่วมประชุมวางแผนการปลงพระชนม์ที่บ้านพลเรือตรีกระแส ปวาหะนาวิน ศรยุทธเสนี ตามคำให้การยืนยันของนายตี๋ ศรีสุวรรณ พยานสำคัญของโจทก์นั้น ที่จริงนายตี๋ ศรีสุวรรณ พยานโจทก์ก็ให้การตรงไปตรงมามิได้มีข้อแตกต่างขัดแย้งกับพยานปากใด ศาลล่างทั้งสองอ้างเหตุสงสัยในเหตุผลที่หยุมหยิมจนเกินไป ดังที่โจทก์ได้เรียนไว้ในฎีกาแล้ว จึงไม่ขอเรียนซ้ำอีกเพียงแต่ขอเรียนย้ำว่า โจทก์เชื่อในความบริสุทธิ์ของพนักงานสอบสวน ซึ่งมี พล.ต.ท. พระพินิจชนคดีเป็นหัวหน้า และนายชวน จนิษฐ ขุนเทพประสิทธิ์ พยานซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่เป็นอย่างมาก และเหตุการณ์แวดล้อมบ่งชัดว่า หากนายตี๋ ศรีสุวรรณ ให้การเท็จมิใช่ความจริงแล้ว ย่อมไม่พ้นที่ พล.ต.ท. พระพินิจชนคดี นายชวน จนิษฐ และขุนเทพประสิทธิ์ จะต้องเป็นผู้เสี้ยมสอนแนะนำอย่างแน่นอน เพราะลำพังนายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่อาจที่จะล่วงรู้เหตุการณ์ตอนที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมรับสั่งกับหม่อมราชวงศ์สุมนชาติว่า จะสละราชสมบัติให้ในหลวงองค์ปัจจุบัน แล้วพระองค์จะสมัครเป็นผู้แทนเพื่อทรงรับตำแหน่งนายกได้

ข้อ ๔. ข้อต่อสู้ของจำเลยเป็นไปในทำนองว่า การสอบสวนและการดำเนินคดีนี้เป็นไปโดยไม่ชอบ และเป็นเรื่องที่นักการเมืองถือโอกาสเอากรณีสวรรคตนี้มาเล่นเป็นการเมืองใส่ร้ายนายปรีดี พนมยงค์ และพวกจำเลยในคดีนี้ โจทก์จึงขอเรียนเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นชัดแจ้งว่าการต่อสู้ของจำเลยเป็นไปในรูปโฆษณาชวนเชื่อเพื่อกลบเกลื่อนความผิดของตนอย่างชัด ๆ

ก่อนอื่นขอเรียนว่า การสูญเสียพระมหากษัตริย์ในลักษณะล้นเกล้าล้นกระหม่อมนี้ไม่เคยปรากฏแก่ประชาชนชาวไทยมาก่อน นับแต่วาระแรกที่ประชาชนได้ทราบข่าวการเสด็จสวรรคตอย่างกระทันหันโดยที่ไม่ทราบข่าวประชวรมาก่อน ทุกคนย่อมมีจิตใจจดจ่อเพื่อทราบสาเหตุที่แน่ชัด แต่ประชาชนต้องผิดหวังตามคำแถลงการณ์หลายฉบับได้ปรากฏข้อความเคลือบแคลงสงสัยเป็นลำดับมา ยิ่งกว่านั้นความภายในที่ได้มีการปรึกษาหารือในการออกคำแถลงการณ์ที่ไม่ตรงกับข้อตกลงในที่ประชุมได้รั่วไหลออกมาตลอดจนพิธีการถวายการปฏิบัติต่อพระบรมศพก็ขาดตกบกพร่องผิดหลักการและตัวบทกฎหมาย เหล่านี้จึงเป็นเหตุให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนประการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลสมัยนั้นไม่สามารถให้ความแจ่ม

กระจ่างได้ ยิ่งดำเนินการไปยิ่งปรากฏความผิดของจำเลยและพรรคพวกมากขึ้น โจทก์เข้าใจความประสงค์ของประชาชนและรัฐบาลขณะนี้ในการที่จะให้มีการคลี่คลายปัญหากรณีสวรรคตของล้นเกล้าล้นกระหม่อมว่า เพื่อให้ได้ความจริงว่าเป็นอย่างไรแน่เท่านั้น ไม่มีใครประสงค์จะให้เป็นกรณีถูกลอบปลงพระชนม์เลย เพราะนอกจากเป็นการสลดใจอย่างสุดซึ้งแล้วยังเป็นเรื่องเกี่ยวพันกับการเมือง เฉพาะอย่างยิ่งพาดพิงมาถึงนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งเป็นที่รับรองว่าได้เคยทำคุณงามความดีแก่ประเทศชาติมามาก เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเปลี่ยนแปลงการปกครองขอพระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ย่อมเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่หมู่คณะเป็นอย่างมาก ฉะนั้นการที่จะมีผู้ใดจงใจใส่ร้ายนายปรีดี พนมยงค์นั้น โจทก์เห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้

จำเลยได้พยายามยกเอาความแตกต่างจากผลการทดสอบซึ่งพยานผู้ชำนาญการพิเศษของโจทก์ได้ทำการทดลองมาอ้างเพื่อหักล้างน้ำหนักคำพยานเหล่านั้น ที่ยืนยันถึงข้อเท็จจริงตามความรู้ความชำนาญของตน แต่จำเลยหาได้นำพยานผู้ชำนาญการพิเศษมาสืบแสดงว่าผลแห่งการพิสูจน์ของพยานโจทก์เป็นการผิดหลักวิชาแต่ประการหนึ่งประการใดไม่ โจทก์เห็นว่าอันการทดลองต่าง ๆ ที่พยานโจทก์ได้กระทำมาแล้วนั้น เป็นเรื่องของการทดลองเทียบเคียงเพื่อให้พยานได้วินิจฉัยได้ตามหลักวิชาเท่านั้น การที่จำเลยพยายามจะให้วินิจฉัยผลการทดลองให้เป็นอย่างอื่นไม่ใช่อย่างที่พยานยืนยันนั้น เท่ากับจำเลยพยายามที่จะให้ศาลวินิจฉัยในฐานะเป็นผู้ชำนาญการพิเศษเสียเอง ฉะนั้น การที่ศาลล่างทั้งสองไม่รับฟังข้อกล่าวอ้างของจำเลยนั้น โจทก์เห็นว่าชอบด้วยวิธีพิจารณาคำพยานหลักฐานเป็นอย่างดีแล้ว.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ลงชื่อ **อรรถวินิจเนตินาท** โจทก์

คำแถลงฉบับนี้ ข้าพเจ้าหลวงอรรถวินิจเนตินาท พนักงานอัยการเป็นผู้เรียงและได้รอฟังคำสั่งศาลอยู่ ถ้าไม่รอให้ถือว่าทราบแล้วและข้าพเจ้านายอมร มิลินทานุช เสมียนกองคดีกรมอัยการเป็นผู้พิมพ์

ลงชื่อ **อรรถวินิจเนตินาท** ผู้เรียง

ลงชื่อ **อมร มิลินทานุช** ผู้พิมพ์

คำแถลงการณ์ด้วยวาจาที่ศาลฎีกา โดยอธิบดีกรมอัยการทางจำเลยให้ชวเลขบันทึกไว้ แล้วถอดความเสนอศาลฎีกา

คำแถลง ของ พนักงานอัยการ โจทก์

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๗

คดีนี้ โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสาม ตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๙๗, ๑๕๔, ๖๓, ๖๔, ๗๐ และ ๗๑ ฐานสมคบกันประทุษร้ายต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล กล่าวคือ ระหว่าง วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๙ และ วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เวลากลางวัน จำเลยทั้งสามได้สมคบกับพวกซึ่งยังหลบหนีอยู่และจับตัวไม่ได้ คิดตระเตรียมปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น และจำเลยทั้งสามนี้ได้ช่วยกันปกปิดการกระทำดังกล่าว ไม่นำความไปร้องเรียนต่อเจ้าพนักงาน เหตุเกิดที่ตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ต่อมา เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เวลากลางวันจำเลยที่ ๒ กับจำเลยที่ ๓ กับพวกที่ยังหลบหนีอยู่ สมคบกันใช้อาวุธปืนยิงประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล กระสุนปืนถูกพระนลาฏทะลุออกเบื้องหลังพระเศียรขณะที่บรรทมอยู่บนพระที่ เสด็จสวรรคตในทันที ต่อมาในวันนั้นเองนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้เพทุบายเอาปลอกกระสุนปืน ๑ ปลอกส่งให้เจ้าหน้าที่ อ้างว่าเป็นปลอกกระสุนปืนที่ใช้ยิงจากปืนกระบอกที่วางพลางไว้ข้างพระกรเบื้องซ้าย เหตุเกิดที่พระที่นั่งบรมพิมาน ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร จำเลยให้การร่วมกันว่า ไม่ได้กระทำผิดตามฟ้อง และจำเลยแถลงเหตุที่ถูกกล่าวหานี้ว่า ได้มีบุคคลบางจำพวกฉวยโอกาสเอากรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเล่นเป็นเกมการเมืองเพื่อทำลายบุคคลอื่น อาทิ นายปรีดี พนมยงค์ เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ส่วนจำเลยที่ ๒ และจำเลยที่ ๓ นั้น แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องด้วย ก็พลอยเป็นเครื่องทำลายของบุคคลพวกนั้นไปด้วย ในท้ายที่สุด จำเลยขอให้ศาลพิพากษายกฟ้อง

ศาลอาญาได้พิจารณาคดีนี้แล้ว พิพากษาว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคตโดยถูกผู้ร้ายลอบปลงพระชนม์ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้รู้เห็นร่วมมือกับผู้ร้ายรายนี้ด้วย มีความผิดตามมาตรา ๕๗ ตอน ๒ ให้ลงโทษประหารชีวิต ส่วนความผิดตามมาตรา ๑๕๔ ในข้อหาว่า สับเปลี่ยนปลอกกระสุนปืนของกลางและกล่าวเท็จต่อเจ้าพนักงานนั้น ศาลฟังว่าสมจริงตามข้อกล่าวหา แต่เป็นความผิดเกลื่อนกลืนในความผิดฐานประทุษร้ายต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงไม่แยกกระทงลงโทษ ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ และนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยที่ ๓ นั้น ศาลชั้นต้นฟังว่า คดีไม่มีหลักฐานจะกระทำความผิดจึงพิพากษาให้ปล่อยตัวไป

ทั้งโจทก์และจำเลยได้อุทธรณ์คดีนี้ต่อมา โดยโจทก์อุทธรณ์ว่าคดีมีหลักฐานพอฟังได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ และ นายบุศย์ บัทมศริน จำเลยที่ ๓ กระทำความผิดขอให้ลงโทษ ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ อุทธรณ์ว่า เขาไม่ได้กระทำความผิดขอให้ศาลพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวไป ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาว่า คดีมีหลักฐานฟังได้ว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ และนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยที่ ๓ กระทำความผิดตามฟ้องของโจทก์ จึงพิพากษาให้ลงโทษจำเลยทั้งสองนั้น ส่วนนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น ศาลอุทธรณ์เห็นว่า หลักฐานยังไม่พอฟังว่าได้กระทำความผิด จึงพิพากษายกฟ้องให้ปล่อยตัว นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ไป

โจทก์ได้ฎีกาคดีนี้ต่อมาเฉพาะเกี่ยวกับ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ส่วนจำเลยที่ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษทั้งสองคนนั้นเล่าก็ได้ฎีกาขอให้ศาลพิพากษายกฟ้อง

จริงอยู่ แม้ตามฎีกาของโจทก์จะได้กล่าวอ้างเฉพาะปัญหานายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ว่าได้กระทำผิดหรือไม่ ซึ่งมีประเด็นที่จะกราบเรียนต่อศาลนี้เพียงสั้น ๆ ก็ตาม แต่โดยที่คดีนี้เป็นคดีสำคัญกรณีที่เกิดคดีนี้ขึ้น เป็นเรื่องสลับซับซ้อนพูดยาก เพื่อให้ศาลได้เห็นการดำเนินคดีและข้อเท็จจริงในคดีนี้ที่โจทก์ได้นำสืบพอสมควร โจทก์จะขอประทานกราบเรียนที่มาของเรื่องนี้เท่าที่โจทก์นำสืบ แต่เพียงสังเขป

โจทก์นำสืบเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นปรากฏตามการพิจารณาซึ่งโจทก์นำสืบว่า พระองค์ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ณ เมืองไฮเดลแบร์ก ประเทศเยอรมนี เมื่อพระชนม์พรรษาได้ ๓ เดือน ก็

โดยเสด็จสมเด็จพระราชบิดาไปประทับที่ประเทศฝรั่งเศส แล้วต่อไปได้ไปประทับที่ประเทศอเมริกา ครั้นเมื่อพระชันษาได้ ๓ ปี ก็ได้เสด็จกลับมายังประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระราชบิดาเสด็จทิวงคต ครั้น พ.ศ. ๒๔๗๖ ก็ได้เสด็จยังประเทศยุโรป พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระพี่นาง และสมเด็จพระอนุชา ไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ในประเทศสวิส ได้ทรงศึกษาวิชา ณ ที่นั้น ครั้นเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล จึงได้ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติตามกฎมณเฑียรบาล และโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๘ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ครั้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เสด็จกลับมาเยี่ยมประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๒ ประทับ ณ ตำหนักสวนจิตรลดาฯ ประทับอยู่ ๒ เดือนก็เสด็จกลับเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ทรงศึกษาวิชานิติศาสตร์ และทรงบรรลุพระราชนิติภาวะเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อมาก็เสด็จกลับมายังประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ประทับที่พระที่นั่งบรมพิมาน จนกระทั่งเกิดเหตุเรื่องนี้

โจทก์ใคร่ขอประทานกราบเรียนเกี่ยวกับจำเลยว่า ในขณะนั้นมีฐานะอย่างไร ปรากฏว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ รับราชการเป็นราชเลขานุการในพระองค์ และเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ประจำราชสำนัก มีหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการในพระองค์ และพิทักษ์รักษาพระองค์ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ได้ออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ คือก่อนสวรรคตหนึ่งเดือนเศษ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ และ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ เป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทมจนเสด็จสวรรคต มีบุคคลอยู่สองคนที่โจทก์จำเป็นจะต้องกราบเรียน ณ ที่นี้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าในฟ้องของโจทก์ได้กล่าวไว้แล้วว่าจำเลยทั้งสามได้สมคบกับพวกที่ยังหลบหนีอยู่และจับตัวไม่ได้ และนอกจากนั้น ในการดำเนินการพิจารณาของศาลโจทก์ก็ได้นำสืบเกี่ยวพันไปถึงบุคคลดังกล่าว ซึ่งบุคคลทั้งสองนี้จำเป็นที่โจทก์จะต้องกราบเรียนไว้ด้วยว่าอยู่ในฐานะเช่นไรในขณะนั้นบุคคลทั้งสองนี้คือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นรัฐบุรุษอาวุโส และต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีจนถึงวันเสด็จสวรรคต ส่วนอีกคนหนึ่ง คือ เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช เดิมรับราชการอยู่ในกองทัพเรือออกจากราชการเพราะป่วย เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖ กลับเข้ารับราชการเป็น

ราชองครักษ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ซึ่งขณะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อเป็นราชองครักษ์ก็ประจำอยู่กับ นายปรีดี พนมยงค์ ครั้นเมื่อเสด็จกลับก็ยังคงเป็นราชองครักษ์อยู่ ภายหลังสวรรคตแล้ว ๓ วัน เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ก็พ้นจากตำแหน่งราชองครักษ์ และได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งขณะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี

นอกจากนี้ ก่อนที่จะดำเนินคดีต่อไป โจทก์ได้นำสืบไว้ในศาลชั้นต้นเกี่ยวกับพระที่นั่งบรมพิมาน คือ ที่เกิดเหตุ พระที่นั่งบรมพิมานนี้ เจ้าหน้าที่ได้จัดทำหุ่นจำลองและแผนผังบริเวณพระที่นั่งไว้ ซึ่งโจทก์ได้เสนอไว้ที่ศาลชั้นต้นแล้ว และเมื่อการพิจารณาของศาลชั้นต้นเสร็จแล้ว ศาลอุทธรณ์ก็ได้เคยเรียกให้โจทก์ส่งแผนผังพระที่นั่งบรมพิมานและหุ่นจำลองเหล่านี้เพื่อประกอบการพิจารณา ซึ่งขณะนี้ หุ่นจำลองและแผนผังบริเวณพระที่นั่งบรมพิมานนั้น ศาลอุทธรณ์สั่งให้เก็บไว้ที่กรมอัยการ ซึ่งโจทก์พร้อมที่จะนำเสนอ ถ้าศาลฎีกาพึงประสงค์

ศาล : จะนำมาเมื่อไร ?

อัยการ : สุดแล้วแต่ศาลจะพึงประสงค์ โจทก์พร้อมทันทีที่จะนำมา

ศาล : เมื่อแถลงเสร็จแล้ว ขอให้เอามา เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการพิจารณาวันนี้ทันไหม ?

อัยการ : การที่จะนำสิ่งเหล่านี้มานั้น พนักงานอัยการไม่มีกำลังจะต้องบอกตำรวจให้จัดเจ้าหน้าที่มาช่วยเพราะเป็นของใหญ่ และจะต้องประคับประคองขึ้นมา แต่ในการแถลงของโจทก์ครั้งนี้ โจทก์จะกล่าวถึงสถานที่นั้นให้น้อยที่สุด เพราะประเด็นสำคัญของโจทก์เกี่ยวพันเฉพาะตัวบุคคลเท่านั้น

เกี่ยวกับพระที่นั่งก็ดี หรือ เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณนั้นก็ดีโจทก์ได้นำสืบไว้โดยละเอียด หากศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ได้เคยไปเดินเผชิญสืบดูสถานที่ทั้งสองแห่งนั้นแล้ว ดังมีปรากฏชัดเจนในสำนวนอยู่แล้ว และตามที่โจทก์ได้กราบเรียนไว้แล้วว่า ประเด็นของโจทก์เกี่ยวพันอยู่ที่ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น โจทก์จะเว้นไม่กล่าวรายละเอียดถึงบริเวณพระที่นั่งโดยตลอด

โจทก์ได้นำสืบเกี่ยวพันพระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระ-

องค์นั้น นับตั้งแต่ได้เสด็จกลับมาเถลิงถวัลยราชสมบัติได้เสด็จประพาสในส่วนภูมิภาคหลายแห่ง อาทิเช่น ประพาสจังหวัดชลบุรี เพื่อทอดพระเนตรการใช้อาวุธของพลพรรคเสรีไทย เสด็จที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เสด็จอำเภอปากเกร็ด จังหวัดปทุมธานี และเสด็จที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เฉพาะที่เสด็จอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร นั้น กรมหมื่นพิทยาลาภ ฯ คือ พระองค์เจ้าธานีนิวัติในขณะนั้น ได้โดยเสด็จด้วย ได้ทรงรับสั่งเป็นพยานว่า รู้สึกว่าทรงพอพระทัยมากในการที่ได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎร แม้ว่าจะไม่สู้ทรงสบายนัก อุตส่าห์เสด็จไป ทรงรับสั่งว่าเมื่อเตรียมการไว้แล้วก็ต้องไป เมื่อเสด็จผ่านอาณาประชาชน ก็ทรงปราศรัยซักถามถึงการทำมาหากิน ถามถึงความอยู่เย็นเป็นสุข ตลอดจนการโจรผู้ร้ายว่ามีมากเพียงใด หรือได้รับความเดือดร้อนประการใดบ้าง เวลาที่ราษฎรถวายสิ่งของก็พระราชทานเงินที่เรียกว่า "เงินก้นถุง" ทั้งกำชับผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่าข้าหลวงประจำจังหวัด ให้ช่วยเหลือทุกข์ร้อนของราษฎรซึ่งได้รับความเดือดร้อน นอกจากนั้นยังได้เสด็จประพาสวัดบางแห่ง เช่น วัดบวรนิเวศ และวัดพระเชตุพน ซึ่งปรากฏว่าทุกคราวที่เสด็จ ได้มีอาณาประชาชนมาเฝ้าแหนอยู่เนืองแน่น ในตอนสุดท้าย ได้เสด็จประพาสสำเพ็ง ในการเสด็จประพาสสำเพ็งนี้ โจทก์ขอกราบเรียนเล่าเรื่องสักเล็กน้อย คือ ตามทางการพิจารณาที่โจทก์นำสืบในการที่จะเสด็จสำเพ็งนั้น รัฐบาลในสมัยนั้นเกรงว่าจะเป็นการผิดพระราชประเพณี ก็ได้ให้มหาวงศ์ เชาวนะกวีซึ่งได้มาเบิกความเป็นพยานต่อศาลในคดีนี้และเป็นผู้ที่ถวายพระอักษรในหลวงในพระองค์นั้น ให้ไปทูลถามกรมหมื่นพิทยลาภ ฯ ซึ่งในขณะนั้นคือพระองค์เจ้าธานีนิวัติว่า การที่ในหลวงจะเสด็จสำเพ็งเป็นการผิดพระราชประเพณีหรือไม่ พระองค์เจ้าธานีนิวัติในสมัยนั้นรับสั่งว่าท่านทรงจำได้ว่า รัชกาลที่ ๕ ก็เคยเสด็จ และดูเหมือนรัชกาลที่ ๖ ก็ได้เคยเสด็จ จึงเชื่อว่าไม่เป็นการผิดพระราชประเพณี และผลที่สุดก็ได้เสด็จประพาสสำเพ็ง ในการเสด็จประพาสสำเพ็งนั้น รู้สึกว่าเป็นที่พอใจของพวกที่อยู่ในสำเพ็งเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนต่างด้าว มีชาวจีนและแขกเป็นอาทิ ชาวจีนนั้นปรากฏว่าบางคนกวาดเอาผงที่พระบาทเหยียบผ่านไปในขณะเวลาเสด็จนั้น เก็บเอาไว้เป็นที่เคารพสักการะของเขา

ส่วนในด้านพระพุทธศาสนา โจทก์ได้นำสืบว่า พระองค์ท่านได้ทรงพระราชทานเงินบำรุงวัดเป็นจำนวนมาก และสำหรับศาสนาอื่นพระองค์ท่านก็ได้ทรงพระราชทานพระบรม

ราชูปถัมภ์ เช่นอย่างว่าได้เสด็จประพาสสุเหร่าอิสลามิกที่สพานเจริญพาศน์ เป็นต้น นอกจากนี้ ปรากฏว่าพระองค์ท่านทรงสนพระทัยในทางพุทธศาสนา ได้ทรงศึกษาหลักธรรม และตั้งพระทัยไว้ว่า จะเสด็จกลับผ่านไปทางอเมริกาและยุโรปในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ และเมื่อทรงสำเร็จจากการศึกษาและเสด็จกลับมาสู่ประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ก็จะทรงผนวช ถึงกับทรงรับสั่งให้สมเด็จพระสังฆราช บันทึกที่มาของการทรงผนวชนี้ไว้ด้วย

ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารราชการบ้านเมืองนั้น โจทก์ได้นำสืบว่า พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ปลัดกระทรวง และอธิบดีกรมต่าง ๆ เข้าเฝ้า ซึ่งในการเข้าเฝ้านั้นมี พลโท พระศิลปศาสตราคม สมุหราชองครักษ์เฝ้าอยู่ด้วย ปรากฏจากการพิจารณาว่า พระองค์ทรงห่วงใยถึงการครองชีพของประชาชนพลเมืองทั้งหลาย โดยได้ทรงซักไซ้บรรดาข้าราชการที่เฝ้าอยู่เกี่ยวกับเรื่องนี้

โจทก์ได้นำสืบโดยโจทก์ระลึกว่า ในคดีฆาตกรรมนั้น โดยปกติแล้วมักจะมีสาเหตุ ดังนั้น โจทก์จึงได้นำพยานหลักฐานเข้าสืบว่ามีสาเหตุอย่างไร ในกรณีนี้ แต่ก่อนที่โจทก์จะกราบเรียนต่อไป ใคร่ขอประทานกราบเรียนว่า ในเรื่องสาเหตุนี้โดยปกติในการฆาตกรรมแล้ว เป็นที่เข้าใจกันว่าต้องเนื่องมาจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง เพราะเหตุว่า อยู่ดี ๆ จะมีคนฆ่ากันนั้นย่อมไม่มีเป็นแน่ อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีสาเหตุเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่สาเหตุที่เกิดมาก่อนนั้นที่ไม่ปรากฏแก่วงการศาล ก็เพราะเหตุว่าเจ้าหน้าที่สืบสวนค้นคว้าไปไม่ถึงประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเหตุเหล่านั้นอาจจะมืดมิดซ่อนเร้น จนไม่สามารถจะสืบสวนค้นคว้าได้ ดังเช่นเผอิญผู้ตายกับผู้ทำร้ายมีเรื่องโกรธเคืองกันโดยเฉพาะ และทะเลาะเบาะแว้งกันเฉพาะตัวโดยไม่มีใครรู้ ต่อมาเกิดฆ่ากันขึ้นโดยสาเหตุนั้น ซึ่งกรณีเช่นนี้บางทีก็ไม่มีทางสืบได้ว่าสาเหตุเป็นอย่างไร แต่โดยปกติแล้วเป็นที่เข้าใจกันว่า จะต้องมีสาเหตุ ดังนั้น โจทก์จึงจำเป็นต้องนำสืบหลายประการด้วยกัน แต่ถึงแม้ว่าจะนำสืบเท่าที่ปรากฏในศาลแล้วก็ดี แต่ก็อาจจะมีสิ่งซ่อนเร้นลี้ลับดังกล่าวมาแล้วก็ได้

ในเรื่องสาเหตุนี้ โจทก์ได้นำสืบถึงพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ท่านทรงพระปรีชาเฉียบแหลม ซึ่งในข้อที่ทรงพระปรีชาเฉียบแหลมนี้ บางทีอาจจะเป็นข้อที่น่าคิดว่า การเป็นคนฉลาดนั้น อาจจะเป็นสาเหตุให้ถูกทำร้ายทีเดียวหรือ ซึ่งกรณีนั้นจะต้องแล้วแต่เหตุการณ์แวดล้อมเฉพาะเรื่อง เฉพาะรายไป

คนที่ฉลาด ถ้าไปอยู่กับคนที่มีจิตใจไม่ชอบคนฉลาดบางคน หรือไปอยู่ในหมู่คนที่มีจิตใจอิจฉาริษยา ก็อาจจะมีใจอาฆาตมาดร้ายจนเป็นเหตุให้เกิดการทำร้ายชีวิตกันก็ได้ ย่อมจะเป็นไปได้ประการหนึ่งเหมือนกัน ดังนั้น โจทก์จึงได้นำสืบไปถึงพระราชกรณียกิจที่ทรงพระปรีชาเฉียบแหลมนี้ ปรากฏว่าพระองค์ท่านทรงมีความเมตตาอารีรักข้าราชการบริพาร และมีน้ำพระทัยเยือกเย็น จะกริ้วใครก็ยาก แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ปรากฏว่าได้เคยทรงกริ้วครั้งหนึ่งเรื่องรถยนตร์ คือ มีเรื่องดังนี้ มีอยู่วันหนึ่งที่สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จวิทยาศรม เจ้าหน้าที่มากราบทูลว่าไม่มีรถ สมเด็จพระราชชนนีก็กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นว่าไม่มีรถจะไปวิทยาศรม พระองค์ท่านก็รับสั่งว่า จะต้องมี รถไปไหนหมด ครั้นแล้วพระองค์ท่านก็เสด็จลงมาจัดการในเรื่องรถ ได้ความว่า รถคันหนึ่งนำไปซ่อม ส่วนอีกคันหนึ่งนำไปให้ นายปรีดี พนมยงค์ ใช้ พระองค์ทรงกริ้วในตอนนั้นถึงกับรับสั่งว่า **"รถของฉันมีเอาไปให้คนอื่นใช้หมด ถ้าทำเนียบท่าช้างไฟไหม้ มิต้องเอาวังของฉันให้อยู่หรือ?"** ปรากฏชัดๆเช่นนี้ ในเรื่องรถนี้ เมื่อรู้ถึง นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นนายกรัฐมนตรี นายควง อภัยวงศ์ ก็เข้ามาในวัง และได้นำรถสำหรับใช้ประจำตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เข้ามาถวายให้ทรงใช้ และปรากฏจากคำให้การของ นายควง อภัยวงศ์ต่อไปว่า "ไม่ได้สอบถามต่อไปว่า ทำไมจึงเอารถไปให้คนนั้นคนนี้ใช้ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าไม่ต้องการจะรื้อฟื้นเรื่องขึ้นมาพูด"

นอกจากนั้น ระหว่างที่ประทับอยู่ในประเทศไทย มีอยู่คราวหนึ่ง ได้เสด็จไปประทับที่พระราชวังไกลกังวล นายปรีดี พนมยงค์ได้เป็นแขกโดยเสด็จไปด้วย ปรากฏตามข้อนำสืบของโจทก์ ว่าพระองค์ทรงไม่พอพระทัยครั้งหนึ่ง โดย นายปรีดี พนมยงค์ เอารถจี๊ปไปใช้โดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต

อีกประการหนึ่งที่โจทก์นำสืบก็คือ การพ้นจากตำแหน่งของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ในการพ้นจากตำแหน่งของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น โจทก์ได้นำสืบว่านายเฉลียว ปทุมรส ได้แสดงอาการเป็นทำนองไม่แสดงคารวะต่อพระองค์ท่าน อาทิเช่น นั่งไขว่ห้างบนรถยนตร์เข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมาน เวลาถวายหนังสือก็สวมแว่นตาดำ เวลาจะขึ้นถวายหนังสือก็สูบบุหรี่ เวลาถวายหนังสือที่จะทรงพระอักษรก็ยืนถวาย ซึ่งเหล่านี้ โจทก์ได้นำสืบเป็นทำนองว่า พระองค์ท่านไม่พอพระราชหฤทัย ผลที่สุดจึงให้ นายเฉลียว ปทุมรส

พ้นจากตำแหน่งไป ซึ่งได้ทรงรับสั่งถามนายปรีดี พนมยงค์ในเรื่องนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ก็ไม่ขัดขวางพระราชประสงค์นั้น เมื่อพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ ก็ได้เป็นสมาชิกพฤฒสภา

นอกจากนี้ยังมีเรื่องการพ้นตำแหน่งของนายนเรศธิรักษ์ ซึ่งเดิมทีเดียวเป็นหัวหน้ากองมหาดเล็ก และตอนหลังเป็นเลขานุการสำนักพระราชวัง และในที่สุด พ้นจากตำแหน่งไปเป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีในสมัยที่ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่

ปรากฏจากการนำสืบของโจทก์ต่อไปว่า ได้เคยรับสั่งให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งขณะนั้นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเฝ้า และมีพระราชกระแสรับสั่งตักเตือนว่ารุนแรงนักหรือ เกรงว่าจะไปเที่ยวอภิปรายเสียดสีเขาในสภา แล้วเป็นภัยแก่ตัวเอง และก็ได้รับสั่งกำชับให้รักษาตัวไว้ให้ดี อย่าให้รุนแรงเกินไปนัก เพราะปรากฏว่า ได้ยกมือไม่ไว้วางใจรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายของ นายปรีดี พนมยงค์

สาเหตุอีกประการหนึ่ง ซึ่งโจทก์ได้นำสืบเกี่ยวกับเรื่องทรงรับสั่งว่า จะสละราชสมบัตินั้น ในเรื่องนี้ ตามทางพิจารณาปรากฏว่าได้เคยรับสั่งกับ ม.ร.ว. สุมนชาติ สวัสดิกุล ซึ่งไปเฝ้าว่า ท่านจะสละราชสมบัติจะให้น้องครองราชสมบัติแทน ส่วนพระมหากษัตริย์เองจะไปสมัครเป็นผู้แทนราษฎร เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว จะมาเป็นนายกรัฐมนตรี มาทำงานร่วมกันในระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ แต่เมื่อรับสั่งแล้วก็รับสั่งว่า "เบอร์นาร์ดชอว์ นะ" ซึ่ง ม.ร.ว. สุมนชาติ สวัสดิกุลได้เข้าใจว่า เคยมีนิยายของเบอร์นาร์ดชอว์ เป็นทำนองนี้และเข้าใจว่ารับสั่งทำนองล้อเล่นกับ ม.ร.ว. สุมนชาติ ฯ แต่ในเรื่องทรงสละราชสมบัตินั้น จะปรากฏต่อไปในการพิจารณาว่า เรื่องกระจัดกระจายแพร่หลายซึ่งคนไม่รู้ความจริง ถึงการรับสั่งว่าเอามาจากนิยายของเบอร์นาร์ดชอว์ ก็จะเข้าใจว่า พระองค์ท่านจะทรงสละราชสมบัติเพื่อกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นจริง ๆ

นอกจากนี้ ปรากฏตามคำ หลวงเชวงศักดิ์สงคราม ซึ่งในการพิจารณาได้เรียกชื่อเป็นสองชื่อ ชื่อหนึ่งคือ พ.อ. ช่วง เชวงศักดิ์สงคราม และอีกชื่อหนึ่งในบางตอนก็เรียกว่าหลวงเชวงศักดิ์สงคราม หลวงเชวงศักดิ์สงครามกล่าวว่า นายปรีดี ฯ หาว่าการเล่นการเมืองในขณะนั้นมีพระมหากษัตริย์เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ได้อธิบายความต่อไปว่า เพราะพวกประชาธิปัตย์เลื่อมใสพระมหากษัตริย์ คือ ในขณะนั้นการเมืองย่อมเป็นที่รู้กันทำนองแบ่งออกเป็นสองพรรค

คือ มีพรรคประธิปัตย์เป็นฝ่ายค้าน และมีพรรคสนับสนุนคือพรรคสหชีพและแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มีอำนาจอยู่ในพรรคนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ปรากฏว่ามีพวกพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งได้แก่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายควง อภัยวงศ์ ได้เคยเข้าเฝ้าใกล้ชิด ทั้งได้ปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ ได้นำเสด็จประพาสสำเพ็งในระหว่างชนต่างด้าวอีกด้วย ซึ่งทั้งนี้ นายควง อภัยวงศ์ กล่าวว่าในฐานะเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร

มีสาเหตุอีกประการหนึ่ง ซึ่งโจทก์ได้นำสืบถึงการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เรื่องนี้ ปรากฏว่าในหลวงรัชกาลที่ ๘ มีพระราชประสงค์จะตั้งกรมพระชัยนาทนเรนทร และพระองค์เจ้าธานีนิวัติ ซึ่งบัดนี้เป็นหมื่นพิทยาลาภพฤฒยากร แล้วเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่นายปรีดี พนมยงค์ ประสงค์จะตั้ง พระนางเจ้ารำไพพรรณีกับคนอื่น ในเรื่องนี้โจทก์ขอประทานกราบเรียนย่อ ๆ ว่า จากทางการพิจารณาได้ความประการใด คือ ในการที่จะตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นนั้น ก็เพราะเหตุที่ว่าในหลวงรัชการที่ ๘ จะเสด็จประเทศอเมริกาและยุโรป ซึ่งตามรัฐธรรมนูญจะต้องแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีความประสงค์ไม่ตรงกันกับในหลวงรัชกาลที่ ๘ ดังกล่าวย่อ ๆ มาเมื่อกี้นี้ ก่อนวันสวรรคตหนึ่งวัน นายวงศ์ เชาวนะกวี ได้ไปที่ทำเนียบท่าช้าง ซึ่งเป็นที่ที่นายปรีดี พนมยงค์ พำนักอยู่ นายปรีดี พนมยงค์ ถามว่า "รู้ไหม เรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ?" นายวงศ์ เชาวนะกวี บอกว่า "ไม่ทราบ" นายปรีดี พนมยงค์ ก็เล่าให้ฟังตามนัยนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น นายวงศ์ เชาวนะกวี บอกว่า สังเกตดูว่า นายปรีดี พนมยงค์โกรธมาก ถึงกับได้ปรากฏถ้อยคำแรง ๆ กล่าวออกมาว่า "ต่อไปนี้จะไม่โปรเต็กโทรน" ซึ่งแปลความหมายในภาษาไทยว่า "ต่อไปนี้ จะไม่ป้องกันราชบัลลังก์" นายวงศ์ เชาวนะกวี ทราบเช่นนั้น วันนั้นเองก็ได้มาที่พระที่นั่งบรมพิมาน คือ มาในวันที่ ๘ (สวรรคตวันที่ ๙) เมื่อเข้ามาถึง เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ทรงประชวรอยู่ก็ไม่กล้ากราบทูลว่าอย่างไร แต่ได้กราบทูลต่อสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบไว้ ซึ่งในเรื่องนี้ สมเด็จพระราชชนนีก็ได้พระราชทานพระราชกระแสเป็นพยานรับรองคำของนายวงศ์ เชาวนะกวี นี้

โจทก์ได้นำ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ เข้าสืบว่า ในครั้งนั้นได้พบกับ นาย

จิตตะเสน ปัญจะ ซึ่งเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมกันมากับ นายปรีดี พนมยงค์ และนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นี้ ในครั้งนั้น นายจิตตะเสน ปัญจะ ได้บอกว่า ในหลวงเล่นการเมือง

อีกประการหนึ่งที่โจทก์ได้นำสืบ การติดต่อของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในสมัยนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่มีหน้าที่ราชการอย่างไร ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นได้ทรงปรารภว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ตั้งแต่พ้นหน้าที่ราชการ ก็หายหน้าหายตาไป มีพระราชประสงค์ที่จะพบ ข้อความนี้ก็ได้ติดต่อไปถึง นายสนิท โสพจน์ ซึ่งเป็นหลานสมเด็จพระราชชนนี และเป็นพี่ภรรยา พ.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ นายสนิท โสพจน์ ก็มาติดต่อกับ พ.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ ขอให้หาทางติดต่อกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อไปเฝ้า แต่ พ.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ติดต่อกับ พลตำรวจเอกเผ่าศรียานนท์ เพื่อนัดแนะให้ จอมพลพล ป. พิบูลสงคราม ไปเฝ้า ทำไมโจทก์จึงสืบความข้อนี้ ? นี่เป็นสาเหตุอันหนึ่งด้วยหรือ ? ทั้งนี้ก็โดยที่โจทก์ได้สืบต่อไปว่า สำหรับนายปรีดี พนมยงค์ กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีกรณีที่ไม่ถูกกันมาก่อน กรณีที่ไม่ถูกกันนั้นถึงขนาดที่มีความหวาดเกรงกันดังที่โจทก์ได้นำ ร.ต. อำนวย เกษโกมล มาสืบว่า สมัยหนึ่งเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และได้มีการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ผลที่สุดก็ได้มีการปฏิเสธข่าวว่าไม่ลาออก ในคราวที่มีการปฏิเสธข่าวนั้น ร.ต. อำนวย เกษโกมล ซึ่งประจำอยู่ที่ทำเนียบท่าช้าง กล่าวว่าวันนั้นที่ท่าช้างเตรียมเรือยามฝั่งเพื่อจะหนีเพราะเกรงว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะส่งคนมาจับนายปรีดี พนมยงค์ เรือยามฝั่งที่เตรียมไว้นั้น มีเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชเป็นผู้บังคับการ นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ได้มีการไม่ถูกกันระหว่างบุคคลทั้งสองคนนี้ และเมื่อมีกรณีพัวพันไปถึงในหลวงรัชกาลที่ ๘ มีพระราชประสงค์ที่จะพบ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สักครั้งหนึ่ง ก็อาจจะพัวพันไปถึงความสะดุ้งหวาดเกรงของ นายปรีดี พนมยงค์ก็เป็นได้

โจทก์ได้นำสืบอีกประการหนึ่งว่าในกรณีนี้ ตามเรื่องโจทก์เห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ใช่จู่ ๆ ก็มีการลอบปลงพระชนม์ เพราะเหตุที่ว่าจะมีการลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ใช่ของง่าย ๆ นัก จำเป็นจะต้องมีแผนการ ซึ่งเมื่อจำเป็นจะต้องมีแผนการเช่นนี้แล้ว อะไรบ้างที่เป็นแผนการ ? โจทก์ได้นำสืบไว้หลายประการด้วยกัน ดังจะขอกราบเรียนย่อ ๆ

ดังนี้ คือ ได้จัดให้มีการถวายปืนและลูกระเบิดเมื่อคราวเสด็จประพาสจังหวัดชลบุรี เพื่อทอดพระเนตรพรรคเสรีไทยใช้อาวุธ ในคราวนั้นได้มีการถวายอาวุธปืนและลูกระเบิด ทำไมโจทก์จึงนำสืบว่าเรื่องนี้อยู่ในแผนการ ? ทั้งนี้ก็เพราะเหตุที่ว่า อาวุธเหล่านี้อาจทำอันตรายได้ง่าย ทั้งจะเป็นภัยแก่ผู้อื่นและแก่ตัวผู้ใช้เองก็ตาม เช่น การใช้ลูกระเบิดนั้น ถ้าพลาดพลั้งเพียงนิดเดียวผู้ใช้อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ และการที่มีการถวายพระแสงปืนก็มีเหตุผลดังจะได้กราบเรียนต่อไปคือการจัดให้มีการถวายพระแสงปืนและจัดให้มีผู้เข้ามาหัดให้พระองค์ทรงพระแสงปืนนั้น มีเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวชเป็นผู้หัดด้วยคนหนึ่ง ในการที่จัดให้มีการหัดใช้พระแสงปืนนั้น โจทก์เห็นว่า เป็นทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจว่า เมื่อได้มีการยิงปืนในวังเสมอๆ เป็นนิจอยู่แล้ว ต่อไปเมื่อมีเสียงปืนเกิดขึ้นย่อมเข้าใจเป็นของธรรมดา ไม่มีใครเอาใจใส่เพราะได้ยินเสียงปืนทุกวันเช่นนี้เป็นต้น ทั้งปรากฏต่อไปด้วยว่า ข้าราชการในราชสำนักสมัยนั้นไม่มีการกวดขันในเรื่องเครื่องแต่งกาย คือ แต่งกายเหมือนคนทั่วๆ ไป คือแต่งตัวอย่างชนิดที่เรียกว่า เวสต์ป๊อยต์ และไม่ได้ติดเครื่องหมาย ซึ่งการเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้มีคนแปลกปลอมเข้าไปในพระบรมมหาราชวังได้ง่ายซึ่งในเรื่องนี้โจทก์ได้เคยนำสืบถึงการมีบุคคลเข้าไปถึงพระที่นั่งบรมพิมานหลังจากเสด็จสวรรคตแล้ว ได้เข้าไปถึงเชิงบันไดที่จะขึ้นไปชั้นบนห้องพระบรรทมได้ การกวดขันการเข้าออกก็ไม่ได้ปรากฏว่า มีการตรวจบัตรหรืออะไรต่างๆ เลย ไม่ได้ทำกันให้ถี่ถ้วนรอบคอบ

นอกจากนั้น โจทก์ได้นำสืบเกี่ยวกับเรื่องแผนการถึงการประชุมปรึกษาก่อนเกิดเหตุว่า ได้มีการประชุมปรึกษากันแค่ไหนอย่างไร ซึ่งโจทก์จะได้กราบเรียนโดยละเอียดในตอนต่อไป สำหรับในชั้นนี้ จะขอประทานกราบเรียนแต่เพียงว่าในข้อนำสืบของโจทก์มีว่านายปรีดี พนมยงค์ นายเฉลียว ปทุมรส เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายชิต สิงหเสนีกับอีกคนหนึ่งซึ่งพยานไม่ทราบ ได้ไปประชุมกันที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ก่อนวันสวรรคตและได้มีข้อความทำนองที่จะมีการลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘

เนื่องจากโจทก์ได้กราบเรียนถึงแผนการดังกราบเรียนมาต่างๆ เหล่านี้แล้ว ต่อไปนี้โจทก์จะได้ขอประทานกราบเรียนต่อไปเสียด้วยว่า ผู้ที่ได้เกี่ยวข้องในกรณีนี้ คงจะตั้งใจว่าแผนการที่ได้ร่วมกันวางไว้นั้นจะสำเร็จตามปรารถนา จึงได้มีการพูดออกมาให้ปรากฏว่าในหลวงรัชกาลที่ ๘ จะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ ซึ่งในข้อนี้ โจทก์ได้นำสืบว่า นายเฉลียว

ปทุมรสนี้เอง ได้พูดกับ พ.อ. ประพันธ์ กุลพิจิตรในวันงานพระราชทานเพลิงศพ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน คือ ก่อนสวรรคตวันหนึ่ง นายเฉลียว ปทุมรส ได้พูดกับ พ.อ. ประพันธ์ กุลพิจิตร ซึ่งเป็นราชองครักษ์ ว่า "ในหลวงจะไม่ได้เสด็จกลับในวันที่ ๑๓" และปรากฏว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้พูดกับ นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ได้พูดกับ นายมี พาผล อีก เป็นคนละคราว ว่า วันที่ ๑๓ ในหลวงจะไม่ได้เสด็จ

ต่อไปนี้ โจทก์จะขอกราบเรียนถึงเหตุการณ์ในวันที่ ๙ มิถุนายน คือในวันเกิดเหตุ แต่ก่อนที่จะพูดถึงวันนั้น โจทก์ใคร่ขอกราบเรียนถึงว่า ในหลวงได้เริ่มมีอาการประชวรมาอย่างไร คือ ปรากฏว่าหลังจากวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งได้เสด็จประพาสจังหวัดสมุทรสาครแล้ว ก็ทรงประชวรพระนาภีไม่เป็นปกติ และได้ทรงเป็นเช่นนั้นต่อมาจนกระทั่งถึงวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๘๙ คือก่อนสวรรคต ๔ วัน ได้เสด็จไปเกษตรกลางบางเขน ซึ่งในวันนั้นก็ทรงประชวรอยู่ จนกระทั่งวันที่ ๘ มิถุนายน คือก่อนสวรรคตหนึ่งวัน ก็ยังประชวรพระนาภีอยู่ ได้มีรับสั่งให้ไปตามหลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ แพทย์ประจำพระองค์ ซึ่งบัดนี้เป็นอธิบดีกรมการแพทย์มา เพื่อให้ตรวจพระอาการและถวายยา หลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ได้แนะนำให้สวนพระบังคลหนัก และให้ถวายยาในตอนกลางคืน และให้ถวายยาบางอย่างในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น คือ ในวันที่ ๙ ให้ถวายน้ำมันละหุ่ง

ต่อไปนี้ โจทก์จะขอกราบเรียนถึงเหตุการณ์ในวันที่ ๙ เรื่องของวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ นั้น มีดังนี้ โดยที่โจทก์ได้กราบเรียนมาแล้วว่า หลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ได้ถวายคำแนะนำให้ถวายน้ำมันละหุ่ง ดังนั้น พอราวย่ำรุ่ง สมเด็จพระราชชนนีกับนายมณี บูรณสุต หัวหน้าแผนกในกองมหาดเล็ก จึงได้นำน้ำมันละหุ่งเข้าไปถวายในหลวงรัชกาลที่ ๘ ในห้องพระบรรทม เวลานั้นในหลวงรัชกาลที่ ๘ ยังอยู่บนพระที่ สมเด็จพระราชชนนีได้ทูลถามว่า "เมื่อคืนนี้หลับดีไหม?" ทรงรับสั่งตอบว่า "หลับดี" เมื่อถวายน้ำมันละหุ่งเสร็จแล้ว สมเด็จพระราชชนนีรู้สึกว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะบรรทมต่อไป ก็เสด็จกลับออกมา ต่อมาประมาณเวลา ๗ นาฬิกาเศษ นายบุศย์ ปัทมศริน มหาดเล็กห้องพระบรรทม ก็เข้ามาอยู่หน้าห้องพระบรรทม แล้วต่อมา นายชิต สิงหเสนี ซึ่งในวันนั้นไม่ได้เป็นเวรมหาดเล็ก ก็ได้มา ณ ที่นั้นด้วย ครั้นก่อน ๙ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ คือ รัชกาลปัจจุบัน เสด็จไปเสวยพระกระยาหารเช้าที่มุขพระที่นั่งบรมพิมาน ก็ได้เสด็จผ่านมาทางที่ซึ่ง นายชิต

สิงหเสนี และ นายบุศย์ ปัทมศริน นั่งอยู่ พระองค์รับสั่งถามว่าพระอาการเป็นอย่างไร บุคคลทั้งคู่นี้ก็กราบบังคมทูลว่า ตื่นบรรทมแล้วเข้าห้องสรงแล้ว แล้วกลับมาบรรทมอีกแล้ว ต่อมาในราว ๙ นาฬิกา ก็มีเสียงปืนดังขึ้นหนึ่งนัดในห้องพระบรรม และปรากฏว่า นาย ชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้วิ่งไปทูลสมเด็จพระราชชนนีซึ่งประทับอยู่ชั้นบนพระที่นั่งบรมพิมานอีกส่วนหนึ่ง ว่า "ในหลวงยิงพระองค์เอง" สมเด็จพระราชชนนีก็เสด็จตรงมายังห้องพระบรรทม โดยมี นายชิต สิงหเสนี ตามมาในทันใดนั้น และมีผู้ติดตามมาอีก เช่น พระพี่เลี้ยงเนื่อง จิตตดุลย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบัน และนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ซึ่งเป็นข้าหลวงสมเด็จพระราชชนนี ได้วิ่งติดตามกันมาที่ห้องพระบรรทม ก็ได้มาพบในหลวงรัชกาลที่ ๘ บรรทมหงายอยู่บนพระที่ พระกรทอดทั้งสองข้าง มีปืนกระบอกหนึ่งวางอยู่ข้างพระหัตถ์เบื้องซ้าย ที่พระนลาฏมีรอยพระโลหิตไหล สมเด็จพระราชชนนีก็เข้าไปที่องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ทรงกันแสง และทันใดนั้นในหลวงรัชกาลปัจจุบันก็รับสั่งให้คนไปตามหลวงนิตย ฯ ในขณะนั้นก็ปรากฏว่า นอกจากจะไปตามหลวงนิตย ฯ เข้ามาแล้ว ยังได้มีการบอกกล่าวให้ผู้หลักผู้ใหญ่เข้ามาในพระที่นั่งบรมพิมานอีก เมื่อหลวงนิตย ฯ เข้ามาแล้ว สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งถามหลวงนิตย ฯ ว่า "มีหวังไหม ?" หลวงนิตย ฯ ตอบว่า "ไม่มีหวัง" แล้วสมเด็จพระราชชนนีจึงรับสั่งให้ทำความสะอาดบาดแผล หลวงนิตย ฯ ก็จัดการทำความสะอาด ต่อมาก็มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อาทิเช่น นายปรีดี พนมยงค์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพวกรัฐมนตรีเข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมาน ได้มีการสอบถามปากคำคนบางคนและบันทึกไว้ นอกจากนั้นยังปรากฏว่า นายชิต สิงหเสนี เป็นผู้นำปลอกกระสุนปืนปลอกหนึ่งมาให้แก่เจ้าหน้าที่อ้างว่าเป็นปลอกกระสุนปืนที่เก็บได้ข้างพระที่

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ โจทก์จะขอประทานข้ามไป เพราะปรากฏว่าทั้งสองศาล คือ ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยต้องกันว่า เป็นกรณีลอบปลงพระชนม์ ซึ่งการลอบปลงพระชนม์นี้จะขอกราบเรียนตามลำดับพอเป็นสังเขปว่า ได้เกิดขึ้นอย่างไร คือ ได้มีเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช เข้ามาพัวพันในเรื่องนี้ด้วย นอกจากดังได้กราบเรียนมาแล้วว่า ผู้นี้ได้เข้าไปร่วมวางแผนการที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ แล้ว วันนั้นโจทก์มีพยานนำสืบได้ว่า เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ได้ออกจากบ้านมาในตอน ๗ โมงเศษ ๆ และรถได้แล่นผ่านประตูหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรืออีกนัยหนึ่งที่เรียกกันว่า "วัดพระแก้ว" มาหยุดที่

กระทรวงการต่างประเทศ ทั้งนี้ ปรากฏตามคำของ ส.ต. สวัสดิ์ หรือ ซัน ประดุงสิทธิ์ คนขับรถของเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ว่า เมื่อเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ได้เข้าไปในกระทรวงการต่างประเทศแล้วสั่งให้รถนี้ไปรอที่ทำเนียบท่าช้าง ที่กระทรวงการต่างประเทศนั้น ถ้าหากศาลได้ไปถึงที่พระที่นั่งบรมพิมาน จะเห็นได้ว่าจากเฉลียงพระที่นั่งกับกระทรวงการต่างประเทศ สามารถจะมองเห็นกันได้ถนัด

นอกจาก ส.ต. สวัสดิ์ หรือ ซัน ประดุงสิทธิ์ แล้ว ยังมีบุคคลอื่นอีก คือ นายนพ ศศิบุตร กล่าวว่า ในเช้าวันนั้นเอง นายนพ ศศิบุตร ได้พบเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช นั่งรถคันดังกล่าวผ่านหน้าวัดพระแก้ว บ่ายโฉมหน้าไปทางกระทรวงการต่างประเทศ ทั้งได้มีผู้พบเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ก่อนได้ยินเสียงปืน ว่าได้เข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมาน เห็นครั้งแรกที่หน้าโรงละคร โรงละครนี้อยู่ใกล้ชิดกับพระที่นั่งบรมพิมาน ถ้าจะเข้าประตูแถลงราชกิจ และจะไปที่พระที่นั่งบรมพิมานจะต้องผ่านหน้าโรงละครนั้น ได้มีผู้พบเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช อยู่ที่หน้าโรงละคร ต่อมาหลังจากได้มีเสียงปืนดังขึ้นแล้ว นายยง อ่ำสำอาง และ นายช่วง ปราณีตทอง ซึ่งทำงานสวนอยู่ที่พื้นดินแถวนั้น ได้เห็นเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ลงมาจากพระที่นั่งบรมพิมาน เดินย้อนกลับไปทางโรงละคร คือ ย้อนกลับไปทางเก่านั่นเอง

โดยเหตุที่กรณีนี้ เท่าที่โจทก์นำสืบมาแล้ว ไม่ได้นำประจักษ์พยานเข้ามาสืบ จึงจำเป็นต้องให้วัตถุพยานหรือพยานเอกสารเข้าประกอบ ในเรื่องนี้โจทก์ได้นำสืบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นได้เสด็จสวรรคตโดยถูกปืนบนพระที่ เพราะบริเวณนั้นไม่มีพระโลหิตอยู่ที่อื่นใดเลย และนอกจากนั้น จากคำของแพทย์ก็ปรากฏว่า บาดแผลที่พระองค์ท่านได้รับนั้น ทุกคนเมื่อมีบาดแผลเช่นนั้นแล้วจะตายทันที ดังนั้น โจทก์จึงนำสืบว่า ที่ซึ่งถูกกระสุนปืนนั้นคือบนพระที่นั่นเอง ส่วนปัญหาในเรื่องปืน โดยที่ปืนกระบอกนั้นปรากฏว่ามีผู้ไปพบที่พระบรมศพ มีปืนกระบอกหนึ่งวางอยู่ข้างพระกรซ้าย และมีผู้อ้างว่าเก็บปลอกกระสุนปืนได้ และต่อมาอีก ๓ วัน ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ได้ไปดูที่พระที่ ได้เจอหัวกระสุนฝังอยู่ในพระที่หรือที่ที่นอนของพระองค์ท่าน ซึ่งตามทางพิสูจน์ของพยานผู้ชำนาญการพิเศษ พิสูจน์ได้ว่าปลอกกระสุนปืนที่มีผู้อ้างว่าเก็บได้นั้นเป็นปลอกกระสุนปืนจากปืนกระบอกนั้น หัวกระสุนปืนเป็นหัวกระสุนปืนที่ผ่านปืนกระบอกนั้น แต่ปืนกระบอกนั้นไม่ใช่ปืนที่ใช้ในวันที่เสด็จ

สวรรคต ทั้งนี้ โดยโจทก์มีพยานที่ชำนาญในเรื่องนี้พิสูจน์ว่า ปืนนี้ได้ยิงมานานไม่น้อยกว่า ๘ วัน นับตั้งแต่วันที่ปืนมาถึงมือเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจ ปืนนั้นมาถึงมือเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจหลังจากสวรรคต ๒ วัน เพราะฉะนั้น จะเป็นปืนที่จะใช้ยิงในวันสวรรคตหาได้ไม่ ส่วนหัวกระสุนปืนนั้น โจทก์มีพยานที่เกี่ยวข้องกับการทดลองกระสุนปืนยิงที่ศพว่ามีรอยอย่างไร ก็ปรากฏว่าหัวกระสุนปืนที่ผ่านกระโหลกศีรษะคนมีรอยบู้ แต่หัวกระสุนปืนที่ยิงในพระที่นั่นไม่มีรอยบู้ดังเช่นที่ผ่านกระโหลกศีรษะคน ซึ่งในกรณีนี้ก็มีพยานที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ได้เห็นหัวกระสุนปืนและได้บันทึกไว้ นอกจากนั้น ผู้ชำนาญยังได้ยืนยันว่า จากลักษณะบาดแผลก็ดี หรือหนังที่ถูกกระสุนปืนก็ดี แสดงว่าปืนนี้จะอยู่ห่างจากผิวหนังไม่เกิน ๕ เซ็นติเมตร ทั้งนี้โดยเหตุที่ว่าในการทดลองยิงทุกคราว ได้มีมันสมองกระเซ็นออกมาเปื้อนมือผู้ยิง แต่ในปืนรายของกลางนี้ปรากฏว่า มีมันสมองกระเซ็นออกมาเหมือนกัน แต่ไม่กระเซ็นไปถึงพระหัตถ์ ทั้งนี้ปรากฏตามคำให้การของหลวงนิตย ฯ ว่า มันสมองกระเซ็นไปแถวพระพาหาเท่านั้น ที่พระหัตถ์ไม่มีรอยเปื้อนอะไรเลย และที่ปืนของกลางก็ไม่มีรอยเปื้อนเช่นเดียวกัน นี่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพิสูจน์หัวกระสุนปืนซึ่งความละเอียดมีอย่างไร โจทก์ขอประทานไม่กราบเรียน เพราะเหตุว่าศาลอุทธรณ์ได้ฟังเป็นยุติแล้วว่า ปืนของกลางไม่ใช่ปืนที่ผู้ร้ายใช้ปลงพระชนม์ นอกจากนั้นก็มีเรื่องเกี่ยวกับบาดแผล ในเรื่องบาดแผลนี้โจทก์ได้นำผู้ชำนาญพิเศษเข้าสืบว่า ถ้าเป็นเรื่องที่ทรงทำพระองค์เองจะเป็นโดยตั้งใจหรือโดยอุบัติเหตุก็ตาม ลักษณะบาดแผลเช่นนั้น ท่าทางพระบรมศพจะเป็นเช่นนั้นไปไม่ได้ คือพระหัตถ์จะเหยียดยาวออกไปเช่นนั้นไม่ได้ อาวุธปืนจะอยู่ดังที่พยานเห็นเช่นนั้นไม่ได้ นอกจากนั้น โจทก์ยังได้นำอุทาหรณ์สองเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ฆ่าตัวตายมีลักษณะท่าทางอย่างไร มาประกอบด้วย ซึ่งคนที่ฆ่าตัวเองตายนั้นมักจะยิงตามที่ตนถนัด เช่น ยิงที่ขมับหรือยิงที่ปากเป็นต้น อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้โจทก์ใคร่ขอกราบเรียนว่า โดยปกติแล้วในเรื่อง การฆาตกรรมที่พนักงานอัยการถือเป็นข้อนำสืบนั้น ก็นำสืบแต่เพียงว่ามีการฆาตกรรมหรือมีการตายเพราะฆาตกรรมจริงไหม ถ้ามีใครเป็นคนทำ แต่สำหรับคดีนี้ไม่ใช่เช่นนั้น เพราะเหตุว่าคดีนี้เป็นคดีที่สลับซับซ้อน ดังนั้น โจทก์จึงได้นำสืบไปถึง ๓ กรณีด้วยกัน คือสืบไปว่า ปลงพระชนม์เองจริงหรือไม่ อุบัติเหตุจริงหรือไม่ และถูกลอบปลงพระชนม์จริงหรือไม่ ซึ่งได้กราบเรียนมาตั้งแต่ต้นแล้วว่าไม่ใช่กรณีปลงพระชนม์เอง ไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่เป็นการถูกลอบปลงพระชนม์ ที่เป็นดังนี้ จะขอประทานกราบ

เรียนต่อไปว่า พฤติการณ์ที่ได้ดำเนินคดีในเรื่องนี้มีลำดับความเป็นมาอย่างไร

ก่อนที่จะข้ามไปในข้ออื่น ใคร่จะขอกราบเรียนในเรื่องปลอกกระสุนปืน เรื่องปลอกกระสุนปืนนี้ แม้ว่าศาลจะได้ฟังแล้วก็ตาม แต่ที่โจทก์จะกราบเรียนนี้เป็นเรื่องพัวพันกับเรื่องที่กราบเรียนมาว่า ปลอกกระสุนปืนนี้ไม่ใช่ปลอกกระสุนปืนที่ใช้ยิงในวันสวรรคตนั้น ทั้งนี้โดยที่ปรากฏว่า เรื่องปลอกกระสุนปืนเป็นข้อกล่าวหาของโจทก์ว่า นายชิต สิงหเสนี ควรจะมีความผิดสถานหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ ปรากฏว่าเมื่อวันที่ ๙ นายชิต สิงหเสนี ได้ให้การกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้นั้น ไม่ได้ให้การถึงเรื่องปลอกกระสุนปืนเลย เพียงแต่เอามาให้เจ้าหน้าที่เท่านั้น ครั้นต่อมาวันที่ ๑๖ คือหลังจากนั้น ๗ วัน ได้มีการสอบสวนอีก นายชิต สิงหเสนี บอกว่าอยู่ในตู้เล็ก และเก็บไว้ในลิ้นชักรวมกับปืน ครั้นต่อมา วันที่ ๑ กรกฎาคม นายชิต สิงหเสนี ให้การที่คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์กรณีสวรรคต ที่กระทรวงยุติธรรม หรือที่เรียกว่า "ศาลกลางเมือง" ว่า เก็บได้ที่พรมข้างพระแท่นเบื้องซ้าย แต่ในหลวงพระองค์ปัจจุบันได้พระราชทานพระราชกระแสเกี่ยวกับนายชิต สิงหเสนี นี้ว่า นายชิต สิงหเสนี บอกว่าไม่แน่ คืออ้างว่าเก็บได้ถึง ๓ แห่งด้วยกัน คือ ที่พื้นห้องพระบรรทมด้านซ้าย ปลายพระแท่นและกลางพระแท่นเช่นนี้ และปรากฏจากคำให้การของ พล.ร.ต. แชน ปัจจุสานนท์ ซึ่งเป็นกรรมการสอบสวนที่ศาลกลางเมืองด้วยผู้หนึ่งว่า ได้ถามนายชิต สิงหเสนีว่า ใครเก็บปลอกกระสุนปืนได้ที่ไหน ? นายชิต สิงหเสนี ตอบว่า "ไม่ทราบ" ความผิดที่พัวพันถึงว่าปืนกระบอกนั้นไม่ได้ใช้ยิงในวันนั้น ปรากฏดังโจทก์ได้กราบเรียนมาโดยย่อดังนี้

กรณีนี้ โจทก์ได้กราบเรียนแล้วว่า ข้อนำสืบของโจทก์ไม่ใช่อุบัติเหตุ ไม่ใช่ปลงพระชนม์เอง แต่เป็นถูกลอบปลงพระชนม์ มูลเหตุจากเรื่องตั้งแต่เริ่มเกิดคดีเรื่องนี้มาเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนผิดกับคดีอื่น คือ นอกจากเป็นเรื่องสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว การดำเนินการในเรื่องนี้ก็สับสนอลหม่าน เริ่มต้นทีเดียว เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นได้มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้าไปบันทึกข้อความเล็ก ๆ น้อย ๆ และได้มีการออกแถลงการณ์ว่าในหลวงสวรรคตโดยอุบัติเหตุแต่จากหลักฐานที่ปรากฏจากการนำสืบที่ศาลแล้ว จะเห็นได้ว่าเรื่อง แถลงว่าสวรรคตโดยอุบัติเหตุนั้นได้แถลงออกไปทั้ง ๆ ที่ที่ประชุมเพื่อแถลงนั้นมีความเห็นว่าไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่เป็นการปลงพระชนม์เองด้วยซ้ำ แต่ก็ขืนแถลงเป็นอุบัติเหตุ คล้าย ๆ ทำนองว่าจะรักษาพระเกียรติ ซึ่งไม่ตรงต่อความจริง ต่อมา เรื่องก็ได้แปรเปลี่ยนไปเพราะ

เหตุที่แถลงในคราวนั้น เรื่องรอยบาดแผลและทางออกของกระสุนปืนไม่ได้มีการพูดถึงกันเลย ครั้นต่อมาในวันรุ่งขึ้นขณะที่จะเชิญพระบรมศพลงสู่พระบรมโกษ เจ้าหน้าที่สภากาชาดได้พลิกดูเห็นมีแผลทางเบื้องหลังพระเศียร ซึ่งผลที่สุด ในการพิจารณาของศาลจะปรากฏว่าแผลเข้าทางพระนลาฏและทะลุออกเบื้องหลังพระเศียรความสับสนอลหม่านในความเข้าใจก็เกิดขึ้นว่าความจริงเป็นอย่างไรกันแน่ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความก็แปรเปลี่ยนไปในแง่ที่ไม่ดี เมื่อแปรเปลี่ยนไปในแง่ที่ไม่ดีเช่นนี้ ก็ปรากฏว่ารัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการอธิบดีกรมอัยการ อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลอาญา ประธานพฤฒสภาประธานสภาผู้แทนราษฎร พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และมีผู้แทนกองทัพทั้งสามเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสอบสวนเรื่องนี้ ซึ่งในขณะนั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า "ศาลกลางเมือง" และที่โจทก์จะกราบเรียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ ความหมายของ "ศาลกลางเมือง" ขอได้โปรดหมายความถึงกรรมการที่ปรากฏที่กระทรวงยุติธรรมนี้ เมื่อได้ตั้งคณะกรรมการชุดนั้นขึ้นแล้ว และการดำเนินการของคณะกรรมการชุดนั้นได้เรียกพยานตามที่ตำรวจนำมาสอบถาม เสร็จแล้วคณะกรรมการชุดนั้นได้สรุปเรื่องไปในทางที่ว่า ไม่เป็นอุบัติเหตุ ตัดทิ้งกรณีนั้นไปเลย แต่กรณีที่อาจจะเป็นไปได้คือ ปลงพระชนม์เองและถูกลอบปลงพระชนม์ สำหรับกรณีปลงพระชนม์เองนั้น กรรมการชุดนั้นกล่าวว่า จากพฤติการณ์ต่าง ๆ ทำให้คลางแคลงว่าไม่น่าจะเป็นดังนั้น แต่ก็ไม่มีทางที่จะตัดเสียได้ จึงอยู่ในระหว่างปลงพระชนม์เองหรือถูกลอบปลงพระชนม์ คณะกรรมการ ฯ ได้เสนอผลของการสอบสวนไปยังรัฐบาลว่า ควรจะได้ดำเนินการต่อไป เมื่อเสนอไปยังรัฐบาลแล้ว คณะรัฐมนตรีก็มีมติส่งเรื่องให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการสอบสวนเรื่องนี้ต่อไป ในตอนนี้ได้มีการเปลี่ยนรัฐบาล โดยมี พล ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้นเมื่อเรื่องมาถึงกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทยก็ส่งเรื่องไปยังกรมตำรวจ ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ขณะนั้น พระพิจารณ์พลกิจเป็นอธิบดีกรมตำรวจ กรรมการชุดนั้นมี พล. ต.อ. หลวงชาติตระการโกศล เป็นประธานกรรมการ ในระหว่างนั้นพระพิจารณ์พลกิจลาออก อธิบดีคนใหม่เข้ามารับงาน ยังไม่ได้สั่งให้ดำเนินการอย่างไรก็พอดีเกิดรัฐประหาร จึงได้มีการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ ฝ่ายพนักงานผู้มีอำนาจในการสอบสวนดำเนินการในชั้นต้น ก็ได้ตั้ง พ.ต.อ. เนื่อง อาขุบุตร ซึ่งบัดนี้เป็น พล ต.ต. เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน แต่เริ่มดำเนินการมาได้หน่อยหนึ่ง ก็

เปลี่ยนให้ พ.ต.อ. แผ้ว แผ้วพาลชน ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็น พล ต.ต. รับหน้าที่ต่อมา ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นพระพินิจชนคดี ซึ่งขณะนั้นเป็น พล ต.ต. ทำการสอบสวนต่อมา ได้เรื่องเรียบร้อยส่งมาให้พนักงานสอบสวน เรื่องได้สลับซับซ้อนเป็นมาดังนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้กราบเรียนมานั้นก็เพื่อให้ความกระจ่างว่า นอกจากในเรื่องวัตถุพยาน พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล เพื่อประกอบว่าไม่ใช่เป็นกรณีกระทำพระองค์เองหรืออุบัติเหตุนั้น โจทก์ได้มีพยานหลักฐานอื่นที่จะกราบเรียนเพียงย่อ ๆ ดังนี้

ที่โจทก์นำสืบว่า พระองค์ท่านไม่กระทำพระองค์เอง จะโดยจงใจหรือโดยอุบัติเหตุก็ดี เพราะว่าไม่มีข้อโกรธเคืองในพระราชวงศ์ประการใดเลย คือ โดยปกติแล้ว คนที่จะฆ่าตัวตายจะต้องมีเรื่องขุ่นข้องหมองใจเกิดขึ้น ดังนั้น โจทก์จึงได้นำสืบว่า พระองค์ท่านไม่มีข้อโกรธเคืองในพระราชวงศ์เลย ทรงรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกันดี ทั้งสมเด็จพระราชชนนีก็ได้รับสั่งเป็นคำสุดท้ายว่า ในคืนวันที่ ๘ เวลาราว ๓–๔ ทุ่ม ได้เสด็จไปเฝ้าเยี่ยมที่ในพระที่ ก็ยังรับสั่งว่า แม้เวลานั้นก็ยังไม่มีเรื่องขุ่นข้องหมองใจอะไรกันเลย ความคับแค้นพระทัยที่จะกระทำต่อพระองค์เองเช่นนั้น โจทก์ได้พยายามนำสืบว่าจะมีแง่ไหนบ้างไหมที่จะปรากฏขึ้นมาได้ ก็ไม่มีแง่ใดเลย ข้อสำคัญก็คือ ได้ทรงตั้งพระทัยที่จะเสด็จอเมริกาและยุโรป ทั้งนี้เพราะเหตุว่าได้รับเชิญเป็นแขกของรัฐบาลเพื่อไปพบกับประธานาธิบดีทรูแมน ถึงกับกำหนดว่าจะเสด็จในวันที่ ๑๓ มิถุนายน เมื่อเสด็จอเมริกาแล้ว ผ่านมาทางอังกฤษก็จะเป็นแขกของประเทศอังกฤษอีก ซึ่งเป็นเรื่องทรงตั้งพระทัยอยู่แล้วที่จะเสด็จไป

นอกจากนั้น ได้ปรากฏว่าได้มีข้อกระทบกระเทือนในเรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ทรงรับสั่งให้สมเด็จพระราชชนนีทราบแล้ว และรับสั่งถามว่า ตามรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจของใคร พระองค์ท่านรับสั่งว่าเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ จึงรับสั่งต่อไปว่าวันที่ ๑๐ คือหลังจากวันสวรรคตหนึ่งวัน จะเรียกประธานสภา ฯ มาพูดในเรื่องนี้ นี่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทรงกะการไว้แล้วว่าจะเรียกประธานสภา ฯ มา สำหรับวันที่ ๑๐ ยังเป็นเรื่องไกลไปหน่อยเสียด้วยซ้ำ ในวันที่ ๘ นั้นเอง ได้รับสั่งให้มหาวงศ์ ฯ ไปเชิญสมเด็จพระสังฆราชมาเฝ้า คือ ในวันสวรรคตนั้นเอง เพราะพระองค์ทรงติดขัดในหลักธรรมบางประการซึ่งมหาวงศ์ ฯ กราบทูลไม่ได้ จึงรับสั่งให้สมเด็จพระสังฆราชเข้าเฝ้าในวันที่ ๙ และนอกจากนั้นในวันที่ ๙ นั้นเอง ได้ทรงนัดเจ้านายสองพระองค์ คือ ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัฒน์

และ ม.จ. อาชวดิศ ดิศกุร มาเฝ้าในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา ๑๑ และ ๑๒ นาฬิกา ซึ่งทั้งสององค์นี้ก็ได้เสด็จไป แต่พอไปถึงก็เสด็จสวรรคตเสียแล้ว ในวันที่ ๑๐ นั้น นอกจากดังได้กราบเรียนมาแล้วว่าพระองค์ท่านได้กำหนดให้ประธานสภาฯ มาปรึกษาเรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ยังได้กำหนดให้ข้าราชการบริพารมาแสดงโขนให้ทอดพระเนตรในวันนั้นด้วย และในวันนั้นเองได้นัดให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าเฝ้า ทั้งได้กำหนดจะไปทูลลาสมเด็จพระชินสีห์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศ ซึ่งในการจะเสด็จไปทูลลาสมเด็จพระชินสีห์นี้ ได้มีหมายกำหนดการนิมนต์สมเด็จพระราชาคณะและพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ให้มาในวันที่ ๑๐ นั้นด้วย เหตุผลต่างๆ เหล่านี้ไม่มีเค้าเลยที่จะแสดงว่าพระองค์จะกระทำพระองค์เอง นอกจากนั้นดังได้กราบเรียนมาแล้วว่า คนที่จะฆ่าตัวตายนั้น ในทางสะดวกต้องยิงที่ปากหรือที่ขมับ แต่ปรากฏว่า ปืนกระบอกของกลางนี้ ถ้าจะยิงแล้ว ไม่ใช่เพียงเหนี่ยวไก ต้องบีบข้างหลังอีกด้วยเพื่อให้นกสับกระสุนจึงจะแล่นออกมาได้

เกี่ยวกับเรื่องอุบัติเหตุ โจทก์ได้นำสืบถึงพระราชอัธยาศัย และนำสืบพยานเกี่ยวกับเรื่องปืน ก็ปรากฏว่าพระองค์เองทรงถี่ถ้วนรอบคอบระมัดระวังมากเหลือเกิน ทั้งได้เคยทรงเตือนมหาดเล็กว่า อย่าให้ส่องปืนเล่น พระองค์ท่านบอกมหาดเล็กว่า "อย่าเอาปืนไปส่องนะ" จากการพิจารณาปรากฏเช่นนั้น และยังได้ทรงเตือนรัชกาลที่ ๙ ให้ระวังเวลาจับปืนว่าถ้าจะจับปืนแล้วให้ตรวจว่ามีลูกหรือไม่ และให้ระวังลูกปืนที่ค้างอยู่ในลำกล้อง เพราะฉะนั้นความไม่รอบคอบที่เกี่ยวกับปืนจึงน่าจะมีได้ยาก อีกประการหนึ่ง หลักฐานของโจทก์ปรากฏแน่ชัดว่า เสด็จสวรรคตบนพระแท่นบรรทม ซึ่งไม่ใช่ที่ที่จะเล่นปืน และโจทก์ก็ได้กราบเรียนมาเป็นลำดับว่า พระองค์กำลังไม่ทรงสบายจนถึงเสวยน้ำมันละหุ่ง เพลีย ในระหว่างถ่ายยา จะเอาปืนมาเล่นบนที่นอน ดูเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากสักหน่อย นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องของแพทย์ แพทย์ยืนยันว่าบาดแผลเช่นนี้ไม่ใช่กรณีอุบัติเหตุแน่ ข้อนำสืบของโจทก์ที่กราบเรียนมาข้างต้นจึงตัดในเรื่องปลงพระชนม์เองและอุบัติเหตุออก คงเหลือแต่ลอบปลงพระชนม์

การลอบปลงพระชนม์นั้น ใครเป็นผู้เกี่ยวข้อง โจทก์ก็ได้นำสืบเป็นลำดับมา อย่างไรก็ตาม โดยที่โจทก์ได้กราบเรียนถึงเนื้อเรื่องเป็นลำดับที่ทำการสอบสวนสับสน ไม่เป็นไปตามตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ก็ใคร่ที่จะกราบเรียนต่อไปถึงว่า เมื่อเรื่องทั้งหลายเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ยังมีวิธีการกลบเกลื่อนเรื่องนี้ให้แปรเปลี่ยนไป เช่นกรณีเรื่องการตั้งศาลกลางเมือง

เป็นต้น ก็เพราะเหตุว่าการสอบสวนคดีอาญานั้นพนักงานสอบสวนเข้าสอบสวนเพื่อสงวนหลักฐานต่าง ๆ ไม่ใช่สอบสวนเพื่อให้ปรากฏทราบกันทั่ว ๆ ไปว่า การสอบสวนมีรูปการอย่างไร แต่พนักงานที่ทำการสอบสวนศาลกลางเมืองหาได้ทำเช่นนั้นไม่ ในบางกรณี แม้ว่าพนักงานสอบสวนจะได้ถามพยานสองต่อสองพยานก็ยังไม่กล้าเล่าให้ฟัง ซึ่งปรากฏแก่ศาลที่เคารพแล้วว่า มีบุคคลเป็นจำนวนมากเบื่อหน่ายที่จะมาเป็นพยานต่อศาล แต่ก็จำใจต้องมาเป็น เพราะฉะนั้นในการเปิดเผยเหตุการณ์ต่าง ๆ ในระหว่างที่รัฐบาลแถลงว่าเป็นอุบัติเหตุนั้น ใครเล่าจะมาเปิดเผยว่าไม่ใช่อุบัติเหตุ ? รู้สึกเป็นเรื่องที่ยากสักหน่อย เพราะฉะนั้น การตั้งศาลกลางเมืองโจทก์จึงถือเป็นกรณีหนึ่งที่สร้างขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนข้อเท็จจริง และในขณะที่ตั้งศาลกลางเมืองขึ้นนั้นเองได้มีการประกาศภาวะคับขัน ซึ่งโจทก์ก็ถือว่า ได้สร้างขึ้นเช่นเดียวกัน เพราะการสร้างภาวะคับขันทำให้มีอำนาจที่จะสั่งเซ็นเซ่อหนังสือพิมพ์ได้ เพื่อให้หนังสือพิมพ์ไม่มีการกล่าวข้อความอย่างอื่นนอกไปจากอุบัติเหตุ เพราะขณะนั้นได้เริ่มมีหนังสือพิมพ์บางฉบับลงข่าวว่าไม่ใช่อุบัติเหตุ ด้วยเหตุฉะนี้ จึงได้มีการสร้างภาวะคับขันขึ้นมา ซึ่งเป็นผลตามกฎหมายให้มีการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ได้ และก็ได้มีการตรวจข่าวเช่นนั้นจริง ซึ่งโจทก์ได้นำมาเป็นหลักฐานเข้าประกอบคดีนี้แล้ว นอกจากนี้ยังได้มีการประกาศให้รางวัลแก่ผู้ที่รู้ว่ามีผู้ใดโฆษณาหรือยุยงให้เกิดการปั่นป่วนขึ้น ก็มีการให้รางวัล และยังมีประกาศอีกว่าถ้าใครรู้เรื่องนี้ คือรู้ความจริงว่าเป็นเรื่องถูกลอบปลงพระชนม์ ก็ให้นำความมาบอกเจ้าพนักงานซึ่งบังเอิญมีคนนำความมาบอกเจ้าพนักงาน แต่คน ๆ นั้นกลับถูกฟ้องร้องยังโรงศาลคน ๆ นั้นคือ พ.อ. พระยาวิชิตสรศาสตร์ พ.อ. พระยาวิชิตสรศาสตร์ได้ความรู้มาจากคนอื่นว่า ใครเป็นคนลอบปลงพระชนม์ได้นำความมาเรียนนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น นายกรัฐมนตรีได้ส่งเรื่องให้ดำเนินการต่อไป ผลปรากฏว่า พ.อ. พระยาวิชิตสรศาสตร์ถูกฟ้องเป็นจำเลย หาว่าเป็นกบฏ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ใครเล่าจะกล้าพูด ?

อีกประการหนึ่งที่เกี่ยวพันถึงเรื่องที่จะพูดต่อไปในเรื่องนี้ ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ได้เรียก พระพิจิตรราชสาส์น ให้ไปบันทึกข้อความว่า นายเฉลียว ปทุมรส เข้าเฝ้าในหลวงครั้งสุดท้ายเมื่อไร ซึ่งข้อนี้โจทก์เองก็เห็นว่า ไม่น่ามีเรื่องอะไรที่จะต้องมีการบันทึกเป็นหลักฐานขึ้นมา ซึ่งในเรื่องนี้โจทก์จะได้กราบเรียนต่อไปข้างหน้า โดยเหตุที่โจทก์ได้กราบเรียนมาเป็นสังเขปแล้วว่า ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยต้องกันว่ากรณีที่เป็นการลอบปลง

พระชนม์ และศาลชั้นต้นกับศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาเป็นยุติแล้วว่า นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ เป็นผู้กระทำผิดจึงได้พิพากษาลงโทษ และศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาว่า นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ เป็นผู้กระทำผิด และให้พิพากษาลงโทษ ดังนั้น เรื่องที่โจทก์จะกราบเรียนต่อไปนี้จึงเป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับนายเฉลียว ปทุมรส ตามที่โจทก์ได้ฎีกา

อย่างไรก็ตาม เฉพาะที่เกี่ยวกับ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นี้ ปัญหามีอยู่ ๒ ตอนที่โจทก์จะกราบเรียน คือ ๑. พฤติการณ์แวดล้อมว่า นายเฉลียว ปทุมรส ได้เข้าเกี่ยวข้องกับความผิดนี้หรือไม่ ? และ ๒. จากประจักษ์พยานที่ปรากฏนั้น นายเฉลียว ปทุมรส จะได้ร่วมกระทำความผิดนี้หรือไม่ ? สำหรับพฤติเหตุนั้น เป็นกรณีที่จะจูงใจให้กระทำผิดหรือเป็นสาเหตุซึ่งจะได้กราบเรียนต่อไป ประจักษ์พยานนั้น หมายความถึงเรื่องที่พระยาศรยุทธ ฯ ซึ่งมีพยานที่จะฟังได้แค่ไหน เพียงไร หรือจะไม่ฟังว่าได้กระทำผิดด้วย อย่างไรก็ตามโจทก์จะไม่กราบเรียนให้ยาวความ เพราะเหตุว่าในการที่ นายปรีดี พนมยงค์ นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช กับพวกอีกคนหนึ่งได้ไปที่บ้านพระยาศรยุทธเสนีนั้น ศาลอุทธรณ์ฟังแล้วว่าได้ไปจริง และนายตี๋ ศรีสุวรรณ ศาลได้ฟังแล้วว่า ได้อยู่ในที่นั้นจริง และได้เห็นเหตุการณ์จริง หากแต่ว่าศาลอุทธรณ์ยังคลางแคลงว่า ข้อความที่ได้พูดกันที่โจทก์ถือว่าเป็นแผนการอันจะเป็นข้อพิสูจน์ความผิดของนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น ได้เป็นความจริงตามนั้นหรือไม่ เฉพาะข้อนี้โจทก์จะขอประทานกราบเรียน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เป็นแนวทางสักเล็กน้อยว่า ทำไมนายตี๋ ศรีสุวรรณจึงไปอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ ดั่งที่ผลสุดท้าย ศาลอุทธรณ์ก็ฟังแล้วว่าอยู่ที่นั่นจริง

นายตี๋ ศรีสุวรรณ ผู้นี้ เดิมเป็นนายท้ายเรือ เดินเรือระหว่างปากน้ำโพกับกรุงเทพฯ ต่อมาได้ออกไปทำการค้าขายและเป็นพ่อค้าด้วย นายตี๋ ศรีสุวรรณ ชอบพอกับนายแม้น จันทวานิช ซึ่งเป็นนายท้ายเรือ นายแม้น ฯ รู้จักกับพระยาศรยุทธ ฯ ก่อนวันสวรรคต พระยาศรยุทธ ฯ ติดต่อกับนายแม้น ฯ เพื่อต้องการจะค้าฟืนและไม้หมอนส่งไปเมืองจีนก็ติดต่อไปที่นายแม้น ฯ นายแม้น ฯ ก็ชวนนายตี๋ ฯ ให้มาติดต่อขายไม้ให้กับเจ้าคุณศรยุทธ ฯ แต่การติดต่อยังไม่เป็นผลสำเร็จ นายแม้น ฯ รออยู่ไม่ได้ ให้นายตี๋ ฯ รออยู่ก่อน นายตี๋ ฯ เมื่อก่อนนี้อาศัยอยู่บ้านนายแม้น ฯ พักอยู่ใกล้กับบ้านเจ้าคุณศรยุทธ ฯ นายตี๋ ฯ จึงมาหาบ้านใกล้ ๆ อยู่และได้ปรารภกับเจ้าคุณศรยุทธ ฯ ในเรื่องนี้ เจ้าคุณศรยุทธ ฯ ก็บอกว่า มาพักอยู่เสียที่นี่ก็

แล้วกัน เพราะเหตุฉะนั้น นายตี๋ ฯ จึงอาศัยบ้านเจ้าคุณศรยุทธ ฯ อยู่ในระหว่างการค้าไม้นี้ และในระหว่างที่นายตี๋ ฯ อยู่นั้น เป็นเวลาก่อนกรณีสวรรคตประมาณ ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน ปรากฏว่ามีอยู่ ๓ ครั้งที่นายปรีดี พนมยงค์ นายเฉลียว ปทุมรส และเรือเอกวัชรชัย ฯ กับอีกคนหนึ่งซึ่งไม่รู้จักได้ไปที่นั่น ครั้งแรกทีเดียว นายตี๋ ศรีสุวรรณ บอกว่าไม่ได้อยู่ในที่นั้น เพราะต้องมีธุระ เนื่องจากมีคนโทรศัพท์มาให้ไปหาที่บางลำภู ต่อมาอีกระยะหนึ่ง ถัดจากนั้นไม่กี่วัน บุคคลเหล่านั้นได้มาอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนั้นปรากฏว่านายตี๋ ฯ ได้นั่งอยู่ใกล้ ๆ กัน และได้ยินพูดกันว่า "ใกล้จะไปอยู่แล้ว จะทำอย่างไรก็ทำกันเสีย" ซึ่งนายตี๋ ฯ เห็นว่าไม่ใช่เรื่องค้าไม้ก็ออกไปเสีย ครั้งที่ ๓ ในเดือนพฤษภาคม ก่อนเกิดกรณีสวรรคตก็ปรากฏมีผู้เข้าไปในบ้านพระยาศรยุทธ ฯ โดยนายตี๋ ฯ จำได้ คือ นายปรีดี พนมยงค์ เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี กับอีกคนหนึ่ง ทั้งหมดเข้าไปอยู่ในห้องรับแขก นายตี๋ ฯ นั่งอยู่ข้างห้องรับแขก ริมหน้าต่าง ได้ยินข้อความที่พูดกัน ความสำคัญที่พูดกันนั้น มีผู้พูดว่า "ผมไม่นึกเลย เด็กตัวนิดเดียว ปัญญาจะเฉียบแหลมถึงเพียงนี้" แล้วก็มีเสียงอีกเสียงหนึ่งพูดว่า "ผมก็ได้ยิน ผมอยู่ใกล้ พี่ชายว่า จะสละราชสมบัติให้น้อง คิดจะสมัครเป็นผู้แทน แล้วเป็นนายก ฯ" แล้วก็มีผู้พูดอีกว่า "นั่นซีพวกเรา เขาคิดเรื่องนี้สำเร็จรอดไปได้ พวกเราจะเดือดร้อนไม่ใช่น้อย อย่าให้ทันไปได้ รีบกำจัดเสีย" สาระสำคัญก็อยู่ที่ว่า ศาลอุทธรณ์ฟังเป็นยุติแล้วว่า นายเฉลียว ปทุมรส กับนายปรีดี พนมยงค์ เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช และนายชิต สิงหเสนี ได้ไปในที่นั้นด้วย แต่ว่าความเหล่านี้ ได้พูดจาปรึกษากันจริงหรือไม่ ศาลอุทธรณ์ยังสงสัยอยู่ ถึงแม้ว่าจะไปอยู่ในที่นั้นจริง แต่ที่โจทก์ฎีกาขึ้นมาก็มีเหตุผลว่าโจทก์เห็นว่าน่าจะได้มีการพูดเช่นนั้นจริง และการกระทำเช่นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแผนการ ดั่งที่โจทก์ได้กราบเรียนเป็นลำดับมาแล้ว

เรื่องนี้เกี่ยวกับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น มีข้อที่โจทก์นำสืบไปถึง คือ ความเกี่ยวพันระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งพัวพันในเรื่องนี้ประการใด คือ โจทก์ได้นำสืบไปว่า นายปรีดี พนมยงค์ กับนายเฉลียว ปทุมรส เป็นผู้ที่ได้ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ มาด้วยกัน และนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ อยู่ในบังคับบัญชาของนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะเป็นนายกรัฐมนตรี และมีกรณีชวนให้เห็นถึงความสนิทสนมกันอีก โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะให้นายเฉลียว ปทุมรส พ้นจากตำแหน่ง

ยังได้ไปถามนายปรีดี พนมยงค์ ว่า ต้องการจะให้นายเฉลียว ปทุมรส พ้นจากราชการ ซึ่งข้อนี้ โจทก์เห็นว่าเป็นเรื่องความคุ้นเคยสนิทสนมระหว่าง นายเฉลียว ปทุมรส กับนายปรีดี พนมยงค์ ส่วนนายชิต สิงหเสนี จำเลย และนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยนั้น ก็ปรากฏว่า นายเฉลียว ปทุมรส เป็นผู้บังคับบัญชานายชิต ฯ และนายบุศย์ ฯ โจทก์ได้นำสืบไปถึงว่า นายชิต สิงหเสนี เรียกนายเฉลียว ปทุมรสว่า "พี่" ส่วนเหตุผลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับว่า นายเฉลียว ปทุมรส ได้กระทำความผิดหรือไม่ การที่นายเฉลียว ปทุมรส กระทำตนไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย และนายเฉลียว ปทุมรส ต้องพ้นจากตำแหน่งไป ดั่งที่ได้กราบเรียนมาแล้วนั้น ประกอบกับดั่งที่โจทก์ได้กราบเรียนเรื่องมีแผนการซึ่งได้ประชุมปรึกษาหารือกัน จึงได้ล่วงรู้ถึงความเป็นไป ดั่งที่นายชิต สิงหเสนี พูดกับนางสาวจรูญ ตะละภัฏ หรือพูดกับนายมี พาผล ว่า ในวันที่ ๑๓ จะไม่ได้เสด็จ ซึ่งทั้งนี้ นายเฉลียว ปทุมรส ก็พูดตรงกันกับ พ.อ. ประพันธ์ กุลพิจิตร ว่า วันที่ ๑๓ จะไม่ได้เสด็จ โจทก์เห็นว่า ทั้งนี้แสดงว่าเป็นผู้ที่ร่วมรู้แผนการเดียวกัน อีกประการหนึ่ง ยังมีเหตุการณ์ที่พัวพันต่อไปอีกว่า นายชิต สิงหเสนี ได้ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่า ในหลวงยิงพระองค์เอง ทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็ไม่ปรากฏว่าได้เห็นเหตุการณ์เช่นนั้น ซึ่งจากคำให้การของนายชิต สิงหเสนี ก็ยืนยันว่าไม่ได้เห็น แต่ทำไมจึงไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีว่า ในหลวงยิงพระองค์เอง นายปรีดี พนมยงค์ ที่ได้ทราบเรื่องนี้ ตามคำพยานโจทก์ก็โดยเริ่มต้นเมื่อได้มีผู้ไปตามพระยาเทวาธิราช หลังจากได้ยินเสียงปืนดังบนพระที่นั่งแล้วและมีเสียงร้อง พระยาเทวาธิราชและบุตรชาย ซึ่งเป็นข้าราชการในวังก็เข้ามาในวัง แต่ได้ให้ลูกชายไปบอกกับนายปรีดี พนมยงค์ ลูกชายพระยาเทวาธิราชได้บอกกับนายปรีดี พนมยงค์ ว่า "เมื่อกี้นี้มีคนมาจากในวัง มาบอกคุณพ่อว่า ได้ยินเสียงปืน และมีเสียงร้อง คุณพ่อให้มากราบเรียนให้ทราบ" นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ติดต่อไปยัง ม.จ. นิกรเทวัญ ซึ่งเป็นราชเลขานุการในพระองค์ในขณะนั้น ให้มาที่ท่าเนียบท่าช้าง เมื่อ ม.จ. นิกรเทวัญ มาถึงแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้พูดว่า "คิง ซุยไซ้" ซึ่งแปลความหมายว่า พระเจ้าแผ่นดินปลงพระชนม์เอง ซึ่งทำไมเหตุการณ์จึงไปตรงกันเช่นนั้นได้ ? นายปรีดี พนมยงค์ ก็ดี นายชิต สิงหเสนี ก็ดี เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ซึ่งเกี่ยวข้องพัวพันในเรื่องนี้ก็ดี โจทก์ได้นำสืบว่า ได้ไปที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ ในคราวที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินเหตุการณ์เช่นนั้นจริง ดั่งกราบเรียนมานี้

ข้อความที่ได้กราบเรียนนี้ อาจจะเป็นข้อความกราบเรียนทั้งในทางความคิดเห็นของโจทก์ และเป็นความขัดแย้งในศาลอุทธรณ์ เช่นที่ศาลอุทธรณ์เห็นว่า การที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินคำปรึกษาหารือกันเช่นนั้น การที่นายปรีดี พนมยงค์ กับพวกจะพูดเรื่องสำคัญเช่นนั้น ทำไมจึงไปพูดกันที่บ้านพระยาศรยุทธเสนี ที่บ้านอื่นมี ทำไมจึงไม่ไปพูด ฯ เรื่องนี้ใคร่ขอกราบเรียนว่า เมื่อศาลพิจารณาถ้อยคำของพระยาศรยุทธ ฯ ซึ่งเป็นเจ้าของบ้าน ให้การรับว่า นายปรีดี พนมยงค์ นายเฉลียว ปทุมรส เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช กับคนอื่นอีกคนหนึ่ง ได้ไปที่บ้านนั้นจริง ส่วนข้อความอื่น ๆ ซึ่งปรากฏจากถ้อยคำของพระยาศรยุทธ ฯ จะให้ประโยชน์แก่ฝ่ายใด โจทก์จะไม่ขอกราบเรียนในที่นี้ เมื่อฟังได้แน่ชัดแล้วว่า บุคคลเหล่านี้ได้ไปที่นั่นจริง โดยพระยาศรยุทธ ฯ นั้นเองให้การว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้มาเยี่ยมและถามว่าการค้าไม้เป็นอย่างไร เมื่อถามเช่นนั้นแล้ว พระยาศรยุทธ ฯ ก็ไม่ได้อยู่ในห้องนั้นเลย จนกระทั่งในที่สุดได้ออกมาส่งบุคคลเหล่านั้นนอกบ้าน ซึ่งข้อนี้โจทก์ไม่เข้าใจเลยว่าบุคคลเหล่านั้นจะมาเยี่ยมหรือมาพูดกันเรื่องอื่น ? ตามธรรมดาเจ้าของบ้าน เมื่อมีคนมาเยี่ยมก็จะต้องอยู่สนทนาปราศรัยหรือพูดจากัน ซึ่งทั้งนี้ก็ไม่มีข้อความอย่างอื่นหักล้าง โจทก์จึงเห็นว่าที่โจทก์นำสืบมานั้นศาลน่าจะรับฟัง และถ้อยคำที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินก็ตรงกับเหตุการณ์ที่ในหลวงรับสั่งว่าจะสละราชสมบัติ ถ้าหากไม่มีข้อความเหล่านี้พูด นายตี๋ ศรีสุวรรณ จะเอาที่ไหนมาพูด ? บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เช่น นายชิต สิงหเสนี ก็ดี เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช หรือ นายปรีดี พนมยงค์ ก็ดี ที่โจทก์นำสืบเกี่ยวข้องกันมา บังเอิญเรื่องต่าง ๆ ก็ไปพัวพันเข้ามาตามที่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ยินได้ฟังที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ กรณีแวดล้อมเข้ามาเช่นนี้ โจทก์จึงได้เสนอขึ้นมาเพื่อศาลได้โปรดพิจารณาถึงเหตุผลเหล่านี้ด้วย เรื่องที่น่าคิดข้อหนึ่ง คือว่า ทำไมจึงต้องไปพูดเรื่องคอขาดบาดตายที่นั่น ? ข้อนี้ไม่ใช่ว่าจะเป็นเรื่องที่ศาลเริ่มสงสัยแต่ฝ่ายเดียว โจทก์ใคร่ขอกราบเรียนไว้ด้วยว่า ครั้งแรกเมื่อสำนวนมาถึงมือโจทก์ โจทก์ก็ติดใจสงสัยในเรื่องนี้นักหนาเหมือนกัน และพนักงานอัยการ ๕ คน ที่ร่วมดำเนินคดีเรื่องนี้ ได้สั่งให้เอาพยานมาซักถามต่อหน้าจนฟังเป็นยุติแล้ว และมีความเห็นสอดคล้องต้องกันจึงสั่งให้ดำเนินคดีได้ โจทก์สงสัยในชั้นต้น แต่เมื่อมีเหตุผลจนสิ้นสงสัย ก็เป็นเรื่องที่ควรจะรับฟัง เช่น ในเรื่องทำไมจึงต้องไปประชุมกันที่นั่น ? จะเห็นได้ว่าเรื่องนี้ โจทก์นำสืบเป็นเรื่องที่มีแผนการ เกี่ยวกับกระสุนปืนหรือพฤติการณ์ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ให้ทรงหัดยิงปืนบน

พระที่นั่งเพื่อจะกลบเกลื่อนความสงสัย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว โจทก์ก็คิดว่าการไปประชุมกันที่นั่นจึงเป็นเรื่องที่อาจจะทำได้ ซึ่งแม้โดยปกติธรรมดาเป็นเรื่องที่คนสามัญไม่ทำเช่นนั้น เราเชื่อในสามัญสำนึกว่าจะไม่ทำเช่นนั้น แต่ไม่ใช่หมายความว่าจะทำอย่างนั้นไม่ได้ มีเหมือนกันที่ทำเช่นนั้นได้ ดั่งเคยมีเรื่องเกิดขึ้นในศาลยุติธรรมเมื่อสมัย ๓๐ กว่าปีมานี้ มีคนยิงนายร้อยโทบนศาลแพ่ง ซึ่งโดยปกติก็ไม่น่าจะทำผิดเช่นนั้น เมื่อเร็ว ๆ นี้ประมาณสักปีหนึ่งมานี้เอง มีจำเลยเอาก้อนอิฐขว้างอัยการในห้องพิจารณา โดยปกติไม่น่าจะมีเช่นนั้น สิ่งธรรมดาที่ไม่น่าจะมีนั้น เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป แต่จะถึงกับว่าไม่ให้มีเช่นนั้น อาจจะเป็นไปไม่ได้

ในเรื่องการวางแผนการที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ ก็เช่นเดียวกัน โจทก์ใคร่ขอกราบเรียนต่อศาล ขอได้โปรดคำนึงถึงคำให้การของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งมาเบิกความเป็นพยานต่อศาลในเรื่องนี้ว่า เมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยนั้น ซึ่งถ้าทำไม่สำเร็จก็จะถูกว่าเป็นกบฏ ถ้าทำสำเร็จผ่านไปแล้วก็แล้วไป นายควง อภัยวงศ์ ได้ให้การต่อศาลว่า ได้มีการประชุมปรึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองกันที่ราชวงศ์ ในรถยนต์ก็มี ที่ศาลาท่าน้ำหน้าวัดก็เคยมี ในเรือจ้างก็เคย คือไปทำในที่ต่าง ๆ สุดแล้วแต่ว่าจะเหมาะที่ไหน สมมุติว่ากรณีนั้นจะเกิดขึ้น จริงอยู่อาจจะคิดว่า เอ! จะเป็นไปไม่ได้กระมัง การคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองไปปรึกษากันที่ราชวงศ์ก็ไม่น่าจะเชื่อ แต่นั่นก็เป็นเรื่องที่ได้เป็นไปแล้ว ปรึกษาเรื่องเปลี่ยน-แปลงการปกครอง ไปปรึกษากันที่ศาลาท่าน้ำ ก็เป็นที่น่าประหลาดอยู่ข้อหนึ่งว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ได้เคยเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้นมาแล้ว อีกประการหนึ่งถ้าหากว่าคำของนายตี๋ ศรีสุวรรณ เป็นคำที่น่าคลางแคลงสงสัยแล้ว ก็น่าประหลาดใจที่ว่าพยานอีก ๒ คน คือนายชวน จนิษฐ กับ ขุนเทพประสิทธิ์ไปรษณีย์ ซึ่งเป็นต้นเรื่องที่จะให้รู้ว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ รู้เห็นในเรื่องนี้ จึงปรากฏมีขึ้น ข้อนี้ โจทก์ขอกราบเรียนท้าวความสักเล็กน้อยว่า ทำไมจึงได้นายตี๋ ศรีสุวรรณ มาเป็นพยาน ? ปรากฏจากคำพยานของศาลว่าวันหนึ่งนายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้มาพักที่บ้านขุนเทพประสิทธิ์ไปรษณีย์ ข้าราชการชั้นเอกของกรมไปรษณีย์โทรเลข วันหนึ่ง นายชวน จนิษฐ ซึ่งเป็นข้าราชการกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง (เมื่อก่อนชื่อว่ากรมคลัง) ได้มาหาขุนเทพประสิทธิ์ไปรษณีย์ นายตี๋ ศรีสุวรรณ พักอยู่ที่บ้านขุนเทพประสิทธิ์ไปรษณีย์เพื่อเจรจากันเรื่องการค้าไม้ ได้ฟังนายชวน ฯ กับขุนเทพประ-สิทธิ์ ฯ เถียงกันว่าเรื่องสวรรคตเป็นอย่างไรแน่ ถูกลอบปลงพระชนม์หรือปลงพระชนม์เอง ถ้า

ถูกลอบปลงพระชนม์ นายปรีดี พนมยงค์ รู้เห็นด้วยหรือเปล่านั้น คนนั้นก็ว่าอย่างนั้น คนนี้ก็ว่าอย่างนี้ นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็โพล่งออกมาว่า "ลือสองคนนี่ไม่รู้จริง อ๊วจึงจะรู้จริง ได้มีการประชุมกันที่บ้านผู้ใหญ่คนหนึ่ง และนายปรีดี ฯ ก็รู้เห็นด้วย" และได้ห้ามบุคคลทั้งสองไม่ให้บอกให้ใครรู้ในขณะนั้น ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ รู้แล้วว่า นายตี๋ ศรีสุวรรณ พักอยู่ที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ เพื่อติดต่อเรื่องค้าไม้ จึงถามว่า ประชุมปรึกษากันที่บ้านพระยาศรยุทธ ฯ ใช่หรือไม่ แต่นายตี๋ ศรีสุวรรณ ไม่ยอมบอก ต่อมาเมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ กลับไปปากน้ำโพแล้ว ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ตั้งใจที่จะนำไปบอกตำรวจ บังเอิญหลวงแผ้วพาลชนซึ่งเป็นคนชอบพอกับขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ไม่อยู่ ไปสืบพยานที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อหลวงแผ้ว ฯ กลับมาแล้วได้ไปพบกับขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ที่ท้องสนามหลวง ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ถามหลวงแผ้ว ฯ ว่า คดีนี้ไปถึงไหนแล้ว หลวงแผ้ว ฯ บอกว่า กำลังสอบสวนอยู่ ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ถามว่า จับพระยาศรยุทธฯ หรือเปล่า? หลวงแผ้วฯ บอกว่าไม่รู้เรื่องจะจับพระยาศรยุทธฯ ทำไม ขุนเทพประสิทธิ์ฯ ก็เล่าให้ฟังถึงเรื่องนายตี๋ ศรีสุวรรณ เล่าให้ฟังนั้น หลวงแผ้ว ฯ ก็ให้ขุนประสิทธิ์ ฯ โทรเลขเรียกตัวนายตี๋ ศรีสุวรรณ ลงมาจากปากน้ำโพ เมื่อนายตี๋ ศรีสุวรรณ ลงมาแล้ว ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ ก็แจ้งให้หลวงแผ้ว ฯ ทราบ หลวงแผ้ว ฯ ก็มาสอบถามนายตี๋ ศรีสุวรรณ โดยไม่ได้แต่งเครื่องแบบตำรวจ เมื่อได้ความชัดแจ้ง หลวงแผ้ว ฯ ก็นำนายตี๋ ศรีสุวรรณ ไปหาพระพินิจชนคดีสอบสวน นายตี๋ ศรีสุวรรณ ก็ยืนยันดั่งได้กราบเรียนมาแล้วข้างต้น เช่นนี้ มีมูลเหตุจูงใจอะไรให้นายตี๋ ศรีสุวรรณ มาพูดเพื่อให้ใส่ร้ายคนนั้นคนนี้ หรือสร้างเรื่องสร้างราวมาตั้งแต่ต้น ? เมื่อเหตุผลเป็นเช่นนี้ โจทก์จึงเห็นว่ารูปคดีของโจทก์ตามที่นำสืบมานี้เป็นเรื่องที่น่าจะรับฟังได้

เกี่ยวกับนายตี๋ ศรีสุวรรณ นี้ ได้มีการตำหนิมาตั้งแต่ศาลชั้นต้นจนถึงศาลอุทธรณ์ว่า มีอะไรเกิน ๆ อยู่สักหน่อย ดั่งเช่นในตอนที่อยู่ในบ้านพระยาศรยุทธ ฯ เมื่อพวกที่มาประชุมปรึกษากันกลับไปกันหมดแล้ว นายตี๋ ศรีสุวรรณ ได้ถามพระยาศรยุทธ ฯ ว่า "เจ้าคุณในเรื่องนี้เอากับเขาด้วยหรือ ?" ซึ่งออกจะผิดมนุษย์ไปสักหน่อย โจทก์รู้สึกเสียใจที่ไม่อาจจะนำเอาตัวนายตี๋ ศรีสุวรรณ มาอยู่ต่อหน้าศาลได้ นายตี๋ ศรีสุวรรณ นี้ เป็นคนชอบกลแม้แต่โจทก์เองก็รู้สึกเช่นนั้น รู้สึกว่าเป็นคนพูดจาโผงผางไม่เกรงใจคน แต่ไม่ใช่เป็นคนพูดโกหก แต่เป็นคนขวานผ่าซาก ซึ่งเราจะเห็นเหตุผลประกอบในเรื่องนี้ คือ นอกจากจะพูดกับพระยาศรยุทธ ฯ ที่บ้านเช่นนั้นแล้ว ได้ปรากฏจากคำพนักงานสอบสวน คือ นายพินิจชนคดี ว่า ครั้นเมื่อได้เชิญ

พระยาศรยุทธ ฯ ไปที่ทำการสอบสวนกลาง พอพระยาศรยุทธ ฯ เห็นนายตี๋ ศรีสุวรรณ อยู่ที่นั่น จากคำของพนักงานสอบสวน หน้าพระยาศรยุทธ ฯ ไม่ดีขึ้นมาทันที นายตี๋ ฯ ก็ว่าทีเดียว ว่า "เพราะเจ้าคุณ ผมจึงต้องมาอยู่ที่นี่" ขอได้โปรดคิดว่า คนธรรมดามีใครเขาทำเช่นนั้น ? แต่โดยที่แกเป็นคนโผงผางจึงได้พูดไปเช่นนั้น นอกจากนี้ยังมีข้อเถียงที่เป็นข้อตำหนิอีกว่า เรื่องเช่นนี้ไม่น่าจะแพร่งพรายให้คนอื่นรู้ ความจริงนายตี๋ ฯ ได้เก็บเรื่องมานานแล้ว แต่เมื่อมาได้ยินคนโต้เถียงกันผิด ๆ พลาด ๆ ก็อยากจะแสดงให้เห็นว่า ตัวก็รู้มาว่าความจริงเป็นอย่างไร จึงได้โพล่งออกไป โจทก์ใคร่ขอให้ศาลพิจารณาใคร่ครวญถ้อยคำเหตุผลทั้งน้ำหนักคำพยานปากนี้ด้วย

เหตุผลอื่น ๆ ที่ศาลอุทธรณ์ยกขึ้นมา เป็นข้อความที่โจทก์ได้กล่าวไว้ในคำแถลงฎีกาของโจทก์แล้ว เพื่อไม่ให้เสียเวลา โจทก์จะไม่กราบเรียนซ้ำอีก เท่าที่กราบเรียนมานี้ เป็นข้อความที่ไม่ได้กล่าวไว้ในฎีกา จึงได้แถลงขึ้นเพื่อประกอบการพิจารณา

ก่อนที่จะสรุป โจทก์ขอประทานกราบเรียนถึงว่า ในชั้นศาลอุทธรณ์ ได้มีคำพิพากษาแย้ง คือ มีผู้พิพากษานายหนึ่งแย้ง รวบรวมความที่แย้งนั้น พึงว่าไม่ใช่เป็นการลอบปลงพระชนม์ และไม่น่าเชื่อว่าจะกระทำพระองค์เอง แต่ผู้พิพากษาที่แย้งนั้นมีความเห็นว่าจะตัดอุบัติเหตุออกเสียจากกรณีนี้ไม่ได้ เมื่ออ่านความเห็นแย้งก็แสดงได้ชัดว่า มีความเห็นว่ากรณีนี้เป็นอุบัติเหตุ โจทก์จะขอประทานกราบเรียนสั้น ๆ เพราะเหตุว่าความเห็นแย้งในเรื่องอุบัติเหตุนี้ โจทก์ได้กราบเรียนมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า เริ่มแรกทีเดียวรัฐบาลเองก็เห็นว่าไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่ผืนแถลงว่าเป็นอุบัติเหตุ ปรากฏในสำนวนเช่นนั้นพอมาถึงศาลกลางเมือง ได้ตัดอุบัติเหตุออกโดยสิ้นเชิง ครั้นมาถึงศาลอาญา ศาลอาญาก็ถือว่าไม่ใช่อุบัติเหตุ มาถึงศาลอุทธรณ์เสียงข้างมากก็ว่าเป็นลอบปลงพระชนม์ โจทก์จึงขอกราบเรียนว่า เรื่องอุบัติเหตุจะเป็นความเห็นที่เรียกว่าโดดเดี่ยว ไม่มีอะไรสนับสนุนจึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีอะไรกราบเรียนอีก อย่างไรก็ดี ตามที่โจทก์ได้กราบเรียนมาทั้งนี้ หรือที่จะได้กล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในฎีกาของโจทก์ก็เป็นเรื่องที่โจทก์มีความเห็นตามท้องสำนวนตามข้อนำสืบ จริงอยู่ในการแถลงนั้น บางทีข้อความอาจจะเกินเลยจากข้อความที่ปรากฏในนั้น แต่สาระสำคัญ โจทก์ได้พยายามหนักหนาที่จะรักษาสาระสำคัญ แต่ในพูดนั้นจะให้เหมือนเป๊ยบกับตัวหนังสือย่อมไม่ได้ แต่ข้อความที่โจทก์กล่าวนี้ กล่าวจากความคิดเห็นและหลักฐานว่าควรจะเป็นเช่นนั้น ซึ่งโจทก์เชื่อมั่นอยู่

เสมอว่าหลักฐานที่ใช้ในการพิจารณานั้น ศาลก็ย่อมใช้หลักฐานที่ปรากฏที่ศาล ถ้าศาลเห็นว่าคดีเรื่องนี้หลักฐานยังฟังไม่ได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส ได้กระทำความผิด แม้โจทก์จะได้กราบเรียนศาลอย่างไร ๆ ก็ตาม หาเป็นเรื่องที่จะจูงใจให้ศาลลงโทษหาได้ไม่ ศาลย่อมจะต้องพิจารณาไปตามท้องสำนวน ในทำนองเดียวกัน ถ้าจำเลยได้กระทำผิดจริง แม้จำเลยจะได้มาชี้แจงอย่างไร ๆ ต่อศาล ก็หาจูงใจให้ศาลกระทำตามได้ไม่ตามที่โจทก์ได้กราบเรียนมาแล้วนี้เป็นเพียงแนวทางให้ความคิดเห็นว่า ตามข้อนำสืบของโจทก์คดีมีหลักฐานพอฟังได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส มีความผิดดั่งฟ้อง ถ้าศาลพิจารณาจากหลักฐานเห็นว่า ตามที่โจทก์กราบเรียนมานี้ ฟังได้ว่า นายเฉลียว ปทุมรส ได้ร่วมกระทำความผิดจริง ขอได้โปรดพิพากษาลงโทษ.

คำพิพากษาศาลฎีกา

คดีประทุษร้าย

ต่อ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอนันทมหิดล

รัชกาลที่ ๘

(สำเนา)

คำพิพากษา

ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ศาล ฎีกา

วันที่ ๑๒ เดือน ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗

ความอาญา

	พนักงานอัยการ กรมอัยการ	โจทก์
ระหว่าง	นายเฉลียว ปทุมรส ที่ ๑ นายชิต สิงหเสนี ที่ ๒	
	นายบุศย์ ปัทมศริน ที่ ๓	จำเลย

เรื่อง ประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ

โจทย์, จำเลยที่ ๒ ที่ ๓ ฎีกาคัดค้านคำพิพากษา

ศาลอุทธรณ์ ลงวันที่ ๒๘ เดือน ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖

โจทก์ฟ้องว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ กับพรรคพวกที่ยังหลบหนีอยู่ บังอาจสมคบกันกระทำการประทุษร้ายต่อองค์พระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอนันทมหิดล ต่างกรรมต่างวาระกัน คือ

ก. เมื่อระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๔๘๙ ถึงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ จำเลยทั้ง ๓ นี้กับพรรคพวก สมคบกันคิดการตระเตรียมและกระทำการปลงพระชนม์พระองค์ท่าน โดยประชุมปรึกษาวางแผนการตกลงกันในอันที่จะทำการปลงพระชนม์ และให้ผู้ใดรับหน้าที่ร่วมกันไปกระทำการปลงพระชนม์ แล้วจำเลยทั้ง ๓ ช่วยปกปิด ไม่นำความไปร้องเรียนเหตุเกิดที่ตำบลชนะสงคราม ท้องที่อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ข. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลากลางวัน นายชิต และนายบุศย์ จำเลยกับ

พรรคพวกสมคบกันกระทำการปลงพระชนม์พระองค์ท่าน โดยใช้อาวุธปืนยิง ๑ นัด ถูกพระนลาฏทะลุเบื้องหลังพระเศียรในขณะบรรทมอยู่บนพระที่ เป็นเหตุให้เสด็จสวรรคตทันที ขณะที่จำเลยกับพวกจะได้กระทำการปลงพระชนม์ดังกล่าว นายชิต นายบุศย์ ได้ร่วมรู้อยู่ในที่นั้นด้วย จงใจไม่ถวายความพิทักษ์ตามหน้าที่มหาดเล็กห้องพระบรรทม กลับบังอาจเป็นใจช่วยเหลือให้ช่องโอกาสแก่พรรคพวก อันเป็นการอุปการะในการประทุษร้ายนั้นได้สำเร็จ และปกปิดไม่นำความไปร้องเรียน เหตุเกิด ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

ค. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลากลางวัน ภาคหลังที่ถูกปลงพระชนม์แล้ว นายชิตบังอาจเพทุบายเอาปลอกกระสุนปืน ๑ ปลอกส่งให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยกล่าวเท็จว่าเก็บได้ใกล้พระแท่นบรรทมในขณะถูกประทุษร้าย ประสงค์จะให้เจ้าหน้าที่หลงเชื่อไปในทางที่เป็นเท็จ ว่าเป็นปลอกกระสุนปืนที่ได้ยิงในวันนั้นจากปืนกระบอกหนึ่ง ซึ่งวางอยู่ใกล้พระกรเบื้องซ้าย และเพื่อจะให้หลงเชื่อต่อไปว่า ทรงใช้ปืนกระบอกนั้นประทุษร้ายพระองค์ท่านเอง ความจริงปืนกระบอกนั้นหาได้ใช้ยิงในวันนั้นไม่ และไม่ใช่กระบอกที่ใช้ประทุษร้าย ทั้งนี้โดยนายชิตรู้อยู่แล้วว่าเป็นเท็จ ด้วยเจตนาช่วยพรรคพวกให้พ้นอาญา และปกปิดมิให้ความปรากฏว่าได้มีผู้ประทุษร้ายพระองค์ท่าน เหตุเกิด ณ พระที่นั่งบรมพิมาน

ขอให้ลงโทษตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗–๑๕๔–๖๓–๖๔–๗๐ และ ๗๑

จำเลยทั้ง ๓ ให้การปฏิเสธ และว่า เหตุที่จำเลยถูกกล่าวหานี้เพราะบุคคลบางจำพวกฉวยโอกาสการสวรรคตเล่นเป็นเกมการเมือง เพื่อทำลายล้างบุคคลอื่น เช่น นายปรีดี พนมยงค์ เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช นายเฉลียว ปทุมรส และพลอยไปถึงนายชิต นายบุศย์ ด้วย

ศาลอาญาพิจารณาพิพากษาว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตโดยถูกผู้ร้ายลอบปลงพระชนม์ นายชิตรู้เห็นร่วมมือกับผู้ร้ายรายนี้ด้วย ความผิดของนายชิตต้องด้วยกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอน ๒ ส่วนข้อขอให้ลงโทษนายชิตตามมาตรา ๑๕๔ ในข้อหาว่าสับเปลี่ยนปลอกกระสุนของกลาง โดยกล่าวเท็จแก่เจ้าหน้าที่ เพื่อช่วยผู้กระทำผิดนั้น ทางพิจารณาก็ได้ความสม แต่เป็นความผิดที่เกลื่อนกลืนอยู่ในความผิดประธานข้างต้น ไม่พึงแยกกระทงลงโทษอีกได้ จึงลงโทษนายชิตจำเลยตามมาตรา ๙๗ ตอน ๒ บทเดียว ให้ประหารชีวิต ส่วนนายเฉลียวและนายบุศย์จำเลย คดียังไม่มีหลักฐานให้พอฟังว่าได้ร่วมกระทำผิดด้วย ให้ยกฟ้อง

นายชิตจำเลยอุทธรณ์ขอให้ยกฟ้อง

โจทก์อุทธรณ์ขอให้ลงโทษจำเลยอีก ๒ คนด้วย

ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้ ให้ลงโทษประหารชีวิตนายบุศย์จำเลยตามมาตร ๙๗ ตอน ๒ ด้วยอีกคนหนึ่ง ส่วนนายชิต นายเฉลียวจำเลยคงยืนตามเดิม แต่มีความเห็นแย้งของผู้พิพากษานายหนึ่งว่า ควรยกฟ้อง ปล่อยจำเลยทั้งสามคน

โจทก์ฎีกาขอให้ลงโทษนายเฉลียวจำเลย โดยอธิบดีกรมอัยการรับรอง

นายชิต นายบุศย์จำเลยฎีกาขอให้ยกฟ้อง

ศาลฎีกานั่งฟังคำแถลงของฝ่ายโจทก์ จำเลย ตรวจสำนวนประชุมปรึกษาคดีแล้ว

ตามคำแถลงของจำเลยเป็นใจความว่า การแต่งตั้งรัฐบาลเนื่องจากการกระทำรัฐประหารเป็นการไม่ชอบ ฉะนั้น การสอบสวนตลอดจนการฟ้องร้องจำเลยในคดีนี้จึงเป็นการไม่ชอบด้วยนั้น เห็นว่าความข้อนี้ศาลล่างทั้ง ๒ ได้วินิจฉัยไว้แล้วว่า โจทก์ฟ้องคดีได้ และศาลนี้ก็ได้เคยวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๔๕/๒๔๙๖ คดีระหว่างนายทองเย็น หลีละเมียร โจทก์ กระทรวงการคลัง ฯ จำเลย ว่า รัฐบาลที่ตั้งขึ้นภายหลังรัฐประหารเป็นรัฐบาลที่ชอบ ฉะนั้น โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องคดีนี้ได้ จะได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงต่อไป

ทางพิจารณาได้ความว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชา เสด็จกลับประเทศไทยเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ ประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน พระองค์ท่านประทับอยู่ทางริมฝ่ายด้านตะวันออก ส่วนอีก ๒ พระองค์ประทับทางริมฝ่ายด้านตะวันตก นายชิตและนายบุศย์เป็นมหาดเล็กประจำห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายเฉลียวเป็นราชเลขานุการในพระองค์ และเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง นายปรีดีพ้นตำแหน่งหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ยกย่องนายปรีดีไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน ต่อมาได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากนายควง อภัยวงศ์ ตามประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๙

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตสู่พระนครแล้ว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานาประการ เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่ประเทศชาติ พระองค์ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงและต่างจังหวัด เช่น เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๘ เสด็จประพาส

จังหวัดชลบุรีพร้อมด้วยนายปรีดี พลโท พระศราภัยสฤษดิการ สมุหราชองครักษ์ นายเฉลียว นายชิต ทอดพระเนตรการแสดงอาวุธของคณะพลพรรคเสรีไทย มีผู้น้อมเกล้าถวายอาวุธปืนกับของอื่นที่พลพรรคเสรีไทยใช้อยู่ ทรงโปรดการหัดยิงปืนชนิดใหม่ ๆ ที่มีผู้น้อมเกล้าถวาย ต่อมาเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ หลายแห่ง ทรงพระราชปฏิสันถารแก่ราษฎรที่มาเฝ้า ราษฎรถวายสิ่งของแม้เล็กน้อยก็ทรงยินดีรับ และโปรดเกล้าพระราชทานเงินก้นถุงให้เป็นสิริมงคล ผู้ใดทุกข์ร้อนก็ทรงรับสั่งให้เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือ ครั้งสุดท้ายเสด็จประพาสท้องที่สำเพ็ง เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙

ในด้านเกี่ยวกับการบริหารงานของประเทศชาติ พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยที่จะทรงทราบและศึกษา โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ปลัดกระทรวง และอธิบดีผลัดเปลี่ยนกันเข้าเฝ้าเพื่อเป็นโอกาสที่จะทรงซักถามกิจการในหน้าที่และแลกเปลี่ยนความรู้ ในทางพระพุทธศาสนา ก็ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงวัดวาอารามและตั้งพระราชหฤทัยจะทรงผนวช แม้ทางศาสนาอื่นก็อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยิ่งนานวันพระองค์ก็ยิ่งทรงได้รับความนิยมเป็นมิ่งขวัญที่เคารพสักการะอย่างประทับใจด้วยความชื่นชมโสมนัสของบรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาทและพสกนิกร

โดยที่มีพระราชประสงค์จะทรงกลับไปศึกษาต่อยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก กำหนดเสด็จวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ ตามที่โหรถวายพระฤกษ์ ในโอกาสนี้รัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษได้กราบทูลอันเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศนั้น ๆ ด้วย

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภี งดเสด็จงานพระราชทานเพลิงศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และงานที่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา หลวงนิตยเวชวิศิษฏ์ถวายตรวจพระวรกาย ปรากฏมีพระอาการไข้เล็กน้อย ขอให้สมเด็จพระราชชนนีถวายพระโอสถโนแวลยินแก้ไข้ ๑ เม็ด ตอนค่ำถวายสวนล้างพระนาภี ถวายยาอ๊อปตาลิดอนแก้เมื่อย และตอนเช้าถวายน้ำมันละหุ่งอีกครั้งหนึ่ง

ในวันที่ ๘ นี้พระอาการไม่มาก เสด็จไปเสวยพระกระยาหารเช้าและกลางวันอย่างปกติ ส่วนพระกระยาหารค่ำสมเด็จพระราชชนนีรับสั่งให้จัดมาเสวยร่วมที่ห้องทรงพระสำราญ สมเด็จพระราชชนนีได้เฝ้าถวายพระโอสถและอื่น ๆ อยู่จนเสด็จเข้าที่พระบรรทมเมื่อเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ นาฬิกา แล้วจึงเสด็จจากไป รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ ที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลาราว

๖.๐๐ นาฬิกา สมเด็จพระราชชนนีเสด็จไปปลุกบรรทม รับสั่งถามว่าหลับดีไหม ? ทรงตอบว่าหลับดี สมเด็จพระราชชนนีถวายน้ำมันละหุ่งผสมกับบรั่นดี แล้วทรงรู้สึกว่ายังใคร่จะทรงบรรทมต่อ จึงถวายโอกาสโดยรีบเสด็จกลับไป ขณะนั้นมหาดเล็กห้องพระบรรทมยังไม่มีใครมา ต่อเวลา ๗.๐๐ นาฬิกาเศษ นายบุศย์เวรประจำจึงมาและนั่งเฝ้าอยู่ตามหน้าที่ที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ซึ่งเป็นทางเข้าสู่ห้องพระบรรทม ครั้นเวลา ๘.๐๐ นาฬิกาเศษ นายชิตได้มานั่งอยู่คู่กับนายบุศย์

เวลาราว ๙.๐๐ นาฬิกา สมเด็จพระราชอนุชาเสด็จไปที่ระเบียงหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ รับสั่งถามนายชิตนายบุศย์ว่า ในหลวงมีพระอาการเป็นอย่างไร ทรงได้รับคำตอบว่า ทรงสบายดีขึ้น เสด็จเข้าห้องสรงแล้ว สมเด็จพระราชอนุชาก็เสด็จกลับยังห้องพระบรรทมของพระองค์

ต่อนั้นมาเวลาไม่ถึง ๙.๓๐ นาฬิกา มีเสียงปืนดังขึ้น ๑ นัดภายในห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นสมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จออกจากห้องบรรทมของพระองค์ไปเสวยพระกระยาหารเช้า นายชิตวิ่งไปกราบทูลว่า "ในหลวงยิงพระองค์" สมเด็จพระราชชนนีก็ทรงวิ่งไปทันที นายชิต นางสาวเนื่อง จิตตดุลย์ สมเด็จพระราชอนุชา และนางสาวจรูญ ตะละภัฏ ตามติด ๆ เข้าไปในห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ขณะนั้นปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมหงายบนพระแท่น พระเศียรหนุนพระเขนยดุจบรรทมหลับอย่างปกติ มีผ้าดอกคลุมพระองค์อยู่เรียบตั้งแต่เหนือพระอุระตลอดลงไปจนถึงข้อพระบาท กึ่งกลางของผ้าอยู่กึ่งกลางของพระองค์พอดี ชายผ้าทั้งสองข้างล้ำพระองค์ออกมาพอ ๆ กัน ผ้าลาดพระยี่ภู่อยู่เรียบดี พระเขนยคงอยู่ในที่ตามปกติ มีพระโลหิตไหลโทรมพระพักตร์ลงมาที่พระเขนยและผ้าลาดพระยี่ภู่ พระเศียรตะแคงไปทางด้านขวาเล็กน้อย เหนือพระโขนงซ้ายมีแผลกระสุนปืน หนังฉีกเป็นแฉกคล้ายเครื่องหมายคูณกว้างยาวประมาณ ๔ เซ็นติเมตร พระเนตรทั้งสองหลับสนิท ไม่ได้ทรงฉลองพระเนตรฉลองพระเนตรวางอยู่บนโต๊ะเล็กข้างพระแท่น พระเกศาแสกเรียบอยู่ในรูปที่เคยทรง พระโอษฐ์ปิด พระกรทั้งสองเหยียดทอดทับนอกผ้าคลุมพระองค์แนบพระวรกายตามปกติ พระหัตถ์ทั้งสองแบอยู่ในท่าธรรมดา พระบาททั้งสองเหยียดทอดชิดกันอยู่ห่างจากปลายพนักพระแท่นประมาณ ๗ เซ็นติเมตร มีปืนของกลางขนาด ๑๑ มม. วางอยู่ข้างพระกรซ้าย ลำกล้องขนาน

และห่างพระกร ๑ นิ้ว ปากกระบอกหันไปทางพระบาท ศูนย์ท้ายของปืนอยู่ตรงระดับข้อพระกร (ข้อศอก)

นางสาวเนื่องเห็นพระวรกายแน่นิ่งไม่ไหวติง จึงเข้าจับชีพจรที่ข้อพระหัตถ์ซ้ายยังเต้นแรงและเร็วอยู่สักครึ่งหรือหนึ่งนาทีก็หยุดเต้น แล้วนางสาวเนื่องใช้ ๓ นิ้วจับกลางกระบอกปืนนั้นขึ้นวางบนหลังตู้เล็กข้างพระแท่น รู้สึกว่ากระบอกปืนไม่ร้อนไม่เย็น และไม่มีอะไรเปื้อนเปรอะ การที่หยิบย้ายปืนไปเสียนั้นเพราะเกรงจะไม่ปลอดภัยแก่สมเด็จพระราชชนนีซึ่งยังคงซบพระพักตร์อยู่ที่พระชงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ต่อมาราว ๒๐ นาที หลวงนิตย์ ฯ ไปถึงตรวจพระอาการแล้วทูลว่าไม่มีหวัง สมเด็จพระราชชนนีก็รับสั่งให้แต่งพระบรมศพ

โจทก์นำสืบต่อไปว่า เวลาราว ๑๐.๐๐ นาฬิกา เมื่อ ม.ร.ว. เทวาธิราชทราบข่าวการสวรรคต แล้วได้ไปพบนายปรีดีที่ศาลาท่าน้ำ ทำเนียบท่าช้าง บอกว่า สวรรคตแล้ว นายปรีดีร้อง "เอ๊ะ อะไรกัน" มีท่าทางสะดุ้งตัวแสดงว่าตกใจ ม.ร.ว. เทวาธิราชตอบว่าไม่ทราบ อีกสัก ๑๕ นาที ม.จ. นิกรเทวัญซึ่งถูกเรียกก็มาถึง เวลานั้นนายปรีดีแต่งตัวเสร็จแล้วกำลังเดินอยู่หน้าตึกรับแขก ม.จ. นิกรเทวัญเข้าไปหานายปรีดีแล้วเงยหน้าเป็นเชิงถาม พอไปชิดตัว นายปรีดีพูดเป็นภาษาอังกฤษพอให้ได้ยินเฉพาะตัว แปลเป็นไทยว่าในหลวงปลงพระชนม์พระองค์เอง และพูดต่อไปว่า รอท่านอยู่นะซิ รีบเข้าไปในวังด้วยกัน แล้วก็พากันเข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมานพร้อมทั้งพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และพลตำรวจโท พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งสองคนหลังนี้ได้ไปอยู่ที่ทำเนียบท่าช้างก่อนตั้งแต่เช้าแล้ว

ต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภานุพันธุ์ยุคล พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมภฎพงษ์บริพัตร และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอลงกฎ กับข้าราชการผู้ใหญ่อีกหลายท่านก็เสด็จและไปถึงทยอย ๆ กัน

นายปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรี และว่าการสำนักพระราชวัง ได้เรียกตัวนายชิต นายบุศย์ นางสาวเนื่องมาถาม

นายชิตให้ถ้อยคำในเวลานั้นว่า ในหลวงยิงพระองค์ นายปรีดีให้ทำท่าให้ดู นายชิตจึงลงนอนหงายมือจับปืนทำท่าส่องที่หน้าผาก ม.จ. ศุภสวัสดิ์ซึ่งอยู่ในที่นั้นรับสั่งว่าปืนอย่าง

นี้ยิงเองที่พระนลาฏอย่างนั้นไม่ได้ จึงปรึกษากันว่าจะออกคำแถลงการณ์อย่างไรดี นายปรีดีพูดว่า ออกแถลงการณ์ว่าสวรรคตเพราะพระนาภีเสียได้ไหม หลวงนิตย์ ฯ ตอบว่า ออกเช่นนั้นผมไปก่อนเพื่อนแน่ เพราะเมื่อวานนี้ยังดี ๆ อยู่ วันนี้สวรรคตไม่ได้ พันเอกช่วงว่าถ้าอย่างนั้นเอาเป็นโรคหัวใจได้ไหม หลวงนิตย์ ฯ ตอบว่า ไม่ได้เหมือนกัน เพราะอย่างไรคนก็ต้องทราบความจริง พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทรรับสั่งว่า เห็นจะต้องแถลงตามความจริง นายปรีดีว่าเพื่อถวายพระเกียรติให้ออกแถลงการณ์ว่าเป็นอุบัติเหตุ จึงได้ออกคำแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังเป็นฉบับ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ มีข้อความดังนี้

ด้วยนับแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ศกนี้เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มทรงพระประชวรเกี่ยวแก่พระนาภีไม่เป็นปกติ และทรงเหน็ดเหนื่อยไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก็ดีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎร เป็นพระราชกรณียกิจของพระองค์ ครั้นต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาภีก็ยังมิได้ทุเลาลง จึงต้องเสด็จประทับอยู่แต่บนพระที่มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการ ครั้นวันที่ ๙ มิถุนายน ศกนี้ เมื่อตื่นพระบรรทมตอนเช้าเวลา ๖.๐๐ นาฬิกา ได้เสวยพระโอสถน้ำมันละหุ่งแล้วเข้าห้องสรง ซึ่งเป็นพระราชกิจประจำวัน แล้วก็เสด็จเข้าพระที่ ครั้นเวลาประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา มหาดเล็กห้องพระบรรทมได้ยินเสียงปืนดังขึ้นในพระที่นั่ง จึงรีบวิ่งเข้าไปดู เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่มีพระโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และสวรรคตเสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมจึงได้ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบแล้วเสด็จไปถวายบังคมพระบรมศพ ต่อนั้นมามีพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีได้เข้าไปกราบถวายบังคม และอธิบดีกรมตำรวจกับอธิบดีกรมการแพทย์ ได้ไปถวายตรวจพระบรมศพและสอบสวน ได้ความสันนิษฐานได้ว่า คงจะทรงจับคลำพระแสงปืนตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงชอบแล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น"

เกี่ยวกับบาดแผลที่พระบรมศพ ครั้งแรกหลวงนิตย์ ฯ ไม่ได้พบแผลทางเบื้องหลังพระเศียร เข้าใจว่ามีแผลทางพระนลาฏด้านเดียว บรรดาท่านที่ประชุมกันอยู่ก็พลอยเข้าใจเช่นนั้น ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ เจ้าหน้าที่จากสภากาชาดมาแต่งพระบรมศพ เพื่อเตรียมการสรงน้ำพระบรมศพในตอนเย็น จึงได้พบแผลที่เบื้องหลังพระเศียรอีกแผลหนึ่งตรงท้ายทอย มีพระเกศาปกคลุมบาดแผล ทำให้แลเห็นเป็นแผลเล็กกว่าแผลที่พระนลาฏ จึงมีเสียงกล่าวกันว่าถูกยิงทางเบื้องหลังพระเศียรทะลุออกทางพระนลาฏ

โดยเหตุที่มีเสียงครหาว่า คำแถลงการณ์ฉบับแรกไม่ถูกต้องต่อความจริง นายกรัฐมนตรีพร้อมด้วยรัฐมนตรี และพระบรมวงศานุวงศ์ได้ประชุมกันพิจารณารายงานของอธิบดีกรมตำรวจ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน แล้วได้ออกเป็นคำแถลงการณ์ของกรมตำรวจในวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ มีข้อความพิศดารประกอบคำแถลงการณ์ของสำนักพระราชวัง เพื่อจะให้ฟังได้หนักแน่นยิ่งขึ้น โดยอ้างการสอบสวนอย่างกว้างขวาง ตั้งเป็นข้อสังเกต ๓ ประการ คือ ๑. มีผู้ลอบปลงพระชนม์ ๒. ทรงปลงพระชนม์เอง หรือ ๓. อุบัติเหตุ

คำแถลงการณ์นั้นอ้างว่า ตามทางสอบสวน ไม่มีกรณีเหตุอันใดที่น่าสงสัยในทางลอบปลงพระชนม์ ทั้งไม่มีเหตุอันใดจะส่อให้เห็นว่าพระองค์ทรงปลงพระชนม์เอง แต่มีพฤติการณ์ควรให้สันนิษฐานว่า คงจะทรงหยิบพระแสงปืนมาลูบคลำเล่นตามพระราชอัธยาศัยที่โปรดเช่นเคยโดยมิได้ทรงตรวจก่อน คงจะทรงหันปากลำกล้องขึ้นส่องดู แล้วนิ้วพระหัตถ์ต้องไกปืนกระสุนปืนลั่นไปถูกพระนลาฏ จึงเกิดอุบัติเหตุขึ้น

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๑ กรมตำรวจออกแถลงการณ์เป็นฉบับที่ ๒ ดังนี้ ได้ความในการสอบสวนเพิ่มเติมจากพระราชกิจประจำวันว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้หม่อมเจ้าอาชวดิศ ดิศกุล เข้าเฝ้าในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา เพื่อกราบบังคมทูลลาทรงผนวช กับนัดให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ร่วมโต๊ะเสวยพระกระยาหารกลางวัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายวงศ์ เชาวนะกวี ไปกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชว่า จะเสด็จไปทูลลาเสด็จสหรัฐอเมริกา ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศในวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ อันเป็นหลักฐานเพิ่มเติมข้อสันนิษฐาน ตามแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ว่า การสวรรคตได้เป็นไปโดยอุบัติเหตุ ไม่มีทางส่อแสดงว่า ทรงปลงพระชนม์เอง

แต่อย่างไรก็ดี คำแถลงการณ์ยังไม่เพียงพอที่จะระงับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของหมู่ประชาชน ซึ่งยิ่งแพร่สะพัดออกไปทุกทีว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุ แต่ถูกลอบปลงพระชนม์ ถึงกับมีผู้ไปร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า นายปรีดีฆ่าในหลวง เป็นเหตุให้รัฐบาลเกรงจะเกิดจลาจล จึงได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยนายกรัฐมนตรีออกประกาศเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ ความว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระบรมนามาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ภูมิพลอดุลยเดช ได้อนุมัติให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีหน้าที่สอบสวนพฤติการณ์ในการที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต

แล้วให้เสนอรายละเอียดและความเห็นเพื่อนำความกราบบังคมทูลต่อไป ให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานมาสอบสวนต่อหน้ากรรมการ

ในการนี้ได้ขอพระบรมราชานุญาตเปิดพระบรมโกษตรวจชันสูตรพระบรมศพโดยถี่ถ้วนและทำการทดลองยิงศพคนที่โรงพยาบาลศิริราช เพื่อทราบระยะยิงที่จะให้เกิดบาดแผล เช่น บาดแผลที่พระบรมศพ

เมื่อคณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์สวรรคตที่เรียกกันว่าศาลกลางเมืองสอบสวนเสร็จแล้ว รายงานเสนอความเห็นว่า สำหรับกรณีอุบัติเหตุไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้เลย ส่วนกรณีถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีพยานหลักฐาน แต่ก็ไม่สามารถจะตัดออกเสียได้ เพราะท่าทางของพระบรมศพค้านอยู่ ในกรณีทรงปลงพระชนม์เองนั้น ไม่ปรากฏเหตุผลและหลักฐานอย่างใดว่า ได้เป็นเช่นนั้นโดยแน่ชัด คณะกรรมการไม่สามารถชี้ขาดว่า เป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณีนี้ ตกเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวน และปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป คณะรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วย พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น (สืบต่อจากนายปรีดี) และคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เห็นพ้องด้วยความเห็นของคณะกรรมการ เรื่องจึงถูกส่งไปยังกรมตำรวจ เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๙ พลตำรวจตรี พระพิจารณ์พลกิจ อธิบดี ตรวจสำนวนเท่าที่มีอยู่ในเวลานั้นแล้ว มีความเห็นว่ายังไม่พอที่จะวินิจฉัย จึงสั่งตั้งกรรมการขึ้นดำเนินการตรวจสำนวนและสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แล้วให้เสนอความเห็นต่อกรมตำรวจโดยด่วน แต่กรณีก็ยังไม่คลี่คลาย จนกระทั่งเกิดรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ พลตำรวจตรี หลวงชาติตระการโกศลเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ได้ออกคำสั่งตั้งนายตำรวจ ๑๐ นาย เป็นพนักงานสอบสวนกรณีนี้ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ มีพันตำรวจเอก เนื่อง อาชุบุตร เป็นหัวหน้า ในคำสั่งท้าวความว่า "โดยที่ทางราชการฝ่ายทหารได้ส่งหลักฐาน แผนการของบุคคลคณะหนึ่งสมคบกันดำเนินการประทุษร้ายองค์พระมหากษัตริย์ มีการลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และเตรียมการเปลี่ยนระบอบการปกครองแผ่นดินโดยทำลายล้างรัฐบาล มาให้กรมตำรวจสอบสวนดำเนินคดี"

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๙๐ กระทรวงมหาดไทยออกคำสั่งให้ พันตำรวจโท หลวง

แผ้วพาลชน เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนแทน พันตำรวจเอก เนื่อง

ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตั้งให้พลตำรวจตรี พระพินิจชนคดี เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนกรณีสวรรคต และคงให้ หลวงแผ้วพาลชน เป็นพนักงานสอบสวนต่อไปด้วย

เมื่อเกิดรัฐประหารแล้วไม่กี่วัน จำเลยทั้ง ๓ นี้ก็ถูกจับกุมคุมขังตลอดจนถูกฟ้อง นอกจากจำเลย ๓ คนนี้ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร หัวหน้ากองมหาดเล็ก และนางชอุ่ม ชัยสิทธิเวช ภรรยาเรือเอกวัชรชัยก็ถูกจับมาด้วย แต่แล้วก็พ้นข้อหาไปในชั้นสอบสวน ส่วนนายปรีดี และเอกวัชรชัยหลบหนีไปในคืนที่เกิดรัฐประหารจนกระทั่งบัดนี้

โจทก์ตั้งรูปคดีและนำสืบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตโดยถูกลอบปลงพระชนม์ แต่พยานบุคคลที่ได้รู้เห็นเป็นประจักษ์ขณะลอบปลงพระชนม์ไม่มีสืบ มีแต่หลักฐานและพยานแวดล้อมกรณีต่าง ๆ แสดงว่าจำเลยเหล่านี้สมคบกับพรรคพวกที่ยังหลบหนีอยู่ ซึ่งได้แก่นายปรีดีและเรือเอกวัชรชัย กระทำการปลงพระชนม์

ประเด็นเบื้องต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตโดยถูกลอบปลงพระชนม์จริงหรือประการใด

พระที่นั่งบรมพิมานเป็นที่รโหฐาน อยู่ในพระบรมมหาราชวังมีทหารยามและเจ้าหน้าที่ประจำ ตามธรรมดาผู้ร้ายไม่น่าสามารถเล็ดลอดเข้าไปกระทำการเช่นนั้นได้ แต่ถ้าได้ใช้ความพยายามและความรู้ถึงลู่ทางเข้าออก ตลอดจนความเป็นอยู่ของทหารยามและเจ้าหน้าที่ประจำว่าไม่เข้มงวดกวดขันแล้ว ผู้ร้ายก็อาจเข้าไปกระทำการสำเร็จได้ หรือถ้ามีคนภายในรู้เห็นเป็นใจด้วย หรือคนที่อยู่ภายในนั้นเป็นผู้ร้ายเสียเอง การก็ยิ่งสะดวกง่ายดายเป็นอันมาก

รัฐบาลในสมัยเกิดเหตุ แม้จะได้ตั้งศาลกลางเมืองขึ้น ก็มีจุดมุ่งหมายจะให้เป็นกรณีอุบัติเหตุหรือปลงพระชนม์เอง ทางพิจารณาได้ความว่า นายปรีดีเป็นผู้ให้ส่งคำซักถามพยานมาจากทำเนียบท่าช้าง สำหรับนายตำรวจผู้มีหน้าที่ใช้ซักถามพยาน เมื่อรัฐบาลในสมัยนั้นเห็นว่ามิใช่กรณีถูกลอบปลงพระชนม์แล้ว การที่จะสืบสวนหาพยาน หลักฐานไปในทางถูกลอบปลงพระชนม์ก็ย่อมไม่มี

ปรากฏในทางพิจารณาว่า มีคำสั่งของรัฐบาล ในการสืบสวนและสอบสวน ถ้าจะต้องจับกุมผู้ใดต้องได้รับอนุญาตจากนายกรัฐมนตรีก่อน

อนึ่ง มีประกาศเป็นทางการให้ผู้ที่รู้เรื่องการสวรรคตมาแจ้งแก่เจ้าพนักงาน แต่ถ้าผู้ใดยืนยันรู้เรื่องว่าเป็นการถูกลอบปลงพระชนม์ก็ย่อมเป็นภัยแก่ตน ดังเช่นเมื่อพันเอกพระยาวิชิตสรศาสตร์ร้องเรียนว่า เป็นกรณีลอบปลงพระชนม์โดยพาซื่อหลงเชื่อตามประกาศก็กลับถูกจับกุมฟ้องร้องหาว่าร้องเรียนเท็จ อ้างว่าจะก่อให้เกิดจลาจลเป็นต้น

ทั้งเป็นที่รู้กันอยู่ในพระราชสำนักว่า ห้ามการวิพากษ์วิจารณ์กรณีสวรรคต

เมื่อทางราชการปฏิบัติดังนี้ ก็เป็นการตัดหนทางของพยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์

ได้ความว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องกระสุนปืนขณะบรรทมหงายอยู่บนพระที่ ตามคำเบิกความของนายแพทย์ที่กระทำการชันสูตรพระบรมศพ และจากผลของการทดลองยิงศพที่โรงพยาบาลศิริราชว่า กระสุนปืนแล่นเจาะพระนลาฏทะลุออกทางเบื้องหลังพระเศียรตรงท้ายทอยผ่านสมอง ส่วนหน้าออกทางส่วนหลัง เป็นการทำลายสมองโดยตรง เป็นผลให้หมดความรู้สึก และหมดกำลังทันทีที่จะเคลื่อนไหว กำลังหายใจเข้าอยู่ก็คงจะหายใจเข้าไปตามธรรมดาอีกเฮือกหนึ่ง ถ้ากำลังหายใจออกอยู่ก็ไม่มีการหายใจออกได้ หัวใจอาจเต้นต่อไปได้อีกนิดหน่อยราวครึ่งนาทีหรือกว่าสักเล็กน้อย นัยน์ตาถ้าลืมอยู่ก็คงลืมอยู่อย่างเดิม ถ้าหากหลับก็คงหลับอยู่อย่างเดิมเหมือนกัน อาการอย่างนี้แสดงว่าได้เสด็จสวรรคตทันที ในขณะต้องกระสุนปืน

ดังนี้ คดีจึงฟังว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตทันทีที่ต้องกระสุนปืน

การเสด็จสวรรคตโดยทันทีเช่นนี้ ได้ความตามคำพยานที่เป็นแพทย์หลายปากว่าไม่ใช่เป็นเรื่องกระทำพระองค์เอง เพราะท่าทางของพระหัตถ์และพระกรทั้งสองข้างไม่งอหรือกำ ถ้าเป็นการปลงพระองค์เองหรืออุบัติเหตุโดยการกระทำของพระองค์เองแล้ว พระหัตถ์และพระกรจะไม่เป็นเช่นนั้นเป็นเด็ดขาด

คดีได้ความชัดว่า เมื่อต้องกระสุนปืนแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่ดุจบรรทมหลับ พระกรทั้ง ๒ ข้างทอดเหยียดชิดพระวรกาย พระภูษาที่คลุมพระองค์ก็อยู่ในสภาพเรียบร้อย ดังกล่าวมาแล้ว

จึงฟังได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องกระสุนปืนสวรรคต โดยมิใช่การกระทำของพระองค์ท่าน

นอกจากนี้ โจทก์ยังสืบถึงว่า ปืนกระบอกที่วางอยู่ใกล้พระหัตถ์ขณะเสด็จสวรรคต

ไม่ใช่กระบอกที่ใช้ยิงพระองค์ท่าน เพราะโดยการพิสูจน์ปรากฏว่า ได้ใช้ยิงมาก่อนวันเกิดเหตุหลายวันแล้ว และหัวกระสุนที่เก็บได้ในพระยี่ภู่ก็ไม่ใช่กระสุนที่ทะลุผ่านพระเศียร เพราะมีลักษณะเรียบร้อย ไม่มีรอยยับเยิน

ผู้ร้ายในคดีนี้มิได้คิดมุ่งมาดปรารถนาแก่ทรัพย์สินอย่างใดในห้องพระบรรทม ไม่ปรากฏว่าทรัพย์สินสิ่งของอย่างใดได้ขาดหายไป

โจทก์นำสืบพฤติการณ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับนายปรีดีว่ามีข้อขัดแย้งกันในการจะตั้งใครเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ถึงกับนายปรีดีได้พูดกับนายวงศ์ เชาวนะกวี เมื่อก่อนสวรรคตเพียงวันเดียว เป็นภาษาไทยปนอังกฤษความว่า ต่อไปนี้จะไม่คุ้มครองราชบัลลังก์

นายเฉลียวและเรือเอกวัชรชัย ทั้งสองนี้เป็นผู้ที่ฝักใฝ่ใกล้ชิดสนิทสนมกับนายปรีดีเป็นอย่างมาก นายปรีดีจัดให้นายเฉลียวได้เข้ารับราชการตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก ส่วนเรือเอกวัชรชัยซึ่งออกจากราชการไปแล้วก็ได้เข้ามารับราชการเป็นราชองครักษ์

ส่วนนายชิตและนายบุศย์ มหาดเล็กรับใช้ประจำห้องพระบรรทมก็อยู่ภายใต้อำนาจของนายเฉลียว เฉพาะนายชิตนั้นยังเป็นผู้สนิทชิดชอบกับนายเฉลียวเป็นพิเศษอีกด้วย

โจทก์นำสืบต่อไปว่า เนื่องจากนายเฉลียวขาดความเคารพยำเกรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้นว่า ส่งรถยนตร์ประจำพระองค์ไปให้ผู้อื่นใช้จนขัดข้องแก่การที่จะทรงใช้ นั่งรถยนตร์ไขว่ห้างล่วงล้ำเข้าไปถึงหน้าพระที่นั่ง ถวายหนังสือราชการด้วยอาการขาดคารวะ จูบหญิงพนักงานในที่ทำการ ซึ่งอยู่ตรงหน้าพระที่นั่งพระบรมพิมาน จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็น เหล่านี้เป็นการเหยียดหยามพระราชประเพณีและพระองค์ท่านไม่เป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัย ทรงรับสั่งแก่นายปรีดีขอเปลี่ยนราชเลขานุการ ฯ นายเฉลียวจึงจำต้องออกจากตำแหน่งในราชสำนักไปตั้งแต่ตอนต้น ๆ เดือนพฤษภาคม ๒๔๘๙ แล้วต่อมานายเฉลียวก็ได้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาสืบต่อไป

ส่วนเรือเอกวัชรชัย มิได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ราชองครักษ์ตามสมควร ขาดราชการบ่อย ๆ ฝักใฝ่อยู่ทางทำเนียบท่าช้างไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย ภายหลังที่ถูกปลดจากตำแหน่งราชองครักษ์แล้ว ก็ได้เป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป

ในระหว่างที่นายเฉลียวเป็นราชเลขานุการในพระองค์ มีข้าราชการในราชสำนัก

เข้าฝักใฝ่เป็นพรรคพวก ทั้งนายเฉลียวยังได้จัดพรรคพวกของตนเข้ามารับราชการเพิ่มเติมอีก ถึงกับเมื่อคราวที่นายเฉลียวจะพ้นหน้าที่ พวกข้าราชการประเภทที่กล่าวมานี้ มีนายนเรศร์ธิรักษ์ นายกำแพง ตามไทย เป็นหัวหน้าพร้อมใจกันกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย ทำเรื่องราวถึงนายปรีดีคัดค้านว่า ไม่ควรปลดนายเฉลียวซึ่งเป็นการทะนงจงใจที่จะขัดขวางพระราชประสงค์โดยตรงถ้าพวกนั้นไม่มีนิสัยหยาบช้า ก็คงไม่กล้าขัดแย้งพระราชประสงค์อันเกี่ยวกับกิจการในราชสำนักของพระองค์ท่านถึงปานนั้น

นายนเรศร์ธิรักษ์ผู้นี้เป็นหัวหน้ากองมหาดเล็ก โดยนายปรีดีเป็นผู้แต่งตั้งให้แทนเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า เป็นผู้ไม่ได้ราชการ จึงให้ไปทำหน้าที่อื่น ต่อมานายปรีดีก็จัดให้ไปรับตำแหน่งเลขานุการนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป

อาจเป็นเพราะเหตุดังกล่าวมาแล้วหรืออย่างใดไม่ปรากฏชัด นายฉันท์ หุ้มแพร ผู้มีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงวิตกกังวลเป็นห่วงพระองค์นักว่าจะทรงเป็นอันตราย ถึงแก่พกปืนและคอยระแวดระวังเฝ้าพระองค์ท่าน แต่นายฉันท์ก็มาตายเสียก่อน และเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้วไม่ถึง ๗ วัน พันเอกช่วง เชวงศักดิ์-สงคราม พูดกับหลวงนิตย์ ฯ ว่า ถ้ามีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีให้ช่วยกราบทูลด้วยว่าไหน ๆ ในหลวงก็สวรรคตแล้ว ยังเหลือในหลวงพระองค์ใหม่อยู่ ขอให้สมเด็จพระราชชนนีระวังไว้ให้ดีด้วย เพราะตามประวัติศาสตร์ก็มีอยู่ว่าพี่ฆ่าน้อง น้องฆ่าพี่ อนึ่ง ยังได้มีการกลั่นแกล้งปล่อยข่าวอกุศลให้เป็นที่เสื่อมเสียต่อพระราชชนนีบ้าง สมเด็จพระราชบิดาบ้าง ดั่ง-ปรากฏในการพิจารณาลับ

นอกจากเหตุแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า โจทก์นำสืบว่ากรณีนี้ได้มีการสมคบและประชุมคิดกระทำการปลงพระชนม์ที่บ้านพลเรือตรีกระแส ศรยุทธเสนี ที่ถนนจักรพงษ์ จังหวัดพระนคร มีพยานคือ

ก. พลเรือตรีกระแสเบิกความว่า ก่อนหน้าสวรรคตประมาณ ๒ เดือน นายปรีดีไปที่บ้านพยานครั้งหนึ่งหรือสองครั้งจำไม่ได้ ไปถึงเมื่อเวลาเย็นมากแล้ว มีเรือเอกวัชรชัยนายเฉลียวกับพวกอีกคนหนึ่งหรือสองคนไปด้วย พยานได้เชิญเข้าไปนั่งในห้องรับแขก เข้าไปเพียง ๓ คน คือ นายปรีดี เรือเอกวัชรชัย และนายเฉลียว

ครั้นถึงตอนซักค้านของทนายจำเลย พยานกลับว่า สำหรับนายปรีดีเข้าไปนั่งใน

ห้องรับแขกแน่ ส่วนอีก ๒ คนจะใช่เรือเอกวัชรชัยและนายเฉลียวหรือไม่จำไม่ได้

นายปรีดีบอกว่ามาเยี่ยม ถามพยานถึงการค้าไม้ พยานตอบว่ายังไม่ได้ลงมือ คุยอยู่ราว ๕ นาที พยานขอตัวออกไปบอกให้คนจัดน้ำมารับรอง ๒ – ๓ นาทีก็กลับเข้ามานั่งคุยเรื่องการค้าต่อไป ประมาณ ๑๐ นาที นายปรีดีกับพวกก็กลับ

คำพยานปากนี้ปรากฏว่า ในชั้นสอบสวนได้แสดงอาการอิดเอื้อนไม่ยอมที่จะให้ถ้อยคำอย่างธรรมดา พระพินิจชนคดีผู้สอบสวนถามว่านายปรีดีได้ไปที่บ้านพยานหรือไม่ เพียงเท่านี้พยานก็ไม่ตอบ ซักหนัก ๆ เข้าก็ว่าจำไม่ได้ เมื่อคาดคั้นว่าเป็นเหตุการณ์ใกล้ชิดซึ่งพยานน่าจะจำได้และตอบได้ว่าไปหรือไม่ พยานก็ยืนยันคำว่าจำไม่ได้ ร่ำแต่นัดยาอยู่ท่าเดียว ตั้งแต่เวลากลางวันไปจนเย็นค่ำก็ยังไม่ยอมเผย พระพินิจ ฯ เห็นว่าพยานจงใจปิดบังความจริง จึงให้เชิญภรรยาและบุตรเขย (ซึ่งเป็นทนาย) ของพยานมาปรึกษาหารือจะได้ช่วยกันรื้อฟื้นความจำ จวบจนถึงเวลาประมาณ ๒๒.๐๐ นาฬิกา พยานจึงยอมให้การออกมาเป็นปกติดั่งเช่นข้อความที่เบิกต่อศาล การที่พยานมากลับคำในตอนถูกทนายจำเลยซักค้านว่า สองคนนั้นจะใช่เรือเอกวัชรชัยและนายเฉลียวหรือไม่ จำไม่ได้นั้น พิเคราะห์เห็นว่าเป็นการกลับคำอย่างไม่มีเหตุผล เป็นคนเคยรู้จักกันดีและไปนั่งคุยกันอยู่ เหตุใดจะจำไม่ได้

ข. นายตี๋ ศรีสุวรรณ เบิกความว่า เมื่อปีจอ (๒๔๘๙) เดือน ๔ ข้างขึ้น นายแม้น จันทวานิช ไปหาพยานที่บ้านปากน้ำโพบอกว่า พลเรือตรีกระแสจะซื้อไม้หมอนจึงชวนกันลงมาหาพูดเรื่องไม้หมอนที่จะซื้อขายกันไม่ตกลง นายแม้นกลับไปก่อน ส่วนนายตี๋นั้น พลเรือตรีกระแสชวนให้อยู่ด้วย จะให้มีหน้าที่ตรวจไม้หมอนจากคนทำโดยจะแบ่งกำไรให้บ้าง นายตี๋จึงอยู่ด้วย จนกระทั่งเดือน ๖ ข้างขึ้นปีเดียวกัน พลเรือตรีกระแสใช้ให้นายตี๋ขึ้นไปดูไม้ที่แก่งคอย ลพบุรีและปากน้ำโพ นายตี๋ไปอยู่ปากน้ำโพได้ ๙ หรือ ๑๐ วัน ก็ได้ทราบข่าวการสวรรคต กลับจากดูไม้แล้วก็กลับมาอยู่อีก รวมเวลาอยู่ที่บ้านพลเรือตรีกระแสนี้ปีเศษ

ระหว่างอยู่ที่บ้านนี้ นายตี๋ว่าได้เห็นนายปรีดีกับพวกไปหาพลเรือตรีกระแส ๓ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อเดือน ๖ ข้างขึ้นปีจอ อยู่ในระหว่างวันที่ ๑ ถึง ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ไปถึงเวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกาเศษ มีชายอีก ๒ คนไปด้วย คนหนึ่งสูงโปร่ง อีกคนหนึ่งสูงท้วม ไม่ทราบว่าเป็นใคร พลเรือตรีกระแสออกมาเชิญเข้าไปในห้องรับแขกทั้ง ๓ คน นายปรีดีถามพลเรือตรีกระแสถึงตัวพยานซึ่งปรากฏอยู่ในที่นั้นด้วยว่าเป็นใคร พลเรือตรีกระแสตอบว่าเป็น

พ่อค้าไม้มาจากนครสวรรค์เป็นคนดีไว้ใจได้ แล้วพลเรือตรีกระแสก็ให้พยานไปหานายหงวนที่บางลำภูเรื่องไม้หมอน พยานกลับมาเวลา ๒๑.๐๐ นาฬิกาเศษ นายปรีดีกับพวกกลับไปหมดแล้ว

ครั้งที่ ๒ หลังจากครั้งแรกสัก ๙ วัน ๑๐ วัน ไปถึงเวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกา คราวนี้ไป ๕ คน นายปรีดีกับพวกสองคนที่ไปครั้งแรกกับคนใหม่อีก ๒ คน คนหนึ่งสูงท้วม อีกคนหนึ่งเตี้ยเล็กเข้าไปในห้องรับแขกนั้นทั้ง ๕ คน สัก ๕ นาทีได้ยินเสียงถามว่า การค้าไม้เป็นอย่างไร พลเรือตรีกระแสตอบว่า ได้บ้างเสียบ้างยังไม่ได้ผล แล้วมีเสียงพูดขึ้นว่าใกล้จะไปอยู่แล้วจะทำอย่างไรก็ทำเสีย ได้ยินเท่านี้พยานก็ลุกไปกินกาแฟนอกบ้าน ชั่วโมงเศษจึงกลับไม่พบคนเหล่านั้นแล้ว

ครั้งที่ ๓ หลังจากครั้งที่ ๒, ๗ – ๘ วัน ไปเวลา ๑๙.๐๐ นาฬิกาเศษ คราวนี้ซ้ำหน้ากันทั้ง ๕ คน เช่นครั้งที่ ๒ เข้าไปในห้องรับแขกทั้ง ๕ คน แต่ไม่เห็นพลเรือตรีกระแสอยู่ในห้องรับแขก พยานนั่งอยู่ที่ม้านั่งข้างฝาห้องรับแขกด้านนอก ได้ยินเสียงพูดกันในห้องรับแขกว่า "ผมไม่นึกเลย เด็กตัวนิดเดียวปัญญาจะเฉียบแหลมถึงเพียงนี้" แล้วอีกเสียงหนึ่งพูดว่า "ผมก็ได้ยิน ผมอยู่ใกล้ พี่ชายว่าจะสละราชสมบัติให้น้อง คิดจะสมัครเป็นผู้แทน เป็นนายก" อีกสัก ๕ นาทีก็มีเสียงพูดขึ้นว่า "นั่นซิ พวกเรา เขาคิดเรื่องนี้สำเร็จรอดไปได้พวกเราจะเดือดร้อน ไม่ได้ อย่าให้ทันไปได้ รีบกำจัดเสีย" เสียงหนึ่งพูดขึ้นทันทีว่า "นั่นตกเป็นพนักงานพวกผมเอง" อีกเสียงหนึ่งว่า "พวกผมทำสำเร็จแล้วขอให้เลี้ยงดูให้ถึงขนาดก็แล้วกัน" มีเสียงตอบว่า "กันพูดไม่จริงก็เอาปืนมายิงกันเสีย" อีกเสียงหนึ่งว่า "ให้สำเร็จแล้วกันจะมีรางวัลให้อย่างสมใจ" หลังจากนั้นเงียบไปสัก ๑๐ นาที นายปรีดีคนเดียวออกจากบ้านไป พลเรือตรีกระแสตามออกไปส่ง ส่วนพวกที่มากับนายปรีดีอีก ๔ คนนั้นออกไปนั่งดื่มสุรากันใต้ต้นมะม่วงริมสนามหญ้าหน้าบ้าน ราว ๒๐ นาที จึงพากันกลับไป

ในตอนนั่งดื่มสุรากันอยู่นี้ พยานได้ยินคนเหล่านั้นเรียกชื่อกัน จึงทราบชื่อสามชื่อ คือ นายตุ๊ นายเฉลียว นายชิต ส่วนอีกคนหนึ่งคงไม่รู้จักอยู่เช่นเดิม (ปรากฏในทางพิจารณาว่า เรือเอกวัชรชัยมีชื่อเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ตุ๊)

พยานเบิกความต่อไปว่า คนที่มากับนายปรีดีครั้งแรกคือนายตุ๊ นายเฉลียว ส่วนคนที่มากับนายปรีดีครั้งที่ ๒ และ ๓ เป็นชุดเดียวกัน คือ นายตุ๊ นายเฉลียว นายชิต อีก

คนหนึ่งไม่รู้ชื่อ พยานดูตัวจำเลยต่อหน้าศาลแล้วชี้นายเฉลียว นายชิต จำเลยว่าคือนายเฉลียวและนายชิตที่เห็นไปกับนายปรีดี

พยานเบิกความต่อไปว่า เมื่อพวกที่ดื่มสุรากลับไปแล้ว พยานพูดกับพลเรือตรีกระแสว่า "เจ้าคุณในเรื่องนี้เอากับเขาด้วยหรือ" ก็ได้รับตอบว่า "เราไม่เอากับเขาหรอก เราเออ ๆ คะ ๆ ไปกับเขาเช่นนั้น เขามีวาสนา เขามีบุญคุณกับเรา" พยานจึงว่า "ไม่เอากับเขาก็เป็นการดี"

การพิจารณาปรากฏว่า นายตี๋ผู้นี้เป็นพ่อค้า มีบ้านเรือนครอบครัวเป็นหลักฐานมาพักอยู่บ้านพลเรือตรีกระแสชั่วคราวเพื่อร่วมการค้าไม้ ฝ่ายจำเลยคัดค้านว่า นายตี๋มาพักอยู่บ้านพลเรือตรีกระแส ภายหลังวันเสด็จสวรรคตย่อมจะไม่รู้เห็นเหตุการณ์ดังที่ให้การมาแล้ว ความข้อนี้จำเลยอ้างจดหมายของนายแม้น ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๘๙ ถึงพลเรือตรีกระแสว่า นายตี๋จะขายไม้ให้อันเป็นทำนองให้แปลความว่า ถ้าระหว่างนั้นนายตี๋อยู่ที่บ้านพลเรือตรีกระแสแล้ว นายแม้นจะต้องมีจดหมายมาบอกทำไม

เมื่อพิเคราะห์จดหมายฉบับนี้แล้ว ไม่ปรากฏชัดว่า นายตี๋จะได้มาพักอยู่บ้านพลเรือตรีกระแสก่อนหรือหลังสวรรคตอย่างไร และก็ได้ความตามคำนายตี๋ว่า เมื่อมาพักอยู่บ้านพลเรือตรีกระแสนั้นไม่ได้อยู่ประจำ ต้องขึ้นล่องไปดูไม้ต่างจังหวัด เช่น ไปปากน้ำโพ สระบุรี ข้อโต้เถียงของจำเลยข้อนี้จึงฟังไม่ได้

อย่างไรก็ดี คำให้การนายตี๋ที่ว่า ได้เห็นพวกนั้นไปที่บ้านพลเรือตรีกระแส จะฟังได้เพียงคนใดนั้น จะได้วินิจฉัยต่อไป

ค. นางสาวทองใบ แนวนาค เบิกความว่าเป็นลูกจ้างอยู่ในบ้านพลเรือตรีกระแส เมื่อก่อนสวรรคต ๑๐ กว่าวัน เวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกา เด็กชายเพิ่มศักดิ์บุตรพลเรือตรีกระแสใช้ให้พยานไปซื้อข้าวโพดเผา จึงเดินออกจากครัวผ่านไปทางหน้าห้องรับแขก เห็นมีแขกนั่งอยู่กับพลเรือตรี กระแส ที่คนไม่ทันสังเกต แต่มีนายเฉลียวจำเลยนั่งอยู่ที่เก้าอี้รอบโต๊ะกลางห้องคนหนึ่ง พยานผ่านห้องรับแขกไปแล้ว พบนายตี๋นั่งอยู่ที่ม้านั่งใต้ต้นมะม่วงหน้าห้องรับแขก เมื่อกลับจากซื้อข้าวโพด พยานเดินผ่านหน้าห้องรับแขกอีก สังเกตเห็นมีแขกนั่งอยู่กับพลเรือตรีกระแส ในห้องรับแขก ๓–๔ คน

ง. ขุนเทพประสิทธิ์ ฯ นายชวน จนิษฐ์ และหลวงแผ้วพาลชน เบิกความ

ประกอบกันว่า เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๙๑ นายตี๋ ศรีสุวรรณซึ่งเป็นคนคุ้นเคยกับขุนเทพ ฯ ได้ไปพักอยู่ที่บ้านขุนเทพ ฯ คืนวันหนึ่งหลังจากพักอยู่แล้ว ๒–๓ วัน ซึ่งตรงกับวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๙๑ (ขุนเทพ ฯ บันทึกไว้ในสมุดพก) นายชวนมาคุยที่บ้านขุนเทพ ฯ ตามที่เคยมา นายตี๋ร่วมวงคุยด้วย ชั้นแรกคุยกันถึงเรื่องอื่น ๆ แล้วเลยมาถึงกรณีสวรรคต วิพากษ์วิจารณ์โต้เถียงกันระหว่างขุนเทพ ฯ กับนายชวนว่าใครเป็นคนปลงพระชนม์ในหลวง นายปรีดีจะรู้เห็นด้วยหรือไม่ ถ้ารู้ได้รู้แต่เบื้องต้นหรือรู้เมื่อภายหลัง โต้เถียงกันอยู่นาน นายตี๋ได้ฟังการโต้เถียงนั้นแล้วอดอยู่ไม่ได้ พูดโพล่งออกมาว่า "ลื้อสองคนไม่รู้จริงหรอก อั๊วนี่ถึงจะรู้จริง ว่าใครฆ่าในหลวง" ขุนเทพ ฯ และนายชวนอยากรู้ความจริง จึงช่วยกันซักถามต่อไป นายตี๋ตอบเป็นทำนองว่า หลวงประดิษฐ์ ฯ เป็นหัวหน้าคิดปลงพระชนม์ในหลวง ก่อนถูกปลงพระชนม์เขามีการประชุมกันมาตั้งเดือนแล้วที่บ้านข้าราชการผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง และว่านายตี๋อยู่ในบ้านนั้นด้วยจึงรู้ ซักถามถึงข้าราชการผู้ใหญ่นั้นว่าเป็นใคร นายตี๋ไม่ยอมบอก อ้างว่าเป็นผู้มีบุญคุณเกรงจะเป็นที่เสียหาย นายตี๋ได้กำชับเป็นนักหนาว่ารู้แล้วอย่างนี้อย่าพูดให้ใครฟังต่อไป ครั้นนายชวนกลับไปแล้ว ขุนเทพ ฯ นึกถึงบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ที่นายตี๋พูดก็เข้าใจว่าเป็นบ้านพลเรือตรีกระแส จึงถามนายตี๋โดยเฉพาะตัว นายตี๋ก็รับว่าใช่ และเลยขยายความให้ขุนเทพฯ ฟังต่อไปว่า มีคนไปประชุมกันที่นั่นหลายคนและหลายครั้ง ผู้ที่ไปประชุมกับหลวงประดิษฐ์ ฯ นายเฉลียว นายชิต นายตุ๊ โดยได้ยินเขาเรียกชื่อกัน นอกจากนั้นไม่รู้จักชื่อ

เมื่อขุนเทพ ฯ ได้ทราบจากนายตี๋เช่นนั้น เกิดกังวล ในที่สุดตัดสินใจจะบอกความแก่เจ้าหน้าที่ ต่อมาวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ตรงกับวันอาทิตย์เวลาเช้าไปเที่ยวตลาดนัดท้องสนามหลวง เผอิญพบหลวงแผ้วพาลชน ซึ่งเคยรู้จักกันมาแต่เด็ก จึงถือโอกาสเล่าเรื่องที่ทราบจากนายตี๋ หลวงแผ้วพาลชนขอติดต่อกับนายตี๋ ขุนเทพ ฯ จึงโทรเลขถึงนายตี๋ว่าต้องการพบด่วน เมื่อนายตี๋ลงมาที่บ้านขุนเทพ ฯ ตามโทรเลขแล้ว ขุนเทพ ฯ ลอบโทรศัพท์ถึงหลวงแผ้วพาลชนว่านายตี๋มาแล้ว ให้มาพบอย่าแต่งเครื่องแบบ หลวงแผ้วพาลชนก็มาที่บ้านขุนเทพฯ ขุนเทพ ฯ แนะนำให้นายตี๋รู้จักว่าเป็นเพื่อนเรียนหนังสือกันมาแต่เล็ก ร่วมคุยกันถึงเรื่องการค้าขายสักครู่ แล้วคุยถึงข่าวสวรรคต ขุนเทพ ฯ ว่านายตี๋นี่แหละรู้ข่าวสวรรคตดี หลวงแผ้ว ฯ ถามนายตี๋ ๒–๓ คำ แล้วแสดงตัวว่าเป็นตำรวจ นายตี๋ตกตะลึงนิ่งอึ้งอยู่ ขุนเทพ ฯ ก็ปลอบว่าจงเห็นแก่ชาติ เกิดมาตายครั้งเดียว นำเรื่องให้ตำรวจทราบหน่อย ครั้งแรกนายตี๋ไม่พอใจ

แต่ในที่สุดก็ยอมไปให้ถ้อยคำแก่เจ้าพนักงาน เสร็จแล้วกลับมาต่อว่าขุนเทพ ฯ ว่า บอกแล้วอย่าบอกตำรวจทำไมจึงบอก มาต้มกันทีแรกคิดว่าโทรเลขเรื่องไม้

หลังจากได้นายตี๋เป็นพยานแล้ว จึงได้ดำเนินการเรียกตัวพลเรือตรี กระแส และนางสาวทองใบมาสอบสวนเป็นพยานดังกล่าว

พึงสังเกตว่า พยานชุดนี้ต่างรู้ต่างเห็นเบิกความเกี่ยวโยงติดต่อกันเป็นลำดับประกอบเจือสมกันตลอดสาย มิใช่เป็นพยานโดดเดี่ยวขึ้นมาลอย ๆ และไม่มีทีท่าว่าแกล้งเสกสรรค์ปั้นเรื่องขึ้นเลย

ตามพยานหลักฐานที่ได้ความมานี้ ศาลนี้เห็นควรฟังได้ว่า นายเฉลียว นายชิตกับพวกไปที่บ้านพลเรือตรี กระแส ก่อนหน้าวันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตจริงดังคำพยาน

ส่วนปัญหาว่า ไปเพื่ออะไรนั้น พลเรือตรี กระแส ว่า นายปรีดีมาเยี่ยมพูดกันเรื่องค้าไม้ ก็เมื่อยังไม่ได้ลงมือค้าจริงจัง เหตุใดจึงต้องพากันไปตั้งหลายหน และถ้าจำเลยไปที่บ้านพลเรือตรี กระแส โดยสุจริตแล้ว ก็ไม่น่าจะปิดบังถึงแก่เบิกความปฏิเสธข้อนี้ ยิ่งเมื่อระลึกถึงกิริยาอิดเอื้อนเป็นเวลานานหลายชั่วโมงของพลเรือตรี กระแส ในการตอบคำถามชั้นสอบสวนถึงข้อนี้ประกอบด้วยแล้ว ย่อมส่อให้เห็นข้อพิรุธว่า มิได้ไปมาหาสู่กันอย่างปกติ

ส่วนถ้อยคำของพวกที่ไปจะพูดจากันอย่างใดบ้าง เพื่อแสดงให้เห็นความประสงค์ของผู้พูดนั้น ตอนนี้พยานโจทก์เบาบาง มีแต่คำนายตี๋ ถึงจะได้แย้มพรายความข้อนี้แก่ผู้อื่นอย่างลับ ๆ โดยยั้งใจไม่อยู่ และมิได้มุ่งหมายจะให้เป็นเรื่องราวเกิดขึ้น แล้วตนก็กลับไปอยู่ต่างจังหวัดห่างไกล ไม่น่าจะถูกสงสัยว่าเป็นผู้เสกสรรค์ปั้นเรื่องขึ้นก็ดี แต่พยานที่สนับสนุนนายตี๋ในข้อที่ได้ยินพูดจาดังนั้นหามีไม่ นายตี๋อาจได้ยินได้ฟังถ้อยคำบางคำแล้วเสริมความหรือหมายความให้เกินไปกว่าความจริงของถ้อยคำก็ได้ หรือสังเกตเห็นจากอากัปกิริยาแล้วเดาความเอาตามเค้าเรื่องที่ตนคิดเห็นก็ได้ หรืออาจได้ยินข้อความเหล่านั้นจนจับเนื้อความได้ก็ได้ ในเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ศาลนี้เห็นว่าจะฟังความหรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็นแน่อย่างใดอย่างหนึ่งยังไม่ถนัด

ต่อไปนี้ จะได้วินิจฉัยว่า ใครเป็นผู้ประทุษร้ายพระองค์ท่าน

โจทก์มีพยาน ๒ ชุด ชุดหนึ่งรู้เห็นว่า เรือเอกวัชรชัยปรากฏตัวในพระบรมมหา-

ราชวังตอนก่อนเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุ ความว่า เช้าวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ราว ๘.๐๐ นาฬิกา เรือเอกวัชรชัยนั่งรถยนตร์ไปลงที่กระทรวงการต่างประเทศ ต่อมาจวน ๙.๐๐ นาฬิกา มีผู้เห็นเรือเอกวัชรชัยเดินอยู่แถวหน้าโรงละครหลังพระที่นั่งบรมพิมาน โฉมหน้าจะไปยังพระที่นั่ง เมื่อเสียงปืนดังแล้วมีผู้เห็นเรือเอกวัชรชัยเดินลงบันไดพระที่นั่งบรมพิมานด้านหลังไปอย่างรีบร้อน แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีใครได้เห็นเรือเอกวัชรชัยขึ้นไปถึงบนพระที่นั่งและได้ทำอะไรอย่างไรบ้าง

พยานอีกชุดหนึ่งนำสืบว่า ก่อนวันสวรรคต นายสี่หรือชูรัตน์ได้บอกแก่ร้อยตรี กรี พิมพกร คนชอบกันตั้งแต่ครั้งต้องโทษอยู่ในเรือนจำว่า นายชาติ เศรษฐทัต พวกของนายปรีดีได้ว่าจ้างนายสี่หรือชูรัตน์ให้ยิงคนสำคัญ สัญญาให้ค่าจ้างสี่แสนบาท รับปากไว้แล้ว รุ่งขึ้นจากวันสวรรคตนายสี่หรือชูรัตน์ได้ไปหาร้อยตรีกรีร้องไห้บอกว่า ที่รับจ้างยิงคนสำคัญนั้นคือยิงในหลวง โดยมีผู้นำตัวเขาเข้าไปในวังก่อนสวรรคตวันหนึ่งหรือสองวันเพื่อให้ยิง ผู้ที่รอรับอยู่ในวัง คือ นายชิต นายบุศย์ แต่นายสี่หรือชูรัตน์ไม่กล้ายิงจึงหลบออกมาเสีย ส่วนผู้ที่ยิงในหลวง คือเรือเอกวัชรชัย และว่าตำรวจกำลังติดตามจะยิงเขาอยู่ จึงขออาศัยอยู่กับร้อยตรีกรี ด้วย ปรารภว่าจะตามไปฆ่าเรือเอกวัชรชัยให้ได้ ขอร้องให้ร้อยตรีกรี ช่วยพาไปหาพลโท พระยาเทพหัสดินฯ เพื่อจะฝากลูกเมีย พระยาเทพหัสดินฯ ฟังเรื่องแล้วห้ามปรามแนะนำให้รักษาตัวให้ดี เจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามกฎหมายยังมีอยู่ ในที่สุดก็บอกปัดไม่ยอมรับให้อาศัยอยู่ด้วย นายสี่หรือชูรัตน์จึงมาพักอาศัยอยู่กับร้อยตรี กรี ต่อมาสัก ๑ เดือนก็จากไป ว่าจะไปอยู่กับร้อยตำรวจเอก เฉียบ ชัยสงค์ แล้วก็หายสาปสูญไป

เฉพาะคำที่พาดพิงมาถึงนายชิต นายบุศย์ คงมีแต่คำร้อยตรี กรี ผู้เดียวเท่านั้นที่อ้างว่าได้รับคำบอกเล่าจากนายสี่หรือชูรัตน์ พระยาเทพหัสดินฯ หาได้รับคำบอกเล่าละเอียดถึงเพียงนั้นไม่

พยานสองชุดนี้ยังไม่เป็นหลักฐานพอที่จะชี้ได้ว่า ใครเป็นผู้ลงมือกระทำการลอบปลงพระชนม์

ต่อไปนี้จะได้วินิจฉัยถึงตัวนายชิต นายบุศย์ จำเลย ซึ่งอยู่ในที่นั้นเสียก่อนว่าเป็นผู้กระทำผิดหรือไม่

ทางที่ผู้ร้ายจะปีนป่ายขึ้นมาบนพระที่นั่งนั้น ตามคำพยานได้ความว่าไม่มีร่องรอย

อย่างใดเลย บนพระที่นั่งมีทางเข้าออกห้องพระบรรทมได้ ๓ ทาง ด้านกลาง (คือทางห้องทรงพระสำราญ ซึ่งติดกับห้องพระบรรทม ๆ อยู่ทางตะวันออก) ด้านหน้า (เหนือ) และด้านหลัง (ใต้)

ด้านกลางมี ๓ ช่อง หรือ ๓ ประตู มีฉากกั้นและลงกลอนข้างในทางห้องพระบรรทมทั้ง ๓ ช่อง ส่วนภายนอกฉากซึ่งเป็นห้องทรงพระสำราญ มี ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ วางกันอยู่ เป็นอันว่าทางด้านกลางนี้ไม่ได้ใช้เป็นทางเข้าออก

ด้านหน้า (เหนือ) มีประตูเดียว จากเฉลียงเข้าประตูถึงห้องทรงพระอักษรส่วนพระองค์ แล้วถึงห้องพระบรรทม ประตูด้านนี้มีฉากลงกลอนในเช่นเดียวกัน ได้ความว่าจะเปิดต่อเมื่อพระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินออกไปเสวยพระกระยาหารเช้าที่ห้องทางเฉลียงด้านหน้า ตามคำนายบุศย์จำเลยว่า ในคืนวันที่ ๘ มิถุนายน นั้น เมื่อพระองค์ท่านเสด็จเข้าที่บรรทมแล้ว นายบุศย์เป็นผู้ลงกลอนที่ฉากด้านในโดยเรียบร้อยตามหน้าที่ด้วยมือของตนเองต่อนี้ไปจนกระทั่งพระองค์ท่านต้องกระสุนปืน ไม่ปรากฏว่ามีใครได้เข้าออกทางประตูนี้อีก จนเมื่อสมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จจากห้องพระบรรทมกลับออกทางด้านเหนือนี้ นายชิตจำเลยยังต้องเปิดฉากถวาย คดีเป็นอันฟังได้ว่า ทางด้านหน้า (เหนือ) นี้ปิดอยู่ตลอดเวลานับแต่เสด็จเข้าที่พระบรรทมไปจนภายหลังพระองค์ท่านต้องกระสุนปืนแล้ว และเพิ่งจะถอดกลอนเปิดฉากในตอนสมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จออกจากห้องพระบรรทมห้องทรงพระอักษรออกไปนี้เอง

คงมีทางเข้าออกห้องพระบรรทมทางเดียวทางด้านหลัง (ใต้) ซึ่งนายชิต นายบุศย์ นั่งเฝ้าอยู่ที่เฉลียงหน้าประตู เป็นทางเข้าห้องแต่งพระองค์แล้วสู่ถึงห้องพระบรรทม แม้จำเลยเองก็ให้การต่อสู้คดีไปในทางว่า ไม่มีทางอื่นที่ผู้ร้ายจะเข้าไปสู่ห้องพระบรรทมได้

ฉะนั้น ผู้ร้ายที่เข้าออกห้องพระบรรทมจะต้องผ่านที่ที่นายชิต นายบุศย์ นั่งอยู่

ต่อนี้จะได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับนายชิตจำเลยต่อไป

นายชิตเป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทม มีเวรผลัดเปลี่ยนกับนายบุศย์ ในขณะเกิดเหตุเป็นเวรของนายบุศย์ แต่นายชิตได้ไปนั่งอยู่หน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์กับนายบุศย์ด้วย

กรณีมีเหตุที่ควรพิจารณาคือ

๑. นายชิตรีบวิ่งไปทูลเท็จต่อสมเด็จพระราชชนนีว่า ในหลวงยิงพระองค์เอง ความข้อนี้นายชิตเพียงแต่เห็นพระองค์ท่านทรงบรรทมหงายอย่างปกติ และมีพระโลหิตที่พระ-นลาฏเท่านั้น เหตุใดจึงว่าท่านทรงยิงพระองค์เอง ย่อมเห็นได้ชัดว่าเป็นการกล่าวเพื่อกลบเกลื่อนเรื่องร้ายให้หายสูญ ข้อที่นายชิตกล่าวแก้ว่า พูดผิดเพราะเข้าใจผิดว่าไม่มีใครเข้าไปทำพระองค์นั้น ไม่มีเหตุอันควรเชื่อฟังเลย

๒. ในเวลากระชั้นชิดกับที่เสด็จสวรรคต นายชิตยังได้แสดงกิริยาวาจาและท่าทางอย่างเป็นจริงเป็นจัง ถึงกับทำท่านอนหงายจับปืนจ่อหน้าผากต่อหน้าพระบรมวงศานุวงศ์ นายกรัฐมนตรี และข้าราชการผู้ใหญ่ ณ พระที่นั่งทั้ง ๆ ที่ตนไม่รู้เห็น และเมื่อพันเอกประพันธ์กุลพิจิตร ราชองครักษ์ถามเรื่องสวรรคต นายชิตตอบว่าทรงยิงพระองค์เอง ครั้นถามถึงสาเหตุนายชิตก็ว่าทรงมีเรื่องกับสมเด็จพระราชชนนี ไม่ได้ร่วมโต๊ะเสวยกันมา ๒–๓ วันแล้ว ซึ่งล้วนแต่เป็นการเพทุบายกล่าวเท็จโดยจงใจทั้งสิ้น

๓. นายชิตว่า เช้าวันนั้นนายชิตไปว่าจ้างทำหีบพระตรา ช่างต้องการให้วัดขนาดพระตรา นายชิตจึงมานั่งอยู่กับนายบุศย์รอให้ตื่นบรรทมเพื่อเข้าไปเอาพระตราออกมาวัด ความข้อนี้พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรพยานจำเลยเองเบิกความตัดว่า หีบตัวอย่างที่นำไปมอบแก่ช่างมีรอยบุ๋มตามขนาดดวงพระตราอยู่แล้ว ทั้งนี้แสดงว่า นายชิตไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกลับมาวัดพระตรา อนึ่ง พระตราเก็บอยู่ในตู้ห่างจากพระแท่นบรรทมประมาณ ๖ วามีพระฉากกั้นระหว่างตู้กับพระแท่น นายชิตคุ้นเคยแก่การเข้าออกเพียงแต่เข้าไปเปิดตู้นำพระตราออกมาวัดไม่น่าจะถึงแก่ทำให้บังเกิดเสียงดังรบกวนการบรรทม เหตุใดนายชิตต้องรั้งรอการตื่นบรรทม คำนายชิตไม่สมเหตุผล ด้วยประการฉะนี้ กลับเป็นการแสดงว่านายชิตไปนั่งรอเพื่อเหตุ

๔. ราวสองสัปดาห์ก่อนหน้าวันสวรรคตเวลาเย็น นางสาวจรูญ ตะละภัฏ ไปหยิบสิ่งของในห้องพระภูษา พบนายชิตอยู่ในห้องนั้น นายชิตพูดขึ้นว่า "นี่จะบอกให้ท่านไม่ได้เสด็จดอกวันที่ ๑๓ นั่น" นางสาวจรูญถามว่า "เพราะอะไร" นายชิตนิ่งเฉยเสีย นางสาวจรูญจึงว่าไม่เชื่อหรอก นายชิตก็หัวเราะแล้วพูดว่า "ไม่เชื่อก็แล้วไป คอยดูไปก็แล้วกัน" นางสาวจรูญเข้าใจว่า นายชิตล้อเล่น เพราะเห็นกระตือรือร้นเตรียมการตามเสด็จไปต่างประเทศ ต่อมาคืนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ นางสาวจรูญ ได้เล่าความตามที่ได้พูดโต้ตอบกับนายชิตให้นางสาวนิภาน้องสาวฟัง เป็นทำนองคุยกันตามธรรมดา ครั้นเกิดการสวรรคตขึ้น พันตำรวจตรี

พจนาถ จันทรสุวรรณ เป็นผู้สอบสวนนางสาวจรูญ นอกจากข้ออื่นนางสาวจรูญก็ได้ให้การถึงความข้อนี้ด้วย ในชั้นกรรมการศาลกลางเมืองสอบสวนก็ได้ให้การไว้เช่นเดียวกัน

สมเด็จพระราชชนนีก็ได้พระราชทานพระกระแสรับสั่งเป็นพยานว่า นางสาวจรูญเคยกราบทูลว่า มหาดเล็กคนหนึ่งพูดว่าในหลวงจะเสด็จในวันที่ ๑๓ ไม่ได้ เขาบอกชื่อมหาดเล็กคนนั้นเหมือนกัน จะเป็นนายชิตหรือนายบุศย์คนใดคนหนึ่งในสองคนนี้ทรงจำไม่ได้เสียแล้ว

ฉะนั้น คำเบิกความของนางสาวจรูญจึงประกอบด้วยน้ำหนักหลักฐานควรฟังเป็นความจริงได้

นอกจากนี้ นายมี พาผล ยังเบิกความยืนยันว่า นายชิตได้พูดแก่นายมีทำนองเดียวกัน โดยเช้าวันหนึ่งก่อนเสด็จสวรรคต ขณะที่นายมีกำลังอยู่เวรบนพระที่นั่งชั้นบน นายชิตได้มาคุยด้วย ตอนหนึ่งนายชิตพูดขึ้นว่า "แปลกใจทำไมในหลวงจึงจะเสด็จกลับในวันที่ ๑๓ ฝรั่งเขาถือ" นายมีตอบว่า "ท่านไม่ทรงถืออย่างฝรั่ง เพราะท่านเป็นไทยท่านก็เสด็จได้" นายชิตว่า "ท่านจะไม่ได้เสด็จน่ะนา" นายมีก็ว่าโหรให้ฤกษ์แล้วท่านก็คงจะเสด็จ นายชิตพูดในที่สุดว่าท่านจะไม่ได้เสด็จนา

หลังจากให้การที่ศาลกลางเมืองแล้วสัก ๒–๓ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันได้รับสั่งให้นายมีเข้าเฝ้า ทรงซักถามว่า ได้รู้เรื่องอะไรให้เล่าถวาย นายมีจึงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงข้อความที่นายชิตพูดคุยกันดังที่กล่าวมาแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ได้พระราชทานพระกระแสรับสั่งเป็นพยานว่า ภายหลังสวรรคตแล้ว ๒–๓ อาทิตย์ นายมี พาผล เคยกราบทูลว่านายชิตพูดว่าวันที่ ๑๓ จะเสด็จกลับไม่ได้

ตามคำพยานหลักฐานที่กล่าวมานี้ เป็นอันฟังได้ว่า นายชิตได้พูดเช่นนั้นจริง เป็นการพูดยืนยันความรู้จริงอย่างใดอย่างหนึ่งมาไม่ใช่เป็นการแสดงความคิดความเห็น พูดออกมาโดยความไม่แน่ใจและอดใจไว้ไม่อยู่ เป็นข้อที่ส่อให้เห็นว่า เพราะนายชิตได้ล่วงรู้เหตุร้ายซึ่งจะบังเกิดขึ้นภายในระยะเวลาอันใกล้ มั่นใจในความสำเร็จตลอดปลอดโปร่งด้วยความอิ่มใจและทนงใจ จึงกล้าเผยข้อความออกมาเป็นนัย เพื่อสำแดงความศักดิ์สิทธิ์ของตนว่าเป็นคนรู้ความสำคัญอันลี้ลับ

๕. ได้ความตามคำพระพิจิตรราชสาส์นผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์ว่า ในวันเสด็จพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ตามหมายกำหนดการเวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา แต่งพระองค์สายสะพายนพรัตน์ พยานมีหน้าที่ตามเสด็จไปถึงพระที่นั่งบรมพิมาน เวลา ๙.๐๐ นาฬิกาเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกวักพระหัตถ์เรียกให้ขึ้นไปรับสั่งว่า ช่วยดูทีเถิด เขา (นายชิตจำเลย) ติดเหรียญตราให้แยะเชียว แล้วทรงนำพยานไปดูฉลองพระองค์ ขณะนั้นนายชิตกำลังจัดฉลองพระองค์ติดเหรียญอยู่แถบหนึ่งประมาณ ๑๐ กว่าเหรียญ พยานเห็นว่าไม่ใช่เหรียญสำหรับพระองค์ ถามนายชิตว่า นี่เหรียญของใคร นายชิตว่า เหรียญของรัชกาลที่ ๖ พยานว่าติดไม่ได้ ไม่ใช่เหรียญของท่าน ให้เอาออกเสีย พยานเห็นสอดสายสะพายนพรัตน์ไว้แล้ว แต่ไม่มีดวงตราและดวงห้อย ถามนายชิตว่า ดวงตราอยู่ที่ไหน นายชิตว่า ยังให้คนไปเอาอยู่ พอดีสมเด็จพระราชชนนีเสด็จมารับสั่งถามว่าอย่างไรกัน พยานกราบทูลว่า ยังรอตรากับดวงห้อย สมเด็จ ฯ รับสั่งว่า พระพิจิตร ฯ ช่วยดูด้วยนะ ฉันจะล่วงหน้าไปก่อน พยานดูนาฬิกาเห็นจวนเวลาเต็มทีจะไม่ทันฤกษ์ตามหมายกำหนดการ จึงสั่งให้เปลี่ยนเครื่องฉลองพระองค์ใช้สายสะพายจักรีแทน ไม่ตรงตามหมายกำหนดการ ระหว่างเปลี่ยนสายสะพายอยู่ นายชิตทำไปพูดไป ในหลวงทรงรับสั่งว่า ทำไปไม่ต้องพูด พยานรู้สึกว่าทรงกริ้ว

การกระทำของนายชิตในข้อนี้ส่อให้เห็นว่า นายชิตดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ มีเจตนาให้พระองค์ท่านทรงได้รับความอัปยศในงานพระราชพิธีท่ามกลางรัฐสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม จะเป็นเหตุให้คนทั้งหลายเข้าใจผิดในพระราชจริยาวัตร

ส่วนนายบุศย์จำเลยนั้น แม้โจทก์จะมิได้สืบถึงข้อพิรุธนานาประการอย่างเช่นนายชิต แต่การที่นายบุศย์มีหน้าที่อยู่เวรคอยเฝ้าอารักขาพระองค์ท่านอย่างใกล้ชิดขณะยังไม่เสด็จจากพระแท่นบรรทม นับว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญอย่างยิ่ง และผู้ร้ายเข้าออกจะต้องผ่านทางระเบียงหลังที่นั่งอยู่ แต่นายบุศย์มิได้ทำการขัดขวางป้องกันเอะอะโวยวายขึ้น หรือแม้จะสมมุติว่า ผู้ร้ายจะต้องเข้าออกทางห้องทรงพระสำราญได้ ก็ปรากฏว่าทางห้องทรงพระสำราญติดกับเฉลียงด้านหลังมีช่องโค้งสองช่อง ไม่มีบานประตู จากที่นายบุศย์นั่งอยู่ นายบุศย์ก็ย่อมแลเห็นได้เพราะอยู่ในระยะใกล้ชิดกัน อีกประการหนึ่ง เมื่อเสียงปืนดังขึ้นในห้องพระบรรทมในขณะที่ทรงบรรทมอยู่ นายบุศย์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงก็มิได้เข้าไปดูให้เห็นเหตุการณ์ว่าเป็น

อย่างไร กลับอ้างในชั้นสอบสวนว่า ที่ไม่กล้าเข้าไปเพราะกลัวจะถูกหาว่ายิงในหลวง

การกระทำหรืองดเว้นการกระทำของนายชิต นายบุศย์ จำเลยทั้งสองเช่นนี้ ไม่มีทางให้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น นอกจากจะฟังว่า จำเลยสองคนนี้อย่างน้อยก็เป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในการลอบปลงพระชนม์ด้วย

นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยมีข้อที่ควรวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นคนสนิทชิดชอบของนายปรีดี เป็นคนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เดิมรับราชการอยู่ในกรมไปรษณีย์โทรเลข หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้โอนไปรับราชการกองตรวจคนเข้าเมือง กรมตำรวจ แล้วโอนไปรับราชการในกรมสรรพสามิต จน พ.ศ. ๒๔๘๐ ลาออก ในปีนั้นเอง เข้ารับราชการในสำนักพระราชวัง ตำแหน่งหัวหน้าแผนกคลัง แล้วเลื่อนขึ้นเป็นเลขานุการสำนักพระราชวัง ต่อมาเลื่อนเป็นรองเลขาธิการสำนักพระราชวัง พ.ศ. ๒๔๘๗ ย้ายไปดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ ทั้งนี้เป็นด้วยทางการเมืองเข้าไปครอบงำราชการในพระราชสำนัก

นายเฉลียวนั้น นอกจากมีจิตใจฝักใฝ่อยู่กับนายปรีดีมาก่อนนานแล้ว เมื่อนายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สมบูรณ์ด้วยอำนาจตามรัฐธรรมนูญแต่ผู้เดียว นายเฉลียวก็ยิ่งมีอำนาจยิ่งขึ้น นายเฉลียวดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ได้ ๓ เดือน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตพระนคร นายทวี บุณยเกตุ รองนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ ว่า เพื่อให้มีความเรียบร้อยและเหมาะสม เป็นการสมควรจัดให้มีข้าราชการผู้ใหญ่ประจำพระองค์ เพื่อถวายพระราชกรณียกิจและรับกระแสพระบรมราชโองการต่างๆให้เป็นที่เรียบร้อย จึงให้นายเฉลียวซึ่งดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์มีหน้าที่ติดต่อใกล้ชิดพระองค์อยู่แล้ว ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวประจำพระองค์อีกหน้าที่หนึ่งด้วย

ด้วยเหตุเหล่านี้ นายเฉลียวจึงตั้งสำนักงานขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่งที่ตึกหน้าพระที่นั่งบรมพิมานภายในประตูเหล็กกล้า ซึ่งน่าหวังว่ากิจการจะเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นที่ปลอดภัย แต่กลับกลายเป็นสิ่งตรงกันข้าม นายฉันท์ หุ้มแพร มีความหวั่นหวาดและปรารภแก่บุคคลหลายคนว่า เกรงจะมีภยันตรายแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เตรียมตัวระวังเหตุการณ์อย่างเต็มที่ แต่มาตายเสียก่อนเกิดกรณีสวรรคต

(๒) ว่าถึงในหน้าที่ราชการในพระราชสำนักแล้ว นายชิตและนายบุศย์จำเลยอยู่ในบังคับบัญชาของนายเฉลียว

ส่วนนายชิตนั้น เป็นคนชอบพอคุ้นเคยกับนายเฉลียว เป็นกันเองอย่างสนิทอีกด้วย

(๓) เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตพระนคร ทางราชการได้จัดรถเชฟโรเล็ตและรถแน้ชถวายเป็นรถพระที่นั่งส่วนพระองค์ ถ้าจะเสด็จเป็นพระราชพิธีหรือรัฐพิธีแล้วก็ใช้รถโรลสลอยด์กับรถเดมเล่อร์

วันหนึ่งหลังจากเสด็จกลับจากหัวหิน สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จไปทรงซื้อของนายฉันท์ หุ้มแพร จึงสั่งให้นายระวิ ผลเนืองมา หัวหน้าแผนกพระราชพาหนะจัดรถยนตร์ถวายนายระวิขัดข้องว่ารถไม่มี ทั้งนี้เป็นเพราะก่อนเสด็จหัวหินรถสองคันนี้ยังอยู่ แต่เมื่อเสด็จกลับจากหัวหินแล้วปรากฏว่า รถเชฟโรเล็ตนั้นนายเฉลียวจัดส่งไปให้นายปรีดีใช้ ส่วนรถแน้ชสำนักพระราชวังส่งไปกรมพาหนะทหารบก เพื่อซ่อมไว้ให้แขกเมืองใช้ จึงเป็นอันว่า รถพระที่นั่งสำหรับทรงใช้ส่วนพระองค์ไม่มี นอกจากนี้ก็มีแต่รถที่ทรงใช้งานพระราชพิธีกับรถมอริส เป็นรถประทุนทาสีน้ำเงินใช้สำหรับท้าวนางหรือหม่อมเจ้า นายฉันท์ดูรถนั้นแล้วว่าน่าจะไม่โปรด จะกลับไปกราบบังคมทูลก่อน สักครู่หนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จไปทอดพระเนตรและรับสั่งถามว่า รถคันนี้หรือที่จะจัดถวายสมเด็จพระราชชนนี แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรที่โรงรถ ไม่ทรงโปรดรถคันใด ต่อมานายฉันท์จึงไปสั่งนายระวิว่าให้หารถที่เคยทรงมาถวายในตอนบ่ายให้ได้ นายระวิจึงติดต่อไปทางกรมพาหนะทหารบก ได้ความว่ายังไม่ได้รื้อเครื่อง ตอนบ่ายจึงนำเอาไปจอดถวายที่มุขหน้าพระที่นั่งบรมพิมาน พอสมเด็จพระราชชนนีเสด็จลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จตามมาส่ง และทรงรับสั่งว่า "รถที่ไหน ๆ ไม่มีแล้วหรือ จึงมาเอารถของฉันไปเสียหมด" นายระวิกราบบังคมทูลว่าทางราชการสั่งให้เอาไปก็ขัดไม่ได้

วันนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับพระยาชาติเดชอุดมว่า **เมื่อเช้านี้ สมเด็จพระราชชนนีจะเสด็จไปซื้อของ เรียกรถไม่ได้ ถามเขา เขาว่านายเฉลียวจัดเอาไปให้นายปรีดีใช้ เพราะรถของนายปรีดีเสีย** ในที่สุดทรงรับสั่งว่า **"ทำไมของคนอื่นจึงขาดไม่ได้ แต่ของฉันขาดได้ ถ้าเช่นนั้นไฟไหม้ทำเนียบท่าช้าง ฉันมิต้องเอาวังให้อยู่หรือ เรื่องผู้คนก็เหมือนกัน เอาไปราชเลขาก็มีสำนักพระราชวังก็มี เมื่อต้องการจะมี ทำไมไม่ตั้งขึ้นเอง"**

เมื่อเกิดเรื่องรถยนตร์ที่กล่าวมานี้ นายปรีดีไม่มีหน้าที่เกี่ยวกับสำนักพระราชวัง

แล้ว การจึงเป็นว่านายเฉลียวได้ใช้อำนาจและหน้าที่ซึ่งตนปกครองอยู่สั่งให้ไปเพื่อประโยชน์ของนายปรีดี เป็นการขาดความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จเจ้าอยู่หัว

พฤติการณ์เรื่องรถพระที่นั่งนี้ ต่อมาได้เกิดปฏิกิริยา คือหลังจากวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งกับนายระวิประมาณ ๑๕–๒๐ วัน รถแน้ชพระที่นั่งคันนั้นหายไปจากโรงเก็บรถในพระบรมมหาราชวังเวลากลางคืน ทั้ง ๆ ที่มีเวรยามเฝ้ารักษา ซึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้ร้ายแสดงอำนาจเหยียดหยามพระองค์ท่าน ในการที่ทรงสนพระทัยในรถคันนี้ แต่ทั้งนี้ใครเป็นผู้กระทำหรือสั่งการนั้นเป็นเรื่องยังไม่กระจ่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวข้องพระราชหฤทัยมาก มีพระราชประสงค์จะพบนายปรีดี แต่พระยาชาติเดชอุดมกราบบังคมทูลว่า ได้ให้พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ จัดการสืบหาคนร้ายอยู่แล้ว ถึงกระนั้นยังทรงพระราชอุตสาหะไปทรงตรวจสถานที่ในคืนวันหนึ่งว่า เก็บอย่างไรและยามอยู่ตรงไหน หลังจากนั้นก็ยังได้ทรงเตือนถามพระยาชาติ ฯ อีก ๒–๓ ครั้งว่า ได้ความอย่างไรหรือยัง และได้เคยทรงถามพระรามอินทรา ในที่สุดก็หาได้ตัวผู้ร้ายไม่

เหตุการณ์ได้บังเกิดขึ้นในพระราชสำนักเกี่ยวแก่ราชกรณียกิจแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังนี้ น่าที่นายเฉลียวจะจัดการให้ได้เรื่องได้ราว เพราะมีสมัครพรรคพวกเป็นอันมาก ตลอดทั้งคนรถ แต่หาปรากฏว่าได้นำพาเป็นกิจธุระประการใดไม่

ส่วนเรื่องที่นายเฉลียวกระด้างกระเดื่องต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น พึงเห็นได้จากอาการที่แสดงออกต่าง ๆ หลายประการ ดังเช่นจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) นายเฉลียวนั่งรถยนตร์ล่วงล้ำไปถึงหน้าพระที่นั่งบรมพิมาน ซึ่งเป็นพระราชฐานภายในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับ ผืนระเบียบประเพณี บางครั้งนั่งไขว่ห้างเข้าไป ทรงทราบถึงพระเนตรพระกรรณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนีเนือง ๆ

(ข) เวลานายเฉลียวนำหนังสือไปทูลเกล้า ฯ ถวาย สวมแว่นดำและสูบบุหรี่พรวดพราดขึ้นไป ไม่ได้บอกมหาดเล็กไปกราบบังคมทูลเสียก่อนตามระเบียบ ต่อเมื่อเห็นพระองค์ท่านจึงถอดแว่นและทิ้งบุหรี่ บางทีเมื่อถึงชั้นบนแล้วจึงถอดพลางเดินพลาง ชั้นบนไม่มีกระโถน นายเฉลียวก็โยนบุหรี่ลงกับพื้น มหาดเล็กต้องคอยรีบเก็บเพราะเกรงจะไหม้พรม

ขณะทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือ นายเฉลียวไม่ปฏิบัติตามระเบียบประเพณี แทนที่จะคุกเข่ากลับยืน

ระเบียบประเพณีการเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือราชการ ถ้าราชเลขา ฯ อ่านหนังสือราชการถวาย ตามธรรมดาจะต้องหมอบอ่าน ถ้าพระองค์ท่านประทับอยู่บนพระเก้าอี้ทรงพระอักษร ผู้อ่านก็จะต้องคุกเข่าเข้าไปใกล้ ๆ โต๊ะทรงพระอักษร แล้วจึงอ่านหนังสือราชการนั้น ส่วนนายเฉลียวเข้าไปยืนอ่านใกล้ ๆ โต๊ะทรงพระอักษร

เมื่ออ่านถวายแล้วก็จะต้องกราบบังคมทูลว่า เรื่องต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติมานั้นจะควรสั่งอย่างไร ถ้าทรงพระดำริเห็นชอบด้วย ก็หมอบเขียนบันทึกในหนังสือราชการเป็นพระราชกระแสรับสั่งของพระองค์ถวายให้ทรงลงพระปรมาภิไธย แต่นายเฉลียวคงยืนเขียนบันทึกบนโต๊ะทรงพระอักษรนั้นเอง แล้วเลื่อนหนังสือให้ทรงลงพระปรมาภิไธย

(ค) นายเฉลียวเปิดวิทยุที่ตึกที่ทำงาน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพระที่นั่งบรมพิมานถึงเวลาบรรทมก็ยังหาหยุดเปิดไม่ จนมีพระราชกระแสรับสั่งถามว่า ที่นั่นเขาทำอะไรกันอยู่จนดึกดื่น

(๔) การที่นายเฉลียวจำต้องพ้นจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ เพราะปฏิบัติตนไม่ต้องด้วยพระราชประสงค์ ย่อมเป็นเหตุกระทบกระเทือนจิตใจนายเฉลียวอย่างแรง

ข้อที่นายเฉลียวว่าไม่เสียใจ เพราะไปได้รับตำแหน่งใหม่เป็นสมาชิกวุฒิสภานั้น ข้อนี้ไม่เป็นเหตุผลที่จะให้เห็นว่า นายเฉลียวจะหายโกรธเคืองพระองค์ท่าน

(๕) ได้วินิจฉัยมาแล้วว่า บุคคลผู้ที่ไปประชุมที่บ้านพลเรือตรีกระแส มีนายชิตกับนายเฉลียวด้วย

นายชิตเป็นผู้สมคบร่วมมือกับผู้ร้ายในการกระทำการปลงพระชนม์ ส่วนนายเฉลียวก็เป็นผู้ขาดความจงรักภักดี มีสาเหตุไม่พอใจในการที่ถูกออกจากตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่พอพระราชหฤทัยที่จะให้ดำรงอยู่ และนายชิตเป็นผู้ที่สนิทชิดชอบและคุ้นเคยกันเป็นอันมาก คนทั้ง ๒ นี้กับพวกได้มาประชุมกันที่บ้านพลเรือตรีกระแสโดยไม่ปรากฏชัดว่า ประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เป็นข้อน่าสังเกตประการหนึ่ง

(๖) โหรถวายพระฤกษ์และทางราชการได้กำหนดนัดหมายแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จต่างประเทศในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ต้องเป็นที่เข้าใจกันว่าในหลวงจะเสด็จตามกำหนดในวันนั้นแน่ เพราะมีกำหนดเป็นทางราชการแล้ว และการกำหนดเช่นนี้มิใช่แต่เพียงวงราชการในประเทศไทย ยังเกี่ยวข้องแก่ต่างประเทศ ซึ่งเป็น

ประเทศที่จะเสด็จไปพำนักนั้นด้วย เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น ซึ่งจะต้องเตรียมการต้อนรับ เพราะจะเสด็จไปในฐานะพระมหากษัตริย์องค์ประมุขแห่งชาติ ตามซึ่งต่างประเทศได้ทูลเชิญเสด็จไว้ ฉะนั้นการกำหนดนัดหมายจึงจำเป็นต้องเป็นการแน่นอน

แต่มีคนบางหมู่รู้ความจริงอย่างเที่ยงแท้ว่า ในหลวงจะไม่ได้เสด็จในวันที่ ๑๓ นั้น ผู้ที่ได้พูดออกมาให้ปรากฏความข้อนี้ ก็คือ

๑. นายชิต

๒. นายเฉลียว

เป็นที่น่าประหลาดว่า บุคคลผู้รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าอย่างแม่นยำได้เกิดมีพร้อม ๆ กันถึง ๒ คน และบุคคลทั้งสองนั้นก็สนิทชิดชอบกันเป็นอันมากด้วย

สำหรับนายชิตได้กล่าวความข้อนี้แก่ใครที่ไหนบ้าง ได้ยกขึ้นกล่าวมาแล้ว ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงนายเฉลียว

(ก) กำหนดพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันเสด็จแทนพระองค์ตอนกลางคืน ๒๑.๐๐ นาฬิกา เป็นเวลาเผาจริง พันเอกประพันธ์กุลพิจิตร ได้พบนายเฉลียว ณ ที่นั้น ระหว่างนั่งรออยู่ที่เก้าอี้หน้าพลับพลา ได้พูดจาวิสาสะกัน พันเอกประพันธ์ได้ถามนายเฉลียวว่า "ทำไมจึงไปกำหนดวันเสด็จวันที่ ๑๓" ทั้งนี้ เพราะพันเอกประพันธ์ข้องใจ โดยที่ฝรั่งเขาถือ นายเฉลียวตอบว่า "ไม่ได้ไปหรอก" พันเอกประพันธ์ถามว่า "เพราะเหตุใด" นายเฉลียวตอบว่า "คอยดูไปก็แล้วกัน"

พันเอกประพันธ์ผู้นี้เป็นราชองค์รักษ์ประจำกรมราชองค์รักษ์มาช้านาน ระหว่างเวลาที่นายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ยังเป็นอยู่ ขณะนั้นนายเฉลียวดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในพระองค์ จึงมีความชอบพอกัน เมื่อนายเฉลียว ปทุมรส จะพ้นจากตำแหน่ง พันเอกประพันธ์ยังเตือนนายเฉลียวด้วยความหวังดีว่า "ไม่ขึ้นไปเฝ้าทูลลาพระเจ้าอยู่หัวหรือ" นายเฉลียวตอบว่า "ไม่ขึ้นไปละ ทำให้ท่านลำบากใจเปล่า ๆ เดี๋ยวจะหาว่าขึ้นไปยิงท่านเข้า" ทำให้พันเอกประพันธ์รู้สึกในขณะนั้นว่า เคยมีเรื่องที่โคราช นายทหารคนหนึ่งถูกออกแล้วเข้าไปยิงผู้บัญชาการตาย

ความสนิทสนมซึ่งนายเฉลียวแสดงต่อพันเอกประพันธ์มีอยู่ต่อกัน เช่น เมื่อ

พันเอกประพันธ์อุปสมบท นายเฉลียวนิมนต์ไปฉันที่บ้าน

นายเฉลียวจำเลยอ้างตนเป็นพยานก็ยังรับว่า ได้พูดคุยปรารภกันว่า ในหลวงประชวรลงเช่นนี้ จะเสด็จตามกำหนดหรือไม่ ไม่มีใครพูดว่า วันที่ ๑๓ จะไม่เสด็จ เป็นอันว่าคำของนายเฉลียวจำเลยก็มีเค้าความว่าได้พูดจากันในข้อนี้จริง ไม่มีเหตุอันใดที่จะสงสัยว่าพันเอกประพันธ์ป้ายร้ายใส่ความ

(ข) วันเดียวกัน ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ตอนบ่าย เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีไปถึงก่อนในหลวงพระองค์ปัจจุบันเสด็จ นายเฉลียวเรียกเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีเข้าไปหานั่งเก้าอี้เคียงกันกับนายเฉลียว พระพิจิตรราชสาส์นนั่งขวาเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดี นายเฉลียวถามถึงการทำมาหากินของเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีในฐานที่ออกจากราชการไปแล้ว คุยกันสัก ๑๕ นาที ในหลวงพระองค์ปัจจุบันก็เสด็จถึง เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีถามขึ้นว่า ทำไมในหลวงจึงไม่เสด็จ ซึ่งหมายถึงในหลวงรัชกาลที่ ๘ พระพิจิตร ฯ ตอบว่าประชวร เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีถามว่า ประชวรอะไร พระพิจิตร ฯ ว่าเกี่ยวกับพระนาภี ต่อมาอีกสัก ๒ นาที นายเฉลียวพูดขึ้นบ้าง ประโยคแรก ๆ จะว่ากระไรฟังไม่ได้ศัพท์ ฟังได้แต่ประโยคท้ายว่า "ไม่ได้กลับ" นายเฉลียวพูดขึ้นเบา ๆ แต่ไม่ใช่กระซิบเวลาพูดเอียงตัวยื่นปากมาใกล้ ๆ ทางเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดี ๆ เข้าใจว่าหมายถึงในหลวงรัชกาลที่ ๘ ไม่ได้กลับไปเมืองนอก ที่เข้าใจเช่นนี้ก็โดยพูดกันถึงในหลวงประชวร จึงเข้าใจว่าในหลวงคงประชวรหายไม่ทันกำหนดเสด็จกลับเมืองนอก

รุ่งขึ้นเป็นวันสวรรคต เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีทราบเมื่อเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ วันแรกทราบว่าถูกปืนโดยแอ๊กซิเดนท์ วันหลังได้ยินโจษกันว่า ปลงพระชนม์เองบ้าง ถูกลอบปลงพระชนม์บ้าง ทำให้นึกถึงคำพูดของนายเฉลียวในวันนั้นที่ว่า "ไม่ได้กลับ" ซึ่งเดิมเข้าใจว่า ในหลวงคงหายประชวรไม่ทันจึงไม่ได้กลับ ไฉนมากลายเป็นสวรรคตเสียจึงไม่ได้กลับเรื่องช่างมาตรงกันเข้า เมื่อเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีคิดถึงคำพูดของนายเฉลียวแล้ว ก็คิดสงสัยวกเวียนไปมาและคิดว่า ถ้าในหลวงถูกลอบปลงพระชนม์จริงแล้ว นายเฉลียวคงเกี่ยวข้องรู้เห็นด้วยจึงได้พูดขึ้นเช่นนั้น

วันหนึ่งเจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีได้ไปพบกับพระยาชาติเดชอุดมในงานบำเพ็ญกุศลพระบรมศพในพระบรมมหาราชวัง ได้เล่าคำพูดของนายเฉลียวที่พูดในวันงานพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ นั้นให้พระยาชาติเดชอุดมฟัง ซึ่งความข้อนี้ พระยาชาติเดชอุดมก็เบิกความรับรองว่าเป็นความจริง

เห็นว่าตามที่เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีเข้าใจความหมายในถ้อยคำของนายเฉลียวตามที่กล่าวมานั้นสมเหตุผล ไม่มีทางจะหมายความไปอย่างอื่น เมื่อระลึกว่า นายเฉลียวเคยพูดความข้อนี้แก่พันเอกประพันธ์อย่างชัด ๆ ได้แล้ว ทำไมจะพูดแก่เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีเช่นนั้นไม่ได้

การที่นายเฉลียวพูดความข้อนี้ น่าจะเป็นเพราะความกระหยิ่มอิ่มใจและมั่นใจในความสำเร็จ ไม่เห็นมีทางเป็นภัยประการใด

คำที่นายเฉลียวพูดนี้เป็นการยืนยันเหตุการณ์ภายหน้าอย่างแน่ชัดมิใช่เป็นการแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยเหตุใดเหตุหนึ่ง จึงมิอาจตีความเป็นอย่างอื่นไปได้ นอกจากว่าเพราะนายเฉลียวรู้เหตุการณ์แห่งความจริงของเรื่องที่พูดนั้น จึงพูดได้ถูกต้องตรงต่อความจริง

เมื่อประมวลเหตุทั้งหลายที่เกี่ยวแก่ตัวนายเฉลียวจำเลยมาวินิจฉัยประกอบกัน ก็จะเห็นได้ถนัดชัดว่า นายเฉลียวได้รู้อยู่แล้วว่า มีผู้คิดจะทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ฯ หมดโอกาสที่จะเสด็จไปต่างประเทศตามกำหนดนัดหมายนั้นได้ นายเฉลียวช่วยปกปิดไม่เอาความนั้นไปร้องเรียนขึ้น จนมีเหตุบังเกิดการประทุษร้ายแด่พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงแก่กาลสวรรคต

อาศัยคำพยานหลักฐานและเหตุผลทั้งหลายในท้องสำนวนตามที่ได้กล่าวมาแล้วแต่เบื้องต้น ศาลนี้เห็นว่า นายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี และนายบุศย์ บัทมศริน จำเลยทั้ง ๓ ได้กระทำความผิดจริงดังโจทก์ฟ้อง ฎีกาของโจทก์ฟังขึ้น

จึงพร้อมกันพิพากษาแก้คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ว่า นายเฉลียว ปทุมรส จำเลย มีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอน ๒ ให้ลงโทษประหารชีวิต นอกจากที่แก้นี้ คงให้ยืนตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ให้ยกฎีกาของจำเลย.

พระยาเลขวณิชธรรมวิทักษ์

พระยาธรรมบัณฑิตสิทธิศฤงฆาร

พระดุลยพากย์สุวมัณฑ์

พระศิลปสิทธิวินิจฉัย

พระนาถปริญญา

พิทักษ์ คัดทาน